

ACTA HUNGARICA

2001, XII-ий рік видання

XII. évfolyam, 2001

Ужгород – Ungvár, 2004

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
UKRÁN OKTATÁS- ÉS TUDOMÁNYÜGYI MINISZTERIUM**

**УЖГОРОДСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ЦЕНТР ГУНГАРОЛОГІЇ**

**UNGVÁRI NEMZETI EGYETEM
HUNGAROLÓGIAI KÖZPONT**

ACTA HUNGARICA

2001, XII-ий рік видання

XII. évfolyam, 2001

**Ужгород – Ungvár
2004**

АНОТАЦІЯ

Acta Hungarica. Збірник наукових статей
(Відп. ред. Лизанець П. М. – Ужгород: ТОВ “Спектраль”, 2004. – 278 с.)

Збірник містить наукових доробок викладачів та аспірантів Ужгородського національного університету та інших вузів України і Угорщини. У XII номері ж. Acta Hungarica представлено сучасні дослідження з мовознавства, літературознавства та етнографії. Опубліковані в журналі і статті вчителів та студентів угорського відділення.

ANOTÁCIÓ

Acta Hungarica. Tudományos cikkek gyűjteménye
(Főszerkesztő: Lizanec Péter. – Ungvár: Szpektrál Rt., 2004. – 278 old.)

A gyűjtemény az Ungvári Nemzeti Egyetem, Ukrajna és Magyarország felsőoktatási intézményei tanárainak és aspiránsainak tudományos munkáit közli. Az Acta Hungarica XII. száma nyelvtudományi, irodalomtudományi és néprajzi kutatásokat tartalmaz. A kiadványban helyt kaptak az Ungvári Nemzeti Egyetem magyar szakos diákjainak cikkei is.

Рекомендовано до друку Редакційно-видавничою радою Ужгородського національного університету 22 червня 2004, протокол № 2.

Kiadásra ajánlotta az Ungvári Nemzeti Egyetem Szerkesztői-Kiadói Tanácsa 2004. június 22., 2. sz. jegyzőkönyv.

© *HUNGAROLÓGIAI KÖZPONT, 2004*
ЦЕНТР ГУНГАРОЛОГІЇ, 2004

ISBN 966-332-004-4

Készült Ungváron, a Szpektral Rt. nyomdájában 2004-ben
Korrektúra: Fábián Miroszlava, Horváth Katalin
Komputeres tördelés: Béres Erzsébet

Acta Hungarica

**Журнал Ужгородського Центру гунгарології
2001, XII-ий рік видання**

Відповідальний редактор:

Лизанець Петро Миколайович – д.ф.н., професор

Члени редколегії:

Белей Любомир Омелянович – д.ф.н., професор

Виноградов Анатолій Олексійович – д.ф.н.

Горват Катерина Іванівна – к.ф.н., доцент

Мандрик Іван Олександрович – д.і.н., професор

Мегела Іван Петрович – д.ф.н., професор

Німчук Василь Васильович – д.ф.н., професор, член-кореспондент НАН України

Сюсько Михайло Іванович – д.ф.н., професор

Фабіан Мирослава Петрівна – д.ф.н., професор

Редколегія: Україна, Закарпаття,
88000, Ужгород, вул. Замкова, 12, Телефон: 3-41-15

* * *

Acta Hungarica

Az Ungvári Hungarológiai Központ folyóirata
2001, XII. évfolyam

Felelős szerkesztő – **Lizanec Péter**, a filológiai tudományok doktora, professzor

Szerkesztőbizottság:

Belej Ljubomir – a filológiai tudományok doktora

Fábián Miroszláva – a filológiai tudományok doktora, professzor

Horváth Katalin – a filológiai tudományok kandidátusa, docens

Mandrik Iván – a történelmi tudományok doktora, professzor

Mehela Iván – a filológiai tudományok doktora, professzor

Nimcsuk Vaszil – a filológiai tudományok doktora, professzor,

Ukrajna Nemzeti Akadémiájának levelező tagja

Szjuszyko Mihajlo – a filológiai tudományok doktora, professzor

Vinogradov Anatolij – a filológiai tudományok doktora

Címünk: Ukrajna, Kárpátalja
88000 Ungvár, Vár u. 12., Telefon: 3-41-15

I.

NYELVTUDOMÁNY

МОБОЗНАБСТВО

BÉRES ERZSÉBET
(Ungvár)

**A -ban, -ben, -ba, -be határozórag használata
Szürte (Ungvári járás) köznyelvében**

Szürte Kárpátalja, azon belül pedig az Ungvári járás többségében magyarul lakta települése. A megyeszékhelytől, Ungvártól körülbelül 15 km-re terül el dél-nyugati irányba. A falu első említése 1281-ből való. [Kiss 1988: 605] A 90-es évek elején, a demokratizálódási folyamatok elindulása után a falu visszakapta eredeti történelmi nevét. [Lizanec 1999] A falu nemzetiségi megoszlása a második világháború idején a következőképpen alakul: 1141 magyar, 64 szlovák, 126 rutén, 26 egyéb. A háború után megkezdődött a ruszin családok betelepődése a faluba. Az ebben az időben letelepedett családok még teljesen beolvadtak a magyar közösségbe. Az újabban, körülbelül a 70-es évektől a faluba betelepült családok azonban már kisebb mértékben asszimilálódtak. Ennek az a legfőbb oka, hogy az 1956-tól működő magyar tannyelvű középiskolában a 70-es évektől párhuzamosan ukrán nyelvű osztályokat indítottak. A falu lakosainak száma a legutóbbi népszámlálás adatai szerint 1850 fő, ebből magyar nemzetiségű 1200.

A lakosság az 50-es évektől alapjában véve nem a hagyományos paraszti gazdálkodással foglalkozik. Az idősebb nemzedék megmaradt a földművelés mellett, a keresetet a felesleg eladásával egészítette ki, az ungvári piacra vitték a termékeket értékesítésre. A fiatalabbak viszont általában ungvári gyárakban, üzemekben helyezkedtek el, vagy a helyi középiskolában, az ország szakiskoláiban, egyetemeken folytatták tanulmányaikat. Az 50-es évektől kezdve növekedett a középiskolát végzett személyek száma. Jelenleg a község lakosságának több mint 80 %-a középiskolai, illetve felsőfokú végzettséggel rendelkezik. A nyelvhasználat így helyi nyelvjárási elemekkel színezett úgynevezett *regionális köznyelvnek* tekinthető.

Nyelvjárási szempontból Kárpátalja, így Szürte is az északkeleti nyelvjárástípus-hoz tartozik. [Imre 1971: 365] Természetesen megvannak a főleg kárpátaljai, illetőleg a helyi nyelvjárásra jellemző sajátosságai. [Horváth–Lizanec 1993]

A kárpátaljai magyar nyelvjárások hangtani szempontból a magánhangzók megterheltsége alapján több alegységre különíthetők el. A Tisza felső folyása menti magyarul lakta települések nyelvjárásának jellegzetessége a hosszú magán- és mássalhangzók megrövidülése: *olló-olo, reggel-regel*, ami a szomszédos ukrán és román nyelvjárás hatását mutatja; nyelvjárásszigetet alkot Visk, ahol a mezőszéki nyílt *a*-zás, illabiális *e*-zés és zárt *í*-zés él jellemző sajátosságként; nyelvjárásszigetet alkot még a munkácsi járási Rákos és az ungvári járási Nagydobrony, ahol illabiális *a*-zás található. Az Ungvári járás egészére a zárt *í*-zés jellemző ajándík, fírisz, szíp, kik, níz, csípel, iccaka, ebíd, valamint az igeragozási rendszerben jelentkező vári, tudi, mondi alakok. A névszóragozásban: a páros testrészeket többes számban használják *fájnak a lábaji* stb. [Kótyuk 1979] A szókincsre jellemző, hogy sok régi elemet megőrzött, belső képződményekkel gazdagodott, de sok kölcsönlem is

található benne. Néhány jellegzetesen kárpátaljai tájszó *róstonként* 'időnként', *labétol* 'csavarog', *fűtő* 'spór, tűzhely', *masina* 'spór, tűzhely', *misál* 'zavar' stb. [Horváth–Lizanec 1993: 57]

A továbbiakban *-ban*, *-ben* inessivusi, *-ba*, *-be* illativusi határozórag használatát szeretném bemutatni Szürte köznyelvében. Az anyaggyűjtést kérdőív segítségével végeztem. A kérdőívben 5 kérdés szerepel a *-ban*, *-ben* (225, 305, 318, 338, 341) illetve a *-ba*, *-be* (33, 222, 304, 306, 342) határozórag használatával kapcsolatban. A kérdőív anyagát 5–5 általános-, közép-, szakközépiskolát, illetve egyetemet végzett adatközlőtől kérdeztem ki. Fontosnak tartottam az adatközlők életkorának kiválasztását is a következő megoszlás szerinti csoportosításban: 18–30, 30–45, 45–60 év között és 60 felett.

A kérdőívben szereplő *-ban*, *-ben* és *-ba*, *-be* rag használatával kapcsolatos kérdések a következők: *írásban* — Hogyan felel a diák? Szóban vagy ...; *pohárban* — Hol van a fogkefém? Ott a fogmosó ...; *könyvben* — Hol tartjuk a könyvjelzőt? Itt a ...; *injekcióban* — A penicillint rendszerint hogyan adják be a betegnek?; *iskolában* — Hol tanulnak a gyerekek?...; *kezébe* — Az egyik nem akar kezét mosni; beleteszem a szappant a ...; *színházba* — Hová megyek, ha meg akarok nézni egy jó drámát? Elmegyek valamelyik ...; moziba — ... és vettem két jegyet a ... (a filmet akarom megnézni); *üvegbe* — Miben tesszük el a gyümölcsöt télire? ...; *szemébe* — Nyílt, őszinte gyermek, mindig belenéz az ember ...

Szeretnék kitérni röviden a rag eredetére, fejlődésére, a nyelvi rendszerben elfoglalt helyére és használatára.

A magyar nyelv története és a rokon nyelvekben folytatott kutatások alátámasztották azt a feltételezést, hogy az ősmagyar kor elején megtalálható primer ragok (lat. *-á/-é*, abl. *-l*, loc. *-t/-tt* és *-n*) alapnyelvi örökségként élnek a magyar nyelvben. A magyar *-é* lativusi rag a *-vé* állapothatározó alapja. Kianalizálható még a *-be*, *-ra*, *-hoz*, *-ni*, *-nek* ragjainkból. Mindezek névutói eredetűek, de van önálló határozószói formájuk is, ahol a rag nem enyészett el teljesen: *belé*, *rá* stb. A határozóragok érdekes kettősséget mutatnak: a kétféle locativusi ill. lativusi ragból az esetrendszer élő tagjaként rendszerint csak az egyik maradt fenn, a másik pedig határozószók, névutók végződésekként kiszorult a főnévi paradigmából. [Hajdú 1966: 124]

Ezek a ragok felépítésük tekintetében egyelemű ragok, egy kivételével. Viselkedésük legfőbb jellemzője, hogy következetesen megvalósul bennük a magyar határozórendszer központi elve: az uráli alapnyelvből örökölt irányhármasság. Mivel az ősmagyar korban csekély a ragok száma, ezek grammatikai tartalma elég tág: utalnak egyrészt a helyviszonyra (hol? honnan? hová?); másrészt alkalmasak arra, hogy idő-, mód-, állapot-, eszköz-, társ- stb. határozók ragjaként szerepeljenek. Az *-n* locativusraggal találkozhatunk a névutó eredetű *-ban/-ben* ragban; az *-á/-é* lativusrag megtalálható a *-ba/-be* névutói eredetű ragban. [Benkő 1991: 287]

A magyar névszóragozás történetében fontos helyet foglal el a névutók raggá válásának folyamata. Ennek a folyamatnak a következményeképpen, ami időben hosszú ideig tartott, fejlődtek ki a nyelvi rendszerben az olyan ragok, mint a *-ban*, *-ben*; *-ból*, *-ből*; *-ba*, *-be* stb. Az ősmagyar kori testes határozóragok legnagyobb része névutóból keletkezett, és ezeknek a ragoknak funkcionális fontossága sokszorosán felülmúlja az egyéb módon létrejött elemeket. A *-ban*, *-ben* rag is ekkor alakul ki a '*belen*' névutóból. A rag ezen formájának korai ősmagyar kori nyelvemlékeinkben nyoma sincs, feltehetően zsugorodással, vagy a benne névmási-határozószói forma analogikus hatására alakult. A *-ba*, *-be* ebben a korban

még névutóként viselkedik: *vilagbele* (Halotti Beszéd). Raggá válása és beépülése a rendszerbe majd csak a késői ómagyar kor elején válik befejezetté. [Benkő 1991: 304]

A *-ban*, *-ben* és a *-ba*, *-be* ragok jelentése Szürte regionális köznyelvében alapjában véve megegyezik a köznyelvvél. Jelentésköre igen nagy, az inessivusi rag hol? kérdésre felel és leggyakrabban helyhatározóként szerepel *A kultúrházban ünnepi műsor volt; A bátyám a városban lakik; Az órámban tönkrement az elem stb.* Előfordul még időhatározói szerepben *1930 novemberében született; Ebben az évben lesz az aranylakodalmuk; Szeptemberben volt az esküvője*; módféle és állapotféle határozók különféle párhuzamos fajtáinak szerepében *Elfáradtak a nagy sütés-főzésben* (okhatározó); *Nagy gazdagságban élnek* (állapothatározó). Sűrűn használatos állandó határozóként is: *Vétlen a balesetben*. Sokszor nemcsak belviszonyt fejez ki, hanem külviszonyra is utal *Hogy nézel ki, a sapka teljesen a szemedben van?; Úgy ment be a templomba, hogy a kalap a fejében volt.* A beszélt nyelvben a *-ban*, *-ben* inessivusi rag *-ba*, *-be* alakban használatos A mérsárszékre vettem egy kila bornyúhust; A hatodik házba lakik.

A *-ba*, *-be* rag használata annnyival gyakoribb, amennyiben átvette a *-ban*, *-ben* rag szerepét.

A *-ban*, *-ben* funkciójának átvétele mellett a *-ba*, *-be* ragnak minden jelentése megtalálható a kárpátaljai, így szülőfalu Szürte köznyelvében is. Jelentésárnyalati, szerepei közül, hová? kérdésre felelő helyhatározói a legfontosabb *Kivettem a kertbe a dughagymát, hogy elültessem; Elfelejtkeztem a macskámról és bezártam a szobába; Falugyűléskor sokan mennek a kultúrházba.* Eredményhatározói szerepben is használatos *Csomóba rakom a fát; Kontyba fonom a hajam;* nem ritka bele- igekötős igék mellett *Belefáradt a nagy semmittevésbe; Beleszeretett a saját árnyékába.* Illeszkedése és tőhöz való kapcsolódása a *-ban*, *-ben* raghoz hasonlóan szabályszerű, a főnévi mutató névmások z-e je a rag b-jéhez hasonló: *ebben, abban.*

A műveltebb réteg nagyon jól ismeri a két rag közötti jelentésbeli különbséget, de az élőnyelvben sokszor a *-ba*, *-be* (hová? kérdésre felelő) illativusi ragot használja. A *-ban*, *-ben* és a *-ba*, *-be* rag csak az igényesebb nyelvhasználatban funkcionál eredeti alakjában.

A *-ba*, *-be* illativusi ragnak legfontosabb szerepköre a belső térre vonatkozó hová? kérdésre felelő alakja: *Minden reggel elmegyek a boltba kenyeret venni.* Előfordul még mód-, állapot- és eredményhatározóként is. Mindkét rag alaki sajátosságai megegyeznek a köznyelvvél, illeszkedése és tőhöz való kapcsolódása szabályszerű: *ház – házba, könyv – könyvbe, kert – kertben, központ – központban.*

Megfigyeléseim szerint a választékos nyelvhasználatot igénylő nyelvi szituációban (tanérvnyító, tanérvzáró beszédek, köszöntők stb.) a beszélők nem cserélik fel a *-ba*, *-be* és a *-ban*, *-ben* alakot. A beszélt nyelvre viszont az jellemző, hogy azok is, akik egyébként ismerik a két rag közötti különbséget a *-ban*, *-ben* ragot *-n* nélkül ejtik.

A két rag használatának felcserélése alapján véve nem mutat korosztályhoz kötött sajátosságokat, valamennyi korosztály ugyanolyan funkcióban használja a *-ban*, *-ben* és a *-ba*, *-be* ragokat. Az eredeti funkció szerinti használat inkább szituációhoz kötött: a választékos nyelvhasználatot igénylő alkalmakkor az iskolázottabb emberek törekednek arra, hogy eredeti szerepükben használják a *-ban*, *-ben* és a *-ba*, *-be* ragokat.

A *-ban*, *-ben* rag használata Szürte nyelvében a következő megoszlást mutatja:

Végzettség	Korosztályok							
	18 – 30		30 – 45		45 – 60		60 felett	
	Használati gyakoriság							
	-ban, -ben	-ba, -be	-ban, -ben	-ba, -be	-ban, -ben	-ba, -be	-ban, -ben	-ba, -be
Általános iskola	2	18	2	18	-	20	-	20
Szakiskola	2	18	2	18	2	18	-	20
Közép-iskola	15	5	16	4	12	8	9	11
Egyetem	17	3	15	5	13	7	11	9

A kérdéssel több nyelvművelő írás foglalkozik, így A Nyelvművelő levelek című kiadvány is, amely a Magyar Tudományos Akadémia Nyelvtudományi Intézetébe beérkezett levelek megválaszolását tartalmazza. Ferenczy Géza kilenc ilyen levélre (256–264.) válaszol, azt ajánlja a *-ban*, *-ben*, *-ba*, *-be* rag nyelvhelyességi tudnivalóival kapcsolatban, hogy beszédünkben igyekezzünk a ragokat saját funkciójukban használni, azaz: a hol? kérdésre felelő rag a *-ban*, *-ben*, a hová? kérdésre felelő rag a *-ba*, *-be*. Ferenczy Géza is hangsúlyozza azt a nyelvhasználati tényt, hogy a mai magyar nyelvjárásokban a *-ban*, *-ben* rag végén nem ejük az *-n* hangot, s így funkcióját a *-ba*, *-be* rag veszi át. [NyL 1964]

Nyelvészeink közül többen felvetették azt a kérdést, hogy vajon mi lehet ennek a jelenségnek az oka. Többek között Posgay Ildikó is foglalkozik ezzel a jelenséggel, aki egyik cikkében felteszi a kérdést: vajon ragcsere történt-e, ami végül is funkcióváltozást is jelent, vagy egyszerűen csak fonetikai oka van ennek a jelenségnek. A kérdés azonban megválaszolatlan marad, nem kapunk választ arra, hogy kik, mikor és milyen mértékben használják a fent említett ragokat. [Posgay 1991] Kovalovszky Miklós egyszerűsítésnek nevezi a jelenséget, és véleménye szerint a *-ban*, *-ben* ragot az irodalmi és a művelt köznyelv tartja életben. [Kovalovszky 1977: 111]

Ragcseréről véleményem szerint nem beszélhetünk, ezt semmi nem támasztja alá, ezért Kovalovszky Miklóssal egyetérthetünk abban, hogy mindenképpen egyszerűsítésről van szó, tehát a jelenségnek fonetikai oka van.

A fenti adatokból kitűnik, hogy a *-ban*, *-ben* rag Szürte köznyelvében igazában *-ba*, *-be* változatban él. A magasabb iskolázottság hat ki leginkább a rag használatára, ugyanis a középiskolát, illetőleg egyetemet végzett adatközlők a *-ban*, *-ben* ragot szabályosan – igaz, hogy csak a választékoságot igénylő nyelvi szituációban – használják. Az általános és szakiskolát végzettek körében szinte kizárólag a *-ba*, *-be* rag fordul elő a *-ban*, *-ben* jelentésében és funkciójában.

Elképzeltető, hogy a beszélt nyelv hatására viaszszorulhat a *-ban*, *-ben* rag használata az igénytelenebb írott nyelvben is. A nyelvművelés feladatai közé tartozhatna ennek a folyamatnak a megakadályozása, a nyelvfejlődés helyes mederben tartása; a toldalékok eredeti funkciójának megőrzése, a funkciók összemosódásának elkerülése. Ennek reális

esélye abban az esetben van, ha az iskolai nyelvművelésnek ennek a területére, konkrétan erre a kérdésre, a pedagógusok különös gondot fordítanak.

Arany János szavait ma is érdemes lenne szem előtt tartanunk, amikor több központú regionális köznyelvekről, funkcióváltásról, egységességről vitatkozunk:

„Törvény kell a nyelvnek, mert különben elvész...”

IRODALOM

- A magyar nyelv történeti nyelvtana. I. kötet. A korai ómagyar kor és előzményei. Budapest, 1991, Akadémiai Kiadó
- Hajdú Péter. Bevezetés az uráli nyelvészetbe. Tankönyvkiadó, Budapest, 1966.
- Horváth Katalin – Lizanec Péter. A kárpátaljai magyar nyelvjárások főbb sajátosságairól. In: Az Ungvári Hungarológiai Intézet tudományos gyűjteménye. – Ungvár, 1993. Intermix Kiadó – 57-74.
- Imre Samu. A mai magyar nyelvjárások rendszere. Budapest, 1971. Akadémiai Kiadó
- Kiss Jenő. Földrajzi nevek etimológiai szótára. Budapest, 1988, Akadémiai Kiadó
- Kótyuk István. Az ungi nyelvjárás névszótőrendszere. (MNy) XXII. (1979). 27–37.
- Kovalovszky Miklós. Nyelvfejlődés – nyelvhelyesség. Budapest, Akadémiai Kiadó
- Lizanec Péter. Még egyszer a kárpátaljai magyarlakta települések történelmi neveinek visszaállításáról. In: Névtani Értesítő. Tanulmányok Mező András 60. születésnapjára. Budapest, 1999. – 163–168.
- Nyelvművelő levelek. Lőrincze Lajos főszerk. Budapest, 1964. Gondolat Kiadó
- Posgay Ildikó. Van-e a magyarban -ban/-ben? In: Emlékkönyv Benkő Loránd hetvenedik születésnapjára. Budapest, 1991. –531-33.

Бейреш Ержебет Прислівникові просторові закінчення -ban, -ben, -ba, -be у розмовній мові с. Сюрте Ужгородського району Резюме

Стаття знайомить із способом та методикою збору фактичного матеріалу на досліджуваній території. Автор дає короткі відомості про історію походження прислівникових просторових закінчень -ban, -ben, -ba, -be та розглядає особливості їх використання в усному регіональному мовленні. У кінці статті подає свої висновки і рекомендації щодо правопису розглядуваних нею прислівникових просторових закінчень. У статті визначається, що використання згаданих просторових закінчень у розмовній мові с. Сюрте в основному співпадають з літературною мовою, хоч у говірці частіше вживається -ba, -be замість літературного -ban, -ben. Подається схема частотності вживання цих закінчень мовами різних вікових груп.

BORBÉLY SÁNDOR
(Debrecen, PhD-hallgató)

XVII-XVIII. századi Ugocsa megyei kéziratok helyesírásának vizsgálata

Dolgozatomban XVII-XVIII. századi iratok helyesírását vizsgálom Tiszapéterfalva és környéke kéziratok forrásai alapján. Kitűzött célom az, hogy a helyhez, Ugocsához kötődő korabeli kéziratok hangjelölés rendszerét, hangjelölés módjait leíriam, változásait, amennyire munkám terjedelme megengedi, nyomon kövessém és regisztráljam. Az összehasonlító vizsgálat anyagát levéltári dokumentumok és anyakönyvi bejegyzések képezik. A Beregszászi Területi Levéltár irattárában hozzáférhető és használható legkorábbi ugocsai magyar nyelvű szövegek a XVII. század első feléből valók. Ezeket a nagyobb részükben magyar nyelvű írásokat, levelezéseket, szerződéseket Gulácsi Sándor fancsikai nemes személyiratai között találjuk, azzal a fordítói naplóval együtt, amely vizsgálódásunk egyik, színesebb felét képezi. A levéltár megjelölése szerint ezek az iratok 1612 és 1629 között keletkeztek.

Feldolgozott anyagunk másik részét a Péterfalvi Református Egyház I. számú matriculájából állítottam össze. Nyelvtörténetünk szempontjából ezek a XVIII. századvégi kéziratok sokkal letisztultabb, biztosabb és nagyobb fokú nyelvi normákat kimutató nyelvhasználatot tükröznek. Ennek az anyagnak a többsége „Az Ugocsai Vblis (= venerabilis) Sz. Társaságnak Köz jóra tüzéző Rendelése”, de megtalálhatóak itt még az eskütételek, házasságkötések szertartásszövegei mellett a csak lapszélre írt emlékeztető bejegyzések is. Egy ilyen, 1797-ben bejegyzett emlékeztet szerinti (Pro memória) írásból következtethetünk arra, hogy e szöveg lejegyzője Selyei László Miklós prédikátor lehetett.

Az összegyűjtött anyag két különböző korszak írásos hagyatéka; másfajta helyesírás, hangjelölés, talán vallás is (erről később), két különböző faluban, másfajta foglalkozású emberek tollából. A két írás különbözősége és terjedelme következtében fellépő nehézségeket (az anyag mozgathatóságát, a feldolgozás alaposságának veszélyét) azért vállalom, mert ezek a térben-időben közeli, de nyelvhasználati szempontból egymástól viszonylag „távol eső”, differenciált hangjelölési módok, egy „közvetlen szembesítéssel”, egymáshoz mért (relatív) viszonyítással, meglehetősen pontos képet adhatnak arról a nyelvállapotról és nyelvtörténeti folyamatról, amely a nemzeti nyelv egységesülése előtt az Észak-kelet Magyarországon használt hangjelölési mintákat kialakította.

Selyei László Miklós péterfalvi prédikátor írásai jellegükben, minőségükben másak, mint fancsikai nemes urunkéi, ezek ugyanis egy hivatalos személy, az egyház, belső „háztartásának”, magánügyeinek lenyomatai a falusi körülmények, a helyi közösség és az arra jellemző nyelvkörnyezet metszéspontján. Bár felfedezhetők átfedések, kapcsolódási pontok mindkét kéziratban, mégis különböznek egymástól, hiszen Gulácsi Sándor nemes urunk nyelvezetét nem kötik olyan szabályok, mint amilyeneket Selyei László fog-

lalkozása eleve előír hivatalos munkája során. Ez persze nem azt jelenti, hogy írása, gondolkodásmódjának nyelvi visszatükröződése mindenféle normától független, ugyanis nem vonhatta ki magát még a műveletlen írástudó sem (hát még az a latinos műveltségű nemes úr, aki kedvtelésből görög mitológiát fordít) azoknak az íráselveknek a vonzásából, amelyet az írás elsajátításával, a tájékozódás kiépítésével öntudatlanul magába rögzített. Fancsikai kéziratunk hangjelölésrendszeréből, betűhasználatából első ránézésre kiderül, hogy az a nyelvhasználat és a hozzá szükséges jelrendszer, amelyet Gulácsi Sándor nyelvezetében rögzített a XVII. század elején, már nem szolgál olyan nagy számú és „látványosan” különleges hangjelölésmóddal a magánhangzók tekintetében, mint például középkori nyelvemlékeink. A legtöbb eltérés ezért nem a betűhasználatban, betűjelölésmódokban van (esetünkben legfeljebb az *i* és *ö* magánhangzók *y*-os, *eö*-s jelölésmódjai érdemelnek említést), hanem a hangok időtartamának jelölésében és a nyelvjárási alakhasználatok nyelvrerakódottságának meglátésában.

A hosszú *á, é, ó, í* magánhangzókna a megfelelő rövidektől való megkülönböztetése még gyakran elmarad (*hivsagarol, szandekodban; mulik, lassu; izetlen, Biro*), éppen úgy, mint az *-ó, -ő* melléknévi igenévképző hangjainál (*fono, nyugtato; rendelöi, röviditöi*). Előfordul még ebben az iratban a betűkettőzéssel jelölt magánhangzóhosszúság a Demophon, pooka, Látnaad szavakban, de érezhető, hogy ez a jelölésmód már kiszorult, vagy legalábbis kiszorulóban van a használatból az ékezetes (mellékjeles) hangjelölés térhódításának következtében. Az *ö* hang időtartamának, betűjének jelölése változatos, rendszeresen szerepelnek az *eö*rültek, *eö*llekezve, *eö*svények-féle alakok mellett az *ö* hang hosszan jelölt (*szöw, gyöwgy, köwött*) vagy mellékjel nélküli (*tobb, görog, hösökodik, tokelletség*) alakjai. Jellegetes és furcsa jelensége ennek a fancsikai kéziratnak az, hogy egyszerre több nyelvetüretre jellemző nyelvjárási sajátosságot hordoz szavaiban. Felismerhetők benne például:

a) az *e, é* magánhangzók helyén *i*-zö alakok használata (*életinek, szeretetit, igirte-tik, széli, elebi* stb.)

b) a mai palócságra is jellemző, de *e* helyesírásban hosszan jelölt *ö*-zö formák alkalmazása (*pörrel, embörhussal, tötte, kösön, szömöldökink* stb.); de a *fördö, gyürö* alakok meglátésnek ellenére érezhető a változás, amely a többtagú szavakban már az *-ü, -ű* fokozatos felülkerekedéséről árulkodik (*keserű, sürü* stb.)

c) az *ü-i* (*ü-i*) szembenállás *i*-zö alakjának gyakori előfordulása: *mivel, mivelendő, mivelt* (de *üddöt, hüven* formák is szerepelnek a szövegben).

d) Néhány szóban viszont *e*-zö nyelvjárási sajátossággént az *e* hang megterheltsége nagyobb: *teketet, szerent, emlétette, keszerül* ('köszörül') stb.

e) Valamennyi esetben a *-böl, -böl; -tól, -tól* helyhatározórag hagyományos típusait találjuk ebben a nyelvhasználatban (*barlangiabol, vereböl, Salamontol, meletetöl*), de akad még *ü* hangzós változatára is példa: *hejabul, másoktul*.

f) A *-t* tárgyrag előtti *-a-* kötőhangzót szinte mindig az egy fokkal zártabb *-o-* magánhangzó helyettesíti: *barmokot, ujságokot, hazasokot, rabokot* stb.

g) Egyes tövégi mássalhangzókat többször hanyagul(?) jelöl, elhagy: *modgyava, hibajava, mos* ('most'), *kedvérér* (kedvéért helyett), *köny* (könyv helyett).

Ezeknek az alakoknak, nyelvjárási képződményeknek, jelölési rendszerte-lenségeknek a csiszlódása, vagy inkább az arra való törekvés igénye érzékelhető Selyei László Miklós helyesírásában a XVIII. század legvégén, amikor már a magyar helyesírás legfőbb szempontjává az etimologikus elv válik, a Gulácsi Sándor által is használt fonetikus, kiejtést követő helyesírás ellenében. Igaz, hogy Selyei helyesírása még hemzseg a szavak kap-

csolóelemeinek változását, kiejtését jelölő alakoktól (*elvonnyák, kivonnyák, mingyárt* stb.), de az *adjon, gondját, tudja, tudtára esvén* formák kezdenek felülkerekedni és a hangok időtartamának jelölésében is egyre inkább rendszeresebbé, következetesebbé válik írásgyakorlata (*jövő, köteles, kötelezzük, nélkül, élő, előljáróinak* stb.). Az *-ó, -ő* melléknévi ige-névképző itt már általában hosszan jelölt (*járó, tanuló, kívántató*) és eltűnt a betűkettőzéssel jelölt hosszúság. Megmaradtak viszont az erre a területre jellemző *i-ző* formák (*innepi, szomszid, bérinek, ditsőségire*) és az *iggoson* (igasságoson), *szorglson* (szorgollatosan), *magamot, Házas társamot* alakok használata.

A mássalhangzók közül a zárhangok jelölése a *p-b, t-d* hangpárokban, mindkét kézirat jelölésmódját tekintve azonosak. (Ugyanaz érvényes a *g* hangra azzal a kitéttel, hogy e mássalhangzó után, szóalakzáró helyzetben, több esetben még *h* betűt ír Gulácsi Sándor nemes úr: *csillagh, megh, alkalmatoságh, meghölvén~megölvén*, de *országok, harsognak*.) A *k* hangnak két változata (*k* és *c*) szerepel ezekben az írásgyakorlatokban. Fancsikai iratunkban lényegesen több olyan idegen eredetű szó van (mitológiai alakok személynevei, helységnevek), amelyek a latinos formákat, a latin helyesírást követik (*Clio, Cleopatra, Bachus; Caucasus, Cretai, Schitiából*). Használja a *k* hang mindkét jelét péterfalvi helyesírásunk is (*Curator, Tractussal, Cassatskája*), de ezekben a szövegekben a *k* hang *c* jelölése még kisebb területre kénytelen visszahúzódní a latin utalások csökkenésével.

A spiránsok jelölése változatosabb. Gulácsi Sándor helyesírásában az *s* hangot *s* betűvel jelöli, de a péterfalvi iratokban már paleográfiai párja, az *ſ* szerepel. A *zs* hang jele az *s* mindkét kézirat szerint: *rosa, Musak, guslya; alamisnát, Presbíter, Ecclesia* stb. Az *sz* hang régi magyar betűje a *z* volt: *zena, kopaz* stb. [Bárczi-Benkő-Berrár 1989: 68]. Ennek a hangjelölésmódnak a „maradványaira” bukkanunk a fancsikai ortográfiában szereplő *jadzo, jadzato, ladzik* alakokban, ahol a *tsz* hangkapcsolat egyik tagjának (a *t*-nek) zöngés párja a *d*, másik tagjának (az *sz*-nek) *z* a jele. A mai *sz* jele mellett (*szentelt, számlálva, vadászattya*) még élt *s*-sel jelölt változatban, vagyis elfogadott alakok lehettek a *sép, vesélyektől, halászo* formák használata szép, veszélyektől, halászó alakok helyett, hasonlóképpen péterfalvi irataink helyesírásához (*Cassátskája, consensust, mulassák*). Zöngés párja a *z* mindig *z* jelölésű, de néhányszor megjelenik *s* jelként: *Ambrosia, consensust*.

Az *f* jelölése szinte végig azonos kézirateinkban, de Gulácsi Sándor írásában több alkalommal a latinos *ph* a jele (*Orpheus, Daphné, Philist, Nymphával*). A *v* hang jelölése az általunk vizsgált időszakra már egységessé vált, így anyagunk mindegyikében *v*-vel van jelölve: *hivságaról, Revész; irva, számkivetésben* stb.

Az affrikáták írásában nagyobb a változatok száma. A *cs* hang jele, fancsikai nemesünk hangjelölése szerint általában a *cz* (*szárcza, furcza, tanáczot*) és *cs* (*furcsa, csorga, gyuicsa*); egy esetben (*kováchok szavunkban*) az előbbieket „öseré”, a *ch*-ra találunk példát. A *c* hang jelölésében egyidejűleg több változat és ezek keveredése figyelhető meg. Hagyományos és mai helyesírásunk szerint elfogadott jelölése, a *c* mellett (*Nárcissus, cibaljak*) a *cz* (*meczetnek, orczáin, harczolo*), egyszeri előfordulással *tz* (*Apátzája*) használatos. Péterfalvi református helyesírásunk ezekkel ellentétben a *cs* hang jeleként *ts-t* használ: *ditsőségének, tselekedet, tsak, kitsin* stb. Hasonló eltérés figyelhető meg a *c* hang jelölésében, amely ebben a kéziratban folyamatosan *tz*-vel van jelölve (*tzéremoniákat, tzélozó, Debretzenben*), de feltűnik a latinosan írt (*Superintendentiára, publikációjától*) alakokon kívül még a református helyesírás követését mutató *cz-s* forma, czinterem szavunkban. A két kézirat betűhasználatának legszembetűnőbb eltérései ezeknek a hangoknak a jelölésében mutatkoznak. A XVI.–XVII. században a magyar helyesírás vallási alapon még igen tagolt, megosztott jellegű. A protestáns és katolikus helyesírás különbözősége viszont

szinte csak erre a két hangra (a cs és c jelölismódjára) korlátozódik. Sylvester János, Heltai Gáspár művei a protestáns helyesírást követik, amely a c-t többnyire cz-vel illetve tz-vel, a cs-t ts-el jelöli Károlyi Gáspár Bibliájának jelölésgyakorlatához igazodva. A katolikus helyesírás ezzel szemben a cs jelölésére ch-t, a c jelölésére pedig cz-t használ [Bárcei-Benkő-Berrár 1989: 66].

Ezekkel a helyesírástörténeti tényekkel magyarázhatjuk Gulácsi Sándor helyesírásának, amely a katolikus helyesírást követi, és Selyei László Miklós református prédikátor hangjelölismódjának differenciáltságát.

A nazálisok és a likvidák közül csak a j hang jelölése mutat különbözősézt irataink és a mai helyesírásunk jelhasználata között. A j hang fancsikai jelölése az i és j jelváltozatok váltakozását tükrözi (*Papia, nyuutoi; éji, Pompejus*), vagy ezek együttes, kombinált használatát: *szijiát, baijt, talaija* stb. A XVIII. századra viszont j-s változata hagyományozódik át nagyobb számban péterfalvi írásunkba: *napja, terjed, fogja, újságán* de még *laistroma, leiend* alakokat is megenged az akkori nyelvi norma.

Palatális mássalhangzóink közül a gy és ny hang hagyományos, régi jelölései mellett számos alkalommal iratainkban depalatalizált hangként vannak jelölve: *gyöngös* ('gyöngyös'), *gors* ('gyors'), *Atalagia* (atalagyja), *horga* (horgya); *Aszonnak, Leánnak, fűsvénkedni* ('fösvényekedni'), *Bizon* ('bizony') stb. Ennek a jelenségnek az ellentétpárjával, a g és n hang palatalizációjával is találkozunk XVIII. századi iratunkban: *Régyen* ('régen'), *nyég* ('négy'), *fennyen* (fennen, 'fent'). A péterfalvi egyházi iratok jelölismódja szerint az ilyenfajta jelölésformák már normán kívülinek számítanak, ezért csak egy-két olyan példát találunk, amelyekben a depalatálisok betűi palatálisokat jelölnek (*kitsin, kénszerítés*). Érdeemes megemlíteni forrásanyagunk helyesírásbeli különbségei közül még a következő megfigyeléseket:

- a) a fancsikai személyiratokban a -val, -vel eszköz- és társhatározórag v-je minden mássalhangzóra végződő szóban hasonult alakban járul a tőhöz (*Aradekkal, agakkal*) akárcsak mai helyesírásunkban és a péterfalvi anyagokban (*Társaimmal, zokogással*). Ám egyes esetekben a -val, -vel v-je kiesik, az írott szövegben elveszti materiális jelölőjét: *fülel, szemel, azal, batorsagal* formák szerepelnek *füllel, szemmel, azal, bátorsággal* alakok helyett. (Selyei László prédikátor helyesírása már mentes az ilyen alakhasználattól.)
- b) a -bb középfok jele amíg Gulácsi Sándor írásában még következetesen egy b-vel van jelölve (*szeben, job, gyengeb, keményeb, fenéb* stb.), addig Selyei László, helyesírásában már a mai két b-s alakokat tartja helyesnek (*alább, elébb, nagyobbítani, többször, legalább* stb.)
- c) az -t, -tt múlt idő jele következetesen t-s alakokként jelenik meg a fancsikai iratokban (*nőt, jutot, szokot, szagastot, vonatot, kezdet* stb.), bár előfordulnak olyan tt-s formák is (*mondotta, erette, adott, vétetett*), amelyek a péterfalvi kéziratban már normává váltak (*szokott, lépett, tartatott*).

A vizsgálat anyagát képező kéziratok hangjelölés módjainak sajátos vonásait figyelembe véve összegzésként elmondhatjuk, hogy a két különböző korszakból származó kéziratos anyag nyelvtörténeti tagolhatóságuk szerint más-más minőségi szinten megjelenő nyelvi normák jelenlétéről tanúskodnak, amelyeket azonban az egész magyar nyelv változásaihoz, vonaligazodásainak folyamataihoz szervesen kapcsolódó írásváltozatoknak tekinthetünk. A nyelvjárási színvonal (leginkább hosszan jelölt ö-ző, e-ző, í-ző) élőnyelvi alakok, alakváltozatok grafológiai jelölése még mindkét írásmódban sokszor keveredik, de a gyakori következetlenségek ellenére megfigyelhetők azok a normatív alapelvek, amelyek

alapján a szerzők kézirataik nyelvhasználatának, hangjelölés módjának szabályrendszerét már viszonylag egységesen kialakították. Tetten érhetjük még ennek a szabályokhoz kötött nyelvhasználatnak a működési törvényeit a mássalhangzók egyes típusaiban (a zárhangok, a spiránsok és az affrikáták néhány hangcsoportjában) is, de ezeknek az alakváltozatoknak a differenciáltsága inkább már csak a nyelven kívüli tényezők (műveltség, foglalkozás, vallás, társadalmi státusz) nyelvi befolyásának szemléltetését szolgálják.

IRODALOM

1. Bárczi Géza. A magyar nyelv életrajza. – Bp.: Gondolat Kiadó, 1963.
2. Bárczi–Benkő–Berrár. A magyar nyelv története. – Bp.: Tankönyvkiadó, 1989.
3. Deme László. Az irodalmi nyelv hangállománya és a nyelvjárások fejlődéstörténete. –Bp.: Akadémiai Kiadó, 1955.
4. Fábíán Pál. Az akadémiai helyesírás előzményei. – Bp.: Akadémiai Kiadó, 1967.
5. Kniezsa István. Helyesírásunk története a könyvnyomtatás koráig. – Bp.: Akadémiai Kiadó, 1952.
6. Magyarok a Kárpát-medencében. Szerk.: Glatz Ferenc. – Bp.: Pallasz Könyvkiadó, 1989.
7. Pukánszky Béla–Németh András. Neveléstörténet. – Bp.: Nemzeti Tankönyvkiadó, 1995.
8. Szathmári István. Régi magyar nyelvtanaink és egységesülő irodalmi nyelvünk. –Bp.: Gondolat Kiadó, 1968.

Shandor Borbel

Analysis of the XVII-XVIIIth century manuscripts in Ugocha district Summary

In this work the research has been done on and the about the materials of both Beregszasz State Archiev's manuscripts and the Peterfalva Reformed Church's mother's book. Documents of the end of the XVIIIth century are more exact from the orthographic point of view, clearer as to the grammatical meaning than conversational use of language.

БУДНІКОВА ЛЕСЯ
(Ужгород)

**Назви осіб із суфіксом -č/-áč у словацькій
та українській мовах**

Суфікс -č/-áč у словацькій та в українській мовах слугує для творення агентивних та атрибутивних назв осіб, а також для творення назв рослин і тварин. За допомогою цього суфікса утворюються також назви приладів та назви різних предметів.

Походженням суфікса -č/-áč сягає праслов'янського періоду. Він утворився внаслідок ускладнення -акъ -jъ – розширення, в якому к перед голосним переднього ряду ь перейшов у č [1, 108]. І. І. Ковалик вважає, що іменниковий суфікс -ач сформувався на слов'янській мовній території в результаті поєднання елемента -к з наступним -jъ (-io) та шляхом абсорбції кінцевого -а дієслівних основ [3, 53]. П. І. Білоусенко стверджує, що суфікс -аць – не єдиний похідний цього типу в праслов'янській мові. Спочатку він мав такий вигляд -ць (-къ+-jъ), наприклад, *bičь* від *biti*. Однак такі утворення нині трапляються рідко [2, 46].

У словацькій та українській дериватології проблемним є питання методики виділення суфікса -ач або -ч. Я. Горещкий указує, що за допомогою суфікса -č утворюються назви осіб, які виконують певну дію та назви осіб за родом занять та видом діяльності. Ш. Пеціар стверджує, що деривати чоловічого роду на -č утворюються від основ дієслів недоконаного виду. Девербативи такого типу утворюються від основи на -ovat'/-uje, -at'/-á (-a), -it'/-í (-i), зрідка від дієслів на -at'/-e і лише окремі назви утворюються від інших типів дієслова. Від дієслів доконаного виду, за Ш. Пеціаром, у словацькій мові утворюється лише одна назва діяча *vlamač* від *vlámať* [11, 135].

Досить обмежену групу становлять назви осіб на -áč (за Я. Горещким). Основою тут виступають дієслова на -at', де -a- перед суфіксом -č подовжується. Так виникає суфікс -áč. Суфіксом -áč утворюються від дієслів назви осіб, які виконують якусь дію (*dráč*, *hráč*, *zváč*).

Іншого походження є суфікс -áč в назвах осіб, утворених на позначення якоїсь типової властивості людини. Такі назви утворюються від прикметників, наприклад: *brucháč*, *hlaváč*, *noháč*.

М. Докуліл у праці "Tvoření slov v češtině. Odvodzování podstatných jmen" також свідчить про творення агентивних назв осіб за допомогою суфікса -č. Окрім того, автор виділяє розширені варіанти цього суфікса -ač, -ič, -eč. Основним критерієм у виділенні форманта -č він вважає класифікаційний знак основного дієслова. На основі цього виділяє 4 групи назв: 1) назви осіб із закінченням на -ovač (від дієслів на -avat); 2) назви на -ač, з підгрупою на -ávač (від дієслів на -at); 3) назви на -ič (від дієслів на -it); 4) назви на -eč (від дієслів на -et). У словах типу *hlaváč*, *noháč* та *pekáč* виділяє суфікс -áč [12, 35].

В українській мові І. І. Ковалик виділяє лише суфікс **-ач**, який у сполученні з дієслівними основами на **-а** використовується у слов'янських мовах для творення назв осіб за родом їх діяльності, станом заняття, професією [3, 54].

Подібно до І. І. Ковалика, суфікс **-ач** виділяє й П. І. Білоусенко. Він констатує, що цей формант в українській мові набув особливої продуктивності після 1917 р. [2, 139]. Ф. Я. Середа у розвідці "Суфікс **-ч (-ач)** у сучасній українській мові і його відповідники в російській і білоруській мовах" виділяє суфікс **-ч** та з'ясовує ступінь продуктивності **-ч (-ач)** в українській та інших східнослов'янських мовах. Дослідник стверджує, що даний суфікс у сучасній українській мові досить продуктивний, оскільки утворює іменники, що означають людей, зайнятих у певних галузях виробництва. На відміну від української, суфікс **-ч (-ач)** у російській та білоруській мовах непродуктивний [6, 81].

А. Ф. Пінчук детально розглядає питання доцільності виділення в українській мові суфікса **-ч**, а не **-ач** [7, 51-52]. З приводу цього Л. М. Устюгова зауважує, що якщо прийняти цю точку зору, то доведеться говорити про різні суфікси в девербативах (**-ч**) і в десубстантивах (**-ач**), що не відповідає ні генезису цього суфікса, ні його положенню в системі сучасної української мови: у десубстантивах типу *голов-ач* виділяти тільки суфікси **-ач**, оскільки морфу **-ч** немає. На погляд дослідниці, доцільно визнати факт накладання морфів при утворенні девербативів (*охолоджувати* – *охолоджув[а](-ач)*) і виділяти єдиний суфікс **-ач** для похідних і від іменних, і від дієслівних основ [9, 46].

При виділенні суфікса **-ѣ/-ѧѣ** у словацьких особових назвах керуватимемося аргументами Я. Горещького та М. Докуліла, які виділяють у віддієслівних агентивних назвах суфікс **-ѣ**, а в українських назвах осіб – аргументами І. І. Ковалика та Л. М. Устюгової.

Метою дослідження є показати механізм творення агентивних та атрибутивних назв осіб із суфіксом **-ч/-ач** у словацькій та українській мовах.

У словацькій мові найбільшу кількість становлять агентивні назви осіб, утворені суфіксом **-ѣ** (197 назв). Атрибутивних же назв із цим суфіксом менше 90. Агентивних та атрибутивних назв осіб словацької мови із суфіксом **-ѧѣ** нараховуємо понад 40. В українській мові, за словами І. І. Ковалика, суфікс **-ач/-яч** продуктивний при творенні віддієслівних агентивних назв осіб. З-поміж усіх східнослов'янських мов цей словотвірний тип найширше використовується саме в українській [3]. О. В. Кровицька засвідчує, що перші назви з цим формантом фіксуються у праслов'янський період. У наступний період у словотвірній системі цей афікс не виявляв особливої активності, що було зумовлено, на думку дослідниці, більшою активністю та продуктивністю формантів **-ар** і **-тель** у творенні назв осіб [4, 9-10]. "Інверсійний словник української мови" фіксує понад 80 агентивних і 40 атрибутивних назв осіб із суфіксом **-ач**.

Основами для творення агентивних назв осіб словацької мови з суфіксом **-ѣ/-ѧѣ** слугують дієслова (майже 200 назв), хоч атрибутивні назви осіб утворюються також від дієслів (понад 70 назв), від іменників (15 назв) та від прикметників (5 назв). Атрибутивні та агентивні назви осіб із цим суфіксом часто утворюються і в українській мові. Як засвідчує І. Й. Тараненко, в сучасній українській літературній мові суфікс **-ач** дуже продуктивний і утворює значну кількість іменників на базі дієслівних і іменникових твірних основ [8, 110].

Серед віддієслівних агентивних назв осіб словацької мови, утворених суфіксом **-ѣ**, виділяється декілька груп особових назв за способом або видом діяльності.

Найбільшу групу становлять назви осіб за професією або фахом (120 назв) (*brusič, dláždič, dohliadač, hobľovač, kutač, lakovač, lisovač, predavač, prešivač, rubač, rysovač, šifrovač, umývač, viazač, vysmoľovač, zásobovač*). В українській мові є понад 50 подібних назв осіб із суфіксом **-ач** (*завідувач, збирач, наглядач, наймач, оббивач, оцінювач, сурмач, тлумач*).

Зафіксовано майже 40 назв осіб словацької мови, які позначають осіб, що виконують певну дію або заняття (*poberač, podpaľovač, poníkač, poslúchač, nakupovač, skypovač, uchádzač, upravovač, verbovač, vyprávač*). В українській мові є понад 20 подібних назв осіб (*доглядач, доповідач, збирач, підкорювач, шукач*).

Зафіксовано 10 словацьких назв осіб із суфіксом **-č**, які позначають осіб, що займаються або цікавляться певним видом спорту (*odbíjač, nahrávač, podávač, potápač, preťahovač, rozohrávač, vrhač, vzpierač*). В українській мові подібних назв осіб не виявлено.

Віддієслівних атрибутивних назв осіб із суфіксом **-č** у словацькій мові значно менше, ніж агентивних (понад 50). Це, як правило, назви на позначення осіб за їх внутрішніми якостями, здебільшого пейоративного забарвлення (*hltáč, obšmietač, podlizovač, pochlebovač, povaľáč, pretvárač, rozkrádač, rozvracač, vydierač, vyžierač, zabíjač, zaháláč*). В українській мові є 30 подібних назв осіб (*отруювач, підбріхувач, підглядач, пригноблювач, розбецувач, розкрадач*).

За допомогою суфікса **-áč** у словацькій мові утворюється невелика група атрибутивних та агентивних назв осіб. Твірною основою тут виступає дієслово на **-ať**, де додовжується перед суфіксом **-č** тематичне **a** і виникає суфікс **-áč** [10, 89].

Суфікс **-áč** у словацькій мові слугує для утворення назв осіб за способом діяльності та професією (*česáč, kopáč, kováč, oráč, patráč, rezáč, sekáč, tkáč, trepáč*). За допомогою цього суфікса утворюються і атрибутивні назви осіб, які позначають осіб за їх внутрішніми якостями (*dričmáč, fňukáč, papkáč, pyskáč, rapotáč, spáč, štváč, žráč*). В українській мові їм здебільшого відповідають назви осіб типу *грач, драч, копач*.

За допомогою суфікса **-áč** у словацькій мові утворюються відіменникові атрибутивні назви осіб. Це здебільшого назви, які позначають осіб, що виділяються якимось незвичайними фізичними рисами або за частинами їх тіла (*bradáč, brucháč, fuzáč, gambáč, hrbáč, hubáč, noháč, okáč, pupkáč, vlasáč*). В українській мові також наявні подібні назви осіб (*бородач, вирлач, вусач, головач, носач, силач*). Назви осіб типу *bradáč, brucháč, fuzáč* мають подвійну мотивацію: вони можуть мотивуватися і іменником, і прикметником.

Відприкметникових атрибутивних назв осіб у словацькій мові значно менше. Це здебільшого назви, які позначають особу за її зовнішнім виглядом (*bucláč, chlpráč, naháč, strapáč, zelenáč*). В українській мові наявні відприкметникові назви осіб типу *багач, кострубач, кудлач, лихач, патлач, смаркач*.

У словацькій мові понад 20 агентивних назв осіб, які мають по кілька значень. Такі назви, як *podávač, potápač, preťahovač*, називають особу за її професією, або особу, яка займається певним видом спорту. Назва *rozbiľjač* позначає особу за професією "каменолом" та за атрибутивною ознакою "розрушитель, шкідник" [13]. Тобто дана назва є і атрибутивною, і агентивною назвою особи.

Є випадки, коли суфікс **-č/-áč** у словацькій мові, поряд з назвами осіб, утворює й омонімі назви предметів, наприклад, назва *rozsiťvač* позначає людину, яка щось сіє та пристрій "сіялку", *rozpúšťáč* – "робітник, який розчиняє що-небудь" і "розчинник", *skúsač* – "1. випробовувач, 2. мірник" та "індикатор, пробник" [13]. На

подібне явище А. В. Мамрак указує і в українській мові: “багато найменувань, які репрезентують категоріальне значення діяча, являють собою назви осіб і предметів, наприклад, *з’єднувач* – “той, хто з’єднує” і *з’єднувач* – “пристрій для з’єднання чого-небудь”, *перехоплювач* – “той хто перехоплює ... кого-, що-небудь” і *перехоплювач* – “літак” [5, 131].

Отже, суфікс *-č/-áč* продуктивний при творенні агентивних назв осіб і в словацькій, і в українській мовах і є непродуктивним при творенні атрибутивних назв осіб в обох мовах.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бевзенко С. П. Исторична морфологія української мови. Нариси із словозміни та словотвору. – Ужгород: Вид-во Ужгород. ун-ту, 1960. – 416 с.
2. Білоусенко П. І. Історія суфіксальної системи українського іменника (назви осіб чоловічого роду). – Київ: КДПІ, 1993. – 215 с.
3. Ковалик І. І. Питання слов’янського іменникового словотвору. – Львів: Вид-во Львів. ун-ту, 1958. – 153 с.
4. Кровицька О. В. Семантична та словотвірна характеристика назв осіб у пам’ятках української мови XVI-XVIII ст. // Автореф. дис. ... канд. філол. наук. – Львів, 1995. – 21 с.
5. Мамрак А. В. Семантична структура категорії діяча в сучасній українській мові // Словотвірна семантика східнослов’янських мов. – Київ: Наукова думка, 1983. – С. 129-136.
6. Пінчук О. Ф. Словотвірна структура віддієслівних іменників сучасної української літературної мови // Морфологічна будова сучасної української мови. – Київ: Наукова думка, 1975. – С. 35-82.
7. Середа Ф. Я. Суфікс *-ч(-ач)* у сучасній українській мові і його відповідники в російській і білоруській мовах // Укр. мова в школі. – 1957. – № 2. – С. 78-81.
8. Тараненко І. Й. Словотворчі особливості суфікса *-ач* у сучасній українській літературній мові // Питання словотвору східнослов’янських мов. – Київ: Наука, 1969. – С. 109-110.
9. Устюгова Л. М. Словообразовательная активность основ с полногласием / неполногласием в русском и украинском языках. – Ужгород: Ужгород. госуд. университет, 1997. – 172 с.
10. Horecký J. Slovenská lexikológia. 1. Tvorenie slov. – Bratislava: SPN, 1971. – 254 s.
11. Peciar Š. Tvorenie a kvantita mužských substantív s príponami *-č, -áč, -áč/-iač* // Slovenská reč. – 1967. – № 2. – S. 134-145.
12. Tvoření slov v češtině. 2. Odvodzování podstatných mien // Za redakce Fr. Daneše, M. Dokulila, J. Kuchaře. – Praha: Academia ČSAV, 1967. – 780 s.
13. Velký slovensko-ruský slovník. I-VI d. – Bratislava: Veda SAV, 1979-1995.

Lesja Budnikova Names of persons with *-č/-áč* suffix in the Slovak and Ukrainian languages Summary

Nomina agentis and nomina attributiva of persons in the Slovak language formed by *-č/-áč* suffix and compared with the according names in the Ukrainian language are considered in this article. Mechanism of forming of nomina agentis and nomina attributiva of persons in both languages is shown and productivity of formed bases is established. The main regularities as well as common and different tendencies in forming of personal names with *-č/-áč* suffix in modern Slovak and Ukrainian literary languages are determined.

ДЕРКЕ МАГДАЛИНА
(Ужгород)

Назви одягу в угорських говорах Закарпаття
з огляду їх походження та творення
(Власне угорські слова)

Лексика, що пов'язана з назвами одягу, в угорських говорах Закарпаття дуже багата та різноманітна сама по собі, а ще й до того угорське населення Закарпаття тісно контактує з українським, румунським, словацьким населенням, яке компактно проживає на території області. На протязі багатьох століть ці народи перебували у тісних економічних, політичних та культурних зв'язках, і це сприяло взаємозбагаченню їх матеріальної та духовної культури. Безпосереднє мовне контактування не могло не відбитися на лексичній яскравості угорського говору. „Як відомо, лексичний рівень є найбільш чутливим до всіх змін у розвитку суспільства.” [3, 11]

Безперечно, всі ці контакти спричинили й проникнення цілого ряду запозичень з цих мов в угорську мову і, навпаки, угорських запозичень у сусідні слов'янські мови, зокрема в їх говори і в галузі назв одягу. Виходячи з цього, ми вважали за доцільне з'ясувати походження лексем, пов'язаних з назвами одягу. Для найменування одягу у досліджуваних говорах використовуються різні за походженням слова: власне угорські назви, запозичені слова, європеїзми. Серед угорських назв ми виділили такі групи:

1. Давньоугорські слова

Переважає більшість давньоугорських слів успадкована від уральського та фінно-угорського періоду: *bőr* 'шкіра' <* *perz*; *al* 'нижня частина' <* *ala*; *fon* 'прясти' < *puna*; *fél* 'половина' <* *pälä*; *arasz* 'п'ядь' < **sorz*; *öv* 'пояс' < **βinä*; *mell* 'груди' <* *malke*, *malye*; *köt* 'в'яже' < **kitke*~**kütke*; *varr* 'шиє' <* *βora*~**βorka*; *váll* 'плече' <* *βolka*; *töm* 'набивати' <* *temz*; *könyök* 'лікоть' <* *kina*~**kinä*; *kéz* 'руки' <* *käte*; *fűz* 'нанизувати' <* *pitz*; *rész* 'частина' <* *räcz*.

Ряд назв одягу виник у період кочового життя угорських племен, тобто на угорському мовному ґрунті: *haj* 'волосся' <* *kajz*; *éle* 'складка, стрілка' <* *elz*; *húz* 'тягнути' <* *hútz*.

За даними словників, *öv* є спільнофінно-угорською лексемою. Стародавні фінно-угорські народи словом *öv* позначали не тільки елемент звичайного одягу, але й елемент бойового спорядження. Назва *öv* у фінно-угорських мовах має такі відповідники: пор. фін. *vyö*, *estm. vöö* 'пояс'. В угорських писемних пам'ятках це слово зафіксоване з 1372 р., але це не означає, що у розмовній мові це слово з'явилося саме у цьому році. Можливо, воно було відоме ще раніше. Назва *öv* широко поширена в угорських говорах Закарпаття. Важливо відзначити, що паралельно з фінно-угорською назвою у говорах живе слово *ránt*, яке запозичене із баварсько-австрійських говорів та фіксується в угорських писемних пам'ятках з 1520 р. Назви *öv* та *ránt* утворюють синонімічну пару, але слово *öv* має конкретне значення, а слово

утворюють синонімічну пару, але слово *öv* має конкретне значення, а слово *ránt* більш загальне, крім значення 'пояс', воно має ще значення 'обруч, стрічка, плечико'.

Слово *bőr* є стародавнім (із уральського періоду, виникло від уральської мови-основи **perz*). В угорських писемних пам'ятках воно фіксується тільки з 1372 р. Ця назва поширена і у досліджуваних говорах як компонент складних слів – назв одягу, наприклад, *bőrkesztyű*, *bőjrkesztyű*, *bűrkesztyű*, *bőrkabát*, *bőrsapka*, *bőrzakó*. Компоненти цих складних слів перебувають у підрядному зв'язку.

Тільки про деякі слова – назви одягу – з упевненістю можна сказати, що вони є фінно-угорськими. Це пояснюється тим, що не залишилося писемних пам'яток до X ст., у яких би згадувався одяг фінно-угорських народів. Проте, аналізуючи це питання з етнографічного боку, можемо дійти висновку, що ці народи самі ткали – *fonták*, пряли – *szőtték*, шили – *varrták* свій одяг із шкіри – *bőrből*, носили пояс – *övet*, оскільки ці назви існують у мові більшості фінно-угорських народів у тотожних або подібних значеннях.

Більшість із вищеназваних слів використовується як окремо, так і в похідних назвах одягу, вони відіграють активну роль в утворенні нових слів, а часто і цілих гнізд слів. Наприклад: *haj* – *hajfonat* – *hajháló* – *hajnec* 'сітка на волосся'.

а) Слова, утворені після осілого життя угорських племен на території Карпатської низовини (до X–XV ст.)

До них можна віднести такі назви: *folt* 'пляма' (1152)*, *keszkenő* 'хустка' (1395), *gomb* 'рудзик' (1138), *akasztó* 'вішалка' (1374), *bélés* 'підкладка' (1395), *kesztyű* 'рукавиці' (1395), *tű* 'голка' (1395), *kendő* 'хустка' (1495) і т. д. Ці назви розповсюджені в угорських говорах Закарпаття як самостійно, так і в похідних формах.

б) Слова, утворені у період XVI–XVIII ст.

Вже починає формуватися угорська літературна мова: *csipke* 'мереживо' (1535), *fakó* 'блідий' (1536), *kötény* 'фартух' (1560), *bokréta* 'букет' (1585), *kalap* 'капелюх' (1598), *fonák* 'зворотній бік тканини' (1636) і т. д. Лексеми використовуються як окремо, так і в похідних назвах одягу, утворюючи нові слова: *csipkés* 'мереживне', *csipkeruha* 'мереживне плаття', *kötényszoknya* 'сарафан'.

в) Угорські слова, утворені після XVIII – XIX ст.

Найважливіші події цього періоду: формування угорської літературної мови, період оновлення угорської мови. До цього періоду можемо віднести такі слова: *csíkos* 'смугастий' (1767), *csík* 'смуга' (1799), *csavar* 'бігуді для волосся' (1797), *kelme* 'тканина' (1801), *mellény* 'жилет' (1815) та інші. Угорські слова, що з'явилися на власному угорському мовному ґрунті після X ст., утворювалися різними шляхами. Серед них можна виділити:

1. *Звуконаслідувальні слова* і слова, що служать для передачі настрою, атмосфери: *bugyi*, *bugyogó* 'жіночі панталони', *guba* 'ворсисте пальто із сукна', *cafát*, *caf-rang* 'шмат', *csúszkáló* 'повзанки для немовлят', *pettyes* 'тканина у горошок' та інші.

Слова *bugyi*, *bugyogó* походять від основи *bugyog* 'бити, гриміти ключами', зменшувальний суфікс *-i*, суфікс *-ó*. Частина інформаторів вбачає певну семантичну диференціацію між ними: *bugyogó* 'жіночі труси, виготовлені з фланелі', а *bugyi* 'жіночі труси, виготовлені з тонкої тканини'. Крім того, назва *bugyogó* здебільшого ви-

* У дужках вказується рік, коли певне слово фіксується угорськими писемними пам'ятками, але це не означає, що у розмовній мові вони стали відомими тільки у цьому році, цілком ймовірно, що воно вживалось набагато раніше своєї першої фіксації у письмовій пам'ятці.

користовується у мові старшого покоління, а *bugyi* у мові молодшого покоління. В угорських писемних пам'ятках слово *bugyogó* фіксується з 1657 р.

Слова *буд'ї*, *буд'огови* поширені і в українських говорах Закарпаття [Лиз II, карта № 240], де воно вважається угорським запозиченням.

Назва *guba* 'ворсисте пальто із сукна' (1321), творена вона від основи *gub* 'кучерявий' + зменшувальний суфікс *-a*. Оскільки цей вид одягу вийшов з моди, слово *guba* вважається архаїзмом, старші люди ще знають його, але воно майже не використовується у наш час.

Необхідно вказати, що одяг, позначений назвою *guba*, давно носили на Закарпатті, особливо в Ужгородському та Берегівському районах, а звідси одяг з назвою *guba* поширився до Дебрецена. В угорських писемних пам'ятках слово фіксується з 1738 р., де розрізняли одяг чорного, білого та сірого кольорів. На Закарпатті був поширений білий та чорний вид одягу.

Слово *pettyes* 'тканина у горошок' (1788). Можливо, що *petty* – *pötyu* виникло від слова *pettyeget* 'робити пляму форми горошка', або можна припустити також давній *poenenverbium*. В основі слова є те, що своєю звуковою формою воно вказує на атмосферу дії, руху і т. д. (TESz III, 178).

На території Закарпаття ці назви популярні і утворюють лексичні паралелі: *pettyes*, *babos*, *pontos*. В Ужгородському, Берегівському та Мукачівському районах поширені обидві назви, у населеному пункті Дерцен Мукачівського району також використовують назву *pontos*, у Хустському районі частіше вживають слово *pettyes*.

Назви *бобошної*, *пет'ешної* поширені і в українських говорах Закарпаття [Лиз. II, карта № 247], де воно вважається угорським запозиченням.

2. Слова, що виникли в період оновлення угорської мови

Період оновлення угорської мови (кінець XVIII–XIX ст.) має велике значення у збагаченні угорської літературної мови новими словами. Суть цього процесу полягає в тому, що прогресивні письменники, вчені бачили певну бідність лексики угорської мови, склад якої був недостатнім для вираження нових ідей та реалій життя. У результаті оновлення угорської мови вона збагатилась десь на 10 тис. слів. Так, зокрема, розряд назв одягу був збагачений новими найменуваннями, що прийшли в літературну угорську мову різними шляхами, а саме: *діалектні слова* стали літературними: *kelme* 'тканина, матерія'; *словотворення*: *anyag* – *anya* + суф. *-g* 'тканина', *mellény* – *mell* + суф. *-ény* 'жилет'; складне слово: *ékszer* 'ювелірні вироби', *ék* 'прикраси' + *szer* 'інструменти', *formaruha* 'форма, спеціальний одяг, робоча форма' – *forma* 'форма' + *ruha* 'одяг'; роз'єднані слова: *mez* 'вбрання' від *meztelen* 'голий, роздягнений', *köpeny* 'плащ' від *köpenyeg* 'тс'.

Слова, що виникли для позначення назв одягу у період оновлення мови, є загальноновживаними в угорських говорах Закарпаття. Одні з них використовуються частіше, інші – рідше. Наприклад: слово *ékszer* 'ювелірні вироби' використовується частіше молоддю. Майже всі ці назви мають свої лексичні дублети, утворюючи синонімічні пари. Так, *anyag* – *kelme* – *matéria* 'тканина', *lajbi* – *mellény* 'жилет', *köpeny* – *pláscs* 'плащ', *mez* – *dressz* 'покривало, вбрання'.

Вказані синоніми є запозиченнями: *matéria* (1577) – із латинської, *lajbi* (1736) – із німецької, *pláscs* із російської, *dressz* (1937) – з англійської. Слово *matéria* використовується рідше, *lajbi* – вже є діалектним словом, *pláscs* – більш поширене у мові молоді, слово *mez* використовується рідше, як самостійне значення, поширене тільки

у спортивній термінології, *dressz* використовується досить часто, як компонент складних назв: *fürdődressz* 'купальник'.

Слова новішого походження у більшості випадків творяться за допомогою суфіксації, тобто похідні слова, та словоскладання – складні слова.

2. Похідні слова – назви одягу

Одним із способів збагачення лексики назв одягу є похідні слова, які утворені за допомогою суфіксів від угорських або іншомовних основ. Похідні слова від угорських основ включають такі назви: *hó* + *-ka* 'ношене плаття (сукня)', *kend* + *-ő* 'хустина', *bél* + *-és* 'підкладка', *ak* + *-aszt-* + *-ó* 'вішалка', *csip* + *-ke* 'мереживо', *hajt* + *-á(s)* 'складка', *köt* + *-ő* 'фартух', *csík* + *-o(s)* 'смугастий', *ujj* + *-a(s)* 'піджак', *has* + *ít* + *-ék* 'розріз' і т. д. Іноді назви на позначення одного й того ж поняття утворюються від загальної основи за допомогою різних суфіксів, наприклад: *köt* + *-ő*, *köt* + *-ény* 'фартух', *hajt* + *-ás*, *hajt* + *-óka* 'манжета'.

Серед цих назв лексема *kötő* є більш поширеною в угорських говорах Закарпаття, слово *kötény* – літературна назва, вона здебільшого вживається у мові молоді. Серед назв *hajtás* та *hajtóka* останнє має більш конкретне значення, означає манжету на брюках, а *hajtás*, окрім цього, ще має значення 'запас на спідниці'.

Похідні слова у назвах одягу утворюються також від іншомовних основ з угорськими суфіксами. Наприклад: сл. *bab* + *-o(s)* 'горошок', нім. *pánt* + *-os* 'з поясом', сл. *kocka* + *-(á)s* 'клітчастий', нім. *kapucni* + *-s* 'з капюшоном' і т. д.

IRODALOM

1. Bárczi Géza. A magyar nyelv életrajza. – Budapest: Gondolat Kiadó, 1966. – 462 o.
2. Lizanec P. M. A kárpátaljai magyar nyelvjárások atlasza. I. kötet. – Budapest, 1992. – 884 o.; II. kötet. – Ungvár, 1996. – 952 o.
3. Лизанец П. Н. Венгерско-украинские межъязыковые связи. Венгерские заимствования в украинских говорах Закарпаття. – Будапешт: Изд. Академия Наук Венгрии, 1976. – 682 с.

Györke Magdolna

Az öltözködés szakszókincsének eredet és szerkezet szerinti osztályozása

(Eredeti magyar szavak)

Rezümé

Az öltözködés szakszókincse gazdag és sokszínű. A kutatott nyelvjárásokban sok uráli és finnugor elem található e témakörben. A belső keletkezésű szavak között sok az egyszerű szó és a képzett lexéma. Ezenkívül hangutánzó és hangulatfestő szavak is előfordulnak, valamint elvonással keletkezett megnevezések, amelyek széles körben elterjedtek a kárpátaljai magyar nyelvjárásokban is. A szavak szerkezeti sajátosságainak vizsgálatát még tovább lehet vizsgálni: kiemelni a leggyakoribb képzőket, sőt szófaji vonatkozásuk tekintetében is érdemes elemezni őket.

КИДИБИЦ НАТАЛІЯ
(Ужгород, аспірант)

З історії дослідження угорських географічних назв на Закарпатті

За останній період українська топонімія завдяки дослідженням Д. Г. Бучка [6], К. Й. Галаса [7], В.О. Горпинича [8], О.Ю. Карпенка [14], В.В. Лободи [20] та інших дослідників досягла значних успіхів, однак дослідженням угорських топонімів на Україні, за винятком Закарпаття, ніхто не займався. Відомо, що Закарпаття до 1945 року входило до складу тодішньої Угорщини (з 1919 по 1938 до складу Чехословаччини) і започаткований Ф. Пешті у 1837 році збір топонімічного матеріалу стосувався і Закарпаття [21]. Крім Ф. Пешті, до збору угорських географічних назв на Закарпатті у Бережському комітаті включився Тіводор Легоцький (Lehoczky Tivadar). У 1881 році він видає тритомне дослідження (третій том у двох частинах) під назвою *Bereg vármegye monográphiája* (Монографія Бережського комітату). Заслуга Легоцького перш за все в тому, що він зібрав крім живого топонімічного матеріалу, і географічні назви, що були зафіксовані у різних друкованих і рукописних офіційних документах і матеріалах Бережського комітату. Переважна більшість цих топонімів вміщена третьому томі його монографії. Лінгвістичний аспект дослідження був дуже поверховим і здебільшого хибним [15].

У 1885 році вийшла з друку праця П.П. Барсова „Очерки русской исторической географии”, в якій досить значна увага звертається і географічним назвам Закарпаття [3]. Автор наводить ряд угорських топонімів, зафіксованих ним на Закарпатті, але належного лінгвістичного пояснення переважної більшості наведених топонімів є хибним. Так, наприклад, розглядаючи топонім *Уйлок* (Újlak), що у перекладі з угорської мови Нове село чи нове поселення, він вбачає в ньому збережену пам’ять про літописних *уличів* [7, 2].

У 1894 році з’являється праця І.П. Філевича „Угорская Русь и связанные с нею вопросы и задачи русской исторической науки”, в якій закликає закарпатську інтелігенцію зберегти в себе назви населених пунктів, які є східнослов’янського походження [13]. Як відзначає К.Й. Галас, ця праця „...носила головним чином науково – пропагандистський характер” [7, 4].

Багато зусиль для дослідження топонімії Закарпаття доклав відомий російський вчений О. Л. Петров, який опублікував чимало топонімів у своїх статтях: „Пределы угорской речи в 1773 г. по официальным данным. Материалы для истории Угорской Руси”. Крім того, описав частину рукопису Ф. Пешті, характеризуючи його працю як цінне дослідження, в якому є чимало слов’янських і зокрема „карпато-

русских” топонімів [23]. Аналізований в його працях матеріал зібраний був людьми різного рівня підготовки і його не можна вважати до кінця достовірним. Питанням топонімів Закарпаття займалися і дослідники Г. Стрипський у статті „Гдѣ докумен-ты страшей истории Подкарпатской Руси? О меже-выхъ названіяхъ” [12] та Н. Бескид „Карпаторусская древность” [4]. Г. Стрипський у цій праці поставив собі за мету продовжити ту велику роботу по збору топонімів, яку розпочав у свій час Фрідеш Пешті. У своїй брошурі Стрипський запропонував для терміну „топонім” назву „межевые названия”, якою до речі скористалися і окремі вчені, його послідовники. Тут даються певні методичні паради щодо збору топонімічного матеріалу.

Н. Бескид теж зібрав чимало топонімів на території Закарпаття і намагався дати їм аналіз, а саме у географічних назвах *Волосянка*, *Волосово*, *Лалово* з точки зору їх походження він вбачав залишки назв давньосхіднослов'янських божеств. Правда, подібні пояснення давав і Стрипський. Такі пояснення, безперечно, не мали нічого спільного з наукою.

Топонімів Закарпаття у своїх працях торкалися також М. Антошин [1], М. Анучин [2], Р. Брандт [5], Л. Гумецька [10], М. Лелекач [16], К. Цілуйко [11] та деякі інші дослідники. Правда, цих дослідників цікавили у першу чергу слов'янські чи східнослов'янські топоніми і, як відзначає К.Й. Галас, „...вони не ставили у своїх працях ці топоніми прямим об'єктом дослідження” [7, 4-5]

У 1945 році в Ужгороді було відкрито Ужгородський державний університет з чотирма факультетами, серед яких був і філологічний з кафедрою української мови. Викладачі кафедри взяли за ґрунтовне дослідження лексики українських говорів, серед якої були і географічні назви. Дисертаційну роботу з цієї проблеми на тему: „Топоніміка закарпатської області (назви населених пунктів)” виконав ст. викладач кафедри К. Й. Галас, яку він і захистив у 1961 році. Дещо пізніше з'явилася і його брошура з цієї теми.

У дисертаційній роботі К. Й. Галаса дається історія питання та фонетико-морфологічний і етимологічний аналіз 559 назв населених пунктів Закарпаття. Крім назв населених пунктів східнослов'янського чи пізніше українського походження, він подає і деякі угорські назви (Harangláb, Téglás, Szőlős, Újlak) та румунські (Deleșor, Blidár, Brustúre) [7, 6-7]. Ця праця була першим солідним дослідженням назв населених пунктів на Закарпатті. Як відзначають окремі рецензенти, праця К. Й. Галаса цікава і важлива, але в ній є ряд неправильних етимологій.

Систематичне дослідження суто угорської лексики на Закарпатті, включаючи і топоніми, розпочалося з кінця 60-их років ХХ ст., коли було відкрито на філологічному факультеті УжДУ угорське відділення та кафедру угорської філології.

Завідувач цієї кафедри П. М. Лизанець підготував і опублікував програму (у двох частинах) для збору лексичного і семантичного матеріалу до укладання „Атласу угорських говорів Закарпаття”. Цей атлас вийшов друком у трьох томах: I – Будапешт, 1992; II – Будапешт, 1996 і III – Ужгород – Дебрецен, 2003, в якому, крім теоретичної частини, вміщено великий фактичний матеріал на 1215 лінгвістичних картах (лексичні, семантичні, зведені). Крім цього, опубліковано було звернення до інтелігенції області з детальною програмою-питальником щодо збору топонімів. Зібрано значну кількість різного типу географічних назв і частину з них опрацьовано. Тут перш за все слід назвати наукові статті професора П. М. Лизанця „О венгерских заимствованиях в украинских говорах Закарпатья (На материале названий рельефа)”, в якій автор аналізує 54 угорські топоніми та гідронімічні назви

на Закарпатті. нарп.: *vagash* (vágás) 1. лісосіка; 2. гірська ущелина; 3. протоптана тваринами польова дорога; *szurdok* (szurdok) 1. яр, ущелина, 2. частина села, де хати знаходяться дуже близько одна до однієї [17, 123–130].

У 1992 р. виходить монографія авторів К. Горват, П. Лизанця та Е. Сабов (Horváth Katalin – Lizanec Péter – Szabó Erzsébet) *Az ungvári járás 14 településének helynevei* (Топоніми 14 населених пунктів Закарпаття). У вступній частині подається коротка історія питання, методика збору топонімів та їх опрацювання, а потім у кожному населеному пункті у вигляді словникових статей у алфавітному порядку подаються географічні назви у межах населеного пункту та за його межами з наведенням карти–схеми. У монографії зібрано і пояснено 1048 топонімів [9].

П. М. Лизанець у статті „Питання про відновлення історичних назв населених пунктів Закарпаття та принципи їх написання” розглядає у першу чергу назви тих населених пунктів, у яких за різних режимів довільно здебільшого з політичних міркувань змінювались назви, не дивлячись на їх справжнє походження. Автор рекомендує принципи передачі угорських назв населених пунктів засобами української мови [19, 101–109].

У статті *A Tisza víz- és helyneveinek kutatása Kárpátalján* (Дослідження гідронімів та топонімів р. Тиси на Закарпатті) П. Лизанець наводить понад 100 гідронімів та топонімів і для прикладу подає 14 словникових статей цих назв з їх мовним аналізом [18, 392–396].

У 2002 році ст. викладач кафедри угорської філології УжНУ Х. Зийкань захистила кандидатську дисертацію на тему: „Географічні назви м. Ужгорода та його околиць”, в якій, крім вступної частини та історії питання, подає аналіз 450 словникових статей у лексико–семантичному, морфологічно–етимологічному та історичному аспектах. Використовується нею і соціолінгвістичний метод. Дисертантка збрала також значний архівний матеріал та використала 54 географічні карти. Порівняльно–історичний аспект застосований Х. Зийкань при зіставленні топонімів угорських та українських, які вона виписала з писемних пам’яток [24, 1–20].

У 2003 р. Х. І. Зийкань публікує статтю *Ungvár helyneveinek eredet szerinti megoszlása és névszociológiai vizsgálata* (Етимологічна та соціолінгвістична характеристика топонімів м. Ужгорода), в якій класифікує топоніми за їх походженням, виділяючи ті, що виникли на власне угорському ґрунті, та іншомовні. Серед іншомовних основне місце займають топоніми слов’янського походження. Автор приходить до висновку, що „топонімічний матеріал свідчить про тісний взаємозв’язок носіїв угорськомовних географічних назв, що зумовлено їх тривалим співжиттям у старовинному Ужгороді упродовж багатьох століть.” [25, 54].

Питанням топонімії Берегівського району займається Жолт Шебештен (Sebes- tyén Zsolt). Він у 2003 році видав книжечку *A Beregszászi járás 10 településének helynevei* (Топоніми 10 населених пунктів Берегівського району на Закарпатті), в якій подає у вигляді коротеньких словникових статей топоніми Берегівщини у 10-и населених пунктах. У дослідженні не подається лексична та структурно–морфологічна класифікація зібраних географічних назв, а розглядається тільки визначення характеру та місцезнаходження топоніму [23].

Як бачимо, топонімією Закарпаття займалося чимало дослідників, але до 60-их років ХХ ст. угорськими топонімами м. Берегова та його околиць комплексно ніхто не займався. У дисертаційній роботі ми поставили собі за мету заповнити цю прогалину

і на підставі зібраного та опрацьованого матеріалу доказати, що топоніми м. Берегова та його околиць є давніми, багатими і дуже цікавими з погляду її походження.

ЛІТЕРАТУРА

1. Антошин Н.С. Закарпатская грамота 1404 года. // Научные записки УжГУ, том XIII. – Ужгород, 1955.
2. Анучин Н.А. География Советского Закарпатья. – Москва, 1956.
3. Барсов Н.П. Очерки русской исторической географии. География Начальной (Несторо- вой) летописи. Издание второе. – Варшава, 1885.
4. Бескид Н.А. Карпаторусская дверность. – Ужгород, 1925-1929.
5. Брандт Р.Ф. Краткая сравнительная грамматика славянских языков. – Москва, 1915.
6. Бучко Д.Г. Лексична база відапелятивних топонімів Покуття. – Київ, 1991.
7. Галас К. И. Топонимика Закарпатской области (Названия населенных пунктов) // Авто- реферат диссертации на соискание учёной степени кандидата филологических наук. – Ужгород, 1960.
8. Горпинич В.О. Відтопонімічні прикметники в українській мові. Київ, 1976.
9. Horváth Katalin–Lizanec Péter–Szabó Erzsébet. Az ungvári járás 14 településének helynevei. – Bp., 1992.
10. Гумецька Л.Л. Нарис словотворчої системи української актової мови XIV–XVст. – Київ, 1958.
11. Цілуйко К.К. Топонімія Полтавщини як джерело історії краю.– Полтавсько-Київський діалект – основа української національної мови. – Київ, 1952.
12. Стрипский Г. Гдѣ документы страшей истории Подкарпатской Руси? О межевыхъ назва- нияхъ. – Ужгород, 1924.
13. Филевич И.П. Угорская Русь и связанные с нею вопросы и задачи русской исторической науки. Памяти Юрия Венелина. – Варшава, 1894.
14. Карпенко О.Ю. Топонімія Буковини. Київ, 1972.
15. Lehoczy Tivadar. Beregvármegye monográphiája: Polacsek Miksa Könyvnyomda – Ungvár, 1881.
16. Лелекач М.М. Процес закріпачення закарпатського селянства в XIV–XVст. // Наукові записки Ужгородського державного університету, т. XXIV. –Ужгород, 1957.
17. Лизанец П.Н. О венгерских заимствованиях в украинских говорах Закарпатья (На мате- риале названий рельефа) // Вопросы финно-угорского языкознания, вып. IV. – Ижевск, 1967.
18. Lizanec Péter. A Tisza víz- és helyneveinek kutatása Kárpátalján // Az V. magyar névtudományi konferencia előadásai II. kötet. Szerk.: V. Gergely Piroska és Hajdú Mihály. – Bp. – Miskolc, 1997.
19. Лизанец П.М.. Питання про відновлення історичних назв населених пунктів Закарпаття та принципи їх написання // Матеріали науково-практичної конференції. – Ужгород, 1997.
20. Лобода В.В. Топонімія Дніпро – Бузького межиріччя. Київ, 1976.
21. Pesty Frigyes. Magyarország helynevei. Bp., 1889.
22. Петров А.Л. Пределы угорской речи в 1773 г. по официальным данным. Материал для истории Угорской Руси, т. VI. С. – Пб., 1911
23. Sebestyén Zsolt. A Beregszászi járás 10 településének helynevei. – Budapest, 2002.
24. Зийкань Х. І. Географічні назви м. Ужгорода та його околиць. – Ужгород, 2003.
25. Zékány Krisztina. Ungvár helyneveinek eredet szerinti megoszlása és névszociológiai vizsgálata // Acta Hungarica 1999–2000, X–XI. évf. – Ungvár, 2003.

Ködöböcz Natália A földrajzi nevek kutatása Kárpátalján Rezümé

A földrajzi nevek múltunk és jelenünk igen fontos részei. Az áttekintett cikkek és tanulmányok (Halász Kirilo, Horváth Katalin, Lehoczy Tivadar, Lizanec Péter, Pesty Frigyes, Petrov Olekszij, Sebestyén Zsolt, Zékány Krisztina) bizonyítják, hogy Kárpát- alján is széleskörű kutatás folyik e témakörben. A megjelent munkák nagy többsége azonban a helységnevekkel foglalkozik, csupán elenyésző részük tárgyat képezik a földrajzi nevek. A jövő feladata ezen anyag összegyűjtése és feldolgozása.

КИДИБИЦ НАТАЛІЯ
(Ужгород, аспірант)

**Класифікація географічних назв м. Берегова
та його околиць за мотивацією**

Незважаючи на те, що з'явилося чимало праць з топонімії, проте угорські географічні назви на Закарпатті досліджені слабо і потребують більш детальної класифікації. У цій статті вперше подаємо класифікацію угорських топонімів м. Берегова та його околиць за мотивацією. Правда у значній пригоді нам стала і класифікація топонімів на території Угорщини, здійснена відомими дослідниками Бийлом Калманом (Kálmán Béla) [1] та Лойшоом Ливрінце (Lőrincze Lajos) [2]

Зібрані нами географічні назви поділяємо за мотивацією на три великі групи з підгрупами.

А. Назви об'єктів та споруд

Серед них виділяємо назви:

1. *Установ та громадських будівель*: Archivum, Beregszászi Irgalmas ház*, Beregszászi Szovhozüzem, Beregvidéki Múzeum, Bíróság, Fehér Ház, Illyés Gyula Magyar Nemzeti Színház, Ispotály, Járási Könyvtár, Járási Tanács, Kárpáti Vilmos művek Rt*, Katonai Nyilvántartó, Kollégium, Kórház, Magyar királyi kincstár*, Milícia, Mozi, Művelődési Központ, Poliklinika, Posta, Rendelő, Rendőrség, Szeszfőző, Vágóhíd, Villanytelep, Vojenkomát, Volt Megyeháza, Volt Törvényszék.
2. *Шкіл*: Beregszászi Művészeti Iskola, Bethlen Gábor Magyar Gimnázium, Csóka, Egészségügyi Szakközépiskola, 1. sz. iskola, 3. sz. iskola, 6. sz. iskola, 7. sz. iskola, Inkubátor, Kárpátaljai Magyar Tanárképző Főiskola, 2. sz. iskola, Kossuth Lajos Középiskola, Meducsi, 4. sz. iskola, 8 sz. iskola, 5. sz. iskola, Peteu, Rongyos, Ruhaipari Szakközépiskola, 11. sz. bentlakásos iskola, Varró Iskola, Zalka Máté Középiskola, Zeneiskola, Zrínyi Ilona Középiskola.
3. *Дитсадків*: Állami óvoda, 1.sz. óvoda, Oncsa-telepi óvoda.
4. *Замків, палаців*: Bethlen kastély, Fedák kastély, Pál Győző kastélya, Perényi kastély; Kont villa, Kubovics palota, Méhes palota.
5. *Відомих будівель*: Bogárhátú ház, Kubovics ház, Lang-féle ház, Méhes, Méhes ház, Pionír ház, Restek háza.

* Згідно угорського правопису всі ці кількокомпонентні топоніми пишемо з великої літери, але якщо той чи інший топонім уже не вживається у мові населення, а ми його взяли з архівних документів, то дотримуємось записів архівних

6. *Місць розваги*: Amfi, Amfiteátrum, Arany Kalász, Arany Páva étterem, Barátság szálloda, Beregmegyei kaszinó, Dénes szálloda, Donald szálló, Harley, Hungária szálló, Oroszlán fogadó, Royal szálloda, Sportszálló.
7. *Млинів*: Erzsébet malom, Gözmalom, Nagy gözmalom, Német-féle gözmalom, Nemvelt malom.
8. *Фабрик*: Hartmann Fülöp és fia rum és likőr gyár, 2. sz. téglagyár, Kont Manó téglagyár, Új téglagyár, Vasgyár, Weisz testvérek szeszgyára*, Winkler-féle gyár, Winkler téglagyár.
9. *Складів*: Faraktár, Kaolin raktár, Sörraktár, Szeszraktár.
10. *Мостів*: Fahíd, Vashíd.
11. *Кар'єрів*: Szobor- és Garádics bánya.
12. *Церков та релігійних установ*: Görög katolikus templom, Kápolna, Pravoszláv templom, Református püspökség, Református templom, Római katolikus templom, Zsidó imaház, Zsinagóga.
13. *Кладовищ*: Böller sírkert, Döller sírkert, Köztemető, Református temető, Római katolikus temető, Zsidó temető.
14. *Садів, і більших дворів*: Díszkert, Fürdő kert, Promenád kert, Vásárút kert; Bábotka udvar, Bikás udvar, Gözmalom udvar, Kórház udvar, Szarka László grófi udvar, Vadászház udvara,
15. *Лазень*: Gyógyfürdő, Régi fürdő, Városi közfürdő, Zsidó fürdő.
16. *Погребів*: Állami borpince, Arday pince.
17. *Димоходів*: Malomkémény, Winkler József téglagyárának kéménye.
18. *Спортивних об'єктів*: Hajnal stadion, Sportkomplexum.
19. *Залізничних об'єктів*: Borzsavölgyi gazdaságos vasút*, M. Á. V. pályaudvar*, Vasútállomás.

Класифікувати вулиці досить важко, бо назви їх різноманітні і весь час змінювалися. Незважаючи на це, ми поділяємо їх за мотивацією на різні групи.

Б. Назви вулиць

I. Назви вулиць, які утворені від власних імен

Серед них виділяємо імена:

1. Історичних осіб та політичних діячів:

а) *угорські*: Bogdán Hmelnickij, Borkanyuk, Duhnovics, Dzserszinsikij, Engelsz, Gagarin, Grabovszkij, Grusevskij, Kalinin, Karmeljuk, Kirov, Korjatovics, Kutuzov, Lenin, Liszenko, Lokota, Lucskai, Marx Karoly, Matroszov, Morgentál, Nagy Péter, Nyevszkij Olekszándr, Pacevskij, Szent Péter, Szepova, Szuvorov, Szverdlov, Venelina-Gucy, Zaklinszkij.

б) *угорські*: Bakó Gábor, Batthyány, Bem József, Bercsényi, Beregszászi Nagy Pál, Bethlen, Cabán Samu, Damjanich, Dózsa György, Ekkel György, Eötvös József, Hunyadi, Kinizsi, Lampert herceg, Lónyai, II. Rákóczi Ferenc, Perényi Zsigmond, Radán Balázs, Rákóczi Horváth Lajos, Török Pál, Zrínyi I.

2. Поетів, письменників та культурних діячів:

а) *угорські*: Belinszkij, Csajkovszkij, Csernyisevskij, Dosztojevskij, Gogol, Gorkij, Hercen, Iván Franko, Kocjubinszkij, Komárov, Korolenko, Kotljarevskij, Larion, Lermontov, Leszja Ukrajinka, Majakovszkij, Micsurin, Olga Kobeljanszkij, Paszternák, Pavlov, Potusnyák, Puskin, Tarasz Sevszenko, Solohov, Tolsztoj, Turgenyev.

б) *угорські*: Arany János, Bartók Béla, Dzsida Jenő, Esze Tamás, Gelei Katona István, Gvadányi, Győri Dezső, Illés Béla, Illyés Gyula, Kazinczy, Kisfaludy, Kovács

Vilmos, Kölcsey, Kossuth Lajos, Lehoczky, Mihók, Mikes, Petőfi, Széchényi, Szilvai, Tamás Mihály, Tinódi, Tompa Mihály, Vörösmarty.

II. Назви вулиць, які утворені від назв міст та і сіл

Серед них виділяємо:

1. *Назви міст і сіл:* Kijevi, Leningrádi, Moszkvai, Odeszai, Szevasztopoli, Ungvári, Verhovinai, Zaporozsjei.

2. *Назви, які визначають напрям до відповідних міст і сіл:* Dédai, Kigyósi, Külön tanya, Macsolai, Munkácsi, Muzsalyi.

III. Назви вулиць, які вказують на їх зв'язок з людиною:

Серед них виділяємо:

1. *Назви річниць:* 60 éves az SzRSzR, Hősök, Május 1., Március 8., November 27., Októberi forradalom.
2. *Назви революціонерів та військових діячів:* Dekabristák, Önkéntesek, Repülősök, Tankisták, Vörös Hadsereg.
3. *Назви, пов'язані з робітничим класом:* Munkás, Proletár.
4. *Назви професій:* Architektor, Építők, Geológus.

IV. Назви, які визначають характер вулиці та її форму:

1. *Атмосфера вулиці:* Csendes, Csizaj, Vidám.
2. *Форма вулиці:* Görbe, Keskeny.
3. *Назви, утворені від специфічних об'єктів та будівель:* Állomás tér, Bánya, Bulgárkert, Gyár, Iskolai, Kis vasút, Mozi, Rozsoskert, Strand, Temető, Új Piac, Vadtelep.
4. *Назви земельних ділянок городів, лісів, гір, чагарник тощо:* Alsó kert, Hegy alja, Kárpátaljai, Kis erdő, Nádas, Part, Sziget, Szőlőhegy, Új Part.

V. Загальні географічні назви

Назви земельних ділянок, полів, оранок:

Ці назви поділяємо:

1. *Згідно їх величини та розміру:* Kis aranyos, Kis bocskor, Kis erdő, Kis hosszú hegy, Kis mező, Kis Muzsaly, Kis rigó, Kis szilas, Kis telek, Kisutcai rét, Kis hegy, Kis sarok, Kis viski, Nagy aranyos, Nagy bocskor, Nagy csonkás, Nagy erdő, Nagy hegy, Nagy hegyi erdő, Nagy hosszú hegy, Nagy hó, Nagy Kiski, Nagy kubik gödör, Nagy mező, Nagy muzsalyi, Nagy sárok hegy, Nagy szilas, Nagy telek, Nagy út, Nagy viski.
2. *Згідно їх форми:* Bakfüles, Bakfüles-környéke, Bocskor, Farokhát Fogashegy, Hosszszak, Hosszúhegy, Kerekhegy, Lapos, Magas uraság, Pipanyak, Tágasos, Veres- hegy.
3. *Згідно території їх розміщення:* Alsó akol, Alsó csillagos, Alsó Mózes, Alsó sor, Aranyos alja, Árok köz, Csepegő környéke, Csere alja, Derekahegy, Derekaszeg, Dere- kazug, Domszőlő alja, Felső akol, Felső csillagos, Felső Mózes, Felső rigó, Fogas ér, Gerenda hát, Halmos Micz köz, Hőkapu alja, Kert alja, Kerület, Kerülőhegy, Két sánc köz, Két út köz, Két út közti nyomás, Kis erdő alja, Kis hegy alja, Malom mező, Ma- lomka, Messzelátó, Mező alja, Sűrű Micz köz, Szarka hegy alja, Szúnyog hegy alja.
4. *Згідно назв близьких населених пунктів:* Ardai hegy, Asztélyiszeg, Jánosi mak- kos, Jánosi völgy, Macsolai lapos, surányi.
5. *Згідно якості ґрунту:* Aranyos hegyek, Aranyos, Darvas, Fövényes, Galambos, Galamb szerű dűlő, Ordító, Ördögös, Száraz Micz.
6. *Назви за іменами власників:* Dávid falva, Kerület tanya, Külön tanya, Mácsháza.
7. *Ім'я власника:* Burkus, Csákmező, Dénes, Náras, Nemesné-féle dűlő, Noszi szigete, Papnyila, Paptag, Simon palló, Szarka hegy.

До цієї групи можемо ще віднести:

1. *Назви джерел і болотистих місцевостей*: Csipás forrás, Kenderáztató, Mocsár, Mosó.
2. *Назви, пов'язані з рослинним світом*: Barkus, Berkus, Csepege, Csepegő, Csillagos, Fagyalos, Fiatal füzes, Hajas Nyíres, Liget, Mezőhegy, Mogyoró bokor, Mogyorós, Nádas, Paradicsom, Pázsit, Rivaj, Rózsás, Sűrű gallya, Végrekettye, Virághegy, Zsombékos.
3. *Назви, пов'язані з тваринним світом*: Bábotka, Bábotka rét, Borzlyuk, Borzlyuk kanyon, Csiga, Csiga palló, Csiga szug, Csiga zug, Csigás, Csiggát, Csizaj, Farkas, Hangya, Kecse gát, Rigó, Rókalyuk, Szúnyoghegy.

ЛІТЕРАТУРА

1. Kálmán Béla. A nevek világa: Gondolat Kiadó. – Бп., 1947.
2. Lőrincze Lajos. Földrajzi neveinek élete: Névtani Intézet kiadója. – Бп., 1947.

Ködöböcz Natália

Beregszász és környéke földrajzi neveinek motiváció szerinti osztályozása

Rezümé

A cikkben áttekintettük Beregszász és környékének földrajzi neveit. Az összegyűjtött anyag alapján három fő csoportot alkottunk: létesítmény- és épület nevek; utca- nevek, ezen belül elkülönítettük a személynevekből kialakult, a város, illetve falunevekből létrejött, az emberrel való kapcsolatra utaló, és az utca formájára emlékeztető neveket; a harmadik nagy kategóriát dűlő nevek alkotják.

KOCÁN BÉLA
(Budapest, ELTE, PhD-hallgató)

Nevetlenfalv földrajzi nevei

Nevetlenfalv (Дякове, ma Неветленфалу) magyar falv a Nagyszőlősi járásban, Nagyszőlőstől 22 km-re délen. Az egykori orosz neve (Дякове) a magyar Gyakfalva előtagból alakult ki, 2002-ben a település visszakapta történelmi nevét. Nevének előfordulási alakjai: Gyakhaza, Gyakfalva, Dyakfalva, Diakfalva, Gakfalv. Mai szóbeli (népi) neve Nevetlen.

Első írásos említése 1380-ból származik, de a falv nevét viselő Gyakfalvy család neve már a korábban (1360) is szerepel oklevelekben [Szabó 1937: 438–443]. A falv itt lakó birtokosai és (egytelkes) nemesei éppúgy magyarok voltak, mint a falv jobbágysága. A XVII. század második felében sem történik a lakosság összetételében nemzetiségi és nyelvi változás. A Nevetlenfalv név első előfordulása 1619-ből való, de véglegesen csak a XVIII. század második felében szilárdul meg, addig vagylagosan nevezik eredeti és új nevén.

Szabó István utal a név kicserélődésének eredetére, azaz a Szirmay-féle valószínűtlenül hangzó mendemondára, ami egy század eltérést mutat. Nincs bizonyítva, hogy a falv neve először Diákfalv lett volna, s csak a környező oláhság nyelvében hasonult Gyakra. Szirmay említést tesz arról, hogy a Szapolyaiak e Gyakfalvy családból származtak, ami igazolatlan.

A vizsgált kutatópontról találunk hosszabb-rövidebb feljegyzéseket. Az 1877-es helységnévtárban a következőket: „Nevetlen, falv, Ugocsa megye, tiszántúli járás, 85 ház, 450 lélek, magyar, római katolikus, 1053 katasztrális hold, törvényszék Szatmár, járásbíró-ság Halmi, adóhivatal Nagyszőlős, utolsó posta Halmi” [Kollerffy 1877: 618]. Ezt követően az 1902-es helységnévtárban a következő feljegyzéseket vettem figyelembe. „kicsi falv, hozzátartozik valamely külterületi lakothely Nagy tanya; ház 96, lakosság száma 503, vasúti megállóhely helyben...” [MKOH 1903: 1075]. Végül pedig az 1944-es helységnévtárban a következő változásokra találtam: „... körjegyzőség helyben, 1. 368 katasztrális hold, 153 ház, 728 lélek, vasúti megállóhely 0.5 km, kincstárilag kezelt postahivatal, távbészélő, Debrecen–Királyháza közti vasútvonal...” [MKOH 1944: 437].

Kiss Lajos a község nevének magyarázatáról ezt írja: „Ez a szn.-ként is alkalmazott magyar diák ~ deák 'tanult ember; írnok' fn-nek és a birtokos személyraggal ellátott magyar gyak 'szűr, döf; közöszl' igét értették bele, s az illetlennek tartott Gyakfalva helyett a Nevetlenfalv névalakot kezdték használni. A Nevetlenfalv szn. tehát eufemizmus.” [Kiss 1988: 238].

Az előzőhöz hasonló megnyilatkozásra a Magyar Nyelvőr című folyóiratban találtam. Márton Imre Steiner Zsigmond rövid anyagát közli cikkében a településről: „Szatmár körül van egy „Nevetlen” nevű falucska s itt nevezetes példáját látjuk a nép aesthetikus érzésének. Egy arra utazónak ugyanis a kocsisa így magyarázta meg e névnek

eredetét: A falut eredetileg Diákfalvának hitták, ebből aztán Gyákfalva, Gyakfalva lett; mivel pedig „gyakni” azon a vidéken csúnya jelentésű szó (eredeti jelentése „szűrni”) a nép e nevet elvetette s így kezdett szólni: Nevetlenre megyek stb. [Márton 1873: 187].

A 2002-es népszámlálás adatai szerint a község lakossága körülbelül 1559 fő. A település déli határában található az ukrán–román határátkelő (Halmi), ahol vasúti és közúti teherforgalom (2002-től közúti személyforgalom is) van.

A falu határában sík szántóföld található. Az ukrainai privatizáció következtében a lakosság magántulajdonába kerültek a szántóföldek. Így a lakosság nagy részének legfontosabb megélhetési forrása a mezőgazdasági munkálatokból adódik. Legjobb adatközlőim voltak: Borbély Erzsébet, 1948, háztartásbeli; Kosztya Ferenc, 1943, vízügyi munkás, nyugdíjas; Kovács József, 1927, elemi végzett nyugdíjas raktárnok; Szabó Erzsébet, 1925, elemi végzett nyugdíjas; Szabó Ferenc, 1924, elemi végzett nyugdíjas traktorista; Szabó József, 1955, állattenyésztési szakiskola, volt brigádvezető.

Nevetlenfalu földrajzi neveinek rendszere:

BELTERÜLETI NEVEK

Utcanevek:

Tizenegy hivatalos utcanév van a községben, ezekben a jellegzetes névadási sajátosságok körvonalazhatók.

1. Magyar író, költő személynevéből alakult utcanév: Petőfi utca

2. Orosz írók, költők személynevéből alakult utcanév: Majakovszkij utca, Nyekraszov utca

3. Orosz űrhajós személynevéből alakult utcanév. Gagarin utca

4. Szovjet államfő (fedő-) nevéből alakult utcanév: Lenin utca

5. Történelmi iratnévből alakult utcanév: Internacionálé utca

6. Irányáról elnevezett utca: Akli utca

7. Az utcában található valamilyen létesítményről kapta nevét: Vasút utca

8. Elvont fogalmakból alakult utcanévek: Barátság utca, Ifjúsági utca,

A személynévi eredetű utcanéveknél az „emlékállítás” dominanciája figyelhető meg, más motiváció nem fedezhető fel az adott objektum és a hozzákapcsolódó név között.

Több útvonalnak (a hivatalosan kívűl) népi neve is van. Ezek névadási gyakorlata a következő: alakjáról (Patkó utca ~ Gagarin utca), a két utca közt lévő távolságról (Kuba utca – *Vietnámi utca) és koráról (Új utca) kapták nevüket. Két esetben megfigyelhető, hogy az orosz személynévi eredetű utcanévnél képződött népi név (pl. Gagarin utca és Nyekraszov utca).

Egy bekötőút van a községben, amelyet személynév (vezetéknév) + névutós alakban neveznek meg a lakosok. Ez azzal magyarázható, hogy ezen az útszakaszon lakóházak nincsenek, így csupán a Fogadó utca és a bekötőút kereszteződésénél letelepült családnak a vezetékeve szolgál a névadás alapjául, mivel ez ősporta a többi (bekötőúttal) szomszédságban lévő házzal szemben (Százaz mellett).

Építménynevek:

a) Középületek nevei: Bolt, ^{1,2}Buszmegálló, *Cseh iskola, Iskola, Iroda ~ Kolhoz-iroda, Katolikus templom, *^{1,2}Kisiskola, Községháza, *Papi lak, Parókia, Posta, Református parókia, Református templom, Telefonközpont stb.;

– közösségi célú területek: Zsidótemető, Parkoló

– egykori társadalmi berendezkedésre utaló nevek: *Báji-kastély, *Cselédház

b) Gazdasági célú építmények neve: ABC, *Malom, *Olajútő, ^{1,2}Pékség, Varróda

c) Építménynevek: Emlékmű, Futballpálya, ₂Kereszt, Mária-szobor, *Régi futballpálya, Stadion, Vasútállomás, Vasúti ház;

d) Speciális építménynév: ₁Bunker, ₁Tankoló;

e) Kocsmák nevei: Bandi ~ Bandi kávézója, Bozsár ~ Bozsár kávézója, *Csájna, Kávézó, *_{1, 2}Kocsmá;

f) Útnevek: Kert (gyalogút);

g) Birtoklási viszonyt kifejező helynevek: *Báji-kastély, *Vájsz kútja, *Vájsz malma;

h) Valamilyen célra használt földterület: *Bikakaszáló;

i) Gödörnév: Tolja gödre, Vályoggdör;

j) Egyéb: *Filegória.

KÜLTERÜLETI NEVEK

A külterületi névanyag rendszerezésénél Kálmán Béla klasszikus csoportosítását vettem alapul, így három típusba soroltam a földrajzi neveket: természeti, műveltségi és eseménynevek; megvilágítom a név és a táj kapcsolatát [Kálmán 1969: 162–165].

– *Természeti nevek:*

1. A földfelszíni alakulat nagysága, mérete szerinti megkülönböztetés: Kislegelő, Nagylegelő, *Kismező, Kiscseresznye, Nagycseresznye.

2. Természeti viszonyok szerint elnevezett tájrészek:

- növényzetéről: Éger
- állatvilágáról: Csókás
- a talaj minőségéről: Éger
- egyéb: Szomogahát
- *Műveltségi nevek:*

1. Pásztorodással és állattenyésztéssel kapcsolatos nevek: *Disznólegelő, *Gulyalegelő, Kis-, Nagylegelő,

2. Halászzal-vadászzal kapcsolatos nevek: *₂Halastó (l. *Mondics-tag)

3. Földműveléssel kapcsolatos nevek: Kertészet, *Kismező, Mező

4. Erdőirtással kapcsolatos nevek: Irtás

– erdők nevei: *Egyház erdeje, *Szeredáné erdeje

5. Egyéb: Druzsba (elvont fogalomból alakult helynév)

6. Építmények:

- lakóházak nevei: Sípos
- kisebb építmények nevei: Gázelosztó-állomás, *Messzilátó, Transzformátor,
- létesítménynevek: Gáter, *Méregraktár, _{2, 3}Tankoló
- hídnevek: _{1, 2}Kanális-híd, _{1, 2, 3}Híd, *Makár hídja, *_{1, 2}Zúgóhíd, *Nagyhíd ~ *Magashíd, *Fahíd, Batár hídja
- utak nevei: *Kardinális út
- akácosok nevei: *Béres akácosa ~ *Fancsiki akácosa ~ Akácos, *Jákó akácosa, *Csonka akácos
- tanyanevek: _{1, 2}Tanya, Zapkutanya
- gazdasági épületek: Nyári láger
- különféle speciális létesítmények nevei: _{2, 3, 4}Bunker, *Lőtér, Repülőtér, Vám
- elkerített helyek nevei: *Dögtér, Határ, Katolikus temető, Református temető, Zóna
- gödrök nevei: *Gica gödre, *Kavicsgdör, *_{1, 2}Porondgdör, *_{1, 2}Vályogvető
- egyéb: Vasút, ₁Kereszt

7. Birtoklástörténeti nevek: *Bájeli-tag: *Spic-tag, *Béres-tag, *Birik-tag, *Bozsár-tag, *Budai-tag, *Egyház erdeje, Fancsiki-tag, *Jákó-tag, *Kádár-tag, Kosán-láz, Kvák-tag, *Lovász-tag, *Lóránt-tag, *Májér-tag, *Mondics-tag, Nagy Józsi legelője, Pap-tag, Pintye-tag, Román-tag, Sánta-tag, *Szabó-tag, *Száz-tag, *Szeredáné erdeje, *Tóth-tag, Zapku-nádas.

Személynevekből alakult földrajzi nevek:

A nevetlenfalui névanyagban változatos képet mutat a személynevekből alakult földrajzi nevek csoportja, mely Szabó T. Attila osztályozását követve három kategóriába sorolható. Gyűjtésem során beigazolódott Szabó T. Attila megállapítása, miszerint a személynevekből alakult földrajzi nevek „ma is keletkeznek”, mivel „szokásos és természet-szerű képződmények” [Szabó T. 1940: 3–4].

– *Pusztaszemélynévi eredetű helynév:*

1. Vezetéknév: Sípos (alanyesetben álló családnév)

– *Jelekkel ellátott személynevek:*

1. Keresztnév + -é birtokjel: Bandié (Bandi kávézója)

2. Vezetéknév + -é birtokjel: Bozsáré (Bozsár kávézója)

– *Személynevek jelzős összetételű helynevekben:*

a. Személynevek minősítő jelzős összetételekben:

1. Keresztnév + köznév: Mária-szobor

2. Vezetéknév + köznév: *Bozsár-tag, Fancsiki-tag, Kosán-láz, Pintye-tag, Román-tag, *Száz-tag, Zapku-nádas, Zapkutanya stb.

b. Birtokos jelzős összetételek:

1. Keresztnév + köznév + egyes szám 3. sz. birt. jel: *Gica gödre

2. Vezetéknév + köznév + egyes szám 3. sz. birt. jel: *Béres akácosa, *Fancsiki akácosa, Tolja gödre, *Vájsz kútja, *Vájsz malma

3. Vezetéknév + keresztnév + köznév + egyes szám 3. sz. birt. jel: Nagy Józsi legelője

4. Vezetéknév + -né asszonynévképző + köznév + egyes szám 3. sz. birt. jel: *Szeredáné erdeje

Gyűjtésemben Szabó T. Attila rendszerezésében nem található személynévi eredetű földrajzi név is előfordul: vezetéknév + névutó (Száz mellett).

Víznevek:

A víznevek között legnagyobb számban a kanálisok fordulnak elő, mivel kanálisok rendszerhálózata fűzi körül a települést. A pusztai Kanális megnevezés mellett előfordul ezek minősítése is (pl. Újkanális, Vastag kanális ~ Lapus, *Hármas kanális, Kacsásztató). Legérdekesebb a Kacsásztató név, amelynek jelentése: 'kacsák tanyahelyül szolgáló vízelvezető csatorna'.

Egykor a település délnyugati határában volt a *Sapányos ~ *Nadályos vízelvezető is, amely írásos forrásokban ilyen alakokban szerepel: Szappányos [Pesty 1867]; Szopányos oldal, Szopányos [Szabó 1937: 443]. Ebbe vezetett bele a *Korjos, 'kanyargós vízelvezető lapos egy árkon keresztül'.

Nevetlenfalui északkeleti határát érinti egy részen a Batár folyó, amely egykor kacskaringósan teljesen belépett a község területére. Az idők folyamán kiegyenesítették, folyását átterelték, így ma csupán határvonalaként számítható.

Állóvizek nevei: ^{1, 3}Halastó

Kútnevek: Kút

Nevetlen helynevei kapcsán hangsúlyoznunk kell az Inczei Géza-féle párhuzamos névadás meglétét. Inczei Géza szerint egyetlen nyelven belül is keletkezhetnek párhuzamos

mos nevek, nem egyidejűleg, különböző szempontú szemlélet alapján. „A párhuzamos nevek a birtoklásban beállott változás folytán keletkeztek.” [Kaszás 1974: 17–23]. Pl. *Sapányos ~ *Nadályos, *Mondics-tag ~ *Halastó, Kacsauosztató ~ 72. Kanális.

Nevetlenfalu földrajzi neveit vizsgálva az alábbi következtetésekre jutottam: belterületi neveinél az utcanevek sorában a hivatalos névadás emlékkálítással párosul; kitűnik – az utcanevek sorába tartozó – a vezetéknév + névutós alakú helynév (Százaz mellett); az építménynevek csoportjában általános kategóriák tűnnek fel.

A külterületi névanyag a természeti nevek gyér megjelenését mutatja, a műveltségi nevek ennél előfordulása gyakoribb. Jelentős az egykori birtokviszonyokra utaló helynevek csoportja. Nevetlen névanyagában legteljesebb a személynévi eredetű helynevek rendszere. Egy alanyesetben álló helynevet találtam, amely igen ősi – magyar – névadási mód, s mint látható, napjainkban is keletkeznek így helynevek (l. Szabó T. 1940: 3–45). A személynévi eredetű helynevek között megtalálható a vezetéknév + névutós alakú helynév (Százaz mellett). A vízneveknél a kanális nagyszámú előfordulása jelentkezik, néhány esetben a vízelvezető csatornák minősítése is megfigyelhető (pl. Vastag kanális ~ Lapus, *Hármas kanális stb.).

Gyűjtésem anyaga igazolja, hogy a földrajzi nevek egyes névtípusai hajlamosak az elhomályosulásra. Az anyag vizsgálatánál a leggyakoribb kihalást a birtokos személy nevével alakult földrajzi nevek csoportja mutatja.

A helynevek használata/ismertségi foka viszonylagos, egyetlen adatközlő sem ismeri teljesen a település határát. Ezért is sürgető feladat a földrajzi nevek gyűjtése, hiszen a táj és az ember kapcsolatán kívül számos tényező tükröződik bennük: múltunk és jelenünk. Számos néprajzi adat is felszínre kerül a gyűjtés során, amelyet ha nem gyűjtünk össze – olykor a névvel együtt – a feledés homályába vész.

IRODALOM

A magyar korona országainak helységnévtára. szerk.: Kollerffy Mihály – Bp., 1877.

A Magyar Korona Országainak Helységnévtára (1902). szerk.: A magyar királyi központi statisztikai hivatal – Bp., 1903.

Kaszás József. Párhuzamos és többszörös névadás Alsólendva és környéke földrajzi neveiben. In: A hungarológiai intézet tudományos közleményei 18. sz. VI. évfolyam/1974. március

Kálmán Béla. A nevek világa. – Bp.: Gondolat, 1969.

Kiss Lajos. Földrajzi nevek etimológiai szótára. – Bp.: Akadémiai Kiadó, 1988. – I-II. Magyarország helységnévtára. szerk.: A magyar királyi központi statisztikai hivatal – Bp., 1944.

Márton Imre. Helyneveink. (Steiner Zsigmond anyagát publikálja) In: Nyr. II, 1873. január 15., 1. füzet Pesty Frigyes kéziratos helynévgyűjtése. OSZK, Mikrofilmtár (1864)

Szabó István. Ugocsa megye. – Bp., 1937.

Szabó T. Attila. A személynévek helyneveinkben. In: Dolgozatok a debreceni Tisza István Tudományegyetem Magyar Néprajzkutató Intézetéből. szerk.: Csúry Bálint – Debrecen, 1940.

Коцан Бейла Географічні назви с. Неветленфолу Резюме

Топонімія с. Неветленфалу ще не була предметом лінгвістичного дослідження. Нагальність дослідити географічні назви зумовлена тим, що назви протягом останнього століття зазнали значних змін. В статті здійснена семантична класифікація зібраних назв в синхронному плані.

* *-gal jelölt földrajzi nevek az összegyűjtött történeti névanyagra utal

KOVÁCS ANDRÁS
(Budapest, ELTE, PhD-hallgató)

Keresztnév-vizsgálatok Som községben

A személynevek vizsgálata az utóbbi évtizedekben a nyelvészek érdeklődésének középpontjába került. Ennek egyik magyarázata, hogy a névadási szokások, a divatjelenségek kutatásai szociolingvisztikai részterületeket is érintenek. A névadás hagyományainak kutatása szülőfalunk kultúrájának mélyebb megismerését segítheti elő, rávilágíthat az adott közösség erkölcsi értékeire.

A szakirodalom szerint a nevek, tulajdonnevek alakulását hagyományosan társadalomtörténeti háttéren szokás bemutatni. A legrégebbi és legjelentősebb névfajták a személy- és helynevek, melyeket nehéz is lenne értelmezni a neveket adó, használó kultúra, társadalom bemutatása nélkül – írja Hoffmann István [5, 113]. Kiss Jenő hangsúlyozza, hogy szociolingvisztikai oldalról két területre kell különös tekintettel lennünk: a névdivatra és a névváltoztatásra [6, 278]. Nyárádnyé Bojtor Rozália Nagyigmánd személyneveinek vizsgálatakor fontos szerepet tulajdonít a nevek életében a névgazdagodásnak és a névszegényedésnek [9, 31]. E kérdéskörrel foglalkozik még Fercsik Erzsébet [1, 173-177], Hajdú Mihály [3, 19-27], Ördög Ferenc [10, 619] egy-egy tanulmánya, monográfiája, melyek segítségül szolgáltak a falu névanyagának kutatása során.

Som (ukránul 1998-ig Деренкове) magyar település Kárpátalján (Ukrajna) a Beregszászi járásban. A 2002-es népszámlálás szerint lakossága 1091 fő. Társközsége Somitanya (Beregssomtelep). A néphagyomány szerint a helyi erdőben bőven termő somfák voltak, a helyiség neve így a magyar som növénynevéből keletkezett. A Bereg- előtag – sokáig ezzel együtt volt használatos – az egykori megyei hovatartozást jelölte [7, 198]. Első írásos említése 1272-ből való, melyből kitűnik, hogy Som Lónyával határos királyi helység, ősi Lónyay-birtok. 1566-ban a tatárok a falut feldúlták, de a helységet nem pusztították el. A főleg magyar nemzetiségű lakosság zöme református vallású. Anyakönyvét 1763-tól vezetik [8, 655]. A XV. századbeli hajdani római katolikus temploma helyett 1830-ban a község új, tágas templom építésébe kezdett. A történelem viharában a különböző hatalmak nyomása ellenére a lakosság mindmáig megőrizte anyanyelvét, magyarságát.

A tulajdonnevek vizsgálatán belül a keresztnévek alakulása, hagyományozása, a magyaros nevek megléte és továbbélése több szempontból áruklódó lehet. Az anyaggyűjtés során az élő névanyagra helyeztem a legfőbb hangsúlyt. Felhasználtam az egyház 1942-1992-ig vezetett és az ezt követő anyakönyvét, melyből az 1993-2002-ig bejegyzett neveket dolgoztam fel, mivel a gyűjtést 2003 januárjában fejeztem be. Kétségtelen, hogy az anyakönyvek nem tartalmazhatják a falu teljes lakosságának névsorát, mivel nem mindenkit kereszteltek meg a református templomban. Az ebből adódó hiányosságokat az orvosi és iskolai („világi”) nyilvántartó adataival pótoltam, aminek következtében egy kiteljesített névjegyzék állt a rendelkezésemre (1154 személy, 615 fiú és 539 lány). A 60 évet hat szakaszra osztva csoportonként figyeltem meg az adott időszak neveinek gyakoriságát, külön

tárgyaltam a női és férfineveket. A tízéves periódusokon belül összevettem az anyakönyvben és a világi nyilvántartóban leggyakrabban előforduló keresztnéveket, melyből az egyes életszakaszok névgazdagodását és névszegényedését figyelhettem meg. Arra a következtetésre jutottam, hogy az első három szakaszt követően (1973 után) a nevek életében mintegy „törés” következett be. Az addig első helyen szereplő magyaros neveket (Erzsébet, Irén, László, Sándor) egyre inkább felváltják az idegen eredetű és esetenként idegen hangzású nevek (Georgina, Henrietta, Evelin), melyek leginkább a nőkre jellemzők. Ez nem azt jelenti, hogy a férfiaknál ne lenne ilyen értelemben vett elmozdulás. Az itt tapasztalható hagyományoktól való elszakadás jó példája a Krisztián, Kornél, később Norbert, Roland, Aleksz stb. nevek, melyeknek érdekessége, hogy arányos gyakorisággal jelennek meg a magyaros nevek mellett. Az ilyen, nyugati mintájú terjedést a média, ezen belül a televízió nagyban elősegítette.

Grétsy László szerint „a ma emberének általában tetszenek az idegen, kevésbé hagyományos, valamint a népszerű személyek, táncdalénekesek, filmsztárok által a felszínre dobott nevek, mégpedig a hagyományos, patinás nevek rovására.” kimondja, hogy a férfiak névélzése jóval konzervatívabb a nőknél [2, 160-164].

A vizsgált időszakban az egyes neveknél hullámozó mozgás volt tapasztalható, melyek a szakaszokban hol megjelentek, hol eltűntek (Zita, Árpád).

A falu névanyagának gyakorisági vizsgálata kimutatta, hogy a 60 év alatt 82-féle férfi és 93-féle női név volt használatban, melyből a leggyakrabban előforduló keresztnévek a következők:

Női nevek: Erzsébet (7, 42%), Irén (5, 75%), Mária (5,38%), Éva (5, 19%), Katalin (5, 01%), Ilona (3, 71%), Gizella (3, 52%), Olga (3, 34%), Margit (2, 97%), Valéria (2, 78%). E tíz legmegterheltebb név a női nevek 45%-át teszi ki.

Férfinevek: László (7, 80%), Sándor (7, 47%), András (6, 18%), István (6, 02%), József (5, 20%), Béla (5, 04%), Zoltán (4, 88%), Endre (4, 71%), Tibor (4, 55%), Attila (4, 39%). A férfiaknál ezen leggyakoribb keresztnéveket az újszülöttek 56%-a viseli.

A község utóneveinek nagy része görög, germán, római, kisebb része héber, zsidó stb. eredetű.

Ha összehasonlítjuk a falu neveit a Hajdú Mihály Általános és magyar névtan című könyvében közölt adataival [4, 575-577], láthatjuk, hogy mindkét nem esetében egyaránt hasonlóság figyelhető meg Som község és a magyarországi összesítésben szereplő legkedveltebb nevek között. Így egyértelműen elmondható, hogy Somban a leggyakrabban előforduló nevek a magyar keresztnévanyag törzséhez tartoznak.

Felmerül a kérdés: mi szolgáltatja a nevek fennmaradását, továbbélését. A keresztnévek köztudottan szoros kapcsolatban vannak a kulturális élettel. A szülők gyerekük nevének kiválasztásakor családi és egyéb tradíciókra, etnikai szokásokra alapoznak, de teret biztosítanak a divat hullámozásának is. Az apai és anyai keresztnévek hagyományozásának vizsgálatából kiderült, hogy az újszülött fiúk több, mint egyharmada kapta apja, míg a lányok mindössze egyhatede örökölte anyja nevét. Ezen adatok is azt támasztják alá, hogy a női nevek változatosabbak, színesebbek és e szempontból is előremutatóbbak, mint a férfinevek.

Napjainkban egyre többen foglalkoznak a névtani kutatásokon belül a kettős, esetenként a hármas keresztnévvel. E nevek elsődleges funkciója a megkülönböztetés, az egy közösségen belüli jobb elkülönítés. Ennek fényében láttam hozzá Som kettős keresztnéveinek vizsgálatához. Az anyakönyv alapján a férfiaknál 76, a nőknél 69 esetben találtam második megkülönböztető nevet. A tisztább látás érdekében a 60 esztendő két részre (1942-1972, 1973-2002) osztottam. Az első szakaszban nagy meglepetésemre a 145 sze-

мэлыбэ (нэ́к, фэ́рйак е́гйэ́т) 143 нэ́в вэ́лт жэ́лэ́н, мй́г а мэ́содыкбэн цак кэ́тэ́. Е нэ́вэ́кнэ́л сэ́мбэ́тэ́нэ́ вэ́лт, хэ́гй мэ́содыккэ́нт мй́ндкэ́т нэ́мнэ́л тэ́бб э́сэ́тбэн о́лэ́н крэ́сэ́тнэ́в вэ́лт бэ́жэ́гйэ́звэ́, мэ́л а гы́акоры́сэгй лы́тэн нэ́м вэ́гй нэ́гйон ры́ткэн сэ́рэ́пэ́лт (Зсэ́фйа, Пэ́лмэ, Адэ́л, Игна́ц, Мэ́нхэ́рт, Бэ́лынт стб.)

Аз е́гйхэ́зйхэ́з хэ́сонло́ан взы́сгэ́лтэм а „вй́лагй” ны́лвэ́нтэ́ртэ́сбэн сэ́рэ́плэ́ нэ́вэ́кэ́т йс. Мй́г аз э́лэ́зэ́бэн 145-эн вы́сэ́лтэ́ кэ́тэ́с крэ́сэ́тнэ́вэ́т, э́ддйг э́ббэн мй́ндэ́ссыэ́ 8-эн. А кэ́т нэ́вжэ́гйэ́зкэ́ о́ры́сы э́лтэ́рэ́сэ́ то́вэ́ббй взы́сгэ́ло́дэ́срэ́ кэ́сэ́тэ́ттэ́, мй́вл а кэ́пэ́тт э́дэ́ттэ́м кэ́пэ́т мутэ́ттэ́к а нэ́вэ́до́ шэ́ло́к сэ́знэ́до́ккэ́сэгйэ́ро́л. Нэ́хэ́н э́рэ́нтэ́тт мэ́гкэ́рэ́дзэ́сэ́влэ́ ты́сэ́тэ́зэ́до́нй лэ́тсэ́тт э́эн э́лтэ́рэ́с о́кэ. Е́гйэ́с э́сэ́тэ́кбэн а крэ́сэ́тсшэ́ло́ аз е́гйхэ́зй сэ́ртэ́ртэ́с-кэ́р а шэ́ло́к э́лтэ́л вэ́лэ́сэ́ттэ́ нэ́в мэ́лэ́ а сэ́жэ́т нэ́вэ́т йс хэ́ззэ́цэ́сэ́тэ́лтэ́, с й́гй аз а́нэ́кэ́нэ́вбэ́ кэ́тэ́с крэ́сэ́тнэ́вэ́лт лэ́тт фэ́жэ́гйэ́звэ́ аз у́жсшэ́ло́тт. Сэ́ксы́р э́рэ́ло́ нэ́мэ́сэ́к аз э́рэ́нтэ́ттнэ́к, дэ мэ́г а шэ́ло́кнэ́к сы́нэ́с тудомэ́сы. А нэ́вэ́нэ́грэ́ нэ́м жэ́ллэмэ́зэ́ ры́ткэ нэ́вэ́к мэ́гжэ́лэ́нэ́сэ́ – хэ́ цэ́к э́гй мэ́содык нэ́вкэ́нт йс, э́с хэ́ цэ́к аз е́гйхэ́зй а́нэ́кэ́нэ́вбэн йс – э́гй бэ́зэ́нэ́с фэ́кы́ сэ́бэ́дэ́сэгй у́тэ́нй вэ́гырэ́, а нэ́рмэ́то́л вэ́ло э́лсэ́кэ́дэ́с й́гэ́нэ́рэ́, аз у́жы́то сэ́знэ́до́к жэ́лэ́нлэ́тэ́рэ́ у́тэ́л, э́мй аз э́дэ́тт кэ́зэ́ссы́сэ́жбэн цэ́к а сэ́знэ́до́к мэ́гсшэ́ло́тэ́сэ́хэ́з вэ́лт э́лэ́гэ́ндэ́.

Е́гй кы́с фэ́лэ́ крэ́сэ́тнэ́вэ́нэ́к взы́сгэ́лтэ́ нэ́м э́дхэ́т о́лэ́н э́лтэ́лэ́нэ́с кэ́пэ́т, мэ́лэ́т тэ́рвэ́нэ́сы́сэ́рэ́сэгйкэ́нт э́лфэ́до́хэ́тэ́нэ́к, дэ мй́ндэ́нкэ́ппэн э́лэ́гэ́ндэ́ э́ххэ́з, хэ́гй а жэ́лэ́нэ́сэгйкэ́рэ фэ́лхы́вжэ́ а фы́гйэ́лмэ́т, рэ́жы́тсэ́, мй́нтэ́зэ́зэ́ а нэ́ввэ́ло́тэ́зэ́сэ́кэ́т э́с бэ́тэ́кы́нтэ́ст ны́жы́тсэ́н аз э́мбэ́р-кэ́к гондэ́лкэ́до́кэ́мэ́до́жэ́бэ́, э́ру́лкэ́до́жэ́н а кэ́зэ́ссы́сэ́жбэ́з вэ́ло взы́сэ́нэ́кы́ру́кэ́л.

IRODALOM

1. Fercsik Erzsébet. A keresztnévkinés változásai egy névcsalád tükrében. In: Éltető anyanyelvünk – Budapest: Tinta Kiadó. – 173-177. o.
2. Grétsy László. Utóneveink hangulati változása. In: NytudÉrt. 70. sz. (1970) – 160-164. o.
3. Hajdú Mihály. Magyar tulajdonnevek. – Budapest: Tankönyvkiadó, 1994.
4. Hajdú Mihály. Általános és magyar névtan. – Budapest: Osiris Kiadó, 2003.
5. Hoffmann István. Névtörténet – nyelvtörténet – társadalomtörténet. In: MNyTK. 207. sz. (1996) – 113-124. o.
6. Kiss Jenő. Társadalom és nyelvhasználat. – Budapest: Nemzeti Tankönyvkiadó, 1995.
7. Kiss Lajos. Földrajzi nevek etimológiai szótára I. – Budapest: Akadémiai Kiadó, 1998.
8. Lehoczky Tivadar. Bereg vármegye. – Budapest – Beregszász: Hatodik Síp Alapítvány – Mandátum Kiadó, 1996.
9. Nyárádyiné Bojtor Rozália. Nagyigmánd személynevel. In: Magyar Névtani Dolgozatok 65. sz. (1987) – 31-52. o.
10. Ördög Ferenc. Személynévvizsgálatok Göcsej és Hetés területén. – Bp.: Akadémiai Kiadó, 1973.

Ковач Андраш

Система вивчення імен у селі Шом Берегівського району

Резюме

У статті автор показує, як часто успадковують імена батьків, а також двійні імена в селі Шом. При написанні статті були використані офіційні документи про реєстрацію, шкільні журнали та реєстрацію населення у медичних установах за період 1942-2002 років. За цей період найчастіше зустрічаються імена Ержийбет, Ірина, Марія, Ласло, Шандор, Ондраш.

Дослідження показало, що 1/3 частина хлопців і 1/7 частина дівчат мають успадковані імена здебільшого зустрічаються тільки в реєстраційних документах. Зустрічаються й такі рідкісні імена, як Палма та Ігнац.

LADÁNYI BRIGITTA
(Budapest, ELTE, PhD-hallgató)

Megszólításformák Kisgejőc lakosainak nyelvhasználatában

A fatikus nyelvi elemek közül a köszönésformák mellett a megszólításformák is változásokon mennek át napjaink átalakuló társadalmában. A megszólítást és használati értékét így határozza meg a Nyelvi illetan (4): „A megszólítás az emberek közötti kapcsolatteremtés egyik eszköze. Ezért az udvarias nyelvhasználatban – az évszázadok óta kialakult emberi érintkezés frott és íratlan szabályainak megfelelően – minden körülmények között a megszólított iránt való tiszteletnek, egymás kölcsönös megbecsülésének kell megnyilvánulnia, akár magánjellegű, akár társadalmi kapcsolatteremtésről van szó: s akár szóban hangzik el (közvetlenül vagy közvetve: telefonon), akár írásban alkalmazzuk”. Némi képp eltérő módon ír a kérdésről Ladó János (6). Véleménye szerint a megszólítás nem a beszédbe elegyedést jelenti, hanem beszéd társunk személyének szavakkal való megjelölését, ami történhet személyfelhívás vagy személyemlítés formájában.

Személyfelhívás néven különíthető el a megszólításnak az a formája, melyet eredetileg a beszélgetés megelőzőjeként, annak szándékát jelezve, esetleg, a beszédre való engedélykérés formájaként használunk: pl.: *...uram, engedje meg, hogy...*

Személyemlítés: a beszéd társ személyének mondaton belüli mondatrész (legtöbbször alany vagy állítmány) formájában való megjelölés: pl.: *anyuval mentem vásárolni*.

A kapcsolatfelvétel nyelvi megnyilvánulásai: a köszönésekkel és megszólításokkal a fentebb említetteken kívül az alábbi cikkek, tanulmányok foglalkoznak: Megszólítási és köszönési gondjaink (2), Egri szakmunkás tanulók megszólításformái (3), Köszönés- és megszólításformák a rábaközi Mihályiban (5), Koloni köszönés- és megszólításformák (7), Köszönések és megszólítások Bag községben (9), Az „Őn” történetéhez (10), A magyar rokonsági elnevezések néhány kérdése (8), Етикетна лексика в український, англійський та угорський мовах (11).

Az anyaggyűjtés során elsősorban az foglalkoztatott, hogy milyen megszólításformák használatosak ma szülőfalumban, és ezeket kikkel szemben, hogyan és milyen gyakorisággal alkalmazzák az itt élők.

A kutatópont, Kisgejőc magyaroké, 736 lakosú település. Ungvártól 20 kilométerre fekszik. A község nyelvjárása az északkeleti nyelvjárástípushoz tartozik: erősen *í-ző* és *j-ző* nyelvjárás (*kík, szíp, jány, pájinka*).

Az anyaggyűjtést aktív és passzív módszerrel végeztem: az adatközlőim által elmondottakon kívül (mivel itt élek) saját nyelvi tapasztalataimat is figyelembe vettem.

Az általam összeállított és az alábbiakban közölt kérdőív tematikus (irányított) kérdéseket tartalmaz, amelyek révén objektív, tudatosan közölt nyelvi adatokhoz jutottam.

Az adatközlők a Kisgejőci Középiskola tanulói és a falu felnőtt lakossága köréből kerültek ki. A következő kérdésekre 96-an töltötték ki a kérdőívet:

Hogyan szólítja (/ -tod)

1. Családtagjait (/ -jaidat)

- szüleit (/ -eidet)

- nagyszüleit (/ -eidet)

- testvéré(/ei)t (/ -e(i)det)

- keresztszüleit (/ -eidet)

- bérmakeresztszülőjét (/ -det)

- szülei(/d) testvéré(/ei)t

- unokatestvéré(/ei)t (/e(i)det)

- házastársát

- gyermeké(/ei)t

- unokáját(/it)

- keresztyermeké(/ei)t

- bérmakeresztyermeké(/ei)t

- testvére(i) gyermeké(/ei)t

- házastársa szüleit

- gyermeke(i) házastársát

- testvére(i) házastársát ill. házastársa testvéré(ei)t

- gyermeke(i) házastársának szüleit

- gyermeke(i) keresztszüleit

2. Tanárait (/aidat)

3. Lelkészét (/edet)

4. Barátait (/aidat).

5. Ismerőseit (/eidet)

6. Idegeneket

7. Egyéb megszólítási formák

8. Megszólítást helyettesítő kifejezések

A rendelkezésemre álló adatok rendszerezése, értékelése után az alábbi következőkre jutottam:

1. Családon belül

A szülőkkel szemben alkalmazott megszólításformák nagyon változatos képet mutatnak: *apa, anya, apu, anyu, apuka, anyuka, apus, anyus, fater, muter* és ezek becézett változatai. Előfordul az *édesanyám, édesapám* is, de ezeket inkább csak az idősebbek használják. Névmási megszólítások közül tegezõ viszonyban a *te, ti*, magázás esetén a *maga, maguk* fordul elő. Említésként a fentebb felsoroltak birtokos személyjeles alakjain kívül előfordul a *szüleim, õseim* forma is.

Nagyszülőkkel szemben a *nagyapa, nagymama, nagy* alak a legelterjedtebb, de rengeteg alakváltozata, becézett formája használatos ezeknek is.

Testvéreiket adatközlõim többnyire keresztnevükön szólítják meg, esetleg bece- vagy ragadványnevükön.

Keresztszülők megszólításakor a *keresztapu, keresztanyu* a legelterjedtebb forma, vagy a *keresztnev + kereszt* alak (pl.: Kati kereszt). Bérmakeresztszülő esetében viszont a *keresztanyu, keresztapu* alak szinte egyáltalán nem használatos.

Nagybácsikat, nagynéniket a *keresztnev + bátyja, néne* formával szólítják meg többnyire (pl.: Sanyi bátyja).

Az unokatestvéreket szintén kereszt vagy becenevükön szólítják meg és említik általában adatközlőim.

A házastárs megszólítása is változatos képet mutat: az *apjuk, anyjuk, asszony* és a különféle becézőnevek mellett említésként él a *férjem, nejem, párom* és hasonló alakok. Persze többnyire itt is a keresztnéven szólítás a legelterjedtebb. Akárcsak a gyerekek, unokák, keresztgyerekek és a család többi apró tagjának esetében.

A házastárs szüleit többnyire *apu-nak, anyu-nak, apuká-nak, anyuká-nak* szólítják, csak említésként él az *apósom, anyósom* alak. A szülők gyermekük házastársát többnyire kereszt- vagy becenevükön szólítják meg, említésként él a *vőm, vejem, menyem* forma. Sógorságban lévők között viszont a *sógor, sógorkám* alak él nemcsak említésként, hanem közvetlen megszólításként is. Akárcsak a gyermekek házastársának szüleit megszólító formák: *nász, nászom, nászasszony*. Viszont a *koma, kománé, komaasszony, komámasszony* inkább csak említésként használatos, közvetlen megszólításként a keresztnéven szólítás elterjedtebb a komaságban lévők között.

2. Tanárok megszólítása

A legelterjedtebb forma a *keresztnév + bácsi, néni* (a *tanár úr, tanár nő* elég ritka). Az alsó tagozatosok között még előfordul a tanító bácsi, tanító néni alak. Az idősebbek viszont egykori tanáraikat még többnyire *tanító úr-nak, tanítónő-nek* szólították. Névmasi megszólítások közül a *maga, maguk* használatos, de nagyon ritkán az *ön, önök* is előfordul.

3. Lelkészek megszólítása

A katolikusok a lelkészüket szinte kivétel nélkül a *keresztnév + atya* formával szólítják meg (pl.: József atya). Inkább a reformátusokra jellemző, hogy *tisztelendő úr-nak, tiszteles úr-nak* szólítják a lelkészt. Névmasi megszólítások közül főleg a *maga, maguk*, ritkábban az *ön, önök* él. Említésként még előfordulhat: *pap, lelkész, atya* stb.

4. Barátok megszólítása

Főleg kereszt-, bece- vagy ragadványnevről szólítják meg adatközlőim a barátait. Névmasi megszólítások közül természetesen a *te, ti* használatos, említésként előfordul a *haver, cimbora* is.

5. Ismerősök megszólítása

Egykorúak esetében kereszt- vagy becenev, idősebbekkel szemben a *keresztnév + bácsi, néni* megszólítási forma használatos.

6. Idegenek megszólítása

Itt inkább a névmasi megszólításokat alkalmazzák. A fiatalok a fiatalokkal szemben a *te, ti*, idősebbekkel, felnőttekkel szemben a *maga, maguk*, ritkábban *ön, önök* vagy a *bácsi, néni* formát használják. Az idősebbek idegenekkel szemben inkább csak a *maga, maguk* alakot részesítik előnyben.

7. Köszönést és megszólítást helyettesítő kifejezések

Közele kapcsolatban, jó barátságban lévő emberek között gyakori, hogy nem a hagyományos módon köszöntik, szólítják meg egymást, hanem valamilyen kérdéssel, tréfás megjegyzéssel, felkiáltással. Például ilyenekkel: *Hogy vagy?, felkeltél?, mosol?, ezer éve nem láttalak!, jó legyél!, vigyázz magadra!* stb.

Vizsgálódásaim során egyértelművé vált számomra, hogy mennyire fontos a megfelelő megszólításforma kiválasztásánál a beszélgető felek között fennálló tegező vagy magázó viszony, a beszédhelyzet, valamint az udvariassági szokások. Hiszen a megszólításformáknak is vannak stílusértékeik: más-más hangulatot, érzelmeket, emberi viszonyokat tükröznek:

- Lebecsülést fejez ki a *barátocskám, ügyvédkém* forma,

- bizalmas, közeli kapcsolatban lévők között használatos a *haver, öreg, hékás* alak,
- lekicsinylést sugall a *jó ember* megszólítás,
- alpári, argó jellegű a *nyanya, kisanyám* forma,
- vallásos színezetű az *atyámfiai, testvéreim* megszólítás,
- kedveskedő a *csillagom, bogaram* alak,
- szerelmesek között használatos a *drágám, édesem* forma,
- udvarias, kimért a *hölgyem, uram* megszólítás.

Névmási megszólításformák közül:

- bizalmas a *te, ti*,
- udvarias, hideg az *Ön, Önök*,
- semleges (olykor udvariatlan) a *maga, maguk* megszólítás.

A hangulati értéken kívül a megfelelő megszólításforma kiválasztása függ az életkortól, a beszélők között fennálló viszonytól, a neveltetéstől, műveltségi szinttől, a beszélő egyéniségétől, a környezeti hatásoktól. A változatosság, a variációs lehetőségek gazdagsága még egy olyan kis közösség lakosainak megszólításformáiban is bemutatható, mint amilyen Kisgejőc.

Az elmondottak alapján nyilvánvalóvá vált számomra, mekkora jelentősége van a kommunikációs kompetenciának a megfelelő megszólításforma kiválasztásakor. Mivel főleg a kapcsolatfelvétel kezdeti szakaszán van ennek jelentősége, nem mindegy, melyik megszólításforma mellett döntünk. Ezért fontos ismernünk valamennyit.

IRODALOM

1. Balázs Géza. Kapcsolatra utaló (fatikus) elemek a magyar nyelvben. In: NytudÉrt. 137.sz.(1993).
2. Bencédi József. Megszólítási és köszönési gondjaink. In: Édes Anyanyelvünk 2.sz.(1992) – 8-9.
3. Bíró Ferenc. Egri szakmunkástanulók megszólításformái. In: Anyanyelv és iskola az ezredfordulón. Szerk.: V. Rajsz Rózsa.- Bp.: Magyar Nyelvtudományi Társaság, 1996, 133 – 41.o.
4. Deme László – Grétsy László – Wacha Imre. Nyelvi illetan. – Bp.: Ifjúsági Lap- és Könyvkiadó, 1999
5. Kiss Jenő. Köszönés és megszólításformák a rábaközi Mihályiban. In.: Nyr. 1993. – 208- 28.o.
6. Ladó János. Köszönés és megszólítás napjainkban. In.: Nyr 1959 – 23-36.o.
7. Sándor Anna. Koloni köszönés- és megszólításformák. In.: Nyr 120/3 (1996) – 302-19.o.
8. Szépe György. A magyar rokonsági elnevezések néhány kérdése. In.: ÁnyT. VIII. (1972). – 181-99.o.
9. Tóth Mihály. Köszönések és megszólítások Bag községben. In.: Magyar Csoportnyelvi Dolgozatok 20. sz. (1983).
10. Vízota Gyula. Az „Ön” történetéhez. In.: MNy. 1905 – 78-9.o.
11. Фабіан М.П. Етикетна лексика в українській, англійській та угорській мовах. – Ужгород, 1998. – с. 255.

Ладані Брігітта

Форми звертання у розмовній мові населення с. Малі Геївці

Резюме

Нас зацікавило питання, як саме звертаються один до одного жителі села Малі Геївці на початку нового тисячоліття. У нашому роботі досліджуються загальні формули звертання та особливості звертання у селі.

LADÁNYI KRISZTINA
(Ungvár, IV. évf.)

Név- és falucsúfolók Kisgejőcön és Tiszaágteleken

A név- és falucsúfolók régi népköltészeti műfajok. Gyakran durvák, de széles körben ismertek, szájhagyomány útján terjednek. Ma is keletkeznek, a felnőttek ismerik őket, de inkább a gyerekek használják. Az egész magyar nyelvterületen elterjedtek a csúfolók. A falucsúfolók vagy rátótiádák rövid humoros mondatok, gyakran a magyarázó történet is elmarad belőlük. (4, 29.)

A névcsúfolók nehezebben gyűjthetők, mint a ragadványnevek, mivel sok közöttük a durva jellegű, ezért a felnőtt adatközlők nem szívesen mondják el.

Érdekes megvizsgálni egy-egy kisebb közösség név- és falucsúfolóit, mivel ezek gyakran kifejezői a közösség kapcsolatrendszerének, utalhat a falucsúfoló a kapcsolat jellegére, valamint arra, hogy mely településekkel tart fenn a falu kapcsolatot. A névcsúfolókból következtetni lehet egyes emberek viselkedésére, tulajdonságaira.

A falucsúfolókkal behatóbban foglalkozott Barna Gábor. (1) Bereznai Zsuzsanna az Egri járásban kutatta a falucsúfolókat. (3) Ujváry Zoltán a gömöri falucsúfolókat ismerteti. (5) A Magyar Néprajzi Lexikon is megadja a falucsúfolók meghatározását és csoportosítását. (4)

A névcsúfolókkal Barna Gábor (2) és Villányi Péter (6) foglalkozott részletesen. Az alábbiakban szülőfalum, Kisgejőc és vele határos Tiszaágtelek név- és falucsúfolóit vizsgálom, csoportosítom a szakirodalom alapján.

I. **A névcsúfolókat** Villányi Péter Névcsúfolók Galgamacsáról c. munkája alapján osztályoztam.

1. Családnevek csúfolói. A kutatópontokon ismertek a családnevek csúfolói. Vannak olyan nevek, amelyekhez több csúfolót is mondanak. Ezek általában azok, amelyek gyakoriak a faluban. Gyűjtésemben főleg Teleken találtam ilyeneket. A továbbiakban a Tiszaágteleken gyűjtött anyagot T-vel, a Kisgejőcön gyűjtött csúfolókat G-vel jelzem.

Badó: Badó, kelepel a gagó! (T.) Gagó—gólya nyelvjárási alakja.

Bernát: Bernát, búbernát, nem ér meg egy vadalmát (T.) A rím hozta létre.

Györke: Györke, lökd a gödörbe. (T.) Györke, csipog a kiscsirke.

Hete: Hete, bete vasgereblye, szénát gereblyélnék vele. (T.)

Hete, nem evett egy hete.

2. Ragadványnevek csúfolói. Kisgejőcön és Teleken nem gyakoriak a ragadványnevek csúfolói.

Dobosi: Dobosi, kinn az apád ületi. (T.) Györke d. Béla csúfolója.

3. Keresztnevek csúfolói. Kisgejőcön és Teleken is a legtöbb névcsúfolót a keresztnevekkel kapcsolatban ismerik.

a) férfinevek csúfolói:

András: András, a feje búbja hangyás. (G.);

András, kopog a padlás. (G.)

Béla: Béla, vigyen el héja.(T.) A rím hozta létre.

Ödön: Ödön, nyeljen le a bödön. (G.)

József: Jóska, belebújt a tyúkólba. / Megfogott egy kislibát, / Kitekerte a nyakát.

b) nőnevek csúfolói:

Böske: Böske, macska szemit kösd be! (T.)

Irén: Irén, olyan, mint egy tehén! (G.) A testalkatra utaló rosszindulatú csúfoló.

Juliska: Juliska kell-e neked puliszka? (T.) A szójáték hozta létre.

Róza: Róza, vigyen el a gólya.(G.) A rím hozta létre

II. A falucsúfolókat több szempontból osztályozza a szakirodalom. Az összegyűjtött anyagot a Magyar Néprajzi Lexikon alapján csoportosítottam.

1. Egy epizódból álló anekdotikus szerkezetű rövid történetek.

„Teleken nyomják az ajtót.”

Egyszer Teleken mozit akartak vetíteni. A mozis beszédte a pénzt, aztán pedig azt mondta, az összegyűlt tömegnek, hogy nyomják az ajtót, ő is nyomja, de ő kívülről. A mozis azonban becsukta az ajtót, felült a biciklire és a beszédett pénzzel együtt elment. Az emberek pedig nyomták az ajtót.

Azóta kérdezik a telekiektől: „Nyomják-e még Teleken az ajtót?”

„A telekiek keresztbe viszik a láptót az erdőben.”

Valahol az erdőben találtak egy fészket. Elhatározták, hogy leszedik a fáról. Hazamentek létráért. Jöttek vissza, s a létrát keresztbe vitték az erdőben. Nem tudták vinni, ezért ki kellett vágni a fát. Azt is kivágták, amelyen a fészek volt.

Ma ezt általában arra az emberre mondják, aki nem fér el valahol, fordítva végez valamit.

2. Tréfás jelzők.

Gejőciek—hagymások. Gejőcben sok hagymát termesztettek régen, s innen ered.

Nagygejőc—vadgejőc. Azért nevezik így, mert szerettek verekedni.

Telekiek—mókusok. Teleket erdő vette körül, s az erdőben sok volt a mókus.

3. Szóláshasonlatok.

„Nyomják, mint Teleken az ajtót.”; „Keresztbe viszik, mint a telekiek a láptót az erdőben.”; „Annyian vannak, mint a dobronyiak.”

4. Versek, rigmusok.

„Teleken, szekeren jár a tehen.”

Teleken földműves emberek laknak, ezért régen sok volt a szekér, s mindentüvé azon jártak. Így ragadt rájuk ez a mondóka.

„Szalókán szalad a fíng a lókán, / Teleken megfogták, / Kisdobronyban megitták.”

Tréfás csúfolódó, falusoroló.

Kutatásaim során 73 névcsőfolót gyűjtöttem össze. Ebből 15 a családnév csúfolója, 57 pedig a keresztnév csúfolója. Ragadványnév-csőfolót egyet találtam: „Dobosi, kinn az apád ületi.”

Vannak olyan nevek, amelyek 2-3 csúfolóban is előfordulnak. Ilyenek: Gyuri, Péter, András, Jóska; Györke, Hidi, Hete stb.

A keresztnévek néha becézett formában fordulnak elő: Piri, Peti, Katica stb. „Katica, karmoljon meg a cica.”

„Peti a szemetet szedi.”

Vannak újabb keletű csúfolók ezekkel a keresztnévvel: Evelin, Nikolett, Ákos, Emese stb.

„Evi, bevi csű tengeri.”
 „Emese, nem jól áll a szeme se.”
 „Niki, bomba nő, a hóna alatt gomba nő.”
 „Ákos, mákos, jó dohányos.”

Az adatközlők ismertek olyan névcsúfolókat, amelyek névanyaga a kutatópontokon nem ismert. Ilyenek a következő neveket tartalmazók:

„Ádám, batyut visz a hátán.” ; „Antal, a sírba lép hanttal.”

A falucsúfolók száma jóval kevesebb, tízennyolcat jegyeztem fel. Ezek megoszlása:

5 – egy epizódból álló rövid történetek; 7 – tréfás jelzők; 3 – szóláshasonlatok; 3 – versek, rigmusok. Ezek közül legismertebbek a tréfás jelzők, nemcsak a kutatópontokon, hanem a környező településeken is.

A név- és falucsúfolókon kívül mindkét faluban ismertek különböző csúfolók. Ilyenek pl.:

– foglalkozásra utaló csúfolók:

„Esik a hó, fázik a ló, Seggen csúszik az igazgató (aligazgató).”

– kinézetre, testalkatra, természetire utaló csúfolók:

„Digi-dagi, daganat, / kergeti a halakat, / de a halak ügyesek, / digi-dagi elesett.”

„Volt egyszer egy tót, / seggin vót egy fót, / a fótton egy poloska, / a poloskán ült Tóth Jóska!” (büszke fiú, aki úgy ül, mint aki karót nyelt, nem népszerű a faluban.)

IRODALOM

1. Barna Gábor. Falucsúfolók// Báránd története és néprajza (Szerk.: Balassa Iván).—Báránd, 1985.-426.o
2. Barna Gábor. Névcsúfolók//Báránd története és néprajza (Szerk.: Balassa Iván).—Báránd, 1985.-428.o.
3. Bereznai Zsuzsanna. Falucsúfolók az Egri járásban//Magyar Csoportnyelvi Dolgozatok. 1985.-23-48.o.
4. Magyar Néprajzi Lexikon.(Főszerk.: Ortutay Gyula), II.kötet.—Bp.: Akadémiai Kiadó, 1979.-29-30.o.
5. Ujváry Zoltán. Falucsúfolók//Gömöri magyar néphagyományok (Szerk.: Veres László—Viga Gyula).—Kiadja a Miskolci Hermann Ottó Múzeum a 70 esztendő Ujváry Zoltán tiszteletére, 2002.-566-568.o.
6. Villányi Péter. Névcsúfolók Galgamacsáról//Névtani Értesítő, 1981/5.-47-52.o.

Ладані Крістіна

Прозивалки власних імен та населених пунктів сс. Малі Геївці та Тисоагтелек на Ужгородщині Резюме

У статті характеризуються прозивалки власних імен та населених пунктів. Автор подає визначення поняття “прозивалки” різними науковцям, а потім на підставі зібраного матеріалу класифікує їх за мотивацією, особливостями людей, подіями в житті людини тощо. Переважна більшість прозивалок передається по чоловічій лінії.

ЛАДЧЕНКО М.М.
(Ужгород)

Тенденції розвитку лексичних та граматичних форм сучасної німецької розмовної мови

Зміни, які відбуваються і реєструються на всіх мовних рівнях, реалізуються передусім у розмовній мові та жаргоні молоді, набуваючи поширення серед усіх верств населення Німеччини, а деякі з них з часом навіть вважаються коректними формами літературної німецької мови. Ці зміни можна визначити як певні тенденції розвитку розмовної німецької мови [1; 2; 4; 6]. Дослідження даної проблеми має велике теоретичне та практичне значення, що можна звести до таких основних положень:

- Наявна лінгвістична література стосується тільки окремих питань цієї проблеми.
- Публікацій з теми дослідження надзвичайно мало. Заслуговує на увагу монографія Е. В. Розен [3], яка стосується нових слів і словосполучень німецької мови.
- Найновіші факти з розвитку розмовної німецької мови часто лишаються поза увагою дослідників, оскільки вони не завжди фіксуються на письмі, їх можна досліджувати безпосередньо від носіїв німецької мови, тобто експериментальним шляхом.
- Найновіші дані розвитку нових граматичних та лексичних форм не можна знайти у підручниках з німецької мови для загальноосвітніх шкіл та вищих навчальних закладів, унаслідок чого учні та студенти не обізнані із цими питаннями.

Автором даної статті написано і видано ряд публікацій з проблем тенденцій розвитку сучасної німецької розмовної мови та молодіжного жаргону. Вивчення даного питання триває далі, що знаходить своє відображення у підготовленому спецкурсі „Тенденції розвитку сучасної німецької розмовної мови”, який читається на третьому курсі стаціонарного відділення німецької філології. З проблем дослідження підготовлено та видано методичний посібник, який студенти використовують під час підготовки до семінарів з даного курсу та при написанні курсових і дипломних робіт.

Мета цієї статті - описати деякі аспекти розвитку лексики та граматики сучасної розмовної німецької мови. Завдання статті можна сформулювати таким чином:

- описати лексичні та граматичні особливості німецької розмовної мови на основі найновіших словників та лексиконів;
- узагальнити мовний матеріал, досліджений шляхом безпосередніх контактів із носіями німецької мови.

Досліджуючи розвиток розмовної німецької мови, не можна не помітити тенденцію до так званої мовної економії, яка проявляється на всіх мовних рівнях. У аспекті лексики мовна економія виражається у багаточисленних лексичних скороченнях: *Mathe* (*Mathematik*), *Demo* (*Demonstration*), *Poli* (*Polizei*), *Azubi* (*Auszubildender*), *Halt* (*Haltestelle*), *Treff* (*Treffpunkt*), *Tattoo* (*Tätowierung*), *Abi* (*Abitur*), *Bis*

(Bibliothek), Info (Information), BH (Büstenhalter). Саме мовною економією можна пояснити широке вживання після 1990 року іменника *die Wende*, який вважається розмовним варіантом німецького словосполучення *die Vereinigung Deutschlands*.

Дуже вживані скорочені форми дієслів першої особи однини, які можуть вживатися без апострофа: *hab, glaub, denk, lern, kenn, wüsst, könnt*.

Можна виділити такі види скорочень, які також ілюструють мовну економію у розмовно – побутовому стилі:

- Скорочення прислівників та займенникових прислівників: *rüber (herüber), nüber (hinüber), rein (herein), raus (heraus), raus (hinaus), rauf (herauf), nauf (hinauf), nunter (hinunter), runter (herunter), dran (daran), drin (darin), drunter (darunter), rum (herum)*.

- Скорочені форми з неозначеним артиклем: *noch'n, so'n, auch'ne, ist'ne, solch'ne*.

- Скорочені форми із займенником *es*: *wenn's, weil's, war's, sieh's, haben's*.

Як мовну економію розглядаємо розмовні варіанти привітань *'n Tag, Tag (guten Tag), 'n Morgen, Morgen (guten Morgen)*, а також іменники *Mama (Mutter), Papa (Vater)*.

До лексичних відносимо наступні скорочення - неологізми, які постійно можна почути у мовленні німці, особливо молоді: *bla – bla* - означає незавершене мовлення або якісь нісенітниця; *sowohl ... als auch* – парний сполучник вживається самостійно без іменників або займенників у скороченій відповіді діалогічної єдності, наприклад:

- *Möchtest du im Sommer nach Deutschland oder nach Ungarn?*

- *Sowohl ... als auch*.

Повтор сполучника *und, und, und ...* також означає, що мовець не все сказав, може вживатися синонімічно до старої форми *und so weiter (usw)*.

Скороченими лексично-граматичними формами вважаємо словосполучення приєдник/прислівник + дієслово *sein*: *auf sein, zu sein, aus sein, weg sein, zurück sein*, які характерні для розмовної мови. Наприклад:

- *Ich muss morgen sehr früh auf sein.*

- *Ich bin morgen Abend aus.*

- *Sie ist mit dem Hund aus gewesen.*

- *Das Geschäft ist sonntags zu.*

- *Er ist schon weg.*

- *Ich bin schon zurück.*

Особливістю вживання часових форм є заміна аналітичної форми майбутнього часу теперішнім, що найбільш чітко спостерігається у розмовній мові.

- *Wann kommst du zu mir?*

- *Ich fahre bald nach Hause.*

Скорочується також німецьке речення, якщо модальне дієслово вживається без інфінітива:

- *Ich möchte in die Disko.*

- *Wir müssen in die Bibliothek.*

З точки зору літературної німецької мови некоректним вважається пропуск частки *zu* перед інфінітивом, що останнім часом спостерігається саме у розмовній мові, особливо часто після дієслова *brauchen* [4, 75].

- *Ihr braucht erst im Sommer kommen.*

До синтаксичних скорочень належить передусім велика кількість незакінчених альтернативних питань зі сполучником „oder“:

- *Sind Sie neu hier, oder?*
- *Sie sind doch der Portier, oder?*

Характерною рисою підрядних додаткових речень є пропуск сполучника *dass*, тобто вживання безсполучникових підрядних речень, які переважають саме у розмовній німецькій мові:

- *Aber ich glaube, er ist nicht verheiratet.*

До тенденцій розвитку синтаксичних форм відносимо порушення порядку слів у деяких підрядних реченнях (особливо зі сполучниками *weil, obwohl*), наприклад:

- *Ich kam gestern zu dir nicht, weil ich war krank.*
- *Ich habe die Aufgabe nicht erfüllt, weil ich keine Zeit gehabt.*

Порушення порядку слів відбувається у поширених розповідних реченнях, коли невідмінювана частина присудка стоїть не в кінці речення, а в його середині:

- *Unsere Lehrerin hat in der Stunde erzählt über ihre letzte Deutschlandreise.*

Питальне речення без питального слова може починатися не із відмінюваної частини присудка, а повністю співпадати з розповідним, що не є нормою літературної німецької мови. У даному випадку тільки інтеррогативна інтонація є ознакою питального речення, наприклад:

- *Du gehst gleich nach Hause?*
- *Wir haben heute Deutschunterricht?*

Парадоксальним з точки зору літературного стандарту є локалізація присудка розповідного речення не на другому, а на першому місці. Ця особливість розмовно – побутового стилю характерна для коротких реплік:

- *Weiß ich nicht.*
- *Kann ich nicht sagen.*

Ряд лексичних та граматичних форм, які зазнали змін, не підтверджують тенденцію до мовної економії, однак є вживаними розмовними варіантами. Це, зокрема, стосується лексем *alleine, gerne, vorne, selber*, які вживаються замість і поруч з літературними формами *allein, gern, vorn, selbst*. У розмовній мові і діалектах вживаються описові форми складних минулих часів, у яких допоміжне дієслово вживається два рази (*Präsens + Partizip II*). Ці граматичні форми не характерні для літературної німецької мови:

- *Wir haben schon geschlafen gehabt.*

Не на користь мовної економії форми *am* + субстантивованій інфінітив, які вживаються із дієсловом *sein* і дуже поширені у розмовній мові:

- *Ich bin am Schreiben. (Ich schreibe.)*
- *Ich bin am Essen. (Ich esse.)*

У наведених прикладах можна простежити також зміни у вживанні прийменника, оскільки, згідно норми німецької літературної мови, субстантивованій інфінітив вживається зі сполучником *bei*, а не *an*.

Питальні займенникові прислівники у розмовній мові вживаються як два слова: прийменник + питальний займенник *was (an was, auf was, bei was* і т. д. замість *woran, worauf, wobei*):

- *Auf was gründet sich deine Meinung?*
- *Bei was haben Sie sich so geirrt?*

Прислівники місця *hin* і *her* у розмовній мові також розділяються від питального займенника *wo*, причому вони можуть приєднуватися до дієслова:

- *Wo gehst du hin? (Wohin gehst du?)*
- *Wo kommen Sie her? (Woher kommen Sie?)*
- *Ich weiß, wo er hergekommen ist. (Ich weiß, woher er gekommen ist.)*

У дієсловах із двома префіксами (відокремлюваний + невідокремлюваний) перший може не відокремлюватися для особливого акцентування висловлювання:

- *Man anerkannte ihr Verdienst. (Man erkannte ihr Verdienst an.)*
- *Man anvertraute ihr das Staatsgeheimnis. (Man vertraute ihr das Staatsgeheimnis an.)*

Найтиповішим явищем при творенні множини іменників є широке вживання суфікса – *s*, який характерний тільки для розмовної мови: *Mädchens, Jungs, Bräutigams, Bestecks*. Після кількісного числівника може вживатися стара форма множини *Mann* у значенні групи осіб:

- *eine Kompanie von 200 Mann* замість *200 Leuten*.

Певні зміни відбуваються і у відмінюванні прикметника. Якщо у *Dativ Singular* стоять два прикметники, то другий може відмінюватися за слабою відміною:

- *mit kurzem, aufgestellten Schwanz.*
- *Sie machte Eindruck mit gepflegtem Äußeren (або Äußerem).*

Після прийменників, які керують *Genitiv*, може вживатися і *Dativ* (*laut, trotz, zwecks, wegen, hinsichtlich, längs*), а після *gemäß* – *Genitiv*. Спостерігається також вживання двох прийменників, що не вважається відхиленням від літературної норми:

- *Längs dem Schützengraben lagen die Toten.*
- *Das Lokal liegt gegenüber vom Theater.*

Другий прийменник не вживається перед займенником, наприклад: *gegenüber von ihr*. З точки зору літературної німецької мови некоректними вважаються форми прийменника *wegen* + особовий займенник у *Dativ*: *wegen dir, wegen ihm, wegen ihr*.

Однак найбільших змін зазнає словниковий склад німецької мови. Серед словотворчих засобів продуктивними є префікс *ge-* та суфікс – *ei*, які служать здебільшого для вираження експресивних значень: *das Geblödel, das Gequatsche* – *leichte Unterhaltung auf unterem Niveau, oft sinnlos, ohne Niveau; Liebelei, Spielerei, Lauferei, Schreiberei, Macherei, Ferkelei, Holzerei*.

На службі експресії знаходяться також підсилюючі морфеми (*affen-, bomben-, super-, spitze-, hyper-, ultra*): *affengeil, Affenhitze, Bombenerfolg, Bombenstimmung, spitzenstark, spitzengeil, spitzenmäßig, ultragroß*, які характерні для молодіжного жаргону.

У розмовній мові широко вживаються парні словосполучення, так звані *Zwillingenformen*: *drauf und dran sein* – *unmittelbar etwas angehen, sofortige Aktivität; fix und foxi* – *fertig sein; erstunken und erlogen* – *Lüge*.

Однією із основних тенденцій розвитку розмовної німецької мови є вживання лексем у переносному значенні: *Klamotten (Kleidung), Kraut (Tabak), Kriecher (Mensch ohne eigene Meinung), schmökern (ein spannendes Buch lesen), Schmöcker (ein spannendes Buch), Leserate (der begeisterte Leser), verpuffen (vergehen), kapieren (verstehen), Klassenspiegel (Ergebnisse der Zensuren einer Arbeit), rumgammeln (faulenz), austüffeln (ausprobieren), Angehöriger / Angehörige (Familienmitglied), Blödsinn / Quatsch / Quark (Unsinn, Dummheit)*.

Виникає ряд сталих словосполучень із переносним значенням: *nicht ganz dicht sein, einen Schatten haben, blöd / bekloppt / bescheuert sein, Schiss haben (verrückt sein), die Schule schwänzen (die Schule versäumen), vor sich hin wurscheln (alleine ohne viel Erfolg arbeiten), einem geht der Stift (jemand hat Angst), auf blauem Dunst (in*

Erwartung von etw. Unbestimmten), seine kleinen grauen Zellen zermartern (sich den Kopf zerbrechen), am Halse der Eltern hängen (von Eltern abhängen), blau sein (betrunken sein), fertig sein(müde / betrunken sein), keinen Bock auf etw. haben (kein Interesse auf etw. haben).

Форми вітання при зустрічі та прощанні *hallöchen* і *tschüschen* слід розглядати як креативні новоутворення, які дуже вживані у жаргоні молоді. Для наведених лексем та словосполучень характерний конотативний і навіть експресивний зміст, завдяки чому саме їм надає перевагу німецька молодь.

На основі проведеного дослідження можна дійти таких висновків:

- Основною тенденцією розвитку лексичних та граматичних форм є мовна економія, яка знаходить своє відображення у різного роду скороченнях, багато з яких є неологізмами у німецькій розмовній мові.

- Для розмовної німецької мови характерні креативні новоутворення, конотація та експресивність їх семантики.

- Ряд лексичних та граматичних форм розмовної мови переходять до літературної німецької мови і вживаються всіма носіями мови.

- Результати проведеного дослідження свідчать про те, що вивчення тенденцій розвитку розмовної німецької мови необхідно і доцільно проводити на матеріалах сучасної преси, радіо та телебачення, а також під час безпосередніх контактів із німцями.

- Оскільки розмовна німецька мова постійно розвивається і збагачується новими лексико – граматичними формами, то розвідки у цьому напрямі проводитимуться і надалі.

- Значення проведеного дослідження обумовлюється тим, що студенти можуть знайти нові цікаві дані про розвиток сучасної німецької розмовної мови та молодіжного жаргону, які часто не зафіксовані у словниках та лексиконах.

ЛІТУРАТУРА

1. Ладченко М. М. Тенденції розвитку сучасної німецької розмовної мови // Нові підходи до філології у вищій школі : 36. наук. пр. – Запоріжжя: Наука і освіта, 1998. – С. 20 – 21.
2. Ладченко М. М., Ладченко В. В. Жаргон у мовленні школярів ФРН // 36. наук. пр. Число 5. - Черкаси, 2001. – С. 169-171.
3. Розен Е. В. На пороге XXI века. Новые слова и словосочетания в немецком языке. – М.: Менеджер, 200. – 192 с.
4. Ehmann H. Oberaffengeil / Neues Lexikon der Jugendsprache. –München: Verlag C. H. Beck, 1996. – 159 S.
5. Großes Handbuch. Deutsch. Zweifelsfälle.- Köln : Buch und Zeit Verlagsgesellschaft mbH, 1997.- 446 S.
6. Ladchanko M., Hvosd'ak O. Entwicklungstendenzen in der deutschen Jugendsprache // Sprachkompetenz, Kreativität und aktuelle Probleme des Fremdsprachenunterrichts. – Charkiv, 1998. – S. 53 – 58.

Ladchenko Myroslava Entwicklungstendenzen der lexikalischen und grammatischen Formen der modernen deutschen Umgangssprache Zusammenfassung

In der vorliegenden Publikation werden die in der modernen deutschen Umgangssprache vor sich gehenden Entwicklungstendenzen der lexikalischen und grammatischen Formen behandelt. Die in allen Sprachaspekten herrschende Sprachökonomie gilt als die wichtigste Entwicklungstendenz der deutschen Umgangssprache. Die Kreativität der Umgangssprache trägt dazu bei, dass die in der Sprache vorhandenen Lexeme umgedeutet und in veränderten konnotativen Bedeutungen verwendet werden. Es entstehen in der Umgangssprache zahlreiche kreative Neubildungen, die mit der Zeit in die deutsche Hochsprache übergehen können.

LAKATOS KATALIN
(Budapest, ELTE, PhD-hallgató)

Az alárendelő összetett mondatok gyakorisági vizsgálata a munkácsi járási Barkaszó nyelvjárásában

A magyar nyelvjárások tanulmányozásának sürgőssége már a 19. században világhosszá vált. Célként a nyelv összes szintjének leírását tűzték ki, ennek ellenére a mondattan terén sokáig nem történt érdemleges előrelépés. Jelentős dialektológusaink ezt azzal indokolták, hogy ezen a szinten nem tapasztalható lényeges eltérés a köznyelvtől; továbbá nem is írhattak róla érdemlegesen, mivel a mondattani jelenségek objektív gyűjtése technikailag lehetetlen volt.

Ösztönzőleg hatott a kutatókra Kiss Jenő Magyar nyelvjárási mondattanok című írása, amelyben felhívja a figyelmet a kutatás sürgősségére, s módszertani javaslatokat is tesz [Kiss 1976: 83–88.]. Hiánypótló tanulmányként jelentette meg Fejezetek a mihályi nyelvjárás mondattanából című munkáját, amelyben a mondatrészek és az összetett mondatok kifejezésmódjaival foglalkozik [Kiss 1982: 93].

Szabó József A mondat szerkesztés nyelvészeti vizsgálata a nagykovácsi nyelvjárásban című monográfiájában újabb szempontból irányította rá a figyelmet a nyelvjárási szintaxisra. Szociolingvisztikai megközelítéssel kezdett hozzá anyanyelvjárása leírásához. A gyűjtött anyagot tanulmányozta nemek és nemzedékek szerint, vizsgálta a mondatok szinteződését [Szabó 1983: 277]. Nyelvészeti szempontokat is szem előtt tartva vizsgáltam az alárendelő összetett mondatok gyakoriságát szülőfalumban.

Kutatópontom kiválasztását illetően nem kerültem nehéz helyzetbe, hiszen mind a gyűjtés, mind a feldolgozás szempontjából a legideálisabb, ha a kutató vizsgálata tárgyát saját anyanyelvjárását választja. „Az anyanyelvjárási gyűjtő olyan, a nyelvjárásgyűjtésben hasznosítható mozzanatok figyelhet meg, amelyek az idegen gyűjtő előtt soha fel nem tárulkoznak.” [Kiss 1973: 224]. Az adatközlők kiválasztása már nagyobb körültekintést igényelt, mivel a nyelvjárási beszélők ma már általában kettősnyelvűek, s nyelvjárásukon kívül beszélnek vidékük regionális köznyelvét is, sőt gyakran a köznyelvet is. Idegennel (sok esetben még a legközelebbi hozzátartozókkal is, ha a magnetofont előveszi) automatikusan köznyelven igyekeznek beszélni. Megkönnyíti az anyanyelvjárási gyűjtő helyzetét az, hogy beszél az adott nyelvjárást, s munkáját családtagjai, rokonai, ismerősei segíthetik. Én is főleg olyan barkaszói emberek közreműködését kértem, akiket jól ismerek, közel állnak hozzám, s így jelenlétem nem túlságosan feszélyezte őket.

Sok múlik a megfelelő téma kiválasztásán. Adatközlőnként külön-külön meg kellett találnom azt, amiről az illető szívesen és részletesen nyilatkozik.

A felvételek készítése után újabb nehézségekkel találtam szembe magam: a vizsgálat sikere, hitelessége, pontossága múlhat a szövegek lejegyzésén. Az általánosan elfogadott véleményeket tekintetbe véve mindenfajta szépítés, helyesbítés nélkül, a szótéveszté-

seket, félbemaradt gondolatokat, mondattörödékeket sem figyelmen kívül hagyva jegyeztem le az elhangzottakat [Végh 1972: 96; Szabó 1983: 30].

A mondatok elhatárolhatósága is vitatott kérdése a nyelvtudománynak [Fodor—Hajdú 1973: 60; Vidra 1976: 197; Gálffy 1982: 38—39]. A szövegfelvételek lejegyzésénél én a következő módszert alkalmaztam: többszöri meghallgatás után, az adott beszédszakasz tartalmi-logikai viszonyait, valamint a beszédszünetet, a hangsúlyt és a hanglejtést együttesen figyelembe véve állapítottam meg a mondatok határait. A mondatok cédulázása és elemzése után a rendszerezésnél a legújabb nyelvtant, a Magyar grammatikát vettem alapul [Keszler 2000: 577].

A kapott eredményeket, munkám során levont következtetéseimet így foglalhatom össze:

A vizsgálat tárgyául kiválasztott szövegekben összesen 1808 mondategész található. Ezek 26,99 %-a (488 mondat) alárendelő viszonyú tagmondatokból áll, ebből 153 (8,46 %) többszörösen összetett mondat.

Az alárendelő kapcsolási formák gyakoriságának vizsgálata kapcsán kiderült: leggyakoribb a tárgyi és a határozói mellékmondat. Első helyen a **tárgyi** alárendelő összetett mondatokat kell említenem, hiszen ebből a fajtából százharmincegyet találtam. Pl.: *Utyhogy mán ő akkő aszt tutta, hogy annak oszt hoty kē adni. | Mamája írja nekem, hogy nagyapa sokat dógózott. | Aszt a házat, ami a régi vót, lebontottuk.*

A különböző **határozói** viszonyú összetett mondatok 124 esetben fordultak elő az adatközlők beszédében. Pl.: *Mikō meg mán lehettem vaty tiz éves, ára emlékszek. | Azon a repülőtéren, ahol én szógáltam, ottan huszonnyócfajta repüllőgép vót. | Mikor betette a zsebébe, aszttem a szivem mekszakad.* Pontosabban: kötött határozói mellékmondat (15), helyhatározói mellékmondat (4), időhatározói mellékmondat (44), módhatározói mellékmondat (11), fokhatározói mellékmondat (7), okhatározói mellékmondat (43). Egyet sem találtam viszont a hasonlító határozói, a célhatározói, a számhatározói, az állapothatározói alárendelő összetett mondatokból.

Kevés a szövegekben a **jelzői** és az **alanyi** mellékmondat. Az elsőből 29 (*Majd oszt vót ojan alkalom, hogy Csabba kēlett nekik megérkezni. | Kimentünk egy ojan kolhozmezőre, ahol dinnyét termeltek.*), az utóbbiból csupán 18 fordult elő (*És aki mekkapta, levette. | De az vót jó, hogy renceresen atták a fizetést. | Házi feladat: rajzōni kē.*), míg **állítmányi** alárendelő összetett mondatból egyet sem használtak adatközlőim a felvétel során. 33 mondategészt a **szemantikai többlettartalmat hordozó mondatrészkifejtéstől elszakadt** mondatokhoz soroltam, ezek 81,82 %-a feltételes mellékmondat. Pl.: *Ha öt percet késtiünk, mán a prohodnát bezárták. | Mer ha a sztolovábú mentem vón nyugdíjba, mos lenne negyvenhat rubelem.)*

Táblázatban kimutatva:

Az alárendelő összetett mondatok fajtái	A mondatok száma	Részesedési arány az összes mondatához viszonyítva (%)
Alanyi	18	0,99
Tárgyi	131	7,25
Jelzői	29	1,6
Határozói	124	6,86
Szemantikai többlettartalmat hordozó	33	1,83

A különböző típusú alárendelő kapcsolási formák **nemek szerinti** megoszlását tanulmányozva a következő eredményeket kaptam:

A tárgyi alárendelő összetett mondatok kivételével mindegyik fajta kapcsolási forma esetében megfigyelhetők kisebb-nagyobb különbségek. Az egyszerű alárendelő összetett mondatokhoz viszonyított részesedési arányokat figyelembe véve leszögezhető, hogy az általam vizsgált szövegekben az alanyi, a helyhatározói, az időhatározói, a fokhatározói, a módhatározói és a szemantikai többlettartalmat hordozó mondatrészkifejtéstől elszakadt mondatokat a nők gyakrabban használták.

A kötött határozói alárendelő összetett mondatok esetében viszont a férfi nem javára billen a mérleg. Csakúgy, mint az okhatározói mellékmondatoknál, s meglepő módon, de a jelzői kapcsolásformánál is ez állapítható meg.

A **nemzedék szerinti** megoszlás vizsgálata is érdekes eredményeket hozott. Az alanyi, az okhatározói és a fokhatározói mondatok gyakorisága nemzedékenként tekintve nem mutat lényeges különbséget. A többi mondatfajtánál – kivéve a szemantikai többlettartalmat hordozó mondatrészkifejtéstől elszakadt és a tárgyi mondatokat – az idősebb nemzedék esetében nagyobb a részesedési arány.

A tárgyi alárendelő összetett mondatok részesedési aránya a fiatalabb nemzedék esetében 44,95 %, az idősebbeknél 36,28 %. A sajátos jelentéstartalmú mondatoknál a különbség jóval nagyobb: a fiatalok esetében 16,51 %-ról beszélünk, míg az idősebb nemzedék kapcsán csupán 6,64 %-ról.

A **többszörösen összetett mondatok** vizsgálata a nemzedék szerinti megoszlást tekintve lényeges különbségekre nem világított rá. Nemek szerint viszont 14,99 %-os eltérésről beszélhetünk a nők javára. Ez az adat nem annyira meglepő. Ha figyelembe vesszük azt az általánosan hangoztatott és elfogadott véleményt, miszerint a nők érzéseiket, gondolataikat sokkal bonyolultabb formában fejezik ki, mint a férfiak.

Ezt alátámasztják a szinteződés vizsgálatakor kapott számadatok is. Ezek felhasználásával módomban állt – Szabó József példáját követve – Deme László módszerének alkalmazásával kiszámítani a mondategészek átlagos szintmélységének mérésére kidolgozott mélységi mutatót, amit a következőképpen kaphatunk meg: „az egyes szintmennyiségek részesedését mutató számokat meg kell szoroznunk a csoport szintszámával, s az összeget elosztani a mondategészekével” [Deme 1971: 201].

Ez alapján a vizsgálatom tárgyát képező nyelvjárási szövegekben található alárendelő összetett mondatok mélységmutatóját így számoltam ki:

$$M_{\text{köl}} = \frac{69 \times 2 + 78 \times 3 + 6 \times 4}{69 + 78 + 6} = 2,59 \text{ sz/m}$$

Az adatközlőkre vonatkozó mélységi mutatók:

Adatközlők	Mélységi mutatók (sz/m)
A	2,09
B	2,69
C	2,55
D	2,72

A szövegek egészére vonatkozó mélységi mutatók nemek és nemzedékek szerinti megoszlását az alábbi táblázatba foglaltam:

Nem	Mélységi mutató (sz/m)	Nemzedék	Mélységi mutató (sz/m)
Férfi	2,72	Fiatalok	2,55
Nő	2,55	Idősek	2,61

A számadatokból levonható következtetéseim megegyeznek Szabó József eredményeivel. Ezek szerint a sekélyebb szintmélységű mondatok inkább a nők beszédében fordulnak elő, a nemzedéki különbségeket tekintve pedig a fiatalok megnyilatkozásaira jellemző kevésbé a mélyebb szintű összetett mondatok használata. Ha figyelembe vesszük azt, hogy a többszörösen összetett mondatok nemzedéki megoszlásának vizsgálata azt az eredményt hozta, hogy a fiatalok szövegeiben gyakoribb a több mondategységből álló mondategész, a fentebb kapott eredmények meglepőek lehetnek. Nagyon is érthető viszont, ha arra gondolunk, hogy a fiatalabb nemzedék több tagmondatból álló mondataiban nyilvánvalóan gyakoribb a mellérendelő kapcsolási forma, mint az alárendelő.

A különböző számítások eredményeit tekintve újra bebizonyosodott, hogy téves az a köztudatban mind a mai napig élő és uralkodó nézet, mi szerint a nyelvjárási beszélő gondolkodásmódjának egyszerűbb volta miatt többnyire egyszerű vagy legfeljebb mellérendelő összetett mondatokban beszélnek.

IRODALOM

- Csúry 1936 – Csúry Bálint. A népnyelvi bűvölet. – Budapest: A Turul-szövetség kiadása, 1936.
Deme 1971 – Deme László. Mondatszerkezeti sajátosságok gyakorisági vizsgálata. – Budapest: Akadémiai Kiadó, 1971.
Fodor–Hajdú 1973 – Fodor Katalin–Hajdú Mihály. A magyar nyelvjárási szövegek több szempontú lejegyzéséről. // Magyar Nyelv. LXIX. évf. 1. sz. – 51–69. o.
Gálffy 1982 – Gálffy Mózes. Szempontok a nyelvjárási mondatnak összeállításához. // Dialektológiai szimpozium. Szerk.: Szabó Géza–Molnár Zoltán. – Veszprém: 1982. – 35–45. o.
Keszler 2000 – Magyar grammatika. Szerk.: Keszler Borbála. – Budapest: Nemzeti Tankönyvkiadó, 2000.
Kiss 1973 – Kiss Jenő. A nyelvjárások változásairól és az anyanyelvjárási gyűjtésről. // Magyar Nyelvőr. 97. évf. 2. sz. – 217–228. o.
Kiss 1976 – Kiss Jenő. Magyar nyelvjárási mondatok. // Magyar Nyelvőr. 100. évf. 1. sz. – 83–88. o.
Kiss 1982 – Kiss Jenő. Fejezetek a mihályi nyelvjárás mondatánál. – Budapest: Magyar Nyelvtudományi Társaság, 1982.
Szabó 1983 – Szabó József. A mondat szerkesztés nyelvészeti vizsgálata a nagykovácsi nyelvjárásban. – Budapest: Akadémiai Kiadó, 1983.
Végh 1972 – Végh József. Magyar nyelvjárási magnetofonfelvételeink elemzése. // Magyar Nyelv. LXVIII. évf. 1–2. sz. – 95–102. o., 231–242. o.
Vidra 1976 – Vidra Klára. Mondategységek elhatárolása beszélt nyelvi környezetben. // Magyar Nyelv. LXXII. évf. 2. sz. – 197–202. o.

Локотеш Каталін

Дослідження складнопідрядних речень у говірці с. Боркосово

Мукачівського району

Резюме

У вступній частині роботи висловлюється мета, історія і джерела пошукової роботи. Даємо характеристику літератури щодо цього питання, а також вказуємо на особливості Боркосівської говірки з синтаксичного боку.

В основній частині вказую на використання різних видів речень окремою групою людей. Окремий розділ відведено складному реченню з підрядним та сурядним зв'язком.

В кінці роботи подаємо висновки та список використаної літератури.

ЛИЗАНЕЦЬ П. М.

(Ужгород)

**Підготовка висококваліфікованих спеціалістів з
угорської мови та літератури в Ужгородському
національному університеті**

(До 40-річчя кафедри угорської філології)

Закарпаття – багатонаціональна область, де зараз проживають представники понад сто національностей. Згідно з переписом загальна кількість наявного населення області станом на 5 грудня 2001 року становила 1 258,3 тис. осіб. Серед них 1010,1 тис. (80,5%) українців (у тому числі 10090 русинів), 151,5 (12,1%) угорців, 32,1 тис. (2,6%) румун, 31,0 тис. (2,5%) росіян та представників інших національностей. Як бачимо, угорське населення посідає за кількістю друге місце в області [ЛИЗАНЕЦЬ 1999].

У 50–60-х роках ХХ ст. в області відкриваються школи з угорською мовою навчання. Зараз є 101 школа, серед яких одна гімназія та 2 ліцеї з угорською мовою навчання. Крім цього, діють п'ять ліцеїв з угорською мовою навчання приватної форми власності.

Наявність такої кількості угорськомовних навчальних закладів на Закарпатті поставило питання про підготовку викладацьких кадрів. З цією метою і було прийнято рішення Міністерства освіти України відкрити на філологічному факультеті УжДУ угорське відділення, завданням якого була б підготовка викладачів з угорської мови та літератури. Перший набір студентів на угорське відділення стаціонарної форми навчання у кількості 20 чоловік відбувся у липні–серпні 1963 року, а навчання розпочалося з вересня цього ж року [LIZANEC 2003].

Підготовка висококваліфікованих кадрів з угорської мови та літератури розпочалася фактично з вересня 1966 року, коли кафедра угорської мови та літератури на прохання її завідувача та викладачів була переведена на філологічний факультет, де викладання угорської мови та літератури здійснювалося уже за спеціальністю „рідна мова”. До цього з 1964 по вересень 1966 року кафедра відносилася до факультету іноземних мов.

Організаційна робота

Згідно з наказом ректора УжДУ за №1157 від 2 липня 1966 року автора цієї статті було призначено завідувачем кафедри угорської мови та літератури як такого, що обраний за конкурсом на вченій Раді університету.

Розпочався новий етап у підготовці кадрів з угорської філології. На кафедрі в цей час працювало тільки троє викладачів І. В. Зикань, Є. Ф. Гортвай та П. М. Лизанець. Невеликий колектив кафедри докладав чимало зусиль для розробки навчальних планів і програм з кожної дисципліни, що читались на кафедрі, бо міністерських не

було. Всі ці програми і навчальні плани були затверджені Міністерством освіти, а після їх апробації, уточнення і доповнення видані окремою книжечкою у 1969 році угорською мовою. У 1980 році ця книжка була оновлена і доповнена новими навчальними програмами зі спецкурсів та спецсемініарів, інформацією про наукову роботу викладачів та списками їх наукових праць. Вона вийшла з друку за грифом Міністерства вищої і середньої спеціальної освіти УРСР [LIZANEC-KÓTYUK 1980].

Перші кроки були важкими. Не було підручників і допоміжних матеріалів. Кожному викладачеві треба було готувати лекції та методичні розробки для студентів з 5–6 мовознавчих чи літературознавчих дисциплін, а також спецкурсів, проводити практичні заняття, керувати курсовими, дипломними та магістерськими роботами, видавати конспекти лекцій тощо. Кафедра поповнювалася новими викладачами, адже у 1969 році була відкрита і заочна форма навчання.

Першими штатними викладачами кафедри були Є. Ф. Гортвай, І. В. Зикань та ст. лаборант А. А. Гедеш, а погодинниками П. І. Володимир та К. Кулін.

У 1966 році на кафедрі влаштувалися ще два викладачі: В. Ю. Васовчик, яка до того працювала в бібліотеці УжДУ і С. І. Ковтюк, який працював в угорській редакції обласного радіомовлення. З 1969 року на кафедрі прийшов Ш.Л. Фодов, який закінчив Тартуський університет та випускника угорського відділення УжДУ К. І. Горват. У такому складі кафедра працювала аж до 1989 року.

У 1977 році взяли на посаду лаборанта кафедри випускницю угорського відділення М. Ж. Дерке, яку в 1988 році було переведено на посаду викладача кафедри. Старшим лаборантом працювала Ельвіра Оленич, лаборантом – Наталія Товт.

У зв'язку з тим, що ст. викладач Ш. Л. Фодов у 1989 році став головою Закарпатського угорського культурного товариства, а доц. І. В. Зикань у 1991 році помер, ми змушені були взяти на кафедру нових викладачів з 1994р.: Е. О. Борбель, а з 1998 року І. Ш. Фединець. На 0,5 окладу певний час працювали Б.М. Бийреш, О. О. Дебрецені, М. Ш. Івашкович, Ф. Ф. Калман та М. А. Шебі. Протягом останніх семи років на пенсію пішли доценти С. І. Ковпук, Є. Ф. Гортвай та В. Ю. Васовчик. І. Ш. Фединець з 2001р. переїхала на роботу в Угорщину. На їх місця прийняли молодих викладачів: М.М. Антоненко (1997), Д.В. Гульпу та Е.А. Чуку (2000), Х.І. Зикань (2001) і Л.Л. Ур (2003).

Зараз на кафедрі угорської філології навчальний процес забезпечують штатні викладачі:

1. **Лизанець Петро Миколайович** – завідувач кафедри, доктор філологічних наук, професор, заслужений діяч науки і техніки України

2. **Горват Катерина Іванівна** – кандидат філологічних наук, доцент, відмінник народної освіти України

3. **Дерке Магдалина Жигмондівна** – кандидат філологічних наук, доцент

4. **Зикань Христина Імрівна** – кандидат філологічних наук, ст. викладач

5. **Борбель Едіт Олександрівна** – ст. викладач

6. **Антоненко Микола Миколайович** – ст. викладач

7. **Гульпа Діана Василівна** – викладач

8. **Ур Лойош Лойошович** – викладач

9. **Чука Емивке Адальбертівна** – викладач

Усі молоді викладачі є аспірантами чи здобувачами. Вони склали або ще складають кандидатські іспити і пишуть дисертаційні роботи.

Навчально-методична робота

Навчально-методична робота на кафедрі завжди була в центрі уваги викладачів, перед якими стояли важливі завдання. По-перше, підготувати ґрунтовні конспекти лекцій та методичні розробки як з мовознавчих, так і літературознавчих дисциплін, поступово забезпечити студентів відповідними підручниками. Було підготовлено понад 30 методичних розробок, 25 конспектів лекцій і підручник за грифом Міністерства освіти України „Вступ до мовознавства” (1986 р.) [HORVÁTH-LIZANEC-TOKÁR 1986].

Другим важливим завданням було взяти на кафедру угорської філології ряд загальних мовознавчих та літературознавчих дисциплін з інших кафедр, де вони читалися переважно російською, а частина українською мовами. Студенти угорського відділення до 1992 року українську мову в угорськомовних школах не вивчали, тому переважна більшість нею не володіла і не могла належним чином сприймати лекції з таких дисциплін: Вступ до мовознавства, Загальне мовознавство, Вступ до літературознавства, Теорія літератури, Теорія літературної критики, Історія світової літератури (всі періоди), Дитяча література, Історія України та цілого ряду спецкурсів.

Цей крок був важливим, оскільки студенти на рідній мові змогли отримати глибокі знання з мовознавчих та літературознавчих дисциплін, конче потрібних для підготовки висококваліфікованих спеціалістів. За останні роки було введено ряд нових дисциплін, які також читаються угорською мовою: Вступ до спеціальності, Основи наукових досліджень, Основи мовознавчих досліджень, Орфографічний практикум, Основи риторики і ораторського мистецтва, Соціолінгвістика, Професійна етика, Актуальні питання сучасної угорської літератури, Актуальні питання угорської та української лінгвогеографії тощо [ЛИЗАНЕЦЬ 2003].

Третім основним завданням було допомогти студентам угорського відділення оволодіти українською мовою як державною. З цією метою ми підготували і випустили посібники з української мови для угорців і росіян [ЛИЗАНЕЦЬ-ГОРВАТ 1992], [ЛИЗАНЕЦЬ-ЮРЧУК 1999]. Крім цього, збільшили кількість годин з української мови (замість 70 – 140 годин) для студентів угорського відділення. До гуртожитків поселяли студентів – угорців разом з українцями. Все це дало свої позитивні результати.

Студенти протягом п'яти років навчання пишуть 4 курсові, на п'ятому курсі – дипломні, а відмінники – магістерські роботи. Студенти першого курсу проходять двотижневу фольклорну практику, а другого – діалектологічну. Студенти третього курсу проходять семестрове навчання у Дебреценському (раніше у Будапештському) університеті, а п'ятого курсу – одномісячну переддипломну практику в Будапештському університеті та Центральній бібліотеці ім. Сийчені. Студенти IV курсу проходять чотиритижневу, а п'ятого курсу – шеститижневу педагогічну практику.

Випускники складають державний іспит зі спеціальності та захищають дипломні, а відмінники – магістерські роботи.

Готувати гунгарологів за кордоном – це важлива і благородна справа. Відомий академік Угорщини Тібор Клоніці з цього приводу писав: *„Підготовка спеціаліста-гунгаролога за межами Угорщини можлива тільки шляхом його навчання в університеті. Якщо одному університету вдасться протягом 4–5 років підготувати хоча б одного спеціаліста з угорської мови та літератури, то це вже величезний результат. Якщо один серйозний спеціаліст присвятить своє життя і знання якійсь гунгарологічній темі і він за кордоном є в цій темі найкращим знаком, то це*

більше значить, ніж велика кількість тих, які цікавляться цими питаннями, але не стали спеціалістами”.

Крім навчально-методичної роботи, викладачі кафедри готували і готують підручники з мови та літератури для учнів шкіл області з угорською мовою навчання.

Наукова робота

Поряд з навчальною роботою всі викладачі кафедри були активно залучені до наукової роботи. У 1968 році відкрито аспірантуру. Завідувачем кафедри в 1959 р. захищено кандидатську, а в 1971 р. докторську дисертації. Першими аспірантами були Ковтюк С. І. та Горват К. І. Викладачами кафедри, аспірантами та здобувачами захищено 10 кандидатських дисертацій: Зийкань І.В. (1964), Васовчик В.Ю. (1969), Гортвай Є.Ф. (1971), Ковтюк С. І. (1974), Горват К. І. (1977), Гедеш А. А. (1987), Герасимова Г. П. (1991), Фединець І. Ш. (1996), Дерке М. Ж. (2002), Зийкань Х. І. (2002). Дві кандидатські дисертації Ур Л.Л. та Кидибиц Н. Й. подані до захисту. Крім цього, дві кандидатські дисертації Біров А.А. та Шовш К.К. були захищені в Інституті гунгарології

Вважаємо, що ці захисти – є свідченням та результатом систематичної наукової роботи викладачів.

Значний резонанс у науковому світі викликала тритомна монографія Лизанця П.М. “Угорсько-українські міжмовні контакти” [LIZANEC 1970–1976], на яку з’явилося понад 20 рецензій науковців як нашої країни, так і близького й далекого зарубіжжя. Ця монографія у 1979 році була представлена на здобуття Державної премії СРСР. Солідним виданням є також тритомний атлас Угорських говорів Закарпаття [LIZANEC 1992–2003], на який теж з’явилося більше 10 рецензій. Викладачами кафедри видано понад 60 монографій та окремих видань, включаючи і семитомну монографію колективу авторів Карпато–Балканського ареалу „Загальнокарпатський діалектологічний атлас” (1989–2004). Колективом кафедри підготовлено і вперше видано „Народні балади угорського населення Закарпаття” [LIZANEC–VASZÓCSIK 1974], збірку угорських казок „Три золоті стріли” [LIZANEC 1973, 1977], першу антологію угорської літератури Закарпаття [LIZANEC–GORTVAY–VASZÓCSIK 1985]. Видано у перекладі на українську мову „Слов’яно-руську граматику М. Лучкая” [ЛИЗАНЕЦЬ–САК 1989], монографію „Географічні назви 14 населених пунктів Ужгородського району” [HORVÁTH–LIZANEC–SZABÓ 1992]. Після 40-річної перерви опубліковано Угорсько-український словник” [ЛИЗАНЕЦЬ 2001], здано до друку „Українсько-угорський словник”, друкується частинами „Словник угорських говорів Закарпаття” (уже вийшли три частини на літери А–Ф). Готується до видання „Українсько-угорський та Угорсько-український словник стійких словосполучень”, а також інші праці.

Великою подією в житті кафедри було відкриття згідно з постановою президії Вищої атестаційної комісії України від 9.02.2000 р. за № 5-06/2 та наказом Голови Вищої атестаційної комісії від 16.02.2000 р. за № 64 Спеціалізованої вченої Ради при нашому університеті з правом прийняття до розгляду та проведення захистів дисертацій на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук за спеціальностями: 10.01.04 – література зарубіжних країн (угорська); 10.02.01 – українська мова; 10.02.09 – фінно-угорські та самодійські мови.

Постановою президії Вищої атестаційної комісії України за № 2-06/4 від квітня 2002 року було створено нову спеціалізовану вчену раду із правом захисту

дисертацій з української та угорської мов. Термін повноваження цієї ради до 10 квітня 2005 року. Головою спецради призначено проф. Лизанця П. М.

Наукова робота на кафедрі угорської філології значно поживалася, коли 14 січня 1988 році на її базі було відкрито Інститут (Центр) гунгарології [LIZANEC 2000]. У 1993 р. на його базі було створено Закарпатське угорськомовне наукове товариство, до якого входять 37 докторів наук, професорів та 45 кандидатів наук, доцентів, а в 1998 році – Закарпатське угорськомовне наукове товариство студентів та молодих дослідників під патронажем ЗУНТ.

При Центрі гунгарології виходять два журнали: фахове видання *Acta Hungarica* (вийшло 12 номерів) та *Вісник Закарпатського угорськомовного наукового товариства* (вийшло 4 номери, а п'ятий готовий до друку).

Колективом кафедри та Центру гунгарології організовано і проведено ряд міжнародних, всесоюзних, республіканських та міжвузівських наукових конференцій.

Крім загальної кафедральної наукової теми „Мовна та літературна взаємодія в поліетнічному соціумі”, колектив кафедри та Центру гунгарології виконують і держбюджетні наукові теми з мовних контактів (українсько-угорсько-англійські) [ЛИЗАНЕЦЬ 2000] [ФАБІАН 1998].

Зв'язки кафедри угорської філології з вузами та науковими закладами України та інших країн

З 1966 року починаються інтенсивні контакти кафедри угорської філології з вузами та науковими закладами України (Інститут мовознавства НАН України ім. О.О. Потебні, Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича (м. Львів), Київський національний університет ім. Т. Шевченка), Інститутом мовознавства Російської Академії наук, Інститутом слов'янознавства і балканістики та Будапештським, Дебреценським, Сегедським університетами та педінститутами, вузами і науковими закладами Молдови, Македонії, Польщі, Сербії, Словаччини, Словенії, Хорватії, Чехії, Чорногорії по виданню семитомного „Загальнокарпатського діалектологічного атласу”.

Найтіснішими були зв'язки з сусідньою Угорщиною. Так, на кафедрі угорської філології протягом 20 років (1982–2002) працювали і лектори з Угорської Республіки: Дердь Бешшеней, Ендре Козма, Лойош Болог, Едіт Бим, Імре Оттіло Ковач.

Гостями кафедри угорської філології були відомі вчені Угорщини, які читали окремі спецкурси чи цикл лекцій з мовознавчих та літературознавчих дисциплін. Серед них можна назвати академіків Угорської Академії наук: Дюло Ортуті, Пийтер Гойду, Лоранд Бенків, Бийло Калман, Шому Імре, Гийза Барці, Ференц Кіффер; професори: Ласло Вайда, Ондраш Гегедюш, Йожеф Марговчі, Імре Ференці, Іштван Банські, Лойош Ливрінце, Янош Нодь, Дердь Пал, Бийла Котоно, Арпад Шебештен, Іштван Сотмарі, Ласлов Деме, Онтол Нірі, Ласлов Бенків, Пал Фабіан, Ласлов Бохат, Золтан Уйварі, Елек Борто, Ондраш Мезив, Імре Бийкеші, Йожеф Векерді, Ласлов Імре та інших.

Вчені різних країн були гостями нашої кафедри при проведенні засідання „Міжнародного товариства з угорської філології”, членом Виконавчого комітету якого автор цієї статті був з 1976 по 1986, а з 1986 по 1996 – його віце-президентом. З 1996 р. по сьогодні доцент кафедри Горват К. І. є членом Виконавчого комітету цього товариства. Троє членів кафедри Горват К. І., Ковтюк С. І., Лизанець П. М. були нагороджені медаллю ім. Балінта Чюрі. Завідувач кафедри угорської філології ще

отримав і нагороду Угорського уряду „Pro Cultura Hungarica”, а в 1995 р. – диплом з почесним званням “Заслужений діяч науки і техніки України”.

ЛІТЕРАТУРА

- ГОРВАТ К. І.–ЛИЗАНЕЦЬ П. М. Українська мова для початківців. – Ужгород, 1992. – 365 с.
- ЛИЗАНЕЦЬ П. М.–САК Ю. М. Михайло Лучкай. Граматика слов'яно-руська. –Київ: Наукова думка, 1989. – 192 с.
- ЛИЗАНЕЦЬ П. М. Угорська національна меншина на Закарпатті. Ужгород, 1998. – 23 с.; Його ж. Угорці на Україні // Календар українців Угорщини на 1999 рік. – Ужгород, 1999. – С. 23–25.
- ЛИЗАНЕЦЬ П. Н.–ЮРЧУК Т. Г. Учим украинский язык. – Ужгород, 1999. –376 с.
- ЛИЗАНЕЦЬ П. М. Южнославянско-венгерские лексические параллели в говорах Карпато-балканского ареала // Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Філологія. № 5. – Ужгород, 2000. – С. 106–109.
- ЛИЗАНЕЦЬ П. М. 40-річчя угорського відділення УжНУ. – Ужгород, 2003. – С. 8–11.
- ФАБІАН М. П. Етикетна лексика в українській, англійській та угорській мовах. – Ужгород: ІВА, 1998. – 256 с.
- HORVÁTH K.I. – LIZANEC P.M. – TOKÁR G.S.Z. Bevezetés a nyelvtudományba: Viscsa Skola. – Kijev, 1986. – 294 old.
- HORVÁTH Katalin–LIZANEC Péter–SZABÓ Erzsébet. Az ungvári járás 14 településének helynevei // Magyar névtani dolgozatok, 108. – Budapest, 1992. –123 old.
- KLANICZAY Tibor. A magyar filológia helyzete külföldön (1973) // Hungarológiai Ismerettár 5. A hungarológia fogalma. – Budapest, 1990. – 138. old.
- LIZANEC Péter–KÓTYUK István. Tájékoztató a szaktantárgyak programjainak kérdésköréből. – Ungvár, 1969. – 205 old. (Második javított kiadás 1980. – 167 old.).
- LIZANEC Péter. Magyar–ukrán nyelvi kapcsolatok (A kárpátontúli ukrán nyelvjárások alapján). – Uzshorod, 1970. –430 old.; Ero же. Венгерские заимствования в украинских говорах Закарпатья. Венгерско-украинские межъязыковые связи. – Издательство АН Венгрии. – Будапешт, 1976. – 683 с.; Його ж. Атлас лексичних мадяризмів та їх відповідників в українських говорах Закарпатської області УРСР ч. III. – Ужгород, 1976. – 327 с.
- LIZANEC Péter. Három arany nyílvszö: Mese-gyűjtemény. – Budapest–Uzshorod: Móra Könyvkiadó–Kárpáti Kiadó, 1973. – 126 old. (Második kiadás 1977). Gyűjtötték: Gortvay E., Kótyuk I., Punykó M., Vaszőcsik V., Zékány I.
- LIZANEC P. M.–VASZÓCSIK V. J. A kárpátontúli magyar lakosság népballadá. – Uzshorod, 1974. – 120 old.
- LIZANEC Péter–GORTVAY Erzsébet–VASZÓCSIK Vera. Sugaras utakon. A kárpátontúli magyar nyelvű irodalom antológiája (1945–1985). – Uzshorod, 1985. – 344 old.
- LIZANEC Péter. Hungarológiai Intézet Ungváron // Debreceni Szemle, 3. sz. – Debrecen, 1999. – 435–446. old.
- LIZANEC Péter. Magyar–ukrán szótár. – IVA Kiadó. –Ungvár, 2001. –792 old.
- LIZANEC Péter. Magyar felsőfokú oktatási és tudományos intézmények Kárpátalján // Az Ungvári Hungarológiai Intézet tudományos gyűjteménye. – Ungvár–Budapest: Intermix Kiadó, 1993. – 6–37. old.; U.ő.: 40 éves az UNE Magyar Tagozata. – Ungvár, 2003. – 80 old.

Lyzanets P.M.

Training of highly qualified specialists in the Hungarian language and literature at Uzshorod National University

(to the 40th anniversary of the Hungarian philology department)

Summary

The present article is about the history, development and personnel training of the Hungarian philology department. The author pays special attention to its educational, methodological and scientific work, focusing on the candidate theses defence, organization on the basis of the Hungarian philology department various international and all-union conferences, specialized Council for the defence of candidate theses by speciality 10.02.09 – the Hungarian language. Two scientific centres – Institute of Hungarology and Transcarpathian Hungarian-speaking scientific society – have been established on the basis of the Hungarian philology department. The author also gives information on fruitful relations between the Hungarian philology department and higher institutions of Ukraine and other countries, their all-round research work.

TÓTH PÉTER
(Budapest, ELTE PhD-hallgató)

A kárpátaljai magyar szaknyelvek főbb sajátosságai

Magyarországon és a szomszédos országok magyarlakta részein a szaknyelvek szókészlete változatos képet mutat. A határon túli magyarlakta területeken a szaknyelveket különböző nyelvek hatása éri, azok kiléte, az átvételek eredete rendszerint visszavezethető arra, hogy a terület (közösség) melyik állam közigazgatása alá tartozik. Az anyaországi szaknyelveket az utóbbi évtizedekben az angol eredetű ill. közvetítésű átvételek jellemzik, a határon túli magyar szaknyelvekre elsősorban az államnyelv van jelentős hatással.

A kárpátaljai magyar szaknyelvek szókincsében nagyszámú orosz és ukrán eredetű átvétel található. Ezen réteg átvételének feltétele a kétnyelvűség. „Az az egyén, aki egy idegen szót valamely nyelvben elsőnek használ, minden esetben kétnyelvű” (Melich 1933: 10). A császlói asztalosmesterség terminológiájából a következő orosz, ukrán eredetű szavakra figyeltem föl: *cirkulárka* 'körfűrész', *drejka* 'villanyfűró', *fugaló* 'gyalugép', *lentocsni* 'szalagfűrész', *nozsovka* 'kisebb kézfűrész', *preszovocsni* 'prés', *részmusz* 'át-eresztő', *rubanok* 'kézigyalu', *slájjfoló* 'csiszoló'. A személygépkocsik részeinek, alkatrészeinek szókincséből ukrán, ill. orosz eredetű a *bagázsnyik* 'csomagtartó', *bordacsok*, *bordácska* 'kesztyűtartó', *gyiszk* 'keréktárcsa', *kapot* 'motorháztető' szakkifejezések.

Az ukrán és az orosz eredetű átvételek a kárpátaljai magyar szaknyelvek egyik fő jellemzője, azonban nagyobb mértékben csak a szaknyelvek egy részében mutathatók ki, más szaknyelvekben alig, vagy egyáltalán nem. Miért ez a különbözőség?

Közelebb juthatunk a kérdés megválaszolásában, ha a mesterségek jellegét, életterét, történetiségét, terminológiájának fejlődéstörténetét vizsgáljuk. A szaknyelvek jellegük-nél fogva két csoportra oszthatók:

1. A népi kismesterségek, hagyományos foglalkozások nyelvhasználata. Ezen szaknyelvek erős történetiséggel rendelkeznek, idegen nyelvi elem itt nehezebben honosodik meg, mivel a munkavégzés és a munkaeszközök kevésbé változnak ezeken a területeken. Ide tartozik a halászat, cipésmesterség, szőlőtermesztés, kosárfonás, földművelés, állattartás, méhészkedés stb. szókincse.

A népi méhészkedést a nagy történetiséggel rendelkező, hagyományos foglalkozások között említhetjük. Az ungvári járási Szürtén és Tégláson terminológiája viszonylag lassan változott egészen a XX. századig. A szakszókincs ennek megfelelően legnagyobb arányban ősi (uráli, finnugor, ugor) eredetű szavakat tartalmaz (pl.: *anya*, *etet*, *fedél*, *fészek*, *here*, *hord*, *méh*, *méz*, *öl*, *rak*, *szárút* stb.). Az 1900-as évektől változások következtek be a méhészkedés gyakorlatában: a kasok fokozatosan visszaszorultak, majd eltűntek, s helyettük elterjedtek a kaptárak, amelyek gazdaságosabbak voltak. Ezen változások a két településen a '60-as évekig estek, így a méhészek szókincsébe a különböző eszközök, munkafolyamatok orosz vagy ukrán megfelelői nem kerülhettek be. Honnan merített a helyi szakszókincs az új fogalmak, tárgyak megnevezéseit illetően? A helyi nyelvjárásból ill. a ma-

gyar köznyelvből, az átvett szavak egy része pedig szakmai jelentésárnyalatot kapott (pl.: *fedelező villa* 'a viaszréteg eltávolítására használt, hosszú fejű, vékony fémtárgy', *fekvő-deszka* 'a kaptárban a keretek alá helyezett, fából készült eszköz', *keretes etető* 'fából készült, szélső keretként tevődő etető', *kiépít* 'a méhek munkálatai az új műlépen', *leszűkít* 'a méhcsaládot kevesebb keretre összevonja' stb.).

Kárpátalján a régi kismesterségek, háztáji foglalkozások máig élnek, keresetkiegészítő szerepet töltve be a családi gazdaságokban. A nehéz megélhetési viszonyok arra készítetik a falusi gazdákat, hogy több foglalkozást üzzenek egyszerre. Így természetesen ezen személyek több szaknyelv terminológiáját használják. Szűrtén például az 1990-es évek közepén sok család újra kenyeret süített otthon saját részre, eladásra, míg érdemes volt. Egy szovjet néprajzkutató, Grozdova 1971-ben így jellemezte a kárpátaljai magyarok háztáji gazdálkodását: „... az egyéni gazdaságnak mind a mai napig nagy szerepe van minden kolhoz család költségvetésében. A háztáji területek egy részét kertkultúrák foglalják el, de a terület nagyobbik részén gyümölcsösök és szőlők vannak. (...) A magyarok, bár mindegyik faluban 1-2 bolt, télire minden szükséges élelmiszerral ellátják magukat (...). Sok gazdaszszony még ma sem vásárolja, hanem maga házilag süti a kenyeret. Ezért minden gazdaságban nagyszámú különböző gazdasági, háztartási eszköz van, az udvaron egy sereg speciális alkalmatosság és építmény található (...)” (Grozdova 1971: 461).

A hagyományos háztáji foglalkozások szaknyelvének ismerete, használata a mesteriséget űző személy családjának összes tagjához kötődik, hisz a munkálatokban, a teendőkben a családtagok legtöbbször részt vesznek. Ugyanez a gyári, műszaki jellegű foglalkozások szaknyelvről nem mondható el, ennek oka, hogy ezen szakmák művelése nem háztájon, hanem többnyire gyárakban történik.

2. A műszaki jellegű foglalkozások nyelvhasználata. Elsősorban ezen, nagyrészt modern technológiai eszközöket alkalmazó szakmák szókészlete idegen (Bachát 1996: 107). A görög és latin eredetű nemzetközi műveltségsszavak a különböző szakmák, mesteriségek terminológiájának jellegzetes része. A szürtei szikvízgyár munkásaitól a következőket gyűjtöttem: *bár* 'csőben vagy tartályban lévő nyomásegység, nyomásmérték', *elektróda* 'tartályban lévő víz szintjét mérő eszköz', *filter* 'szűrőkészülék', manométer 'csőben vagy tartályban lévő nyomásegység mérésére való eszköz', *mechanikus filter* 'gépi, gépezet segítségével működő szűrőeszköz', *szaturátor* 'a berendezéseknek szűrést végző része'.

A szikvízgyártás más jellegű foglalkozás, mint a népi méhészkedés, terminológiája is más típusba sorolható. A szürtei szikvízgyár munkásai a különböző munkaeszközök, folyamatok neveit gyakran a legkülönbözőbb szóösszetételekben, szószervezetekben jelölték meg, szem előtt tartva elsősorban azok funkcióját (pl.: *alsószintjelző elektróda* 'a tartályon alul lévő, a víz szintjét mérő eszköz', *magasnyomású pompa* 'a víz megfelelő erejűtovábbítására szolgáló eszköz', *telítettségi szint* 'fölső szint' stb. E szóösszetételek, szószervezetek fenti formájukban spontán beszédben elvétele fordulnak elő, vagy az előtagot vagy az utótagot használják kontextustól, mondanivalótól függően). Miért nem vették át a munkások a fenti szóösszetételek, szószervezetek orosz vagy ukrán megfelelőit? A válasz: a különböző szikvízgyáraktechnológiai eszközei nagyrészt különböznek egymástól (ezt magam is megfigyeltem a szürtei és egy ungvári szikvízgyár esetében), sok eszköz, ami megvan az egyik gyárban, az nincs a másikban, és fordítva, így ezen szaknyelvnek nincs egységes terminológiája sem a magyar, sem az ukrán vagy az orosz nyelvben. A modern technológiai eszközöket alkalmazó szakmák szókincsét a különbözőség mellett jellemzi a változékonyság is. A technológia változik, a gépek gyakran cserélődnek, magukkal hozva egyes szakszavak eltűnését, újak keletkezését.

Idegen szavak szaknyelvbe való átvétele feltételez a kétnyelvűség mellett bizonyos szakmai ismereteket, iskolázottságot. Kárpátalján a szakiskolákban az oktatás államnyelven folyik, a szakemberek ismereteiket ukrán nyelven szerzik. Továbbá egyes szakterület magyar nyelvű szakirodalmához nehéz vagy egyáltalán nem lehet hozzájutni. Így a magyar terminológiát vagy nem ismerik, vagy ha ismerik is, alig használják, az orosz vagy ukrán szakkifejezések használatát viszont természetesnek veszik (Györke 1991: 71). A munkahely, gyár kollektívájának nemzetiségi összetétele szintén alapul szolgálhat az idegen szakkifejezések átvételéhez. Szakmájának ukrán és magyar terminológiáját egyaránt ismerő kétnyelvű egyén nyelvválasztásában a partnerfüggőség döntő szerepet játszik. Ukrán anyanyelvűvel való szakmai társalgás többnyire ukrán nyelven folyik. Abban az esetben, amikor az ukrán és magyar nemzetiségű személy a magyar és ukrán terminológiát egyaránt ismeri (mindketten kétnyelvűek), fontos szempont lehet a nyelvválasztás során az egyén társadalmi rangja, szerepe, megítélése a közösségben, továbbá a munkahelyi pozíció. Idegen szavak átvételének oka lehet egy új, a vidéken addig nem ismert technológiának, eszköznek, növénynek alkalmazása ill. termesztése. A magyar anyanyelvű szakember, gazda ekkor a fogalom, eszköz, növény jelölését illetően a következő lehetőségek közül választ:

a) Átveszi az adott eszköz, fogalom idegen nevét. Az ungvári járási magyarlakta falvak kerti növénytermesztésének, kertkultúrájának újkeletű növénye, a *kabacskI*. E növény Magyarországon alig, vagy egyáltalán nem ismert, neve sem, így magyar köznyelvi megfelelő szóba sem jöhetett.

b) A magyar köznyelvből, nyelvjárásból merít. A méhészkedés terminológiáját felhozva példának, a *kaptár* szó valószínűleg német eredetű (TESZ. II 366-367), ennek kultúrtörténeti vonatkozása, hogy a kaptár valószínűleg német területről terjedhetett el nálunk, de már a kaptár részeinek megnevezései nyelvjárasi ill. köznyelvi eredetűek (példák a szürtei és téglási méhészek terminológiájából: *alsó kijáró* 'a kaptár alsó részén lévő járat', *kaptárvas* 'a kaptárban dolgozó méhészt segédeszköze', *tálcás etető* 'fából készült, keretek fölé helyezett etető' stb).

c) Mind a két lehetőséggel él: a két szakkifejezés párhuzamosan lesz használatos egy fogalom, eszköz jelölőjéül. A szürtei szikvízgyárban gyűjtöttem a következő példákat: a *bár* és a *nyomás* terminus technicus egyaránt jelöli a 'csőben vagy tartályban lévő nyomásegység, nyomásmérték' fogalmát, a *manométer* és *nyomásmérő* szakkifejezés pedig a 'csőben vagy tartályban lévő nyomásegység mérésére szolgáló eszközt'-t.

Az anyaországi magyar szaknyelvek hatása a Magyarországon dolgozó vendégmunkások nyelvhasználatában mutatható ki. A vendégmunkásoknak az adott közösség, kollektíva terminológiáját el kell sajátítani. Környezetem és jómagam figyeltem föl a következő szakkifejezésekre Magyarországon (első helyen az anyaországi szakkifejezés áll, annak adom meg Kárpátalján általánosan használt megfelelőjét ill. körülírom): *pajszér* 'lomik, feszítővas', *fángli* 'kanál, kőműveskanál', *sorjázni* 'a fölőleget késsel eltávolítani', *pántolni* 'átkötni', *béka* 'vontató eszköz', *snicer* 'vékony pengéjű vágóeszköz', *pántolószalag* 'erős műanyagszál' stb. Többször tapasztaltam már én is, környezetem is annak előfordulását, hogy a Magyarországról hazatért dolgozó anyaországi terminológiát használ otthon a helyi megfelelő rovására. Ezeket az embereket „pestiesnek”, „nagyzólnak” tartják a helyiek, a számukra idegen szakszavak használatában saját kultúrájuk leicsinylését vélik felfedezni.

A nyelvhasználat foglalkozás szerinti rétegződésének kutatása fontos feladat a nyelvudomány számára, hiszen a szaknyelvek szókincse óriási mennyiségű anyaggal szolgál a dialektológiai, szociolingvisztikai, etimológiai kutatások számára. A társadalmi átala-

kulás és a gazdasági fejlődés egyaránt rányomja bélyegét a szaknyelvekre. Ezt állandóan tapasztaljuk, hiszen a köznyelvi szókészlet egyik fő forrása a szaknyelv, így azok fontos közvetítő szerepet töltenek be köztünk és korunk találmányainak megismerése között.

IRODALOM

1. A magyar nyelv történeti-etimológiai szótára II.—Budapest: Akadémiai Kiadó, 1984—366-367.o.
2. Bachát László. Szaknyelvek és csoportnyelvek a századfordulón //Anyanyelv és iskola az ezredfordulón. Szerk.: V. Raisz Rózsa.—Budapest: Magyar Nyelvtudományi Társaság, 1996.—103-108.o.
3. Grozdova, I.N. Etnokulturális folyamatok napjainkban a kárpátaljai magyar lakosság körében // Népi kultúra – népi társadalom. Az MTA Néprajzi Kutatócsoportjának évkönyve V–VI. Szerk.: Ortutay Gyula.—Budapest: Akadémiai Kiadó, 1971.—457-466.o.
4. Györke Magdolna. A kárpátaljai magyar szaknyelvek // Kétnyelvűség a Kárpát-medencében. I. kötet. Szerk.: Györi-Nagy Sándor és Kelemen Janka.—Budapest: Széchenyi Társaság és Pszicholingva Nyelviskola, 1991.—70-71.o.
5. Kiss Jenő. Társadalom és nyelvhasználat.—Budapest: Nemzeti Tankönyvkiadó, 1995.—83-85.o.
6. Melich János. A jövevényszavak átvételének módjáról // MNy. XXIX (1933).—1-10.o.
7. Pusztai István. Szaknyelv és műhelyzsargon //Nyr. 99 évf. (1975).—395-404.o.

Товт Петер

Особливості угорськомовних професіональних термінів на Закарпатті Резюме

Я досліджую закарпатські угорськомовні спеціальні вислови (спецмови), їх особливості. Особливе місце при розгляданні займає вплив української і російської мов. Вплив цих двох мов пояснюється наступними причинами: в технікумах, училищах навчання ведеться на українській мові і спеціалісти використовують українськомовні і російськомовні підручники. Національний склад підприємств, установ, також сприяє колективу поширенню елементів іншомовних мов.

Ступінь впливу української мови різна в спецтекстах традиційних професій (кустарних) мало помітний вплив іншомовних виразів, ніж в сучасних, у яких використовуються нові технологічні засоби.

Свої висновки намагаються доказати термінологією, використаною в Сюртівському бджолярстві.

УР ЛЮДВІГ
(Ужгород)

Лексика, пов'язана з молоком та молочними продуктами в угорських говорах нижньої течії ріки Латориці

Угорські назви стосовно молока та молочних продуктів не повністю вивчені. У відомих працях професора П.М. Лизанця (Венгерские заимствования в украинских говорах Закарпатья, Атлас лексичних мадяризмів та їх відповідників в українських говорах Закарпатської області УРСР, Атлас венгерских говоров Закарпатья т. I.) знаходимо чимало назв до цієї теми, але автор не ставив собі за мету повне зібрання та опрацювання лексики, пов'язаної з молоком й молочними продуктами, саме тому ми спробуємо у цій статті проаналізувати кілька лексем з цієї тематики на матеріалах угорських говорів нижньої течії ріки Латориці. Матеріал було зібрано у таких населених пунктах: Шоломоново (1), Ратівці (2), Тисоагтелек (3), Великі Геївці (4), Мала Добронь (5), Ракошино(6), Чонгор (7).

Слід сказати, що роль молока у культурі харчування угорців, що проживають на досліджуваній нами території, займає важливе місце. Кілька десятиліть у харчуванні широких народних прошарків, особливо міського населення, дійна худоба ще не мала такого значення, як нині. Основним моментом в утриманні великої рогатої худоби було вирощування молодняка, який в майбутньому був тягловою силою, давав м'ясо та натуральну шкіру, проте погано доївся і давав мало молока. Молоко в харчуванні сільського населення вже здавна відіграє дуже важливу роль. На селі кожна родина тримала корову, отож молоко займало в повсякденному меню центральне місце. Люди вважали, що *«в тій родині, де є молоко, голоду бути не може»*. Виходячи з цього, кожна сім'я дивилася за новою породою корів, що давали більше молока.

Населення, що проживало вздовж нижньої течії р. Латориці, майже на 100 % споживало лише коров'яче молоко. Перше молоко після отелення корови люди не споживали, бо в багатьох випадках воно містило кров'янисте виділення, через це таке молоко давали свиням або напували ним саму корову. Придатне для людського споживання молоко після отелення називали *frecstej*, дослівно "пінисте, свіже молоко чи молоко-живо".

Молоко раніше пили свіжим, некип'яченим. Давно вважали, що кип'ячене молоко не має такого доброго смаку, як некип'ячене. Старші люди кажуть, що приблизно сімдесят-вісімдесят років тому молоко кип'ятили лише поодинокі люди. З того часу однак число таких людей дуже зросло й нині більша частина сільських мешканців перед вживанням кип'ятить молоко.

Доїння найчастіше здійснювали жінки, іноді в цьому їм допомагали й чоловіки. Це однак не було частим явищем, а робилося здебільшого тоді, коли газдиня хворіла або це робити не могла з якоїсь іншої причини.

У більшості місць доїння здійснювали двічі на день – вранці та ввечері. Робочий процес полягав у тому, що доярка сідала з правого боку корови на дійну лавичку чи стілець і лівою рукою брала праву задню дійку, а правою рукою ліву передню дійку корови й починала потягувати їх.

Тривалість доїння залежала від того, як віддавала молоко корова. Були й такі, що давали молоко тонкою струминкою, з такими треба було повозитися з півгодини. Корову, яка давала молоко важкувато, трохи підгодовували й продавали на м'ясо. Ту корову, яка доїлася легко, видоювали за 10 – 15 хвилин. Доїння треба було продовжувати доти, поки вим'я корови повністю не спорожніє, бо якщо в ньому залишалося молоко, то тканина вимені ставала вузликуватою й запалювалася, що вимагало дуже ретельного лікування й відповідної ветеринарної терапії. Після доїння молоко несли до хати й проціджували в молочні цеберка через полотно. Наповнені молоком цеберка (канти, кандирі) клали у прохолодне місце.

Далі ми для прикладу даємо аналіз кількох лексем.

1. Для позначення реалії 'молоко корови' у досліджуваних говірках скрізь вживають лексеми: *tehentej*, *tej*.

tehentej – 'молоко корови', складається з двох компонентів: *tehen* (літ. *tehén*) 'корова' і *tej* 'молоко'. Лексема *tehén* ір. пох. [TESz III, 875].

Назва *tej* ід. у всіх населених пунктах вживається паралельно з реалією *tehentej* ід. і пох. теж з ір. [TESz III, 876].

2. Для реалії 'молозиво' у досліджуваних говірках використовують такі лексеми та їх фонетичні варіанти: *fecstej*, *frecstej*, *fecce*, *turászka*.

fecstej (1–4, 6), *frecstej* (5). Лексема *fecstej* складається з двох компонентів: *fecs*, що напевно, звуконаслідувального характеру, та *tej* ід. (див. *tej*). Лексема *fecstej* зафіксована ще у боржавських та марамарошських угорських говірках Закарпаття [KMNyA I, карта 301]. У нп. 5 вживається фонетичний варіант *frecstej* ід., який, можливо, пов'язаний з тим, що при кип'ятінні першого молока чути відповідні звуки, що в угорській мові передаються дієсловом *freccsen* 'бризгати'.

fecce 'молозиво'. Ця назва вживається тільки в н.п. 7 і є скороченою абстрагованою формою від *fecstej* ід.

turászka 'молозиво'. Цю назву використовують тільки в н. п. 1, де вона вживається паралельно з лексемою *fecstej* ід. Лексема *turászka* від укр. діал. курастра, фонетичні варіанти якого поширені і у боржавських та марамарошських угорських говірках Закарпаття [KMNyA I, карта 301].

3. Для позначення реалії 'каша, зварена в молоці' у досліджуваних говірках вживається лексема-комполіт *tejbekása* та її фонетичний варіант *tejbekágsá*.

tejbekása (1–5, 7), *tejbekágsá* (6) ід. теж складається з двох компонентів: *tejbe* 'в молоці' з іменника *tej* ід. (див. *tej*) та *kása* 'каша, крупа', що сл. пох. [TESz II, 396].

4. Для 'лощини в молоці' у досліджуваних говірках використовують лексему *tejbetísztá* та її фонетичний варіант *tejbetisztá*.

tejbetísztá (1–5, 7), *tejbetisztá* (6) складається з двох компонентів: *tejbe* 'в молоці' з іменника *tej* ід. (див. *tej*) та іменника *tíszta* (літ. *tészta*) 'тісто', що сл. пох. [TESz III, 909].

5. На позначення 'сиру (з молока корови)' у досліджуваних говірках вживаються лексеми: *turó*, *turóу*, *tehenturóу*.

turó (1–2, 4), *turóу* (3, 5–7) 'id. має дтуп. пох. [TESz III, 1005].

tehenturóу (3, 5) id. використовується паралельно з *turóу* id. Лексема *tehenturóу* (літ. *tehéntúró*) складається з двох компонентів: *tehen* (літ. *tehén*) 'корова' (див. *tehentej*) та *turóу* id. (див. *turó*).

6. Лексемою *turózzacskó* та її фонетичними варіантами *turóуzzacskóу*, *turóуzácskóу* позначається реалія 'маленький мішок з тканини, у який наливали кисле молоко для виготовлення сиру'.

turózzacskó (1–2, 4), *turóуzzacskóу* (3, 5, 7), *turóуzácskóу* (6) id. складається з двох компонентів: перший з іменника *turó* id. (див. *turó*); другий *zacskó* 'мішок, кулюк' є похідною лексемою, що виникла з іменника *zsák* 'мішок' [TESz III, 1182].

7. Для позначення реалії 'тканина-марля, з якої робили мішок для виготовлення сиру' у досліджуваних говірках вживають лексеми: *till*, *fágsli*.

till id. поширена в усіх досліджуваних угорських говірках нижньої течії ріки Латориці. Лексема *till* – міжнародне слово, пор.: англ. *tulle* id., нім. *tull* id. [TESz III, 1011].

fágsli id. Ця назва вживається тільки у н.п. 6, де вона використовується паралельно з лексемою *till* id. Етимологія не визначена.

8. Для 'сколоченої рідини, яка залишилася після виготовлення масла' у досліджуваних говірках використовують лексему *iró* та її фонетичний варіант *iróу*.

iró (1–2, 4) *iróу* (3, 5–7) id. Ця назва є загальнопоширеною на всій досліджуваній території, її етимологія не визначена.

9. Для позначення 'кислого молока' у досліджуваних говірках вживають лексему *aluttej* та її фонетичний варіант *áluttej*.

aluttej (1–5, 7), *áluttej* (6) id. Лексема *aluttej* складається з двох компонентів: перший з дієслова *alszik* 'спить', що у свою чергу похідне від кореня *al-*, яке сягає ще ф.-у. періоду [TESz I, 144], другий компонент – *tej* id. (див. *tej*).

У статті коротко описано важливе значення молока у харчуванні угорського населення нижньої течії ріки Латориці. Як було зазначено, населення, що проживало і проживає на досліджуваній нами території, майже на 100 % споживало коров'яче молоко, яке раніше було основним продуктом харчування разом з картоплею та хлібом.

Список умовних скорочень:

див. – дивись

дтуп. – давньотурецька

ір. – іранська

KMNyA I. – A kárpátaljai magyar nyelvjárások atlasza I.kötet

літ. – літературна форма

н.п. – населений пункт

пох. – походження

сл. – слов'янська

TESz – A magyar nyelv történeti-etimológiai szótára

укр. діал. – український діалект

ЛІТЕРАТУРА

1. Лизанец П.Н. Венгерско-украинские межъязыковые связи. Венгерские заимствования в украинских говорах Закарпаття. Изд. Академия Наук Венгрии. – Будапешт – 1976. – С. 600-680.

2. Лизанець П.М. Атлас лексичних мадяризмів та їх відповідників в українських говорах Закарпатської області УРСР. – Ужгород, 1976. – С. 313–340 с.
3. Lizanec P.M. A kárpátaljai magyar nyelvjárások atlasza (Атлас венгерских говоров Закарпаття) I.kötet. Akadémiai Kiadó. – Budapest, 1992.
4. A magyar nyelv történeti-etimológiai szótára I-IV. Főszerk: Benkő Loránd: Akadémiai Kiadó. – Budapest, 1967.

Úr Lajos

**A tejjel és a tejtermékekkel kapcsolatos szakszavak a Latorca alsó folyása
mentén lévő magyar nyelvjárásokban
Rezümé**

A cikkben a Latorca alsó folyása mentén élő magyar lakosság tejjel és tejtermékekkel kapcsolatos szokásaival, szakszavaival foglalkozunk. A témával kapcsolatos szokások rövid leírásával megpróbáljuk feltárni az itt élő emberek szokásrendszerének egy igen érdekes fejezetét. Az összegyűjtött lexémákat etimológiai szempontból vizsgáljuk, továbbá összehasonlítjuk a kárpátaljai magyar és ukrán nyelvjárások szókincsével.

УР ЛЮДВІГ
(Ужгород)

**Назви овочевих супів серед угорського населення
нижньої течії ріки Латориці**

Лексика, пов'язана з цією темою, ще достатньо не вивчена. У згаданих працях професора П.М. Лизанця [1,2,3] теж знаходимо назви супів, але автор не ставив собі за мету повне зібрання та опрацювання лексики, пов'язаної з цією темою, саме тому ми спробуємо у цій статті проаналізувати окремі назви овочевих супів, подаючи і способи їх приготування. Матеріал було зібрано в Ужгородському та в Мукачівському районах Закарпатської області у населених пунктах: Шоломоново (1), Ратівці (2), Тисоаттелек (3), Великі Геївці (4), Мала Добронь (5), Ракошино (6), Чонгор (7).

Як відомо, у харчових звичках різних націй супи займають неоднакове місце. Згідно зі сформованим протягом століть раціоном угорської кухні суп є так званою "початковою (першою) стравою". Його роль полягає в стимулюванні утворення шлункових соків, він слугує ніби чимось ввідним до основної їжі. Однак різні види супів дуже важливі не лише тому, що у звичному ряду страв фігурують на першому місці, а й тому, що часто становлять собою самостійну основну їжу. Це добре помітно й у культурі харчування населення вздовж нижньої течії ріки Латориці. Окремі густіші супи уже ряд десятиліть фігурують й як основна страва. Їх здебільшого споживали в будні. Рідші м'ясні супи (бульйони) варили в неділю й до них завжди готували і другу страву. До так званих густіших супів відносили овочеві супи.

У цій місцевості вже від початку XX століття одним з овочевих супів, що готувався, був *káposztáspászuj* 'квасоля з капустою' та її фонетичний варіант *káqposztáqspászuj*.

káposztáspászuj (1–5, 7), *káqposztáqspászuj* (6) id. Ця лексема складається з двох компонентів: перший *káposztás* 'з капусти', пох. від іменника *káposzta* 'капуста', що слц. або слн. пох. [TESz II, 363], другий компонент *paszuj* 'квасоля', який схв. пох. [TESz III, 126].

Спосіб його приготування анітрішки не змінився й за десятиліття. Перш ніж варити цей суп, боби попереднього вечора замочували. В горщик з водою клали овочі, сіль, копчені свинячі лапки або хвіст. Коли все це наполовину було зварене, додавали квасолі, клали дрібно нарізану капусту й коли капуста була вже звареною, робили мучну заправку, додавали томатний сік й варили до кінця все разом. В окремих сім'ях до звареної квасолі наливали приправлений червоним перцем та цибулею жир.

Дуже частим був й 'суп із квасолі з кусочками локшини'. У досліджуваних говірках його називали: *csipkeli*, *csipkedli*, *csipkelédj*, *gombodáspaszuj*, *gombodáspaszuj*, *gombódáspaszuj*, *tisztáspaszujleves*.

csipkeli (1–6, 7), *csipkedli* (5), *csipkeléj* (6) id. Ця назва є загальнопоширеною у всіх досліджуваних угорських говірок. Лексема-комполіт *csipkeli* складається з двох компонентів: перший *csipke*, що від дієслова *csipked* 'щипати' – є давнім звуко-наслідувальним словом, що сягає ще ф.-у. періоду [TESz I, 535], другий компонент *li* 'рідина' (літ. *lé*) теж з ф.-у. періоду [TESz II, 733].

gombódáspaszuj (4), *gombógdáspaszuj* (3, 5) id. складається з двох компонентів: перший *gombódás* 'з тертого тіста', пох. від іменника *gombóda* 'терте висушене тісто', що напевне від іменника *gombolyag* 'шар' [TESz I, 1037], другий компонент *paszuj* (див. *káposztáspaszuj*) Лексема *gombóda* поширена і у боржавських угорських говорах [KMNyA I, карта 280], та в українських говірках Закарпаття [Лизанец II, 94, 628].

tisztáspaszujleves id. Ця назва вживається тільки в н. п. 5. Складається з трьох компонентів: перший *tisztás* 'з тіста', що від іменника *tiszta* 'тісто' (літ. *tészta*), яке сл. пох., пор болг. тесто id. [TESz III, 909], другий компонент *paszuj* id. (див. *gombódáshaszuj*), третій компонент *leves* 'суп' виник на уг. ґрунті від іменника *lé* 'рідина' [TESz II, 762].

Спосіб його приготування теж анітрішки не змінився. У ході приготування замочену попереднього вечора квасоллю засипали в горщик з водою, до цього додавали сіль, копчену шкірку сала, потім вдосталь моркви, петрушки й кольрабі.

Лексемами *murkó*, *murkóç*, *morgóç*, *sárgarípa* позначається 'морква'.

murkó (1–2, 4), *murkóç* (6,7), *morgóç* (3, 5) id., напевно, від укр. діал. морква, морков.

sárgarípa (3, 5) id. складається з двох компонентів: перший *sárga* 'жовтий' має дтуп. пох. чуваського характеру [TESz III, 491], другий *rípa* 'ріпа' (літ. *rėpa*), що сл. пох. [TESz III, 383].

Для позначення реалії 'кольрабі' у досліджуваних говірках вживаються лексема *karalábé* та її фонетичні варіанти *karalábéj*, *káraláqbéj*.

karalábé (1–2, 4), *karalábéj* (3, 5, 7), *káraláqbéj* (6) id. Ця назва є загальнопоширеною на всій досліджуваній діалектній території. Лексема *karalábé* від бав. *kehrabi* id. [TESz II, 374]. Поширена ця лексема і в укр. говірках Закарпаття [Лизанец II, 103, 131, 133].

Для 'петрушки' використовують лексеми *petruska*, *petruská*, *petrezsejem*.

petruska (1–5, 7), *petruská* (6) id. Ця назва поширена в усіх досліджуваних угор. говірках нижньої течії ріки Латориці. Угорський варіант *petruska*, напевно, від укр. петрушка.

petrezsejem (1, 3–5, 7) id. Ця назва поширена в п'ятьох н.п., тут вона використовується паралельно з лексемою *petruska* id. Лексема *petrezsejem* пох. від лат. *petrosillum*, *petrisellum* id. [TESz III, 177].

Коли квасоля була вже майже зварена, додавали нарізане кубиками тісто, і коли все було зварене, то на верх наливали приправлений на жиру чи олії червоний перець та цибулю.

Лексемами *daráľtpaprika*, *dáráľtpápríká*, *öröľtpaprika* позначається реалія 'червоний мелений перець'.

daráľtpaprika (1–5, 7), *dáráľtpápríká* (6) id. Ця назва поширена в усіх досліджуваних угор. говірках нижньої течії ріки Латориці. Складається з двох компонентів: перший *daráľ* 'мелений', що від дієслова *daráľ* 'молоти', який, у свою

чергу від іменника *dara* 'грубе мливо', дтур. пох. [TESz I, 593], другий компонент *paprika* 'перець' – пох. від схв. *paprika* id. [TESz III, 93].

őröltpaprika (1–2, 4, 7) id. складається з двох компонентів: перший *őrölt* 'мелений', від дієслова *őröl* 'молоти', що має дтур. пох. [TESz III, 36], другий компонент *paprika* id. (див. *darálpaprika*).

Для позначення реалії 'олія' у досліджуваних говірках вживають такі лексеми *olaj*, *oláj*, *ítolaj* (літ. *étolaj*).

olaj (1–5, 7), *oláj* (6) id. Ця назва поширена на всій досліджуваній діалектній території. Лексема має сл. пох., пор.: слн. *olej* id. [TESz II, 1073].

ítolaj 'харчова олія'. Ця назва вживається тільки в н.п. 5, де вона використовується паралельно з лексемою *olaj* id. Лексема-комполит *ítolaj* складається з двох компонентів: перший *ít* 'харчова' (літ. *ét*) пох. від іменника *ítel* 'їжа' (літ. *étel*) (див. *ítelízésítő*), другий *olaj* id. (див. *olaj*).

Коли суп був майже готовий, до нього додавали спеції, для позначення яких у досліджуваних говірках використовують лексему *ítelízésítő* та її фонетичний варіант *ítelízésítőj*.

ítelízésítő (1–2, 4), *ítelízésítőj* (3, 5–7) id. Ця назва є загальнопоширеною на всій досліджуваній діалектній території. Складається з двох компонентів: перший *ítel* 'їжа' (літ. *étel*), що сягає ще ф.-у. періоду [TESz I, 800], другий компонент *ízésítő* 'приправа' пох. від іменника *íz* 'смак', який сягає ще урал. періоду [TESz II, 251].

Частим овочевим супом був також картопляний суп з домішкою хліба та зеленої петрушки. У досліджуваних говірках для його позначення використовують словосполучення *tőtelíkes krumplileves*, *tőjtelíkes krumplileves* та лексему *kolompírléj*.

tőtelíkes krumplileves (1–2, 4), *tőjtelíkes krumplileves* (3, 5–7) id. Ця назва поширена в усіх досліджуваних говірках. Словосполучення *tőtelíkes krumplileves* складається з двох лексем: перша *tőtelíkes* 'з домішкою', від іменника *tőtelék* 'наповнення, начинка' (літ. *töltelék*), що від дієслова *tőt* 'наповняти' (літ. *tölt* id.), яке є похідним від *telik*, *teljes* 'наповнити, повний', друга лексема цього словосполучення *krumplileves* 'картопляний суп' складається з двох компонентів: перший *krumpli* 'картопля', що з бав. *grumpm*, *krumpirn* id. [TESz II, 762], другий *leves* id. (див. *tisztáspaszujleves*).

kolompírléj 'картопляний суп'. Ця назва вживається тільки в н.п. 5. Складається з двох компонентів: перший *kolompír* 'картопля' (див. *tőtelíkes krumplileves*), другий *léj* 'суп' (див. *tisztáspaszujleves*).

Популярним був і гороховий суп, для його позначення в досліджуваних говірках вживаються лексема *borsóleves* та її фонетичний варіант *borsóyleves*.

borsóleves (1–2, 4), *borsóyleves* (3, 5–7) id. Ця назва поширена в усіх досліджуваних угор. говірках нижньої течії ріки Латориці. Лексема-комполит *borsóleves* складається з двох компонентів: перший *borsó* 'горох' має дтур. пох. [TESz I, 350], другий *leves* id. (див. *tisztáspaszujleves*).

У ході його приготування у горщик з водою клали моркву, петрушку, коль-рабі, сіль. Коли вода закипала, додавали нарізану картоплю, а після того, як зварилося й це, до супу клали нарізане кубиками тісто й варили до кінця, а потім на верх наливали приправлений на жиру чи олії червоний перець та цибулю.

Овочеві супи відносяться до так званих густих супів, які могли бути й основою стравою. Їх здебільшого споживали в будні. У лексиці, пов'язаній з овочевими

супами, багато запозичень, у більшості із слов'янських мов. Деякі мають давньотурецьке або німецьке походження.

Список умовних скорочень:

бав. – баварська

болг. – болгарська

див. – дивись

дтур. – давньотурецька

KMNyA I. – A kárpátaljai magyar nyelvjárások atlasza I.

літ. – літературна форма

н.п. – населений пункт

півд.сл. – південнослов'янська

пор. – порівняй

пох. – походження

сл. – слов'янські мови

слн. – словенська

слц. – словацька

схв. – сербохорватська

TESz – A magyar nyelv történeti-etimológiai szótára

уг. – угорська

угор. – угорський період

укр. діал. – українське діалектне

урал. – уралський період

ф.-у. – фінноугорський період

ЛІТЕРАТУРА

1. Лизанец П.Н. Венгерско-украинские межъязыковые связи. Венгерские заимствования в украинских говорах Закарпаття. Изд. Академия Наук Венгрии. – Будапешт – 1976. – С. 548-596.
2. Лизанец П.М. Атлас лексичних мадяризмів та їх відповідників в українських говорах Закарпатської області УРСР. – Ужгород, 1976. – С. 313–340 с.
3. Lizanec P.M. A kárpátaljai magyar nyelvjárások atlasza (Атлас венгерських говорів Закарпаття) I.kötet. Akadémiai Kiadó. – Budapest, 1992.
4. A magyar nyelv történeti-etimológiai szótára I-IV. Főszerk: Benkő Loránd: Akadémiai Kiadó. – Budapest, 1967.

Úr Lajos

A zöldséglevésekkel kapcsolatos szakszavak a Latorca alsó folyása

mentén lévő magyar nyelvjárásokban

Rezümé

A Latorca alsó folyása mentén élő magyarok zöldséglevésekkel kapcsolatos lexikájával kevés szerző foglalkozott, ezért döntöttünk úgy, hogy egy cikket szentelünk a témával kapcsolatos szakszókincs és szokásrend-szer egy részének. Az anyag teljes feldolgozását a disszertációban fogjuk elvégezni. A szavak vizsgálata során kiderült, hogy sok szláv és török jövevényszó használatos. Az összegyűjtött lexémákat etimológiai szempontból vizsgáltuk, összehasonlítottuk a kárpátaljai magyar és ukrán nyelvjárások szókincsével.

УР ЛЮДВІГ (Ужгород)

Лексика, пов'язана з випіканням хліба в угорських говорах нижньої течії ріки Латориці

Угорські назви стосовно випікання хліба не повністю вивчені. У працях професора П. М. Лизанця (Венгерские заимствования в украинских говорах Закарпатья [1], Атлас лексичних мадяризмів та їх відповідників в українських говорах Закарпатської області УРСР [2], Атлас венгерських говорів Закарпатья І. [3]) знаходимо чимало назв до цієї теми, але автор не ставив собі за мету повне зібрання та опрацювання лексики, пов'язаної з випіканням хліба, саме тому ми спробуємо у цій статті проаналізувати кілька лексем з цієї тематики на матеріалах угорських говорів нижньої течії ріки Латориці. Матеріал було зібрано у таких населених пунктах: Шоломоново (1), Ратівці (2), Тисоагтелек (3), Великі Геївці (4), Мала Добронь (5), Ракошино(6), Чонгор (7).

На досліджуваній нами території випікання хліба не прив'язувалося суворо до певного дня або днів. На думку більшості опитаних респондентів, найчастіше хліб випікали суботнього дня, однак кожний інформатор наголошував, що хліб міг випікатися будь-якого дня за винятком неділі або ж святкових днів.

У кінці ХІХ на початку ХХ століття в угорських селах вздовж нижньої течії ріки Латориці найчастіше пекли хліб із житньої муки. Поряд з цим у кількох селах (Ратівці, Ракошино, Тисоагтелек, Мала Добронь) респонденти відзначали, що окремі родини часто випікали хліб із кукурудзяної муки. З 50-х років ХХ ст. для випікання хліба усе частіше використовували пшеничне чи житнє борошно.

На позначення реалії 'хліб з житнього борошна' у досліджуваних говірках використовують такі лексеми: *gabonakenyír*, *gábonákenyír*, *roskenyír*.

gabonakenyír (1-5, 7), *gábonákenyír* (6) id. Ця назва поширена в усіх досліджуваних угорських говірках, складається з двох компонентів: перший *gabona* 'жито', що півд.сл. пох. [TESz I, 1011], другий *kenyír* 'хліб' (літ. *kenyér*), напевно, пох. з угор. періоду [TESz II, 447].

roskenyír id. Ця назва вживається тільки в н.пп. 1-2, де вона використовується паралельно з реалією *gabonakenyír* id. Лексема-комполіт *roskenyír* складається з двох компонентів: *rozs* 'жито', що сл. пох. пор.: болг. рѣжъ id. [TESz III, 453], *kenyír* id. (літ. *kenyér*) (див. *gabonakenyír*).

За словами наших респондентів першим кроком у випіканні хліба було приготування закваски. Якщо хотіли спекти чотири хлібини (менше не пекли, бо у родинях було п'ять і більше дітей), то в переддень до випікання хліба звечора чотири

жмені закваски замочували у двох літрах літньої води. Замочену закваску закривали. Тоді виймали місильне корито й витирали дочиста.

Для 'корита, у якому замісили хліб' у досліджуваних говірках використовують лексему *dagasztótekenő* та її фонетичні варіанти *dagasztóutekenőj*, *dágasztóutekenőj*.

dagasztótekenő (1-2, 4), *dagasztóutekenőj* (3, 5-7), *dágasztóutekenőj* (6) id. Ця назва є загальнопоширеною в усіх досліджуваних угор. говірках нижньої течії ріки Латориці. Складається з лексеми: *dagasztó* 'для заміски', що від дієслова *dagad* 'підніматися, киснути', пох. якого невизначене, корінь *dag*, можливо, звуконаслідувального пох. ще з ф.-у. періоду [TESz I, 586], другий *tekenő* 'корито'(літ. *teknő* id.), що має дтур. пох. [TESz III, 879].

Для чотирьох хлібин просіювали близько 8-10 кг житнього борошна. Корито клали поблизу печі. Ввечері біля дев'ятої години посередині борошна робили ямку й вливали в неї рідину замоченої закваски.

На позначення реалії 'кусок хлібного тіста, який залишили з попереднього випікання хліба і використовували в ролі дріждів, вживають лексему *komló* та її фонетичний варіант *komlóu*.

komló (1-2, 4), *komlóu* (5-7) id. Ця назва вживається в усіх досліджуваних угорських говірках нижньої течії ріки Латориці. Має дтур. пох. [TESz II, 537].

Для 'дріждів' у досліджуваних говірках використовують лексему *ílesztő* та її фонетичний варіант *ílesztőj* (літ. *élesztő*).

ílesztő (1-2, 4), *ílesztőj* (3, 5-7) id. від дієслова *il* (літ. *él*) 'жити', що сягає ще урал. періоду [TESz I, 736]. Лексема *ílesztő* поширена і в українських говірках Закарпаття [Лизанець II, 95, 118].

Приготування хлібного тіста проходило так: чистили два-три кілограми звареної в мундирах картоплі, почистили її і ще теплою ретельно товкли з картоп-лем'ялкою. Іноді до тіста клали сиру картоплю. У цьому випадку її спочатку очищали від шкірки, натирали й обливали кип'ятком, після цього клали закваску. З якого б борошна не пекли хліб, картоплю до нього додавали завжди, щоб хліб був м'якшим. Як мучну добавку до житнього борошна клали й пшеничне борошно, якщо воно було.

Вранці, десь о четвертій годині, починали заміс. Роботу починали з того, що клали в борошно картоплю, доливали воду й солили, потім усе місили доти, поки тісто не ставало цілковито гладеньким й пухляким.

Перед тим, як розтоплювати піч, її вичистили з помелом, яке на досліджуваній території називали *csutak*, *pemete*, *penete*, *kotróu*.

csutak (2-5, 7) id. Ця назва є найбільш поширеною на всій досліджуваній діалектній території. Походження лексеми *csutak* невідоме [TESz I, 577]. Зафіксована ця назва і в боржавських та марамарошських угорських говірках Закарпаття [KMNyA I, карта 109].

pemete (6), *penete* (7) id. В н.п. 7 ця назва вживається паралельно з реалією *csutak*. Має болг. пох. [TESz III, 150]. Лексема *pemete* (як і її фонетичний варіант *penete*) зафіксована і у боржавських угорських говірках Закарпаття [KMNyA I, карта 109].

kotróu id. Ця назва вживається тільки в н.п. 5, де вона використовується паралельно з реалією *csutak*. Лексема *kotróu* id. з дієслова *kotor* 'хитати', що, напевно, звуконаслідувального характеру [TESz II, 593].

Розтоплювання печі починалося з розпалювання вогню. Це відбувалося таким чином, що з нарізаних на довжину приблизно 50-60 см кусків дерева, які нарізали зазда-

легідь, попереднього до випікання хліба дня, два куски клали в піч поздовжньо так, щоб відстань між ними була приблизно 20-30 см. Ці два куски дерева позначали лексемою *ászok* та її фонетичним варіантом *áqszok*, бо вони були основними у розведенні вогню.

ászok (1-5, 7), *áqszok* (6) 'тузи'. Ця назва поширена в усіх досліджуваних говірках, від іменника *ász* 'туз', з ним. *As id.* [TESz I, 186].

На них клали так званий розпал, дерев'яні тріски завтовшки з олівець, на позначення якого у досліджуваних говірках використовують такі лексеми: *gerjesztő*, *gerjesztőű*, *gērjesztőű*, *forgács*, *firgács*, *forgáqcs*, *gyújtós*, *gyújtós*, *szikáqcs*.

gerjesztő (1, 4), *gerjesztőű* (5-7), *gērjesztőű* (3, 6) *id.* Ця назва є найбільш поширеною на всій досліджуваній території. Пох. з дієслова *gerjed* 'спалахнути', пох. якого невідоме [TESz I, 1054]. Лексема *gerjesztő* та її фонетичний варіант *gerjesztőű* зафіксована і у боржавських угорських говірках Закарпаття [KMNyA I, карта 102].

forgács (1, 3), *firgács* (7), *forgáqcs* (6) *id.* похідне слово з дієслова *farag* 'різати' [TESz I, 953]. Лексема *forgács* зафіксована і у боржавських угорських говірках Закарпаття [KMNyA I, карта 102].

gyújtós (2), *gyújtós* (3) *id.* З дієслова *gyújt* 'запалити', пох. якого невідоме, напевно, давнє утворення на ґрунті уг. мови [TESz I, 1137]. Лексема *gyújtós* зафіксована і у боржавських угорських говірках Закарпаття [KMNyA I, карта 102].

Один шар їх клали на лежні поперечно, а один поздовжньо. Після накладання на лежні чотирьох-п'яти шарів розпалу на верх цього клали три-чотири товсті куски дерева, щоб від тонких трісок зайнялися й вони. Після цього під розпал встромляли жмуток соломи й запалювали. Коли розпал уже згоряв й вогонь охоплював товстіші шматки дерева, на вогонь клали вдосталь нарізаних поздовжньо сухих дров. Після згорання трьох-чотирьох шарів дерева (приблизно півтори-дві години) дивилися, чи достатньо гаряча піч. Це з'ясовували таким чином, що по низу печі (по шамотній цеглі) протягували гребку й якщо поверхня іскрилася, то на вогонь більше не підкладали, а розворушували його для розрівнювання й зачиняли дверцята печі.

Для позначення реалії 'кочерга з довгою ручкою' у досліджуваних говірках вживають такі лексеми: *szénvonó*, *széjnvonó*, *széjnvonó*, *szívonó*, *szímvonó*, *szénkaparó*, *színkaparó*, *kaparó*, *gamó*.

szénvonó (1, 4), *széjnvonó* (5), *széjnvonó* (3), *szívonó* (6), *szímvonó* (7) *id.* складається з двох компонентів: перший *szén* 'вугілля', що, напевне, сягає ф.-у. періоду [TESz III, 720], другий *vonó* 'пристрій для поправлення жару в печі' з дієслова *von* 'тягнути', що, напевно, давнє утворення на ґрунті уг. мови [TESz III, 1173]. Фонетичний варіант *széjnvonó* зафіксований ще у боржавських, а *széjnvonó* у боржавських та марамарошських угорських говірках Закарпаття [KMNyA I, карта 111].

szénkaparó (2), *színkaparó* (7) *id.* складається з двох компонентів: перший *szén* 'вугілля' (див. *szénvonó*), другий *kaparó* 'гребок' з дієслова *kapar* 'гребти', що, напевно, похідне слово від дієслова *kap* 'отримати, діставати' [TESz II, 356]. Фонетичний варіант *színkaparó* зафіксована і у боржавських угорських говірках Закарпаття [KMNyA I, карта 111].

kaparó 'гребок'. Ця назва вживається тільки в н.п. 2, де вона використовується паралельно з лексемою *szénkaparó* *id.* Етимологію лексеми *kaparó* див. *szénkaparó*.

gamó (3) *id.* Пох. лексеми невизначене, можливо, звуконаслідувального характеру [TESz I, 1024].

Як піч ставала достатньо гарячою, до неї в кошиках з рогожі підносили вики-снутий хліб й викладали його на капустяне, виноградне або кукурудзяне листя, потім відчиняли дверцята печі й одну частину жару підтягували гребкою зовсім уперед, а другу частину розгрібали на два боки. Лексемами *szakājító, szakājító, szakasztó, szakító, szakítókosár, szakasztókosár, szákásztókosár, gyékénykosár* позначається 'корзина з рогожі круглої форми, в яку кладуть тісто для докисання'.

szakājító (1-2, 4, 7), *szakājító* (7), *szakasztó* (3), *szakító* (7) id. Ця назва є найбільш поширеною в усіх досліджуваних говірках. Від дієслова *szakít* 'рвати', від основи *szak* [TESz III, 652], що сягає ще угор. чи ф.-у. періоду [TESz III, 648]. Фонетичний варіант *szakājító* зафіксований і у боржавських угорських говірках Закарпаття [KMNyA I, карта 260].

szakítókosár (5,7), *szakasztókosár* (5), *szákásztókosár* (6) id. складається з двох компонентів: перший *szakító* (як і його варіанти) від дієслова *szakít* 'рвати' (див. *szakājító*), другий *kosár* 'корзина', що має півд. сл. пох. [TESz II, 586]. Фонетичний варіант *szakasztókosár* зафіксований і у боржавських угорських говірках Закарпаття [KMNyA I, карта 260].

gyékénykosár 'корзина, сплетена з рогожі'. Ця назва вживається тільки в н.п. 1, де вона використовується паралельно з реалією *szakājító* id. Лексема-комполит *gyékénykosár* складається з компонентів *gyékény* 'рогожа', що має дтуп. пох. [TESz I, 1125], та *kosár* id. (див. *szakítókosár*). Лексема *gyékénykosár* зафіксована і у боржавських угорських говірках Закарпаття [KMNyA I, карта 260].

У досліджуваних говірках лексема *szakājító* та її фонетичні варіанти *szakājító, szakasztó, szákásztó, szakító* використовуються і для позначення реалії 'дерев'яний посуд круглої форми, в який кладуть хлібне тісто для докисання'.

szakājító (1-2, 4), *szakājító* (7), *szakasztó* (3, 5), *szákásztó* (6), *szakító* (7) id. Етимологію див. *szakājító* 'корзина круглої форми, в яку кладуть хлібне тісто для докисання'.

Через п'ятнадцять-двадцять хвилин хлібини по одній клали на лопату й саджали в піч.

Для позначення реалії 'лопата, якою клали хліб у піч' у досліджуваних говірках використовують такі лексеми: *kenyírhányó lapát, kenyírhányó lapát, kenyírhányó, kenyírsütő lapát, kenyírsütő lapát, kenyírlapát, sütőlapát*.

kenyírhányó lapát (1, 4), *kenyírhányó lapát* (3, 5) id. Ця назва є найбільш поширеною на всій досліджуваній території. Словосполучення *kenyírhányó lapát* складається з трьох лексем: перша лексема-комполит *kenyírhányó* складається з двох компонентів: *kenyír* id. (літ. *kenyér*) (див. *gabonakenyír*), другий *hányó* 'викидання', з дієслова *hány* 'кидати', що сягає ще ф.-у. періоду [TESz II, 49]. Друга лексема *lapát* 'лопата', що сл. пох. [TESz II, 721]. Словосполучення *kenyírhányó lapát* зафіксоване і у боржавських та марамарошських угорських говірках Закарпаття [KMNyA I, карта 112].

kenyírhányó id. Ця назва вживається тільки в н.п. 2. Лексема-комполит складається з двох компонентів: *kenyír* id. (літ. *kenyér*) (див. *gabonakenyír*), другий *hányó* 'засіб для покладання, скидання', (див. *kenyírhányó lapát*).

kenyírsütő lapát (7), *kenyírsütő lapát* (6) id. В н.п. 7 використовується паралельно з реалією *kenyírlapát* id. Словосполучення складається з двох лексем: перша *kenyírsütő* 'випікання хліба', перший компонент *kenyír* id. (літ. *kenyér*) (див. *gabonakenyír*), другий *sütő* 'випікання', який з дієслова *süt* 'пекти', що сягає ще урал.

періоду [TESz III, 635]. Друга лексема цього словосполучення *lapát* 'лопата', яке має сл. пох. [TESz II, 721].

kenyírlapát 'лопата для хліба'. Ця назва вживається тільки в н. п. 7, де вона використовується паралельно зі словосполученням *kenyírsütőő lapát* id. Лексема-комполіт *kenyírlapát* складається з компонентів: *kenyír* id. (лит. *kenyér*) (див. *gabonakenyír*), другий *lapát* id. (див. *kenyírhányó lapát*). Лексема *kenyírlapát* зафіксована і у боржавських угорських говірках Закарпаття [KMNyA I, карта 112].

sütőőlapát 'лопата для випікання'. Ця назва вживається тільки в н. п. 3, де вона використовується паралельно зі словосполученням *kenyírhányó lapát* id. Лексема-комполіт *sütőőlapát* складається з двох компонентів: перший *sütőő* 'випікання', з дієслова *süt* 'пекти' (див. *kenyírsütőő lapát*); другий *lapát* 'лопата' (див. *kenyírhányó lapát*). Назва *sütőőlapát* зафіксована і у боржавських та марамарошських угорських говірках Закарпаття [KMNyA I, карта 112].

Хліб пропікали приблизно півтора години й коли вже вважали, що він випікся увесь, виймали його, обмивали верх цукристою водою й викладали охолоджуватися на кухонний стіл. Коли хліб уже не був гарячий, хлібини загортали в хустини й несли в комору. Після споживання всього хліба процес міг починатися спочатку.

Серед угорського населення вздовж нижньої течії ріки Латориці найпопулярнішим після житнього хліба був кукурудзяний хліб (хліб, спечений з кукурудзяного борошна), для позначення якого у досліджуваних говірках вживають лексему *tengerikenyír* та її фонетичний варіант *téngerikenyír*.

tengerikenyír, *téngerikenyír* (5) id. Ця назва поширена на всій досліджуваній території. Складається з двох компонентів: перший *tengeri* 'кукурудза' (див. *tengeri*), другий *kenyír* id. (див. *gabonakenyír*).

Тутешні ж русини-українці до періоду після другої світової війни випікали лише кукурудзяний хліб, бо пшеничного чи житнього борошна у них не було. Спосіб приготування й випікання в угорців та русинів-українців був однаковий.

Просіяне кукурудзяне борошно, що звечора обварювали кип'ятком, вранці замішували з закваскою та теплуватою водою. Використовували для цього ті ж самі замісники муки й мучні добавки, що й у випадку житнього хліба: зварену картоплю й трохи пшеничного борошна.

У першій половині XX століття між двома світовими війнами дуже багато населення страждало й голодувало, тому в цей період дуже багато людей пекли хліб й з ячменю через нестачу пшениці та кукурудзи. Його випікали так само, як й кукурудзяний або житній хліб, лише якість його була суттєво гірша внаслідок хімічних та фізичних властивостей ячмінної муки. Нарізання свіжоспеченого хліба відбувалося з особливою церемонією, а саме: за стіл сідали всі члени родини, глава сім'ї брав ніж й нарізав хліб, виділяючи по одній скибі для кожного члена родини.

Список умовних скорочень:

болг. — болгарська

див. — дивись

дтур. — давньотурецька

KMNyA I. — A kárpátaljai magyar nyelvjárások atlasza I.

літ. — літературна форма

н.п. — населений пункт

півд.сл. — південнослов'янська

пор. — порівняй
пох. — походження
сл. — слов'янські мови
схв. — сербохорватська
TESz — A magyar nyelv történeti-etimológiai szótára
уг. — угорська
угор. — угорський період
укр. діал. — українське діалектне
урал. — уралський період
ф.-у. — фінноугорський період

ЛІТЕРАТУРА

1. Лизанец П.Н. Венгерско-украинские межъязыковые связи. Венгерские заимствования в украинских говорах Закарпатья. Изд. Академия Наук Венгрии. — Будапешт — 1976. — С. 548-596.
2. Лизанец П.М. Атлас лексичних мадяризмів та їх відповідників в українських говорах Закарпатської області УРСР. — Ужгород, 1976. — С. 313-340 с.
3. Lizanec P.N. A kárpátaljai magyar nyelvjárások atlasza (Атлас венгерских говоров Закарпатья) I.kötet. Akadémiai Kiadó. — Budapest, 1992.
4. A magyar nyelv történeti-etimológiai szótára I-IV. Főszerk: Benkő Loránd: Akadémiai Kiadó. — Budapest, 1967.

Úr Lajos

A kenyérsütéssel kapcsolatos szakszavak a Latorca alsó folyása mentén lévő magyar nyelvjárásokban Rezümé

A Latorca alsó folyása mentén élő magyar lakosság kenyérsütéssel kapcsolatos lexikájában sok jövevényszót találtunk. A legtöbb a szláv nyelvekből való, de számos török eredetű szó is van. A lexémák egy része magyar fejlemény, illetve ősi örökség az ugor vagy a finnugor korból. Az összegyűjtött lexémákat etimológiai szempontból vizsgáltuk, továbbá összehasonlítottuk a kárpátaljai magyar és ukrán nyelvjárások szókincsével.

УСКОЇ ВАЛЕРІЯ (Ужгород)

Назви квітів в угорських говорах Закарпаття

Назви рослин містять багату інформацію про життя народу, про його історію, а також про історію мови, матеріальної та духовної культури. Ця група лексики дуже давня і відображає зміни у навколишньому середовищі. З допомогою назв рослин можна хронологізувати контакти між різними народами.

Назви рослин становлять важливу й своєрідну тематичну групу лексики, в цілому ще мало досліджену. У центрі уваги є історико-етимологічний аспект проблеми; значно менш дослідженими залишаються питання семантики і словотвору ботанічної номенклатури, особливо народних назв рослин [Шамота, 3]

Об'єктом дослідження є живі народні назви рослин, уживані у населених пунктах В. Добронь, М. Добронь, Ракошино, Тисоаттелек.

У словникових статтях розглядаються назви квітів з їх фонетичними варіантами. Після назви квітки та її варіантів дається визначення цієї квітки з позначенням її латинського відповідника.

Árvácska, árvácska, áqrvácská (*Viola wittrockiana*)

Фіалка – квітка з великими пелюстками жовтого, червоного, синього, фіолетового, білого кольору або суцвіття цих кольорів.

У н. пп. В. добронь і Ракошино вживається фонетичний варіант *áqrvácská*, переважно у мові старшого покоління. Молодше покоління та інтелігенція використовує літературну форму *árvácska*.

Ця назва утворена від прикметника *árva* ‘сирота’, що фінно-угорського походження (TESz I, 182). Лексема *árvácska* широкоживана в угорських говорах Закарпаття та на території Румунії – *árvácska* (Moesz, 30); лексема *арвачка, арвочка* поширена і в українських говорах Закарпаття (Лизанец II, 80, 114, 130)

Bazsarózsa, pünkösdirózsa (*Paeonia officinolis*)

Півонія – багаторічна напівкущова декоративна рослина з трійчастим листям і великими квітками білого, рожевого або червоного кольорів.

У досліджуваних говірках найбільш поширеною є складна назва *bazsarózsa* ‘півонія’. Ця назва складається з *bazsa*, що слов’янського походження (TESz I, 263), і *rózsa* ‘троянда’, що має латинське походження (TESz III, 453). Назва *bazsarózsa* скрізь поширена як у мові старшого покоління, так і у мові молоді.

У говірці села В. Доброні з назвою *bazsarózsa* паралельно вживається лексема-компонит *pünkösdi rózsa*, в якій *pünkösdi* ‘трійця’, що грецького походження через латинське посередництво (TESz III, 321), а другий компонент див. *rózsa* ‘троянда’.

Назва *bazsarózsa* скрізь поширена і в інших угорських говорах Закарпаття (КМНУА III, карта 873) і у говірці села Ратівці (Kótyuk, 83); в угорських говорах на території Угорщини та Румунії (Moesz, 31; Beke, 126; Szabó, 331).

Gyöngyvirág, gyöngyvirágg (*Convallaria majalis*)

Конвалія – багаторічна трав'яниста рослина, що цвіте дрібними білими квітками, схожими на дзвіночки; застосовується в медицині і парфумерії.

У досліджуваних н. пп. скрізь поширена складна назва *gyöngyvirág* 'конвалія', в якій перший компонент *gyöngy* 'перла, перлина' тюрського походження (TESz I, 1135), а другий компонент *virág* 'квітка', сягає ще угорського періоду (TESz III, 1151)

У н. пп. В. Добронь і Ракошино використовують фонетичний варіант *gyöngyvirágg*.

Лексема-комполит *gyöngyvirág* широко вживана і в українських говорах Закарпаття (Лизанец II, 80, 103) та на території Румунії (Péntek–Szabó, 213). Складна лексема скрізь поширена і в угорських говорах на Закарпатті (Kótyuk, 81).

Harangvirág, harangvirág, hárangvirágg (*Campanula medium*)

Дзвоники – трав'яниста або напівкущова рослина з блакитними, синіми, ліловими, фіолетовими і т.ін. квітками, що формою нагадують маленькі дзвоники.

Скрізь поширеною є складна назва *harangvirág*. Першим компонентом є *harang* 'дзвоник' – турецького походження (TESz II, 55), а другий компонент *virág* 'квітка', що відноситься ще до угорського періоду (TESz III, 1151).

У н. пп. В. Добронь і Ракошино наявний фонетичний варіант *hárangvirágg*.

Лексема-комполит *harangvirág* широко вживана і в інших угорських говорах Закарпаття (KMNyA III, карта № 888) та на території Румунії (Péntek–Szabó, 202).

Százszorszép, százszorszép, százsszorszép, grajcárka (*Bellis perennis*)

Стократки багаторічні – однорічна чи багаторічна трав'яниста декоративна рослина родини складноцвітих із дрібними білими, рожевими або червоними квітками.

У досліджуваних нами говірках скрізь поширена лексема-комполит *százszorszép* та її фонетичні варіанти, в яких *százszor* 'сто разів' і *szép* 'гарний', латинського походження (TESz III, 690).

Лексема зустрічається у мові старшого покоління і у мові молодії інтелігенції. У н. п. Тисоартелек паралельно з лексемою *százszorszép* поширена лексема *grajcárka* > *krajcár* 'монета', що німецького походження (TESz II, 640).

Складна лексема *százsszorszép* широко вживається і в інших угорських говорах Закарпаття (KMNyA III, карта 883);

Szegfű, szekfű, törökszekfű, németsezkfű (*Dianthus barbatus*).

Гвоздика – трав'яниста декоративна рослина з запашними квітами білого, червоного та інших кольорів.

У досліджуваних нами говірках скрізь поширена лекска *szekfű* 'гвоздика', що сягає ще угорського періоду (TESz III, 694–695).

У н. п. Ракошино паралельно з лекскою *szekfű* поширені лексеми-комполити: *törökszekfű* і *németsezkfű*.

Лексема *törökszekfű* 'турецька гвоздика' складається із *török* 'турецький', що турецького походження (TESz III, 972) і *szekfű* 'гвоздика' (див. *szegfű*).

Лексема-комполит *németsezkfű* 'німецька гвоздика' утворена від *német* 'німецький', що слов'янського походження (TESz II, 1010) та *szekfű* 'гвоздика' (див. *szegfű*).

Назва *szekfű* поширена і в українських говорах Закарпаття: *сѣкфѹ(в)*, *сѣкфѹвіраг* (Лизанец II, 80, 103, 121).

Складна назва *törökszegfű* вживана і в угорській говірці села Ратівці (Kótyuk, 85).

Ботанічна медицина відіграє велику роль у житті кожної людини, тому протягом останнього часу вона є об'єктом дослідження багатьох мовознавців. Детальне вивчення лексики флори має важливе значення для мовознавчої науки, для дослід-

ження матеріальної і духовної культури населення Закарпаття, його зв'язків з іншими народами.

ЛІТЕРАТУРА

- A magyar nyelv történeti-etimológiai szótára (TESz) I–III. k. – Budapest: Akadémiai Kiadó, 1967.
Beke Ödön. Népetimológia a magyar növénynevekben // Magyar Nyelv, LVI. – Budapest, 1960. – 264–267., 399–406. o.
Kótyuk István. Népi növényismeret és növénytani szókincs Ráton // Az ungvári Hungarológiai Intézet tudományos gyűjteménye. – Ungvár–Budapest: Intermix Kiadó, 1993
Lizanec P. N. A kárpátaljai magyar nyelvjárások atlasza. (KMNyA) III. k. – Ungvár – Debrecen: Ethnica Kiadó, 2003.
Moesz Gusztáv. Székely és csángó növénynevek // Magyar Nyelv, IV. – Budapest, 1908. – 29–34. o.
Móra Ferenc. Népies növénynevek a Kiskunság flórájában // Magyar Nyelvőr, 29. – Budapest, 1900. – 16–20. o.
Szabó T. Attila. Magyar növény- és gyógyszernevek a XVI. századból // Magyar Nyelv, 4–5 szám, 1943. – 331–333 old., 391–397 old.
Лизанец П.Н. Венгерские заимствования в украинских говорах Закарпаття. Венгерско-украинские межъязыковые связи. – Будапешт: Издательство АН Венгрии, 1976. – 683 с.
Тимко О. Ботанічна і зоологічна номенклатура Бачванських руснаків. – Ужгород: Ужгородська міська друкарня, 1998. – 169 с.
Шамота А. М. Назви рослин в українській мові. – Київ: Наукова думка, 1985. – 161 с.

Uszkai Valéria Virágnevek a kárpátaljai magyar nyelvjárásokban Rezümé

A növénynevek magukban hordozzák mindazokat az információkat, amelyek utalnak egy-egy nép történelmére, életmódjára és kultúrájára.

A vizsgált példák bizonyítják, hogy a virágnevek nagyon sokszínűek eredetük szerint. Találhatunk közöttük jövevényszavakat (latin, német, szláv, török stb.), vándorszókat, tükörszókat, tulajdonnévi eredetű virágneveket és nemzetközi szavakat.

Fontos feladat a kárpátaljai magyar nyelvjárások szókincsének gyűjtése, tanulmányozása, mivel a növényvilág megnevezései fokozatosan kikopnak a nyelvhasználatból.

ФАБІАН МИРОСЛАВА

(Ужгород)

Антиетикет в системі етикету української та угорської мов

Лінгвістика ХХІ століття характеризується посиленням інтересом до розробки проблем зіставної лексичної семантики як суттєвої ланки типологічного мовознавства, в основі якого лежать всебічні описи споріднених, віддале-носпоріднених та неспоріднених мов на всіх рівнях їх системно-структурної організації. Саме системний підхід до вивчення лексичного складу угорської та української мов вважаємо необхідною передумовою вирішення актуальної проблеми сучасного мовознавства – пізнання мови як системи із визначеною структурою. У цьому зв'язку для успішного проведення зіставних досліджень необхідно розробити методику аналізу мовного матеріалу, враховуючи системні зв'язки та ієрархічні відношення на всіх рівнях аналізу в їх поєднанні з фактами національно-культурного характеру.

Метою статті є зіставне дослідження фрагмента прояву неетикетних ознак і властивостей людини, їх специфіки на матеріалі сучасних української та угорської мов. Указаний фрагмент досліджуваних мов розкриває складний характер і особливості взаємозв'язків людини й реального світу, її емоцій з мисленням, поведінкою, інтелектуальною діяльністю і знаходить своє відображення в етикетній лексиці української та угорської мовних систем. Основні характеристики людини, що проявляє неетикетні поведінку і ставлення, можна умовно поділити на чотири групи за їх вербальними та невербальними формами прояву.

Перша група об'єднує лексичні одиниці на позначення рис вдачі людини, її негативного, неетикетного ставлення до інших членів суспільства, своїх обов'язків тощо. Сюди відносимо прикметники **недбалий** (який з неувагою, байдужістю ставиться до кого-небудь, неуважний; в якому виражається зневага, неповага до кого-небудь; який ставиться до своїх обов'язків байдуже, без належної старанності, не піклується, не турбується про кого-, що-небудь), **неповажливий** (який ставиться до інших без поваги, чемності; який не виявляє поваги, чемності до кого-, чого-небудь), **негречний** (який ставиться без поваги, неввічливо, грубо до кого-небудь, нечемний; у якому виражається неповага, неввічливість, грубість до кого-небудь), **недобрий** (який недоброзичливо, неприязно, нечуйно або вороже ставиться до інших; який виражає недоброзичливість, неприязнь, погане ставлення до кого-небудь; який не приносить радості, добра, віщує біду або щось неприємне; пов'язаний з чимсь неприємним, безрадісним; гнітючий) та **непривітний** (який неввічливо, недоброзичливо, неласкаво ставиться до інших; який виражає таке ставлення). В угорській мові відповідниками досліджуваному явищу слугують прикметники **tiszteletlen** (vki, vmi iránt a kellő tiszteletet nem érző, nem tanúsító), **udvariatlan** (az udvariasság szabályait

megsértő), **sértő** (vkinek emberi méltósága, becsülete, érzékenysége ellen irányuló), **becsületsértő** (ami sérti vkinek a becsületérzését) та **csúf** (bosszankodást, kellemetlenséget okozó).

Друга група представлена формулами тлумачення який не заслуговує..., не виявляє..., не викликає..., що містяться у лексичних значеннях слів **негідний** (який не заслуговує на повагу, наслідування, не вартий кого-, що-небудь, недостойний), **дерзкий** (який не виявляє поваги, пошани; грубий, невихований), **зухвалий** (який не виявляє належної поваги, пошани до кого-, чого-небудь; який виражає неповагу; дуже грубий, нахабний), **нешанобливий** (який не виявляє поваги до інших; властивий такій людині), **безславний** (який не заслужив слави, поваги; який заслуговує осуду, ганебний), **мізерний** (який не викликає до себе поваги; жалюгідний, нікчемний), **нікчемний** (який не викликає до себе поваги; жалюгідний) та **непоштивий** (який не виявляє поваги до когось; нечемний, невічливий; який містить у собі неповагу, нечемність, невічливість). В угорській мові їм відповідають прикметники **ízléstelen** (az illetet sértő, illetlen), **illetlen** (az illetet megsértő), **lehetetlen** (у випази lehetetlenné tesz vkit: megfosztja mások megbecsülésétől), **méltatlan** (vmire nem méltó, vmit meg nem érdemlő) та **tisztességtelen** (becsületbe, erkölcsbe ütköző).

Третя група містить слова на позначення рис характеру, вдачі людини, які розкриваються шляхом дослідження семантики прикметників **недостойний** (який не має потрібних позитивних якостей, не заслуговує на повагу; непорядний, безчесний), **жалюгідний** (гідний осудження, зневаження, ганьби; нікчемний, мерзенний), **неприятний** (який не виявляє приязні, прихильності, привітності у ставленні до інших; вороже, недружно налаштований щодо кого-, чого-небудь; який виражає або містить у собі неприязнь, недружелюбність, ворожість), **мерзенний** (який викликає огиду, відразу; підлий, негідний своїми вчинками, поведінкою), **підступний** (який показною доброзичливістю прикриває злий намір; хитрий, лукавий), **нелояльний** (який виражає неприхильне, недоброзичливе ставлення до кого-, чого-небудь), **нелюб'язний** (який не виявляє привітності, люб'язності до кого-небудь) і **безсоромний** (який не почуває сорому, не соромиться; безстидний). В угорській мові людину, яка порушує норми етикету, невічливо ставиться до інших та характеризується негативними рисами, наділено такими ознаками: **becstelen** (becsületét vesztett, aljas), **illetlen** (az illendőség szabályait meg nem tartó, modortalan), **rossz** (barátságtalan; erkölcsileg helytelen; ártani szerető, bajt okozó) і **szemtelen** (sértő módon tisztetelen v bántóan kihívó és tolakodó; az aljasságig gátlástalan, erkölcstelen; szemérmetlen, szégyentelen).

До четвертої групи відносимо лексичні одиниці на позначення нехтування етикету, недостойної поведінки людини, порушення правил комунікації, що містяться у формулах тлумачення, якими розкривається семантика слів **невічливий** (який нехтує правилами пристойності, не виявляє уважності, люб'язності; нечемний), **негарний** (наділений негативними моральними якостями, властивостями; непорядний; який заслуговує на осуд, не відповідає певним нормам: про поведінку, манери людини), **некоректний** (який нетактовно, невічливо поводить себе з людьми; нетактовний, невічливий), **нетактовний** (який поводить себе без такту, порушуючи установлені правила й норми поведінки; безтактний), **безтактний** (який не виявляє такту, тактовності у поведінці з іншими; нетактовний), **нечемний** (який поводить себе невічливо, непристойно; грубий, невічливий, невихований; який виражає невічливу, грубу поведінку) та **невихований** (який не має потрібного виховання; який поводить себе нечемно, грубо). Вербальні та невербальні форми прояву антиетикету в угорській мові

відображаються шляхом виділення таких ознак і характеристик, притаманних людям, як: nem elvtársias, méltatlan, nem becsületes, nem rendes, inkorrekt, semmi tiszteletet nem érdemlő személy, lelkiismeretlen, tapintatlan, kellemetlen, negatív, csúf, kegyeletsértő, illetlen, ízetlen тощо.

Досліджуваний фрагмент в українській та угорській мовних системах розкриває самотність кожного народу, що поряд з культурою, традиціями та ціннісними орієнтаціями виявляється у мовних стереотипах поведінки, спілкуванні, налагодженні стосунків, розбудові взаємин за допомогою супровідних засобів. Наявність слів з протилежними значеннями в складі етикетної лексики свідчить про те, що в основі антонімії лежать цілком яскраво виражені загальні причини, корені яких містяться у самому характері людського мислення, а асоціація по контрасту належить до числа найважливіших асоціацій в людському пізнанні. Виникнення й розвиток антонімії в українській та угорській мовах тісно пов'язані з оцінкою якостей, властивостей, ознак і т. п. як протилежних. Разом із синонімією антонімія сприяє розкриттю та комплексному вивченню внутрішньої будови лексико-семантичних систем порівнюваних мов, а без цього неможливим видається цілісне й повне розуміння їх природи, закономірностей функціонування та розвитку, тісного зв'язку з мисленням і поведінкою людей, а відтак свідомої цілеспрямованої боротьби за культуру мов, культуру мислення.

ЛІТЕРАТУРА

- Великий тлумачний словник сучасної української мови / Гол. ред. В.П.Бусел.- К.- Ірпінь: Перун, 2003.- 1440 с.
- Угорсько-український словник / Гол. ред. П.М.Лизанець.- Ужгород: ІВА, 2001.- 800 с.
- Magyar Értelmező Kéziszótár I-II kötet / Szerkesztette Juhász József, Szőke István, O.Nagy Gábor, Kovalovszky Miklós.- Budapest: Akadémiai Kiadó, 1982.- 2424 old.

Fabian Myroslava **Nonetiquette in the etiquette system of the Ukrainian** **and Hungarian languages** **Summary**

The present article is about nonetiquette characteristics and properties of people, their peculiarities in both Ukrainian and Hungarian. Special attention is paid to the comparative study of verbal and non-verbal forms of expressing negative people's qualities as opposed to positive ones.

JACKOVICS MARIANNA

(Ungvár)

Az aljakender és kerekesguzsaly lexémák a kárpátaljai magyar nyelvjárásokban

(Lizanec P. *A kárpátaljai magyar nyelvjárások atlaszának II. kötete alapján*)

A nyelv és a társadalom összefüggéseinek vizsgálatában egyre nyilvánvalóbbá válik a kutató számára a nyelvjárások visszahúzódásának folyamata. Szembetűnő a hagyományos nyelvjárási szókincs bizonyos rétegeinek visszaszorulása, a használatból való kikopása. Ezért fontos –amennyire lehetséges – „menteni a menthetőt”, hiszen a gyűjtések által nyelvünk múltjának részét őrizzük meg a jövő számára.

Mivel leginkább a hagyományos kisparaszti gazdálkodás szókincsét „fenyegeti veszély”, szükségszerű, hogy itt végezzünk vizsgálódásokat.

Az általam kutatott terület a szövés-fonás témaköre, annak szókincese.

Kárpátalján a kender feldolgozása és termesztése a paraszti háziipar fontos ága volt. A második világháború előtti és utáni a nehéz életkörülmények arra kényszerítették a falusi embert, hogy – ha lehet – egyedül készítse el a mindennapi életéhez szükséges tárgyakat, eszközöket, használati cikkeket.

A jórészt önellátó parasztsaládokban sajátos munkarend alakult ki. A családtagok egyes munkákat közösen végeztek, másokat azonban csak férfiak vagy csak nők. Több más dolguk mellett a nők végezték a szövés-fonást, ami nem kis megterhelés volt a lányok, asszonyok számára.

Említésre méltó az a tény – mint ahogy a Mezőség néprajzában ennek kapcsán olvassuk –, hogy a kenderrel való több mint harmincféle műveletből a férfiakra csupán a kenderföld szántása, trágyázása, a kinyűtt kendernek a tóra, majd az onnan való hazaszállítása tartozott. A kenderrel kapcsolatos többi munka: a kender vetése, kapálása, gereblyélése, nyüvése, kötése, vízbedugása, kihányása, szárítása, törése, verése, tilolása, héhelése, gerebenelése, hecselése, kájérba fogása, fonása, a fonal matollálása, szapulása, puhítása a fagyon, szárítása, a tekerőlevélre való letekerése, vetőkaróra felvetése, az osztovátára tevés, mind a szövés, a vászon szapulása, fehérítése, összeszedése, szabása és varrása mind az asszonyokra hárult [Kós 2000: 271].

A szövés-fonás hagyományával mindeddig jóformán a néprajzkutatók foglalkoztak, a nyelvjáráskutatók kevesebb figyelmet szenteltek a kérdésnek. A dialektológia területén belül pedig a nyelvföldrajz célja: térképes eljárással bemutatni egy nagyobb területen a nyelvjárási szempontból eltérő fontosabb nyelvi jelenségek területi megoszlását. Ilyen hiányt pótol és ezért érdemel külön figyelmet Lizanec Péter háromkötetes „A kárpátaljai magyar nyelvjárások atlasza”, mely a kisparaszti gazdálkodás más fontos fogalomkörei mellett külön fejezetben tárja elénk a szövés-fonás témakörének legtipikusabb lexikai változatait.

Az atlasz anyagát területünk 7 járásának 36 településén gyűjtötték: az Ungvári járás déli részén (8 kutatóponton), a Munkácsi járás déli részén (4 kutatóponton), a Beregszáz-

szi járásban (12 kutatóponton), a Nagyszőlősi járás délnyugati részén (7 kutatóponton), a Técsői járásban Kerekhegyen és Szlatinán, a Huszti járásban Visken és a Rahói járás két ukrán nyelvű kutatópontján Kabola Poljánán és Terebesen, ahol a magyar ajkú lakosság szigetszerűen él [Lizanec II, 1996: 16].

A szövés-fonással kapcsolatos szókincset – a többi 24 szemantikai-tematikai csoport mellett, melyek mindegyike önálló fejezet – a kárpátaljai egy 1985-ben Lizanec professzorral kiadott lexikai-szemantikai kérdőíve alapján gyűjtötték aktív módszerrel [Lizanec 1985].

Az Atlasz 54 lexikai és 4 szemantikai térképen mutatja be szemléltető módszerrel a szövés-fonás szakszavait. A térképezési eljárás (figurális jelek) híven tükrözi a lexémák térbeli elhelyezkedését a vizsgált nyelvtérületen.

A térképezett fogalomnak több párhuzamos megnevezése is van egy-egy kutatóponton. Például a kerekesszuszalynak arra a részére, amely az orsó körül forog és az összedrojtott fonalat föltekéri, a következő megnevezései használatosak: *vitrola, szárnya, talu, tolla, kelep, kelepce, repülő, kelepvitrola*, ezért érthető, hogy minden egyes lexémát más-más geometriai figura ábrázol.

A szemantikai térképeken minden egyes új jelentés megfelelő ábrát kap. Például a *fog* megnevezés két jelentésben él a vizsgált nyelvjáráásokban:

1. 'fog (emberi)'

2. 'a motolla keretének alján és tetején levő pálcikák, amelyek rögzítik a föltekert fonalat'.

Mind a lexikai, mind a szemantikai térképek egyformán fontosak a kutató számára, hiszen így kaphatunk egységes képet a szövés-fonás szókincséről, a lexikai és szemantikai variánsokról, de a hagyományos paraszti háziipar fogalmainak bármely más szemantikai-tematikai csoportjáról is.

A dolgozatom anyagát képező lexikai variánsokat „A kárpátaljai nyelvjárások atlasza”-nak II. kötetéből céduláztam ki [Lizanec II, 1996: 486-487, 530-531] és vizsgáltam meg történeti-etimológiai szempontból. A térképek jól példázzák a lexikai variánsok elterjedtségét a 36 kutatóponton, amelyeket sorszám szerint követhetünk nyomon [Lizanec II, 1996: 17]. Fontosnak tartottam tanulmányozni a szóalkotási módokat, mivel a térképek geometriai figurái ilyen szempontból is érdekesek.

A szócikkben szereplő köznévi címszót félkövér szedéssel, dőlttel pedig a nyelvjárási változatokat adom, utána a megfelelő számú kutatópontok vannak feltüntetve.

Fejlődésben lemaradt kender (Lizanec II, 638. sz. térkép):

alja *ajja* 2.; 5.; 6.; 8.*ájja*; 9.; 10.; 12.; 14–16.; 20.; 24–27.; 29. ez a lexéma a legelterjedtebb.

Eredete: az *al* (1405) ősi örökség az uráli korból, ennek származéka az *alj* (1550). Az uráli alapnyelvi alak *ala* lehetett. Az *al* főnévként a legrégebb időktől kezdve rendszerint csak birtokos személyragos formában használatos. Az *alj* elvonással keletkezett a birtokos személyragos *alja* alakból (TESz I, 121–122). Szófaji tekintetben tehát birtokos személyragos névszó, mégpedig főnév.

aljakender *ajjakender* 1.; 4.; 11.*ájjakender*; 22.; 30–33. *ájjakender*. Több kutatóponton is él. Szóösszetétellel keletkezett szerkesztett lexéma, szerves, alárendelő, jelölent, jelzős összetétel.

Eredete: *ajja* (ld. *alja*); *kender* (1395) ótörök eredetű. A jakut kivételével a törökség minden ágában ismert szó. Az orosz *кенды*□*рь* 'kenderfajta növény: Apocynum venetum, Apocynum sibiricum' a török nyelvekből való. A török szó indoeurópai kapcsos-

latai vitatottak. A magyarba egy török *kändir* 'kender, len' kerülhetett át. Szlávból való származtatása téves (TESz II, 441).

satnya, satnyája *satnya, satnyája* 3.; 7.; 13.; 16–19.; 21.; 23.; 27–29.

Eredete: *satnya* (1792) ismeretlen. A származás tisztázatlansága miatt a szónak korábbi igenév volta vagy a végződésnek valamiféle képzői szerepe nem valószínűsíthető. A múlt század első felében még nyelvjárási szó volt (TESz III, 500).

aprókender *aprókender, aprókender* 4., 7., 9., 17., 18., 20., 23., 25.

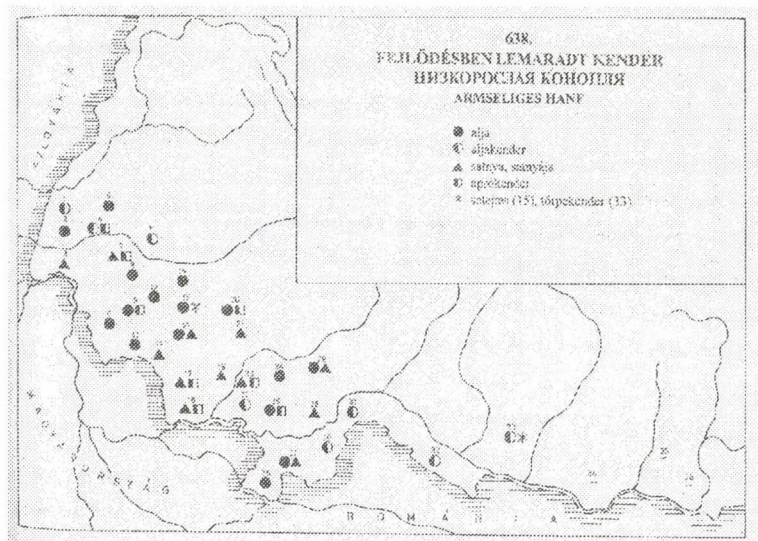
Az összetétel első tagjának eredete: *apró* bizonytalan, talán ótörök eredetű. Az átvett török szó az *opray* 'apró' lehetett. A magyarban a szó egyes jelentései az elsődleges 'apró, kicsi' jelentésből fejlődtek (TESz I, 167), *kender* (ld. aljakender). Szóösszetétellel keletkezett szerkesztett lexéma, szerves, alárendelő, jelöletlen, jelzős összetétel.

selejtes *selejtes* csak a 15. számú kutatóponton található (Rafajna). A lexéma a szófaji hovatartozásnak megfelelően él melléknévi és főnévi jelentésben. A melléknévi (1462) jelentés az áru rossz, silány, hibás minőségére utal. A főnévi (1654) jelentés valaminek az értéktelen, hitvány része, valamint 1835-től a hibás ipari készítmény megnevezésére átvett kifejezés.

Eredete: a *selejt* (1462) német eredetű, *sclecht* 'rossz, silány, hitvány, értéktelen, aljas'. A magyarba melléknévi jelentésében került át, főként a kereskedelmi élet szavaként. Ebből alakult a *selejtes* származékszó (1654) (TESz III, 512).

törpekender a *törpekender* megnevezés csak a 33. számú kutatóponton (Kerekhegy) él az *ajjakender*-rel párhuzamosan. Szóösszetétellel keletkezett szerkesztett lexéma, szerves, alárendelő, jelöletlen, jelzős összetétel.

Eredete: a *törpe* (1395) származékszó: a *töpic* 'összemegy, összeaszik, összefonynyad' ige folyamatos melléknévi igeneve. A feltehető régi *töpe* igenév a zárhangok elé gyakran beiktatódó *r* járulékhanggal bővült. A *törpe* eredeti jelentése tehát 'összezsugorodó, összeaszó'-féle lehetett, melyből a későbbi jelentések világosan magyarázhatók (TESz III, 974); *kender* (ld. aljakender).



Kerekesguzsaly *kerekezsguzsaj, kerekezsguzsáj, kerekészguzsaj* (Lizanec II, 660. sz. térkép) – általánosan elterjedt reália (1–33.). Szóösszetétellel keletkezett szerkesztett lexéma, szerves, alárendelő, jelöletlen, jelzős szóösszetétel.

Eredete: a *kerék* (1395) szóhasadás eredménye: a *kerek* szótól különült el, ennek származéka a *kerekes* (1211:?). A *guzsaly* szláv eredetű szó; az ősszláv *kŕžeľ* etimológiája nincs teljesen tisztázva, feltehetőleg a magyar *göndör, kondor* szláv eredetijével függ össze. A magyarba denazalizált szláv *kuželj* 'guzsaly' került át, talán a szlovákból. Ilyen példák még a szöveleji szláv *k ~ m.* megfelelésre a *gácsér, gálna, gerezna* stb. (TESz I, 1111–1112).

Egyes kutatópontokon párhuzamosan élnek más megnevezések is.

Rokka *rokka, rokká* 1.; 11.; 13.; 19.; 29.

Eredete a *rokka* (1525) vándorszó: ang. *rock*; ófn. *rocko, ro(c)cho*, ném. *Rocken*; sp. *rueca*. Megfelelő szó van még több germán nyelvben. Végző forrása az a 'fon; fonadék' jelentésű germán szótő, amelyből a magyar *rékli* és *rokolya* német eredetije is származik. Az újlatin nyelvekbe valószínűleg a gótból került. A magyar *rokka* forrásaként vagy az olasz, vagy a német jöhet számításba. (TESz III, 432).

Kutyakerekes *kutyakerekes*, csak Bótrágyon (9) él. Szóösszetétellel keletkezett szerkesztett lexéma, szerves, alárendelő, jelöletlen, jelzős, jelentéssűrítő összetétel.

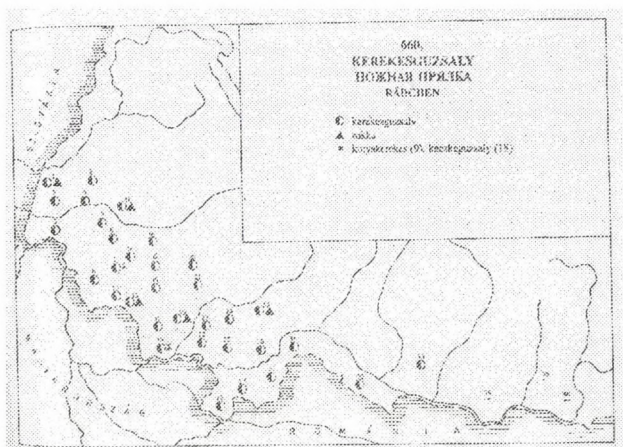
A *kutya* (1511) előtag eredete: hangutánzó eredetű állathívogató szó, illetőleg ennek főnevesülése, majd más szófajokká váló fejlődése. Elsődleges funkciójában a kölyök-kutya vinnyogását, nyúszítását jeleníthette meg (TESz II, 686.); *kerekes* utótag (lásd *kerekesguzsaly*.)

kecskeguzsaly: *kecskeguzsaj* szóösszetétel. Csak Badalóban (18. sz. kutatópont) található a térképezett lexéma. Szerves, alárendelő, jelöletlen, jelzős szóösszetétel.

Eredete: a *kecske* török eredetű (1395), a törökben állathívogató szóból keletkezett. A magyarba került török alak *käcki* vagy *käčkä* lehetett (TESz II, 420). A *guzsaly* (lásd *kerekesguzsaly*).

A megfelelő térkép tanúsága szerint a kerekesguzsalyt jelölő reáliák a 34–36. kutatópontokon hiányoznak. Ennek oka az, hogy ezt a fonésszközt itt nem ismerték.

Összevetve a fent leírtakat, elmondhatjuk, hogy a kárpátaljai magyar nyelvjárások



szókincsének feltérképezett lexémái – két nyelvföldrajzi térkép vizsgálatán keresztül – eredetüket tekintve nagyon különbözőek. Vizsgálódásom során kitűnt, hogy a szöves-fonás témakörében találhatók a magyar nyelvben uráli alapnyelvi, ótörök, ismeretlen származású, német, szláv, valamint germán szótövé szavak. Nem idegenek a magyar nyelv rendszerében a hangutánzó eredetű állathívatató szavak. Érdekes módon erre is találunk példát a nyelvjárási szókincs ezen tárgykörének vizsgálata kapcsán.

A szóalkotási folyamatokat tekintve a 10 bemutatott lexéma közül 6 – szóösszetétel, mely két önálló alakú és jelentésű szó közvetlen összekapcsolása útján jött létre. Az összetevődés indítéka – minden bizonnyal – a gyakori együttes előfordulás lehetett. Így váltak szószerkezetek (*kerekes guzsaly*) lassanként egyetlen új szóvá. Ilyen szerkesztésmód analógiájára keletkeztek az idegenből hozzánk került lexémákból álló összetételek. Például az *apró* eredete bizonytalan, talán ótörök és a *kender* is ótörök eredetű.

Az összetételek alaki tekintetben is egységes szóként viselkednek. Ez abban is megnyilvánul, hogy a különféle toldalékokat csak az utótagjukhoz kapcsolják, pl.: *aljakenderben, aljakendert, aljakenderből* stb. Ez a sajátosság is az előtag- és az utótag erős összeforrottságára utal.

A hangsúlyviszonyokat illetően ezekre a szóösszetételekre az a jellemző, hogy a hangsúly az előtag első szótagjára esik: *aprókender, kerekesguzsaly*.

Szófajukat tekintve ezek az összetételek leginkább főnevek, főleg minőségjelzős összetételfajták, melyek a leggyakoribbak a szintagmatikus összetételfajták között.

Ahogy a fenti példák is bizonyítják, a szóösszetétel a magyar nyelv egyik leggyakoribb szóalkotásmódja, amely a „szókincs végtelen bővítésére kínál lehetőséget” [Keszler 2000: 322]. Mindez pedig világosan alátámasztja azt a tényt, hogy egy-egy nép történetével, művelődésének kialakulásával, gondolkodásmódjának fejlődésével a legszorosabb, legközvetlenebb kapcsolatban a szavak vannak.

Irodalom

1. A magyar nyelv történeti-etimológiai szótára I. k. – Budapest: Akadémiai Kiadó, 1984. – 1141 old.; II. k. – Budapest: Akadémiai Kiadó, 1970. – 1111 old.; III. k. – Budapest: Akadémiai Kiadó, 1976. – 1230. old.
2. Kós Károly. A Mezőség néprajza. I. k. – Marosvásárhely: Mentor, 2000.
3. Lizanec Péter. Anyaggyűjtési program. Kérdőív az USzSzK Kárpátontúli területe magyar nyelvjárásainak dialektológiai atlaszához (Szókincs, II. rész). – Uzshorod, 1985. – 208 old.
4. Lizanec P. N. A kárpátaljai magyar nyelvjárások atlasza. II. k. – Ungvár: "Patent" Nyomdaipari Vállalat, 1996. – 952 old.
5. Magyar grammatika. Szerkesztette: Keszler Borbála. – Budapest: Nemzeti Tankönyvkiadó, 2000.
6. Sebestyén Árpád. Gondolatok a szamosháti nyelvjárás változásairól. In: Magyar Nyelvőr. 115. évf. 3. szám, 223-236.

Яцкович Маріанна

Лексеми *aljakender* та *kerekesguzsaly* в угорських говорах Закарпаття

(На матеріалі II тому Атласу угорських говорів Закарпаття П. М. Лизанця)

Резюме

У статті на базі двох лінгвістичних карт розглядаються угорські семантичні групи двох лексем, пов'язаних з ткацтвом. Аналізується їх походження та словотвір.

Слід відмітити, що ці назви вживаються в основному у розмовній мові старшого покоління. У розмовній мові молоді вони поступово архаїзуються, бо це ремесло використовується зараз рідко.

II.

IRODALOMTUDOMÁNY

ЛИТЕРАТУРОЗНАВСТВО

BORBÉLY SÁNDOR
(Debrecen, PhD-hallgató)

A szereplők rendszerének vizsgálata **Szabó Dezső Az elsodort falu című regényében**

Szabó Dezső nagyszabású, olvasópróbáló regénye, *Az elsodort falu* 1919-ben jelent meg először. A regény szereplőinek és a bennük propagált eszméknek a megfigyelésével a mű alakjain keresztül megfogalmazott szociális képet, és az azokat irányító eszméket kívánom összefoglalni oly módon, hogy az írói hitelesség és a Szabó Dezső-i ideák fogyatékoságai vagy erényei kivethetők, érzékelhetőek legyenek.

Az elsodort falu hőseinek egymáshoz mért viszonya, a regény belső szerkezetét és magát a cselekményt alakító-megszervező szereplők alkati jellemzője, személyiségrajza, döntő fontosságú az irodalmi műbe („fél-irodalomba”?) ágyazott politikai mondanivaló hatásossága szempontjából. Itt dől el, mindjárt a szereplők bemutatásánál, kiválasztásánál, hogy a szerző milyen regényírói erényekkel rendelkezik, hogyan tudja „visszaszorítani magába” a hosszú írói nedvezési folyamata során azt a kikérgesedett gondolati egységet, eszmei mondanivalót, amely a nedvkeringés előtt is, az író fejében már kész elméleti rendszerként megvolt.

A regény megjelenését követően, az első igazán jelentős bírálatot Fülep Lajos írta a Nyugat 1919-es júliusi számában. Ez a kritika esztétikai szempontból közelíti meg a művet, így a művészi forma sikerültsége és az epikai végbemenés totalitása alapján Fülep kimondja Szabó Dezső regényéről, hogy „tanítani való példája annak, miként nem lehet, (s ha nem lehet, nem is kell) regényt írni” [Nyugat 1919: 25]. Fülep Lajos, kritikájában szűken értelmezett esztétikai szempontokat követve mutatja be, hogy miként válik az epikai szerkezet (az alakok, a cselekmény, a meseszöveg, a tér- és idősíki meghatározottsága) az írói teljességigény eszközzé vagy inkább áldozatává. Ezt tekintem magam is a regény szereplőinek vizsgálata során kiindulópontnak.

Ha az író szándéka felől közelítjük meg a regényt, akkor elsőként Szabó Dezsőnek magával és a regénnyel szemben támasztott elvárását, a műben munkáló szociális totalitás követelményét mutathatjuk ki, amellyel „az egész magyar világot” (Fülep) kívánja lapokba zárni. Ez a totalitás a társadalmilag széles szereplői garnitúrával dolgozó írói törekvésen keresztül is megfoghatóan, kimutathatóan jelen van. A regény emberalakjai a magyar társadalom struktúrájának (erre rámutat Fülep is: „...a kolduson és zselléren föl a főúrig és főpapig”) egész összefüggő és végzetesen differenciált közeget prezentálják.

A regénynek öt főhőse van: Farcády Jenő, a székely falu nemesi eredetű, szikár, eposzi hévvel ívó református papja, Farkas Miklós, a hontalan „írófejedelem”-zeni, Bőjthe János, a középnemes paraszt, Farcády Judit, a szépségdémon, és a „fényes tehén-szemű” parasztlány, Barabás Mária, aki Bőjthe Jancsi párjaként az élet, a jövő, „az erő, az ölelés, és a termékenység sugárzó valósága” [Szabó 1989: 51]. A regénynek hagyományos értelemben

vett cselekménye nincs: emberi sorsok fonódnak egymásba úgy, hogy a különböző vagy hasonló élettragédiák összekapcsolódva meghatározódnak, végül saját tömegükkel egymásnak feszülnek, kioltják a másikat. „Tagolatlan” történeti folytonosság (cselekmény) helyett ezért. Az elsodort faluban csak nyitójelenet és zárókép van. (Az utóbbi Farkas Miklósnak, Ady alteregójának a személyes bukását mutatja be, amikor a kiszigerelt nép, és a háborúban elsodort falu végétét látva a hős összeroskad, tehetetlenségében nem képes többre, minthogy az örültség grimaszával az arcán beleordítja „az erdő roppant hárfájába: – Magyar vagyok! magyar vagyok!” [Szabó 1989: 547]).

A szereplők közül, a mű ideológiai üzenetét, a regény nyitójelenetében beléptetett főhős, Bőjthe János képviseli, aki megcsömlöve a civilizációtól levélben megüzeni szüleinek, hogy „most már hazajön, eleget tanult, hogy jó paraszt lehessen, nincs semmi ambíciója, nem fog semmi pályára menni, a városnak feléje sem néz, paraszt lesz az ősi faluban, az ősi földön, amíg ő is visszatér rögnék a rögek közé” [Szabó 1989: 22]. Az „ősi acélfaj”, az „Attila korából kinőtt” Bőjthe-família és a százados osztálytradíció János alakjában veszti érvényét, de „a továbbélés nagy ígéreté”-vé misztifikált hősből, a szerző egyszersmind, a „folytatódás győzelmé”-t és az egyedüli magyar jövő új embertípusát fogalmazza meg. Ezt az új emberideált a szereplő jellembeli ellentmondásai azonban, mit a következőkben látni fogjuk, felülírják, és ezáltal a politikai program hitelét is az olvasók előtt kétségessé teszi.

Bőjthe János származása szerint dzsentri. Középnemes. Annak az osztálynak a sarja, amelyiknél a XX. századi modern hontalanság, „modern nyavalyatörés” idején is még mindig Petőfi múlt századi poézise az etalon, s amelyiknél még felszolgálnak. János tehát vidéki középnemes. Az író szándéka és saját osztálytudata szerint azonban paraszt. Azok közül is olyan, aki egy tagban kimért, százhusz holdas családi birtokon gazdálkodik, olyan, aki „maga ügyel fel minden munkára” és „künn eszik a parasztokkal, a kitárt rögek előtt” [Szabó 1989: 49]. Ez a munkára felügyelő s néha „kamasz bravúrral ekét ragad”-ó „parasztosdi” az olvasó előtt kásás anyaggá teszi azt, ami a szereplőnek megelőlegezett hitelt, a regénynek pedig zavartalan egységét biztosítani hivatott. A Bőjthe származékot az egyházi úrfizsa és magázza, a finomabb, bonyolultabb emberhúsból készült Farkas Miklós pedig partnerévé, szellemi-lelki társává barátokozza, hogy aztán a magyar alkat végzetes katalizmájáról diskurálhassanak; miközben valami szép romantikával, az örök falu egyszerű, nyomorult parasztjai (akik csak „meg-megújuló buborékai a szomorú földnek” [Szabó 1989: 27].) ezt az úrfurma bérest, egészen parasztos káromkodása alapján, hozzájuk, magukhoz közelálló atyafinak fogadják. („Nagyszerűen tudott beszélni a parasztokkal, s ha kellett olyat káromkodott, hogy a legények csemecsegték utána. János egészen az ő emberük volt” [Szabó 1989: 49].) Bőjthe János a testi erő és egészség, a munka, a küzdelem embere, akinek erkölce is fizikai adottság és paraszti belátás („Nap, jó levegő, mozgás, munka, jó étel, ez az én boldogságom. [...] én erő és izom vagyok, lelkem aligha van, ez igen nagy kultúrrefinéria nekem. De úgy kihasítom a magam életét, hogy azt nem lehet kicsavarni a markomból” [Szabó 1989: 126]). A Bőjthe János alakjában lefokozott értékrendnek és a szándékoltan durva alkatnak azonban éppen ez az erős életképessége szerveződik ideállá a befogadóban: Szabó Dezső kialakítja a történelmi szituációra való permanens hivatkozásával az olvasóban azt az illúziót, hogy egy adaptált életforma megoldhatja azt a problémát, amelyet a társadalom összetételénél, veszélyes érdekszővetségeinek összefonódásánál fogva a politikai apparátus nem tud megoldani.

A főszereplő eddigi jellemzéséből is látható, hogy az irodalmi jellemadás helyett inkább groteszk degradáltságnak hat Bőjthe Jánosnak ez a paraszti gúnyja. Ennek az lehet

az oka, hogy csupán a főszereplő „fiziológiai átnevelésében” mutatja be az író a szükséges szemléletváltást, nem pedig egy frontálisan ábrázolt személyiség természetrajzában. Mindennél azonban lényegesebb kérdés, hogy a szerző miért vállalja ezt a következetlenséget, miért teszi Bőjthe János alakjában kockára az irodalmi forma szentségénél is előbbre tartott politikai áru sikerét. Ha Szabó Dezső művéről előfeltevésként megállapítottuk ugyanis, hogy az irodalmi szövegnek több akar lenni, akkor a befogadás során óhatatlanul keresni kezdjük, a szűken értelmezett irodalmon kívüli politikai programot. Ezért a regény főszereplőjének, Bőjthe János szemléletváltásának is elsősorban ezt az elvárási horizontot kell kielégítenie: meg kell magyarázni önmagát és önmagában az író egész művön végigvonuló politikai állásfoglalását. Ezt a magyarázatot pedig a „civilizációból szakadt” úrfi, Bőjthe János lázadásával adja: „A parasztra építem be magam – mondja János-, mint egy bevehetetlen várba. Mert a paraszton van a magyarság, az egyetlen menedék, az egyetlen jövő. Az arisztokrácia és ez a középosztály akár ma jobblétre szenderülhetne” [Szabó 1989: 525]. Fejlődésrajzában, kialakulásának folyamatában János forradalmi szemléletváltását ugyan nem látjuk (mert az író megelőlegezi hősének a bizalmát, s vele a sajátos „karaktert”), okában azonban a mű végére, többféleképpen megközelítve a főhős alakját, megérthetjük. Bőjthe János „faluorientációja”, a dzsentroid „osztályból való disszidálása”, mint a szerzőnek a magyar sorskérdésekre adott politikai válasza, többértelmű. Az első kérdés az, hogy Szabó Dezső a „paraszti őserő”-ről szóló elképzeléseit, miért nem egy paraszt hősből propagálja, miért teszi kétségesé, és következetlenné egy előzmények nélküli lázadásban, egy nemesi származású úrfiban azt az ideológiát, amelynek elfogadásától Magyarország egészséges gazdasági, politikai, szellemi életének átszervezését várja?

A kérdés megválaszolása során, első megközelítésben Bőjthe János alakját értelmezhetjük úgy, hogy benne a szerző, a magyar nemzet jövőjének megoldását, a dzsentri és a parasztság akarátának, életképes tulajdonságainak „összeházasításával” adja. A parasztság egyedül ugyanolyan képtelen a magyar jövő kiépítésére, mint a nemesség, hiszen Szabó Dezső éppen Bőjthe Jancsi, és a „nagy gyermek”, a nép találkozásakor írja: „[János] Csodáta és figyelte ezt az eszes, ravasz, gyakorlati és mégis donkisott népet, melynek annyi karma van, mellyel az életet magához téphet. És mégis koldus, mégis nyomorult. Elzúlik kis földjétől, elbitangol idegen messziségbe. Ha felkiálthatná őket egy új honfoglalásra!” [Szabó 1989: 50] Bőjthe János alakja, ezek alapján nem Szabó Dezső parasztimítosztát, parasztimádatát bizonyítja. A regény szerint ugyanis nem jöhet az új alkati modell a paraszti osztály felől, de még a régi közép-nemességből sem, mert mindkét osztályra ráarakódtak életellenes sallangok. Ezek alapján a megoldás az, ha a középosztály – legelemibb érdekeit belátva és vállalva kötelességét – beolvad a parasztságba, hogy összefonja hozományát a parasztság életerejével. A dzsentroid osztály társadalmi funkciója, ebből az aspektusból nézve, tehát nem az elaggott, de az odatartozók számára kedvező életforma fenntartása kell, hogy legyen (mert az, a mű beállított történelmi környezetében agóniává alakul), hanem a mély paraszti életerő, a korszerűtlenné vált létforma alatt feltételezett előnyös, építő, beépíthető, „múltból izmosodó jövő” osztálytulajdonságainak vérátömlesztése kell, hogy célja és példává váljon, a „biztos jövő” érdekében. A társadalmi osztályoknak ez az átstrukturálása, konvertert összemossa szükséges ahhoz, hogy az író, a nemzet legjobb képességeiből szervezzon fajt magának.

Megközelíthetjük azonban János „dezertálását” és jellemét úgy is, hogy a főhős világnézeti pálfordulását, alkátának átnevelését, a szereplő faji visszaütésével magyarázzuk. Innen nézve lehet, hogy János „osztályhűtlensége” csak utolsó, szerencsés összetalálkozása a fáradt faji képletben azoknak a minőséges örökítőanyagoknak, amelyek kezdetben nem-

csak a parasztságban, de az egész magyar nemzetben megtartó akaratként lüktettek. Ha ez így van, és János „parasztosdi”-ja nem kívülről szándékolt megfontolás, hanem egy új kor-szak, egy új környezet hatására feltámadó ősi jellemző, atavizmus, akkor teljesen átmódo-sulnak korábbi megállapításaink. Érthetővé válik ezáltal ugyanis az, hogy Szabó Dezső a regény eszméiségét, a mű csomópontját – őserőt hirdető parasztorientációját – nem egy parasztember intakt, organikus életképességében, fiziológiai, morális vagy immoralis élet-kedvében mutatja be, hanem egy olyan amorf személyiségben (vagy inkább alkatban), akinek sikerét igencsak megingatja, sőt teljesen irreálissá teszi az osztálytradícióval szem-benálló, rebellis magatartás hiánya. Bőjthe János viselkedése eszerint, azokra a hagyomá-nyokra utalhat vissza, amely hosszú időn keresztül a magyar sors osztályfüggetlen vitalitása volt; s nem egy embertanilag értelmezett kitalált felsőbbrendűség, hanem egy régi, „be-vált”, a századfordulóra azonban a parasztság idegeibe visszaszorult magatartás életre lob-banását jelentheti. Ezt támasztja alá János válaszában, amikor apja, aki szülői álmait és osztálya ambícióit parasztnak állt fiában megcsúfolni látja, értetlenül áll fia végleges dönté-se előtt. („Nem csodálkozom, édesapám – mondja János –, és értem az apámék megütődé-sét. De nem tehetek másképp. Különben is, a föld volt mindig a mi értelmünk. Politika, katonaság, tudomány csak kirándulás volt nekünk. Innen indultunk ki, és ide jöttünk visz-sza” [Szabó 1989: 24-25].)

Pomogáts Béla, Az elsodort falu emberalakjainak rendszere kapcsán a következő módon mutatja be a mű további szereplőit: „A nemesi eredetű középosztályt a faluban két család képviseli: a Farcády- és a Bőjthe-família. Farcády Jenő, református lelkész az író bátyjának, a Kézdivásárhelyen lelkészkedő, emellett hazafias verseket író Szabó Jenőnek az alakmása, s mint ilyen, egy nagy hagyományú magyar típust testesít meg. [...] A tiszteletes a regény leginkább hitelesen és életszerűen ábrázolt figurája, üres nemzeti retorikájában és színpadias gesztusaiban a magyar középosztály irreális gondolkodásmódja és cselekvés-képtelensége lepleződik le: azok a társadalmi mértékben kialakult mulasztások és vétkek, amelyek miatt Magyarországnak törvényszerűen el kellett buknia” [Pomogáts 1989: 12]. Farcády Jenő azonban nem a „magyar középosztály irreális gondolkodásmódja”-nak és „cselekvésképtelenségé”-nek a szimbóluma, hiszen ez az életunt impotencia (Bőjthe János kivételével!) a regény valamennyi szereplőjében megvan: osztályfüggetlen faji-alkati jelleg. Nemcsak Farkas Miklósban, annak apjában, Farcády egész családjában, de a parasztban is lüktető alkati összetevő, amely erősebb a történelmi szükségnél, ezért lehet életveszélyes. A betegség csak módozataiban más, általános vonásaiban azonban egy és ugyanaz, társadalmi hovatartozástól független, mert a nemzet húsában, a magyarság mélyszerkezetében van.

Bőjthe János azért lehet mindig kivétel ez alól a kór alól, mert egy mesterségesen applikált embermodell, aki a társadalmi problémákat, a magyar tragédiát Farkas Miklós megvert, beteg zsenijén keresztül látja. Farkas Miklós észrevesz, megéli, Bőjthe János pedig megoldásként felkínálja alkatát és egészségét.

Farkas Miklós dekadens, beteg zsenije azonban nemcsak a Bőjthe-fiú egészséges, kemény életerejének ellenpéldája, nemcsak egy kikezdehetetlen embermodell ellenérve, hanem a magyarság mélygyökerű szimbóluma, ugyanúgy, mint Farcády Jenő tiszteletes úr züllésbe tobzódó szónoklatai vagy Judit elátkozott szépsége: mind egy olyan beteg, tragikus faji jelleg vagy inkább alkati jellemző illusztrálását szolgálják, amely a megváltozott törté-nelmi helyzetben váltásra, alkalmazkodásra képtelen, elavult, hanyatló életformába gyűrű-zik. Ezért válnak anakronisztikussá a regényben –egyértelmű, kiolvasható írói utasításra – a finomabb, sérülékenyebb életorganizmusok, azok az érzékenységekben, minőségükben fajsúlyosabb szereplők, akiket nem véd a Bőjthe János közönségességgel megkent, kérges

béres-bőre. Az alakokat a szerző, az adott történelmi időhöz mértén aktualizálja; innen nézve mindegyikben ott van az az idejétmúltság, amely elmetszi az izmokat, de ugyanakkor megoldja a szereplők belső ügyét: elviselhetővé teszi számukra a kudarcot, a személyes csődöt.

IRODALOM

1. Fülep Lajos. Szabó Dezső regénye // Nyugat, Bp., 1919, 16-17. sz., 20-41.
2. Huszár Sándor. Az elsodort író (Jegyzetek Szabó Dezsőről) // Irodalom a ködben.
3. Bp.: Magvető Könyvkiadó, 1989, 99-129.
4. Nagy Péter. Az elbeszélő Szabó Dezső // Olvasó. – Bp.: Szépirodalmi Könyvkiadó, 1980, 47-58.
5. Németh László. Népi író // Két nemzedék. – Bp.: Magvető és Szépirodalmi Könyvkiadó, 1970, 681-689.
6. Rónai Mihály András. Szabó Dezső (A lélekidomár) // Magyar toll. – Bp.: Szépirodalmi Könyvkiadó, 1991, 80-91.
7. Pomogáts Béla. Elsodort eposz (Bevezető tanulmány Szabó Dezső regényéhez) // Szabó Dezső. Az elsodort falu. – Bp.: Szépirodalmi Könyvkiadó, 1989. – 5 – 20.
8. Szabó Dezső. Az elsodort falu. – Bp.: Szépirodalmi Könyvkiadó, 1989.

Shandor Borbely

**Analysis of the system of characters in the novel
„The disappeared village” by Dezső Szabó
Summary**

In this work the character's system of the novel has been studied. The author investigates the appearance of the character's ideas and the influence of the Writer's political conception on them. As a consequence we can declare that non-literature means have a negative impact on the formulation of the novel characters.

GULPA DIÁNA (Ungvár)

Tegezési és magázási szituációk Balla László A Nagy Semmi című regényében

I. Tegezési szituációk

A vizsgált regény a XX. század 40-es 60-as éveiben ábrázolja a kárpátaljai magyar értelmiség egy szűkebb csoportját. A tegezés szituációinak tükrében arra keresek választ, hogyan valósul meg az emberek közötti érintkezésben e kor sokat hangoztatott jelszava: az egyenjogúság.

Tegezés szavunk a *te* E/2. személyes névmás származéka. A TESz. szerint (3. 869.) a tegezés jelentés kifejezésére korábban más képzések is keletkeztek: 1736- *tégetni*, 1780- *tégetik*, 1799- *tezni*. A *tegez* nyelvújítási származék, a *téged*-ből elvont *töböl*, *képezték*. Mai jelentése: valakit „*te*”- nek szólít, rá vonatkoztatva 2. személyű igealakot használ, tegeződik: két vagy több személy tegezi egymást (ÉKSz. 1347.)

A megszólításnak régi – egyszersmind természetes és bizalmas – formája a *tegezés*, vagyis, amikor valaki *te*-nek szólítja beszélőtársát közvetlenül szóban és közvetve írásban egyaránt. Ilyenkor a társhoz intézett mondatainkban második személyű igealakot használunk.

A *tegezés/magázás* megszólása a XVI. századtól koronként változott a mindenkori társadalmi szokások függvényében.

A *tegezést* mindig csak az idősebb vagy a tekintélyesebb személy, illetőleg nő-férfi kapcsolat esetén a nő kezdeményezheti a magyar viselkedési kultúra szerint.

Balla László *A Nagy Semmi* című regényének lapjain a fiatalabb korosztály egymás közötti érintkezésében fordul elő a *tegezés*. Hivatalnokok között egyáltalán nem szokás a *tegeződés* az ábrázolt időszakban.

A társadalmi rétegeződés, a nemzedékek közötti viszony, valamint az alá-, fölé- és mellérendelés szempontjából a *tegezés* 6 szituációban figyelhető meg a regényben.

1. Egykorú, nagyjából hasonló társadalmi rangú fiúk és lányok közötti tegezés.

A fiatalok közötti érintkezésben a regény cselekményének idejében még nem általános a *tegeződés*. Összeszokott társaságban azonban természetes. Például:

– *Hová mentek?*

– *Török Laciékhoz, tarts velünk.* (2, 33)

Stolz Ervin és Deák Magda, Ducsaynak, a regény főszereplőjének iskolatársai, diákok egymással baráti viszonyban vannak.

– *Szerencséd van - tért rá azonnal a tegezésre. Holnap kezdik szállítani az iskola téli szénét.* (2, 140)

– *Jaj, menned kell. Negyedóra múlva indul az utolsó autubusz.* (2, 210)

Udvarias felszólítás. Így küldi el Edit a Leningrádban kiküldetésben lévő Ducsayt a börtönbüntetés utáni első találkozáskor.

– *Nagyon örülök, hogy láthattalak.* (2, 210)

Szokványos társalgási fordulat. Tudom, hogy közhely, amely most elhagyja a számat...” – füzi hozzá az író.

– *Ne gondold, Edit, hogy Marietta akkor azonnal lecsapott rám.*” (2, 165)

Sajátos belső monológ Edittel, aki az évek során Ducsay képzeletbeli beszélgetőtársává válik: neki magyarázza tetteit... Edit leningrádi letartóztatása után kezdődik ez a társalgás. *”Ott, a fényképéslámpa vörös fényénél kezdődött el az Edittel folytatott egyoldaltalú párbeszédem. S nem szakadt vége, évek, évtizedek során át folyt akkor is, mikor azt sem tudtam, hol él, mi van vele.”* (2, 164)

A letartóztatás idején Edit Ducsay menyasszonyjelöltje volt, az ungvári Árpád-házi Szent Erzsébet Leánygimnázium egykori eminens tanulója, akinek az ősei két-háromszáz évre visszamenőleg református papok voltak. (2, 129) Edit származásánál, neveltetésénél fogva válhatott Ducsay lelkiismeretévé. [2]

Marietta leningrádi főiskolás, első találkozáskor azonnal tegezi Ducsayt, ami a XX. század 40-es 50-es éveiben még eléggé szokatlan jelenség fiatalok között még akkor is, ha egy intézményben tanulnak, de korábban nem ismerték egymást.

2. Különböző korosztályok és egykorúak közötti tegezés

a) Szülő → gyerek közötti viszonyban a tegezés egyoldalú. A gyerek nem tegezi a szülőt.

– *Csak vigyázz, fiam, ezekkel az átkozottakkal ne kezdj ki. Hisz tudod, hogy ezek nem emberek.* (2, 75)

– Ducsay édesanyjának a szavaiban féltés és félelem vegyesen van jelen, amikor megtudja, hogy fiát kizárták a kijevei főiskoláról.

– *Megmondhatod a feleségednek, hogy csókolom.*

Ducsay édesanyja zárja így fiához írt levelét. A ható ige használata leplezetlen visszautasítást tartalmaz. Fiától így búcsúzik a levél végén: *Téged Isten oltalmába ajánlva ezerszer csókollak aggodó anyád.*” (2, 176)

– *Jó, beszélj apáddal! Idehívom.* (2, 304)

Így biztatja Mariettát édesanyja, hogy beszéljen a funkcionáriuspapával a bajba keveredett vő ügyében. [2]

3. Házastársak tegeződése

– *Ennyit csak megtehetsz a lányodért és a vődért.* (2, 171)

Ducsay anyósa kéri így férjét, hogy segítsen a fiataloknak friss diplomásokként Leningrádban maradni.

– *Hagyj békét! Alig állok a lábamon. Egész nap a tehetségtelen, buta bandával vesződom.* (2, 196)

Marietta feleségként, kerámia szakos tanárnőként így utasítja vissza férjét (Ducsay József könyvtárost), amikor az sétálni, moziba, cukrászdába hívja. A durva visszautasításban fensőbbiségtudat is vegyül.

Ez persze, célzás arra, hogy mi az én könyvtárosi munkám az ő tanári kínládásához képest, kommentálja az író.

– *Te kész újságíró vagy!* (2, 251)

Dicséri Marietta férjét a Zakarpatszka Pravdában megjelent cikke elolvasása után. Elragadtatott elismerést kifejező nyelvi fordulat.

– *Na látod, ezt kapod a magyarjaidtól!* (2, 251)

Marietta így reagál férje problémáira.

4. Felnőttek közötti tegeződés

A felnőttek között az ugyanahhoz a társadalmi réteghez tartozó azonos korúak között általános a kétoldalú tegezés, a tegeződés:

– *Nos, most már értem, mit neveznek nálatok pártirányításnak — derül az eseten Kurt. (2, 253)*

– *Mi történt veled, pajtás? (2, 332)*

Az Ungvárra látogató ifjúkori barát, Stulz Ervin teszi fel az együttérző kérdést a lélekben megtört nyugdíjas Ducsaynak.

– *Tudod mit? Eljössz hozzám legalább két hétre... (2, 332)*

A kijelentő mondat ellenkezést nem tűrő felszólítást tartalmaz. [2]

1. Egyirányú tegezés

A tegezésnek ezt a furcsa módját az író maga magyarázza a regényben:

– Az a szokás, hogy a főnök a beosztottját (még a helyettesét is), területi vezető a járását egyoldalúan tegezi. Én nehezen szoktam ezt meg, de most már köztem és a községi tanácselnök közt is ilyen a viszony. Nem tegeznének vissza a Herkó Páternek sem. (2, 183)

Sérti az emberi büszkeséget, az önértékét, a lelkében, esetleg csak a lelke legmélyén mindenki tiltakozik, de tűrik mert ez a szokás a fölé- és alárendeltségi viszony nyelvi érzékeltetésében. [4]

– *Hányszor megmondtam neked, hogy intézkedj a faanyag ügyében! De mintha az ember a falnak beszélne! Azt hiszed, lehet továbbra is mímelni a munkát? (2, 320)*

Így „üvölt” a szónoki emelvényről a 38 éves Vasziljev járási első titkár a nyugdíjas korú Ducsayra: tegezve, gorombán, emberi méltóságot megalázó módon.

– *Ha egy hét múlva nem indul meg nekem a bútorgyárban a termelés, meglátod, hogy mi lesz. (2, 320)*

A durva tegezés és fenyegetés a lekezelés nyelvi kifejezése. [8]

2. Idősebbek és fiatalok közötti egyirányú tegezés

Általános szokás, hogy a felnőttek tegezik az ifjabb korosztályhoz tartozókat még akkor is, ha nem egy közegben nőttek fel. A vasúti brigádvezető tegezi a diákokat, akik ösztöndíj-pótlásként áruakodást vállalnak.

– *Ezt hol szedtétek össze? Soha nem láttam.*

Érdekes megfigyelni a regényben, hogyan váltanak magázásról tegezésre fiatalok. Az etikett szerint nő–férfi kapcsolat esetén a nő kezdeményezi a tegezést. A regény egyik szituációjában más a helyzet.

– *Ne tegeződjünk? (2, 114)*

Hangzik el a nem túlságosan meggyőződéses ajánlat Ducsay részéről, egy fiatal falusi lánnyal, amikor Icéval bensőségebb viszony alakul ki. A regény cselekményének idején (40-es évek) még általános volt a magázódás a fiatalok között. Szociális viszonylatban az öt gimnáziumot végzett kuláklány partner lehet a főiskolai tanulmányait kényszerűen megszakított városi polgárfiú számára — jobb híján. Ezért ajánlja fel a tegeződést, s Ica azonnal el is fogadja, bár a helyzet fura, hiszen az etikett szerint a nő ajánlja ezt fel a férfinak. Érdekes módon a kijeji Verával a tegezés egyoldalú, a szociálisan hátrányos helyzetű lány nem tegezi vissza Ducsayt.

A tegezés, tegeződés kapcsán arra a következtetésre jutunk, hogy a regényben a tegeződés egymással egyenlő emberek, főleg fiatalok között általános. [8]

Hivatalnokok között, noha mindenki, minden ember egyenlő, a kétirányú tegeződésre nincsenek példák a regényben. Szinte általános az egyirányú tegezés a fölé-alárendelt

viszonyok kapcsán. Felmerül tehát a kérdés: mik voltak az egyenlőség kritériumai? A válasz: kor, rang, nem. Egykorú fiatalok tegezik egymást: férfi férfit, nő nőt, férfi nőt. Osztálytársak, évfolyamtársak, férj és feleség egyenlőknek tekintik egymást. Ezekben a situációkban a barátság és az egyenlőség jele a tegezés.

Egyirányú tegezés van a regényben szülő és gyerek között is.

A különböző társadalmi rangú (Ducsay és Vera) és beosztású (Ducsay és főnökei) szereplők között a tegezés egyirányú.

Érdekes, hogy a nők hivatalnokként nem szerepelnek a műben. Osztálytársként, évfolyamtársként, anyaként vannak jelen.

A sokat hangoztatott egyenjogúság a valóságban mindössze jelszó A Nagy Semmi.

II. Magázási situációk

Az udvariasság nyelvi formáinak vizsgálata mélyebb szövegértelmezési támpontot ad az irodalmi művek olvasásakor. A maga : te szembenállás rendszerint kor, szociális helyzet, nem, alá- és fölérendeltségi kapcsolatok, különbségek hordozója, ami a társadalmi változások, szokások függvényében alakul; szociolingvisztikai szempontok alapján tanulmányozható, érthető meg és sajtítható el. Ugyanis „A tiszteletadás nyelvi formáinak mindig van társadalmi jelentése, jelzése, üzenete is.” [4]

A regénybeli magázási situációk egyrészt a magyar, másrészt az orosz / ukrán társadalmi szokásokat, hagyományokat tükrözik. A magázás a magyarban „, az ige harmadik személyének alkalmazásával járó újabb kori fejlemény...”, az oroszban / ukránban az ige T/2. személyű alakjának felszólító módú alkalmazásával jár. A maga : te használatának, a nyelvi illemtannak mindkét nyelvben – minden nyelvben – bonyolult mechanizmusa működik, amelyben státusbeli, stilisztikai és szociolingvisztikai jelentésárnyalatok jutnak kifejezésre. [2] A regényben a magázás szociális és kulturális háttérű tényezőit az író sok esetben zárójelben vagy zárójel nélkül maga magyarázza, értelmezi. A magázás több esetben a tegezéssel összefonódva jelentkezik a vizsgált szövegben; tükrözi a szereplők szociokulturális rétegződését, korosztályhoz, politikai pozíciókhoz, társadalmi helyzethez stb. kötődését, s ilyen rendszerszerűség figyelhető meg:

1. Idősebbek magáznak fiatalabbakat:

a) Kijevi szállásadói magázzák Ducsay Józsefet, mint olyan diákot, aki más közegekből, más városból jött értelmiségI. Más. Az idegennek kijáró tiszteletadási forma is ez, amely itt szinte független attól, hogy idősebb fordul fiatalabbhoz, ugyanis szobatársait – Homát, Valérát, Misát – tegezik ugyanazok a szállásadók. [2]

„Azokat tegezik, s egyszerűen keresztnevükön szólítják, én meg „maga” vagyok és (ahogy a lecke könyvben olvasható) József Mihajlovics – s ez a kelet-szlávoknál tudvalevőleg a tisztelet kifejezése.” [2, 45]

b) Idősebb férfi faluhelyen magázza rendszerint a fiatal lányokat. Szemán párttitkár azonban nem engedi ezt meg magának, viszont leereszkedő, bizalmaskodó „széplány” megszólítással szól a gazdag, tanult lányhoz, Molnár Icához.

„— Tegye csak le azt a kast, jöjjön ide maga is, széplány.” [2, 90]

c) Idősebb falusi nő magázza a városból jött értelmiségi fiatalembert, aki a lányának csapja a szelet.

„— Maga az, jöjjön be gyorsan.”

Idősebb hivatalnok első találkozáskor, az ismerkedés során magáz fiatal hivatalnokot.

„— Mit csinált mostanáig?

– *Aztán az apja kicsoda?*” [2, 86]

Szemán Lajos nyéregi párttitkár hivatalos udvariassággal így „káderezi le” a fiatal Ducsayt. A néven való megszólítás nélküli magázó alak tartózkodó fölényt fejez ki. Hodák járási pártbizottsági funkcionárius is pattogó fölénnel kommunikál Ducsayval magázó formában.

„– *A párttitkár hol van?*

– *Bizonyára otthon.*

– *Hívja ide.*” [2, 104]

d) Jövendőbeli felesége igazgatóvá kinevezett apja szintén leereszkedő magázással, a néven való megszólítás mellőzésével szól Ducsayhoz, a leningrádi diákhoz.

„*Hát, a lányom szólt magáról. Tudja, nehéz dolog...*” [2, 168]

Családon belül a távolságtartás jeleként annak érzékeltetésére szolgál, hogy nem fogadták igazi családtaggá, nem közjük való. Az após és az anyós magázza az ifjú vőt. A főnök – após a hideg viszony érzékeltetésére használja a magázó alakot.[9]

„*Az apósom idehaza is úgy bánt velem, mintha beosztott volnék, és nem családtag, ő meg hivatali főnök. Hozza ide, csukja be, tegye el, vegye elő... Csupa imperativusz.* [2, 195]

2. Egykorú fiatalok magázzák egymást.

a) A 40–50-es évek szokásának megfelelően a nem egy társaságba való, különböző szociális rétegből származó, friss ismeretségben lévő fiatalok között a magázás általános viselkedési norma.[4]

„*Ica! Eddig nem szólítottam a keresztnévén. Nem szólítottam sehogy: Maga és kész. Én is maga voltam neki.*” [2, 107]

b) Szociális tartalom hordozója a magázásról az egyoldalú tegezésre való váltás. Abban az epizódban, amelyben a kijevei főiskola diákgyűlésén Ducsay kizárásakor szállásadója lányát, Verát, tanúként hallgatják ki, a megalázás, a semmibevevés jele.

„– *Jöjjön közelebb!*

– *Jöjjön már ide! Nem hallotta?*

– *Rendben van, itt is beszélhetsz. Nos...*

– *Tanúsítja, hogy így volt?*

Nem szólt.

– *Nézze, velünk ne vicceljen. Megmondtam magának.*

És a nagyobb nyomaték kedvéért tegezni kezdte.

– *Megmondtam neked világosan.*

– *Nos, tanúsítod?*

Most sem szólt, de igent bólintott a fejével.

– *Rendben van, elmehetsz.*” [2, 56]

A rövid, kategorikus felszólító mondatok fokozzák a lekezelő hatást. Ducsay részéről is egyoldalú tegezés alakul ki a fagyaltárusként dolgozó Verával. Vera a másság, a gátlásosság, a kisebbrendűségi érzés miatt képtelen visszategezni Ducsayt még a legmeghittebb pillanatokban is.

„*Vera a szavamba vágott:*

– *Mondtam már, hogy ne magázzon!*

– *Rendben van, de csak akkor, ha maga is tegezni fog.*

– *Jaj, azt nem lehet.*

(A társaimmal oda-vissza tegeződött.)” [2, 48]

Szociális, alá- és fölérendelt viszonylatban a lefelé tegezés mellett sokatmondó a felfelé magázás. Ahogyan Vera képtelen visszategezni Ducsayt, a beosztott Ducsay sem tudja / meri ezt megtenni fölötteivel.

A szubordináció – feudális?, katonai? – viselkedési normáiban a parancsuralmi magatartás nyilvánul meg, amelyet a népi humor tömören így jellemez: я начальник – ты дурак, ты начальник – я дурак. [12]

Sokatmondó, a kegyvesztettség jele, ha a nagyhatalmú főnök tegezésről magázásra vált. Az elkülönülés, a megvátozott viszony, a távolságtartás, a bizalom megvonásának jelzése.

„Cservenekő nekem rontott.

– *Mi az, maga gyerek vagy mi?...Hm... Maga gyerek vagy mi? (Ha szidott, magázott, különben egyoldallúan tegezett.)* [2, 118]

Következtetésként megállapíthatjuk, hogy a regény cselekményének időpontjában a magázás a tisztelet megadását jelentette a kirajzolódtatott szituációk többségében, de a társadalmi különbségek is szerepet játszottak a magázási és tegezési viszonyok alakulásában. A magázás formái, formulái között az ön személyes névmás egyszer sem fordul elő a regényben.

A magázás, magázódás viszonyait az életkoron és a családi szokásokon kívül leginkább az alá- és fölérendeltség esetei alakítják, s ez lényegében a társadalmi hovatartozás függvénye. A pozícióban magasabb rangúakat magázni kell még akkor is, ha azok fiatalab-
bak vagy valamikor beosztottak voltak. Így néz ki a deklarált egyenjogúság az ábrázolt korban a Balla-regény tükrében. [10]

IRODALOM

1. A mi szavunk járása. Bevezetés a kárpátaljai magyar nyelvhasználatban. Szerk.: Csernicskó István – Ungvár: PoliPrint Kft., 2003.
2. Balla László. A Nagy Semml. – Bp.: Háttér Lap- és Könyvkiadó, 1993.
3. Banczerowski Janusz. A világ nyelvi képe mint a szemantikai kutatások tárgya // MNy XCV Benkő Loránd szerk. A magyar nyelv történeti-etimológiai szótára. – Bp.: Akadémia Kiadó, 1967-1976.
4. Kiss Jenő. Társadalom és nyelvhasználat. – Bp.: Nemzeti Tankönyvkiadó, 1995.
5. Kosztolányi Dezső. Udvariasság. //Nyelv és lélek. – Bp.: Szépirodalmi Könyvkiadó, 1971.
6. Lizanec Péter. A kárpátaljai magyar nyelvjárások atlasza I. – Bp.: Ungvár, Akadémia Kiadó, 1992.
7. Lizanec Péter. A kárpátaljai magyar nyelvjárások atlasza II. – Bp.: Ungvár, Patent, 1996.
8. Nyelvi illetlen. Deme László—Grétsy László—Wacha Imre szerk. – Bp.: Ifjúsági Lap-és Könyvkiadó, 1987.
9. Nyelvművelő kézikönyv. Grétsy—Kovalovszky főszerk. – Bp.: Akadémia Kiadó, 1983.
10. Nyomárkai István. A nyelvhasználat udvariassági stratégiái. // Nyr. 122. [1998. 3.], 1998.
11. Sinor Dénes. A magyar nyelv udvariassági formái a két világháború közti időben. // NytudÉrt. 83. sz. – Bp.: Akadémia Kiadó.
12. Гольдин В.Е. Этикет и речь. Издательство Саратовского университета, 1978.
13. Формановская Н. И. Русский речевой этикет: лингвистический и методический аспекты. – М.: Русский язык, 1982.
14. Фабіан М.П. Етикетна лексика в українській, англійській та угорській мовах. – Ужгород, 1998.
15. Миронюк О.М. Історія українського мовного етикету (засоби вираження ввічливості). Автореферат, Київ, 1998.

Gulpa Diana

Politeness strategies in the Hungarian language of Transcarpathia Summary

The author investigates the novel written by the Hungarian writer Balla László (A nagy semml): is it possible with the help of the language means expressing etiquette to describe both the social relations between the members of the society and how the politeness strategies in a piece of literary work express the social state of affairs at a definite period.

HIDI TÜNDE
(*Debrecen, PhD-hallgató*)

A cím problémája Kemény Zsigmond A rajongók c. regényében

„Írója realizmusának legteljesebb megvalósulása, s egyúttal az életmű legjelentősebb darabja” [9, 230] – állapítja meg Szegedy-Maszák Mihály *A rajongók* című regénnyel kapcsolatban Kemény Zsigmondról írott monográfiájában, majd kifejti, hogy „A rajongóknak ... olyan közösségi mozgalom áll a középpontjában, mely eleinte a társadalmi kiszolgáltatottság megszüntetését ígéri, de utóbb teljesen fölszámolja az egyéniség jogait” [9, 261].

Hogyan is alakult ki ez a „közösségi mozgalom”, a szombatos felekezet, melynek tagjait Kemény „rajongóknak” nevezi?

Az unitarizmus oldalhajtásának nevezett, zsidójellegű szombatosság a XVII. század első évtizedében terjedt el Erdélyben. Ez a törvényesen be nem vezetett felekezet a századforduló idején a teológiai tanítások mellett elsősorban általános törekvéseket képviselt, a merev kötöttségeket kívánta fellazítani, de az 1620-as évek végétől világi működésében mindinkább konkrét politikai elképzelések szerepelnek. Péchi Simon erdélyi főúr 1624-es kiszabadulása után a felekezet mind veszélyesebbé vált az uralkodói hatalomra. A modernebb teológiai irányzatoktól elzárkózó I. Rákóczi György jóváhagyta a szekta üldözését, bár döntését elsősorban politikai megfontolások indokolták, a fejedelem ugyanis tartott a szekta török kapcsolataitól [2, 698]. Az 1638. évi dési törvényt napon az erdélyi ítélszék súlyos büntetésekkel rettentette el a szombatosokat, sokan közülük később visszatértek elhagyott egyházaikba. A szekta egy kis töredéke azonban elszántan ragaszkodott hitéhez, néhány családra zsugorodott közösségük az 1860-as években nyíltan fölvette a zsidó vallást [7, 32].

Szegedy-Maszák szerint a regény megírásához a szóbeli hagyományon kívül Szalárdi Sirmalmas magyar krónikája és az író fejedelmi rokonának, Kemény Jánosnak az önéletírása szolgálhatott forrásanyagul [9, 231-234]. A precízen fölépített történelmi háttér előtt azonban a kitalált és valós személyek szövegbeli sorsának az írói képzelet szab irányt. A történelmi hűség hangsúlyozása mellett nem szabad figyelmen kívül hagynunk a teremtett szövegvilág autonómiáját, azt, hogy a megjelenített tér-idő a szereplőkkel együtt elsősorban önazonos, virtuális világ, nem pedig valami „eredeti” minősíthető másolata.

„A *Rajongók* a szektáriánus álmok tragédiáját mutatja be” — szögezi le Kemény történetfelfogásáról írt tanulmányában Wéber Antal. A regény homlokkerében vitathatatlanul a szombatos szekta áll — erre utal a határozott névelő használata is a címben —, a mű üzenete azonban túlmutat a vallási fanatizmus elítélésén (a „szektáriánus álmok” kifejezés sem kizárólag vallási természetű téveszméket sejtet). A cím, illetve a rajongás fogalmának értelmezése a konkrét szövegbeli használat alapján lehetséges, vagyis oly módon, hogy megvizsgáljuk a szóalak — és a szó szinonimájának — jelöltjeit a műben.

A rajongó melléknév, illetve melléknévi igenév mai köznyelvünkben leginkább a „valamiért lelkesedő” személy jelzője, „elvakultan lelkesedő” értelemben ritkán fordul elő [5, 1141]. A 19. századi nyelvi köztudatban az utóbbi, pejoratív jelentés — valószínűleg — még elevenen élt. Kemény pedig nem csupán a szombatosokra alkalmazza ezt a jelzőt a regényben.

A mű első részében a vallásháborúra buzdító Dajka püspök beszédének hangfoszlányai nyomán a feltűzelt tömeg ilyen felkiáltásokkal foglal állást a vallásszabadság eszméje mellett: „Le a képmádókkal! Irsuk ki a kananésusok hitetlen fáját! Haljunk meg a lelkiismeret szabadságának védelmében! — hánytorgaták a dühös rajongók egyre-másra” [4, 76]. Az itt említett rajongók „jámbor” evangélikusok, akik azonban saját hitükben ép-poly elvakultak, mint a szombatosok, sőt tudatlanságuk folytán látóterük talán még szűkebb, mint azoké. A tájékozatlanság szüli a szombatosok iránti előítéleteket is. Ezek megalapozatlansága, abszurditása jól kitűnik az alábbi dialógusból, mely a szektát betiltó rendelet közzététele nyomán alakul ki a hallgatóság körében:

„Ki kell pusztítani a szombatosokat, ... mert mindnyájan gonosztévők. Ők uzsoráskodnak, ők csak a kóser húst eszik, ők hamisítják a mértékeket, ők feszítették fel Krisztus urunkat, és most is húsvétonként egy-egy ellopott gyermek vérével keresztelik meg rühös kisdedeiket — szólta Panna asszony.

— Hisz, angyalom, azok a zsidók — büntesse őket az Isten —, de nem a szombatosok — válaszolá az elővárosból egy iskolamester.

De lelkemadta, a szombatos is csak olyan, mint a zsidó” [4, 102].

Az állítólagos rémtettek felsorolása még hosszasan folytatódik a szövegben, de talán ez a rövid kiemelés is szemlélteti a szekta iránti ellenszenv indokolatlanságát: „A nép gyűlölte e szektát, mint a tömegeknél divatozik, minden valódi ok nélkül” [4, 102] — jegyzi meg az elbeszélő. Anélkül, hogy az idézet tükrében következtetéseket vonnánk le az író társadalom-szemléletével kapcsolatban, annyit megállapíthatunk, hogy a rajongás Kemény-nél a vallási fanatizmus fogalomkörében sem egyértelműen definiálható magatartásforma: a különböző felekezetek szellemi vezetőinek elvakultsága (l. Kádár, Csulai) nem azonosítható az egyszerűbb hívők tudatlanságából táplálkozó gyűlölködésével (l. Panna asszony).

„Mikor bukott meg egy eszme, egy párt vagy érdek más, mint a túlzók heve miatt?” [4, 389] — e kérdéssel Kassai, a regény negatív főszereplője elsődlegesen a szombatosok féktelenségére céloz, amely törvényszerűen veszélybe sodorja a velük sorsközösséget vállaló Pécsit, a tanácsos leggyűlöltebb ellenfelét. A kérdés azonban költői, általánosabb értelmet megragadva akár a mű kulcsmondataként is fölfogható (mielőtt megkérdőjeleznénk a legromlottabb — és egyben legösszetettebb — jellemnek tartott alak ítéletének hitelét, emlékeznünk kell Kassai elvitathatatlan államférfiúi érdemeire és politikai éleslátására, melyet a narrátori kommentárok is többször hangsúlyoznak). A „túlzók” kifejezés a rajongók szinonimájának tekinthető, ezáltal a fogalom alkalmazásának addigi köre kitágul, s a közélet egészére kiterjed. A vallási türelmetlenség, a politikai meggondolatlanság és az egyéni szenvedélyek mind rendelkeznek a rajongás lényegi jegyével, amely oka lehet magánéleti, közösségi, vagy akár nemzeti sorstragédiáknak is, példázza a regény.

Kemény Zsigmond, Erdély múltjának és hagyományának nemcsak ismerője, tisztelője, hanem birtokosa, „elsajátítója” volt, így nem véletlenül tette meg műve központi elemévé a vallási türelmetlenség kérdését, egy „rajongó” szekta sorsát. Az ideális korabeli olvasó bizonyára értette a szándékot és az üzenetet. Ha feltételezzük, hogy jelen és múlt dialógusa az értelmezés során teremtődő, termékeny viszony, akkor meg kell próbálnunk választ adni a szöveg hozzánk intézett kérdéseire is.

IRODALOM

1. Erdély története (I. kötet). Főszerkesztő: Köpeczi Béla — Budapest: Akadémiai Kiadó, 1986.
2. Erdély története (II. kötet). Főszerkesztő: Köpeczi Béla — Budapest: Akadémiai Kiadó, 1988.
3. Gyapay László. Kemény Zsigmond társadalomszemlélete. In: Irodalomtörténeti Közlemények, 1990/2. — 223-231. o.
4. Kemény Zsigmond. A rajongók. — Budapest: Szépirodalmi Könyvkiadó, 1958.
5. Magyar értelmező kéziszótár — Budapest: Akadémiai Kiadó, 1982.
6. Nagy Miklós. Kemény Zsigmond. — Budapest: Gondolat Kiadó, 1972.
7. Révész Imre. Egyháztörténelem. — Budapest: Kálvin János Kiadó, 1995.
8. Sötér István. Kemény Zsigmond történelemszemlélete. In: Világos után. Nemzet és haladás: Aranytól Madáchig. — Budapest: Szépirodalmi Könyvkiadó, 1987. — 425-548. o.
9. Szegedy-Maszák Mihály. Kemény Zsigmond. — Budapest: Szépirodalmi Könyvkiadó, 1989.
10. Wéber Antal. Gondolatok Kemény Zsigmond történelem-felfogásáról. In: Irodalomtörténet, 1975/3. — 521-538. o.

Hidi Tünde

The Problem of the Title in the Novel by Kemény Zsigmond "The Fans"

Summary

The title of the novel by Kemény Zsigmond "The Fans" first of all refers to the members of the denomination of Sabbath. In a wider sense it concerns both public and private passions. The writer thinks that the political deliberation can guarantee exclusively the sovereignty and survival of a small country. Nowadays the message of the novel is valid, if we are ready to answer its questions.

HIDI TÜNDE
(Debrecen, PhD-hallgató)

**Narratív viszonyok Balla D. Károly Vendéglő a dilis
Palikához című novellájában**

A narráció a szöveg egyik szemantikai rétege, olyan közlés, melynek középpontjában valamilyen történet elbeszélése áll. Dobos István szerint a narratológia valamennyi elbeszélés-elméleti kérdés alapja, és „A narratív megközelítés egy olyan viszonyháló felvázolását jelenti a szövegben, amely magában foglalja az elbeszélés idő- és térbeli meghatározottsága, az elbeszélés hősei, az elbeszélésben található szituációk és az elbeszélői cselekvés közötti kapcsolatok megállapítását” [Dobos 2002: 129]. Az elbeszélői tevékenység vagy diskurzus magában foglalja az elbeszélt események együttesét, azaz a történetet, valamint magát az elbeszélést [Maár 1995: 29]. Az elbeszélői diskurzus elemzése – Dobos tanulmánya szerint – három átfogó kategória szerint végezhető el: ez az idő, az elbeszélés-mód és a hang mint a személy megfelelője. A szövegszerveződést irányító elbeszélői magatartás vizsgálata közelebb visz a mű jelentésrétegeinek, lehetséges olvasataink feltárásához.

Balla D. Károly Vendéglő a dilis Palikához című novellájának alaptörténete egy bonyolult rejtély kibogozása: kicsoda valójában a főhős törzshelyén rendszeresen felbukkanó gyengeelméjű alak. A titok a mű végén lelepleződik, addig azonban nem kis küzdelem vár az olvasóra, mivel a rejtély megoldását méginkább megnehezítik a szerző által létrehozott narratív viszonyok, amelyek az utolsó üres rejtvenykykocka kitöltéséig állandó szinten tartják a feszültséget.

Az idő – az elbeszélés és a történet időbeli viszonyai

A novella történetének időtartama – az emlékek idősíkjait is figyelembe véve – körülbelül néhány év, az elbeszélése a 22 oldalas szöveg elolvasásához szükséges idő. A történetmondás nem szinkronikus, mivel a narrátor gyakran utólag idéz fel előzőleg már bekövetkezett eseményeket. A szövegben eltérőek az anakronikus kapcsolatban lévő részek közti időbeli távolságok, az úgynevezett hatótávolságok. Feltételezhetjük, hogy a történetmondás jelene az elbeszélés első idősíkjának felel meg. Mivel a történet és a történet elmondásának ideje általában nem esik egybe, az olvasónak éber figyelemmel kell követnie az olykor épp csak felvillanó idősíkok cserélődését, különben könnyen eltévedhet nem csak a látszat és a valóság, de a jelen és a múlt útvesztőiben is.

Az átláthatóság kedvéért megpróbálom sematikus felvázolni, milyen idősíkok követik egymást a szövegben:

- 1 – jelen (a történetmondás jelene);
- 2 – félmúlt (a nyomozás folyamata);
- 3 – közelmúlt (a diákévek és a jelen közötti időszak);
- 4 – régmúlt (diákévek).

A múltnak tehát három stádiuma van a jelenhez viszonyított időbeli távolság szerint. Az idősíkok váltakozása ennek tükrében így ábrázolható:

1→2→1→3→2→3→2→4→2→3→2→4→2→1→2→1→2→1

Összesen 18 idősíkváltás történik a szövegben. Leggyakrabban a nyomozás folyamatához tér vissza emlékezetben a főhős, a régmúltat viszont csupán két alkalommal idézi fel. A történet a jelen és a félmúlt idősíkjainak váltakozásával indul, majd a jelen síkja eltűnik, s csak a végkifejlethez közeledve bukkan fel ismét, illetve válik gyakorivá. Az olvasónak mindegyik időszakaszban meg kell találnia azokat az utalásokat, árulkodó jeleket, amelyek megteremtik az összefüggést a látszólag szinte áthajlások nélkül egymás után következő síkok között, és segítenek megérteni a főhős gondolatmenetének logikáját. Azaz: tájékozódnunk kell a szövegben, ha rá akarunk jönni a megoldásra.

Az elbeszélés módja

Balla D. Szövege narrativizált beszéd, a történetet a mindentudó narrátor mondja el, aki nem vesz részt a cselekményben. A novella narratív helyzetét a belső nézőpont és a harmadik személyű elbeszélőhelyzet társítása, az elbeszélt tudat jellemzi. A történet előadásmódja részletes, sőt aprólékos. Az elbeszélői perspektíváról elmondható, hogy végig a főhős szemével látjuk az eseményeket, viszont a narrátor képviseli az elbeszélői hangot. Tehát a főszereplő nézőpontját a narrátor közvetíti számunkra (pl. „elvonta a tekintetét az utca forgatagáról, a magasba nézett...” [Balla D. 2002: 28]).

Az elbeszélői hang

A szövegben szinte kizárólag a narrátor hangját halljuk, eltekintve néhány rövid párbeszédes jelenettől. A dialógusok narrátori kommentárok nélküli egyenes idézetek. A főhős E/1. személyű megnyilatkozásaival csak a novella legvégén találkozunk, amikor leleplezi az ál-Palikát, és gondolatban nyugtázza, hogy sejtése beigazolódott: „Ezt elhibáztad. Palika ülvé maradna.” [Balla D. 2002: 49] – gondolja megelégedéssel, miután az alteregő felpattan az asztaltól, nehogy ruhájára folyjon a kiömlött sör.

A narráció a cselekvéshez képest általában utóidejű vagy szimultán, de sohasem előidejű.

Az elbeszélés hősei

Mielőtt rátérnék a szöveg hőseinek problematikájára, azt hiszem, érdemes megvizsgálni a novella címét is, amely szintén kérdéseket vet fel. A vendéglő valódi neve nem derül ki a szövegből, valószínű, hogy csupán főhősünk tudatában forrt össze Palika alakjával. Csekély az esélye, hogy egy félkegyelműhöz bármit is címeznének, még akkor sem, ha valójában egy álruhába bújt zseniális tudós. Hogy miért áll valaki dilis Palikának, az egy racionálisan működő világban eléggé érthetetlen, de ha csal az egész világ, akkor már felesleges keresni a választ, hiszen az úgy eltörpül világméretű hazugságok mellett. Legfeljebb a főhős addigi létszemlélete omlik össze azzal, ha az egész világot a dilis Palikához lehet címezni.

Munkámban a nyomozást végző férfit neveztem főszereplőnek, ő viszont Palikát tartja „főhősnek”, a nagy film, az általános érvényű tettetés központi figurájának. A vizsgált szövegnek tágabb értelemben három főhőse van. Az „igazi” Palika a jelen idejű történetmondás során csak egyszer tűnik fel, akkor sem aktív szereplőként, az „ál-Palika”, János viszont részese a cselekménynek, sőt önmaga akaratlan leleplezésével ő tesz pontot szövevényes ügy végére. Az általam főszereplőnek tartott férfi, aki a novellában nincs megnevezve, a Palika-rejtély megoldása után úgy érzi, csaláson kapta a világot, melyben minden tárgy csak kellék és valamennyi ember statiszta. Ebben a látszatvilágban csak a dóm épületét érzi valóságosnak: „Talán csak a dóm toronyórája, csak az emelkedik felül ezen a

megjátszott világon, és azok a klasszikus ívek, a kupola és a torony nemes hajlításai, csak azok illeszthetik helyükre ennek a kusza történetnek az elkeveredett szálait” [Balla D. 2002 48].

A szöveg narratív viszonyai – az elbeszélői diskurzus, történetmondás módja, a szereplők és az elbeszélői cselekvés kapcsolatai stb. – a valóság és a látszat adekvátságát megkérdőjelező alapgondolatot erősítik. A főszereplőnek erre az élményére játszik rá a szöveg jelenetezése, az idősíkok montázsszerű egymásra következése is, amely filmszerűvé teszi a történetet. A szerző ezt a szilárd gondolati magot egy izgalmas nyomozás történetének szövegkeretébe ágyazza, melynek elbeszélői perspektívája és hangja az események közvetlen szemtanújává, szinte részesévé teszi az olvasót.

Elemzésem során vélhetően nem jutottam el a szöveg mélyebb jelentésrétegeihez, olvasatom csak egy a lehetséges értelmezések közül. Úgy gondolom azonban, akkor sem járunk téves úton, ha először a szöveg primer jelentését ragadjuk meg, vagyis jelen esetben az elemzett novellát elsődlegesen szerző és befogadó közötti játékként fogjuk fel, átadjuk magunkat a „rejtvényfejtés” izgalmának, s majd ezután látunk hozzá a filológiai búvárkodáshoz, és a mélyebb, akár filozófiai jelentésmag kihámozásához. Az utóbbi években, évtizedekben lassan úgy is előkerülnek az irodalom padlásáról az olyan kacatnak vélt régiségek, mint az anekdota vagy a krimi és egyéb megunt (nyelvi) játék. Mindezek egyre gyakrabban kapnak helyet az irodalmi szövegekben, és önmaguk által újra fölfedeztetik az olvasókkal a játék örömeit.

IRODALOM

1. Alföldy Jenő. Megvilágosodások. In: Új Könyvpiac, 2002/8. – 14. o.
2. A novellaelemzés új módszerei. Szerkesztette: Hankiss Elemér. – Budapest: Akadémiai Kiadó, 1971.
3. Balla D. Károly. Világvége. Válogatott novellák. – Pécs: Pro Pannonia Kiadói Alapítvány, 2002.
4. Cserhalmi Zsuzsa. A novellaelemzés alapfogalmai. In: Műelemzés – műértés. Szerkesztette: Sipos Lajos – Budapest: Sport, 1990. – 140–141. o.
5. Dobos István. Az elbeszélés elméleti kérdései. In: Az irodalomértés formái. – Debrecen: Csokonai Kiadó, 2002. – 119–133. o.
6. Maár Judit. A drámai és az elbeszélő szöveg szemantikai vizsgálata. – Budapest: Akadémia Kiadó, 1995.
7. Petőfi S. János–Bácsi János–Békési Imre–Benkes Zsuzsa–Vass László. Szövegten és prózaelemzés. – Budapest: Trezor Kiadó, 1994.o

Tünde Hidi

Narrative Relations in the Novel “Restaurant to the Fool Paul” by Balla D. Karoly.

Summary

The narratology of the novel „Restaurant to the Fool Paul” by Balla D. Karoly proves the basic thought of the whole novel, i.e. to make dividing line between the illusion and reality is sometimes very difficult. The frequent change of time in the text makes the story movie-like, and the perspective and voice of the narration requires some camera techniques.

A philosophic seed of the novel is set in the historical frame of a riddle.

We can understand the novel as a game between the author and the reader.

TEMETŐ KRISZTINA

(Ungvár, V. évf.)

Király, ló vagy autista?

(Luzsin alakja Vladimir Nabokov Végzetes Végjáték c. regényében)

A XIX század irodalmának egyik legkiemelkedőbb alakja Fjodor Dosztojevszkij. Szerb Antal szerint másképpen olvassuk őt, mint más írókat, mert nem az irodalmat élvez-zük benne, hanem úgy érezzük valami felelősségteljesebb dologgal foglalkozunk, ami leginkább a lelkiismeretvizsgálathoz hasonlít. [7, 691]

Miért említem Dosztojevszkijt? — kérdezhetné tőlem bárki, és joggal. — hiszen kutatásom témája Nabokov munkássága. Nabokov Végzetes Végjáték c. regénye leginkább Dosztojevszkij 1/10-es és 9/10-es emberről szóló tanát fejleszti tovább. Ez az elmélet átlag- és zseniális képességekkel megáldott ember szembeállításáról szól. A fenomén (1/10-es ember), akinek minden megengedett, és a szürke átlag (9/10-es ember), aki beleolvad a sodródik az árral. A kettő között a különbség, közérthető, de szeretném felhívni a figyelmet, hogy az 1/10-es, emberek nem csak tehetségüktől köszönhetően lehetnek különlegesek, de genetikai, ill. pszichikai betegségeik miatt is... Erre az aspektusra világít rá Nabokov a Végzetes végjáték c. regényében.

A mű nagyon sok vitát váltott és vált ki ma is a kritikusok és a Nabokov-kutatók körében, hiszen nemcsak témája, de ábrázolás módja is különleges. A legtöbb kritikus úgy véli, hogy a Luzsini védelem, vagyis a Végzetes végjáték allegorikus mű. Luzsin, a kis zseniális sakkozó, mindvégig azonosul a sakkfigurákkal, a Végzetes végjáték, pedig valójában egy sakkjátszma. A legtöbbben megegyeztek az elmélettel, de a kivitelezéssel kapcsolatosan véget nem érő viták folynak, új elképzelések születnek. Nézzük át ezeket az elméleteket!

1990-ig egységes elmélet terjedt el, mely szerint Luzsin a regényben a sakkkirállyal azonosul. Ezt az elméletet Mark Lilly állította fel és bizonyította be, a következő érvekre támaszkodott. Luzsin alakja a regényben egy védelemre szoruló embert jelenít meg, másodsorban a főhős keveset mozog, minden figura mozgékonyabb nála és, lehet mondani, körülötte forog a regény többi alakja, a mű végén Luzsin úgy viselkedik, mint egy matt-helyzetben lévő király, ezért kénytelen kiesni a játékból. Az elméletet Nosik Nabokov első életrajz írója is felhasználta a regény elemzésekor. Ezt a feltevést leginkább a „sach-matta” arab kifejezés támasztja alá, amely azt jelenti, hogy a király halott.

1999-ben Szergej Szakun irodalmár újrvizsgálja az adott elméletet [6, 15] véleménye eltér az elődeitől. A szövegvizsgálat során olyan jelenetekre bukkan, amelyek teljes mértékben megcáfolják Lilly érveit. Pl. a regényben többször is figyelmeztetik a főhöst, hogy lassítsa le a lépteit, mert nem győzik követni. A másik fontos észrevétel a sakkozó szokására, ill. a játék etikájára épül: a sakkjátszmában ugyanis a király nem eshet ki, azaz nem hagyhatja el a táblát, mivel akkor véget ér a játék. A regényben azonban Luzsin halála után is élnek a figurák, azaz a játék folytatódik. A harmadik nyomós érv Szakun szerint,

hogy bár Luzsin kiváló játékos volt, sosem lett világbajnok.[6, 18] Azonosulhatott-e a főhős a sakk-királyal, ha sosem volt a magaslaton? Az irodalom kritikus szerint Luzsin valójában csak a sakk-lóval azonosulhatott. A feltevés nem véletlen, hiszen ez a figura gyakorta megjelenik Nabokov munkásságában (Többek között: Sebastian Knight valódi élete c. regényében és több lírai művében is.). A Végzetes végjátékban Nabokov gyakran leírja főhőse külsejét és viselkedését, Szakun szerint Luzsin ezek alapján is a lóval azonosítható. Pl. állandóan bolyhos szürke öltözékben jár, lépései hirtelen gyorsulnak, gyakran buknak ki száján artikulálatlan kifejezések, stb. A feltevés érdekes és a bizonyítása és a szöveggel való alátámasztása a szerző igazát támasztja alá. De itt álljunk meg! Minden regénynek van valami célja. Minden allegóriának vannak követelményei. Az irodalmi fogalomtár a következőképpen definiálja az allegorikus ábrázolást:

„...a szimbolikus ábrázolás ellentétje. Az allegorikus ábrázolás az elvont fogalmakat érzékelhető jelenségnek tünteti fel, de úgy, hogy ez az érzékelhető jelenség nem válik életteltjes, konkrét dologgá, mert, mert minden részletének az a rendeltetése, hogy az elvont fogalomra utaljon...”[1,14]. Tehát Nabokov regénye tökéletes allegória, hiszen megfelel minden kritériumnak. Ám fölmerül a kérdés: mi célból született Luzsin allegorikus alakja? ; miért használ Nabokov allegóriát? ; valójában csak egy írói manőver az egész mű?... — Nabokov, mint író túlságosan tudatos ahhoz, hogy céltalanul teremtsen allegorikus alakot. Mindezekre a kérdésekre a regényben megtaláljuk a választ: Luzsint petyhedt napóleoni alakként ábrázolja szerző, vagyis egy ideál torzított alakjaként. Ezt az ideált találjuk meg Dosztojevszkinél, ez az alak jelképezi az 1/10-es embert, aki különlegességével meghódítja a világot. Luzsin is 1/10-es személyiség, de különlegessé őt a megszállottsága teszi. Ilyen embereknek hódolunk be, ilyen embereket tekintünk példaképnek? — teszi föl a rejtett kérdést regényében Vladimir Nabokov. A regény olvasásakor a szövegértés mellett nagy figyelmet kell fordítanunk a belső visszhangokra, az ösztönös megérzéseinkre. Nabokov Végzetes végjáték c. regényében Luzsin alakját, már az első pillanattól kezdve beteg emberként, de még inkább beteg jelenséggént érzékelttem. Ez az első élmény indított el egy új úton. Olyasvalamit kerestem, ami meghatározza Luzsin alakját, ami kulcsot biztosít e személyiség megfejtéséhez. A témához kapcsolódik az a tény hogy megfilmesítették a vizsgált regényt, és néhány filmkritika éles bírálat mellett megemlíttette, hogy , az Esőember c. filmhez hasonlót vártak. De mi a közös az említett művekben? Az Esőember egy autistát mutat be, azaz Luzsin is autista? Milyen is ez a betegség? Sokáig kutatták ezt a kórt, és végeredményben a következőket határozták meg a betegség ismérveként: „Autizmus, test, szociális, beszédképességet érintő neurológiai zavar. A fogalmat első ízben Leo Kanner pszichiáter alkalmazta az 1940-es években olyan gyerekek jellemzésére, akik túlzottan visszahúzódnak és befelé fordulóak voltak. A betegség általában két és fél éves kor előtt jelentkezik, de az első tünetek egészen enyhék. Az autista kisdedek érzéketlenek vagy elutasítóak az érzelmi és testi kontaktussal szemben, bár későbbiekben gyakran alakul ki ragaszkodás a szülőkhöz vagy bizonyos felnőttekhez. Beszédfejlődésük lassú és rendellenes (gyakran hangsúlyozatlan és ritmikailag szabálytalan), esetleg egyáltalán nem tudnak beszélni. Jellemző lehet értelmetlen, szövegtől független echolália (mások szavainak állandó ismétlése) vagy beszéd helyet furcsa mechanikus hangadás. Rendellenes módon ragaszkodnak tárgyakhoz. Előfordul, hogy hangokra alig, fájdalomingerre egyáltalán nem reagálnak, nem ismerik föl a valós veszélyeket, bár az autista gyerekek renkívül érzékenyek. Rendszerint a kórkép velejárója, hogy a betegek a környezeti változásokat kényszeresen kerülik, valamint hogy gyakran jelentkeznek ritmusos testmozgások, például ringatózás vagy tapsolás.” [2, 130]

Az autizmust még ma sem értjük teljes mértékben. Korábban azt gondolták, hogy születés utáni tényezők, szülő és gyermek közötti magatartási kölcsönhatások felelősek a csecsemő rendellenes fejlődésért...

Nabokov a regénye megírásakor még nem ismerhette az autizmus meghatározását, de valószínű láthatott valakit a környezetéből ily módon viselkedni, mert Luzsin leírása pontosan megfelel a meghatározásnak. Vegyük ezeket a jellemzőket sorra:

Befelé fordulás

A regény kezdetétől látszik, hogy Luzsint nem igen foglalkoztatja a világ, a szülei, a környezete.

Érzéketlenség a testi kontaktussal szemben

Nem figyel anyja gyöngédségére, sőt irritálja őt bármiféle érzelmi megnyilvánulás.

Artikulálatlan hangok.

Nabokov gyakran említi, Luzsin furcsa hangadásait, kacagását, csattogását.

A környezetváltozás kerülése

A regény elején észlelhető a szülők félelme attól, hogy reagál a gyermek arra, hogy a városban fog lakni, és iskolába fog járni.

Ritmusos testmozgás

Luzsin gyakran jár fel alá körkörös mozgásban.

Ragaszkodás a tárgyakhoz

A regény fő motívuma a sakkhoz való ragaszkodás, a sakk-világgal való azonosulás.

Luzsin alakja rendkívül összetett, regény minden egyes jelenete a főhős új tulajdonságát tárja elénk, betegségét más és más aspektusból mutatja be. Nincs a regényben egyetlen céltalanul használt szó, jelző, leírás, vagy jelenet. Nabokov nagyon sok tényezőt visz még a Végzetes végjátékba, például a szülői gyermeki viszonyt, lásd apai elvárások, genetikai alapok (anyai ágon), szülők közötti diszharmónia. Ez azzal magyarázható, hogy valójában ő sem tudta ennek betegségnek a forrását, és megadta az olvasónak a lehetőséget, hogy döntse el örökölte-e Luzsin ezt a furcsaságot, vagy a család hatására alakult ki betegsége. Ami az allegóriát illeti, Nabokov egyik kedvenc fogásának vallja az olyan figurák teremtetését, melyek valamely sakkfigurára emlékeztetnek. Az ilyen alkotások, az ilyen nem mindennapi képek és képzettársítások teszik az írókat nagy írókká, Vladimir Nabokovot pedig a XX. század egyik legolvasottabb szerzőjévé.

IRODALOM

1. Alföldy Jenő. Irodalmi fogalomtár. — Bp.: Nemzeti Tankönyvkiadó, 1993.
2. Britanica Hungarica Világenciklopédia. II. köt. — Bp.: Magyar Világ Kiadó, 1995.
3. Ki kicsoda a világirodalomban? Szerk: Gerencsér Ferenc. — Tárogató Könyvek, 2000.
4. Набоков В. Собрание сочинений в четырёх томах. — Москва: Издательство «Правда», 1990.
5. Nabokov, Vladimir. Végzetes végjáték. — Bp.: Európa Könyvkiadó, 1990.
6. Сакун С. В. Шахматный секрет романа В. Набокова «Защита Лукина» // Филологический Вестник Ростовского государственного университета №1(5), 1999г.
7. Szerb Antal. A Világirodalom története. — Bp.: Magvető Könyvkiadó, 1962.

Теметив Кристина

Король, лошадь або аутист?

(Образ Лукина в романі В. Набокова)

Резюме

Творчість Володимира Набокова по сьогодні є спірним, зокося цікавий його твір «Захист Лукина». Існує багато теорій, які пояснюють поведінку головного героя роману, всі ці теорії ґрунтуються на аллегоричному осмисленні твору. В статті ми розглядаємо теорії та роздуми про Лукина, та шукаємо відповідь на питання: з якою метою створив Набоков аллегоричного героя, що він бажає показати читачеві через аллегоричну призму.

NYESTE JÚLIA
(Ungvár, V. évf.)

Kassák Lajos alkotói ereje egyéniségének tükrében

1. Kassák avantgardizmusa

Kassák Lajos egyenes tartásával, szigorú, becsületes arcával, nyílt tekintetével keményen lépett a XX. század eleji magyar irodalom színterére. Az izmusok magyarországi kibontakozásának nemcsak kezdeményezője, szervezője, hanem művésze az irodalomban csakúgy, mint a képzőművészetben. Alig ismerve a régít, a hagyományost, felismeri magában az ősi erőt, a kemény tenniakarást. Vaskos gondolatai kikíváncsoznak belőle, új formát keresve törnek napvilágra. Saját szavaival élve: „Nincs bennem semmi a múltból, az utak összefutnak bennem, és a kapuk kinyílnak.”

Kassák indulása nem volt egyszerű. A semmiből, az ismeretlenségből tört felfelé megalkuvást nem tűrően. Volt, akinek imponált a „huszonhárom éves vasmunkás”-ból lett költő dinamizmusa, volt, akiben ellenszenves érzéseket keltett nyers szókimondásával. Kezdetben lehet, hogy tényleg nehéz volt eldönteni, vajon igazi egyéniségről van-e szó, vagy csak egy ügyesen pózoló fiatalemberről, aki írói babérokra áhítozik. A Magyar Kultúra és Tudomány című folyóirat 1915/3. számában Nagy Péter így írt róla: „Kassák Lajosnál, mint Füst Milán egészen komoly utánzójánál ismét felvetődik a kérdés: vajon a rossz próza fogja-e a jövőben helyettesíteni a versnek hűlt helyét?” [Ferenczi, 66.] 1916-ban, 1917-ben Babits Mihály féltette tőle a hagyományt, ugyanakkor felismerte benne a tehetséget.

Kassák az európai avantgárd hazai követe, futuristának, aktivistának tartják. Az 1915. november 1-jén meginduló folyóirat, A Tett futurizmusa azonban sokkal inkább hipermodernt jelent, semmint Marinettiék értelmében vett futurizmust. „Ez ugyanis válogatás nélkül fölmagasztalt mindent, ami harc és erő kifejtés, s mint ilyenért, a hősiesség végletesen nagyszerű, epikus lehetőségéért, lelkesedett a háborúért is; A Tett viszont föltétlenül elítélte a háborút.” [Rónay, 298.] Ő maga így fogalmazta meg művészetének és A Tettben és Mában megjelenő törekvéseinek, programjának mibenlétét: „...tévedésből sem vagyunk kimondottan szimultanisták, és semmiféle isták és izmusok nem vagyunk, és új irodalmi iskolát sem akarunk csinálni, csak a „jó” szó átértékelésében jó költők akarunk lenni, azaz jó költeményeket szeretnénk a legfrissebb olvasógeneráció elé adni.” [Ferenczi, 101-102.] Az Alkotás című folyóirat programcikkében 1947-ben ezt írta: „Legigazibb hivatásunk, hogy felfedjük a rejtett összefüggéseket, és nevén nevezzük az eddig ismeretlent. (...) Nem avatkozunk bele más irányú tevékenységet folytatók szakmai ügyeibe s így kívánjuk, hogy bennünket se akarjanak a beavatatlanok formáink, színeink, szavaink, hangjegeink helyes értékelésére és alkalmazására kioktatni.” [A magyar irodalom története]

Kétségkívül mindenkinek el kell ismernie Kassák egyedülálló hatását. Rendbontó formái, az európaival párhuzamosan haladó eszméi, programja maga köré vonja a fiatal, mindig újra, mindig többre vágyó írókat. Ezek az ifjak azonban kevésnek bizonyultak ahhoz, hogy maradandót alkossanak. Babits írta 1916-ban: „A Tett költői közül egyedül Kas-

sák Lajos egyéniségét látom a szabad vers formáiba erőltetés nélkül beilleszkedőnek – és már érettebb és fejlettebb költő, egy hosszabb fejlődésen át érlelte meg a formát, s nem mindjárt, elvszerűen választotta, mondanivalója egy erős demokratizmus és industrializmus hangulatában sokszor a Walt Whitmanéhoz rokon, nem ellenkezik a forma lényegével – s mikor például egyik legsikerültebb versét ilyenféle hangokkal fejezi be, mintha a nagy amerikai költő hangját hallnók:

*örüljenek az új költők, akik az idők új arcát éneklik előttünk
Rómában, Párisban, Moszkvában, Berlinben, Londonban és Budapesten.”*

[Ferenczi, 84.]

2. Kassák indulása. Munkapadtól a költészetig

„Kassáknak olyan mindegy, hogy írsz-e róla, vagy sem.” [Palotai, 150] – mondta felesége, mikor Palotai Erzs, a pódiumi előadás egyik legnagyobb művésze írni akart róla. Persze neki könnyebb dolga volt, személyesen ismerhette őt teljes méltóságában. Ágh István is találkozott vele, fiatal költőtársaival tátott szájjal figyelték a nagy Kassákot egy kávéházi asztal körül ülve. Ő így nyilatkozik: „nem tudtam mekkora munkát okoz, ha írni akarok róla. Verseit vizsgálni élvezet, de az embert megérteni fölé a robottal.” [Ágh, 102.]

Ismerve családi körülményeit, „tanulmányait”, felvetődik a kérdés: Hogyan lett azzá, aki? A választ maga Kassák adja meg: „Nem is helyes talán a kérdés, hogy vasmunkásból hogyan lettem költővé – legalábbis magam részére sokkal érdekesebb problémának látszik, hogy miért mentem el odaadó szeretettel vasmunkásnak, ha egyszer költőnek születtem” [Kassák, 21.].

Az akkor újat hozó irodalom frissességének, újszerűségének ellenére valami sokkal újabbra, sokkal másabbra, tisztábbra, őszintébbre vágyik. Kassákban az a legvárászlatozabb, hogy a nagybetűs Új olyan nála, mint egy ősi varázsdal: egyszerű, monumentális. Nem véletlenül hasonlítja művészetét a néger kisplasztikákhoz – egészen rokon velük. Sorait olvasva barlangrajzok jutnak az eszembe, ahol a bölény félreérthetetlenül bölényt jelent, és annál mégis sokkal több. Magában hordozza a vadászok megfeszített izmait, a félelmes, verejtékes éjszakákat, az összes bölényt. És az összes mégis mintha az az egyetlen lenne. Valóban érezni versein az egységet. Mintha ugyanabból a gránittömbből hasították volna ki őket, s egy-egy darab éppúgy magában hordozza az egésznek jellemzőit, tulajdonságait, mint a teljes kötömb.

Tehetsége, ereje vele született, gyermekkorában ivódott tudata legmélyébe szlovák apja törtmagyar tömondtaiból, édesanyja meséiből. Tizenegy évesen tudatosult benne, hogy valami kitörni készül belőle, hogy ő több és más, mint társai: „s én éreztem, hogy valaki rendkívüli vagyok közöttük. S ők ezt még jobban tudták, mint én.” [Kassák, 10.] Lakatosinasnak áll, kemény munkát végez. Élvezi, ahogy az anyag meghajlik és engedelmeskedik alkotó akaratának. Később ugyanúgy formálja a nyelvet, ahogy kezdetben a fémeket.

Meg akarta valósítani önmagát, kihasználni minden lehetőséget, holott azt sem tudta igazán, mit vár tulajdonképpen az életétől. Így került fel Pestre gyári munkásnak. Az egyetlen életéről, munkáról, politikáról vitáztak. „Jó fejed van – mondták a többiek – olvass könyveket, talán lehet belőled valami.” [Kassák, 196.] És ő nekilátott, hogy megismerkedjen az eddig semmibevert könyvekkel. Petőfi volt a kedvenc költője, így került egyre közelebb az irodalomhoz, s a fejében kavargó és zúgolódó gondolatait kezdte szavakba önteni. Verseit megmutatta Csizmadia Sándornak, aki a magyar szociáldemokrácia legnagyobb költőteintélyének számított. Csizmadia véleménye lesújtó volt: „Ezek a dolgok, kedves elvtársam, se jók, se rosszak, de leginkább nem versek. Ahhoz, hogy valaki hasznos tagja legyen a munkásmozgalomnak, nem muszáj, hogy az illető verseket tudjon írni. A rossz

frázisok rossz rímbe szedése valósággal mániává lett az ifjú elvtársaknál.” [Kassák, 233.] Néhány hónappal később, miután már felfedezte magának Berzsenyit, találkozott Csizmadiával, és megmutatta neki néhány új versét. A költő ezekben már „ritka nagy tehetség”-et látott.

Túlzás lenne azt állítani, hogy magasabb szinten állt, mint kortársai, de kétségtávon kívül külön szinten. Pálfi Ágnes ezt így magyarázza: „Kassák akkor indul, amikor a magyar költészetben mindenki újíto: Babits, Kosztolányi, Ady, egészen fiatal még a Nyugat, és ez olyan talaj, olyan szint, rögtön az indulásnál, ami felgyorsítja, kiköveteli saját másságának fölismerését.” [Ferenczi, 35.]

3. Első lépések

Kassák Lajos első könyvét, az Életsiratás című novelláskötetét 1912-ben adta ki. A kritika kedvezően fogadta, a Nyugatban a már híres költő és grafikus Lesznai Anna írt róla: „Borzalmasan szomorú könyv, s mint az élet – úgy éppen – nem tudja az ember, miért szereti ezt az írást. Kassák minden meséjét, novelláját, minden írását áthatja és összetartja az, ami legértékesebb eleme minden hitnek, mesének, játéknak és művészetnek. Az, hogy – nem tudom, hívó vagy hitetlen a megírójuk, de ez mindegy – Istenézés, alkotóvá izzott érzése a létnek, van mögöttük. Szerelme és követése azoknak a finom és szívós gyökérszálaknak, amelyek a sokféle felszínről az egyetlen mindent összpontosító mélységig vezetnek.” [Kassák Lajos, 820.]

Az igazi bemutatkozás első lépése, áttörése az 1915-ben megjelent Eposz Wagner maszkjában című verseskötete volt, amit Kosztolányi Dezső recenzált a Nyugatban. Kosztolányi nagyon jól érti, érzékeli, hogy Kassák nem futuristaként közelíti meg a háborút, képei nem színpadi beállítások. Cikkében így foglalja össze a különbséget: „Marinetti a háborút csak így határozza meg: súly + szag. Ennek a szelíd költőnek a meghatározása talán az lenne könny + könny... a végtelenig. Kassák Lajos könyvének van egy nemes és egyszerű ékszere: a fájdalom.” [Ferenczi, 65.] Irodalomtörténeti szempontból Pálfi Ágnes így jellemezte a kötetet: „Az Eposz egyszerre felfedezés és lázadás. Kassák észrevette a háborúban az életet, egészen közel ment hozzá, mert látni akarta. Babits a morális csöddöt veszi észre, Ady a tébolyt. Kassák az erőt is, meg sok mindent, amit nem tudott addig magáról az ember. A kollektív magányt, az állati szintre szorított lét brutális energiáit, a kozmikus táguló befoghatatlan világot, az érzékszervekbe zuhanó, megélhetetlen, mérték nélküli létezését.” [Ferenczi, 68.]

Kassák Lajos berobbant a magyar irodalmi életbe. A mély igazságokat, a felfokozott tragédiát nem mindenki akarta, és nem mindenki volt képes befogadni. Ady például Tihanyi Lajos állítása szerint dühösen földhöz csapta a kötet hozzá eljuttatott példányát. Persze Ady és Kassák személyisége teljesen más. Ady az egész világot saját személyén keresztül vizsgálja, kiemelve magát a tömegből, míg Kassák Lajos teljesen belemerül a nyüzsgő csodákba, közboldogságba, világfájdalomba, és onnan sugározza szét azt. „Ady leszáll a proletariátushoz, Kassák fölemelkedik belőle” [Ferenczi, 40.] – írja 1924-ben Gáspár Endre, Kassák első monográfusa. 1945–48 között „elismerő cikkek jelentek meg róla, de Kardos László az egyetlen, aki a futurizmus formafrissítő szerepét méltatva Ady szimbolizmusának megkésetttségét, Kassák jelentőségét megemelő, tehát a jelenhez szóló érvként fogalmazta meg Magyar futurizmus című írásában.” [A magyar irodalom története, 381.]

A kritika pozitív fogadtatása ellenére „Szabó Dezső, aki egyébként a magyar avantgárd egyik szellemi atyja és a vezérségre is igényt tartó kezdeményezője volt, ironikus hangú magánlevélben reagált a kötetre. Babits egy esztendő múlva, A Tett időszakának vége felé szánta rá magát álláspontjának megfogalmazására. Juhász Gyula, akit ma teljes

joggal a magyar avantgárd egyik legkövetkezetesebb híveként tart számon az irodalmi köztudat, 1918-ban írta le először Kassák nevét.” [Csaplár, 43.]

4. Folyóiratai, programja

Az Eposz Wagner maszkjában és az 1915. november 1-jén induló A Tett című lap szorosan összefüggnek egymással. Az Eposz tekintélyt adott Kassáknak, s így folyóiratának is, míg A Tett bizonyította az Eposz radikális újdonságát.

Zolnai Béla 1917-ben az Irodalomtörténetben közölt szemleceikkében szkeptikusan áll Kassákékhöz: „Nem lehet szándékunk e folyóiratban ezt a különben is jelentéktelen szépirodalmat kritizálni, csak annyiban foglalkozunk vele, amennyiben kritikai irodalmunkban – bizonyos elvek és szempontok programszerű felvetése által és önmagukban is kihívva a kritikát – némi mozgalmat támasztott föllépésük.” [Ferenczi, 72.] Ez a Zsolnai által emlegetett „némi mozgalom” nem nevezhető csekélynek, bár tagjait voltaképpen csak Kassák tartotta össze. A magyar irodalom története során ritka a csoportos fellépés, így a Nyugat tömbje kizárólagos hatalmat élvezett. A Tett megjelenésével Kassák viszonya a Nyugathoz megváltozott. A lap továbbra is közli munkáit, ismerteti könyveit. Ebben az új, energikus csoportosulásban mégis vetélytársra lel. Kassák rendszeresen támadja a Nyugatot. „Halálszagúnak” bélyegzi őket, mert úgy tűnik, már elfelejtették az Ignótus által zászlajukra tűzött célmondatot: „A múlttal szemben csak egy kötelességünk van: elfelejteni.”

Az avantgardistáknak is megvoltak a maguk hibái és túlkapásai. Rónay Györgynek igaza lehet abban, hogy „A Tett írói külföldi példákából készen kapták az agresszív modor mintáit és fogásait. A lapban, és utódjában, a Mában bőven találni csinált lármát és akart bonyolultságot.” [Rónay, 301.] Meg kell említenem még a Babits–Kassák vitát, amit a Nyugat közölt 1916-ban. Babits Mihály az első, aki komolyan szólt hozzájuk, bár megfontolt, jól kiszámított szavainak fentről jövő, oktató színezetűk van. Ő is szemükre veti az akaratlan harmóniátlanságot, amin azt érti, hogy ezek az írók nem is képesek eggyé olvasztani érzései szabadságukat. Bírálja programjukat is: „A recept, mint minden külső irányozás csak ártó hatással lehet. A Tett költői közül azokon, kiknek verseit korábbról ismertem, valóban érzem is ezt az ártást: mind kénytetli magát, mind pózokban illeg, mind kevésbé szabad, kevésbé önmaga, kevésbé spontán, mint annak előtte. Sokszor pózoló s nagy komolysággal komédiázó gyerekekre emlékeztetnek.” [Ferenczi, 85.] Babits Mihály atyáskodó fenntartásai ellenére is szövetségést lát bennük, akik még nevelésre szorulnak. Szavaiban nemcsak elmarasztalás, hanem finoman megbúvó csodálat is rejtezik a fiatalság szertelensége, magabiztonsága, szabadsága iránt, ami az önmagában mindig kételkedő Babitsnak sosem volt sajátja. „Még lírájukat is ki szeretnék röptíteni az egyén hangulatainak és képeinek szűk korlátaiból, szívük be akarja érezni az egész emberiség szívének érzéseit, szemük áttekinteni egy villanattal az egész kozmoszon.” [Ferenczi, 84.] Vajda Imre is háttartatlanságukat emeli ki: „A Tett kilép a lélek atmoszférájából. A teologikus világrendet, a kozmoszt éneкли meg és így az erők éneke. (...) A Tett a végtelenségek és az univerzalitások felé lendül. Számára az értékek skálája a fájdalomnak, az emberi boldogságok, az életsorsok és a nyughatatlan természeti erők skálájává változik.” [Rónay, 301.]

Az irodalomtörténetben meglévő vélemények, kritikák sokaságából és sokféleségből ki-ki kiválaszthatja a neki tetszőt, de legbiztosabb, ha saját szemszögéből néz át az idő ablakán, és szívére hallgatva vagy korommal piszkítja, vagy színes tüveget aggat elé, és úgy gyönyörködik a kassáki kilátásban, ahol

*„a fák alapjában véve teherbe esett lányok
halkan beszélnek és azt mondják:
ha ő elmegy én öngyilkos leszek.”*

Kassák maga 1957-ben ezt mondta: „Mindenkor volt erőm ahhoz, hogy hátat fordítsak a sablonoknak, a bevált fogásoknak, és kezdjem előlről az egészet. Ebben a küzdelemben tűnnek fel látszólagos ellentmondásaim, de szerintem ezek nem félénk tétovázások, nem is vakmerő felelőtlenség, hanem az egyre messzebbre törekvés, a tökéletesség utáni vágy jelei.” [Ferenczi, 8.]

5. Egyénisége mint művészetének alfája és omegája

1913-ban a Vasárnapi Újságban egy névtelen kritikus ezt írta: „Kassák egyáltalán nem energikus, harcoló természet, az ernyedten álmodozók, a szótlanul szenvedők közül való, amit ír, az ügyefogyottak költészete, akik a valóság szenvedései előtt csak egy menekülést találnak, a tündérmesét, a képzelet szép, színes, gazdag játékait...” [Ferenczi, 48.] Ez a kritikus – akár ismert volt a neve, akár ismeretlen – nagyon jól tette, hogy nem írta alá ezt a cikket. Szinte megmosolyogtató, mennyire téved. Ami tündérmeséit illeti: Lesznai Anna is úgy gondolta, hogy Kassák meséi nem mesébbek novelláinál, túl reálisak, túl valóságosak. Minden verse is egy-egy kiszakított darabja önmagának, nem a képzelet színes játécai, hanem egy absztrakt gondolkodás pulzáló, bizsergő munkájából termett vér-virágai. „Ennek az életnek a teljességét nem a könyvei adják meg, hanem emberi megnyilvánulásai.” [A Nyugat Kassák-estjén elhangzott előadások, 124.] Komlós Aladár ezt így fejtette ki: „Hatását részben személyi varázsának köszöni. A magyar irodalomban vannak nála tehetségesebb írók, de egy dologban Kassák talán minden kortársának felette áll. Ma, amikor mindenkit összeűz vagy összezsugorít vagy porhanyóssá tesz az élet, ez a keményfából faragott ember erősebbnek bizonyult a külső körülményeknél. Nincs ma senki köztünk, aki olyan biztosan formálná életét, a maga győztes akarata szerint, mint ő. Inkább erkölcsi erejével, mint fantáziájával alkotta képekkel bővíti el híveit. Politikai ellenfelei kígyót-békát kiáltottak már rá, de aki érintkezik vele, megérzi benne azt az erkölcsi rangot, amit önéletrajza sugároz.” [Ferenczi, 10-11.] Személyisége varázsának kiemelését nem életműve jelentőségének rovására teszik, hanem megértése érdekében, vagy annak hatására.

Sok művészt is megihletett. Például Szécsi Margit Madár-e az Denevér című versében állít maradandó emléket neki, Kovács György az Hommage a Kassák című darabjában. „Irodalomnak és zenének ilyen áttételesen érvényesülő, sajátos, mégis erősen érezhető kölcsönhatása a következő nemzedékek művészetében is érvényre jut. Az 1965 körül diplomát nyert nemzedék egyik legtehetségesebb, ugyancsak világszerte ismert tagja, Balassa Sándor Requiem Kassák Lajosért című alkotása (1968–69) szinte összefoglalása e közös törekvéseknek.” [A magyar irodalom története, 230.] Nem szabad kihagynom a sorból Rába György találó sorait:

*„Az élet mezeje fehér lap
nincs itt csalóka alakjátzó pára
se formatorzító árny-facsaró sugárzás
a látvány érzéseink tiszta fonadéka
tarka regéket nem gyűjthet itt a vándor
tájjáról igazmondó harangszó kondul fülébe
rend és tisztaság.”*

6. „Mint az olvadó vas”

A politikai élet fordultával kikerült az érdeklődés középpontjából. Kassák, már túl a hatvanon, még mindig tele van tenniakarással, erővel, kitartással. Az író Kassákot elhallgattatták – hát előtérbe került a festő Kassák: „A pennát kiűtötték a kezemből, elővettem az ecsetet...”

„Hogy állta a sors hintáját! Nem szállt fejébe az esztendőig tartó félreállítás. Egyenes maradt, egyenletes, soha nem kérkedett mellőzöttségével. De európai hírnevével sem. Egyformán bírta a sikert és a sikertelenséget. Rá is érvényes, amit ő írt Bartókról:

*csak muzsikál nekünk, és soha nem kérdezi
jelen vagyunk-e az Úrfelmutatás*

pillanatában” [Palotai, 160.]

S ő valóban nem hatásvadász, meghökkentő képei nem az olvasók szenzációvágyának a kielégítésére valók, nem akar ő port kavarni, döbbenetet kiváltani, egyszerűen élni. Ahogy egy művész élhet. Szüksége van arra, hogy napról napra kifejezze magát, s mialatt szétosztogatja kincseit, ő egyre erősödik. Hatalmas alkotóvágy él benne, a tökéletességre törekszik. Érdekes Palotai Erzszi gondolata: „Azt éreztem, hogy mikor azt mondja például: „bizonyos, hogy a költő vagy épít magának valamit, amiben kedve telik, vagy bátran elmehezt szivarvégszedőnek”, ennek hitele van, holtbiztos, hogy ő is inkább elmenne csikket szedni.” [Palotai, 152.] Ez nem azt jelenti, hogy Kassák nem tartja magát elég jó költőnek. Nem, egyszerűen nem érzi úgy, hogy befejezte küldetését, hogy művei sokasága lezárt egész. Amíg él – dolgozik, épít, s így amiben kedve telhetne, csak halálával lesz tökéletes. Egy ilyen hosszú, aktív élet barokkos bőséget adott. „Felmerül a kérdés, miképpen telt egyetlen ember erejéből minderre. Kassák maga így válaszol: „Néha magam is hitetlenkedve nézem kézírataim, könyveim, újságcikkeim hatalmas kötegét... Csodálkozni csak azon tudok igazán, hogyan volt időm mindehhez akkor, amikor harcoltam az élet más területein is, nem kevés kockázattal, és ellenfeleim gyakori tüszúrásait hol kivédve, hol elszenvedve, amikor nem kevés energia kellett életem kiegyensúlyozott fenntartásához, egy rend megteremtéséhez, ahol mindent a helyére akartam tenni gondolatban, tettekben, érzelemben, emberi relációban, de még környezetem tárgyaiban is. Honnan vettem az időt, hogy ugyanakkor festettem is, és neveltem fiatalságot, szenvedélyem és gyönyörűségem pedig a lapszerkesztés volt, aminek hódoltam mindaddig, amíg sorsom és más erők ezt lehetővé tették. Hogy volt időm szeretni a szerelmet, és hogy volt időm pihenésképpen horgászni, amihez tudvalevő, hogy hajnali négykor kel fel a tisztességes horgász...”

Honnan vettem ezt a rengeteg időt? Csak egyképpen tudnék válaszolni: soha mást nem tettem, mint amit tenni akartam, amit tennem kellett. Tetteim és én egyek voltunk, habozással, tépelődéssel, örömtelen, önmagamat ki nem elégítő alkotással és alkudozással soha nem bíbelődtem, mondani pedig mindig az igazat mondtam, vagy azt, amit legjobb tudásom szerint annak hittem. Úgy hiszem, ezért volt erőm és időm az életemhez.” [Major Ottó, 112-113.]

Végezetül még egy képet szeretnék bemutatni róla Palotai Erzszi segítségével, ami azt bizonyítja, hogy Kassák nemcsak tudatos ember volt, hanem mélyen érző is.

„A hetvenedik születésnapján a vendégei voltunk. A tátrai vonósnegyes házi hangversenyt adott a tiszteletére. Eljátszották Kovács György Hommage a Kassák című művét, aztán egy Haydn-darabot. Kassák mellett ültem, oldalról néztem kivésett arcát. S egyszerre látom, peregnék a könnyek lehunytt szemhéjai alól. Az arca mozdulatlan, sem fájdalom, sem öröm, sem megihatottság nem tükröződik rajta, rezzenetlen, merev, csak a könnyei folynak, folynak, folynak...”

Mint az olvadó vas.” [Palotai, 161.]

IRODALOM

1. A magyar irodalom története. 1945–75. I. Irodalmi élet és irodalomkritika. Szerk.: Béládi Miklós – Bp.: Akadémiai Kiadó, 1984.

2. A Nyugat Kassák-estjén elhangzott előadás // Németh Andor. A szélén behajtva. Válogatott írások – Bp.: Magvető Kiadó, 1973.
3. Ágh István. Hová repült a nikkell szamovár? // Új Írás (1974) 4. szám
4. Csaplár Ferenc. Kassák és Kosztolányi // Irodalomtörténeti Közlemények 11. (1993) 1. szám
5. Ferenczi László. Én Kassák Lajos vagyok. Bp.: Kozmosz Könyvek, 1987.
6. Kassák Lajos. Egy ember élete. Bp.: Magvető Kiadó, 1983.
7. Magyar Irodalmi Lexikon. Főszerk.: Benedek Marcell – Bp.: Akadémiai Kiadó, 1963.
8. Magyar Nagylexikon. Szerk.: Glatz Ferenc – Bp.: Nagylexikon Kiadó, 2000.
9. Major Ottó. Értelem és szenvedély. Bp.: Szépirodalmi Könyvkiadó, 1980.
10. Új Magyar Irodalmi Lexikon. Főszerk.: Péter László – Bp.: Akadémiai Kiadó, 1994.
11. Palotai Erzsébet. Költők, versek, találkozások. Bp.: Szépirodalmi Könyvkiadó, 1974.
12. Rónay György. A nagy nemzedék. Bp.: Szépirodalmi Könyvkiadó, 1971.

Неште Юлія Творча сила Лойоша Кошшака у зірці його особистості Резюме

У статті розглядаються індивідуальність та риси особистості Лойоша Кошшака, видатного творця угорського авангарду. Його мистецька сила аналізується у дзеркалі його життя.

CSUKA EMŐKE

(Ungvár)

Balla László A végtelenben találkoznak c. regényfolyam címadásának jelképiségéről

A cím a mű előtt állva előreutal az egész alkotásra, azt „...jelenti, jelképezi, az egészért áll helyt.” [1, 326] Vagyis olyan eleme, amely összefogja, egységessé teszi az alkotást, „...rendeltetése az, hogy vele az író egyénítse művét, összetéveszthetetlenül elkülönítse minden más irodalmi alkotástól. De legalább ilyen fontos az a szerepe is, hogy előre jellemezze a művet, felidézze légkörét, hangulatát, mintegy dióhéjba sűrítve adja az egészet.” [1, 326] A címeket tartalmuk, szerkezetük és időnként funkciójuk szerint szokták elemezni [8, 183]. Az alábbiakban Balla László *A végtelenben találkoznak* c. regényciklusában vizsgáljuk a címeket elsősorban tartalmuk, sajátos szimbolikus jelentéskörük szerint.

A regényfolyam első darabja az *Azt bünteti, kit szeret* c. alkotás. A mű megnevezése biblikus, vallásos eredetű. Erre utal a regény mottójául választott részlet Pálnak a zsidókhoz írt leveléből: „*Mert kit szeret az Úr, megdorgálja, / megostoroz pedig mindent, a kit fiává fogad*”, valamint egy másik – Pál György szerint [13, 269] – „ket-tős forrásból táplálkozik” a cím, a 17. századi „*Térj magadhoz, drága Sion...*” kezdetű református zsoltárból, amelyet a gályarabok énekének is tartanak. Különösen ez utóbbi szimbolizálja a 20. századi emberi létet. Hiszen ebben az értékeket romboló, két világ-háborúval is átszőtt világban csak az tud életben maradni, érvényesülni (különösen, ha magyar ezen a vidéken, teszi hozzá a szerző), aki lemond hagyományairól, lelki szabadságáról, emberségéről. Főként az értelmiségre érvényes ez, ahogyan előszavában Balla László is utal erre, hogy a kárpátjai magyarság, különösen az értelmiség sorsáról szeretne szólni, hiszen a társadalomnak ez a rétege jobban ki van szolgáltatva a hatalomnak. A műben a kárpátjai magyar értelmiségi és művészsréteg életét követhetjük nyomon a főhős és a környezete az 1945-től 1953-ig tartó időszakban. Szakáll Zoltán még gimnazistaként választja saját és kisebb közössége mottójául a protestáns zsoltár sorait: az isten azt bünteti, akit szeret, azért, hogy ezáltal is erősebbé tegye, hogy alakítsa. Legátusként erről prédikál az ungvári református templomban az összegyűlt híveknek. Később, talán a fohász jelképiségét mélyítve, a főhőst éppen az ima és prédikáció miatt zaklatni kezdi a politikai rendőrség. De Szakáll ekkor még nem hajlandó a megalkuvásra. Később viszont egyre többször hátrál meg, választja a könnyeb-bik utat. Ő maga is elfeledi kedves imáját, sőt ősei hitét is. Eltávolodását Istentől és a vallásától jelzi a regényben a címadó mondatnak az elmaradása is. Az 52. oldalig négyszer fordul elő a fohász, majd egyszer a 104. oldalon, de itt a páli levelet idézve, majd csak a mű legvégén bukkan fel újra, mikor Zoltán megtalálja igazi társát és ezzel együtt a nyugalmat: „*Akkor ismét végigpergette magában az elszállt éveket, és úgy látta, kellett az a sok megpróbáltatás, kellett a jövőtlenségbe való belekeseredés, hogy ideérkez-*

zék ma ilyen megtisztultan. És kellett az a pár évi istentelenség is.... ..egész eddigi élete tulajdonképpen egyfajta gályarabság volt, vergődés az evezőpadhoz láncolva – de hisz épp a gályarabok énekét zengedeztette ő a gyülekezettel ama régi, reményvesztő karácsonyon: «Azt bünteti, kit szeret»...» [4, 316].

A ciklus következő darabja **A Nagy Semmi** c. regény. Főhőse, Ducsay József volt járási tanácselnök emlékezik vissza életútjára és ítéli azt, különösen a hatalom szolgálatában eltöltött éveit „Semminek”. Furcsa karrier volt az övé. „Nem igazi karrier...” – írja Mezey László Miklós [11, 49] – „Részint, mert kevésbé a tetteivel, inkább félelme diktálta megalkuvásai révén nyeri el fölöttesei jóindulatát, részint, mert minél fontosabb elvtárs válik belőle, annál inkább szenved, csaknem megundorodva magától.” Ducsay többször mondja ki a regény folyamán: „*Egész életemben csináltam a Nagy Semmit.*” [2, 189, 256] Nemcsak az értelmetlen parancsok teljesítésére, az üres szölamokra, a felesleges szócséplésre, a termelési adatok meghamisítására vonatkozik ez, nemcsak az ő életére érvényes, hanem mindenkire, aki feltételek nélkül kiszolgáltatta ezt a rendszert. Így fogalmaz erről Pál György: „...a világmegváltó szándék, amely egykor a pétervári forradalom lángjainál gyulladt ki, füstté és korommá vált, „A nagy semmivé” lényegült. E korom nemcsak a környezetre, hanem az emberi szellemre is rárakódott, füstje pedig intenzíven mérgezte a lelkeket.” [14, 144] Ennek ellenére a regény nem tűnik egyfajta mentegetőzésnek Balla László részéről, bár az író és a főhős sorsának alakulása mutat bizonyos hasonlóságot abban, hogy az előző rendszerben mindketten többé-kevésbé magasabb pozíciót töltöttek be. (Fodor András nyílt levelében így szól erről: „...többszörösen beavatódttál az épülő kommunizmus nagy országának titkaiba...” [9, 22].) Vekerdi József a művet „jelképes önéletrajzi regénynek” tartja és inkább a vallomások jellegét emeli ki, a mű címét is így közelítve meg: „A szerző hozzáállása a kálvinista hitvallás tételére emlékeztet: mindannyian gyarlók, bűnösök és esendők vagyunk... Megalkuvások árán kíséreljük meg magunk és környezetünk életkörülményein javítani, ám keserűen kell tapasztalnunk, hogy kísérletünk hiábavaló. Mindaz, amit tettünk, és az egész rendszer tett: Nagy Semmi.” [15, 116] Ez a vélemény mintha az előző alkotás vallásosabb szemléletmódjával kötné össze ez utóbbi művet, ahol a főhős sokkal távolabb került hitétől, sőt a szelenci református templom ateista múzeumává való átalakításával jelképesen meg is tagadja azt, és talán ezért érinti meg őt ilyen közléről a „Semmi” szele. Jelképes Ducsay sorsában egyébként az is, hogy nyugdíjas korúként, de még a posztján éri meg a rendszer összeomlását (bár már többször szerette volna ha nyugdíjazzák, mindig valaki érésének engedve maradt). Így még tanácselnöki székében kell szembeülnie azzal a kudarcral, hogy a rendszer, amelynek a kiszolgálója volt (kb. 30 éven keresztül), amely megkövetelte a hazugságot, a képmutatást, megszűnt. A mű utolsó sorain is azt példázzák, hogy akinek az élete a „Semmi” szolgálatában telt, annak a lelkébe is beleférköszött az űr és mindenhol ezzel találkozik: „*Csak a Semmi. Mindenütt a Semmi. A Nagy Semmi. Itt is.*” [2, 336]

A regényfolyam harmadik része **A végtelenben találkoznak** c. alkotás, melynek megnevezése azonos a közös címmel. Főhőse Gerlóczy Béla, az író alteregója, aki a második világháború utáni zűrzavaros világot átélve eldönti, hogy Magyarországra szökik továbbtanulni. Többszöri találkák után megegyezik egy orosz határőr tiszttel, aki megszervezi a határon való átjutását. Kalandos szökésének háromnapnyi története adja a regény cselekményét. Viszontagságos körülmények között (egy teherautó csomagterében és egy pincében) eltöltött időszak ez, amely alatt a főhős végiggondolja eddigi életét. Az emlékekben helyet kapnak a nagyszülők, a szülők, a rokonság, a szerelmek, a barátok és mindenki, aki ehhez a vidékhez kapcsolódik és részese volt az 1945-46 előtti eseményeknek. Főként a halott édesapjára gondol. Életének döntő és halálközeli pillanatában az ő emlékét, szellemét

idézi meg. Lázálmában édesapja egy szakadék felett szárnyal, és Bélát is hívja: „*Apám ott szárnyal, lebeg a mocsár fölött, és hív maga után. Még néhány pillanat, és meglendítem a két karom, ezek szárnyra nemesülnek, és indulok, hogy ott, a messze végtelenben találkozunk.*” [3, 319] Itt bukkan fel a címbeili kifejezés is, amelyben „végtelen” fogalma egyaránt jelentheti az életet és a halált is, hiszen a hős szempontjából kezdetben mindkettő egyaránt esélyes. A mű utolsó mondata: „*Megnyugodhat. Ez itt már Magyarország.*” [3, 320] – dönti el végül, hogy Gerlóczy sorsa milyen irányba fordul, bár maga a hős is a „végtelenre” úgy gondol, mint a túlvilágra, ahol apjával találkozhat. Végül mégis inkább jelenti az előző élet halálát és egy új élet jövődjét ez a kifejezés, hiszen megtörténik a lehetetlen, a főhősnek sikerül mindenféle akadály ellenére is elérni célját, átjutni a hátáron, és ezzel kitörni családjá balsorsának ciklikus folyamatából. A „végtelen” így tér- és időkategóriából jelképpé válik, és ezzel talán magyarázatot kapunk a regény címének elszemélytelenítő megfogalmazására is, vagyis a végtelenben találkozhatnak mindazok, akik megteszik ezt az utat.

A ciklus negyedik darabja a **Borbélyműhely a Vakhoz** c. mű, amely terjedelmében (sokkal rövidebb), szerkezeti felépítésében (két nézőpontból láthatjuk az eseményeket) és címadási módszerében is különbözik az előző alkotásoktól. A regény megnevezését egy folyton ismétlődő, kezdetben látszólag jelentéktelen epizód szolgáltatja, amely később a cselekmény meghatározó, összetartó elemévé, „a regény szerkezetét erősítő metaforikus jelentéssorrá válik” [12]. 1959 tavaszán Gerlóczy Béla Kijevbe utazik, célja a magyar irodalmi tankönyvek kiadásának elősegítése. Kijevi tartózkodása idején egy borbélyműhelyt látogat, mert otthon felejtette a borotváját. Minden délben a borbélyüzlet előtt elhalad egy világtalan ember: „*Ment kint az utcán, fehér botjával végigkopogtatta a házakat, lépcsőket; a borbélyműhely nyitott ajtaján kissé be is dugta a botot, megállt, beszippantotta a kölniszagot, ebből megállapította, hogy jó helyen jár, és megnyugodva indul tovább.*” [6, 15] Ez a vak férfi a regény folyamán még tizennégyszer bukkan fel és személye a főhős gondolataiban jelképpé válik. Már „...a második találkozáskor valahogy jelenség lett belőle; számomra már nem csupán egy világtalan ember volt, hanem a Vak nagy betűvel, olyan valaki, aki bizonyos fokig megadja akkori kijevi tartózkodásom jellegét...” [6, 15]. Később Gerlóczy magában róla nevezi el a borbélyműhelyt is, amely számára a pihenés, a felfrissülés helyévé válik. A világtalan emberrel való találkozásnak az epizódjára Balla Lászlónak a Sosemvolt repülések emléke c. gyűjteményében is rátalálhatunk. Ugyanígy megnevezéssel, tárca formájában közli a történetet, és már itt a sorsát méltósággal viselő emberiség jelképévé avatja a világtalant, akiről a történet végén (akárcsak a regényben) kiderül, hogy nemcsak vak, hanem süketnéma is. A regényben ez az esemény elmélyíti a mű jelképiségét, a főhős a saját cselekvésképtelenségét látja meg ebben: „*Tapogatózó botorkálásával azt a szerencsétlen valakit szimbolizálta számomra, aki a közoktatásiügyi minisztériumban tehetetlenkedik napról napra, ...aki a sorssal egyezkedik, világtalanként tapogatózva valamely, még mindig irracionálisnak látszó gondolatrendszer útvesztőjében, mind több engedményt téve, mind többet fölálodva abból, aki ő valaha volt, közben fehér botjával hadonászik, hogy csak leljen azért valami keskeny ösvényt, amelyen végül is eljuthat valahová.*” [6, 176] De ennek a süketnéma és világtalan embernek az alakja túlmutat ezen a regénybeszótt szimbólumon és egy másik jelképes gondolatot is hordoz személye. Erre Mezey László Miklós hívja fel a figyelmünket. Szerinte az elmúlt rendszerben „...csak az élt háborítatlanul, aki nem látott, nem hallott, nem beszélt. Paradoxon, de igaz, a fizikai lét legkiszolgáltatottabbja érezhette magát a legnagyobb biztonságban.” [12]

A regényfolyam következő darabja az **Ároni áldás** c. kisregény. Hasonlóan az előzőalkotáshoz, ennek is a Sosemvolt repülések titka c. kötetben már korábban, ugyanezen a címen megjelent egy elbeszélés változata. A szerző a bevezetőben röviden így foglalja

össze a mű témáját: „Ebben, az előzőekhez képest kisebb terjedelmű munkámban... Gerlőczy Attila – a központi hős, Béla unokabátyja – lép színre, az ő második világháborús kálváriája adja a cselekmény egyik szálát; de főként barátjának és katonatársának, Csomár Tibor tragikus sorsú előkönyörgő tanítónak a pályáját kísérhetjük figyelemmel.” [5, 5] A kisregény címe újra vallásos jelentésrétegeket érint. Az ároni ima a református istentiszteletek végén hangzik el, amikor a lelkész kiterjesztett kézzel megáldja közösségét. Csomár Tibor számára a papi pálya és a felemelt kézzel való áldásosztás elérhetetlen álom csupán, hiszen édesapja vállalkozásának csődje után nem tudta befejezni teológiai tanulmányait, később pedig életvitelével sem szolgál rá a lelkészi hivatásra. Szinte fizikai fájdalmat jelent Csomárnak, hogy előkönyörgőként elmondja ugyan az imát, de a keze nem lendülhet a magasba, „*béna vigyázz!-ban*” kell állnia. Katonaként keserűen gondol vissza a számára csonka áldástmondó pillanatokra, mintha ezek is életének a félrecsúszását példáznák, pedig ekkor már szenvedésével, barátja iránti hűségével méltóvá vált a „teljes” imára. A mű kezdetén-végén (ugyanazzal a képpel kezdődik és fejeződik be a regény) teljesülni látszik Csomár Tibor vágya. De ez csak egy hamis látszat. Bajtársaival együtt kivégzik és ő kiterjesztett kézzelzuha alá, mintha áldást osztana, de „*Akiket megáldhatott volna, mind halottak voltak.*” [5, 69] A sorsok kifordulását, a szerepek felcserélődését előrejelzi a regény szövege is: Csomár fiatal előkönyörgőként áldásmondáskor úgy áll, mint egy katona, haldokló katonaként pedig, mintha lelkésszé válna. Furcsa, torz szimbolikájú lesz így a mű címe, valahogy azt jelképezi, hogy a háborúban minden a visszájára fordul. Ami addig bűn volt az kíváncsiság, sőt kötelezővé válik, az érték pedig eszköz lesz a hatalom kezében s ezáltal devalválódik (ahogyan a „*Veliünk az Isten!*” fohász az ütlegető német katona övcsatján [4, 9]).

A regényciklus utolsó kötete **A lét határán** c. alkotás. Ezzel a művel egy kiadásban két másik kisregény is megjelent, de ezekről most nem szólunk. A regényben Vilmányi Ottóné, lánykori nevén Törő Olga házasságának történetét ismerjük meg. A férj halála indítja el a második feleségben az emlékezést. Vilmányi Ottó alakja eléggé ellentmondásos. Több nézőpontból ismerhetjük meg, de csakis ellenszenves tulajdonságairól tudunk. Sőt külsőre sem túl megnyerő figura, mégis rengeteg nőt csábít el. (Néhányan Vilmányiban Kovács Vilmos író-t vélik felfedezni. Erre talán a Vilmányi – Vilmos nevek hasonlósága is alapot ad. Igaz, a kisregény főhősnének semmi köze sincs az írás tevékenységéhez, de az előbbi feltételezés, a két alkotó viszonyának ismeretében, talán magyarázatot ad a szereplő jellemének egysíkúságára.) Olgának ebben a kapcsolatban végig a második nő szerepe jut. Sorsa a „lét határán” található életút jelképe, hiszen végig a tovább már nem fokozható, az éppen még elviselhető szenvedés az osztályrésze. De érthetjük az alkotás megnevezését másképp is, mint a létszükséglet határát, az anyagiakban való szűkölködést. Jelentheti még, ahogy a szerző az előszavában kifejti, az emberi lét határának pillanatát, amikor az ember végignézi életének filmkockáit (halk hozzáfűzésként megjegyeznénk, hogy a regényfolyam is időnként ennek az érzetét kelti). A „lét határa” kifejezheti azt is, hogy valaki az emlékekben él, vagy ahogyan azt Olga a férjére gondolva képzei, valamely köztes, szellemi állapotot is jelölhet, amit a főhősnő ismerőse így kommentál: „...*előfordul, hogy egyes elköltözöttek valakik számára a halál beálltával nem szűnnek meg egzisztálni, valami formában állandóan jelen vannak az életünkben...nincsen talányosabb és megmagyarázhatatlanabb valami, mint az emberi lét, ennek kezdete és vége.*” [1, 57]

Az előbbieken nem szóltunk még a regényciklus közös címről. A **végtelenben találkoznak** kifejezés az azonos megnevezésű harmadik regényt kivéve, csak a második mű, A Nagy Semmi szövegében bukkan fel, ahol a főhős felidézi szerelmeit és nem tudja, akarja elhinni, hogy ezekkel a nőkkel már soha nem fog találkozni. Szerinte ahogyan a

пárhuzamosok összeérnek a végtelenben az ő sorsuk is ott találkozik majd [2, 255-256]. Balla László egy interjú alkalmával így magyarázza a művek megnevezését: „A regények lapjain fölvonul, olykor egymással szemben álló, összeütköző szereplőket, az egymást elvesztőket, elhagyókat, megtagadókat a történelmi sorsközösség nagy távlatokban egybekapcsolja. A végtelenben találkoznak, mint a mértanban a párhuzamos egyenesek.” [16]

„A jó cím már fél siker, sőt aforisztikus túlzással a cím fontosabb, mint maga a mű” – írja Kovalovszky Miklós idézett tanulmányában [10, 326] és jól jellemzi ez a gondolat a bemutatott alkotások címeit. Balla László regényeinek megnevezései minden esetben találóak, valamenyi szimbolikus jelentésű, az alkotás egészét átfogó, meghatározó jelképet emel ki. Sőt jelképiségében is összetett, több megoldási lehetőséget kínál. Szerkezetileg a címek többnyire mondatszerűek, kivéve a Borbélyműhely a Vakhoz és az Ároni áldás megnevezéseket, ezek szószerűek, hiszen egy kifejező szószerkezettel utalnak a mű egészére. Funkciójukat tekintve (talán álíthatunk ilyen, bár ez inkább az újságírásra jellemző, de Balla is több évig tevékenykedik ebben a munkakörben) a címek figyelemfelhívóak, sőt figyelemfelkeltőek. Mindezekből következtetjük, hogy Balla László műveit egy-egy címadási módszer jellemzi és a megnevezéseknél kiemelt szerepe van a jelképiségnek.

IRODALOM

1. Balla László. A lét határán. – Ungvár: PoliPrint, 2001, 1-152.o.
2. Balla László. A Nagy Semmi. – Bp.: Háttér Lap- és Könyvkiadó, 1993, 1-336.o.
3. Balla László. A végtelenben találkoznak. – Bp.: Háttér Kiadó, 1994, 1-320.o.
4. Balla László. Azt bünteti, kit szeret. – Bp.: Háttér Lap- és Könyvkiadó, 1990, 1-116.o.
5. Balla László. Ároni áldás. – Ungvár: Pánsíp–UngBereg Alapítvány, 1996, 1-69.o.
6. Balla László. Borbélyműhely a Vakhoz. – Ungvár–Bpudapest: Galéria–Ecriture, 1995, 1-176.o.
7. Balla László. Sosemvolt repülések emléke. – Uzsgorod: Kárpáti Kiadó, 1989, 1-189.o.
8. Fenyő D. György. Poétai iskola. – Bp.: Krónika Nova Kiadó, 1999, 183-184.o.
9. Fodor András. Balla László új könyveiről. // Pánsíp, 1994, 1.sz., 22-23.o.
10. Kovalovszky Miklós: A cím stilisztikája. // Nyelvtudományi Értekezések, 1974, 83.sz., 326-332.o.
11. Mezey László Miklós. A Nagy Semmi. Korrajz Kárpátalja negyven évről. // Pesti Hírlap, 1993. július 15, 163.sz., 49.o.
12. Mezey László Miklós. Balla László: Borbélyműhely a Vakhoz. // Somogy, 1996, 2.sz., 195.o.
13. Pál György. Balla László: Azt bünteti, kit szeret. // Bessenyei György Tanárképző Főiskola Közleményei, Nyíregyháza, 1992, 265-275.o.
14. Pál György. Balla László: A Nagy Semmi. // Szabolcs-Szatmár-Beregi Szemle, 1994, 1.sz., 141-144.o.
15. Vekérdi József. Balla László: A Nagy Semmi. Kortörténeti regény. // Confessio, 1994, 2.sz., 115-116.o.
16. (s-n). A Nagy Semmi regénye. Balla László a kárpátaljai magyarságról. // Vaasárnapi Hírek, 1993. július 4. IX.évf., 27.sz.

Чука Емике

Символика назв циклу романів Ласло Балли “Зустрінуться в неосяжності” Резюме

Цикл романів Ласло Балли “Зустрінуться в неосяжності” нараховує шість томів: “Кого любить, того і карає”, “Велике Нічого”, “Зустрінуться в неосяжності”, “Перукарня до сліпого”, “Ааронське благословіння”, “На грані буття”. У дії цих праць повторюється та періодично розгортається назва творів. Назви романів походять з багатьох джерел: з біблійних, з історичних, з філософських, з релігійних. Назви цих романів Ласло Балли мають подвійний зміст, вони дають центральний зміст думок письменника та є символами, і в такому плані висвітлюють проблематику ХХ століття.

III.

NÉPRAJZ

ΕΤΗΟΓΡΑΦΙΑ

BERTA ELEONÓRA

(Ungvár)

A halál hírüladása harangszó által a Felső-Tisza-vidéken

*Megkondul a harang, s mint gyors madársereg
Száll szava a légben utcák, házak felett.*

Kárpátalja magyarlakta településein évszázadok óta a harang megszólaltatásával adják hírül azt, amikor a faluközösség egy-egy tagja eltávozik az élők sorából. A harangozás által történő hírüladásnak megfigyelhető tájankénti változása. Jelen cikkemben szeretném bemutatni a Felső-Tisza-vidék 11 településének harangozási rendjét a református közösségekben.

A hírüladás legelterjedtebb formája a harangozás. Ez a Magyar Néprajzi Lexikon szerint: kultikus eredetű eljárás, amelyet már az ókori Rómában is alkalmaztak. A keresztény egyház a 12. században tette kötelezővé a felszentelt harangok használatát.

A harangszónak több funkciója van: harangok jelzik az egyes felekezeteknél az időt, harangszó figyelmezteti a hívőket az istentiszteletre. Azt is mondhatjuk, hogy a harangnak információközlő szerepe is van. Az emberi élet fordulóinak eseményeit is harangozással jelzik: születést, házasságkötést, halált. Az alábbiakban a halál bekövetkezésének az időpontjától az elhantolásig, sőt az egy év múlva történő megemlékezésig mutatom be a harangozás rendjét.

Felravatalozás és koporsóba tétel után megtörténik a hírüladás. Mindegyik kutatóponton a rokonokat, ismerősöket értesítik először. Három kutatóponton (Visk, Tekeháza, Csetfalva) kaptam olyan információt, hogy a családon kívül értesítik – régen a halottkémert – az orvost. Ezután szólnak a harangozónak. Salamonban volt szokásban, hogy először a kurátorhoz kellett menni, hogy engedélyt adjon a harangozónak a harangozáshoz. Ezt csak akkor történhetett meg, ha ki volt fizetve az egyházadó. Amíg ki nem fizették – ha elmarádásuk volt –, addig nem harangoztak.

Miután beszéltek a harangozóval, mentek a paphoz, hogy bejelentsék a halálesetet és megbeszéljék vele a temetés időpontját. Régen ebből nem adódtak bonyodalmak, azonban a 90-es évektől kezdve, hogy a papok több gyülekezetben is szolgálnak, néha gond van az időpont egyeztetésben, de mindig megoldják. A fentiekben felsorolt tennivalókat legtöbbször a rokonságból egy férfi intézi. Gyulán ez az elhunyt keresztfiának a tiszte, ezzel neki kell foglalkoznia.

A haláleset jelzése vidékenként, néhol felekezetenként is változó és nemek szerinti eltérés is tapasztalható. A falu lakossága mindenütt a harangszóból szerez tudomást a halál híreről. Mikor meghallják a harangszót – ebből már megállapítják, hogy férfi, nő, netán gyerek halt meg – kimennek az utcára és ott kérdezzetik egymástól ki halt meg, információt

szereznek a halott személyéről. Napjainkban már a telefont is alkalmazzák „információ-szerzésre”. Az alábbiakban bemutatom, hogy a vizsgált kutatópontokon milyen módon, milyen sorrendben harangoznak először a halottnak nemtől függően:

Salamonban és Szalókán:

Férfinak: nagyharang, kisharang, összehúzzák

Nőnek: kisharang, nagyharang, összehúzzák

Gyerekek: ugyanúgy, mint a felnőtteknek

Gyulán:

Férfinak: nagyharang, kisharang, összehúzzák

Nőnek: kisharang, összehúzzák

Gyerekek: kisharang

Tekeházán:

Férfinak: három „verset” a nagyharanggal húznak

Nőnek: két „verset” a nagyharanggal húznak

Gyerekek: egy „verset” a kisharanggal húznak

Ezek *jelzők*. A jelzők után egy hosszú verset húznak mind a 3 haranggal egyszerre.

Péterfalván: nincs különbség a harangozásban nemek szerint, hanem korosztály szerint eltérés van. Másként harangoznak a felnőttnek és másként a gyerekek:

Felnőtteknek: ötszöri megszakítással

Gyerekeknek: háromszori időközkihagyással

Szlatinán:

Férfinak: háromszor nagyharanggal, fiatalnak kisharanggal

Nőnek: kétszer nagyharanggal, fiataloknak kisharanggal

Gyerekek: 10 éves korig csengővel

Badalón és Váriban:

Férfinak: háromszor nagyharanggal

Nőnek: kétszer kisharanggal

Gyerekek: ugyanúgy, mint a felnőtteknek

Técsőn:

Férfinak: háromszor nagyharang „híradó”, aztán össze

Nőnek: kétszer nagyharang „híradó”, aztán össze

Gyerekek: ugyanígy, csak itt kisharanggal. 3-4 éves korig csengővel, ugyanennyit.

Visken:

Férfinak: háromszor kisharanggal, aztán „ráhúzzák”

Nőnek: kétszer kisharanggal aztán „ráhúzzák”

Gyerekek: ugyanúgy, mint a felnőtteknek;

Csetfalván:

Férfinak: háromszor nagyharanggal, negyedike összehúzzák

Nőnek: kétszer nagyharanggal, harmadikra összehúzzák

Gyerekek: ugyanígy

A temetésig még többször, különböző napszakokban szól a harang. Itt már nincs sem nemek, sem korosztály szerinti eltérés:

Salamonban és Szalókán:

Reggel és délben – mindig összehúzzák – egyszer

Gyulán, Tekeházán, Péterfalván, Szlatinán, Visken:

Reggel, délben, este (naplemente előtt) – csak hosszúval egyszer

Badalón és Váriban:

Reggel és délben – egyszer összehúzzák

Técsőn, Csetfalván:

Reggel, délben, este (naplemente előtt) – egyszer összehúzzák

A halottnak a temetés napján már csak egyszer harangoznak, a temetésre. Ezt szinte minden kutatóponton úgy nevezik, hogy „gyűlöre” húzzák:

Salamonban és Szalókán:

Háromszor harangoznak (nagy, kicsi, összehúzzák);

Gyulán:

Egyet húznak gyülekezésre hosszúval

Tekeházán:

Gyűlöre harangoznak egy hosszú verset a nagyharanggal, egy órával a temetés kezdete előtt;

Péterfalván:

Egyet húznak gyülekezésre a nagyharanggal;

Szlatinán, Badalón és Váriban:

Összehúzzák egyszer;

Técsőn:

Napjainkban már nem harangoznak a temetésre, régen nagyharanggal harangoztak;

Visken, Csetfalván:

Összehúzzák egyszer.

A temetési szertartás ideje alatt nem harangoznak. Azonban, mikor a koporsót leviszik az udvarról és megindul a menet a temető felé, ismét megszólal a harang, és mindaddig szól, amíg be nem hantolják a sírt. Ez mind a 11 kutatóponton megegyezik.

A halottért való harangozásról azt mondták az adatközlők, hogy azért van rá „szükség”, mert ez egyfajta tiszteletadás az elhunytak az élők részéről. Gyulán tették még azt hozzá, miszerint azért harangoznak, mert: *Jézusnak is harangoztak, mikor kilehelte a lelkét.* Szintén Gyulán él egy hiedelem a harangozással kapcsolatosan: a harang, ha „viszsaüti”, akkor nagyon hamar újabb halott lesz a faluban. Szinte minden kutatóponton előforduló hiedelem, hogy a halottért naplemente után nem szabad harangoztatni, „ne érje harangszó” mondják többek között Csetfalván is, mert ez nagyon rosszat jelent, de hogy mit arra már nem emlékeznek.

A vizsgált kutatópontok közül Salamonban és Szalókán a harangozással, a hírüladással kapcsolatban van egy momentum, ami a többi kutatóponton nem figyelhető meg. A családtagok úgynevezett „emléket” huzatnak hozzátartozójukért halálának egy éves évfordulóján. Ilyenkor délben újra megszólalnak a harangok. A két harangot együtt megszólaltatva, „összehúzza” egyszer harangoznak.

Sajnos, az emberi élet és természet velejárója, hogy egy év múltán a családtagokon kívül, szinte senki nem emlékszik az elhunyt halálának időpontjára. Ilyenkor ugyanúgy, mint amikor a halottnak először harangoztak, amikor a közösség számára hírül adták a halálesetet megkezdődik a találgatás, kérdezősködés arra vonatkozóan, hogy kinek harangoznak, ki az, aki ezelőtt egy évvel örökre búcsút vett a földi élettől. Talán így is van rendjén, hiszen az élet megy tovább. Azonban tartozunk annyiival az elhunyt emlékének, hogy miután megtudjuk kiért szól a harang, álljunk meg egy pillanatra és a harangszó ideje alatt idézzük fel újra emlékezetünkben azt a személyt, aki már egy éve eltávozott közülünk.

A halottért történő harangozásra, a harang szavára még napjainkban is odafigyelnek, hiszen információhordozó szerepük van. Értesíti a közösséget az elhunyt neméről és koráról. A néphitben még ma is élnek a fent említett hiedelmek, amikben még ma is hisz-

nek. Megfigyelhető azonban az a tendencia, amely ugyanúgy, mint más szokásoknál, ez is csak az idősebb generáció körében él. Itt szeretném megjegyezni, amit nem elégszer szoktunk hangsúlyozni, hogy a hagyományokat ápolni és őrizni kell, hiszen ez összetartója egy-egy közösségnek, a közösség pedig megtartója a hagyományoknak.

IRODALOM

Magyar Néprajz VII. – Budapest, Akadémiai Kiadó, 1990.

Magyar Néprajzi Lexikon 2. kötet. – Budapest, Akadémiai Kiadó, 1982.

Molnár Csilla. Énekdiktálás a kárpátaljai Nagydobronyban // Vallási Néprajz 6: – Debrecen, Dózsai Nyomdaüzem, 1994.

Берта Елеонора **Сповідання про смерть за допомогою дзвону у населених** **пунктах Верхньої течії р. Тиси** **Резюме**

Серед угорського населення Закарпаття побутують різні звичаї і норми сповідання про смерть людини за допомогою дзвону. У статті на матеріалі 11 населених пунктів Верхньої течії р. Тиси: Солотвино, Тячів, Вишково, Теково, Пийтерфолво, Четфолво, Варі, Бадалово, Дюло, Соловка та Шоломоново розглядаються відмінності у звичаях щодо сповідання про смерть людини в день смерті, наступного дня та в день поховання.

У статті подаються цікаві звичаї щодо послідовності та тривалості використання дзвону для сповідання смерті окремо чоловіків, жінок і дітей. Подаються також особливості використання дзвону наступного дня. Так, наприклад, у селах Теково, Пийтерфолво, Солотвині та Вишкові дзвонять по померлому зранку, в обід і вечером (перед заходом сонця). У населених пунктах Саловка, Шоломоново і Тячів дзвонять за померлим тільки зранку і в обід.

У статті наводяться і легенди з цього приводу.

BORBÉLY SÁNDOR
(Debrecen, PhD-hallgató)

A magyar paraszti társadalom történelmi lehetőségeinek kérdése Erdei Ferenc szociográfiai munkásságában az 1930-as évek második felében

Erdei Ferenc munkássága, ugyanúgy ahogy a falukutató- vagy (Bibó István terminusát használva) „válságirodalom” egésze, igencsak összetett, mind eszmei, mind politikai programját, irányultságát illetően. Az életmű tartalmi összetevőinek és fejlődési folyamatának ez a komplexitása azonban, amely egyébként a szociográfus sokrétegű, kombinatív (szociológiai, történeti, jogi és gazdaságtörténeti szempontokat érvényesítő) írói módszerében, valamint a sokirányú tudományos érdeklődésében is tetten érhető, egyidejűleg a kor szak nagy átalakulásának fő vonulatait, a társadalmi-gazdasági, politikai fejlődés mozzanatait és összefüggéseit is jól érzékeltetik. Az 1930-as évek legsürgetőbb gazdaságtörténeti, társadalomtörténeti kérdéseit és szociális problémáit átfogó módon ismerhetjük meg, ha az író szociográfiai munkáinak változatos tematikai felosztását követjük. A szerző vizsgálja ugyanis könyveiben a parasztság társadalmi átalakulásának folyamatát, foglalkozik a szövetkezetek, mezőgazdasági társulások jellegével és szerepével, továbbá foglalkoztatja az urbanizációs történeti fejlődés kérdése is. Mindhárom eltérő működési terület egy közös gyújtópontban ér össze és értelmeződik át Erdeinek ezekben a műveiben: ez pedig nem más, mint a magyar parasztság helyének, életének, feladatának, lehetőségeinek megismerése, elméleti tisztázása, egy paraszti osztályból származó író illetékessége, képessége és feladatvállalása szerint.

Erdei Ferenc első jelentősebb szociográfiája Futóhomok [Erdei 1937] címmel jelent meg 1937-ben. A könyvről el kell mondanunk, hogy a Magyarország felfedezése című Sárközi György-féle sorozat második darabjaként készült, Pest- és Bács megye szociográfiai leírását tartalmazza. A leírt munka kutatópontjai közül a legnagyobb érzelmességgel „feldúsított” rész a három élen járó, Duna-Tisza közí tanyás nagyváros, Kecskemét, Nagykőrös és Cegléd terjeszkedő, életerős, új termelési technikákat meghonosító, öntudatosan polgárosodó parasztságát írja le. A vizsgálat többi területének mindegyike, leírás helyett inkább példáz valamit, ez a valami pedig rendszerint az, hogy milyen tényezők emelik ki a parasztot elesett, öntudatos, alázatos állapotából, vagy milyen tényezők tartják meg ugyanezekben. Erdei, a Duna mentén fekvő, zárt életet élő, részben egykező, részben jobbágyi szinten élő kis falvakról is beszámol munkájában. A Duna-Tisza között élő törekvő parasztok helyzetének, életkörülményeinek bemutatása mellett tehát, az életképtelenebb falusi életorganizmusok leírására is vállalkozik, amely jó alkalom lesz arra, hogy könyve hangsúlyos pozíciójába, a szociális jelentés fókuszába, a városi szabadság, az öntudatos polgárosodás és a magatudatlan paraszti társadalom életformáinak a szembeállítása kerüljön. Darvas József Magyarország felfedezése című [Darvas 1968] cikkében, Erdei Ferenc szociog-

ráfiai munkáit kritizálva azt állapítja meg a Futóhomokról, hogy a könyvben jelen lévő tudományos igény, a szakszerűség alapelveinek az előtérbe kerülése és a részletezés módszere következtében, az író az „egységben látott magyar társadalmi sors” általános érvényű válságait gyakran figyelmen kívül hagyja. A tudományosság ennek következtében a frontális problématalátás erénye helyett sokszor a részletekbe menő korlátozottság formájában jelenik meg: „...itt a részletező, adatozó, szociológiai szempont győzött – írja Darvas –: a legmegrázóbb tények is egyforma csöndességgel sorakoznak egymás mellett, s nem akarnak mások lenni, mint egy földrajzi egység képének valóságos színe. Az egész könyvön inkább a tudós keze érzik, mint az íróé. [...] A részletismeret bősége mellett azonban hiányzik nála az összefogó társadalmi szemlélet: a jellemző különbségek mögött nem látja meg a még jellemzőbb általánosat” [Darvas 1968: 29].

Az egész könyv gondolatrendszerének középpontjában a magyar paraszti osztály fejlődésének, polgárosodásának folyamata áll. Erdei Ferenc szociográfiai munkája ürügyén, kísérletet tesz arra, hogy a mezőgazdasági munkásság természetes átalakulásának reális történelmi alternatíváit egy „nemzetközi összevetéssel” elméleti alapjaiban tisztázza, s ebbe az európai perspektívába ágyazva a problémát, megpróbálja elvezeti olvasóit a felismeréshez: a magyar parasztság egyetlen esélye az lehet, ha életformájában, kultúrájában, szociális viszonyaiban a modern európai polgár osztálytudata és jellemzői szerint fog élni. Abban a nyugati polgárosodásban azonban, amelyet az író a magyar paraszti társadalom átalakulása elé követendő mintaként állított, történelmi példákából tudhatjuk, hogy a magyar parasztság fejlődési útjától eltérő tendenciák valósultak meg: ilyen volt egyrészt az, hogy az ottani átalakulás során egy felületes polgárosodás ment végbe, másrészt pedig, hogy ez a polgárosodási folyamat nem az egész paraszti társadalom közegét hatotta át, tehát nem totálisan, hanem csak részlegesen valósult meg. Ezt a részleges átalakulást Erdei kortársai közül is, többen látják. Darvas József például, a magyar parasztság fejlődésének lehetőségeiről és a nyugati termelésben átalakult paraszti osztályok ellentmondásos helyzetéről szólva, arra hívja fel a figyelmet, hogy a nyugati gazdasági termelésben, a parasztságnak csak az életmódja „polgárisult”, márpedig a valóságos polgárisodást, az író véleménye szerint, nem a teljes elüzletesedés, az uzsora, a spekuláció jellemzi elsősorban: „Az ilyen polgárosodásra nyugaton is és nálunk is csak a parasztság felső, vagyonos rétegének volt meg a lehetősége. A „külön rend”, a „társadalom a társadalomban” megjelölések pedig csak a nyugati és a magyar parasztság szegény rétegeire vonatkoznak, mert egyaránt ezer akadályba ütköznek, ha föl akarnak emelkedni a társadalom polgári szintjére” [Darvas 1968: 31]. Erdeinek az a gondolata, hogy a magyar parasztság, mint osztály, csak a paraszti életforma felszámolásával menthető meg, egyúttal azzal a társadalmi tudatban élő romantikus-idillikus képpel való leszámolást is jelentette, amely a „természeti környezetben élő, egészséges s a társadalom erőtartalmát jelentő parasztság” [Bibó 1986: 190] illúziójára épült.

A Futóhomok kiadását követő évben, Erdei Ferenc ennek a mások által is sokat vitatott parasztkérdésnek már egy egész könyvet szentelt. 1938-ban Parasztkérdés [Erdei 1973] címmel jelenik meg könyve, amelyben a paraszti létről és annak válságáról nagyon szubjektív hangon ír. Az első észrevétel a könyvvel kapcsolatban, amit mint olvasók, megfogalmazhatunk, az Erdei Ferenc módszerére vonatkozik. A szerző kétszáz oldalnyi alanyi lírával nem egy közösség vagy falu életének bemutatásán keresztül beszél a parasztkérdés társadalmának konkrét válságairól, hanem osztálytudata, osztályélménye alapján általánosságban. Amit az előző művében, a Futóhomokban, a tudományos igény részletező vizsgálati módszerének hibáiként emlegettünk, az elaprózó tárgyilagosság analízisét, az ebben a művében teljesen a téma és az élmény alá szorul: történelmi és társadalomtörténelmi észrevételei-

nek is a paraszti sorsban felnőtt szerző élettapasztalata lesz az alapja. Bibó István, Erdeiről szóló összefoglaló tanulmányában [Bibó 1986] azonban ezt nem így látja, sőt a munka erényének, hitelességének tekinti ezt az általánosító líraiságot, amely árnyalatok helyett inkább kinyomozhatatlan eredetű törzsszíneket használ: „Az egész mű hitelének a legnagyobb támasza és erőssége az, hogy amennyire történeti és társadalmi analízis, ugyanannyira személyes vallomás is: egy paraszt mondja el benne, hogy miként élte végig a paraszttá nevelődés kezdeti stádiumait, hogyan került az iskoláztatáson keresztül egy tőkéletesen idegen világba, s hogyan ismerte fel a parasztéletforma szűk, korlátozott és megkötött voltát” [Bibó 1986: 190]. Lehet, hogy a mű valóban hiteles, de szívesebben vennénk, ha ez a hitelesség konkrét közösségekben, emberközeli módon lenne prezentálva, nem pedig olyan általánosításokban, amelynek természetéhez igazodva minden Erdei által megállapított tétel elveszíti megrendítő hangsúlyait.

A könyv alapvető kérdése az, hogy ki a paraszt, mi a parasztság. Erdei a kérdés megválaszolásához nagyon alapos összehasonlító és történeti elemzés alapján jut el: összegyűjti a paraszti társadalom általa jellemzőnek vélt jegyeit, ezzel párhuzamosan elvégzi a paraszti létforma válságjelenségének tipikus vonásaiból felépített rendszeralkotást. Így vizsgálati módszerével felállít egy olyan jellegstruktúrát, amelyek, meglátása szerint, a paraszti társadalom lényegi vonásait foglalják össze, de amelyek összességükben empirikusan alig valósulnak meg, alig mutathatók ki. A paraszt fogalmának tisztázáshoz, ezért a szerző osztályközpontú módszerrel közelít. Paraszt alatt olyan földművelőt ért, aki a társadalom többi elemével szemben s annak javára valamilyen (leginkább a jogi vagy a termelőhelyhez való kötöttséggel összefüggésbe álló) folyamatos szabályozottságban, függési viszonyban és ezáltal beszűkített cselekvési- és életformákban kénytelen élni. „Egymagukban – állítja Erdei –, önállóan és függetlenül nincsenek parasztok. Ha senki sem szorít le egy csoportot szolgálatra és alvilági életre, az soha nem lesz paraszt. A parasztok valakik miatt parasztok, és valakiknek a parasztjai” [Erdei 1973: 14]. Ebben a hierarchikus helyzetben alakult ki Erdei szerint a parasztéletforma, amelynek legfontosabb jellemzőjévé az vált, hogy a szüntelen munka erkölcsi követelménnyé lett a parasztok felé, az egész paraszti osztálynak pedig, minden életmegnyilvánulása a termelésnek lett az alárendeltje. A parasztok élete leértékelődik, mert a termeltetők az emberi méltóság helyett, a megtermelt haszon értékét állítják értékrendjük középpontjába: mintha a paraszt számára, életének leéléséhez, a születéstől halálig tartó termelés elvégzésének kötelessége teremthetné meg csak a jogot. Így valósul meg az a helyzet, hogy a „paraszt nemcsak önmagát látja el, hanem egy fölötté álló egész társadalmat is” [Erdei 1973: 64]. Ezzel a gondolattal, a paraszti élet karakterisztikus, tipikus vonásainak összefoglalása útján vezet el Erdei Ferenc könyvének alaptételéhez: a parasztság társadalom a társadalomban, amely mintegy a társadalom egésze alá szorulva kénytelen élni az életét. „Olyan szolgarend a parasztság – summázza Erdei Ferenc ennek a kialakult helyzetnek a következményeit – amely maga is beletörődött az igába s nem csak a fölöttük uralkodó rend törvénye, erkölcs, konvenciói tartják egybe és szolgálatra szólítva, hanem maguk is hasonló szabályokkal kötik magukat” [Erdei 1973: 68]. Nem minden földművelőt tekinthetünk tehát parasztnak, csak azt, aki a jobbágyi függő létben, a jobbágytság „nevelő rendjében” a törvények által és az elnyomás eszközeivel már annyira „megnevelődött”, hogy saját közösségében, ennek a létnek megfelelő sajátos magatartákszabályokat, életforma-mintákat alakított ki, és kezdett el követni. Ezek alapján a jobbágytság, a paraszti létnek csupán a kezdeti stádiumát jelentette, de a jobbágyot még nem tekinthetjük igazán parasztnak [Erdei 1973: 37–38]. A paraszti osztály, nem csupán mint termelői kategória, hanem mint életforma, egy hosszabb történelmi folyamat eredménye,

amelynek feloldódását, történelmi végét az első világháborút követő időszakban jelölhetjük meg: ekkor bomlik meg ugyanis – Erdei elmélete szerint – egész Európában az ősi alávetettség, a régi életforma és magatartásszabályok érvényessége. Ekkor születik meg Nyugat-Európában, leginkább Amerikai minták nyomán, a szabad földművelő, a vállalkozó farmer új típusú kategóriája, amely helyenként a kor parasztságának polgárosodását vagy pedig a válságát idézi elő, de végeredményében szinte mindenütt az igazi paraszti életforma felbomlásához vezetett [Erdei 1973: 115]. A nyugati és közép-kelet-európai munkaerő-kategóriák összehasonlító elemzését követően, fontos hangsúlyozni, hogy Erdei különbséget tesz az amerikai farmer, a nyugat-európai polgárosodott földműves és a paraszt között, mert –mint írja – az előbbi soha nem volt paraszt, hiányzott belőle a szolgálat iskolája, az utóbbi pedig már túljutott a paraszti léten. Különbségtévesztésének alapja az „alávetettség belső elfogadásá”-nak kritériuma, amely a parasztban még teljes érvénnyel munkált, s amelynek az „elismerése”, „jutalma” a társadalom felől az volt, hogy „biztosította” a paraszt számára az élet szabad élésének jogát, ha az, a meghatározott kötelezettségek érvényesítését, érdekeit tiszteletben tartotta. A társadalom kiosztotta a szerepeket az úrnak és a parasztnak: ez alkotta meg a kettős társadalom egységét. Ezek a szerepek voltak a közvetítő csatornák a „nagy társadalom” és a paraszti társadalom között, ezeken keresztül valósult meg a szerepteljesítés, ezeken keresztül érintkezett a „két” társadalom egymással: „Teljes egészében nem elegyedhetett a két rend és rendezetlen forgalom útján sem közlekedhet, hiszen azért vannak a falak, de el sem zárkozhat egymástól, mert akkor minek az uralom és alárendeltség. Az a rend alakult ki, hogy meghatározott szervek útján, meghatározott alkalmak idején és meghatározott szabályok szerint közlekednek egymással urak és parasztok” [Erdei 1973: 40].

Erdei Ferenc „kettős társadalom”-koncepciójában a két rend közötti átjárhatóságot, a szociológiai értelemben használt mobilitás problémáját is érinti. A kettős társadalom közötti határt szerinte a hit, az erkölcs, s a törvények védik az urak oldaláról a parasztokkal szemben, amelynek szentségét a „parasztok csak elfogadták és elismerték” [Erdei 1973: 37]. A paraszti társadalom és a társadalom egésze közötti határ merevsége érvényes ugyan mindkét félre, de nem csupán a történelmileg kiosztott szerepek alkotják ezeket az elválasztó-összekötő „kapukat”, hanem a társadalom egész berendezkedése, alapvető viszonyai, tulajdonviszonyai, a termelés rendje és fejlettsége is. A két eltérő társadalmat alkotó szerkezetet, elemeik belső tagoltsága, differenciáltsága alapján még kisebb elemekre oszthatjuk: tehát a paraszti társadalom például, mint egység, szintén nem homogén. [Erdei 1973: 90]. Ezt bizonyítja ugyanis, hogy a szegényparasztok és gazdagparasztok közötti érdekazonosság mellett (amely rendszerint leginkább a nagybirtokkal, az úri társadalommal szembeni közös ellenszenv megnyilvánulása), számos osztályon belüli érdekellentét, különbség is megfigyelhető, amely Erdei szerint a gazda és cseléd vagy a gazda és napszámos patriarchális viszonyában is nem csupán potenciális, hanem tényleges társadalmi ellentétek hordozója szokott lenni. A szerzőnek a paraszti osztály belső tagolódását érintő megállapításai azért lehetnek lényegesebbek, mert utalhatnak a szegényparasztok és a birtokos parasztok politikai követeléseinek, politikai érdekeik eltérő vagy megegyező vonásaira is. Erdei Ferenc véleménye alapján a sajátos magyar viszonyok következtében kialakult osztály- és rétegtagozódás a magyar parasztságon belül mindig megvolt, de a demokratikus átalakulásért folytatott küzdelemben az egész parasztság érdekei – bizonyos mértékig – azonosak voltak, sőt a későbbiek során, a ténylegesen meglévő paraszti osztályok és rétegek viszonylag egységesen működtek közre a polgári demokratikus igényeket is jelentő földreformban, de a mezőgazdaság megreformálásának, átalakításának folyamatában is. Az egyes osztályok és rétegek politikai állásfoglalását alapvetően természetesen saját osztályérdekeik határozták

meg, de az osztály- és rétegérdekek nem függetlenek az adott történelmi helyzet viszonyaitól sem. Ezzel a gondolattal lényegében, Erdei már előrevetíti annak a megállapításnak a későbbi tartalmát is, amely alapján nem szabad parasztnak maradni, nem lehet parasztszágot építeni: Erdei hisz az emberben, aki paraszt, de nem hisz a parasztságra „tervezett”, a paraszti osztályra épített társadalomban. „Az építés és a szabadság ott kezdődik – írja Erdei Ferenc –, ahol a világ nem paraszt. Nem lehet parasztszágot építeni [...], de [...] hiszem, hogy parasztemberekkel lehet országot építeni. Hiszem azt, hogy az az emberfajta, mely épségben kibírta a sötétben lappangás századait, képes arra is, hogy romlatlan ösztönrel építsen akkor is, ha napvilágra került” [Erdei 1973: 212]. Ebből az idézetből is látható, hogy az író koncepciója teljesen szemben áll azzal a részleteiben még kidolgozatlan, de alapvető elemeiben már tisztázott Szabó Dezső féle parasztromantikás ideológiával, amely a parasztszágot paraszt minőségében akarta a politikai hatalomhoz juttatni, s egy parasztszágról, a parasztéletforma általánossá tételétől várta a társadalom válságainak megoldását. Erdei véleménye az, hogy a parasztkultúra, a paraszti életforma minden ízében annyira egy szoros és alávetett helyzethez van kötve, hogy azt csak felszámolni lehet, nem pedig általánossá tenni. Nem tartja azonban lehetségesnek a polgárosodás útját sem. Azt mondja, hogy Kelet- és Közép-Európában nincs, nem alakult ki olyan polgári társadalom, amely magába fogadhatná a parasztszágot, amely biztosítaná számára a polgári fejlődés útját. Ennek az okait Erdei a történelmi fejlődés sajátosságaira vezeti vissza: amíg az északi és a nyugati parasztok –mondja az író– zökkenő nélkül alakultak földművelő polgárrá, addig a középlelet-európai, különösen a magyar paraszt ennek az átalakulásnak a felén megrekedt, így számos akadállyal, nehézséggel, ellenhatással találta magát szemben. Ez a fejlődésbeli cezúra oda vezetett, hogy a parasztságnak egy viszonylag kilátástalan orientációs válsággal kellett megbirkóznia. Eközben a mai korigények, az újszerű kulturális, politikai, gazdasági követelmények megtámadták a parasztszágot, amelyek a paraszti állapotok felszámolását, átalakítását követelték meg. Az új jelszavak szerint a magyar társadalom vezető, véleményformáló elitje szövetkezeti tömörülést, minőségi termelést s közösségi felelősségérzetet kezdett el követelni a paraszttársadalomtól, a másik oldalról azonban ellenségesen nézte, hogy ez a megreformálásra való parasztság ezeknek a javaknak, ismereteknek a birtokában a parasztéletformát is le akarta vetkőzni, nem akart többet alázas és szüntelenül dolgozó szolgája lenni a termelésnek, hanem élni akart a technika könnyítéseivel és kényelmeivel, nem akart többé a termelőhely által is megkötöttségben élni, hanem bele akart kapcsolódni a meggazdagodott s a legtávolabb vidéket is magához vonzó városi életbe, nem akart többé a maga népi kultúrájának szép és célszerű „javai”-val élni, hanem „egy rossz emlékü múlt jeleiként vetkőzte le őket, s cserélte fel – egyelőre – silány városi holmival” [Erdei 1973: 164].

IRODALOM

1. [Bibó 1986: 183–202] — Bibó István. Erdei Ferenc munkássága a magyar parasztság válságirodalmában // Válogatott tanulmányok (I. kötet). – Bp.: Magvető Kiadó, 1983. – 183–202.
2. [Bálint 1937] — Bálint György. Két új szociográfiai könyv // Nyugat, 1937, 5. sz. – 55–57.
3. [Darvas 1968] — Darvas József. Magyarország felfedezése // Az író vizsgája. – Bp.: Szépirodalmi Könyvkiadó, 1968. – 23–33. o.
4. [Erdei 1937] — Erdei Ferenc. Futóhomok (Magyarország felfedezése). Bp.: Szépirodalmi Könyvkiadó, 1937.
5. [Erdei 1973] — Erdei Ferenc. Parasztok. – Bp.: Akadémiai Kiadó, 1973.

Борбель О. Ф.

**Питання історичних можливостей угорського селянства на підставі
соціографічної діяльності Ференца Ердеї у другій половині 30-их років
Резюме**

У нашій роботі ми досліджували політичні та суспільно-критичні ідеї Ференца Ердеї у його двох соціографічних працях. Автор у цій роботі досліджує процес соціального перетворення селянства, сільськогосподарське виробництво європейської та угорської моделі, що разом означає теоретичне пізнання історичного місця угорського селянства та його функцій. У центрі теоретичного аналізу автора стоїть перехід класу селянства в буржуазію. На підставі цього за міркуванням Ердеї угорське селянство у своєму побуті, культурі та соціальних відносинах буде жити на рівні сучасного європейського буржуа. Перевіряючи суспільно-критичні ідеї Ференца Ердеї, можемо констатувати, що автор не взяв до відома, що шлях розвитку західного сільськогосподарського робітничого класу не співпадає з шляхом розвитку угорського селянства. Відрізняється по перше в тому, що перетворення західного селянства в буржуазію пройшло поверхово, а також цей процес не торкнувся всього селянського суспільства.

IV.

**A KÁRPÁTALJAI MAGYAR
NYELVJÁRÁSOK SZÓTÁRA**

(E–F)

✧ ✧ ✧

**СЛОВНИК УГОРСЬКИХ ГОВОРІВ
ЗАКАРПАТТЯ**

(E–F)

Készült az Ungvári Nemzeti Egyetem
Magyar Filológiai Tanszékén

Főszerkesztő
Lizanec Péter

Szerkesztő
Horváth Katalin

Írták
Horváth Katalin, Kótyuk István, Lizanec Péter



Підготовлений на кафедрі угорської філології
Ужгородського національного університету

Головний редактор
Лизанець П. М.

Редактор
Горват К. І.

Написали
Горват К. І., Ковтюк С. І., Лизанець П. М.

Ungvár – Ужгород, 2004

Tájékoztató a szótár használatához

A szótár értelmező jellegű regionális tájszótár, amely tartalmazza a kárpátaljai magyar nyelvjárások teljes szókincsanyagát, tehát nemcsak a tájszavakat, hanem a köznyelvi vel egyező lexikai réteget is. A tulajdonképpeni tájszavakon kívül tehát bekerülnek a szótárba köznyelvi szavak (természetesen tájnyelvi alakjukban és tájnyelvi jelentéseikkel), a hagyományos népi szakmák és mesterségek (földművelés, állattartás, szövés-fonás, népi építkezés stb.) szókincse, az újabban közismertté váló ipar- és tudományágaknak a nem szakmabeliektől is ismert és használt szókincsanyaga (pl.: *négyzet, háromszög, derékszög, merőleges, függőleges; áramkör, feszültség, kilowatt; vérnyomás, injekció, műtét* stb.), közismert és közhasználatú idegen szavak (*abrikotol-abrichtol, büfé-büffé, aceton, aktív, büró, center, centrifuga, ceremónia* stb.) és újabb szlávizmusok (*csájna, sztorozs, zajava, zakuska, nácsálnik* stb.) is, amelyek nélkül a mai nyelvjárási szókincsről alkotott összképünk nem lenne teljes.

Helyet kapnak a szótárban az összegyűjtött nyelvjárási frazeológiai egységek is.

Ezzel szemben nem kerülnek szótározásra: A) A helység- és személynevek, még azok sem, amelyek a köznyelvtől eltérő alakban élnek a nyelvjárásokban (pl.: *Berekszász* 'Beregszász', *Borzsova* 'Borzsa', *Botfola* 'Botfalva', *Csetfala* 'Csetfalva', *Tekerdiny* 'Ketergény', *Iriny* 'Trén', *Ilony* 'Ilona', *Arany* 'Aranka' *Unkhyd* 'Ung-híd', *Unkpart* 'Ung-part' stb.). – B) A helységnevek és egyéb földrajzi nevek -i, -si képzős származékai, még a nyelvjárási alakúak sem (pl.: *berekszászi* 'berekszászi', *botfolasi* 'botfalvai', *csetfalasi* 'csetfalvai', *szürti* 'szürtei', *szalóki* 'szalókai' stb.). – C) A sorszámnevek és a törtszámnevek. – D) Az igenevek, a szófajváltó melléknévi igenevek és egyes határozói igenevek kivételével. – E) A ritkábban használt (a nyelvben jobbra csak potenciálisan élő) -ás, -és képzős, pusztán nomen actionis jelentésű és a köznyelvtől semmiben el nem térő deverbális főnevek (pl.: *éldegélés, ijedezés, bebarangolás, tartogatás* stb.); a -t képzős deverbális, csak személyragosan élő, rendszerint határozói szerepű főnevek közül is csak az adott ragos alakjukban megmerevedett és rendszerint szófajváltó származékokat közöljük (futtában, sebtében), esetleg olyankor, amelyek a köznyelvben nem használatosak. – F) A pusztán deminutív jelentésfunkciójú kicsinyítő képzős névszók (tehát kimarad az *ajtócska, asztalka, fácska, szobácska*, de helyet kap az *ecetke* 'lórom', *jánka* 'jóraláló, rendes lány', *nagyobbacska* 'a szokottnál valamivel nagyobb', *kettőcske* 'csak kettő' stb.). – G) A táji nyelvhasználat etikája szempontjából obszcénnek minősülő szavak és ilyeneket tartalmazó frazeológiai egységek (szótározotunk azonban olyan, a köznyelvben vulgárisnak tartott szavakat, amelyek a nyelvjárásban legfeljebb nem választékosak, de semmiképp sem trágarak).

Az anyag szócikkekbe rendezéséhez „A magyar nyelv értelmező szótára” szerkesztési szabályzatát vettük kiindulási alapul, mellőzve azonban annak tájszótárra nem alkalmazható vonatkozásait és olyan finomabb megkülönböztető szabályait, amelyeknek megállapítására a gyűjtött anyag nem adott módot (pl. a stílusminősítés finomságai; olyan, a nyelvjárásokban esetleg élő ragos és jeles alakok, amelyekre a kérdőív összeállításakor nem terjedhetett ki a figyelmünk).

A szócikkek a címszónak rendszerit több alakváltozatát is tartalmazzák. Azok az alakváltozatok, amelyek a címszó köznyelvi alakjától hang- vagy alaktani tekintetben lényegesen vagy a nyelvjárás törvényeihez képest rendhagyó módon eltérnek, hivatkozó szócikkek formájában is bekerülnek a szótárba (pl.: *disztó, elfásodik, babinás*; de nem kerülnek hivatkozó szócikkekbe az egyalakú tövek szabályosan jelentkező zárt *i*-ző alakváltozatai: *rít, kík, kír*; sem az illabiális *á*-zó alakok: *ád, ákár, áblák*).

Az önálló szócikk a szótározott egységre vonatkozó legfontosabb adatokat tartalmazza a következő sorrendben: a) címszó; b) homonima-index (azonos alakú szavaknál); c) nyelvjárási alakváltozat(ok); d) nyelvtani jellemzés a főbb ragos és jeles adatok feltüntetésével; e) szófaji minősítés; f) a stílusérték jelölése (ha a szónak kontextuson kívül is van stílusértéke); g) értelmezés; h) szemléltető mondat a földrajzi lelőhely megjelölésével; i) a szót mint vezérszót tartalmazó frazeológiai egységek.

Mellőztük a címszó összetételeinek és származékainak felsorolását a szócikk végén, mégpedig a következő megfontolásból: egy-egy szó összes lehetséges származékait – kivált az elvontabb jelentésűeket – kérdőív alapján összegyűjteni szinte reménytelen és szótári munkaközösségünk számára kivihetetlen vállalkozás lenne; a lejegyzett származékokat pedig önálló szócikkben adjuk.

Nem tartalmaz a szócikk a szóval kapcsolatos néprajzi, gazdaság- és társadalomtörténeti vonatkozásokat sem; mellőztük a munkafolyamatok, eszközök, szokások stb. leírását is (ezekre vonatkozólag néha a példamondatok tartalmaznak útmutatást).

Most pedig nézzük meg közelebbről a szócikkben foglalt adatokat.

A címszó mindig köznyelvi helyesírású és rendszerint egyelemű. Bár az úgynevezett értelmezett szókapcsolatokat rendszeren az előtag szócikkébe foglaljuk (*fűles korsó*, *avas szalonna*, *szárított tészta* stb.), mégis külön (két- vagy többelemű) címszóként adjuk azokat, amelyeknek egyik – rendszerint az első – tagja csak ebben a szókapcsolatban él, tehát önálló szócikként tárgyalni nem indokolt (pl.: *anyaszült pucéron* 'teljesen meztelenül', *borjúnyúzó pénteken* 'soha', *árpával érő alma* 'korai almafajta', *asszonyszárú csizma* 'rövidszárú csizma' – ezek jelzői semmilyen más jelzett szóval nem társulnak, nyelvi létüket csak jelzett szavuk indokolja), meg azokat a jelzős szerkezeteket, amelyeknek jelzője valamely földrajzi név -i képzős származéka, s mint ilyen, nem kap helyet a szótárban (pl. *amerikai mogyoró* 'földimogyoró', *Arachis hypogaea*, *amerikai virág* 'pillangóvirág', *Cosmea*, *csinkvári tengeri* 'fehér szemű csemegekukorica' stb.). Kételemű címszóvá emeltünk ki olyan szókapcsolatokat is, amelyeknek egyik szava olyan ragos alak, amely egy-két lehetséges determinánsa nélkül nem él nyelvjárásainkban, tehát nem tekinthető szabad szóalaknak, így önálló címszóként nem szótározható (pl. *mi helyütt*, *sok helyütt*, *mi helyüvé*, *hány helyüvé*, *sok helyüvé* stb.). Kételemű címszóként szerepelnek természetesen az olyan visszaható igei értékű szókapcsolatok, amelyeknek a visszaható névmáson kívül nem lehet más tárgyuk (pl. *beleveszi magát*, *beleéli magát*, *kimulatja magát* stb.).

Az azonos alakú (homonim) címszókat indexszámmal különböztetjük meg.

A címszót annak nyelvjárási alakváltozata vagy alakváltozatai követik a legegyszerűbb fonetikus átirásban, amely ingadozási sávjukra való tekintet nélkül jelöli a hangokat, megkülönböztetve azonban a nyelvjárások *á*, *ā*, *ē*, *ě*, *ō*, *o* stb. hangjait és *áo*, *éj*, *óu*, *őű*, *jé* kettőshangzóit, tükrözteti a mássalhangzókapcsolatok ejtését, megtartja a hosszú mássalhangzók kettőzéssel (a *dz*-t is beleértve) és a palatális mássalhangzók ipszilonos írásmódját, egységesen jelöli a *j* hangot. Illabiális *á-zó* alakokat azonban (mivel az *a* : *á* és *á* : *áu* szembenállás *á-zó* nyelvjárásainkban – nálunk mindössze két községben (Nagydobrony és Beregrákos) – általános érvényű törvényszerűség) csak akkor közlünk, ha a szóra más nyelvjárásokból nincs adat. Az alakváltozatok közé besoroljuk a megfelelő hivatkozó szócikk(ek)ben szereplő – az adott szócikkben tárgyalt szótól esetleg lényegesebb, nem szabályszerű, mert valamely hangjában több képzőmozzanatos eltérést mutató, de egy közös alakra visszavezethető – alakváltozatokat is (pl.: *disznó* : *disznóu*, *disztóu*, *gyesznoú*, *gyiszzóu*; *rőf* : *rőűf*, *rējf*, *ríf*, *rőf*).

A szó nyelvtani viselkedésére csak a jellemző ragos és jeles alakok közlésével utalunk szögletes zárójelben. Ha a jellemző rag vagy jel a szó változatlan tövéhez járul, a szót a toldalék előtt kötőjel helyettesíti, hasonlóképpen a tövégi időtartamot váltakoztató töveket is, a nyúlást azonban a kötőjel fölé tett ékezet jelöli: *kapa* [~'t, ~'k, ~'ja]. Változó tő esetén a toldalékos alak a tő változatlan részének utolsó betűjével kezdődik, s a hiányzó részre kötőjel utal: *engedelem* [-lmet, -lme], egytagú szavaknál azonban a teljes alakot kiírjuk: *ég* [eget, egek, ege]. Ha a szótó és a toldalék határán hangváltozás van, a toldalékot hasonlult vagy összeolvadásos alakjában írjuk: *abrakos* [-t, -ok, -sa], *akarat* [-ot, - a~-tya]. Ha a szóhoz a toldaléknak két változata is kapcsolódhat, közéjük tildét teszünk: *hálálkodik* [-ok, - ol ~ -kocc, -ott], *vas* [-at, -ak, -a~-sa].

Az ige jellemző ragos alakjaiként az alanyi ragozás kijelentő módú jelen idejű egyes számú 1. és 2. személyű, valamint a múlt idejű egyes 3. személyű alakot közöljük. Egyéb alakokat csak akkor adunk, ha azok a köznyelvtől eltérő módon képződnek. Pl.: *csámborog* [-rgok, -rgol ~ -sz, -rgott], *hall* [-ok, -sz ~ -asz ~ (rég.)-acc, -ott], *megy, megyen* [-ek ~ (ritk., tréf.) *menek; mégy, mígy, mész, mécc, műsz, mícc, mensz, menc; ment*. Felszólító alakokat csak akkor adunk, ha ikes és iktelen változatra is van adatunk: *ad* [-ok, -ol ~ o, -ott, -djon ~ -gyéik ~ -gyík]. A felsoroltakon kívül persze lehetnek az igének egyéb érdekes nyelvjárási alakjai is, de valamennyit összegyűjteni az összes kutatópontra kivihetetlen feladat.

A főnév jellemző ragos és jeles alakjai a tárgyragos, a többesjeles és az egyes számú 3. személyű birtokos személyragos alak: *bokor* [-krot, -krok, -kra ~ -ja]. Elvont, csak egyes számban használt főnevek többese elmarad: *akarat* [-ot, -tya ~ -a].

A melléknévnél a módhatározóragos és a középfokú alakot közöljük: *alapos* [-an ~ -on, -abb], *sürgős* [-en ~ -ön, -ebb]. Ha, a melléknév mellől hiányzik a jelzett alakok valamelyike, ez azt jelenti, hogy az nyelvjárásainkban nem használatos.

A határozószóknak a középfokát közöljük; felsőfokot csak akkor, ha nincs középfoka vagy ha azt nem a középfokból képezzük. Pl.: *ide* [idébb], *fent* [fentebb, legfelül]. Ha a határozószó csak közép- és felsőfokú alakban használatos, címszóként a középfokú alak áll: *előbb* [leg-]. Mellőztük a legesleg-, legisleg- jeles túlzófokú alakok közlését, mivel ezek minden felsőfokból szabályosan megszerkeszthetők.

A rendszeresen megadott ragos és jeles alakon kívül más alakokat csak akkor adunk, ha azok elütnek a megadottakból kikövetkeztethető formáktól.

Ha az egy címszó alatt felsorolt változatok közül valamelyiknek a toldalékolása eltér a többitől, annak ragos-jeles alakjait külön feltüntetjük.

A szótározott egység szófaji minősítésére a következő szófaji kategóriák rövidítését használjuk: 1. ige, kiegészítve a „ts” vagy „tn” megjegyzéssel, mégpedig vagy közvetlenül a ragos-jeles alakok után (ha az igének csak tárgyas vagy csak tárgyatlan jelentése(i) van(nak), vagy pedig a tárgyas és tárgyatlan jelentést vagy jelentésárnyalatokat elkülönítő római szám után is: *ige ts* és *tn* I. *ts*. 1...; 2...; II. *tn* 1.... Ha a tárgyas ige tárgyatlanul vagy tárgy nélkül is használatos, erre a „(tn is)”, illetőleg „(tárgy nélkül)” megjegyzés utal; – 2. *fn* – főnév, kiegészítve esetleg a következő jelzésekkel: „(szragos)” = csak személyragos alakban él, pl.: *apraja-nagyja, sava-borsa*; „(csak tárgyragosan)” = csak a tárgyragos alakjában használatos, pl.: *hetet-havat*; „(szragos és hat-ragos)” = csak személyragosan és az adott határozóraggal, pl.: *jószántából*; – 3. *mn* – melléknév; – 4. *szn* – számnév; – 5. *névm* – névmás; alfajaira csak átcsapás esetén utalunk újabb rövidítéssel: *von* – vonatkozó, *hulan* – határozatlan; – 6. *igenév* – csak kiegészítésképpen: „(mn-i igenév is)”, melléknévi igenév is, „(h-i igenév is)” – határozói igenév is; – 7. *hsz* – határozószó; – 8. *ik* – igekötő; – 9. *msz* – módosítószó; – 10. *ne* – névelő; – 11. *nu* – névutó; – 12. *ksz* – kötőszó; – 13. *isz* – indulatszó.

A több szófajúságot a megfelelő rövidítések együttes és az értelmezés során római számok utáni külön felsorolásával jelöljük. Pl.: *hsz, ik, nu I. hsz...; II. ik...; III. nu....*

Stílusminősítést csak abban az esetben adunk, ha a gyűjtött anyag alapján a szó stílusértéke is pontosan meghatározható. Erre általában rövidítéssel utalunk zárójelben vagy a szófaji minősítés után (ha a szónak minden jelentésére vonatkozik), vagy közvetlenül az előtt a jelentés előtt, amelyre tartozik. Szükség esetén egy-egy ragos vagy jeles alak előtt is utalunk annak stílárius értékére. Leggyakoribb stílusminősítéseink a következők: „(*elav*)” – elavult, a mindennapi nyelvhasználatból kikopott, csak az idősebb nemzedék számára érthető; „(*rég*)” – régies hangulatú, tudatos archaizáló szándékkal használt; „(*új*)” – újabban terjedő; „(*biz*)” – bizalmas; „(*vál*)” – választékos; „(*ritka*)” – ritkán használt; „(*gúny*)” – gúnyos; „(*tréf*)” – tréfás; „(*gyerm*)” – gyermeknyelvi stb. A szaknyelvi szavaknál is rövidítéssel utalunk azok hovatarozására.

A szavak értelmezésében a lényeges jegyek minél rövidebb és egyértelműbb összefoglalására törekedtünk. Sőt, ahol lehetséges, szinonima magyarázza a jelentést. A valódi és a jelentésbeli tájszavak esetében azonban alaposabb értelmezést adunk. Növény- és állatnevek értelmezésében azok tudományos (latin) elnevezését is közöljük, ha az teljes pontossággal megállapítható.

A szónak minden (lexikai és grammatikai) jelentése külön értelmezést kap. Az egyes lexikai jelentéseket arab számjegyek, a grammatikai (valamint az igéknél a tárgyias és a tárgyatlan) jelentéseket római számok különítik el egymástól.

Összevont értelmezést csak a „*mn* és *fn*”, illetve a „*fn* és *mn*” szófajú egyjelentésű szavaknál adunk, kerek zárójelbe téve a vagylagosan értendő szót. Nem vagy csak kevésbé értelmezhető formaszóknak csak a nyelvtani szerepére, beszédbeli használatára utalunk csúcsos zárójelben.

Több értelmezést példamondattal szemléltetünk. Ez fonetikus lejegyzésű nyelvjárási szövegből kiragadott mondat, s tartalmazza a címszó valamely nyelvjárási alakváltozatát.

Az összes alakváltozat szemléltetésétől a helytel való takarékoság miatt eltekintettünk; többjelentésű szavak esetében azonban törekedtünk arra, hogy az illusztráló mondatokban több alakváltozat is helytel kapjon.

A példamondat után zárójelben adjuk annak a helységnek a rövidített nevét, ahonnan az adatot tartalmazó példamondat származik. Szótárunkban ez az egyetlen utalás a szó földrajzára. Arról ugyanis, hogy minden szó vagy alakváltozat teljes földrajzi elterjedtségét „feltérképezzük”, eleve le kellett mondanunk.

A szócikk végén □ jel után a szóval alakult állandó szókapcsolatokat (szólás, szóláshasonlat, közmondás) soroljuk fel és értelmezzük, ha vannak ilyenek, anélkül azonban, hogy altípusaikat megkülönböztetnők. Végül Vö: jelölés után különböző tartalmi, szinonimikai vagy egyéb tárgyi összefüggésekre hívjuk fel a figyelmet.

Szótrái munkaközösségünk ezúton mond köszönetet az Arany János Közalapítványnak a szerkesztési és az ellenőrző gyűjtési munkálatok támogatásáért.

RÖVIDÍTÉSEK JEGYZÉKE

1. Járások

U – Ungvári járás
M – Munkácsi járás
B – Beregszászi járás
Nsz – Nagyszőlősi járás

H – Huszti járás
T – Técsői járás
R – Rahói járás

2. Kutatópontok

A Asztély (B)
Ah Aklihegy (Nsz)
Asz Aknaszlatina (R)
B Bakta (B)
Bá Bátyú (B)
Ba Beregardó (B)
Bat Batár (Nsz)
Bcs Búcsú (B)
Bd Badaló (B)
Be Bene (B)
Bf Botfalva (U)
Bk Bakos (B)
Bo Borzsava (B)
Bó Bótrágy (B)
Br Beregrákos (M)
Bs Beregsom (B)
Bsz Barkaszó (M)
Bt Bátfa (U)
Bú Beregújfalú (B)
Cs Csap (U)
Cse Csepe (B)
Csf Csetfalva (B)
Csl Császlóc (U)
Csn Csongor (M)
Csp Csonkapapi (B)
D Déda (B)
Dr Dercen (M)
E Eszeny (U)
F Fancsika (Nsz)
Fa Feketeardó (Nsz)
Ff Farkasfalva (Nsz)
Fo Fornos (M)
Fp Feketepatak (Nsz)
Fr Forgolány (Nsz)
Fra Fertősalmás (Nsz)

G Gát (B)
Ge Gecse (B)
Gl Gállocs (U)
Gu Gut (B)
Gy Gyula (Nsz)
H Halábor (B)
He Helmec (U)
Hl Harangláb (B)
Ho Homok (U)
I Izсныéte (M)
J Jánosi (B)
K Kaszony (B)
Kb Kisbégány (B)
Kd Kisdobrony (U)
Ke Kettergény (U)
Kf Karácsfalva (Nsz)
Kg Kisgejőc (U)
Kh Kerekhegy (T)
Ki Kígyós (B)
Km Kőrösmező (R)
Ko Koncháza (U)
KP Kobola Poljana (R)
Ksz Kisszelmenc (U)
Kv Kovászó (B)
M Macsola (B)
Mf Mátyfalva (Nsz)
Mi Minaj (U)
Mu Muzsaly (B)
Nb Nagybégány (B)
Nbe Nagyberég (B)
Nd Nagydobrony (U)
Nf Nevetlenfalú (Nsz)
Ng Nagygejőc (U)
Np Nagypalád (Nsz)
Or Oroszi (B)

P	Palló (U)
Pf	Péterfalva (Nsz)
Pk	Palágykomoróc (U)
R	Rát (U)
Rf	Rafajna (B)
S	Salánk (Nsz)
Si	Sislóc (U)
Sz	Szürte (U)
Sza	Szalóka (U)
Sze	Szernye (M)
T	Tarnóc (U)
Tá	Tiszaásvány (U)
Tát	Tiszaágtelek (U)
Tb	Tiszaabökény (Nsz)

Té	Técső (T)
Tg	Téglás (U)
Th	Tekeháza (Nsz)
Ti	Tivadar (Nsz)
Tk	Tiszakeresztúr (Nsz)
Tr	Terebes (R)
Ts	Tiszasalamon (U)
Tú	Tiszaújlak (Nsz)
Úh	Újfalu (Nsz)
V	Vári (B)
Vr	Verbőc (Nsz)
Vs	Visk (H)
Z	Zápszony (B)

3. Nyelv és stilisztika

ált	általános
átv	átvitt értelemben
bány	bányászat
birt	birtokos
birtnévm	birtokos névmás
biz	bizalmas
csill	csillagászat
elav	elavult
fn	főnév(i)
földr	földrajz
geol	geológia
gúny	gúnyos(an)
gyerm	gyermeknyelv
hat-i	határozói
hiv	hivatalos kifejezés
hsz	határozószó
htlan	határozatlan
ign	igenév
ik	igekötő
ill.	illetve
ir	irodalmi

isk	iskolai nyelv
isz	indulatszó
kat	katonai szó v értelem
kb	körülbelül
ker	kereskedelem
knévm	kérdő névmás
kny	köznyelv
költ	költői
közm	közmondás
ksz	kötőszó
l	lásd
mgh	magánhangzó
mn	melléknév(i)
mn-i	melléknévi
msh	mássalhangzó
msz	módosítószó
mut	mutató
ne	névelő
névm	névmás
növ	növénytan
nu	névutó

nyelv	nyelvtan, nyelvtudomány
or	orosz
pejor	pejoratív, elítélő, rosszalló értelemben
pl	például
rég	régies
ritk	ritkán használatos
stb.	s a többi
sznév	számnév
szragos	személyragos
tn ige	tárgyatlan ige
tréf	tréfás értelemben
ts ige	tárgyas ige
új	újabban használatos
ukr	ukrán
v	vagy
vál	választékos
vall	vallás
vhogy	valahogy
vhol	valahol

vhonnan	valahonnan
vhova	valahova
vki	valaki
vkinek	valakinek
vkinél	valakinél
vkit	valakit
vkitől	valakitől
vkivel	valakivel
vmely	valamely
vmerre	valamerre
vmi	valami
vmibe	vmibe
vmilyen	valamilyen
vminek	valaminek
vmínél	valaminél
vmit	valamit
vmitől	valamitől
vmivel	valamivel
vnévm	visszaható névmás
von	vonatkozó
Vö	vesd össze!

e¹ e l. ez

e² 2, é, i msz (az állítmányhoz simuló kérdőszócska) *Nem tudom, nem let vőgn-i jobb elmenni* (R)

eb *eb* [-et, -ek, -je] fn (csak állandó szókapcsolatokban) kutya *Igen kötötte az ebet a karóyhoz, de nem led belőlle semmi* (Ko) [] *Egyik kutya, másik eb 'egyformák'* (Ge); *Köti az ebet a karóyhoz 'makacsul állít vmit'* (Kf); *Ebüln szerzett holmi, ebül vész el 'amihez nem szorgos munkával jut az ember, az gyorsan kárbavész'* (Ke)

ebadó *ebadó* [-t, -ja] fn (rég) kutyatar-tásért fizetett adó *Réigen a kutya után köteles vőgtünk adó* *ut fizetni* (Csp)

ebados *ebados* [-t] fn gyermekjáték: a gyerekek kettesével egymástól némi távol-ságra körbe állnak, egymás mögé? az egyik hátul álló gyerek futni kezd, s akinek a vállára üt, követnie kell, ha nem éri utol a játék indítóját, míg az be nem áll az üres helyre, ő fut tovább *Jáccunk ebadó* *ut*? (Vs)

ebadta *ebadta* mn komisz, becsstelen *Megáj, ebatta köjke!* (Vs)

ebagas *ebagoss* mn rossz étkü, vézna, válogatós *Tiszára ebagoss ez a gyere* *ek, semmit nem eszik* (F)

ebcsont *epcsont* fn (csak szókapcsolat-okban) ~ beforr 'semmiség, oda se neki'

ebéd *ebéjél, ebjéd, ebíd* [-et, -ek, -gye] fn 1. déli étkezés *Mikor lesz még ebíd!* (Kd); 2. ebédre főzött ételek *No, itt az ebéjél, gyer-tek!* (K)

ebédel *ebéjél, ebjéd, ebídel* [-ek, -sz, -t] tn (és ts) ige I. tn ebédet eszik *Mikor ebéjeliünk?* (Bó); II. ts ebédre fogyaszt vmit *Ma tőjötökáposztát ebídeltiünk* (Tg)

ebédeltet *ebéjeltet, ebjédet, ebídeltet* [-ek, -cc, -él, -ett] ts ige ebédet tart *Az is-kola sok tanuló* *ut ingyen ebídetet* (Úf)

ebédidő *ebjédidő, ebídidő* [-t, -eje] fn 1. az ebéd időpontja *Mán lassan ebídi-dő van* (Sz); 2. ebédszünet *Ebídidő nélkül ki fog dőggozni?* (Ng)

ebédszünet *ebéjtszünet, ebjétszünet, ebídszünet* [-et, -ek, -tye] fn munkahelyeken a déli étkezésére engedélyezett szünet *Rö-vid az ebéjdszünet* (Bs)

ebélő *ebéjdlő, ebjédlő, ebídlő* [-t, -k, -je] fn 1. étkezőszoba *szépen vam beren-dezve az ebéjdlő* (F); 2. ebbe való bútorzat *Kompletet vettünk, vam benne ebídlő mek háló* (Ge)

éber *ébér, jéber* mn 1. álmából könnyen felriadó *Én igen jéberen alszok* (Csf); 2. fi-gyelő, vigyázó *Igen ébér kutya, nem enget jél senkit* (Csl)

ebihal *ebihál* [-at, -ak, -ja] fn a béka lár-vája *Sok az ebihal a gödörbe* (Hb)

ebkapor *apkapör, epkopör* [-rot, -rok, -ja] fn ebszékfü; nedves talajokon gyakori gyomnövény: atricaria inogora *Tele van a búza epkopörrel* (Tg)

eb láb *eb láb* [-at, -ak, -ja] fn szövés hiba a vászonban, akkor keletkezik, ha egy nyüstszembe tévedésből két szálát szednek *It mán eb láb lesz a vászomba* (Bb)

eb láb as *eb láb as* mn szövés hiba *Ez a vászony eb láb as, nem szíp* (Pk)

ébred *jébred, ébred* [-ek, -cc ~ -él, -tt] tn ige alvásból az ébrenlét állapotába jut *Ébreggy, reggél van!* (Ti)

ébred *jébred, ébred* hsz nem alva *Éb-rem vőgtam egész ícaka* (R)

ébreszt *jébreszt, ébreszt* [-ek, -él, -ett] ts ige ébredni késztet *Minket a kokas jébreszt* (Csf)

ébresztő *ébresztő, jébresztő* [-t, -k, -je] fn (mn-i ign is) 1. ébredésre szólító jel *Szól az ébresztő, köjjetek fel!* (Ho); 2. az ébredés időpontja *Hónap hánykor lesz az ébresztő* (Tú)

eb szőlő *epszölő, eb szőlő* [-t, -k, -je] fn a para-dicsommal rokon mérgező hatású növény : Solanum nigrum *Gyomlált ki eszt a sok ep-szölő* (Tg)

eb tövis *eptövis* [-t, -ek, -es] fn varjútö-vis: Rhamnus cathartica *Az erdőbe sok az eptövis* (Tg)

ebviola *ebvijola* [-'t, ~'k, ~'ja] fn sovány viola, hegyi rétek virága *Az erdőn is van ebvijola* (Tg)

éccaka *éjccaka, jéccaka, écaka* l. **éjszaka**
ecet *ecet* [-et, -ek, -je] fn az ecetsav híg, ételek ízesítésére használt oldata *Vegyé egy üveg ecetet* (Ts) [] *Erőős, mint az olá ecet, kéji litèr kē ety főjzetre* 'gyenge' (Tk); *Ece-tet ivott* 'savanyú a kedve' (Kf)

ecetes *ecetes, écetēs* mn és fn **I.** mn **1.** amiben ecet van *Hol az ecetes íveg?* (Pk); **2.** ecettel ízesített *Szereten az ecetes ugörkát* (Ksz); **3.** ecetessedni kezdő *Nem kel nekem az az ecetezs bőr* (Tát); **II.** fn kaszáslé (temetésre főzik) *Füstöt sóydárt tésznek az écetēszbe* (S)

eceteshagyma *eceteshagyma* [-'t, ~'ja] fn kelés, sebek, kutyaharapás gyógyítására használt ecettel leöntött hagyma *Eceteshagymával kötötte be a lábát, mēr mekharrapta a kutya* (Sz)

eceteskörpa *eceteskörpa* [-'t, ~'ja] fn ficam, rándulás gyógyítására használt, ecettel átitatott körpa *Ha megrándul a lábod, eceteskörpát kel rátenni* (Kd)

ecetesruha *ecetesruha* [-'t, ~'ja] fn ütések, zúzódások borogatására használt, ecettel átitatott ruha *Ecetesruhát tegyé rá, nem fok fájni* (Bá)

ecetfa *ecetfa* [-'t, ~'k, ~'ja] fn torzsás, bugás termésű, ritkás lombú díszfa: *Rhus typhius* *Az ecetfának szípen pirosodik a levele őjsszél* (Pk)

ecetke *ecetke* [-'t, ~'k, ~'je] fn lósóska: *Rumex obtusifolius* *Ecetkébe tőjtöttem a káposztát* (Gy)

ecsel *ecsel* [-ek, -sz, -t] ts ige gerebenez *Tegnap ecselünk a szösz* (Bf) Vö.: **ecsetel**

ecselő *ecselő* [-t, -k, -je] fn gereben *Kird el az ecselőit Tóynul* (Sz) Vö.: **ecsetelő**
ecsepecse *ecsepecse* l. **hecsepecse**

ecset *ecset* [-et, -ek, -t] fn **1.** szörpamatból álló, festésre használt eszköz *Eltört az ecset nyele, nem tudok festeni* (Ho); **2.** vízfesték *Elfogyott a piros ecsetem, mer sog zászlót festettem* (R); **3.** gereben *Az ecseten osztájozzuk a szösz* (Vs) Vö.: **vasecset**

ecsetel *ecsetel* [-ek, -sz, -t] ts ige gerebenez *Hóynap szösz ecsetelünk* (Té)

ecsetelő *ecsetelő* [-t, -k, -je] fn (mn-i ign is) gereben *A vározsba az ecsetelőt a fāra rakjág disznek* (Mf)

ecsetelő *ecsetelő* [-t, -k, -je] fn (mn-i ign is) gereben *Berozdált az ecsetelőink* (Mf)

ecsetfesték *ecsetfesték* [-et, -ek, -je] fn vízfesték *Vettem neki kifestőjűkönyvet meg ecsetfestéket is hozzá* (Bo)

eddegél *eddegél* [-ek, -sz, -t] tn (és ts) ige eszeget *Mán eddegél, de mēk keveset, még nem gyógygult meg* (Vs)

eddig *eddig* hsz **1.** a megjelölt közeli helyig *Eddig ást fel, a többit ne* (Csl); **2.** a szóban forgó időpontig *Eddik tartott a nagy baráccság* (Csl)

eddig *eddig* mn eddig az ideig tartó *Az eddigi beosztásába jógl viselte magát, hogy ezután hogy lesz, māj meglátuk* (R)

eddigelé *eddigelé* hsz **1.** mostanáig *Ed-digelé még nem vógt vele semmi bāj* (R); **2.** ezelőtt *Eddigelé járogattunk a búcsúrra, vendíkségbe* (Sz)

edmegleves *edmegleves* [-t] fn **1.** (tréf) minden olyan leves, amelyről azt kérdezzük, micsoda, miféle *Mijen leves ez ésan-nyám?* – *Edmegleves!* (Vs); **2.** zöldségleves *Főzők nektek edmeglevest* (Bd)

éde *éde* [-ét] fn (biz) édesanya *Éde is jön velem?* (G)

édenkert *édenkert* [-et] fn ritka, vál paradicsom, menyország *Megnyitották neki az édenkert kapuját* (R)

edény *edény, edjény, ediny* [-t, -ek, -nye] fn konyhaedény *A fehér zománcozott edényeket szeretem* (Úf)

edényes *edényes, edjényes, edjényes, edinyes, edinyes* mn és fn **I.** mn az edény tárolására való *Tedd az edinyes aztārra* (Csl); **II.** fn **1.** a szekrénynek az a része, amelyben a főzőedényt tartják *Vigy ki az edinyezsből ety fazikot* (Pk); **2.** edényt árusító bolt *Az edinyezsbe van ojan jóglavorok, kéne venni* (D)

edénytörő *edjénytörő, edinytörő* [-t, -k, -je] fn (mn-i ign is) konyharuha *Ma csak az edinytörőjűket mostam ki* (Pf)

édes *éjdes, jédes, ídes, ides* mn és fn **I. mn** **1.** a méz ízéhez hasonló *Ídes ez a sütemény* (Tg); **2.** nem savanyított, nem csipős *Az ídes káposztát nem szeretem* (Csl); **3.** szeretett, kedves *Édezs gyermekem, hozz nekem ety kenyeret* (Bá); **4.** vér szerinti, nem mostoha *Ídes testvire nem vót ety se* (Sz); **5.** kifejezésekben, nyomósító szóként *Ídes-kedves ért hozzá, ídes-örömet eljönne* (R); **II. fn** **1.** édesanya *Montam ídesnek, hogy jöjjön ű is* (Kg); **2.** kedves, szerelmes *Csak veled jó nekem éjdes* (Bs); **3.** édes íz *Árt a fogamnak az éjdes* (Bá)

édesanya *éjdesanya, jédesanya, idesanya* [-'t, -'k, -'ja] fn szülőanya *Nagyon szereti az édesanyját* (Asz)

édesapa *éjdesapa, jédesapa, idesapa* [-'t, -'k, -'ja] fn vér szerinti apa *Míg űlt az ídesapja, jó vót neki* (Si)

édesbor *éjdesbör, ídezsbor* [-t, -ok, -ja] fn must *Jop szeretem az ídezsborn, mint a kízet* (Tg)

édesdeden *éjdesdeden, jédesdeden, idesdeden* hsz jólesően *Ídesdeden megettik az egízset* (R)

édesedik *éjdesedik, jédesedik, idesedik* [-ek, -el, -ett] tn ige édessé válik *Mán ídesedik a szőlő* (Tg)

édesen *éjdesen, jédesen, idesen* mn édeskés *Mijen jó ides ez az alma* (Tát)

édesget *éjdesget, jédesget, ídezsget* [-ek, -el ~ -sz, -ett] ts ige magához szoktat *Magamhoz ídezsgetem én űtet, ne fíj!* (Kg)

édesgyökér *éjdesgyökér, jédesgyökér* [-eret, -erek, -ere], *ídezsgyükr* [-kröt, -krök, -kri] fn pillangós virágú gyógynövény: *Glycyrrhiza glabra* *Ídezsgyükröt házilag nem használunk* (Tg)

édeshús *éjdeshus, ideshus* [-t, -ok, -sa] fn bélszínhús *Vegyél ety kila ídeshust a töltéligbe* (Sz)

édesít *éjdesit, jédesit, idesít* [-ek, -el -sz, -ett] ts ige édessé tesz *Szaharinnā jédesitete a teját, hogy ne hizzon* (Fr)

édesítő *éjdesitő, jédesitő, idesitő* [-t, -k, -je] fn (mn-i ign is) ételek édesítésére

való szer *A rjépákból ic csináltunk jédesitőt, mikör vóc cukör* (Bb)

édeske *jédeske, ideske* [-'t, -'k, -'je] fn **1.** kukoricalisztból édes tejjel sült tészta *Máma süssünk jédeskét* (Fr); **2.** (megszólítás) *Ídeském, nem tuggya lesz-i busz?* (R)

édeskedik *éjdeskedik, jédeskedik, ideskedik* [-ek, -el -cc, -ett] tn ige hizelegve kedveskedik *Igen tud ídeskedni a fíjúknak* (Csl)

édeskevés *éjdeskevés, jédeskevés, ideskevés* mn nagyon kevés *A még éjdeskevés, hogy ő ű akarja* (Bs)

édesméz *éjdesmész, jédesmész, idesmész* [-t, -ek, -je] fn bõtermő, korai szőlőfajta *Jó csemegebör lessz az éjdesmész* (Bá)

édesség *éjdesség, jédesség, idesség* [-et, -ek, -je] fn édes csemege *A gyermekek szeretik az idességet* (Bb)

édestestvér *éjdestestvér, jédestestvér, idestestvér* [-t, -e.k, -e -je] fn vér szerinti testvér *Az neki nem ídestestvire, csak féltestvírje* (Ksz)

édesszájú *éjdesszájú, idesszájú* mn édességeket kedvelő *En nem vagyok idesszájú* (Ng)

edz *eddz* [-ek, -el, -ett] ts ige **1.** (acélt) hőkezeléssel ellenállóbbá tesz *A kovács eddiz a vasat* (R) **2.** testileg erősebbé, ellenállóbbá tesz *A fíjuk eddizik magokat* (Ko)

edzés *eddzés, eddzis* [-t, -ek, -e] fn **1.** az edz ige cselekvése *Az eddzis erősíti a vasat* (Si) **2.** (új) sportolók rendszeres gyakorlatozása *Dílután vagynak az eddzések* (Si)

edzett *edzett* mn (fn-i ign is) edzéssel szívóssá tesz *No hagy abba, mán elég eddizet vagy!* (Csl)

edződik *eddződik* [-ök, -öl, -ött] tn ige edzetté válik *Bajogba eddződik az ember* (P)

edzős *eddzős* mn derék, erős (ember) *Ha megívott ety kicsit, mindenkit kihánt a kocsmából, ajjar eddzős ember vót* (Dr)

érzelgős *éjzélgős* [-en, -ön, -ebb] mn túlzottan érzelmes *Nem szeretem az éjzélgős fírfíjakot* (Gu)

effajta *efajta* mn mut. névm, ilyesfajta *Efajta anyagból vett ű is* (Ko)

efféle *eféle* mn-i mut. névm, ilyesféle *Csak te ne beszíj eféléket!* (R)

ég¹ *éjg, jég, íg* [ek, -el -sz, -ett] tn ige **1.** hőt fejlesztve vegyileg átalakul *Íg a tűz a kájhába?* (Sz); **2.** világít *Nem íg a villany, nincs áram* (Kg); **3.** nap tüzetől perzseledik *Minden éjg ebben a hőűségebe* (Bó); **4.** hevül, pirul *Éjg az arcom* (Bs); **5.** maró fájdalom keletkezik benne *Ha íg a gyomrod, vegyél be pezsgőt!* (Ke)

ég² *éjg* [eget, egek, ege] fn **1.** a föld föltötti látszólagos boltozat *Felhős az éjg* (G); **2.** menyorság *Mán az égbe tuggya magát* (Tg) [] *Égnek áll a haja* 'megréműl' (Tát); *Az égnek sem akar...* 'egyáltalán nem akar' (R); *Ég és föld különbség* 'óriási a különbség' (Si); *Égen-földön nincs* 'egyáltalán nincs'; *Égre-földre esküdözik* 'nagyon esküdik, fogadkozik'; *Rám huzza az eget* 'rám káromkodik' (Tg)

égbekiáltó *égbekijáltó, jégbekijátó* [-t, -k, -ja] fn (tréf) kakas *Égbekijátó kelti fel a népet reggel* (Tú)

égbemászó *égbemászó* [-t, -k, -ja] fn (tréf) létra *Lejesett az égbemászórú* (Tú)

égedelem *égedelem, ígedelem* [-met, -me] fn veszedelem, pusztító tűz *Az ojam, mint az íjedelem* (R)

éger *éger* [-t, -ek, -je] fn égerfa *Kiváktuk a sok égert* (Tg)

egér, *egér, egír, egēr* [-geret, -gerek, -e -je] fn **1.** kis szürke rágcsló *Mus musculus* *A kamorába van egy egér* (S) **2.** ló testen (emberén is) gumó, duzzanat *Egere van a lúnak* (E) [] *Szegény, mint a templom egere* 'nagyon szegény' (Tát)

egerészik *egerészik, egeríszik* [-ek, -el, -ett] tn ige egérre vadászik *Egeríszik a macskánk* (Ng)

égerfa *égerfa* [~'t, ~'k, ~'ja] fn vízparton növő nyírfaféle fa: *Almus* *Az égerfa nem jóu haszomfa* (Tg)

egérfarkkóró *egérfarkkóróu, egérfarkkórú, egérfárgórú* [-t, -k, -ja ~ -je] fn cickafark *Achillea millefolium* *Az egérfárgórú ré jóu a sebre* ()

egérfarok *egérfarok* [-kot, -kok, -ka] fn cickafark *Ojam vastak szára van ennek az egérfaroknak, hoty kicsorbíti a kaszám* (Sz)

egérfog *egérfog, egérfog* [-at, -ak, -a] fn tejfog *Ki kel huzni az egérfogadat* (R)

egérfogó *egérfogóu, egérfogóu* [-t, -k, -ja] fn csapda egér fogására *Tettem le egérfogóud, de üres* (Tú)

egéríz *egéríz* [-t] fsn as bor bepenészedése *Már megin egéríz van a shoron* (Ho)

egérlyuk *egérlyuk, egérlyuk* [-at, -ak, -a -ja] fn egér vájta üreg *Betöntem csepűvel az egérlyukakat* (R) [] *Bebíjna az egérlyukba* 'nagyon fél' (R)

egérút *egérút* [] *Egérutat nyer* 'módot talál a menekülésre' (Tg)

égés *égés, jégjég, ígís* [-t, -ek, -se] fn az a folyamat, hogy vmi ég *A kemimfának az ígisse is más* (Ng); **2.** égési seb *Olajos ruhát kē tenni az jégjésre* (Np)

egész *egész, egjész, egisz* mn és fn **I.** mn **1.** teljes terjedelmében vett *Megette az egész levest* (Ko); **2.** aminek részei mind együtt vannak *Egízbe vam még a feleséged?* (R); **II.** hsz teljesen *Elment egjész a vasutig* (Bs); **III.** fn vmely dolog a maga teljességében *Az egisz nem ír ety hajítófát* (R)

egészcipő *egészcipőu, egjészcipőu* [-t, -k, -je] fn a bokát takaró hosszú szárú cipő *Mán egészcipőuibe járok, mēr a fél hideg* (Sz)

egészen *egjészen, egiszen, egisszen* hsz **1.** teljes terjedelmében, mindenestül *Megromlott egisszen az aijaig* (R); **2.** elfogadhatóan *Egiszen jóu megvannak* (Ng); **3.** végig, a végső határig *Egiszen az érdőjjig jöttek velem* (Tg)

egészpapucs *egjészpapucs, egiszipapucs* [-ot, -ok, -j] fn a sarkat takaró papucs *En jobban szeretem az egjészpapucsot* (Bs)

egészleges *egjészléjg, egjészléjg, egissig* [-et, -e] fn betegség nélküli állapot *Mit ír, ha nincss egissige az embērnek* (Mi)

egészleges *egjészléjg, egjészléjg, egissig* mn **1.** nem beteg, nem romlott *Szip egissiges paradicsomok* (Csl); **2.** az egészségnek javára való *A dohányzás nem egissiges* (Kd); **3.** jókora *Leváktam neki egy egissiges karajt, meg is ette* (Tg) [] *Egissiges, mint as makk* 'teljesen egészséges' (Tg)

éget *éjget, jéget, íget* [-ek, -ec -el, -ett] ts ige **1.** tűzzel megsemmisít *Ígetik a lomot, a füstöl úgy* (Pk); **2.** világításra használ *Ne jégezsd a villanyt* (Bb); **3.** (kéményt) lánggal tisztít *Csak a kéményt égetik, nincs tűz* (Bs); **4.** tűzzel hevítve gyárt *Meszet ígettek* (Mi); **5.** tüzes vassal jelet éget vmibe *Bijegyet ígettek rá, hogy megismerjék* (Si); **6.** perzsel, izzón süt *Jól éjget a nap* (Bó); **7.** égő fájdalmat okoz *Uty süt ez a cipő, hoty szinte éjget* (Bó)

égetett *éjgetett, jégetett, ígetett* mn (mn-i ign is) **1.** étetéssel készített *Az ígetet cse-repkorsóba nem melekszik meg a víz* (Kg); **2.** pörköléssel ízesebbé tesz *Égetet cukorral szinesítette a pájinkát* (Bá)

égetnivaló *éjgetnivaló, ígetnivaló* mn rossz, gonosz *Az az ígetnivaló köjök mám megint nincs sehol!* (Pk)

égetőkemence *éjgetőükemence, ígetőükemence* [-t, -k, -je] fn agyagból készült tárgyak kiégetésére szolgáló kemence *Az éjgetőükemencébe igen nagy a meleg* (Úf)

égetőműhely *éjgetőműhej, ígetőműhēj* [-t, -ek, -je] fn az a helyiség, ahol az égetőkemencék vannak *Az éjgetőműhējbe jól kē bírni a meleget* (Bó)

égettszag *éjgetszag, ígetszag* [-ot, -ok, -ja] fn egérszag *Mitől van itt ijen ígetszag?* (R)

égi *éjgi, jégi* mn **1.** az égbolton látható *Valamit látott az égen, valami égi jelet* (Sz) **2.** mennyei *Égi jó anyám, Mária, mit tegyek?* (Csl)

égiháború *éjgiháború, ígiháború* [-t, -k, -ja] fn zivatar *Nagy éjgiháború lesz, mēr igem fekete fējeg jön* (R)

égikirálynő *éjgikirájnő, ígikirájnő* [-t, -k, -je] fn tiszta kék virágú árvácskafajta *Virtnak mán azok a szíp éjgikirájnőjűid?* (Pk)

égimeszelő *éjgimeszelő, ígimeszelő* [-t, -k, -je] fn hórihorgas, magas ember *Hoty foktok kinízni aval az égimeszelőjűvel?* (Tg)

égő *éjő, jő* mn és fn **I.** mn (mn-i ign is) **1.** harsogóan élénk színű *Ojan ígőpiros szája van* (Ke); **2.** égető, maró *Az a sok ígő seb a testin!* (Ke); **3.** heves, átható *Csak a két éjő szeme villog a sovány*

orcájába (Ksz); **II.** fn **1.** (vál) villanykörte *Csavárj be egy új éjő* (Bó) **2.** csillár *Mijen szép éjő vettetek!* (Ho)

égőpiros *éjőpiros, ígőpiros* mn har-sány élénkpíros *Gyönyörű ez az éjőpiros szekfü* (Ho)

égőrózsaszín *éjőrózsaszín, ígőrózsaszín* mn erős rózsaszín *Ide ígőrózsaszín virák pászolna* (Kd)

égőszerelem *éjőűszerelem, ígőűszerelem* [-met, -me, -emk] fn **1.** élénkpíros leve-lű évelő dísznövény *Lychnis Vetettem éjőűszerelmet is* (R) **2.** vérpiros rózsafaj *Az éjőűszerelmen igen sok a tövisk* (Pk)

egrecíroztat *egrecírosztat, egrecérosztat* l. **egzecíroztat**

egres *egres* [-t, -ek, -se] fn **1.** éretlen szőlőből készült zhabart leves *Az egrezsbe nem hiányzik az ecet, ugyis eljék savanyó* (P) **2.** köszméte *Eltettem ety kis egrest télére* (Tú)

égszakadás *éjszakadás* [-t, -ok] fn nagy eső *Nicsak, mijen ékszakadás van!* (Sz) [] *Ékszakadás, főjűdindulás 'itt a baj'* (Sz)

égszín *éjszín* mn halvány világoskék *Ez a ruhád mijen szjép ékszín* (Hl)

égszínkék *éjszínkék, ékszínkék* mn a derült ég színéhez hasonló kék *A lennek van szjép ékszínkék virága* (E)

égvilágon *éjgvilágon, ígvilágon* hsz (nyomósító értékű, névelővel) *Az égvilágon mindenütt bekerestem, de nem tudom meg-lēlni* (R)

egzecíroztat *egzecérosztat, egzecírosztat, egrecérosztat, egrecírosztat* [-ok, -ol ~ -cc, -ott] ts ige **1.** (rég) katonákat gyakorlatoztat *Vójt ety káplár, a tudott mám minket egrecírosztatni* (Gy); **2.** önkényes parancsokkal irányít, ugráltat *Pista bácsi egrecérosztatassa a puját* (Bs)

égzengés, *éjgzengés, ígzengés* [-t, -ek] fn mennydörgés *Tennap igen nagy éjzen-gés vójt* (Úf)

egy egy égy htl névelő meghatározatlan személyt, dolgot jelentő főnevek előtt *Vójt gy jó kulacsom* (E)

egy egy, égy szn és htl névm **I.** mn **1.** a számsor első tagja jelölte mennyiség *Egy libája van* (R); **2.** egész *Ety tagba vójt a*

főgygeji (Pk); **3.** azonos Egy ügyben fáradunk (Csl); **4.** egy vki, vmi Eggyet mondok én neked (G); **5.** az egyes számjegy Írd a nulla elibe az eggyet (Ko); **6.** (hsz-szerűen) ~et egyszer Megyek járok eggyet (Bs); **II.** htl névm egyik Egy nap így beszül, más nap ugy (Sz)

egyáltalán eggyáltalán, eggyáltalán msz **1.** (tagadás nyomósítására) Eggyáltalán senki se vőtt hozzá (Tg) **2.** az előzmények összegezve Oszti eggyáltalán, tudod te, mid beszélsz (S)

egyбайjal egyбайjal hsz egyúttal Egyбайjal akko aszt is hazahozom (Vs)

egybe egybe, egybe hsz egészben Megveszi egybe az egíz disznóút, nem kél velle bajólni (Ng)

egybe egybe, egybe ik össze Egybegyűltek, tanácskosztak, de nem tudni, mire jutottak (Gl)

egybeszabott egybeszabott mn egy darabból szabott Egybeszabott vigabóba jár (Tg)

egybevág egybevág [-ott] tn ige megyezik vmivel Egybevág a kéd daráb, jógl lessz (Rf)

egyből egyből, egyből hsz rögtön, nyomban Egyből rájöt, hogy mit akarok (R)

egycsöves eccsöves mn egycsövű Eccsöves puskája van (Ke)

egyéb egyéb, egyéb, egyéb htl névm a mondatokon kívül még valami más, de külön névvel meg nem nevezett dolog Vőtt ott még egyéb is (R) Áma, körte meg egyéb gyümölcsfák is vannak a kërbe (Úf)

egyébkor egyébkör hsz máskor Ünnepeken meg egyépkor is fel tudod venni (R)

egyébünét egyebünnét, egyebünnét hsz **1.** bárhonnan Egyebünnét jöttek, nem Csebüll (Rf); **2.** máshol Egyebünnét vannak (R)

egyebünnen egyebünnen, egyebünnen hsz máshonnan Egyebünnen honnan jöhet-ne? (E)

egyebütt egyebütt, egyebütt hsz máshol Egyebütt kerezsd, it nincs (Tg)

egyebüvé egyebüvé, egyebüvé hsz más-hova Egyebüvé tette, de nem tuggya, hova (Úf)

egyedem-begyedem egyedem-begyedem isz (kiolvasó mondókák szava Egyedem-begyedem, rókatánc, beteg-i még a finánc? (R))

egyedül, egyedül, egyedül **I.** hsz magányosan Nem mér éccaka egyedül hazajönni (Bó); **II.** névm (új) szem. mévmást megelőzve (ő maga) Most egyedül ő tuggya legjobban (Bs)

egyedüli egyedüli mn egyetlen Ez az egyedüli megoldás (D)

egy-egy egy-egy mn **1.** egyedenként egyet számítva Mindem paszújbokor mlé leverünk egy-egy ticsot (Csl); **2.** minden egyed külön-külön Egynek-egyenek három pár jutott (Mi); **3.** néha-néha egy Kapunk túlle egy-egy levelet (R)

egyel egyél [-ek, -sz, -t] ts ige **1.** kapás-növényt ritkít, egy bokorba csak egy szálát hagyva meg Muszaj a rípát egyyēlni, mer igen nyőjj (R); **2.** zsinorra fűzött dohánylevelet egyesével eligazgat Mék két póyré maratt egyyēlni (Tg) Vö.: egyesel

egyeledik egyeledik [-ek, -el -lecc, -ett] tn ige (vál) **1.** vegyül, eleggyé válik Az olaj nem egyekedik a vízzl (Vs); **2.** belebocsát-kozik vmibe Vitába egyelettek (Tú) Vö.: egyveledik

egyén egyén [-t, -ek, -e ~ -nnye] fn (vál) személy Kijött valami egyén a városból (Gl)

egyenes egyenes mn **1.** nem görbe Szíp egyenezs deszkák (Pk); **2.** sima felületű Nem egyenes a fal, mék kē rájta simítani (T); **3.** őszinte, becsületes Mindig egyenes ember vőtt szegíny (Bs); **4.** sudár, délceg Az a nagy egyenes asszony a felesége (Ke)

egyenesedik egyenesedik, gyenesedik [-ek, -ell ~ -secc, -ett] tn ige egyenessé válik A kanyar után mán egyenesedik az ut (Mi)

egyenesít egyenesít, egyenesít [-ek, -el ~ -sicc, -ett] ts ige **1.** egyenessé tesz Egyenesídsz a sört, ne menny megind görbén a kapával (R); **2.** egyenletessé tesz Jösz utánam oszt fogod a gerebjával egyenesíteni, amit felások (R)

egyenesít egyenesít, egyyesít [-ek, -él, -ett] ts ige **1.** egységbe foglal Egyesítettik a két kölhoszt (R); **2.** összefog, tömörít A vallás

eggyesíti a hiveket (Sz); **3.** összeköt, összekapcsol vmivel Eggyesíti a kellemest a hasznossal (E)

egyenest egyenest, *ëgyenest* I. **egyenesen**

egyenet egyenget, *ëgyensget* [-ek, -el ~ -gecc, -gett] ts ige **1.** vminek a felszínét simává teszi *Nem győzőm egyengetni aszt a foró aszfáltot* (Sz); **2.** egyenletesen elrendez *A dohánt egyengetük a zsinegen, hogy össze ne pájjon* (Tg); **3.** vmit előmozdít *Lessz aki ëgyengesse az uttyát* (Vs)

egyenhesen egyenesen, *ëgyenesen*, egyenest hsz **1.** egyenes irányban *Menny ra egyenesen, ot lessz a kut* (E) **2.** rögtön azonnal *Egyenesen oda ment, nem vóút ety përcet se* (Ts) **3.** közvetlenül *Ën egyenest megöllek!* (Vs)

egyéni egyéni mn (vál) **1.** személyhez tartozó, nem közös *A házak egyéni tulajdonomba vannak* (Kd); **2.** egy személy teljesítményével kapcsolatos *Esz csak ojan egyéni vadászat* (Ke)

egyenjogú egyenjogú, *eggyenjogú*, *ëgyenjogú* mn egyenlő jogokat élvező *Ma mán egyenjogúk vagyunk mind* (Bo)

egyenjogúság egyenjogúság, *ëgyjenjogúság* [-ot, -a] fn egyenlő jogokat biztosító állapot *Ma mán egyenjogúság van nálunk* (J)

egyenként egyenként, *eggyenként* hsz egyesével *Átválogattam egyenként az egészet* (Ko)

egyenlít egyenlít, *ëgyyenlít* [-ek, -el -lícc, -ett] tn ige **1.** egyenlővé tesz *Még nem tuggya ojan szípen egyenlítani, ahoty kéne* (P); **2.** eredményben utoléri ellenfelét *Ëggyenlített a csapat* (S)

egyenlő egyenlő, *ëggyenlő* mn (vál, hiv) vmivel teljesen meg egyező *Eggyenlőű részt kaptag belőülle mind a ketten* (Si)

egyenlőség egyenlőűség, *eggyenlőűség* [-et, -e] fn (új) egyenjogúság *Ma mán egyenlőűség van, ety törvény vam mindenkire* (Bs)

egyenruha egyenruha [-'t, -'k, -'ja] fn vmely szervezet tagjainak egyforma, hivatalos öltözete *A tüzőtőknak is vóút egyenruhájok* (Tg)

egyensúly egyensúly [-t, -a] fn a testet nyugalmi helyzetében megtartó erő *Mék nem tuggya tartani az egyensúlyát, azír nem tud biciklizni* (Pk)

egyensúlyoz egyensúlyoz [-ok, -l, -ott] ts (tn is) ige egyensúlyi helyzetben marad *Ha jól egyensúlyozol, nem fogol ledűlni a biciklivel* (Pk)

egyes egyes, *ëggyes* mn és fn **I.** mn az egyes számmal minősített *Az eggyezs brigádba tettek* (Tg); **2.** egy órákor érkező *Az eggyes vonattal jövök* (Tg); **3.** némely *Eggyes emberek aszt hiszik, hogy rájok nincs törvény* (Tg); **II.** fn **1.** az egyes számjegy *Mán tuggya írni az eggyest, meg a kettest* (Ko); **2.** egyes osztályzat *Ha eggyest kapól, haza ne gyere!* (Ke); **3.** -ek némely emberek *Eggyeseknek vóút csomagjok, de mink üres kézzel vóútunk* (Gl)

egyes-egyedül egyes-egyedül, *ëgyes-egyedül* hsz teljesen egyedül *Ëggyes-egyedül maratt szeginy* (Vs)

egyesel egyesel [-ek, -sz, -t] ts ige egyel *Eszet a sog dohánt mind magam eggyeseltam* (Sz)

egyeselés egyeselés, *eggyeselés* [-t, -e, -sse] fn az egyel igével kifejezett cselekvés *A dohánnak a fidzise györsabban megy, mint az eggyeselésse* (Ko)

egyeség eggyesség, *eggyeség* [-et, -e] fn egyetértés, békesség *Nincs kösztök eggyesség, szidik, marik egymást* (Csl)

egyesül eggyesül, *ëggyesül* [-ök, -sz, -t] tn ige **1.** egységbe olvad *Eggyesült a két gazdaság* (P); **2.** összefog *Eggyesültünk a harcra a zsarnok ellen* (T); **3.** egybeömlik, egybetorkollik *Ahol a két fojóú eggyesül, ot lessz a karány* (Tg)

egyesület eggyesület, *ëggyesület* [-et, -ek, -e ~ -je] fn (rég) szervezett tömörülés *A leginyek jártak az eggyesüledbe* (Tg)

egyesült eggyesült, *ëggyesült* mn (mn-i ign is) **1.** egységbe tömörült *Eggyesült erőűvel aszt is meg lehecs csinálni* (Bó); **2.** szervezetileg összekapcsolt *Az eggyesült szervezetek vezetőűsége fok kaszálni* (Pk)

egyetem *eggyetem* [-et, -ek, -e ~ -je] fn felsőfokú oktatási intézmény *Elvigesztem az egyetemem* (E)

egyetemben *eggyetemben* nu (rég, vál) együtt *Ot vótuk az egész rokonsággal egyetemben űk is* (Ko)

egyetemi *eggyetemi* mn **1.** egyetem kötelékébe tartozó, azzal kapcsolatos *Eggyetemi tanár a jánnya* (Ko); **2.** egyetemről eredő *Eggyetemi vízcecsíge van* (R)

egyetemista *eggyetemista* [~'t, ~'k, ~'ja] fn egyetemi hallgató *Eggyetemista lett a fija* (E)

egyetért *eggyetért* [-ek, -el ~ -rc, -ett] tn ige **1.** vmiben azonos véleményt vállal *Az iskola dőggába nem értek eggyet veletek* (Pk); **2.** vmit helyesnek tart *Eggyetérték a határozattal* (J)

egyetértés *eggyetértés, eggyetértís* [-t, -e] fn **1.** békés viszony, összhang *Nagy eggyetértísbe ilnek* (Si); **2.** megegyezés *Nem lesz kösztök eggyetértís, mer mind-eggyik kitárt a magáké mēlett* (Bf)

egyetlen *eggyetlen, eggyetlen* mn és fn **I.** mn **1.** mindössze egy *Csak egyetlen dolog érdekli* (Mf); **2.** legdrágább *Eggyetlen gyermekem, becsüld meg a testviredet* (T); **II.** fn egyetlen (legkedvesebb) személy *Ídes eggyetlenem, ne haraguggy énrám* (Kg)

egyetlenegy *eggyetlenegy* szn (nyomatékosan) egy *Csak egyetlenegy dőggot sajnálok* (P)

egyetlenke *eggyetlenke* [~'t, ~'k, ~'je] fn (gúny) egyetlen gyermek, egyke *Az ijen eggyetlenkék mind el vagynak kinnyeszietve* (R)

egyezik *eggyezik, eggyezik* [-ek, -el, -ett] tn ige **1.** teljesen azonos *Pontosan eggyezik a mintával* (J); **2.** megfér, békében van vkivel *A sógor nem eggyezik a feleségivel* (Sz); **3.** egyezkedik *Azon eggyeznek, hoty kinek maraggyon a ház* (Csl)

egyezkedik *eggyezkedik* [-ek, -el ~ -kecc, -ett] tn ige **1.** tárgyal, alkudozik *Eggyezkednek a kupeccal, de nem tudnak meg-eggyezni* (Ts); **2.** vitatkozik, veszekedik *No, ne eggyeszkeggyetek, ha bikűjjetek ki* (R)

egyeztet *eggyesztet* [-ek, -el ~ -ecc, -ett] ts ige megegyezésre bír *Eggyesztetssd űköt, ha akarod, én nem bánom űköt* (Csl)

egyezség *eggyesség, eggyessíg* [-et, -e] fn megegyezés, megállapodás *Nem tuttak eggyessígre jutni* (Ko)

egyfajta *etyfajta* mn egyféle *Mind etyfajta ezek az őűszirőűzsák, pedik sokfélit vettem* (Sz)

egyfelé *etyfélé* hsz egy irányba *No, akkor etyfélé megyünk!* (D)

egyféle *etyféle, etyfēlle* mn fajtához tartozó *Az asszony mind etyfēle: jóűfélē* (R)

egyfelől *etyfelőűl, etyfēlűl* hsz **1.** ugyanazon irányból *Most mindig etyfēlűl fuj a szél, egy iránybűl* (P); **2.** egyik oldalon *Kü-lön űlnek: etyfēlűl a firfijak, a másik óűda-lon az asszonyok* (Tg)

egyfolytában *etyfőjtába* hsz megszakítás nélkül *Három napig űltem az ágya mēlett etyfőjtába* (Tát)

egyforma *etyfőrma* mn ugyanolyan, vagy legalábbis nagyon hasonló *Etyforma időűsök lehetnek* (Si)

egyformán *etyformán* hsz **1.** azonos mértékben *Elosztottam nekik etyformán, hogy ne marakoggyanak rājta* (Tg); **2.** egyaránt *Mindenkűineg dőűggozni kēl, öreg-nek, fijatálnak etyformán* (Tg)

egyhagyású *etyhagyású* mn egyivású, egy korosztályba tartozó *Kis Péter, Gyuri, Feri, Szārka Jani – ez mind velem etyhagyású* (R)

egyhamar *etyhamār* (tagadó m-ban) nem hamar, sokáig nem *No, e se jön ide etyhamār!* (Kg)

egyhasi *etyhasi* mn egyszerre született *Vőűt nekűnk az a két etyhasi bikabőrnyűnk, emlíkszel?* (Vs)

egyház *etyház* [-at, -ak, -ja] fn vallásos hívek közösségének szervezete *Ezek a főűdek mind az etyházé vőűt* (R)

egyhuzamban *etyhuzamba, etyhuzomba* hsz egyfolytában *Elcáztatok etyhuzomba a falujig* (P)

egyidős *eggyidőűs* mn egyforma idős *Eggyidőűs vőűt velem, oszt mán mekhált* (Gl)

egyik *eggyik, ěgygyik* htl névm vmely pontosan meg nem határozott *Az egyik faja a traktoron dőggozik* (E); **2.** felolvasásnál az elsőnek tekintett *Egyik süti, másik tüzel, a harmadik meg vári, hogy ehessen* (Gl)

etyke *etyke* [~'t, ~'k, ~'je] fn egyetlen gyerekl a családban *Én is etyke vótam, nincs testvérem* (Ng)

egy-két *ety-két* htl szn néhány *Ety-két ember vam mék csak, még ezut fognak jönni* (T)

egy-kettő *ety-kettő* htl szn néhány *Egyet-kettőt leken neki, ozd befogi a száját* (Ke)

egykettőre *etykettőre* hsz nagyon hamar *No, etykettőre ot vagyunk* (Bó)

egykönnyen *etyjönnyen* hsz (tagadó mban) nehézség nélkül *Hát etykönnyen nem fog ráálni, az biztos* (R)

etykutya *etykutya* (állítmányként használatos névszó) (pejor) egyforma *Az ügyvíd mind etykutya* (Pk)

egylet *egylet* [-et, -ek, -je ~ -e] fn (rég) egyesület *A leginyeknek is vót egylet, oda jártak esténként* (R)

egylövetű *etylövetű* mn egyszerre csak egy golyóval tölthető (fegyver) *Eglövetű pisztolja vót* (Gl)

egylövettyűs *egylövettyűs* mn egylövetű *Egylövettyűs puskával vadászott* (Fp)

egymaga *egymaga* sznévm maga egyedül *Egymagad is mekcsinálod, nem kél neked segéd* (Sz)

egy-más *egy-más* htl névm némely, néhány *Egy-más dolokhoz azir én is értek* (R)

egymás *egymás* kölcs. névm az egyik és a másik kölcsönösen *Típi egymás haját* (Csl)

egynéhány *egynéhány, egynehány* htl névm *Egynehányoknak ki kém verni a fogát!* (Tát)

egyre *egyre, ěgyre* hsz **1.** szüntelenül *Mán kérdőre vontam, de egyre csak aszt hajt, hogy nem ű vót* (Tg); **2.** mindinkább *Egyre jobban esik* (Tg)

egyre-másra *egyre-másra* hsz gyors egymásutánban *Egyre-másra jöttek a katonák* (Ko)

egyszálbélű *etyszálbélű; etyszálbélű* mn (gúny) sovány *Az is jan etyszálbélű* (J)

egyszálhurka *etyszálhúrka* [~'t, ~'k, ~'ja] fn sovány személy *Mindig ojan etyszálhúrka vót* (Té)

egyszemélyes *etyszemélyes* mn egy személyes részére való *Etyszemélyes ágyat vettek* (Bó)

egyszer *eccēr, etyszēr* hat-ragos sznév és hsz **I.** szn **1.** eggyel szorozva *Eccēr nyóuc nyóuc* (Csl); **2.** egy ízben *Eccēr se vótam ott* (Ke); **II.** hsz **1.** vmely meg nem határozott időpontban *Eccēr māj mektudod te is, mi a!* (Sz); **2.** (nyomósítósóként) *Én többet nem lakok vele, az eccēr szent!* (Gl); **3.** előbb *Eccēr elvégzem a dőggom, azut māj segíték neked* (Té)

egyszeres *ecceres, etyszeres* mn egy rétegből áll *Ecceresen vedd a kendőt, nincs most hideg* (R)

egyszeri *ecceri, etyszeri* mn **1.** egy ízben történő *Ecceri fejésre 6 liter tejet ad* (P); **2.** az a bizonyos adomabeli (személy) *Ugy járt, mint az ecceri jány* (R)

egyszer-kétszer *eccēr-kéccēr, etyszēr-kéccēr* hsz egy-két ízben *Eccēr-kéccēr ějöd, de azőta nem láttuk* (Pk)

egyszer-másszor *eccēr-másszor* hsz néha *Eccēr-másszor le is vette a lábáról* (Ksz)

egyszerre *eccerre, etyszerre* hsz **1.** egyidejűleg *Líjjetek eccerre, jobbam foktok haladni* (Tát); **2.** egyszeri cselekvésként *Eccerre nem bírtam megenni* (P); **3.** hirtelen *Eccerre megerett az esső* (Bs)

egyszerű *eccerű, etyszerű, ěccerű* mn **1.** nem bonyolult *Ěccerű szerkezet, csak érteni kél hozzá* (E); **2.** cifraság nélküli *Eccerű ruhákat hord, nem nyálkálkodik* (Pk); **3.** nem különleges *Etyszerű emberek vótak mind* (Bo)

egyszínű *etyszínű, etyszínű* mn **1.** egyféle színnel festett *Etyszínű a fāl, minta síncs rájta* (Tát); **2.** azonos színű *Mind etyszínű ruhába vótak* (Pf)

egyszobás *etyszobás* mn egy lakószobából (és mellékhelyiségekből) álló *Etyszobás lakása van* (Tú)

egyszóval *etyszógvāl* hsz **1.** röviden szólva *Etyszógvāl nem les semmi belőjille* (R); **2.** vagyis, magyarul szólva *Oda beszil, ide beszil, etyszógvāl hazudik* (R)

egyszülött *etyszülött* mn (vál, rég) testvér nélküli *Az etyszülött fiját mekfeszítették* (Gl)
egytetvér *etytesvér, etytestvér* [-t, -je] fn édestetvér *Józival etytestvér volt* (Bf)

egyúttal *eggyúttal* hsz ugyanazon alkalommal *Ha felmígy a padra kolbászir, eggyúttal hoz le lekvárt is* (Bf)

együgyű *eggyügyű, eggyügyű, együgyű* mn **1.** gyámoltalan, jámbor *Ojan eggyügyű kéje vam, mint aki kettőjük se tut számolni* (Vs); **2.** gyermeteg *Hogy lehecc ijen eggyügyű, mint a puja!* (Ko); **3.** gyenge értelmi képességű, hülye *Vójt egy együgyű gyermekek* (R)

együtt *eggyütt, eggyütt* hsz, nu, ik **I.** hsz egymás társaságában összegyűlve *Eggyütt van a család* (Bo); **II.** nu (a –val, –vel ragos szóval megnevezett személy, dolog) is hozzáértve *Marival eggyütt csinálták* (P); **III.** ik együttesen, közösen *Együtt kilábalta ű is a többivel* (R)

együttes *eggyüttes* [-t, -ek, -e] fn (új) társasan szereplő csoport *fellépett a Hóvirág-eggyüttes* (R)

együvé *eggyüvé* hsz **1.** egybe, egy halomba *Tedd eggyüvé, hogy ne kējen kerezséglni* (R); **2.** egymáshoz *Eggyüvé tartoznak* (R)

egyvalaki *eggyvalaki* névm egyetlen, meg nem nevezett, de rendszerint ismert személy *Esz csak egyvalaki tudná megmondani* (Si)

egyvalami *eggyvalami* névm egyetlen, meg nem nevezett, de köztudott dolog, tárgy *Marit csak egyvalami érdekli* (T)

egyvéktében *eggyvéktében, egyvíktébe* hsz egyfolytában *Bevasalta a sok ruhát egyvéktébe* (Csp)

egyveleg *eggyveleg* [-et, -ek, -je] fn keverék *E mán nem tiszta bőr, csak valami egyveleg* (Bs)

egyvelges *eggyvelges* mn vegyes *Egyvelges ez a paszúj, vam benne ijen is, ojan is, de főzni jó* (Pk)

éh *é* [éhet, éhe] fn és mn **I.** fn éhség *Legalább annyi kenyi vóna, hogy elütném vele az éhemet* (R); **II.** mn éhes *Jöttek azok az éh sáskák, lerágtak minden zőűdet* (Sz)

ehejt *ehējt, ehējűt* hsz ezen a helyen *Ehejűt van, ni!* (R)

éhel *éhēl, ehen, ehun, ehün* hsz itt ni *Ehun egy új csizma* (Csl)

ehelyűt *ehējűt* l. **ehejt**

éhen *éhen* hsz **1.** éhesen *Egész nap éhen dőgözött* (Csl); **2.** éhség miatt *Éhen haltak a nípek* (Ke)

éhenkórász *éhenkórász* [-t, -ok, -sza] fn az, aki éppen csak tengődik *Az is ojan éhenkórász, a munka nem ízlik neki* (Tg)

éhen-szomjan *éhen-szomjan* hsz étlen-szomjan *Ot vójtung bezárva egész nap éhen-szomjan* (Ng)

éhes *éhes* mn **1.** éhséget őrző *Éhes vagyok, dīl óutta nem ettem* (R); **2.** kuporgató, szenvedélyesen gyűjtögető *Ojan éhes annak minden familiája, nem vójt neki a Dárius kincse!* (Gl); **3.** (tréf) lyukas, szakadt *Esz az éhesz cipőj má szígyellem felhuzni* (Ra)

ehetetlen *ehetetlen, éhetetlen* mn (vál) evésre alkalmatlan *A megromlott étel ehetetlen* (Si)

ehetnék *ehetnék* [-et, -je] fn az étel kívánása *Ehetnéked van, ugyi, no, mingya eszél belőjle* (Ko)

ehető *ehető* mn (vál) evésre, fogyasztásra alkalmas *Ety kicsit mék főj, oszt mán ehetőj lessz* (T)

éhezik *éhezik, éhőzik* [-ek, -el, -ett] tn ige a táplálékot huzamosan nélkülözi *Kopár a legelőj, éhezik a jóuszág* (P)

éheztet *éheztet* [-ek, -el, -ett] ts ige éhezésre kényszerít *A gyermekeket nem szabad éheztetni* (Mf)

éhgymorra *éhgymōrra, eggyomōrra* hsz üres gyomorba *Éhgymōrra ittam ety kis pájinkát* (Bá)

éhség *éhség, éség* [-et] fn **1.** éhes állapot *Mán akkor ige kinoszta az éség* (Si); **2.** éhinség *Akkor igen nagy éhinség vójt, kenyér se vójt* (Csp)

ej *ēj* ige **1.** (bosszúság, ingerültség kifejezésére) *Ēj, hagy bíkít!* (R); **2.** (meglepetés kifejezésére) *Ej, de hamar visszajöttél!* (Sz); **3.** (vágakozás kifejezésére) *Ej, de jój vóna ot lenni!* (Csl)

éjfél *éfél, ifél* [-t, -ek] fn éjjeli 12. óra *Ifé*lkor járnak a szellemek (Gl)

éjféltájban *éféltájba, iféltájva* hsz éjféltől *Úgy iféltájba lehet, hogy hallottam a kutyákat ugatni* (Tg)

éjha *ējha* (meglepetéssel vegyes elismerés kifejezésére) *Ejha, de kinyaltad magad* (Ts)

éjjeliőr *éjeliőŕ, ijjeliőŕ* [-t, -ök, -je] fn vagyontárgyakat éjjel megőrző ŕ *Éjjeliőŕ vőŕtam a kő*lhozba (Ksz)

éjjeliszekrény *éjelisze*krény, *ijjelisze*krény [-t, -ek, -nye] fn ágy melletti szekrény *ke Ijjelisze*krényt is csináltatott hozzá (Ko)

éjjelizene *éjelizene, ijjelizene* [-'t, ~'k, ~'je] fn udvarlásként a lány ablaka alatt éjjel játszott zene *Mán éjelizenet is kapott a fíjatól* (Bó)

éjjel-nappal *éjēl-nappāl, ijjēl-nappāl* hsz éjjel és nappal egyaránt, állandóan *Ijjel-nappal kősenlődbe vagynak az őŕtőŕk* (Kg)

éjnye *énnye* isz 1. enyhe bosszúság kifejezésére *Énnye, hova tettem a pipám?* (E); 2. csodálkozás kifejezésére *Énnye, csak nem utazol el?* (Csl)

éjszaka *éjca*ka, *éjccaka, jéccaka, icca*ka, *íca*ka [-'t, ~'k, ~'ja] fn és hsz I. fn az estétől reggelig tartó napszak *Mán hosszabak az jéccakák* (Np); II. hsz ebben a napszakban *Nem aluttam az íca*ka (Ko)

éjszakai *éjca*kaji, *éjccakaji, jéccakaji, íccakaji, íca*kaji mn éjszaka történő, az éjszakával kapcsolatos *Az íca*kaji vonattal jár haza (R)

éjszakás *éjccakás, éjca*kás, *jéccakás, jéccakás, íccakás, íca*kás mn éjjeli munkára beosztott *Egősz héten íca*kás vagyok (Kg)

éjszakázik *éjccakázik, éjca*kázik, *jéccakázik, jéccakázik, íca*kázik, *íccakázik* [-ok, -ol, -ott] tn ige 1. az éjszakát valami tevékenységgel tölti *Mennyit éjccakász*tam, *míg apróŕk vőŕtak a pu*ják! (Csp); 2. az éjszakát vmilyen szálláson, helyen tölti *Ott íccakász*tunk a szabad ég alatt (Tát)

éjt *ējt* [-ek, -el, -ejt, -ett] ts ige 1. kezéből kiengedve esni hagy vhová *A főŕdre ej*tette az *ársóŕt* (R); 2. vmely állapotba, helyzetbe juttat *A karjára ej*tette a *fej*t (T); 3. okoz, elkövet *Hibát ej*tett, *hát most hál*-

gasson (T) [] *Út*b *ējt* 'útközben érinti' (Tát); *Teherbe ejt* 'terhessé tesz (nőt)' (Si); *Módjái, szerét ejti* vminek 'alkalmat talál rá' (Tg)

ejteget *ējteget, ējtēget* [-ek, -el ~ -ecc, -ett] ts ige hullajt *Éjtegeti a levelit a nyárfa* (Sz)

ejtőernyő *ējtőŕernyőŕ* [-t, -k, -je] fn zuhanásfékező ernyőszerű alkalmatosság *Éjtőŕernyőŕvel ugrottak ki a repülőŕből* (Csl)

ejtőzik *ējtőŕzik* [-ök, -öl, -ött] tn ige 1. étkezés után lustán elüldögél az asztalnál *Ety kicsit ējtőŕzők, mer igen jóŕlaktam* (Hl); 2. kérődzik *Ne birizgáld aszt a tehent, mēr ējtőŕzik* (Tg)

ék¹ *ēk, ék* [-et, -ek, -je] fn egyik végén tompa, másik végén hegyesszőgű hasítóeszköz *Vērj bele valami ēk*et, *mer így nem hasítod ēl* (R)

ék² *ēk, ik* [-et, -ek, -e] fn ékesség *Hát pedig az a ház ike, a szíp kíp* (R)

ekcéma *ekcéma, ekszcéma* [-'t, ~'k, ~'ja] fn bőrbetegség *Az ekszcémájával jári az ŕvosokod, de nem akār neki gyógyŕulni* (T)

ekcémás *ekcémás, ekszcémás* mn 1. ekcémában szenvedő *Mari is ekcémás vőŕt* (Si); 2. ekcémával borított, bőrbeteg *Nem tudok a vízbe nyúlni evel az ekszcémás kezemmēl* (Gl)

eke *eke* [-'t, ~'k, ~'je] fn a föld megforgatására szolgáló vontatásos talajművelő eszköz *Ekévē szántyák a főŕdet* (Mf)

ekecsúsztató *ekecsusztatóŕ* [-t, -k, -ja] fn V alakú faeszköz, amelyen az ekét úgy vontatják, hogy ne hasítsa a földet *Lőgd rá az ekecsusztatóŕra, ne emēlt kézzel aszt a nehéz ekét* (D) Vö.: kalabina

ekefej *ekefēj* [-et, -ek] fn az ekének az a része, amelyre a földet hasító ekevas és a barázdában csúszó talp van erősítve *Má megint ētört az ekefēj* (Mf)

ekefő *ekefū* l. **ekefej**

ekegerenda *ekegerenda* [-'t, ~'k, ~'ja] fn ekegerendely *Megrepett az ekegerenda* (Mf)

ekegerendely *ekegerendēj* [-t, -ek, -je] fn az ekét a taligával összekötő rúd *Kapcsold a taligához a ekegerendējt* (Sz)

ekekistalp *ekekistalp* [-at, -ak, -ja] fn az ekék kisebbik támaszlapja *Igen sáros az ekekistalp, pucold meg* (D)

ekekulcs *ekekőucs* [-ot, -ok, -ja] csavar-szorító kulcs, amellyel az ekevasat az ekére erősítik *Ha szántani mgy, legyen nállad ekekőucs* (Bf)

ékel *ékél, éjkél* [-ek, -sz, -t] ts ige ék beverésével hasít, feszít *Eszt muszaj ékēlni, így nem lehet szíjjelhasítani* (R)

ekemetszés *ekemeccs* [-t, -ek, -je] fn barázda, amely az eke nyomában húzódik *Ebbe az kemeccsbe erigy vígig a földön, nem fogsí szúrni a lábod* (Kd)

ekenagytalp *ekenatyaltap* [-at, -ak, -ja] fn az eke nagyobbik támasztalpa *Pucold meg az ekenatyaltap* (D)

ekeszarv *ekeszarv* [-at, -ak, -a], *ekeszarva* [~t] fn az ekék végén hátrafelé ágazó két rúd, amellyel az ekét irányítják *Jó szordszd az ekeszarvát* (Ke)

ekeszarva *ekeszarva* l. **ekeszarv**

eketaliga *eketajiga* [~t, ~k, ~ja] fn az ekék vontatására, a szántás mélységének és hasítandó hant szélességének szabályozására szolgáló kétkerekű taliga *Szabájozd be az eketajigát* (Mf)

eketalp *eketalp* [-at, -ak, -ja] fn az ekefejeknek a barázdában csúszó része *Ne emēld az eketalpat, haty csuszni* (Sz)

ekevas *ekevas* [-at, -ak, -ja] fn az ekére erősített vas, amely szántáskor a földet vízszintesen hasítja *Ki kēl élezni az ekevasakat* (R)

ekézés *ekézés* [-t, -e] fn a növények sorközéinek ekével való megmunkálása *Megyek a krumplit ekézni* (Bs)

ekhó *ekhó* [-t, -k, -ja] fn (rég) a szekérre erősített gyékény-ernyő *Vegyétek le a szekérről az ekhót* (Vs)

ekként *eként, eként* hsz (rég, vál) így *Eként szólottak a próféták* (Sz)

ekképpen *eképen, ekípen* hsz (rég, vál) így *Eképen szólott az Úr* (Gl)

ekkora *ekkora* mut névm ehhez hasonló méretű *Ekkora vőgt, oszt mán danolt, táncolt* (R)

ekkorára *ekkorára* mut névm erre az időre *Ekkorára mán rig it kēletet vőgna neki lenni* (R)

ekkorka *ekkorka* mut névm (kedvesk) ilyen kicsike *Ekkorka vőucs csak, mint ez a kisújam* (Csl)

ekkortájban *ekkörtájba* mut hsz kb. ilyenkor *Ekkortájba szokot hājtani a csordás* (T)

eklézsia *eklézsija* [~t, ~k, ~ja] fn (rég) protestáns egyházközség *Kicsi az eklézsija, nincs a papnak jövedelme* (E) [] *Szegény az eklézsija, maga harangozik a pap 'a szegénynek mindent magának kell végeznie'* (R)

elköltözik *elkőjtözik* [-ök, -öl, -ött] tn ige (vál) elköltözködik *Elkőjtösztek a darvak* (Sza) [] *Elkőjtözik az élőők sorából 'meghal'* (Tát)

elköltözködik *elkőjtözködik* [-ök, -öl ~ -köcc, -ött] tn ige máshová költözik *Elkőjtöszköttek innen mēk tavāj* (Tát)

ekrán *ekrán* [-t, -ok, -nya] fn (új) **1.** mozivásznon *Moziba ne űj az ekránhoz, mēr kiál a szemed* (R); **2.** képernyő *Ki kēl cserélni az ekránt a tévébe* (T)

ekrazit *ekrazit* [-ot, -ok, -tya] fn robbanóanyag *Mos nem robbantnak a kűbányába, mer nincs ekrazittok* (Mi)

ékszer *ékszer* [-t, -ek, -e ~ -je] fn (vál) nemesfémből készült drágaköves dísz, amelyet ruhán v. a testen viselnek *En nem hordok ékszeri sose, még filbevalógt se álhatom* (Csl)

éktelen *éktelen* mn **1.** (rég) csúnya, csúf *Ojan éktelen vőgt, hogy nem bírtunk rá nīzni* (Sz); **2.** rendkívül nagy *Ojan éktelen lármat csaptak, hogy mēk kēlet siketűlni* (R)

él *él* hsz, ik **I.** hsz **1.** a szóban forgó helytől távolodva *Ne magat fele, ha mindig csak el, el, el, ne huszt, hanem tojjad* (R); **2.** távol *Mán két napja el van, nem tuggyuk, hōl* (R); **II.** ik **1.** honnan távolodva *Elhuzódott túllem* (T); **2.** vmihez az irányát, helyzetét megváltoztatva *Eltért a kanyarnál jobbra* (R); **3.** szét, ketté *Elhasatt az inged* (Ke); **4.** szétterjedve *Elárasztotta a falut a víz* (V); **5.** megsemmisülve v. láthatatlanná válva eltávolodik *Elvész a ködbe a falu* (Ksz); **6.** (a kezdő mozzanat kifejezésére) *Elsirom magam rōkton* (Csl); **7.** (a cselekvés kiteljesedésének kifejezésére) *Elárvult végleg a porta* (Ke); **8.** (a cselekvés befejezésének kifejezésére) *Elalutt a kicsi* (Bó); **9.** (a cselekvés túlzó mértékének kifejezésére) *Tejje-*

sen elhájjasottá (Vs); **10.** (elhibázott cselekvés kifejezésére) *No, eszt jóylt ellütted* (E); **11.** (tartós cselekvés kifejezésére) *Elüldögéllek a naponn* (Pf); **12.** (megismételve a cselekvés ismétlődésének kifejezésére) *El-elbógbiskolt ű is* (R)

él¹ él, *il* [-ek, -sz, -t] tn (és ts) ige **I.** tn **1.** életben van *Még il a nagyannya* (Gl); **2.** vmiből, vmi után ~ megélhetését ebből biztosítja *A két kezem munkája után éltem* (Bs); **3.** vmin ~ vmi a legfőbb tápláléka *Én egész télen savanyúkáposztán ilek* (T); **4.** vkivel vmely közösségben lakik *Az annyával él, nem akār férhe fele menni* (Bá); **5.** vmilyen viszonyban van vkivel *Nem lehet ijev háborúságban ilni* (Bt); **II.** ts **1.** átél, eltölt vmely időt *A lekszeb jánságát ili* (Sz); **2.** élvezzi az életet *Ű mindig vigan ilte az életűt* (Ko); **3.** tartósan nem kapcsolatotban van vkivel *Maritokot is három évig ilte a Kovács, oszt a vigin csak othatyta* (Tg) [] *Él, mint hal a vízben 'gondtalanul él'* (R); *Él, mint Marci Hevesen 'jó módban él'* (Tát); *Se él, se hal 'nagyon rosszul van'* (Tg); *Él, mer muszáj 'tengődik'* (R)

él² él [-t, -ek, -e ~ -i] fn **1.** vágóeszköz éles széle *Semmi éle ennek a késnek* (Ksz); **2.** szilárd test vékony széle *Ne lapjával ragd a hanglemezeket, ha álizsd élire* (R); **3.** vonuló csapat eleje *A vezetőnek az élén kēl maradni* (Csp); **4.** ámadó célzat *De aszt ojan éllel monta, hoty szinte vágott* (R)

elabajgat elabajgat [-ok, -ol ~ -gacc, -ott] ts ige elver, megver *Ugy elabajgatta a puját, hoty soha el nem feljti* (Th)

elabrakol elabrakāl [-ak, -sz, -t] ts ige alaposan elver *Elabrakāltam a köjköt, mēr megírdemēlte* (Vs)

elad elad [-ok, -sz, -ol, -ott] ts (és tn) ige **I.** ts **1.** ellenértékért a más tulajdonába átenged *Elatta a tehenkējti is* (R); **2.** elárul, cserbenhagy *Elatta a tesvírjti a csendőjöröknek* (Csl); **3.** (rég) férhez ad *Hamar elatta a jánnyait* (Sz); **II.** tn elárusítással foglalkozik *A jánnya elad a kijozgba* (Mi)

eladás eladás [-t, -sa] fn **1.** az a cselekvés, hogy vkit, vmit eladnak *Nem lesz gond*

a disznój eladása (R); **2.** kiárusítás *A kiálítás után lessz az ladás, akkor vehecc* (R)

eladatlan eladatlan mn még el nem adott *Ott maratt a sok retek eladatlan* (Kg)

eladdig eladdig hsz egészen addig *El-addig nem is vót semmi baj, csakhoty hazagyött az ura* (Tát)

eladó eladój mn és fn (mn-i ign is) **I.** mn **1.** eladásra szánt *Van egy eladój tinója* (Gl); **2.** férjhez adó *Mán eladój sörba van az ű jánnya is* (Pk); **II.** fn **1.** aki árusít, elad *Az eladój kír, a vevőj igír* (Pk); **2.** elárusító, bolti kiszolgáló *Ez a cipőj kicsi, kírjél az eladójutól egy számmal nagyobb* (Bf); **3.** eladó árú *Nincs semmi eladój?* (Ko)

eladogat eladogat [-ok, -ol ~ -gacc, -ott] ts ige apránként elad *Lassan mindenűt eladogatta* (Sz)

eladósodik eladój sodik, aladój sadik [-ok, -ol ~ -socc, -ott] tn ige adósságai miatt súlyos anyagi helyzetbe jut *Annyira eladój sodot, hogy fél falunak tartoztott mán* (Ng)

eladósor eladósor [-t] fn az az életkor, amikor már férjhez adható a lány *Mán túl lpte az eladósor ű is* (Csl)

elágazás elágazás [-t, -ok, -ja] fn **1.** az a hely, ahol vmi elágazik *A fáknak a törzsűn, az elágazásoknál van a lektöp hērnjó* (R); **2.** a fővonalból kiknduló ág *Áj meg ott az elágazásnál, onnan gyalog is elmegyek* (Sz)

elágazik elágazik [-ott] tn ige **1.** bokor, fa túlságosan sok ágat hajt *Ugy elágazott ez a dijójfa, hoty setit van alatta* (Kg); **2.** szétágazik *Ott elágazik az út* (Mf)

elagyabugyál elagyabugyál [-ok, -sz, -t] ts ige (biz) nagyon elver, elpáhol *Majd apád elagyabugyál írte, oszt annyi lessz* (Ko)

elagyal elagyal [-ok, -sz, -t] ts ige jól elver, helybenhagy *Elagyálták a kötekedőjket* (Ff)

elájul elájul [-ok, -sz, -t] tn ige eszméletét veszti *Hozzatok vízezy gyōrsanm a jány elájult* (Csl)

elakad elakad [-ok, -ol ~ -kacc, -t] tn ige úgy elakad, hogy nem tud mozdulni *Elakattunk a szekerral a kotyōrba* (R)

él-álamot él-álamot mut hsz ott nagyon távol *Él-álamott mejen la* (G)

eláll *elál* [-ok, -sz, -t] tn és ts ige **I.** tn **1.** bizonyos ideig álldogál *Én estig is elálok a firisz mēlett* (E); **2.** nem romlik meg *Hűtőj-be elál ety hétig is a hus* (Tg); **3.** szándékát megváltoztatja *Elált a tervétől* (Bs); **4.** nem tapad, simul vmihez *Az, akinek ugy elál a file?* (Ng); **5.** abbamarad, megszűnik *Elált az essőj* (Bf); **6.** (gépezet) magáll *Elált a nagyóra* (Csp); **7.** elfárad *Az ojan hőjűs, hogy elálva is vacsorát főjz az urának* (Dr); **II.** ts úgy áll, hogy akadályozza a járást *Eláltat a világosságot, lípj odébb* (Mi)

elálmosodik *elálmosodik* [-ok, -öl ~ -socc, -ott] tn ige álmosná válik *Ni, hogy elálmosottam!* (P)

elalszik *elálszik* [-ok, -ol, -alutt] tn (és) ts ige **I.** tn **1.** az alvás állapotába jut *Csak ringazsd, mingya elálszik* (Tát); **2.** a kelle-ténél tovább alszik *Elalszig dlig is* (E); **3.** megszűnik égni *Elálszik a széltől a gyertya* (R); **II.** ts nem ébred fel, s ezzel elmulaszt vmit *Elaluttam a buszt* (Ho)

elaltat *eláltat* [-ok, -ol ~ -tacc, -ott] ts ige **1.** eszközli, hogy vki elaludjon *Áltazsd el a gyermeket, oz gyere utánnam* (Tát); **2.** altatással öntudatlan állapotba juttat *Eláltaták az operációj előtt* (Bf)

elalvás *elálvás* [-t, -sa] f az a folyamat, hogy vki elalszik *Elálvás előj számj* (Sz)

élamarra *élamāra, élamára, éllamarra* mut hsz **1.** amarra messze *Élamára hajti a csordát a pászor, látod?* (Ko); **2.** amott messze *Élammarra van a tanya* (K)

elámít *elámít, elámjēt* [-ok, -öl ~ -mícc, -ott] ts ige **1.** csalárdul megtéveszt *Éngem nem tud elámítani!* (Mf); **2.** ámulatba ejt *Elámíti az embert ez a köjök, ahogy vēršēl* (G)

élamoda *élamoda, élamada* hsz **1.** amoda messzire *Élment egész élamoda a csōrda után* (Kg); **2.** amott messze *Élamoda van a Munkácsi vár, szjēp időjbe mindjég látuk a dombról* (Dr)

élamoda *élamoda, élamada* mut hsz **1.** amoda messzire *Élamoda megyünk, ahol a natyfa láccik* (R); **2.** amott messze *Élamoda van a vetējš, oda megyünk* (Ksz)

élamott *élamott, éllamott* hsz amott messze *Éllamot mennek a vőjűjēk* (K) Vö.: él-élamott

elámul *elámúl* [-ok, -sz, -t] tn ige ámulatba esik *Csak elámúltam, hogy miket művel!* (Ko)

elanyátlanodik *elanyátlanodik* [-ok, -öl, -ott] tn ige **1.** elcsügged, elhagyja magát *Hát most ige elanyátlanottam, de mājđ összeszedem magam* (Bd); **2.** (fiatal állat) anyját elveszti *Elanyátlanottak a malackák, megdōglōt a koca* (Bo)

elannyira *elannyira* hsz oly nagy mértékben *Dagat hād dagatt a lába, elannyira, hogy mán nem bírt járni* (R)

elapad *elapad* [-t] tn ige **1.** addig fogy, míg folyása meg nem szűnik *Elapatt a forrás* (B); **2.** a teje (emlője, bőgye) nem ad több tejet *Két hójnapos vōjt a fījucska, mikor elapatt a tejem, azōjta nem szopik* (Si); **3.** fokozatos csökkenéssel teljesen megszűnik *No, ez a pīncforás is ēl fog eccēr apadni!* (Si)

elapaszt *elapaszt* [-ott] tn ige (tehén) nem ad több tejet ellés előtt *Mán ety hójnapja elapasztott a tehen, pedig még messze van az ideje* (R)

eláporodik *eláparadik* [-att] tn ige megáporodik, az állástól dohos szagot kap *Eláparadt a ruha a lādába* (Vs)

eláraszt *eláraszt* [-ott] ts ige **1.** megáradva elborít valamit *Elárasztotta a legelő-kōt az árviz* (Tg); **2.** tömeges terjesztéssel bőségesen ellát vkit, vmit *Elárasztották a piacot a retekkel* (Ke)

eláruul *elárul* [-ok, -sz, -t] ts ige **1.** hűtle-nül cserben hagy *Elárulta a magyarokat a nímeteknek* (Kd); **2.** (titkot) elmond, továbbad *Elárulta nekem, hoty firhez megy* (P); **3.** áruló jel révén kitalálhatóvá tesz *A pirulás elárulta, hoty teccik neki a fījű* (Ke); **4.** elad *Mire mindent elárultam, tiz ójra vōjt* (R)

elárusít *elárusít* [-ok, -ol ~ -sicc, -ott] tn ige üzletben elárusítóként dolgozik *Én elárusítok a cipőjűsbōjda* (Kg)

elárvul *elárviul* [-ok, -sz, -t] tn ige **1.** (gyermek) szüleit elveszti *Én is elárviúltam nyőjuc esztendőjš koromba, apám, anyám mekhōjttak* (Csl); **2.** gondozó, művelő nélkül marad *Elárviult a pōrta, nincs gazda* (Si)

elátkoz *elátkoz* [-ok, -ol, -ott] ts ige megátkoz *Elátkozta a percet is, mikor meglátta* (Bó)

elázik *elázik* [-ok, -ol, -ott] tn ige 1. ázás folytán lágyul, szétmállik *Elázott a kender, semmi szössze nem lesz* (T); 2. (biz) lerészegedik *No, apátok megint jól elázott!* (T)

eláztat *eláztat* [-ok, -ol, -ott] ts ige 1. átáztat *Csak eláztatod a cipőjűd ebbe a naty sárba* (Ksz); 2. rossz hírbe kever, bemárt *Jól eláztatta a kedves kománéját* (Sz); 3. (kendert) áztatásra berak *Nyövéjs után eláztatuk a kényéket* (Dr)

elbágyad *elbágyad, elbággyad* [-ok, -ol ~ -sz, -t] tn ige bágyadtá válik *Elbággyatunk a nagy melegbe* (P)

elbaktyázik *elbaktyázik* [-ok, -ol, -ott] tn ige elkószál, eltéved vmerre *Elbaktyáztak a tehenek az erdőjű szílen* (Vs)

elbámul *elbámul* [-ok, -sz, -t] tn (és ts) ige 1. bámulatba esik *Csak elbámúltam rajta, hoty hoty táncol!* (P); 2. elbáméskodik *Mám megint elbámúltál, nocsak figyelj ide!* (P); 3. ts vmit hosszasan bámul *Elbámultuk a sok házat, palotát* (P)

elbán *elbán* l. **elbánik**

elbánik *elbánik, elbán* [-ok, -sz, -t] tn ige 1. úgy viselkedik, hogy vkinek kárát, romlását okozza *Ugy elbánik vele, hogy vagy lez belőlle embēr többet, vaty se* (Ko); 2. vkivel, vmivel vhogyan bánik *Csag bizd rá, majd ű elbán vele!* (Ko)

elbelhel *elbēlhēl* l. **elberhel**

elberhel *elbērhēl, elbēlhēl* [-ek, -sz, -t] ts ige elveszt, elszór *Mám megint elbēlhēltek a keszkenőjmōt* (Sz)

elbeszél *ēlbeszēl, ēlbeszīl* [-ek, -sz, -t] ts ige 1. elmond *Beszīld mán el, hogy vōjt* (F); 2. huzamosabb ideig beszél *Elbeszēltem az időjűt* (Bá); 3. lehord, rágalmaz *Elbeszīlt az éngem mindennek, lustának, mocskosnak* (R)

elbiggyeszt *elbiggyeszt* [-em, -d, -i] ts ige ~i a száját alsó ajkát félrehúzza v. előretolja *Montam neki, de csak elbiggyesztette rá a száját* (Bá)

elbír *ēlbīr* [-ok, -sz, -t] ts (tn is) ige 1. (terhet) ereje folytán képes tartani, vinni

Mám maga is ēlbīr a zsákot, leginy e mán (R); 2. tn képes megbirkózni vele *Elbīrok tiz ojannal, mint te vagy* (R); 3. képes kiállani, elviselni *Az embēr sokat ēlbīr, ha muszāj* (R)

elbitangol *ēlbitangōl* [-ok, -sz, -t] tn ige elkóborol *Valahova elbiangoltak azok a köjkők* (Ke)

elbizakodik *ēlbizakodik* [-ok, -ol ~ -kocc, -ott] tn ige önhitté válik *ēlbizakodott, pedig nincs rá oka* (Bá)

elbizza magát *ēlbizza magát, ēlbizi magát* *elbizakodik Ne bizd ēl magad, még nem biztos, hoty sikerül neked!* (Tát)

elbocsát *ēlbocsát* [-ok, -ol ~ -csácc, -ott] ts ige 1. eloldoz *Bocsázd el aszt a bornyút, ne legyen kötelen egész nap* (R); 2. elenged, elereszt *A lakodalom előjűt minden ördög ēl vam bocsátva, annyid beszélnek a fija-talokrúl* (Csp); 3. szolgálatából elmozdít *Elbocsátották az álásábúl* (R)

elbogarászik *ēlbagarászik* [-ok, -ol, -ott] ts ige elpiszmog, eljátszik *A gyērmek ēlbagarászik egész nap* (Vs)

elboldogul *ēlbōldogul, ēlbōldagul* [-ok, -sz, -t] tn ige 1. kellőképpen bánik vmivel, vkivel *Élellen ez a kasza, de māj csak ēlbōldogulok vele* (R); 2. boldogul *ēlbōldogulok magam is, nem kēl nekem senki* (Sz)

elbolondít *ēlbolondít, elbolondējt* [-ok, -ol ~ -sz, -ott, -ni ~ -ani] ts ige 1. rászed, bolonddá tesz *ēlbolondította, hoty kapot levelet* (Ksz); 2. fölöslegesen elcsal, elküld vhová *Elbolondítottak a postra* (Sz); 3. vkit magába bolondít *Minden fījut elbolondít ez a jány* (Csl); 4. vkinek elvonja a figyelmét vmiről *Bolondízd el eszt a gyērmeket, még ēmegyek* (R)

elborít *ēlborit, elburét, elburít* [-ok, -ol ~ -rícc, -ott, -ni ~ -ani] ts ige 1. belep, beborít *A szekeret mán tejjesen elborította a visz, csak a lú háta vōjt ki belőjűle* (Sz); 2. elföd *Elburétotta a fējeg a napot* (Bo)

elborul *ēlborul, elborul* [-] tn ige 1. (alanytalanul is) elsötétül, beborul *Jōy lenne, ha ety kicsit ēlborúlna, nem lenne ijen*

hőjűség (Ko); **2.** (vál) elkomorodik *Hirtelen elborult az orcája* (Mi)

elborzad *ēlbōrzad* [-ok, -ol ~ -zacc, -zatt] tn ige megborzad, rémület fogja el *Ēlbōrzattam tülle, ojan ijesztőű vóyt* (Ke)

elbődül *ēlbōūdūl, ēlbōūdūll* [-ök, -sz, -t] tn ige **1.** bögni kezd *Hát az én tehenem csak ēlbōūdūl, oszt uzsgyé* (R); **2.** erős, öblös hangon megszólal *Akkor csak ēlbōūdūl az a sok ágyú* (Ng)

elbőg *ēlbōūg* [-ök, -öl ~ -sz, -ött] ts (és tn) ige **1.** ts **1.** -i magát (durva) hangosan sírni kezd *Ha az ember szívesen ráníz, elbōūgi magát* (R); **2.** sírva elpanaszol *Elbōūkte nekem is, hoty kitöltak vele* (Ng); **II.** tn hosszabb ideig bőg, sír *Ha elkeszt sírni, elbōūg ety félnap is* (R)

elbúcsúzik *ēlbúcsúzik, ēlbúcsuzik* [-ok, -ol, -ott] tn ige búcsút vesz, elköszön *Ēlbúcsúsztag, de örökre* (Pk) [] *Attól mán el-búcsúszhacc 'elveszettnek tekintheti'* (Tát)

elbúcsúztat *ēlbúcsúsztat, ēlbúcsusztat* [-ok, -ol ~ -tacc, -ott] ts ige **1.** (távozót) ünnepélyes szavakkal útjára bocsát *Ēlbúcsúsztattuk a regrutákat* (R); **2.** (menyasszonyt a nagyvőfély) rigmusos búcsúztatóval átad a vőlegényének, mielőtt esküdni indulnak *Előbb ēlbúcsúsztatik a menyasszont, azut viszik a hűtre* (R); **3.** temetésen búcsúztatót mond *Nem a pappal temetējk, a pártikár búcsúsztatta el* (V)

elbujik *ēlbujik* [-ok, -sz, -t] tn ige **1.** elrejtőzik *Elbújtunk a fíjuktul a padra* (Pk); **2.** (nap) felhő mögé került *Mihējt elbujik a nap, röktön érizni, hoty hüves van* (R) [] *Elbújhat mēlette 'nem ér föl vele, meg sem közelíti'* (R)

elbújtat *ēlbújtat* [-ok, -ol ~ -tacc, -ott] ts ige vkit elrejt, segít elbújni *Ēlbújtatták a jányokot a katonáktul* (Csl)

elbukik *ēlbukik* [-ok, -ol ~ -buzsz, -ott] ts és tn ige **I.** tn **1.** elbotlik, elesik *Csak vár-tam, hogy mikor buik el abba a sleppes ruhába* (Bo); **2.** megbukik *Elbukot mán az ēlsőű osztájba* (Gl); **II.** ts (pert, játszmat) elveszt *No, eszt a partit el fogod bukni* (Mi)

elbuktat *ēlbuktat* [-ok, -ol ~ -tacc, -ott] ts ige **1.** elgáncsol *Elibe tette a lábát: el*

akarta buktatni (Mf); **2.** (isk) megbuktat *Elbuktat a tanéjőű, ha nem fokszt tanulni* (Bs)

elburít **I. elborít**

elcipel *ēlcipēl, elcipēl* [-ek, -sz, -t] ts ige **1.** (terhet) nagy nehezen elvisz *Kacsának izzattam, míg ēlcipēltem eszt a fél zsák mogot a malomba* (Tg); **2.** -i magát: teherhordástól nagyon kifárad *Ugy ēlcipeltem magam egisz nap, hogy alig birok mozdulni* (R)

elcsábít *ēlcsábít* [-ok, -ol ~ -bicc, -ott, -ni ~ -ani] ts ige **1.** csábítással rávesz vkit, hogy vele tiltott szerelmi viszonyt kezdjen *Az én jányomot nem fogni elcsábítani eggy ijen jötmént* (Gl); **2.** más babáját elszerezi *Ēlcsábította tülle a szeretőűjűt* (Ko); **3.** rávesz vkit arra, hogy akarata ellenére elmenjen vele *Ēlcsábították a barátok a kocsmába* (Ho)

elcsábul *ēlcsábúl* [-ok, -sz, -t] tn ige enged a csábításnak *Ēlcsábúltam vele az ērdőűbe* (Tg)

elcsal *ēlcsāl* [-ok, -sz, -t] ts ige **1.** ígérekkel elhív vkit vhová *Ēlcsālta a moziba* (J); **2.** csellel megszerez vkitől vmit *Elcsālta tüllem a tollat, amit ajándígba kaptam* (Kg)

elcsámborog *ēlcsámborog, ēlcsámbarag* [-gok, -gol ~ -sz, -gott] tn ige elkószál, elcsavarog *Nem tudom, hová csámborgott ēl, még az elébb it vóyt* (E)

elcsap *ēlcsap* [-ok, -ol ~ -sz, -ott] ts ige **1.** vkit az állásából rossz magaviselet miatt elbocsát *A vasuton dőűgöződ, de ēlcsapták* (E); **2.** -ja a hasát: hasmenést okoz neki *Elcsapta a hasát a cibere* (Kg)

elcsattan *ēlcsattan* [-t] tn ige **1.** csattanó hang kíséretében végbemegy *Elcsattant a csók* (Pk); **2.** csattanva meghasad *Ēlcsattant a befőűttesűveg* (Ksz)

elcsavar *ēlcsavār* [-ok, -sz, -t] ts ige szerkezetet csavarással átállít *Minek csāvārod el a rádijót* (Sz) [] *Elcsavarja a fejét vkinek 'elcsábít vkit'* (Sz)

elcsavarog *ēlcsavarog* [-rgok, -rgol -sz, -rgott] tge **I.** tn elcsatangol *Estig is ēlcsavarog, csak kísőn jön haza* (Csl); **II.** ts (időt) csavargással tölti el *Megint ēlcsavaroktad a napot* (Csl)

elcsen *ēlcsen* [-ek, -sz, -t] ts ige (biz) kisebb értékű tárgyat (ellop) *Bisztoson Peti csente el a ladíromot* (Ke)

elcsendesedik *ēlcsendesedik* [-ek, -el, -ett] tn ige **1.** (zaj, lármá) fokozatosan megszűnik *Ēlcsendesedett a nótázás* (Mi); **2.** (zajos helyiség) csendessé válik *Kísőj este vőgt, mire ēlcsendesedett a falu* (Ng); **3.** elcsitul, elcsillapul *Ēlcsendesedett a vihar* (J)

elcsenevéshedik *ēlcsenevéshedik, ēlcsenevéjšzedik, ēlcsenvevíszedik, ēlcsenevíszesedik* [-ek, -el, -sz, -ett] tn ige fejlődésben visszamarad, elsatnyul *Egíssz elcsenyeviszesettél azon a városi kosztón* (R)

elcsenevészedik l. elcsenevéshedik

elcsépel *ēlcsépel, ēlcsípél* [-ek, -sz, -t] ts (és tn) ige **1.** vminek a cséplését elvégzi *Máskor ijenkorra mán ēlcsípeltünk* (P); **2.** elver jól elcsípte a puját az ostorral (Kg); **3.** gyakori ismétléssel megunttá tesz vmit *Eszt a slágert mán ēlcsípeltik, jácogy valami újabbat* (Mi)

elcseppen *ēlcseppen* [-t] tn ige **1.** cseppenve kárba vész *Vigyázva add az orvasságot, hogy el ne cseppennyen belőjle* (Gl); **2.** az orra orrából takony folyik *Törűld meg az orod, mer elcseppen* (Tg) [] *Mízbiul is elcseppen* 'ha az ember dolgozik vmivel, abból egy kicsi mindig kárba vész, emiatt nem kell bosszankodni' (R)

elcserél *ēlcserél* [-ek, -sz, -t] ts ige **1.** cserébe ad *Ēlcseréltem a sálami ety kendőjre* (Tg); **2.** összetéveszt, összecserél *Ēlcseréltük az esernőjnköt* (R)

elcsesz *ēlcsesz, ēlcsösz* [-ök, -öl, -ött] ts (és tn) ige (vál) **1.** elront *Elcsöszte nekem eszt a ruhát a szabó* (Ko); **2.** ~i magát: a kimerültségig viszi a közösülést *Ēlcsösztem magam az íccaka, nem birok kaszálni* (R)

elcsinál *ēlcsinál* [-ok, -sz, -t] ts ige (magzatot) elhajt *Mán kéccēr vőgt viselőjts, de ēlcsinálta a gyermeket* (Gl)

elcsíp *ēlcsíp* [-ek, -el, -sz] ts ige **1.** csípéssel elvág *Csibd el a drótyot a harapófogóval* (Ko); **2.** vkit elfog, kézre kerít *Prőjbált szökni, de ēlcsíptik* (Kg)

elcsitít *ēlcsitít* [-ok, -ol -ott, -ni -ani] ts ige elcsendesít *Csitidzsd el aszt a gyermeket, ne bőjgjön* (P)

elcsodálkozik *ēlcsodálkozik, elcsudálkozik, elcsudákozik* [-ok, -ol, -ott] tn ige

(nagyon) csodálkozni kezd *Csak elcsudálkosztam, hogy honnān tuggya* (E)

elcsór *ēlcsór, ēlcsórēl, elcsorel* [-ok, -sz, -t] ts ige (biz) ellpo *Mājd elcsórēlom én tiulle a pipát* (Kg)

elcsömörlik *ēlcsömöl, [-ök, -sz, -t] tn ige elrontja a gyomrát* *Ēlcsömöl mindig, mēr jójizűen eszik* (Ho)

elcsósz l. elcsesz

elcsúfít *ēlcsufít* [-ok, -ol ~ -ficc, -ott, -ni -ani] tn ige (nagyon) csúffá tesz *Ēlcsúfította magát aval a bugjos hajával* (Sz)

elcsuk *ēlcsuk* [-ok, -ol -sz, -ott] ts ige elzár *Ēlcsuki tiüllem még az itelt is* (Ng)

elcsúszik *elcsuszik* [-ok, -ol, -ott] tn ige **1.** csúszva elesik *Ēlcsusztam a járdán egy dinnyehajon* (Sz); **2.** csúszva eljut vmeddig *A gyermek mán elcsuszik az asztalig, oszt huzi ēle a teritőj* (Csl); **3.** (biz) több hasonló közt elkeveredik úgy, hogy nem veszik észre *Ez a bárány ety kicsit sántit, de csak elcsuszik a többi köszt* (Tg)

eldádváz *ēldádváz* [-ok, -ol, -ott] ts ige tönkretesz, elcsúfít *A kűművesek eldádvászták a fāl körüll a virágokat* (P)

eldalol *ēldalöl, eldanöl* [-ok, -sz, -t] ts ige **1.** dalolva előad *Iszunk egyet, oszt akkor ēldanoluk a nőtádot* (R) **2.** (argó) értéken felüli árat kér *Szíp ház, nem mondom, de azír eldanolnak huszezret is* (Mi)

eldarál *ēldarál, daráll* [-ok, -sz, -t] ts ige elhadar *Ojan gyōrsan darálta a verset, hogy ety szójt se értettem belőjle* (Bá)

ēldegél *ējldegél, ildegél* [-ek, -sz, -t] tn ige **1.** csendes elvonultságban él *Ott ējldegél az öreg a réjgi házban* (Csp); **2.** szűkösen él *A nyugdíjbúl ildegél* (Ke)

eldolgoz *ēldőgoz* [-ok, -ol, -ott] ts ige ruhadarabon a széleket elvarrja *Még eldőgozok ety szoknyát, oszt mára víge* (R)

eldolgozgat *ēldőgozgat* [-ok, -ol, -ott] tn ige hosszabb időt tölt el *Eldőgoztatok a kērbe minden nap* (Np)

eldolgozik *ēldőgozik* [-ok, -ol, -ott] tn ige vmely időpontig dolgozik *Eldőgozik a műhējbe estig is* (Mf)

ēldöglik *ēldöglik* [-glött] tn ige megdöglik *Tennap is ēldöglöt három tyukom* (Pf)

eldöl *ēldōjūl, ēldūl* [-ök, -sz, -t] tn ige 1. függőleges helyzetéből kibillenve vízszintes helyzetbe jut *Ēlájúltam, ēldültem, mint a zsák* (R) 2. ügyében döntés születik *Hóynap eldül, hogy utazunk-i vagy nem* (R)

eldönget *ēldönget, ēldünget* [-ek, -el -gecc, -ett] ts ige (biz) alaposan elver *Jóul eldüngette az asszonyt* (Csl)

eldönt *ēldönt* [-ök, -öl, -ött] ts ige vmiben döntést hoz *Nem te döntöd el, hogy kivél járjak* (Mi)

eldug *ēldug* [-ok, -ol, -ott] ts ige 1. elrejt *Dugd el a pinzed, hogy ne tuggyák meglegelni* (R); 2. félreeső helyre küld, helyez *Ēlvígzed az iskolát, oszt majd ēldugnak valahova messzire ety faluba* (F)

eldugott *ēldugott* mn (mn-i ign is) félreeső, nehezen megközelíthető (hely, utca) *Valami kis ēldugott uccába laknak* (Mi)

eldűt *ēldűt* [-ök, -öl, -ött] ts ige okozza, hogy vmi eledőljön, eldönt *Ne járkáj ot, mēr ēldűtöd a virágálványt* (Ke)

elé *ēlēj* nu (vál), ik I. nu 1. vmi előtti helyzet *Kiáltunk a ház élēj nézēlōjūdni* (Mu); 2. arra, oda, ahonnan vki, vmi közeledik *A kapuig mentek a vendējg élēj* (V); 3. sorrendben vkit megelőző helyre *A többijek élējugrott* (Ts); II. ik I. elő

elébb *elēbb, elējbb* hsz 1. előbbre állj *elēbb ety kicsit* (F); 2. időben előbb *Elēb mozsgyál meg, oszt azt egyél* (Sza); 3. (névelővel) az imént *Az elēbb vōjtak itt a gázosok* (G)

elébbvaló l. előbbvaló

elēbe *elējbe, elibe*, (rég) *elējbe* hsz és nu I. hsz (szragos) *elējnbe, elējdbbe, elējnkbe, elējegbe elimbe, elidbe, elingbe, elitegbe, eligbe elijegbe v. elējbem, elējbed, elēvbüink, elējbetek, elējbüik v. elibém, elibed, elibénk, elibétek, elibük v. elējbem, elējbed, elējbenk, elējbetek, elējbük* Nyomósítva: *ō ~, ōelējegbe* stb. 1. vki, vmi elé *Ne ájj elimbe, mer ellōjzöl* (R); 2. a közeledő személy, tárgy irányával szemközt *Jönnek a katonák, mennyiink elijegbe* (R); 3. vkit, vmit megelőző, irányba *Ot szalad a két zsi-vány, kerűjjetek elējbük* (); II. nu elé *Me-gyünk az álomásra a vonat elibe* (Bf)

eléből¹ *elējbbōjūl, elibül* nu elől *Kiváktuk az eperfát a ház elibül* (R)

eléből² *elējbbōjūl, elibül* szragos hsz *elējmbōjūl, elējdbōjūl, elējngbōjūl, elējteg-bōjūl, elējügbōjūl, elimbül, elidbül, elingbül, elitegbül, elijegbül* vki, vmi előtt levő hely-ről *Oszt ha ōjōjók tanálnak jōnni, térj ki elijegbül* (R)

éled *ēled, īled* [-ek, -el -élecc, -t] tn ige 1. kezd magához térni *Nem īled, hijába is locsoluk, dōrzsölük, nem tér magához* (T); 2. (tűz) kezd erősebben égni *Mán īled a tűsz, hozzatok csak rá gajat* (Bf); 3. újul, frissül *Ējled a mezōjū ebbe a jōjū tavaszi essōjūbe* (Csp)

eleddig *eleddig* hsz (vál) mostanáig, mindeddig *Eleddig neem vōjū vele semmi bāj* (Bt)

eledel *eledēl* [-t, -ek, -e] fn táplálék *Gyenge eledērről nem lehet dōjgózni* (Fp)

éledelem *īledelem* [-met, -me] fn (rég) élelem *Tavaszig mán semmi īledelem, csak ety kis tengeriliszt* (R)

éledezik *ējledezik, īledezik* [-ek, -el, -ett] tn ige élassan kezd éledni *Mán azir īle-deznek a virágocskák, mījōjūta én locsolom űköt* (T)

elefánt *elefánt* [-ot, -ok, -tya] fn a leg-nagyobb szárazföldi emlős *Akkora, mint egy elefánt* (Ts)

elég¹ *elējg, elīg* [-ek, -el -sz, -ett] tn ige 1. égve hamuvá válik *Nem jó szén ez, nem éjg el tejjesen* (Nf); 2. bizonyos ideig ég *Rakok egy jōjū tüzet, az elig estig is* (Bt)

elég² *elējg, elīg, elējg, eleg* mn, fn, hsz I. mn 1. annyi, amennyi szükséges *Van it munkás elīg* (Bt); 2. annyi, amennyinél több nem kívánatos *No, elég bajom vōjū vele is* (P); 3. meglehetősen sok *Elējg jōjū fizetējge van* (Rf); II. fn 1. elegendő mennyiség *Elegem vōjū belōjūlle* (T); 2. eléggé, elég gyakran *Eleget montam neki, hogy ne igyon, de hasztalan* (T) III. hsz eléggé *Eleg finom anyag* (Bá)

elegancia *elegancija, elegáncija* [~'t, ~'ja] fn vkinek az elegáns volta *Nem álha-tom aszt a nagy elegancijátokat* (P)

elegáncsos *elegáncsos* mn (tréf, pejor) *elegáns, előkelő Mán te is ojan elegáncsos leszel, mint a barátnéd* (Bf)

elegáns *elegáns* (tréf) *elegáncs* mn **1.** ízlésesen öltözött *Mán igen elegáns vagy, kiöltöztél* (Ke); **2.** előkelő *Jaj, azok ojan elegánsok lettek, mijóttá fírhez mentek!* (Bt)

elégedetlen *elégedetlen, elígedetlen, eljégedetlen* mn aki nincs megelégedve *Eljégedetlen a sorsával, de mit tehet?* (Np)

elégedett *elégedett, elígedett, eljégedett* mn aki beéri azzal, amije van *Elégedetnek kél lenni, úgy jó, ahogy van* (Be)

eléget *eléget, elíget* [-ek, -el -gecc, -ett] ts ige **1.** elhamvaszt *Igezd el aszt a sok élmot* (Bf); **2.** (ételt) a kelleténél jobban megsüt *Elégettem a rétest, sokájk hatytam a kemencébe* (Tát)

eléggé *eléggé, elíggé, eliggé, eljéggé* hsz **1.** a megfelelő mértékben *Elíggé mondtam neki, hogy ne járjon velem* (R); **2.** nem túlságosan, de meglehetősen nagy mértékben *Eléggé sokáig vóttatok oda* (Bá)

elégség *elíkség* hsz alig-alig *Ugy jóylaktam, hogy elíkség birok lehajlani* (Csl)

elégséges *elíkséges, elíkséges* mn és fn **I.** mn **1.** (vál) elegendő *Tán elíkséges élessz a térre ez a kizs buza* (T); **2.** (isk, rég) az elégtelennél egy fokkal jobb osztályzatú *Elíkséges tanuló vóttam* (Bá); **II.** fn (isk, rég) elégséges érdemjegy *Mindíg elíkségest hozot haza az iskolából* (S)

elégtelen *eléjktelen, elíktelen, eljéktelen* mn és fn (isk, rég) **I.** mn a legrosszabb (érdemjegy), ilyenl minősített *Eléjktelen bizonyítványa vótt* (Bá); **II.** fn a legrosszabb érdemjegy *Mindig elíktelent kapott* (Gl)

elégtétel *eléjktétel, elíktétel, eljéktétel* [-t, -e] fn (vál) elszenvedett kárért, sérelemért kapott jóvátétel *No, ű is elíktételt vet magának, jóul kiosztotta a kománétját* (Bf)

elegyvel *elegyvél* [-ek, -sz, -t] ts ige elvegyít, összekever *Csak jóul egyvél el a körpát, hogy ne legyen csomóys a moslók* (R)

eleinte *elejinte* hsz történés, állapot kezdeti szakaszán *Elejinte jóul ment neki* (P)

eleintén *elejintén* hsz (rég) eleinte *Elejintén asz hittem, hoty csak teszi magát* (Bf)

elejbe **1.** *elébe*

eleje *eleje* szragos fn **1.** elülső része *Ennek a ruhának hosszabb az eleje* (F) **2.** kezdeti szakasza *A hónap elejin még jó, még tart a fizetés* (F); **3.** színe-java *A legínyek elejit mind elvitték katonának* (T)

elejt *eléjt* [-ek, -el -jc, -ett] ts ige **1.** (akaratlanul) leesni enged *Leéjtetted a levelet* (Bo); **2.** melleleg említ meg *Beszít közbe eljette, hogy ű is venne házat* (Pk)

elektricska *elektricska* [] fn (új) villamos vonat *Elektricskával fogunk meni* (Nd)

elektromágnes *elektromágnes* [-t, -ek, -se] fn (új) áram hatására mágneses teret keltő tekercses szerkezet *Elektromágneseket tekércselnek* (Br)

elektrovoz *elektrovoz* [-t, -ok, -za] fn (új) villamos mozdony *No, működik az elektrovoz?* (Asz)

elél *elél, elíl* [-ek, -sz, -t] tn ige **1.** vmennyi ideig életben marad *Amijen erőjiben van, elíl mék tíz évig is* (Bf); **2.** ~ vmin: vmely tartalékkal fenn tudja tartani életét *Elél ety kis levesen is* (Mu)

élelem *éjlelem, ílelem, jélelem* [-lmet, -lme] fn ennivaló *Nem vótt semmi ílelmek, éhesztek, koplaltak* (T)

élelmes *éjlelmes, ílelmes, jélelmes* mn életrevaló *Éjlelmes ember ott jóul mekszet-heti magát* (Bú)

élelmiszer *éjlelmiszer, ílelmiszer, jélelmiszer* [-t, -ek, -e] fn (vál) táplálkozásra alkalmas anyag mint árucikk *Semmi éjlelmiszer nem vótt a bótogba* (Pf)

elélvez *elélvez, elélvez* [-ek, -el, -ett] tn ige **1.** nemileg kielégül *Nímék fíjatal még be se teszi, mánis elélvez* (Sz); **2.** ~ szárazon: magja ömlik *Ha megmutatnám a combom, elélveznél szárazon* (R)

elem *elem, éllem* [-et, ek, -e] fn zseblámpaelem *Venni kél egy új ellemet a villanylámpába* (R)

élemedett *éjlemedett, ílemedett* mn idős koros *Az ijen ílemedett embernek ritka ijem vírtusa* (Ko)

elemel *elemél* [-ek, -sz, -t] ts ige **1.** emelve átesz *Emélt csak el innen aszt a hát füvet* (Bf); **2.** (biz) ellop *Valaki elemélte az ujjasomat* (Si)

element *element* [-et, -ek] fn (új) gyermektartási kötelezettség *Élváltak hát a férfi fizeti neki az elementet* (Sz)

elemészt, eleméjszt, elemísz, elemjésszt [-ek, -el, -ett] ts ige **1.** elherdál, elpusztít *Eleméjsztette a nagy vagyont a sok dárídó, mulatozás* (Cso); **2** i magát (vál) öngyilkos lesz *Eleméjszti magát bánatába, mer megölték a szeretőjét* (Csl); **3.** vmilyen gond miatt nagyon lesoványodik *Elemészti a gond* (Ba)

elemőzsia *elemőzsija* [] fn tarisznázott élelem *Visztek elég elemőzsiját?* (Kg)

éleinkel *elénkekel, elínekel, eljénkekel* [-ek, -sz, -t] ts ige **1.** egyházi éneket előad *Ínekejjük el az ötvenedik zsoltárt* (R); **2.** (halottat) így elbúcsúztat *No, elínekejjük szeginy Józsi sógort is* (Gl)

elenged *elenged* [-ek, -el ~ -gecc, ett] ts ige **1.** kezéből kienged *Engedd el a hajamat* (R); **2.** ~i magát elhagyja magát *Azír nem kél magát úgy elengedni, járt már úgy más is* (Csl); **3.** szabadon enged *Elengedem a bőrnyút, haty szaladgájjon* (Bt); **4.** megengedi, hogy vki vhová elmenjen *Anyád elenged moziba* (R); **5.** szolgálatból elbocsát *Dőggozott a kenyírgyárba, de onnan is elengettük* (Sz); **6.** tartozást, büntetést nem követel meg *Őt évre itilték, de két évet elengettek belőlle* (Ke); [] *Elengedi a file mellett 'nem veszi figyelembe'* (Tát)

élenjáró *élenjáró* [-t, -k, -ja] fn és mn (új, sajtó) **I.** fn élmunkás *Oda csak az élenjárókat viszik, mink maradunk a kapanyél-nél* (Si); **II.** mn a munkában vezetők *Ű is az élenjáró csopordba dőggozik* (Si)

élenk *élenk, ilink* mn **1.** eleven, mozgékony *Úgy jó, ha a gyermek élenk* (D); **2.** harsány színű *Szíp ilínkek a leveleji ennek a májvának* (Tg)

élenkpiros *élenkpiros, ilinkpiros* mn erősen piros *Hol vetted a szíp ilinkpiros szvettéred?* (R)

élenkzöld *élenkzöld, ilinkzöld* mn harsány zöld *Mijen élenkzöld lett a gyep az után a kis esső után* (Csp)

elenyészik *elenyészik, elenyészik* [-ett] tn ige (vál) lassan elmúlik *Elenyészik minden, mint a füst* (Gl)

eleped *eleped* [-ek, -el ~ -epecc, ett] tn ige erős vágyakozás gyöttri *Elepedek a szomjúsákuil* (Hl)

elér *elér, eljér, elír* [-ek, -sz, -t] ige **I.** ts **1.** (távolabbi személyt, dolgot) meg tud fogni *Nem írem el a plafont* (T); **2.** tn is vmihez annak indulása előtt odaér *Elírem még a buszt?* (K); **II.** tn **1.** bizonyos határig terjed *Elér a másik fáig ez a spárpa?* (M); **2.** meghatározott helyre eljut *Mire elírünk az erdőig, fél dől lessz* (R)

elered *elered* [-eget] tn ige **1.** (könnye, orra vére) csorodgno kezd *Elerett az orra véjre* (Bú); **2.** (eső) esni kezd *Mire elerett az esső, rudazsba vót a szína* (Si)

elereszt *elereszt* [-ek, -el, -ett] ts ige **1.** elenged *Eresztet el aszt a láncot!* (Gu); **2.** szabadon enged *Ereszd el a kutyát estíre* (T); **3.** vkit vmilyen állapotban bocsát el otthonról *Ijen silány ötözedbe van eleresztve az a jánka* (Ng); **4.** megengedi, hogy elmenjen *Ety hétig nem eresztette a fíjút az iskolába, mér szílvát szettek* (Pk); **5.** lágyan ~: (a tojást) a kemény héj képződése előtt megtojja *Nem tudom, mi van evel a tyukkal, mindig lágyon elereszti a tojást* (R)

elérkezik *elérkezik, elírkezik* [-ek, -el, -ett] tn ige **1.** vmely helyre ér *Elérkezünk a célhoz* (D); **2.** bekövetkezik, eljön *Elérkezett újév napja* (Fr)

elért *elért* [-ek, -el ~ -érc, -ett] ts ige **1.** vminek a burkolt értelmét felfogja *Röktön elérte a tréfát* (Nf); **2.** félreért *Elértetted, én nem aszt akartam mondani* (Ge)

éles *éles, jéles* mn és fn **I.** mn **1.** jó élű *Éles késsel kél vágni a hust* (Ho); **2.** nagyon hegyes szöget alkotó *Vigyázz, mer éles a kanyár* (Tr); **3.** szúrás érzetét keltő *Igen élesem vág a szél* (Sz); **4.** tisztán, határozottan látható *Nem elég éles a kíp* (Sz); **5.** szúrás *Mijen éles a szeme, szinte szúr* (Ie); **6.** bántó szándékú *Minden szava éles, ha*

hozzám szóul (Tá); 7. frissen hűvös, csípős Reggel igen éles volt a levegő (Nd); II. fn élestöltény A gyakorlaton is élessel lüttünk (Mi)

élesedik *élesedik* [-ett] tn ige egyre élesebbé válik *Élesedik a szél, havat hoz* (Ho)

eleség *eleség, elesig* [-et, -e] fn 1. állati eledel *Aggy a márhának valami jobb elesíget, színát, lúherét* (Ts); 2. ennivaló *Vin legínynek se felesége, se elesége – milyen ílet az?* (P)

elesik *elesik* [-ek, -el, -ett] tn ige 1. egyensúlyát veszítve elterül a földön *Elesetem az udvaron* (Ho); 2. harcban meghal *Két fíja esett el a fronton* (Tr); 3. (vár) az ellenség kezére kerül *Két évi harc után esett el a vár* (Pf); 4. vmitől: nem jut hozzá, nem részesül benne *Hát így elestünk a jussúl* (Pk)

élelsláda *élelsláda, élisláda* [-'t, ~'k, ~'ja] fn n élelmiszer tárolására használt láda *A szalonát ted vissza az élisládába* (Sz)

éleszt *éleszt, ileszt* [-ek, -el, -ett] ts ige 1. (ájultat) igyekszik magáához téríteni *Hiába ilesztem, nem eszmél* (R); 2. (tüzet) suít *Élezd a tüzet, nyárson a szalonna* (Bs)

élesztő *élesztő, ilesztő* [-t, -je] fn (mn-i ign is) kelesztéshez való erjesztőanyag *Nem volt friss az ilesztő, nem kötött a tiszta* (Tg)

élet *élet, ílet* [-et, -ek, -e ~ -i ~ -tye] fn 1. létezés *Az életünk nem tart örökké* (Csl); 2. életmód *Ijen ílet mēlett hamar megöregszik* (Tr); 3. jó sors *Nem volt ílete az ura mlett* (Si); 4. az egyén pályafutása *Elbeszélte nekem az íletit* (R); 5. a társadalmi környezet, mont tevékenységi tér *Māj ha felnyőűsz, kimígy az íledbe, ot hējt kel álai* (Pk); 6. a valóság *Éjledbe más vagyok, mint a fenykéjpen* (D); 7. megélhetés *Sogba kerül az élet, drágult minden* (D); 8. derű, életkedv *Csupa élet ez a gyerek* (Vs); 9. gabona *Beraktuk az íletet* (Kg)

életfogytiglani *életfogytiglani, életfotiglani* mn élete végéig tartó *Életfotiglani börtönre ítlük* (Tát)

életjel *életjēl, íletjēl* [-et, -e] fn híradás arról, hogy még életben van *Egy éve él-*

ment az országba, azóitta nem ad íletjēlt magáruól (Ts)

életlen *életlen* mn tompa élő *Minden kés életlen ebbe a házba* (Csn)

életmód *életmód, íletmód* [-ot, -gya] fn az a mód, ahogy vki él *Egíssígtelen íletmódot főjtat, iszik, íccakázik* (Ko)

életnagyság *életnagyság, íletnagyság* [-ot] fn ábrázolásban a valóságos nagysággal egyező méret *Lefestettük íletnacsásába* (Mi)

életrajz *életrajz, íletrajz* [-ot, -ok, -a] fn hivataloscélú rövid önéletrajz *Éjletrajz is kēl a papirokhöz* (Mu)

életrevaló *életrevaló, íletrevaló* mn ügyes, talpraesett *Az ű gyermekeji mind ojan íletrevalók* (Si)

életveszély *életveszēj, íletveszēj* [-t] fn (vál) az életet veszélyeztető helyzet, állapot *Éjletveszējbe vóttam ott az óútók köszt* (J)

életveszélyes *életveszējes, íletveszējes* mn életveszéllyel járó *Íletveszējes ráhajtani re a hídra* (Tg)

elevátor *elevátör* [-t, -ok, -ja] fn 1. szemes v. szálas anyagot felvonó készülék *Elevátör nélkül cipeltük az árpát, villávāl kēlett élhördani a szálmát* (E); 2. ilyenell ellátott terményraktár *Viszük a kaszát az elevátörba* (Sz)

eleven *eleven* mn és fn I. mn 1. élő *Eleven főjllak meg, ha nem hālgatōl rám* (He) (~hús az élő test izomzata *Ot vótt a combján kifordúlva az eleven hus: ~ seb nyílt seb Az egísz lábászára csupa eleven seb vótt* (Cs)); 2. mozgékony *Jobb az íjen eleven gyerek, mint amék csak űl* (Ho); II. fn 1. élő személy *Elevenek és holtak, mind megítíltetnek* (Sz); 2. eleven hús *Tejjesen az elevennyíbe vágott a szíj, amível mekkötőszíttek* (P)

élez *élez* [-ek, -el, -ett] ts ige élesít *Vidd eszt az ekevasat a kovácshoz, hogy élezze meg gyōrsan* (R)

elfagy *elfagy* [-ott] tn ige megfagy *Ha űdőűre nem írig be a dohány, akkol elfogy* (T)

elfajzik *elfajzik* [-ott] tn ige (növény) a fajtára nem jellemző sajátságokat vesz fel *Élfajzott az őszitőzsám, mint fattyú lett* (R)

elfalaz *elfalaz* [-ok, -ol, -ott] ts ige vmit fallal elkülönít *Ēlfalasztunk egy részt a konyhából a fürdőszobának* (K)

elfancsalodik *elfancsalodik* [-ok, -ol ~ -locc, -ott] tn ige fancsaliváv válik; elkedvetlenedik *Ēlfancsalodot, mikor montam neki, hogy nem megyünk* (MF)

elfárad *elfárad* [-ok, -ol ~ -racc, -t] tn ige fáradt lesz *Ēlfáratam a nagy vasalásba* (Ge)

elfáraszt *elfáraszt* [-ok, -ol, -ott] ts ige fáradságot okoz *Ēlfárasztott az utazás* (Tr)

elfásodik *elfásodik, alfásodik* [-ott] tn ige (növényi rész) fássá, keményen rostossá válik *Mind elfásodott ez a karalábé* (R)

elfásosodik l. **elfásodik**

elfelejt *elfelejt, elfelélj, elfelit* [-ek, -el ~ -je, -ett] ts ige 1. megszűnik emlékezni vmire, vkire *Ēlfeljtettem a régi dologokat* (Tát); 2. feledékenyen elmulaszt *Ēlfelitettem írni neki* (P)

elfelejtkezik *elfelejtkezik, elfelétkezik, elfelejkezik, elfelítkezik* [-ek, -el, -ett] tn ige 1. kimegy az eszből *Odatettem a tejet forálni, oszt majnem elfelejkesztem rulla* (Bt); 2. nem gondol vmire, amire illenék *Ēlfeljejesztél rulla, hogy én is it vagyok* (Ksz) [] *Ēlfeljejeszik magáról* 'hozzá nem méltó dolgot tesz' *Káronkodot, téjjesen elfelítkezett magáról* (R)

elfenekel *elfenekel* [-ek, -sz, -t] ts ige vkit a fenekén elver *Majd én elfenেকেlem, csak ugrájjon!* (Tát)

elfér *elfér, elférj* [-ek, -sz, -t] tn ige van elég hely számára *Hárman is elfériünk az ülisen* (Csl) [] *Sok jó ember kis helyen is elfér* 'a megértő emberek elférnek kis helyen is' (R) Vö. eltér²

elferdül *elferdül, elférdüll* [-t] tn ige ferdévé válik *Vigyázzatok, el ne ferdüjjön!* (F)

elfintorodik *elfintorodik* [-ok, -ol ~ -rocc, -ott] tn ige fintorba torzul *Ēlfintorodott az orcája, mikor meglátott* (He)

elfitul *elfitul, elfitull* [-t] tn ige elferdül, elhajlik *Husz ki aszt a szeget, má efitull* (E)

elfog *elfog* [-ok, -ol ~ -sz, -ott] ts ige 1. kézre kerít megpróbált átszökni a határon, de elfokták (Sza); 2. másnak szánt küldé-

ményt megkaparint *Irtunk neki, de elfokták a levelet* (Tát); 3. útját állva akadályozza a látását, hallását *Ēlfogot túllem a napot, aj odébb* (Md); 4. (érzés, indulat) eltölt vkit *Ēlfogott a filelem, csak úgy vavoktam* (Bf)

elfoglal *elfoglal* [-ok, -sz, -t] ts ige 1. harccal v. csellel birtokba vesz *Ēlfoglalták a várost a románok* (R); 2. (helyet) igénybe vesz *Ēlfoglalták a hējemet, nem tudot hogy ott én ülök?* (Ko); 3. terjedelmével vmely helyet betölt *A két ágy elfoglali a fél szobát* (Kg); 4. -ja magát: idejét kihasználva foglalatoskodik *Mán tud jáccani a gyermek, elfoglali magát* (He)

elfogódik *elfogódik* [-ok, -ol ~ -gócc, -ott] tn ige megilletődik *Ugy elfogódot, mikor a fíjatalokot nízste* (Ko)

elfogul *elfogul* [-t] tn ige elszorul *Ēlfogult a szívem, ahogy nízstem* (S)

elfogy *elfogy* [-ok, -ol ~ -sz, -ott] tn ige 1. addig fogy, míg nem marad belőle semmi *Ēlfogyott a vizünk* (MF); 2. (fogyó hold) fokozatosan láthatatlanná válik *Mire elfogy a hóvilág, learatunk* (Pk); 3. (áru) maradék nélkül elkél *Efogyott a tojás, nincs több* (Sz)

elfojt *elfojt* [-ok, -ol, -ott] ts ige 1. (lángot, tüzet) úgy borít be, hogy kialudjon *Ēlfojtottam a tüzet ety pokróccal* (He); 2. vmely érzelmet nem enged megnyilvánulni *Ēlfojtotta a kíváncsiságát* (He)

elfolyik *elfolyik* [-t] tn ige 1. vmi mellett folyva elhalad *A házok megett folyik el a Tisza* (V); 2. kifolyva kárba vész *Ēlfőjt ety hőrdőg bora* (H)

elfordít *elfordít* [-ok, -ol ~ -dícc, -ott, -ni ~ -ani] ts ige 1. más irányba fordít *Ēlfordíti még a fejét is, mikor meglát* (R); 2. (rég, vál) (veszedelmet) elhárít *Csak elfordíti rúlluk a jóústen esze bājnt* (Gl)

elfordul *elfordul, elfördül* [-ok, -sz, -t] tn ige 1. más irányba fordul *Ēlfordul, ha meglát* (Th); 2. lélkben eltávolodik vkitől *Te mán rígen elfordultál túllem, látom én* (Si)

elforgat *elforgat* [-ok, -ol ~ -gacc, -ott] ts ige 1. forgatva másfelé hajt *Mám megint elförgattad aszt a kereket* (Tg); 2. ellapoz *Minek förgattad el a naptárt?* (Sza)

elfő *elfőj* [-t] tn ige **1.** túlságosan megfő *Elfőjt a tiszta, azir ojam puha* (R); **2.** fővés közben elpárolog *Elfőjt a víz* (Csp); **3.** (ts is) addig fő, míg el nem párologtatja *Elfőjtte a levít a paszuj* (Csl)

elföldel *elföldel* [-ek, -sz, -t] ts ige **1.** földdel betakar *Elföldeltük a zöjccsget, ugy jobban elál* (Tát); **2.** eltemet *Mán ütet is elföldelik nemsokára* (Si)

elföldülled *elföldülled* [-ek, -el, -t] tn ige (rég) felfuvalkodik *Megmontam az igazat neki, hát elföldüllett* (He)

elfőz *elfőz* [-ök, -öl, -ött] ts ige **1.** a kelletténél jobban megfőz *Elfőzted a gombócot* (Tg); **2.** időt eltölt *Elfőzted a fél napot, oszt enni nincs mit!* (Or)

elfúj *elfúj* [-ok, -sz, -t] ts ige **1.** fúvással elröpít *Elfújta a szél a havat* (Bk); **2.** fújással elolt *Fújd el a lámpát!* (Sza); **3.** elolt *No, fújd el a villont mán* (Mi); **4.** vmit harsányan elénekel *Elfújták az indulót* (Ksz); **5.** megtanult szöveget gépiesen elmond *Elfújom a leckét* (Ksz) [] *Majd elfújja a szél 'nagyon sovány'* (Sz)

elfuserál *elfuserál, efuseráll* [-ok, -sz, -t] ts ige kontár módon elront *Elfucserálta a ruhámat a szabó* (Tk)

elfüggönyöz *elfüggönyöz* [-ök, -öl, -ött] ts ige függönnyel eltakar *Elfüggönyösztem a hálóshējet* (Si)

elfüstölög *elfüstölög* [-gök, -göl ~ -sz, -gött] tn ige **1.** füstölögve elhamvad *Nem kél ótani a tüzet, lassan elfüstölög* ugyis (T); **2.** (indulat, harag) elpárolog *Elfüstölgött a mírge* (Si); **3.** eloldalog *Ugy elfüstölgött, mintha it se let volna* (Bf)

elgáncsol *elgáncsol, elgáncsál* [-ok, -sz, -t] ts ige gáncsot vet *Valaki elgáncsolt, ojat estem, hocs csak elterültem* (Th)

elgázol *elgázol* [-ok, -sz, -t] ts ige útjába kerülő embert, állatot eltipor *Elgázolt egy libát az ótót* (Rf)

elgondol *elgondol* [-ok, -sz, -t] ts ige **1.** végigondol *Csag gondold el, hogy mi let vóVna abbul* (Ng); **2.** eltervez *Én mán elgondoltam, hoty fogom csinálni* (S); **3.** elképzeli *Elgondolom, hogy is let volna, ha hazamegyek* (Si)

elgondolás *elgondolás* [-t, -a] fn **1.** az a történés, hogy vki vmit elgondol *Még az elgondolássza isz bőrszasztó* hogy mi let vóna itt (M); **2.** elképzelés, nézet *Az én elgondolásom szerint, ahogy én elgondolom, jóynak kel annak lenni* (R)

elgondolkozik *elgondolkozik* [-ok, -ol, -ott] tn ige gondolatokba merül *Elgondolkosztam rájta, hogy nem kéne-i mégis megvenni* (Csl)

elgrájfól *elgrájfól* [-ok, -sz, -t] ts ige (biz) ellop *Ojan ügyesen elgrájfólta az asztarrul a pindzet, hogy it vótunk, mékse vettük észre* (Sz)

elgyaláz *elgyaláz* [-ok, -ol, -ott] ts ige vkit úton-útfélen gyaláz *Elgyalázott engem mindennek, hazugnak, csalónak* (Si) Vö. **legyaláz**

elgyengül *elgyengül, elgengül* [-ök, -sz, -t] tn ige elerőtlenedik *A vigire mán egészen elgengültem* (R)

elgyentel *elgyentel* [-ek, -sz, -t] ts ige összegyűr, gyűrötté tesz *Tejjesen elgyengelte á ruhájájt* (Br)

elgyön **1. eljön**

elgyün **1. eljön**

elgyűrűz *elgyűrűz, elgyűrűz* [-ök, -öl, -ött] ts ige gyűrűvel eljegyez vkit *Vasárnap a fíjatalok elgyűrűszük egymást* (Bf)

elhadar *elhadar* [-ok, -sz, -t] ts ige hadarva elmond *Az imáccságot is csak elhadari* (R)

elhagy *elhagy, elhagy* (rég) [-ok, -ol ~ -sz, -ott] ts ige **1.** vkitől, vmitől hosszabb időre eltávozik *Elhattyta a családgyát, elmend be az országba keresni* (Ng); **2.** vkivel szakít *Tán elhagyott a szeretőd, hogy ugy busúlsz?* (Ke); **3.** ~ja ~i magát: elhanyagolja magát *Minek hagyod ugy el magad, öjtöz rendesen!* (R); **4.** abbahagy *Hagyd el, ne beszíj rulla* (Csl); **5.** elveszít *Elhattytam a kesztyümet* (R); **6.** (tulajdonság, képesség) nincs meg többé *Tán elhagyott a józan eszed?* (Mf); **7.** menet közben túljut vmin *Mán elhattytuk a Latorcát?* (Csn); **8.** megelőz *Haggyuk el aszt a teherótót, mer igen poroz* (He)

elhagyatott *ēlhagyatott* mn 1. akinek nincsenek hozzátartozói, barátai *Ojan ēlhagyatot vagyok, mint egy árva* (Tát); 2. néptelen *Csak mentünk azon az ēlhagyatott tájon* (Kg)

elhagyott *ēlhagyott* mn (mn-i ign is) 1. néptelen, pusztá *Ojan elhagyott vidéket én még nem láttam* (E); 2. az aki elhagyta *Egy ēlhagyot jány mán nemigen válogathat* (Ksz); 3. aki, ami gondozás, felügyelet nélkül maradt *Nem tudok mi csinálni ezekkel az ēlhagyott csírkékkel, a kotlós mán nem törődik velek* (R)

elhagyul *ēlhagyúl* [-t] tn ige kikopik, színet veszti *Elhagyúlt ez kendő, vam vaty husz esztendő, s* (Nd)

elhajít *ēlhajít, ēlhajint* [-ok, -ol ~ -ícc, -ott] ts (tn is) ige 1. magától vmit távolabbra dob *Jó, messzire hajízd el azt a záptojást* (Ke); 2. eldob vmit, ami értéktelen *Hajízd el azt az órárt, ha úgy jár* (Ko); 3. tn vmely határig dob *Te elhajintol addig a fajig?* (R)

elhajlik *ēlhajlik* [-ott] tn ige elgörbül *Ez a pánt nem jó, e röktön ēlhajlik* (Ksz)

elhajol *ēlhajól* [-lok, -sz (rég) hajlacc, -t] tn ige 1. meghajolva *Hajól, mer a szemedbe csap az ág* (Tát); 2. szándékaiban eltávolodik *Elhajolt túllem a szived* (Kg)

elhajt *ēlhajt* [-ok, -ol ~ -hajc, -ott] ts ige (tn is) 1. más helyre hajt *Hajd el azt a legyeket az ítelről* (Tg); 2. (marhát, lovat) a legelőről ellop *Asz mondik, hogy ű hajtotta el a Plijanci lovát* (R); 3. (gyógyszer) a szervezetből eltávolít vmit *A citvarmog még legjobban ēlhajtja a gilisztát* (Csl); 4. (pejor) magzatot: a terhességet megszakítja *Mán kégy gyermekeket elhajtott magábiúl* (R); 5. tud vmely járművet vezetni *Mán maga is elhajtja a szekeret* (Sz); 6. tn járművön elmegy vhová *Egy óutó, hajtott el a ház elő, s* (Kd); 7. elbocsát, elmeneszt *Elhajtották a munkábiúl, mē nem jó, viselte magát* (He)

él-hal *ēl-hal, il-hal* [éjlek-halok, éjlsz-halsz, élt-halt] tn ige rajong vkiért, vmiért *Valamikor én is íltem-haltam a szalonájir, de mán nem kē* (Kg)

elhál *ēlhál* [-ok, -sz, -t] tn (ts is) ige 1. vmely fekvőhellyel beéri *Elhállok élhállok és a színába is, nem kē nekem nyoszoja* (Ko); 2. nem otthon hál *Két tyukom ēlhál, mindik keresni kē* (Tg); 3. férj a feleségét megcsalja *Vigyázz az uradra, mē ēl tanál hálni* (R); 4. (ts) a nemi élet közösség megkezdésével a házasságot érvényesíti *Megvót ugyan a lakadalom, de nem háltak el* (Pk)

elhal *ēlhāl* [-ok, -sz, -t] tn ige 1. (vál) vkinek a hozzátartozója meghal *Rígen ēlháltak a szőleji* (Bs); 2. csodálkozástól szinte halálra válik *Csak ēlháltam, mikor meg-láttam* (R)

elhallatszik *ēllhallaccik* [-ott] tn ige elhallik *Korán reggel a harmadik határba is elhallik a harangszó* (R)

elhallgat *ēlhālgat* [-ok, -öl ~ -gacc, -ott] ige I. tn 1. abbahagyja a beszédet *Hirtelen ēlhālgatot, mē bejött a puja* (Rf); 2. (zene, zaj) abbamarad *Minek hālgatott el az a rádió, kikapcsoltad?* (Csn); II. ts 1. huzamosabb ideig hallgat vmit *Órákig ēlhālgatnám, ojan szípen danolnak* (Ng); 2. nem beszél vki *Amire kíváncsi lettem vóna, aszt ēlhālgatta* (J)

elhamarkodik *ēlhamārkodik* [-ok, -ol ~ -kocc, -ott] ts ige meggondolatlanul intéz el vmit *Laci is ēlhamarkotta a nő, sülést* (Bá)

elhamvad *ēlhamvad* [-ok, -ol ~ -vacc, -ott] tn ige lassan hamuvá ég *Elhamvatt a tűz is, míg beszélgettünk* (E)

elhamvaszt *ēlhāmvaszt* [-ok, -ol, -ott] ts ige 1. (tűzvész) hamuvá éget *Meg a gerendáját is tējjesen elhamvasztotta a tűz* (Sz); 2. (holttestet) porrá éget *Nem temették, ha hamvasztották, hallod, csak a porajit hozták haza* (R)

elhantol *ēlhantól* [-ok, -sz, -t] ts ige 1. (vál) eltemet *Elhantolnak eccer minnyájunkat* (Gl); 2. elás *Elhantoltá a törmagyükrököt* (Br)

elhány *ēlhány* [-ok, -sz, -t] ts ige 1. más helyre hány *Erity hányd el a havat* (T); 2. nem a helyére tesz vmit, ezért keresni kell *Hova hánytátok el a nadrákszijamat?* (Csl); 3. elvetél *A rossz koca ēhánnya a malaccát* (S)

elhanyagol *ēlhanyagōl* [-ok, -sz, -t] ts ige 1. nem törődik vmivel, vkivel *Azok a gyermekek is úgy el vannak hanyagolva* (MF); 2. vmit jelentéktelennek tart, ezért nem intézkedik *Ēlhanyagolta ű aszt a lábát, oszt mikor orvoshoz ment, mán kísőű vőgt* (P); 3. vminek az elvégzését halogatja *A mosást nem jó ű elhanyagōlni, mer akkor sok összegyűl* (Tg)

elhányódik *ēlhányōdik* [-ott] tn ige elkeveredik, elvész *Valahová ēlhányōdott a keszkenőjm, nem tudok ráakadni* (Bf)

elhápol *ēlhápol* [-ok, -sz, -t] ts ige elkapint *Ēlhápolták előjlem a könyvet* (Té)

elharangoz *ēlharangoz* [-ok, -ol, -ott] ts ige (bizonyos időpont jelző) harangozást elvégez *Mán a másodikat is elharangoszták, mikor készűlni keszem* (Kg)

elharap *ēlharap* [-ok, -ol, -ott] ts ige 1. kettéharap *Harap csak el eszt a cėrnát, noked jó fogad van* (Csn); 2. nem mondja ki tisztán *Beszj értelmesen, ne harapd el a szőg vėgt* (T) [] *Harapd el a nyelved 'ne mondj ilyet, be talál következni'* (R)

elhárít *ēlhárít* [-ok, -ol ~ -ricc, -ni ~ -ani] ts ige 1. újból félretol *Háridzsd el aszt az ágat, ne menny neki* (Csl); 2. (bajt, veszedelemet) megszüntet *Csak ēlháríti rűlluk a jóisten a csapást* (Sz); 3. vmit visszautasít *Ēlhárította a segítő kezet* (Tg); 4. (forró ételt, száradó szemestermény) vékony rétegben szétken, szétterít *Háridzsd el aszt a törvekompírt, hogy hamarép hűjjön* (Tk); 5. elriaszt *Háridzsd el a verebeket* (Nf)

elhasznál *ēlhasznál* [-ok, -sz, -t] ts ige 1. felhasznál *Elhasználtam a süteminybe az egész cukrot, ami vőgt* (T); 2. elnyű, elkoptat *Ēlhasználta eszt ruhát is* (Rf); 3. vmit még használ vmeddig *Még ety télen ēlhasználom, aszt ellőköm* (Nbe)

elhasználódik *ēlhasználōdik* [-ok, -ol ~ -lōcc, -ott] tn ige 1. elkopik, használhatatlanná válik *Hát amit használunk, az el is használōdik* (An); 2. fokozott munkától erejét veszti *Az asszonyember hamarėbb elhasználōdik, mint a férfi* (T)

elhatalmasodik *ēlhatālmasodik* [-ott] tn ige (pejor) 1. érdemtelenül nagy hatalom-

hoz jut *Ugy ēlhatalmasottak ezek a cigányok, hogy szinte fl túllők az ember* (P); 2. nagyon elterjed *Igen elhatalmasodott a rípába a paraj* (R); 3. vmi nagymértékben erőt vesz vkin *Ēlhatālmasodot rajta az indulat, neki akart ugrani a bajúszosnak, csak lefokták* (G)

elhatároz *ēlhatároz* [-ok, -ol, -ott] ts ige (vál) elszánja magát vmely tetre *Ēlhatároztam, hoty kőűcsönt kėrek* (Bf)

elhelyez *ēlhez* [-ek, -el, -ett] ts ige 1. vkinek szálláshelyet ad *Iccakára elhejesztet benűnköt egy iskolába* (Bt); 2. vkit álláshoz juttat *Az ém fjjamot is ű hėjeszte el a dohánybevéatőgba* (R); 3. áthelyez *Munkácson szőűgált elébb, azut elhejeszték Kassára* (Bt)

elhelyezés *ēlhėjezėjs, ēlhėjezėis* [-t, -se] fn 1. az elhelyez ige cselekvése *Māj, ha meglessz az ēlhėjezėis, mutatok valamit* (Tg); 2. ennek eredménye *Az ēlhėjezėissel meg vőgtak elėgedve* (Tát); 3. elfogadható munkahely *Nem vőgm ot náltok a gyárba valami ēlhėjezėis?* (R)

elhelyezkedik *ēlhezszkedik* [-ek, -el ~ -kecc, -ett] tn ige 1. elfoglalja a helyét *Ēlhėjeszkettem a hátűlsőg űlisen* (Ng); 2. munkahelyet, állást talál *Ēlhezszkedett a cipőűgyárba* (Mi)

elhengerít *ēlhengerít* [-ek, -el ~ -ricc, -ett] ts ige hengerítve eltávolít *Ēlhengeríttem innen eszt a kereket a kerítėjs alá* (K) Vö: **elkőndörít**

elherdál *ēlhėrdál* [-ok, -sz, -t] ts ige eltékozol *Ēlhėrdálta a nagy vagyont* (Tá)

elhervad *ēlhėrvad, (rėg) elhėrvad* [-ok, -ol ~ -vacc, -t] tn ige 1. (növény, virág) hervadtá válik *Ēlhėrvatt vjölájim* (Nb); 2. üdeséget, fiatalságot elveszít *Addig busűlt szegėny lány, míg ēlhėrvatt* (Ksz)

elhervaszt *ēlhėrvaszt, (rėg) elhėrvaszt* [-ok, -ol, -ott] ts ige okozza, hogy elhervadjon *Elėp csak ēlhėrvasztotta abánat, azut osztán sőrba vitte* (R)

élhetetlen *ēlhetetlen, ilhetetlen* mn gyámtalansága miatt bldogulni nem tudó *Az ojan ilhetetlen, nem tut semmit kikeríteni* (Sz)

elhever *ēlhevēr* [-ek, -sz, -t] tn (ts) ige
1. végigheverdik vmin, vmiben *Ēlhevértünk a zőűgy gyepen a jóy napon* (Csl); 2. ts (időt) lustálkodással eltölt *Ēlhevērtē a napot, nem csinált semmit* (Ke)

elhibáz *ēlhibáz* [-ok, -ol, -ott] ts ige 1. vmit elront *Ēlhibásztam az egész életemet* (Csp); 2. eltéveszt *Látod, elhibásztam a színeket, eszt sárgával keletet vőyna vami* (Gl)

elhidegül *ēlhidegül* [-ök, -sz, -t] tn ige lélekben elidegenedik vkitől *Ēlhidegűltek egymástól* (F)

elhíresztel *ēlhiresztel* [-ek, -sz, -t] ts ige ige széles körben elhíresztel *Elhíresztelték róla, hogy bolond* (F)

elhisz *ēlhisz* [-ek, -el, -hitt] ts ige 1. vmit igazán fogad el *Ēlhiszem, hogy igazat mondöl* (Ksz); 2. ~i magát: elbizza magát *Mán igen elhitte magát, nem lehetet neki beszűlni* (Ksz)

elhitet *ēlhitet* [-ek, -el ~ -tecc, -ett] ts ige iganak, valónak fogadta el *Ēlhitette vele, hoty kapot prémijumot* (ge)

elhív *ēlhív, ēlhj* [-ok, -sz, -ott, -t] ts ige 1. hívással ráveszi, hogy vhová elmenjen *Ēlhjták hozzá az őrvast* (Tát); 2. meghív *Mājd ēlhjlak a lakadalomba* (R)

elhord *ēlhord* [-ok, -ol ~ -horc, -ott] ts (tn is) ige 1. apránként elvisz *Furikkāl hortam el innen aszt a sok főűdet* (E); 2. ~ja magát: elkotródik *Kitāmattam, hát elhōrta magát űkeme* (Sz); 3. elnyű, elkoptat *Mán elhōrtam eszt a kendőűt is* (Tg); 4. (tn) (fegyver, szivattyú) vmely távolságig hord *A vizipuska 50 méterig ēlhord* (T); 5. feltör, kisebesít *A kēndert csak mezējűláb lehed dōrzsölni, oszt igen sokszor ēlhōrgya a talponkat* (Dr)

elhordozkodik *ēlhōrdoszkodik* [-ok, -ol, -ott] tn ige elköltözködik *Ēlhōrdoszkottunk othonrűl, mēr szűk a hēj* (He)

elhoz *ēlhoz* [-ok, -ol, -ott] ts ige magával hoz *Ēlhosztam a kosárt, aműt kértél* (Ng)

elhöndörít *ēlhōndörűt* [-ek, -el, -ett] ts ige elhengerít *Hōndörűdspd el innen a káposztáskövet, mer ártogat* (R)

elhöndörödik *ēlhōndörödik* [-ött] tn ige elgurul *Ēlhōndörödött a gombajig, kerezsd meg, mer a macska összebont* (R)

elhullat *ēlhullat, ēhillajt* [-ok, -ol, -ott] ts ige hagyja, hogy elhulljon *Elhullattam vőyna belőűlle?* (Tg)

elhullik *ēlhullik, ēhull* [-ott] tn ige 1. elszóródik *Mjg az embēr hazahōrdi, mennyi ēlhullig belőűlle* (Bf); 2. (jóság) tömegesen pusztul *Mind elhullott a marha, a körömfájásba* (He); 3. kihullik *Mind ēlhűlt az őlűből a fa* (F)

elhurcol *ēlhūrcöl* [-ok, -sz, -t] ts ige 1. hurcolva elszállít *Mjg ēlhūrcolom innen eszt a sok szalmát, este lessz* (Gu); 2. vkit erőszakkal elvisz *Ēlhūrcolták a nímeteg Béla bácsit is* (Bt)

elhurcolkodik *ēlhūrcōlkodik* [-ok, -ol, -ott] tn ige ingóságaival együtt elköltözik *De nehezen hūrcōlkottak el!* (D)

elhuz *ēlhuz* [-ok, -ol, -ott] ts (tn is) ige 1. más helyre húz *Várj, elhuzom innen az asztált* (Bk); 2. (terhet) bír vontatni *Annyit rakot, hogy két lűnak eljg lenne ēlhuzni* (Gl); 3. félrehúz *Mit husztad ugy el a szád, tán nem teccik* (Th); 4. (vonós hangszere) eljátszik vmit *Ēlhuszta a cigány a nōűtámot* (Sz); 5. elharangoz *Ēlhuszták a gyűllőűt* (R); 6. (biz) megbuktat *Ēlhuszták számtanbűl* (He); 7. vmit késlekedve intéz *A vizsgálatot is jóyl ēlhuszták* (Tá); 8. ~za valameddig: vmeddig elél *Még elhűzza ety-két hétig, de továb nem* (Tr); 9. (tn) gyorsan elhalad *Ēlhuzott mēlettűnk egyg őűtőű* (Sz) [] *Elhuzom a nōűtádöt 'elbánok veled'*

elhúzat *ēlhuzat* [-ok, -ol ~ -zacc, -ott] ts ige 1. odahat, hogy vmit más helyre húzzanak *Ēn két őkörrel elhuzattam, ű két lűval se bírta* (Sza); 2. hededűn eljátsza *Ēlhuzatom a nōűtád* (Pf)

elhúzódik *ēlhűzőűdik* [-ok, -ol ~ -zōűcc, -ott] tn ige 1. húzás folytán helye megváltozik *Ha elhűzőűdik innen az ágy, lesz hēj* (Tg); 2. lassan elvonul *Ēlhűzőűdott a zivatar ārafelē* (Si); 3. vmi, vki elől elvonul *Ű jött, de ēngem nem látott, mēr ēlhűzőűtám a kerűtis alá* (Tát); 4. vmi a vártnál hosszabb ideig tart *Két évig is ēlhu-*

zódott az ügy (S); 5. a térben elnyúlik Az *ērdōŷ ēlhuzōŷdik* egissz a vasutig (Tg)

elhűl *ēlhūl* [-ök, -sz, -t] tn ige 1. hideggé válik *Tejjesen ēlhūlt az ítel* (Tát); 2. megdöbbenve elámul *Csak ēlhūltem, hogy miket mond!* (Bs)

elibe l. **elébe**

elidőzik *elidōŷzik* [-ök, -öl, -ött] tn ige hosszabb ideig vhol *Sokájig elidōŷsztem náltok* (T)

eligazít *eligazít, eligazéjt* [-ok, -ol ~ -zicc, -ott, -ni ~ -ani] ts ige 1. vmit rendbe tesz *Igazidzsd el aszt a dunnát, ne puposoggyon* (P); 2. elintézt vmit *Szōŷlt az ēlnōknek, oszt eligazították a dōŷgot* (Bf); 3. útbaigazít *Nem tudom, hová kēl menni, de valami māj csak eligazéjt minket* (Fra)

eligazodik *eligzaodik* [-ok, -ol, -ott] tn ige 1. tud tájékozódni vhol *Ēn könnyen eligazodok Pesten* (Bt); 2. ~ vkin, vmin: kiismeri *Ojan furcsán viselkedik, nem tudok rajta eligazodni* (Bt)

elijeszt *elijeszt* [-ek, -el, -ett] ts ige 1. ijesztve távozni készlete *Jöttek a galambok is a szemre, de elijesztettem űköt* (Pk); 2. visszariaszt vmitől *Mājd én elijesztem az ālmafástul* (Ko)

elinal *elināl* [-ok, -sz, -t] tn oge (gúny) futva menekül *Rájok ijesztettem, hát elinaltak onnan* (R)

elindít *elindít, elindéjt* [-ok, -ol ~ -décc, -ott, -ni ~ -ani] ts ige 1. működésbe hoz *Ēlindította a motort* (Ke); 2. indulásra készítet *No, indídzsd el a lovkot, mennyünk* (Br); 3. jelt ad az indulásra *A fōrgālmista elindította szeméjt* (E); 4. vmit elkezd *A brigádvezetōŷ elindította az aratást* (Űf)

elindul *elindul* [-ok, -sz, -t] tn ige 1. útnak indul *Elindult a nászmenet* (Tát); 2. (gyermek, beteg) járni kezd *Az enyim mán kilenc hóŷnapos korába elindult* (Ke); 3. működni kezd *Mán elindult a csíplōŷgép, hallom, hogy zug* (R); 4. elered *Elindult a vír az orombul* (T); 5. vmely cél, állapot felé vesz irányt *Elindult a züllés uttyán, oszt ot mán nincs megálás* (Csl)

eliramodik *eliramodik, eliramlik* [-ok, -ol ~ -lacc, -ott] tn ige gyorsan elfut *Ugy eliramlot, mint akit puskából lűttek ki* (R)

elismer *elismēr, elōsmēr, (rég) elesmēr* [-ek, -sz, -t] ts ige 1. kimondja, hogy vmi tény és igaz *Elōsmérem, hogy igazad vōŷt* (Ti); 2. igazol, tanúsít vmit *Elismerem, hoty kaptam tülle két víka buzát* (Ko)

eliszik *eliszik* [-ok, -ol, -ivott] ts ige 1. vmit ivásra elveszteget *Az eliszi még a házát is a feje felul* (Sz); 2. megissza a másnak töltött részt *Elitta tūllem szt a pohár bōrt* (Pk); 3. iszákosság miatt elbutul *Elitta a jóŷzan eszt, még rígen* (Tát)

eliszkol *eliszkol* [-ok, -sz, -t] tn ige (gúny) elfut *Eliszkol ne fíj, mikor meglátott* (Ke)

elítél *elítél, elitil* [-ek, -sz, -t] ts ige 1. ítélettel sújt *Elitiltik, őt évet kapot sikkasztásír* (Mi); 2. helytelenít, kárhoztat *Mást könnyen elítél az ember, pedig maga is gyārlōŷ* (Fp)

eljár *ējjár* [-ok, -sz, -t] tn (ts is) ige 1. rendszeresen eltávozik vhonnan, ill. jár vhová *Az ijen naty fíjűk mán ējjárnak othonrul a jányokhoz* (Bf); 2. vhol gyakran elmegy *It járt el a házunk előŷt a busz* (P); 3. vhogyan szokott járni *Ety héŷig is ējjár egy ingbe* (Nf); 4. vmit intéz *Az én ügyembe is nēnéd járt el* (Ge); 5. vmely módon intéz *Csunyán járt ēl velem szembe* (Tg); 6. ts eltáncol vmit *Ejjárta a vālcért* (Bá) [] *Eljár a keze 'hamar odaüt'* (R); *Ejjár a szája 'kifecseg, kibeszél vmit'* (Tg)

eljárás *ējjárás* [-t] fn 1. vmely módon végzett művelet *Esz nem let vōŷn szabacs csinálni velem, ez nem ējjárás* (Hl); 2. vminek a hivatalos elintézése *Ejjárást indítottak ellene* (Be)

eljátszik *ējjáccik* [-ok, -ol, -ott] ts (tn is) ige 1. zeneművet előad (hangszeren) *Ejjáccották az indulōŷt* (Or); 2. szerencsejátékon elveszt vmit *Mindem pindzít ējjáccotta* (Kd); 3. erkölcsi értéket eleveszt *Ejjáccod a becsületed* (Fp); 4. (tn) hosszabb ideig játszik *Ejjáccik a bábrongyokkal napokig* (Tk)

eljegyez *ējjegyez* [-ek, -el, -ett] ts ige menyasszonyává fogad, menyasszonyvőlegényi viszonyt teremt *Mán ējjegyesztik egymást* (Bt) Vö: *elgyűrűz*

eljegyzés *ējjeddzés, ējjeddzís* [-t, -se] fn 1. ünnepélyes esemény, amelyen a fiatal pár

eljegyzí egymást *Mink is meg vagyunk híjva az ejjeddzsre* (Ksz); **2.** az itt kinyílvánított megállapodás *Felbomlott az ejjeddzés* (V)

éljen *éjjen, éjjen*, isz és fn **I.** (az él ige felsz. módú alakja isz-szerűen) (vki, vmi lelkes köszöntésére) *Éjjen az új pár!* (Tg);

II. fn “éljen” kiáltás *Zugott a sok éjjen* (Gu)

éljenez *éjjenez, éjjenez* [-ck, -el, -ett] ts (tn is) ige “éljen!” kiáltásokkal éltet, ünnepel vkit, vmit *Éjjenesztik a képviselőt* (Bt)

éljenzés *éjjenzés, éjjenzés*, *éjjenzés* [-t, -e] fn “éljen!” kiáltásokkal való ünneplés, tetszésnyilvánítás *Idájik kallaccott az új pár éjjenzése* (Sz)

eljön *éjjon, elgyön, elgyün* [-jövök ~ -gyövök, -jössz ~ -gyössz, -jött ~ -gyött] tn ige **1.** megérkezik *Elgyössz nálunk este?* (T); **2.** (vminek az ideje) elérkezik, bekövetkezik *Éjött a tél* (F)

eljut *éjjut* [-ok, -ol ~ -jucc, -ott] tn ige **1.** (némi nehézséggel) megérkezik vhová *Vígül osztán éjjutottunk a tethéjre* (R); **2.** elhatol *Ide is éjjutott a hired* (M); **3.** vmely óhajtott helyzetbe jut *Sokat tanult, míg éjjutott a tanárságig* (Sz)

eljuttat *éjuttat, éjjuttat* [-ok, -ol ~ -tacc, -ott] ts ige gondoskodik róla, hogy vki, vmi eljusson vhová *Máj valahogy éjuttatom neked aszt a magot* (Ti)

elkallódik *élkallódydik* [-ott] tn ige ideoda hanyódva elvész *Nekem is vódy dereje-meccőm, de élkallódydot valahova* (T)

elkámpicsorodik *élkámpicsorodik* [-ok, -ol ~ -occ, -ott] tn ige (tréf) nagyon elkedvetlenedik *Mitül kámpicsorottál el annyira?* (He)

elkánászosodik *élkanászosodik* [-ok, -ol ~ -socc, -ott] tn ige (pejor) egyre fegyelmezetlenebbé válik *Mán igen élkámpicsorottál, nem lehet veled bírni* (Or)

elkanyarít *élkanyarít, elkanyarint* [-ok, -ol, -ott] ts ige kanyarítva elfordít *Ha āra megyek, élkanyarinti a fejűt* (Sz)

elkap *élkap* [-ok, -ol ~ -sz, -ott] ts ige **1.** röptében elfog *Lögd ide, elkapom!* (R); **2.** elfog, megragad *Elkapták, hogy lopott* (Mf); **3.** hirtelen elránt *Meg akart ütni, de*

elkaptam a fejem (Si); **4.** elsodor, magával ragad *Elkapta a gépszíj a kezit* (R); **5.** ráakad vkire *A fojosóyn sikerült élkapni az ügyvidet* (P); **6.** idejében elér vmilyen járművet *Még élkapod a vonatot, ha kilépél* (R); **7.** (időjárás jelenség) utolér *Élkapott az essőj* (T); **8.** (hirt, szót) töredékesen meghall *Élkaptam ety-két szód, de nem tudom, mit akárt mondani, mēr a vonat mán ment* (Tg); **9.** (ragályos betegséget) vkitől megkap *Élkapod a korelát, ha megeszed* (R); **10.** (tn) elkényesedik, elszemtelenedik *Igen élkapott ez a köjök, mán köszönni se tud* (R) [] *Elkapja a gépszíj ‘utoléti a büntetés’* (R)

elkapar *élkapār* [-ok, -sz, -t] ts ige **1.** (állat) gödröt kaparva eltüntet vmit *A kutya elkapari a döögöt, ha nem biri megenni* (R); **2.** (pejor) eltemet *Csak lesz, aki élkaparjon, ha megdöglök* (R); **3.** kaparásával megszüntet *Mindik hallottam anyámtú, ha újévbe tyukot vágunk, ékaparja a szerencsét* (K)

elkaparint *élkaparint* [-ok, -ol ~ -rinc, -ott] ts ige vki elől csellel elvesz vmit *Én akartam megvenni, de Edéné élkaparintotta előjüllem* (Sz)

elkapat *élkapat* [-ok, -ol ~ -pacc, -ott] ts ige elkényeztet, elbizakodottá tesz *Nem szabád a gyermeket így élkápátni* (Br)

elkapdos *élkabdos* [-ok, -ol, -ott] ts ige **1.** elkapkod *Alig írkesztem odatenni a tálat, röktön élkabdosták a jóy rítest* (Sz); **2.** vmit hanaygil, kapkodva végez el *Élkabdosai a kalapácst: idecsap, odacsak, oszt kész* (R)

elkáprázik *élkáprázik* [-ott] tn ige (szem a fényhatástól) rövid időre elvakul *Élkáprázott a szemem az erőjś naptúl* (Tát)

elkárhozik *élkárhozik* [-ok, -ol, -ott] tn ige (vall) halála után kárhozatra jut *Aki gyógyás nélkül hāl meg, élkárhozik?* (Si)

elkedvetlenedik *élkedvetlenedik* [-ck, -el ~ -necc, -ett] tn ige kedvét vesz *Megmontam neki, hát igen elkedvetlenedett* (Mf)

elkedvetlenít *élkedvetlenít* [-ck, -el ~ -níc, -ett] ts ige kedvetlenné tesz *Élkedvetlenített ez az eset* (Ba)

elkel *élkēl, élkőjūl* [-t] tn ige **1.** (árú) vőre talál *Hoty kőjū el a retek* (R); **2.**

szükség van rá *Ēlkelne ety kis segiccség* (Bs); **3.** túlságosan megkel *Ēlkőjtu a tiszta* (Kg)

elken *elken* [-ek, -sz, -t] ts ige **1.** szétken *Ojan kemíny ez a vaj, hogy alik tudom el-kenni* (Sz); **2.** elmázol *Ēlkened rājtam a festiket, hogy bikín* (T); **3.** (biz) elsimít, eltusol *Ēlkennték a dolgot, nem tudódot ki* (Ba); **4.** elpáhol *Ēlken apád, ha hazajön, megáj!* (R)

elkényeztet *elkényesztet, elkinnyesztet* [-ek, -el ~ -tecc, -ett] ts ige kényeztetéssel finnyássá tesz *Igen elkinnyesztettítek eszt a jánt* (Bf)

elképed *elképed, elkáped* [-ek, -el ~ -pecc, -t] tn ige igen meglepődik *Ēlképitem a csudálkozástul* (P)

elképed *elképed, elkáped* [-ek, -el ~ -pecc, -t] tn ige igen meglepődik *Ēlképitem a csudálkozástul* (P)

elképeszt *elképeszt, elkápeszt* [-ek, -el, -ett] ts ige okozza, hogy vki elképedjen *Ēlképesztí az embert, hogy mijen szemtelen* (Mi)

elképesztő *elképesztőj, elkápesztőj* mn (mn-i ign is) nagyon meglepő *Ēlképesztőj, hogy mit művelnek!* (Fr)

elképzél *elkébzél, elkábzél* [-ek, -sz, -t] ts ige **1.** képzeletben megjelenik *Ēlkébzélem, mijen asszony lez belőlle* (Ge); **2.** lehetségesnek tart *Uty kébzeli el, hogy májd megveszi a házat* (M); **3.** (biz) képzeld el: Mit szólsz hozzá? *Képzeld el, írt a fijú* (Ho)

elkér *elkéj, elkír* [-ek, -sz, -t] ts ige **1.** kéréssel elérí, hogy vmit odaadjanak neki *Ēlkírtem túlle a nyakláncot* (Bf); **2.** vkinek az eltávozására engedélyt kér *Ēlkírlek apáttul, oszt elviszlek moziba* (Si); **3.** (áruúrt) nagynak vélt összeget kér *Két rubéelt is elkírnek ety kila barackír* (Mi)

elkéredzkedik *elkéreckedik, elkáreckedik* [-ek, -el ~ -kecc, -ett], *elkérőjzkodik* [-ök, -öl ~ -köcc, -ött] tn ige engedélyt kér arra, hogy vhová elmehessen *Ēlkérőjzköttem az iskolából, mēr lekvárt főjzünk* (Csp)

elkerget *elkēget* [-ek, -el ~ -gecc, -ett] ts ige (vál) elűz *Kēgezsd el a libát a vetēj-rőj* (Ba) Vö.: **elkurgat**

elkerít *elkerít* [-ek, -el ~ -ricc, -ett] ts ige kerítéssel leválaszt *Ēlkeríték itt egy darabot az udvarbúl konyhakērtnek* (Kd)

elkérőzködik l. **elkéredzkedik**

elkerül *elkerül* [-ök, -sz, -t] ige **1.** ts **1.** kikerülve elmegy vmi mellett *Ēlkerüli még a házam táját is* (Kc); **2.** vigyáz arra, hogy vkivel ne találkozzon *Messzirül elkerüli az elnőköt* (Br); **3.** magatartásával megelőz *Ēlkerültem a beteksigeket* (Ko); **II.** tn **1.** vhová kitérővel megy *Ēlkerültünk az ērdőj felé* (Tát); **2.** más helyre kerül *Mikor ide elkerültem, minden ojam fūrca vójt* (Tr)

elkeseredés *elkeseredéjs, ēkkeseredis* [-t, -se] fn az a lelkiállapot, hogy vki elkeseredik *Ēlkeseredísibe a víznek akārt menni* (Tg)

elkeseredik *elkeseredik* [-ek, -el ~ -recc, -ett] tn ige vmi miatt reményét, kedvét veszti *Tudod, nīha ugy ēlkeseredek, hoty ki se tudom mondani* (R)

elkeserít *elkeserít, ēlkeserejt* [-ek, -el ~ -ricc, -ett] ts ige **1.** elkeseredetté tesz *Ēngem nem asz keserít ēl, hogy nem jön hozzám* (Ko); **2.** keserű ízt ad vminek *Csak ēlkeseríti az ítet ez a rosz tēj* (Ko)

elkésik *elkésik, ēlkásik* [-ek, -el, -ett] tn ige **1.** késéssel érkezik *Ēlkástem a szindarabrúl, mám mekkezdőjdot, mikor mentem* (Sz); **2.** vmivel: a kelletténél később teszi *A sok essőj mijatt ēlkástünk a kapálással* (R); **3.** késés miatt értelmét veszti *Ēlkéjsett a jóyakarát előjpet kellet vóyna* (Ge)

elkészít *elkējszit, elkészjēt, ēkkészít* (rég) *elkiszint* [-ek, -el ~ -szicc, -ett] ts ige **1.** kész állapotba juttat *Ēlkészjétttem neked a reggelit* (Pf); **2.** előkészít *Kiszindzsd ēl a hőlmit, hocs csag be kējen csomagōlni* (Csl)

elkészül *elkészül, ēlkészül* [-ök, -sz, -t] tn ige **1.** teljesen kész lesz *Ēlkészült az új ház* (Hl); **2.** befejez vmilyen munkát *Ēlkészültünk a kapálással* (Ko); **3.** nyugodtan várja vminek a bekövetkeztét *Ēn mán ēlkészültem a legrosszabra* (Tg); **4.** vhonnan távozni készül *Ēlkészülünk innen, nemsokára költözünk* (K)

elkever *elkevēr* [-ek, -sz, -t] ts ige **1.** vmit (vmivel) egyenletesen szétkever *A zsírt elkeverem a lisztēl* (Sze); **2.** más holmik közé kever *Hova kevertítek a nyakken-dőjmöt?* (Ng)

elkezd *elkezd* [-ek, -el, -ett] ts ige 1. vmihez hozzáfog *Elkezdet nevetni* (S); 2. (eső, hó) megered, megindul *Elkezdet fújni a szél* (P); 3. vmit elsőként kezd *No, ki kezd el a nőt?* (Gl)

elkezel *elkezel* [-ek, -sz, -t] ts ige 1. rosszul, hibásan gyógykezel *Elkezelték az orvosok, örökös kóduz marad* (Ko); 2. el tulajdonít *Tik csag dőgösztok, a hasznat meg elkezeli az igazgató* (Sz)

elkiabál *elkijabál, elkijabáll* [-ok, -sz, -t] ts ige 1. kiabálva elmond *Csak elkijabálta a verset, nem monta szípen* (Pk); 2. vminek a szerencsés kimenetelét korábbi emlegetéssel elrontja *Csak el ne kijabájjuk, még időűnap előűtt* (R)

elkiabált *elkijabált, elkijált* [-ok, -ol, -ott] ts ige (tn is) 1. kiáltva elmond *Elkijátotta a vezényszó* (Ko); 2. ~ja magát: hirtelen nagyot kiált *Eccércsak elkijáti magát, hogy baj van* (Csl); 3. úgy kiált, hogy elhallik vmeddig *En nem tudok ojam messzire elkijátani* (Sza)

elkínoz *elkínoz* [-ok, -ol ~ kínozt, -ott] ts ige elgyötör *Annyira elkinosztam magam evel a cipekedéssel* (Sz)

elkísér *elkísér, elkésér, elkísír* [-ek, -sz, -t] ts ige vkit, vmit kísérve követ *Kísírj el az álomásra* (R)

elkíván *elkíván* [-ok, -sz, -t] ts ige elvár vkitől vmit *Elkívánna, hogy ém mossak rá* (R)

elkőborászik *elkőgybarászik* [-ok, -ol, -ott] tn ige elkőborol *Vhol elkőgybarászott a jószág* (Vs)

elkőborodik *elkőgyborodik* [-ok, -ol, -ott] tn ige eltéved, irányt téveszt *Elkőgyborottam itt a sűrűbe, nem tanálok ki* (R)

elkőborol *elkőgyborol* [-ok, -sz, -t] tn ige elkőszál *Elkőgyborolt a tehenünk valahová* (Csl)

elkoboz *elkoboz* [-ok, -ol, -ott] ts ige 1. büntetésül lefoglal, elvesz *Elkobozták az egész vagyonát* (Sza); 2. (eldugott holmit) megkeres, és ellop *Mám megint elkobozták a puják az álmát* (R)

elkődorog *elkőgydorog* [-rgok, -rgol ~ -sz, -rgott] tn ige elkőborog *Mindig elkőgydörögol, mint a kőgybör kutya* (Ko)

elkomolyodik *elkomojodik* [-ok, -ol ~ -jocc, -ott] tn ige komollyá válik *Elkomojodot, mikor látta, hogy nem tréfálok* (Or)

elkomorodik *elkomorodik* [-dol, -dol ~ -rocc, -ott] tn ige 1. komorrá válik *Elkomorodott az őrcája* (Ke); 2. (idő, ég) elborul *Elkomorodott az időű* (M)

elkong *elkongát* [-ok, -ol, -ott] ts ige elárverez *Az egisz vágyonágt* (Br)

elkopik *elkopik* [-ott] tn ige 1. kopva elhasználdik *Elkopott a cipőűm sárka* (A); 2. elfogy *Mán elkopott a lekvár, újik többet nem eszünk* (R)

elkoptat *elkoptat* [-ok, -ol ~ -tacc, -ott] ts ige koptatva elhasznál *Sok pár cipőűt elkoptatott a jányok után* (R)

elkorhad *elkőrhad, elkőgyrhad* [-t] tn ige korhadttá válik *Tējesen elkőgyrhatt ez a fa, a tűzre se jóű* (Sz)

elkotródik *elkotróűdik* [-ok, -ol ~ -rócc, -ott] tn ige (pejor) megszégyenűlten elhordja magát *Megmostam a fejűt, hát elkotróűdott* (Tg)

elkőtyavetyél *elkőűtyavetyél* [-ek, -sz, -t] ts ige 1. eltékozol *Elkőűtyavetyelte az apaji öröksűget* (Si); 2. potom áron elveszteget *Nem fogom eszt a szűp hagymát elkőűtyavetyelni féláron* (Si)

elkotyog *elkotyog* [-ok, -ol ~ -sz, -ott] ts ige (biz) elfecseg *Nem mondom meg neki, mēr elkotyogi* (Bf)

elkottyant *elkottyant* [-ok, -ol ~ -tyanc, -ott] ts ige véletlenül elfecseg vmit *A jánya elkottyantotta, hogy bundát kiszűlnek neki venni* (Si)

elkőlt *elkőűt* [-ök, -öl ~ -kőűcc, -őtt] ts ige pénzt kiad *Elkőűtőtem minden pindzem* (Ke)

elkőszön *elkőűszön* [-ök, -sz, -t] tn ige távozáskor búcsút mond *No, kőűszőnyűnk el oszt mennyűnk* (Ksz)

elköt *elkőűt* [-ök, -öl ~ -kőűcc, -őtt] ts ige 1. a vérzés helye fölűt kötéssel elszorít *Várj, elkőűtűk az eret, akkor megál a vrzűs* (T); 2. bogot köt varráskor a fonál végére *Elkőűtőm a pamutot bújtatva* (Ke); 3. (kikőűtött állatot) ellop *Elkőűtőttek ecs csikőűt a karábűl* (Tg)

elkövet *elkövet* [-ek, -el ~ -vecc, -ett] ts ige **1.** (elítélendő tettet) megtesz *A fírfi mind elköveti a magáját* (CsI); **2.** mindent ~: minden tőle telhetőt megtesz *Mám mindent elkövettem, mék se ír semmit* (Tát)

elkurgat *elkúrgat* [-ok, -ol, -ott] ts ige indulatosan elűz, elkerget *Kúrgazsd el onnan aszt a tehent, ne egye a lúherét* (R)

elküld *elküld, elküd* [-ök, -öl ~ -külc, -ött] ts ige **1.** más helyre küld *Elküldöm neked a fényképeket* (K); **2.** azért küld, hogy ckit, vmit elhozzon *Küggyetek el valakid gyorsan az álatorovosír* (Ko)

elkülönít *elkülönít* [-ek, -el ~ -níc, -ett] ts ige különválaszt, elválaszt vmit *Muszáj vógt eszt a kismalacokot elkülöníteni az annyoktúl* (Ke)

ellakrukpli *ellakrumpli, ellakompír* [-t, -ja] fn gömbölyded, sárgás gumójú burgonyafajta *Szereték az ellakompírt* is (Tg)

ellángol *ellángol* [-t] tn ige lángolva gyorsan elég *Ez a száraz gāj csak ellángol, tüze nincs* (Kv)

ellát¹ *ellát* [-ok, -ol ~ -lácc, -ott] tn ige (vmely távolságra) látni képez *Ellátok a sislógi erdőjűg* (R)

ellát² *ellát* [-ok, -ol ~ -lácc, -ott] ts ige **1.** (endszeresen) gondoskodik vkinek, vminek a szükségleteiről *Lázd el elébb a jóyszágot* (R); **2.** megadja, ami szükséges *Tanáccsal elláták, pindzzel nem* (Sz) [] *Elláttya vkinek a baját 'elbáni vele'* (Tg)

ellátás *ellátás* [-t, -a] fn **1.** az a cselekvés, hogy vkit, vmit ellátnak *A sok jószág-nak az ellátása is mien gond!* (Nf); **2.** rendszeres étkezés szolgáltatása *Hát az ellátásotok mien vógt, vógt mit enni?* (T)

ellátszik *elláccik* [-ott] tn ige bizonyos távolságig látható *A torony messzire elláccik* (Rf)

ellazsnakol *ellazsnaköl* [-ok, -sz, -t] ts ige elver *Ellazsnakolta az apja a nadrák-szűjjal* (Tá)

ellazsukál *ellazsukál, ellazsukáll* [-ok, -sz, -t] ts ige ellebbszel, tétlenül eltölt *Csak ellazsukájja az időjt* (Gy)

ellen *ellen* nu és ik **I.** nu **1.** vele ellentétes irányban *Szél ellen menni nehéz* (H); **2.**

ellenségeként, ártalmára *Harcoltak az urak ellen* (H); **3.** vele ellentétben *Mindig az apja akarata ellen tesz* (F); **4.** ártalom elkerülésére *Köhögés ellen szedem eszt a tabletát* (Ke); **II.** ik vki, vmi ellen, vele szemben *Nem tud ellenálni a kísértésnek* (Sz)

ellenáll *ellenál, élenál* [-ok, -sz, -t] tn ige **1.** vmely hatásnak nem enged *Naty fa a szélnek ellenál* (Tg); **2.** szembeszegül vmivel, vkivel *A kis csapat ellenált a támadéknak* (Tá); **3.** állhatatosságból nem enged vminek *Az embër szeretne ellenálni a gonosznak* (Gl)

ellene *ellene* szragos hsz a szóban forgó személy ellen *Mindig áskálógdik ellened* (Ti)

ellenére *ellenére, ellenire* szragos hsz a szóban forgó személy kedve, szándéka ellen *Annak örül, ha ellene tehet valamit* (M)

ellenez *ellenez* [-nzek, -nz, -nzett] ts ige helytelenít *Nekem nincs szavam, én nem ellenzek semmit* (Ko)

ellenforradalom *ellenforadalom, elemforadalom* [-mat, -mak, -ma] fn a megdöntött reakciós rendszer visszaállítását célzó fölkelés *Ém Pestem vógtam, mikör az ellenforadalom vógt* (Mi)

ellenkedik *ellenkedik, élenkedik* [-ek, -el ~ -kecc, -ett] tn ige (rég) ellenkezik vkivel *Ne ellenkeggy apáddal!* (P)

ellenkedik *ellenkedik, élenkedik* [-ek, -el, -ett] tn ige (vál) ellenséges viszonyban van vkivel *Mindig élenkednek egymással, nincs kösztög békessíg* (R)

ellenkezik *ellenkezik, élenkezik* [-ek, -el, -ett] tn ige **1.** szembeszegülve ellentmond *Ne élenkez velem, mēr nincs igazad!* (Np); **2.** nem egyeztetethető össze vmivel *Ez élenkezik avāl, amit a vallás tanút* (Sz)

ellenkező *ellenkezőj, élenkezőj* mn (mn-i ign is), fn **I.** mn vmivel ellentétes jellegű *Mindent élenkezőj módon csinál* (Rf); **2.** szemközti *Úk az élenkezőj ógdalon laknak* (Ko); **II.** fn vminek a fordítottja *Akkor meg mán ippen az élenkezőjt valotta* (Kg)

ellenőr *ellenőjr, élenőjr, elenőjr* [-t, -ök, -e] vmely munka eljárás ellenőrzését végző

hivatalis személy *Jött az élenőőr a jegyeket vizsgálni* (Ho)

ellenőriz *ellenőriz, élenőriz, elenőriz* [őrizök, -őrizöl, -őrizött] ts ige 1. vmely tevékenységet helyesség, szabályosság szempontjából hivatalosan vizsgál *Elenőrizik a mázsálást, hogy ne csajjanak* (Ke); 2. igazoltat *Kéccer elenőrizsteg ben-nünköt a buzba* (R)

ellenőrzés *ellenőrzés, élenőrzés, elenőrzés* [-t, -ek, -e] fn 1. az a cselekvés, hogy vkit, vmit ellenőriznek *Nem vótt élenőrzés egész uton* (K); 2. az ezt végző személy(ek) *Jöt rájuk egy élenőrzis, hát megvótt a híjány* (Sz)

ellenség *ellenség, ellenséjg, elensíg* [-et, -ek, -e] fn 1. háborúban a szemben álló fél *Legyőzstik az elensíget* (Ksz); 2. rosszakaró *Az embérnek mindig van ellenséjge* (K)

ellenséges *ellenséjges, elensíges* mn 1. az ellenséghez tartozó, vele kapcsolatos *Jöttek az elensíges csapatok* (Sz); 2. ellenségekre jellemző *Ellenséjges viszonyba vannak* (K); 3. rosszindulatú *Ojan elensígesen nízet rám* (Ho)

ellentét *ellentét, élentét* [-et, -ek, -e] fn (vál) egymással ellentétben levők vmelyike *Ippen az élenté az apjának* (Sz)

ellentmond *ellentmond, élentmond* [-ok, -ol ~ -monc, -ott] tn ige (vál) más nézetet nyilvánít ki *Akármit szólok neki, mindig ellentmond nekem* (Mi)

ellenző *ellenzőj, élenzőj* fn (mn-i ign is) 1. aki vmit ellenez *Te vóttál az ellenzőjje, hogy mennyünk* (Si); 2. (igen vál) sapkánál a szemellenző *Huzd a szemedbe az élenzőj* (D); Vö.: simléder; 3. nadrágon elől a hasíték *Gomböld be az élenzőjdot* (R)

ellep *ellep* [-ett] ts ige 1. elfed, elborít *Éllepte a falut a köd* (An); 2. teljesen beborít *Mind éllepte a rozsda a paradicsomot* (R); 3. előzőnöl *Az utakat ellepte a níp, mindenki menekült* (R)

elles *elles, eles* [-ek, -el, -ett] ts ige 1. észrevétlenül eltanul vmit vkitől *Májd én ellesem túlle a mógygyát* (R); 2. kiles vmit *Mikor a vászommosászbúl hazajöttek, mu-*

latoztak, a szomszédj elesi, átjön, az ajtóba vág ecs csuprot, hoty szerencsés legyen a lány férhezmenetele (Dr)

ellicitál *ellicitál* [-ok, -sz, -t] ts ige elárverez *Ellicitálták a házukat* (Bs)

ellik *ellik* [-ett] ts és tn ige (emlőállat) (fial) világra hoz *Kéd bornyút ellett a tehenünk* (Ko)

ellioszis *ellipszis* mn tojásdad *Ellipszis tabletot horgolok* (R)

ellódít *ellódít* [-ok, -ol, -ott] ts ige megbillent, megdög *Eriggy innen, mer ellódítottak!* (Bf)

ellófrál *ellófrál* [-ok, -sz, -t] tn ige elcsatangel *Mám megint ellófrált az a puja* (Bf)

ellóg *ellóg* [-ok, -ol ~ -lőksz, -ott] tn ige (biz) 1. önkényesen távozik *Ellóyktunk a gyüllísrül* (Kg); 2. (időt) lógással tölt el *Ellóyktá az egisz hóynapot, nem csinált semmit* (Kg)

ellop *ellop, elop* [-ott, -ok, -ol ~ -sz] ts ige 1. eltulajdonít *Élopták a biciklimet* (J); 2. (másnak az idejét) saját céljaikra veszi igénybe *Éllopot túllem egy napot a siránkozásával* (Ko)

ellósant l. **elossant**

ellő *ellőj, ellű* [-lövök, -lősz ~ -lűsz, -tt] ts (tn is) ige 1. lövésre löszert elhasznál *Ellütte a gojójyot mind* (Tg); 2. lövéssel eltalál *Ellüttik a lábát* (Tg); 3. (tn) (fegyver) bizonyos távolságra hord *En a parittyámmal ellövök addig a fajig* (R); 4. (biz) ügyetlenül elront vmit *Évél löytted el a dóygot* (Nb)

ellős *ellőjs* mn vemhes, ellés előtt álló *Mán ellőjs a tehenünk* (Kf)

ellustul *ellustul* [-ok, -sz, -t] tn ige lustává válik *Ellustul az ember ebbe a téjlen-ségbe* (J)

elmállik *elmállik, elmálik* [-ott] tn ige elporlad *Élmálott a mész* (Sz)

elmar *elmär* [-ok, -sz, -t] ts ige 1. állat (másik állatot) magától elűz *A vín kandur elmärta a kicsit* (R); 2. elüldöz *Élmärták a vőjt a hásztúl* (R); 3. erővel elvesz vkitől vmit *Élmärta túllem aszt a kila hust* (R)

elmarad *ēlmarad* [-ok, -ol ~ -racc, -ott] tn ige **1.** hátrább marad *Ēlmarattam a csoporttul, mer igen dudvás vóyt a sorom* (Ko); **2.** elvész *Ēlmaratt a csordátul a kizsbörnnyú* (Sz); **3.** munkájában késlekedik *Ēlmarattunk a vetíssel az időű mijatt* (Ng); **4.** távol marad *Sokájig ēlmarattál, hol vóytál?* (He); **5.** nem következik be *Ēlmaratt a lagzi is* (Tg)

elmaradott *ēlmaradott* mn (mn-i ign is) (vál) a haladással lépést nem tartó *Ott ojan ēlmaradott níp lakik* (Ho)

elmaradozik *ēlmaradozik* [-ok, -ol, -ott] tn ige **1.** többször elmarad *Vettem észre, hogy elmaradozik a többtül, de nem tuttam, hogy mi az oka* (Pk); **2.** sorban egymás után messze elmarad *Ēlmaradosztak a fák, kiűrtünk az ērdőű szilire* (Tg); **3.** vhonnan távol marad *Ēlmaradozik az iskolábúl, nem akār tanulni* (Tg)

elmarcangol *ēlmarcangöl, ēlmarcingöl* [-ok, -sz, -t] ts ige elmarkol, megkaparint *Te csak mindent ēlmarcingölsz, de hozzá nem teszēl* (Sz)

elme *ēlme* [~'t, ~'je] fn (vál) ész, értelem *Tán az ēlmėje mekhibásodott* (T)

elmebaj *ēlmebāj* [-t, -a] fn (vál) az agy kóros állapota *Kikezēltik az ēlmebajád, de nem szásszázalikos* (R)

elmegy *ēlmegy* [-ek ~ -mejek, -mégý ~ -mécc, -mígý ~ -mícc ~ -mensz, -en, -űnk ~ -mejűnk, -mégýtek ~ -mécetek ~ -mészteek ~ -mígýtek, -mennek ~ -megýnek, -ent] tn ige **1.** eltávozik *Jövőűre ēlmejűnk nyaralni* (Ng); **2.** vmely helyiség *Ēlmentem a kanálisig, de nem tuttam átmenni rājta* (Tg); **3.** megállás nélkül továbbmegy *Be sokszor elmentem a házok előűt* (Kg); **4.** elfogy *Ēlment a vagyon, a ház, nem maratt semmi* (H); **5.** vminek arra a pályára lép *A jánnyaji ēlmentek apácának, hogy a vagyon egybe maraggyon* (R); **6.** milyen módon tud menni *Ēlmejek én gyalog is az álomásra* (Sz); **7.** (vál) meghal *Az őregek lassan ēlmennek, ijen az éjlet* (V); **8.** elmúlik *Ēlment a nyár, jön az őűsz* (Kg) [] *Ēlment az esze 'elveszti józan ítélőképeességét'* (R)

elmenekül *ēlmenekül* [-ök, -sz, -t] tn ige menekvést keresve gyorsan távozik *Alik tuttunk ēlmenekülni a bikátúl* (Sz)

elmenet *ēlmenet* hsz elmenőben *Majd ēlmenet udba ējtem a sőűgorákat* (R)

elmenőben *ēlmenőűben, ēlmenőűbe* hsz (vál) miközben elmegy, elindul *Ēlmenőűbe még láttam, hogy utánnam lesnek* (R)

elmenőfélben *ēlmenőfélbe, ēlmenőűfélbe* hsz indulásra készülve *Mán ēlmenőűfélbe vóytunk, mikor az ura hazajöt ríszegen* (Tát)

elmér *ēlmér, ēlmír* [-ek, -sz, -t] ts ige **1.** kimérve elad *A husát elmírtük, a szalonáját kiölvasztottuk* (Ng); **2.** tévesen mér meg *Ēn ēlmértem neked a rizsát, kevesebbet attam* (Bs); **3.** magát: mérésben a saját kárára tévedett *Elmírtam magam, de mán kīsőűn vettem észre, no mindegy* (Tg)

elmerevedik *ēlmerevedik* [-ett] tn ige merevvé válik *Ēlmerevedik az ember keze a nac cipekedzsbé* (Bt)

elmérgesedik *ēmérgesedik, ēlmírgesedik* [-ett] tn ige **1.** elgennyesedve gyulladásba jön *Ēlmírgesedik a sep, ha valami piszok kerül bele* (Ke) Vő.: **hozzávet**; **2.** kiéleződik *Ēlmérgesedett a helyzet, tenni kélet valamit* (Ho)

elmerül *ēlmerül* [-ök, -sz, -t] tn ige **1.** merülve elsüllyed *A csónak tējjesen ēlmerült* (Tg); **2.** átadja magát vminek *Ēlmerülttem az ölvasásba, nem is vettelek észre* (An)

elmesél *ēlmesél* [-ek, -sz, -t] ts (tn is) ige **1.** (mesét) elmond *Ēlmeséltem mán neked minden meséűt* (Fo); **2.** csevegő modorban elbeszél *Ēlmesélte nekűnk, hogy járt a csendőűrökkel* (H); **3.** (tn) hosszabb ideig mesél *Az őreg ēlmesél hajnalig is* (Gu)

elmoccan *ēlmoccan* [-ok, -sz, -t] tn ige elmozdul *Ēl ne moccanny onnan, mēr megjáród!* (Vs)

elmond *ēlmond* [-ok, -ol ~ -monc, -ott] ts ige **1.** vmit elejétől végéig elmond *No mond el, hogy vót, mint vóyt a lagziba* (Fr); **2.** felmond, előad *Ēlmondom neked a vērset* (Tg); **3.** szidva v. dicsérve vminek nevez *Ēlmona mindennek, lingárnak, ríszegesnek* (T)

elmóringol *elmóringāl* [-ak, -sz, -t] ts ige ellop *Kiterítettem a ruhát, hát valaki elmóringálta* (Vs)

elmos *ēmos* [-ok, -ol, -ott] ts ige 1. (edényeket) tisztára mos *Mig ēmosom eszt a sok edinyt, este lessz* (Csl); 2. vmit szétáztatva eltüntet *Ēmosta az essőŋ a nagy rögököt* (R)

elmosolyog *ēmosojog* [-jgok, -jgol ~ -sz, -jgott] ts ige 1. egy mosollyal elintéz *Említettem neki a jánt, de csak elmosojokta, halatlanná tette* (R); 2. ~ja magát: elmosolyodik *Még az ělnök is ēmosojokta magát* (R)

elmozdít *ēmozdīt* [-ok, -ol ~ -dīcc, -ott] ts ige 1. helyéről arrébb tol *Ēmozdítanám eszt a sifont, ha bírnam* (He)

elmozdul *ēmozdūl, ēmozdull* [-ok, -sz, -t] tn ige 1. eltolódva más helyzetbe kerül *Ēmozdúltatok, nem lessz éles a kép* (J); 2. helyét hagyja *Egész íccaka el nem mozdultam az ágya mellül* (Ko)

elműlás *ēműlás, ēműllás* [-t, -a ~ -sa] fn (vál) az a tény, hogy vmi elműlik *Jóŋnak, rosznak, mindennek van ēműllása* (Bf)

elmulaszt¹ *ēmulaszt* [-ok, -öl, -ott] ts ige 1. (kötelességet, tennivalót) nem végez el *Ēmulasztottam az imáccságot, isten bocsássa meg* (Sz); 2. vhonnan (egyéb elfoglaltság miatt) távol marad *Ēmulasztottuk az esküvőŋt megnízni, mēr a dohányŋyl dóggosztunk* (T); 3. (alkalmat) nem használ ki *Akkor ķeletet vóŋna megmondani neki, de ēmulasztottam az ālkālmāt* (Kd)

elmulat¹ *ēmulat* [-ok, -ol ~ -lace, -ott] ts (tn is) ige 1. (időt) mulatozással tölt el *Csak ēmulati az estiket, ém meg űlők othon* (Si); 2. vmit mulatozásra elkölt *Ēmulatta a fél fizetīsūt* (Bf); 3. (tn) elszórakozik vmin, vkin *Az öreg ēmulat a gyērmekeken* (Tr); 4. bizonyos ideig tartózkodik vhol *Ha nagyritkán ējjött, ēmulatot nálunk ety hētig is* (R)

elmulat² *ēmulat, elmulāt* [-ok, -ol, -ott] ts ige okozza, hogy elműljön, megszűnjön *Ēmulatnám a bánatodot, jányom, ha tudnám* (R)

elműlik *ēműlik, elműllik* [-ott ~ -t] tn ige 1. megszűnik, véget ér *Mán ēműllott a fāraccságom* (Pk); 2. (idő, időszak) múlttá

válík *A fĳatalság mĳamar elműllik* (R); 3. idősebb lesz vmely életkornál *Ēmúltam 40 éves* (Kf); 4. (baj, csapás) eltávozik, megszűnik *Ēműlott a veszedelem* (Gu)

elmulaszt² *ēmulaszt, ēműllaszt* [-ok, -ol, -ott] ts ige 1. okozza, hogy elműljön *Csak az isten hamarābb ēműllasztanā eszt a veszedēlmet rűllunk* (R); 2. (betegséget, fájdalmat) megszüntet *A ķelisre paradicsomot ķēl tennim az lekhamarēbb ēmulasztī* (Csl) Vö.: **elmulat**²

ēlmunkás *ēlmunkās* [-t, -ok, -a] fn (sajtó) élenjáró dolgozó *Kitűntettik az ēlmunkāsokot* (Sza)

elnadrágol *ēlnadrāgōl* [ok, -sz, -t] ts ige (biz) (gyermeket) elfenekel *Mājd ēlnadrāgollak, csak ne fogaty szót* (Nf)

elnagyol *ēlnagyōl* [-ok, -sz, -t] ts ige nagyjából, felületesen végez el *Nincs alapos munkāja, csak ēlnagyoli, amics csināl* (Tāt)

elnapol *ēlnapōl* [-ok, -sz, -t] ts ige későbbi időpontra halaszt *Ēlnapōlta a mosást, tām mēg most is ott a sok szennyes* (Si)

elnáspángol *ēlnáspāngōl* [-ok, -sz, -t] ts ige (gyermeket) vmivel jól elver *Ēlnáspāngōlta az ostōrnyēllel* (Ge)

elnégyel *ēlnégyēl, ēlnīgyēl* [-ek, -sz, -t] ts ige elnáspángol, elver *Ne hējtelenkegy, mēr űgy ēlnīgyellek, hogy mágām is megbāgnom!* (Br)

elnehezedik *ēlnehezedik* [-ek, -el ~ -zecc, -ett] tn ige 1. elhízik *Mĳōŋtta ige ēlnehezedetem, nem bírok lehajōlni* (G); 2. terhességében előrehalad *Mán igen ēlnehezedett az asszony* (R); 3. működésében nehézkessé válík *Ēlnehezedett a fejem a bōrtūl* (Tg)

elnémít *ēlnēmīt, ēlnīmūt* [-ok, -ol ~ -mīcc, -ott] ts ige elhallgattat *Nīmīdzsd el aszt a puját, mēr szītverik a fejemet* (Ko)

elnémúl *ēlnēŋmul, elnīmūl* [-ok, -sz, -t] tn ige 1. hirtelen elhallgat *Ēlnēŋmult a hegedű* (K); 2. nem hallatja a szavát *Ēlnīmūlt, nem szóŋt ety szóŋt se többet* (Sz)

elnevel *ēlnevēl* [-ek, -sz, -t] ts ige félre-nevel *Az a baja a ķőjőknek, hogy ēlnevēlītek, megengettek neki mindent* (H)

elnevet *ēlnevet* [-ek, -el ~ -vecc, -ett] ts ige (tn is) ~i magát: nevetni kezd *Még én is elnevettem magám* (Br); **2.** a nevetéstől alig bír elmondani vmit *Ēlnevetted a jóvát* (R); **3.** nevetéssel felel vmire *Csak ēlnevette a dógot* (P); **4.** bizonyos ideig nevet, derül (vmin) *Ēlnevet a tréfán, de mege sose tréfál* (Csp)

elnevez *ēlnevez* [-ek, -el, -ett] ts ige vmely ragadványnevet ad neki *Ēlneveztlík Csírkének, mēr csírkét lopott* (R)

elnéző *ēlnézőŕ, ēlnízőŕ* mn (mn-i ign is) hibák megítélésében jóindulatú *Ēn sokkal ēlnézőŕ vagyok, mint az apjok* (Ng)

elnökhelyettes *ēlnökhejettes* [-t, -ek, -e] fn az elnököt helyettesítő személy *Beszŕ az ēlnökhejettesēl, avāl könnyep szóŕt érteni* (Tát)

elnökösködik *ēlnökösködik* [-ök, -öl ~ -köcc, -ött] tn ige elnöki tisztséget tölt be *Mijóŕtta is ēlnökösködöl mán?* (R)

elnökség *ēlnökség, ēlnöksŕg* [-et, -e] fn **1.** elnöki tisztség *A nyavoja törtē az elnöksŕgŕ, ugy akárt elnök lenni, de nem választották meg* (R); **2.** elnöki működés *Az ũ elnöksŕge idejŕn jóŕl ment a kölhoz* (Sz); **3.** elnöki testület *Ot vóŕt az egŕsz elnöksŕg, meg a könyvelőŕsŕg is* (Sz)

elnöl *ēlnök* [-öt, -ök, -e] fn szervezet, estület, bizottság legmagasabb rangú tisztviselője *A kölhozba az ēlnök a főŕfőŕ* (Pk) Vö.: kolhozelnök, tanácselnök

elnyel *ēlnyēl* [-ek, -sz, -t] ts ige **1.** bekap és lenyel *Ēlnyēlte, mint a kacsá* (R); **2.** mohón, vágyakozva nézi *Majd ēnyēlte a szemŕvel, ugy bāmŕlta* (Ko); **3.** (vál) (föld, víz) magába zár, eltemet *Ēlnyēlte a ŕir szegŕny anyátokat* (Tg) [] *Ēlnyēlte a főŕd 'eltűnt, elveszett'* (Sz)

elnyiszál *ēlnyiszál* [-ok, -sz, -t] ts ige nyiszálva elvág *Elnyiszáltam eszt a dróŕtkötelet, de nehezen* (Ke)

elnyiszbál *ēlnyiszbál* [-ok, -sz, -t] ts ige életlen szerszámmal nehezen elnyiszál, darabokra vág *Csak elnyiszbállad aszt a hust* (Vs)

elnyisszant *ēlnyisszant, ēlnyisszent* [-(o-e)k, -(o-e)l, -(o-e)tt] ts ige egy gyors

mozdulattal kettévág, levág *Ēlnyisszentem a filed evel a késsēl* (Vs)

elnyit *ēlnyit, ēlnyitik* [-ott] tn ige elvirít *Ijenkorra mán ēlnyitik a tulipán* (K)

elnyom *ēlnyom* [-ok, -ol ~ -sz, -ott] ts ige **1.** szétnyom *Ēlnyomta a bōlhát* (Tg); **2.** jogaiban korlátoz, kizsákmányol *Ēlnyomták a nŕpet az urak* (Ts); **3.** (növény más növény elől) elveszi az életlehetőséget *Ēlnyomta a dudva a hagymákat* (Tg); **4.** elfojt *Nem lehetett érteni a beszŕdet, mēr ēlnyomta a zene* (T)

elnyomás *ēlnyomás* [-t, -a] fn (vál) az a tény, hogy vmit jogilag, politikailag elnyomnak *Nagy ēlnyomatázsba ēŕltünk* (V)

elnyomorít *ēlnyomoritt, ēlnyomorít* [-ok, -ol ~ -rícc, -ott] ts ige nyomorékká tesz vkit *Ēlnyomorította tējesen a lábomat a cipőŕ* (P)

elnyomorodik *ēlnyomorodik, elnyomradik* [-ok, -ol ~ -rocc, -ott] tn ige nyomorékká válik *Tán örökre elnyomorodott a lába, amēken a kerek átālment* (Ko)

elnyújt *ēlnyút, ēlnyújt* [-ok, -ol, -ott] ts ige **1.** (tészta) vékonyra nyújt *Kiál a kezem, mire ēlnyútok két level tŕztát* (R); **2.** hosszsan hangoztatva mond, énekel *Ēlnyútitok, mint a reformátusok a zsóŕtárt* (R)

elnyúz *ēlnyúz* [-ok, -ol, -ott] ts ige **1.** elnyű *Eszt a szvetret is elnyúsztam mán* (Sz); **2.** megviseltté tesz *Nénéteket is elnyúszta a sok ícakázás* (Tg)

elnyű *ēlnyű* [-nyűvök, -nyűsz, -tt] ts ige (ruhát, cipőt) használatban elkoptat *Ēlnyű egyg évben két pár bókancsot* (E)

elodáz *elodáz* [-ok, -ol, -ott] ts ige elhalaszt *Elodászták a kéŕszfogóŕt* (Rf)

elold *elöld, elóud* [-ok, -ol ~ -acc, -ni ~ -ani] ts ige köteléket, csomót kibogozva szabaddá teszi, ami vmihez oda van kötve *Alik tuttam elóudani a bőrnŕút, ugy bebon-totta a kötelet* (R)

eloldoz *elöldoz, elóudoz* [-ok, -ol, -ott] ts ige nagy nehezen elold *Alig birtam elóudozni a kutya láncát* (Tg)

elolt *elölt, elóŕt* [-ok, -ol, -ott, -ani ~ -ni] ts ige **1.** vminek az égését megszüntetni *Óudszd el a villont* (Tát); **2.** (szomjúságot)

vmi megszüntet *Egyél egy almát, előtti a szomjadot* (Ng)

elossant *elossant, előssant* [-ok, -ol ~ -sacc, -ott] tn ige eloson *Mire észrevettük vőyna, elossantott* (Vs)

eloszt *eloszt* [-ok, -ol, -ott] ts ige 1. osztásbeli műveletet elvégez *Ozd el a kilencet hárommal* (J); 2. szétoszt *Elosztottuk a hasznót* (Be)

elosztó *elosztó* [-t, -k, -ja] fn (mn-i ign) 1. áramelosztó *Venni kéne egy elosztót, mer csak ety konnektör van* (Ksz); 2. vminek az losztására kijelölt helyiség *A postán dőgözik az elosztóba* (Nbe)

élő *élő*, *ilő* mn (mn-i ign is), fn I. mn 1. életben lévő *Őt ilő gyermekem van* (Sz); 2. (nyomósításul) *Élő ember aszt nem csinálta vőyna utánam* (Sza); II. fn élő ember *Az ilőktől két filni, nem a hóttaktól* (R) [] *Se ilő, se hótt 'a rémülettől dermedt'* (R)

elő¹ elő [-t, -k, eleje ~ elője] fn 1. (csak szragosan) elülső rész *Vakoluk a ház elejét* (Ts); 2. termőföldnek egy munkástól megmunkált szalagja *Nem kel ojan nagy előköt fogni a kaszával* (Csl) Vö.: kézelő, nyárelő, télelő

elő² elő, *előjl*, *elé* ik 1. szemmel látható helyre *Ha előveszem aszt a botot, lesz nemulass!* (R); 2. nyilvánosságnak, közöségnek szánva *Előhívták a szindarabot* (Csp)

előad *előad, előlad, eléad* [-ok, -ol ~ -acc, -ott] ts (tn is) ige 1. elővéve átad *Add elő a pinszt* (R); 2. elmond *Eléatta, mi járadban van* (Csl)

előadás *előadás, előadás, előadás* [-t, -ok, -ja] fn 1. az a cselekvés, hogy vki előad vmit *Egy vőrs előadása is lehet nehéz* (Bs); 2. tudományos fejtegetés hallgatóság előtt *Őn is megyek az előadásra* (R)

előáll *előáll, eléál* [-ok, -sz, -t, -ni ~ -ani] tn ige 1. előlép *Hécs csak eléál a kicsi, hogy mit hoztam neki* (Ko); 2. vmivel: bejelent, kér vmit *Aval állott elő, hogy ő többet it nem dőgözik, mēr becsapták* (Sz)

előbb *előbb* hsz 1. korábban *Előbb igyál egyet* (Np); 2. térben vkit megelőzve *Őn előbb vőttam a sörba* (Sza)

előbbre *előbbre, elébre* hsz vmihez képest előrehaladottabb állapotban, másokat megelőzve *Őn sokkal elébre vagyok a munkával mint űk* (R) Vö.: előbbre

előbbrevaló *előbbrevaló, elébrevaló* mn rangban előbbre való *Minek lenne ő nállam elébrevaló?* (Tg)

előbb-utóbb *előbb-utóbb* hsz a jövőben bizonyosan *Előbb-utóbb magad is rájössz, hogy nem vőtt igazad* (Mi)

előbléz *előbléz* [-ek, -el, -ett] ts ige bepiszkít, tönkretesz *Mágn eszt a ruháodát is előblészed* (Nd)

előénekes *előénekes, előénekes* [-t, -ek, -e] fn (rég) aki az éneket előre elénekli, vagy az eléneklőknek a szöveget előre elmondja *A reformátusoknál szokot lenni előénekes* (R)

előétel *előétel, előétel* [-t, -ek, -e] fn (új) étvágygerjesztő fogás az étkezés kezdetén *Előételnek mi vőtt?* (Ksz)

előfordul *előfordul* [-t] tn ige megesh, alkalmilag megtörténik *Az is előfordul, hogy nincs kinek megítetni a jószágot* (Ts)

előhalott *előhalott, ilőhalott* mn (és fn) magatehetetlen, gyógyíthatatlan *Mit akarnak attúl az ilőhalott embertől?* (Gl)

előhasi *előhasi* mn vemhességből származó *Haggyátok meg eszt a előhasi bornyúcskát* (R)

előhasú *előhasú* mn először vemhes *Elattunk egy előhasú tinót* (R)

előhív *előhív, előhív* [-ok, -sz, -hivott ~ -híjt] ts ige 1. előszólít *Híjd elő apádot, beszólni akarok vele* (T); 2. (felvételt) egyszerűen láthatóvá tesz *Előhívtad a fényképeket?* (Rf)

előhozakodik *előhozakodik* [-ok, -ol ~ -kocc, -ott] tn ige némi habozás után szóba hoz *Mindig előhozakodik a jánnyaival, mán unom* (T)

előírás *előírás* [-t, -ok, -a] fn (vál) írásos használati utasítás *Pontosan az előírás szerint szedem az orvasságot* (K)

előke *előkke* [-'t, ~'k, ~'je] fn evéskor a kisgyermek nyakába tett kendőféle *Hol a gyermek előkkéje?* (Kg)

előkelő *előkelő, előkellő* mn a társadalom kiváltságos rétegeire jellemző, hozzájuk tartozó *Mink nem vagyunk ojan előkelők, mint a jeddžő vóut* (V)

előkerít *előkerít* [-ek, -el ~ -rícc, -ett] ts ige vkit, vmit felkutat és előhoz *Keríccsítek elő anyátokat égalul-fődalul, mēr menni kel az irodába* (Kc)

előkiált *előkiját* [-ok, -ol, -ott] ts ige kiáltva előhív *Boris előkijátotta a fiját* (Sz)

elől¹ *elől* [-t] ts ige elpusztút *Mind előlte a hagymáját a sog dudva* (R)

elől² *elől, elől* hsz **1.** elül levő részen, elején *Elöl sárgára van festve a ház* (Csp); **2.** másokat megelőzve *Ém megyek elől, te gyere utánnam* (R)

előle *előlle, előlle* szragos hsz a szóban forgó személy, dolog elől *Hord el magad előllem, ne kerűj a szemem elé* (R) Vö.: **eléből**

előleg *előleg* [-et, -ek, -e ~ -je] fn **1.** megvett, lekötött áruért (szolgáltatásért) előre kifizetett összeg *A festőjnek is előleget adni* (Mf); **2.** fizetés terhére kiadott összeg *Előleget is kapocs, csak mennyen dőggozni* (Mf)

előlény *előlény, előlény* [-t, -ek, -e ~ -je] fn élő szervezet, lény *Minden előlénynek kél a nap* (Be)

előléptet *előléptet, előléptet* [-ek, -el ~ -tecc, -ett] ts ige magasabb beosztásba juttat *Ha rendesen végzed a munkád, elől is léptetnek majd* (D)

előljáró *előjjáró, előjjáró* [-t, -k, -ja] fn előljárárság tagja *Te is valami előjjáró vagy ot, nem?* (V)

előljárárság *előjjárárság, előjjárárság* [-ot, -a] fn testület, szervezet vezetősége *Ot vóut a kolhozbul az egisz előjjárárság* (Csl)

előmenetel *előjmenetel* [-t, -e] fn **1.** előbbre jutás (beosztásban), érvényesülés *Mindem pájám fontos az előjmenetel* (Hl); **2.** előrehaladás, eredményesség *Nincs a*

munkámnak semmi előjmenetele, mēr mindig abba kél hagyni (R)

előnt *előnt* [-ött] ts ige **1.** elborít, eláraszt *Elöntötte a legelőt a víz* (Csn); **2.** vmi hatalmába kerít vkit *Elöntött a müre, mikor megláttam* (Bt)

előöltés *előöltés, előötis* [-t, -ek] fn a lyukhímezés rajzának előzetes körülvarrása a tű hegyének többször egymás utáni egyenlő távolságra való beszurásával *A cákk körvonalájit előötíssel várjátok körül* (Br)

előre *előre* hsz, ik **I.** hsz **1.** elül lévő helyre, afelé *Előre tárdzsd az ostört* (Tg); **2.** másokat megelőzve *Ém mán jóul előre vóutam, mikor űk kijöttek a rípába* (Sz); **3.** vkit, vmit időbelileg megelőzve *Megmon-tam előre, hogy így nem lesz jóu* (G); **II.** ik elül lévő helyre, ennek irányába *Előre-há-jolt nyögve* (B)

előrébb *előrébb* hsz a térben elfoglalt helynél bizonyos távolsággal előbb levő helyre *Told előrébb aszt a zsákot* (Ke) Vö.: **előbbre**

előrefele *előrefele, előrefelé* hsz előre mutató irányba *Ennek a tehénnek előrefelé görbül a szárv* (Gl)

előre-hátra *előre-hátra* hsz felváltva előre és hátra *Előre-hátra mozog a dugattyú* (T)

elősajdul *elésajdul* [-t] tn ige előbukkan *A hetytetől elésajdult egy rőuka* (Th)

elősködik *elősködik, elősködik* [ök, -öl ~ -köcc, -ött] tn ige **1.** (állat, növény) más faj egyedeinek élő szervezetéből táplálkozik *Az aranyka a lúherén elősködik* (Kg); **2.** dologtalanul, mások munkájából él *Meddig fogöl még az apád nyakán elősködni?* (Kg)

elősvövény *elősvövény, elősvövény* [-t, -ek, -e ~ -nye] fn sűrűn ültetett bokrokból alakított növény *Az elősvövény uty szíp, nyirik* (Sz) Vö.: **eleveengát**

előszó *előszó, előszó* [-t] fn szóbeli közlés *Nem irok neki, māj elmondom előszóba, amit akarok* (Ko)

előszoba *előszoba* [-'t, ~'k, ~'ja] fn a lakás bejáratát a belső helyiségekkel összekötő szoba *Fonod butra van az előszobába* (R)

először előűször, elsőűször hsz **1.** első ízben *Most előűsször vőutam színházba* (Mi); **2.** mindenekelőtt *Előűször asz kéne tudni, hogy ű is akar menni* (Ke); **3.** legghamarabb, legelsőként *Ēn vőutam kéűsz előűször* (B)

előteremt előűteremt [-ek, -el ~ -remc, -ett] ts ige **1.** ügygel-bajjal megszervez *Hoty tuggyak előűteremteni annyi pínszt?* (P); **2.** előkerít vkit *Teremdűsd előű apátokot a főűd alul is, mēr menni kēl gyűllűszbe* (Ng)

előtű előűtű [-t, -k, -je] fn **1.** a kemen-ce nyílásán az ajtót helyettesítű előtűt, fogantyűval ellátott magasfélkűr alakű plēhlap *A kemencejukra tette az előűtűt* (Np); **2.** a kordély elűsű részűt elrekeszelű trapéz alakű alkalmazhatosság *Az előűtűtű vėdi a rakományt* (A)

előtű előűtű nu **1.** az elűsű rész felűli helyen *A házunk előűtű jár el a busz* (J); **2.** vki jelenlűtűben *A jányok előűtű nem lehet ijēt mondani* (Bb); **3.** a sorban vkit, vmit megelőzve *A leves előűtű nem jű pájinkát inni* (Mi); **4.** számára *A törűvűy előűtű mind etűformák vagyunk* (Ksz); **5.** vmely időpontot megelőzűen *Īfél előűtű nemigen jűn házā* (Br)

előtűte előűtűte szragos hsz **1.** a szűban forgű személy, dolog elűtű *Van előűtűted kötűű, akkor gyere, segítűcs mosogatni* (Bf); **2.** jelenlűtűben *Előűtűtűnk fogatta, hoty tűb-bet nem iszik* (Bb); **3.** a szűban forgű idő-pont elűtű *Lez bāl, de előűtűte mēg gyűllis is lessz* (Ng)

elővesz előűvesz, előűlvesz [-ek, -el, -vett] ts ige **1.** (belűlrűl) használatra kivesz *Ēm mán előűvettem a tēlikabátot* (R); **2.** vmit újra munkába vesz *Mihind beűl a vonadba, előűlveszi a varást, oszt hazājig vār* (Tg); **3.** vmely adottságához folyamodik *Eccēr csak előűveszi a jűűzan eszűű* (Csp); **4.** vkit: kérdűre von *No majd ěn előűlveszem, ha hazājűn* (R); **5.** (betegsēg, ěrzēs) erűt vesz vkin *Nagyanyátokot megint előűvette a kűszűvűy* (Ko)

előű előűű [-űk, -űl, -űtt] ts (tn is) ige **1.** maga műgűtt hagy, lehagy *Most ne előűűű, mēr szembe jűn egyű őűtűű* (J); **2.** elfogja a világosságot vki elűl *Ne előűűű nekem, nem látod hogy pucolom a dijűűt* (Sz)

előűzik előűűzik, ellűűzik [-űk, -űl, -űtt] tn ige vki elűtű úgy áll meg, hogy elfogja elűle a világosságot *Mennű onnan, ne előűűű nekem, nem látok vārni* (R)

előűzműny előűűzműny, ellűűzműny [-t, -ek, -e ~ -nyē] fn (vāl) eseműnyt, jelensēget megelőzű dolog mint ok *De nem tudod, mi vűtű annak az előűűzműnyű!* (Mi)

elpāhol ělpāhűl [-ok, -sz, -t] ts ige (tréf) alaposan elver *Ēlpāhűlta a kűjkűt istenesen* (Rf)

elpanaszkodik elpanaszskodik [-ok, -ol, -ott] tn ige elpanaszol *Mājd neked is ělpa-naszskodik, hogy ű mījen szerencsűtűlen* (R)

elpārtol ělpārtűl [-ok, -sz, -t] tn ige el-hagyja azt, akinek eddig a pārtjān, a tār-ságāban volt *Mán ělpārtűltāl tűllűnk, át-mentűl a māsik csoportba* (Sz)

elpatkol ělpatkűl [-ok, -sz, -t] tn ige (tréf) meghal *Alīg várík, hogy ělpatkűűjűn az őreg* (T)

elpattan ělpattan [-t] tn ige **1.** pattanva elszakad, megreped *Ēlpattan az ĩveg a forűű visztűl* (Si); **2.** tāvobabbri helyre pat-tan *Idājig is elpattannak a szikrāk* (Si)

elpilled ělpilled [-ek, -el ~ -lecc, -ett] tn ige hűsűgtűl ellankad *Igen ělpillettem, hátű fujom ki mágām etű kicsűt* (Br)

elpirul ělpirűl [-ok, -sz, -t] tn ige piros-ság őmlik el az arcān *Ne mongű ijēt, mēg el tanālók pirulni* (R)

elpiszkol ělpiszkűl [-ok, -sz, -t] ts ige beszennyez, bepiszkűt *Ne vet fel eszt az ĩngēt, mer estűre tejjesen ělpiszkolod* (Gl)

elpiszkolűdik ělpiszkolűűdik [-ok, -ol, -ott] tn ige **1.** használatban piszkossā vālík *A fehűr kűnnyen ělpiszkolűűdik* (Tāt); **2.** vmivel: sokāig babrāl vmivel *Mājd ěm mektűpem a kacsat, mēr maga elpizsko-lűűdik vele estig is* (T)

elpityeredik ělpityeredik [-ek, -el, -recc, -ett] tn ige pityeregni kezd *Csak rānűzek, mán ělpityeredik* (Pk)

elpoccsan *ēlpoccsan* [-ok, -sz, -t] tn ige elterülve szétmállik, szétloccsan *Le ne ess a fárúl, mēr ēlpoccsansz!* (Ho)

elpocsékol *ēlpocséjköl, elpocsíkol* [-ok, -sz, -t] ts ige 1. eltékozol, tönkre tesz *Hogy lehet így ēlpocséjkölni eszt a szép hust!* (Csp); 2. (időt) elveszteget *ēlpocsíköltam mijatta a napomot* (R); 3. (ruhát) bepiszkít *Igy ēlpocsíkölni az új ruhát!* (R)

elporol *ēlporöl* [-ok, -sz, -t] ts ige (tréf) elver *Elporolta az apja a köjköt* (G)

elprédál *ēlprédál* [-ok, -sz, -t] ts ige elpazarol *Ennyi cukrot ēlprédálni! Ha sose ennék befőjtöt, akkor se!* (Sz)

elpucol *ēlpucöl, ēlpucāl* [-ok, -sz, -t] ts és tn ige I. ts 1. eltakarít *Pucold el innen aszt a tehenganājt, ne bűdösöggyn!* (Kg); 2. ellop, elhord *Mán elpucölták innen aszt a színát, ne tudom ki áhított rá* (R); II. tn (tréf) elszalad, elfut *Elpucöltunk a kerülőjtől* (He)

elpukkan *ēlpukkan* [-t] tn ige pukkanva elreped *ēlpukkant a lámpaűveg* (Tát)

elpuskáz *ēlpuskáz* [-ok, -ol, -ott] ts ige (biz) ügyetlenül elront, elhibáz vmit *ēm puskásztam el a dőggot, avāl, hoty szógvá tettem* (Gl)

elpusztít *ēlpusztít, elpusztított* [-ok, -ol ~ -tícc, -ott] ts ige 1. okozza, hogy megsemmisüljön vki, vmi *A naty tűz ēlpusztította a fél falut* (Ts); 2. tömegesen megöl *Pusztíccsa el a dög aszt a sok jószággot, hogy ne legyen vele bajom!* (Bd); 3. feléli *Sok kompírt elpusztítottunk a télen* (Csl); 4. ~ja magát: öngyilkos lesz *Bánatába ēlpusztította magát* (Gl)

elpusztul *ēlpusztúl* [-ok, -sz, -t] tn ige 1. életét veszti *Az apja ēlpusztúlt a háborúba* (M); 2. teljesen elpusztul, tönkremegy, megsemmisül *Mind elpusztul ez a sok hagyma ettől az essőjtől* (R); 3. elkorrodik *Pusztuij el a szemem eliből, te, mik szípen vagy!* (R)

elragad *ērragad, ēragad* [-ok, -ol ~ -gacc, -ott] ts és tn ige I. ts 1. nagy erővel magával ragad *Valahol ēlmarat túllem, ēragatta a tömeg* (Mi); 2. (érzelem, indulat) hatalmába kerít *Erragatta az indulat, má nem tudot*

magának parancsolni (Bá); II. tn (ló) megbokrosodik *ēragat vele a lú, akkōr törtē össze magát, mēr leesett a szekērről* (R)

elrak *ērrak, ērak* [-ok, -ol ~ sz, -ott] ts ige 1. a helyére v. máshová rak vmit *Ragd el a ruhád, ne lőggjon itt a szék kārján* (Sza); 2. úgy eltesz, hogy nehéz megtalálni *Hova raktátok ēl megint a nyesőjollót?* (R); 3. tartósítás végett megfelelően eltesz *Te hogy raktad el az ugörkát?* (D); 4. elver *ērraktam a puját megint* (Gu)

elrejt *ērrējt, ērējt* [-ek, -el ~ -rejc, -ett] ts ige 1. (vál) eldug *Hova rējcsem el előjllök?* (Kf); 2. úgy eltesz, hogy nem lehet megtalálni *Mámi megint ērējtettik valahová a kisfíríszt!* (R)

elrekeszt *ērrekeszt* [-ek, -el, -ett] ts ige kerítéssel, fallal elválaszt *ērrekesztettünk egy rjészt konyhakértnek* (Np)

elrekkent *ērrekkent, ērekkent* [-ek, -el ~ -kenc, -ett] ts ige (biz) elrejt, eldug *Anyátok ērekkentette aszt a korsóy bőrt* (K)

elrémit *ērrémit, ērrímít* [-ek, -el ~ -micc, -ett, -eni ~ -ni] ts ige 1. nagyon meg-rémít *Ugy ērrímítettél, jóy ember, hogy alig ver a szívem* (Ko); 2. elhesseget *Igyēj a kiscsírkékre, míg esznek, oszt ha a galambok odamennek, rímídzsd el űköt* (R)

elrémul *ērréjmül, ērrímül* [-ök, -sz, -t] tn ige nagyon megijed vkitől *ērréjmültem tőjle, mikor megláttam, ojan rosszúl néjzet ki* (Be)

elrendel *ērendel, ērendel* [-ek, -sz, -t] ts ige 1. rendelkezést, utasítást ad ki *Az elnök ērendelte, hogy vasárnap izz dőggozunk, mēr sūrget az időj* (Ge); 2. (sors, végzet) eleve megszab *Ahogy á sors ērendeli, ugy lessz* (Br); 3. (parancsol) elküld vkit vhová

elrendez *ērendez, ērendez* [-ek, -el, -ett] ts ige 1. vmely elképzelés szerint rendbe rak *Szípen ērendezte a komőjton a pohárokot* (R); 2. (vkinek a jövőjét) gondoskodásával megalapozza *Neked jóy, te mán a gyērmekeidet mind ērendeszted* (Tr); 3. elintéz *Eléb rendezd el a dőggod apáddal* (Gl); 4. ~i magát: elhajtja a magzatát *Viselőjűs vőjcs, csak ērendszte magát* (R)

elrendeződik *ērrendezőüdik*, *ērende-
zőüdik* [-ött] tn ige megoldódik *Vóyt ety kis
vita, de azut ērendezőüdött a dolog* (He)

elreped *ērreped*, *ēreped* [-t] tn ige 1. (szövött anyag) szétszakad *Ērrepett a kö-
tőüm, valamibe beakasztottam* (Ho); 2. szét-
hasad *Ojakot ásít, hogy majd ēreped a szája*
(R)

elrepedet l. **elrepszetget**

elrepszet *ērrepszet*, *ērepszet* [-ek, -el, -
ett] ts ige előidézi, hogy vmi elrepedjen
Hor repesztetted el az inged? (Hl)

elrepszetget *ērrepezget*, *ērepeget*, *ere-
peget* [-ek, -el ~ -gecc, -ett] ts ige apró dara-
bokra repeszt *Eszit az inget majd ērepege-
tem kapcának* (Sz)

elrestell *ērrestell*, *ērestel* [-em, -ed, -i]
ts ige ~i magát: elszégyelli magát *Magam is
ēresteltem magam, hogy asz montam* (T)

elretecel l. **elretesz**

elretesz *ērreteszél*, *ēreteszél* [-ek, -sz, -
t] ts ige retesszel elzár *Ára nem lehet men-
ni, mer ēl van recetelve a gangkapu* (R)

elringat *ēringat*, *ēringat* [-ok, -ol ~
-gacc, -ott] ts ige 1. ringatással elaltat *Rin-
gazsd el a gyermeket, mer mán aludni kél
neki* (Ho); 2. huzamosan ringat *Ez igen jóy
gyermek, napokat ēringati a kicsit* (Si)

elromlik *ērromlik*, *ēromlik* [-ok, -lacc ~
-molsz, -ott, -ani ~ -molni] tn ige 1. (hiba
miatt) használhatatlanná válik *Ēromlott a
nyirógépem* (T); 2. megromlik *Nem rom-
lott el az ugorkád, amit ēraktál?* (Sz); 3.
elveszti épségpt *Mijóytta ez a lábom így
ērromlott, nemigen megyek le az udvarrúl*
(Bf); 4. erkölcsileg romlottá válik *Beatta a
vározsha dőgozni a jányját, ot romlott el*
(F); 5. rossz irányban megváltozik *Ēromlot
köstök a viszony* (Gl)

elront *ērront*, *ēront* [-ok, -ol ~ -ronc, -
ott] ts ige 1. hibássá, használhatatlanná tesz
Ne nyúj hozzá, mēr ērontod! (Th); 2. ros-
szul készít el *Ērontottam az ebédet* (Tát); 3.
beteggé, működésre alkalmatlanná tesz
*Ērontod a szemed, mír nem gyútod meg a
villont?* (Pk); 4. károsan hat, befolyásol *Ne
tedd a levezsbe aszt a sáfrányt, mēr csak
ērronti* (R); 5. erkölcsileg romlottá tesz *Jóy*

*fijú vóyd, de ērontották a barátok, a roz
barátok* (T); 6. elpusztít *Csináltunk ho-
mokvárat, de Jóyzi ērontotta* (T)

elsápad *ēlsápad*, *ēlsáppad* [-ok, -ol ~
-pacc, -ott] tn ige sápadttá válik *Csak ēlsá-
patt, mikör előlvasta* (Th)

elseje *elseje* szrgos fn a hónap első nap-
ja *Ēlsejítül megváltozik a menetrend* (Sz)

elsetétít *ēlsetétít*, *ēlsetéjít* [-ek, -el ~
-ticc, -ett] ts (tn is) ige (zárt teret) a fény
eltakarásával sötétít *Ēlsetítettem a
házat, hogy ne jőjöm be a légy* (Tát)

elsetétül *ēlsetéjül*, *ēlsetítül* [-t] tn ige
elsötétedik *Ēlsetítült a kípérnyőü* (Sz)

elsikkaszt *ēlsikkaszt* [-ok, -ol, -ott] ts
ige sikkasztva eltulajdonít *A mérnök ēlsik-
kaszotta a pínszt* (Pk)

elsimít *ēlsimít* [-ok, -ol ~ -mícc, -ott] ts
ige 1. simítással elegyenlít *Simídzsd el szí-
pen a tányíron a zsámiskát* (Bt); 2. simítva
félretol *Elsimította a haját a szemiből* (Pk);
3. eltussol *Naty kellemetlensége vóyd, de
elsimították* (D)

elsinkófál l. **elsinkófál**

elsinkófál *ēlsinkóyfál*, *ēlsinkóyfál* [-ok,
-sz, -t] ts ige (biz) furfangosan ellop *Addig
nizegette, hogy a vigin elsinkóyfálta* (T)

elsipircel *ēlsipircél* [-ek, -sz, -t] tn ige
elkotródik *Tutta, hogy baj lesz, hát
ēlsipircelt az annya elül* (Bf)

elsír *ēlsír* [-ok, -sz, -t] ts (tn is) ige 1.
sírva elmond *Ēlsírta nekem a baját* (Kf); 2.
siránkozva elkunyerál *Ēlsírta tülleem az
utóysóy rubelom* (Pk); 3. ~ja magát: sírva
fakad *Ojan szípen beszílt, hogy én is ēlsír-
tam magam* (Tg); 4. (tn) huzamos ideig sír
Ha rákezdí, ēlsír egy félnapig is (H)

elsirat *ēlsirat* [-ok, -ol ~ -racc, -ott] ts
ige 1. (vál) (halottól) sírva búcsút vesz
Ēlsiratta az urát (S); 2. (vkinek, vminek)
elvestét, elmúltát megsiratja *Ēlsiratta a
jánságát* (R)

elsmírol *ēsmírol* [-ok, -sz, -t] ts ige el-
dug, elrejt *Mit smíroltál mág el megint?* (Br)

elsomfordál *ēlsomdördál* [-ok, -sz, -t]
tn ige (biz) lopakodva (megszégyenülten)
eltávozik *Még ácsorgott egy idejig, oszt
azut ēlsomfordált* (Tg)

elsompolyog *elsompojog* [-jgok, -jgol ~ -sz, -jgott] tn ige sompolyogva távozik *Szígyéllette magát, hát elsompojgott* (Csl)

elsorvad *elsörvad* [-ok, -ol ~ -vacc, -t] tn ige sorvadva elpusztul, tönkremegy *Élsorvatt a mája a sok ivástól* (Bf)

elsorvaszt *elsörvaszt* [-ok, -ol, -ott] ts ige okozza, hogy vmi, vki elsorvadjon *Élsorvasztotta a tüdőjéből* (V)

elsóz *elsősz* [-ok, -ol, -ott] ts ige 1. túlzottan megsóz *Élsósztam a levest* (Úf); 2. (biz) túlad vmin *Élsószta a sok dohos lisztet* (T)

első *elsőj*, *elsőj* sorsz, fn I. sorsz 1. az egyes számmal jelölt *Az elsőj osztájba jár* (Rf); 2. időben a többit megelőzi *Élsőj kakasszóra felébredek* (Pf); 3. térben elül lévő *Az elsőj sörban ült* (Or); 4. rangsorban a többit megelőzi *A bírój elsőj ember vójt a faluba* (Th); 5. legkiválóbb *Ém vójtam az elsőj tanulój az osztájba* (Bf); 6. fokozati rendszerben a legalacsonyabb *Mán az elsőj döntőbe kiesett* (V); 7. legközelebbi *Fordúj be az elsőj sárkon* (Mi); II. fn időben, sorrendben az első dolog *Élsőj lesz, hogy elmegyek hozzá* (Pf)

elsőbbség *elsőűpség, elsőűpség* [-et, -e] fn az a helyzet, állapot, hogy vki, vmi minden mást megelőz *Nem attá meg nekem az elsőűpséget a sofőr* (Csp)

elsőben *elsőűbe* hsz előbb, először is *Élsőűbe kiséprek, majd surulok* (F)

elsőborjas *elsőűbörjas* mn első borját ellett (tehén) *A karámiba elsőűbörnyas tehenek vannak* (Mf)

elsőház *elsőűház, elsőűház* [-at, -ak, -a] fn az utca felőli szoba, tisztaszoba *Az elsőűházba nem fűtünk, ot nem tartóűszkodunk* (Si)

elsősorban *elsőűsörbann, elsőűsörba* hsz mindenekelőtt *Élsőűsörba is él kél hozni az asztalokat* (Ts)

elsül *elsül* [-t] tn ige 1. (lőfegyver) lövedékét durranva kiröpi *Élsült a kezében a puská* (Be); 2. (durva) ondóját kilöveli *Élsülne a micsodád, ha megmutatnám a combom* (R); 3. túlságosan megsül *Élsült a kenyír, azir ojan vastag a haja* (R); 4. beüt,

sikerül *Igen ám, de fördítva sült el a dolog* (Csl)

elsüllyed *elsőűjed, elsőűjed* [-ek, -el ~ -jecc, -t] tn ige 1. vízben egészen a fenéig elmerül *Élsűjett a csógnak, mer jukas vójt* (Sza); 2. süppedékes talajon lemerül *Majd elsőűjettünk ebbe a naty sárba* (R); 3. megnyílik alatta a föld *Hoty síjednél el még máma* (R)

elsüllyeszt *elsőűjeszt, elsőűjeszt* [-ek, -el, -ett] ts ige vmit elsüllyedni késztet *Élsűjesztettik a hajójt* (Tg)

elsüt *elsőűt* [-ök, -öl ~ -sücc, -ött] ts ige 1. (fegyvert) működésbe hoz *Elép cílozz, azut süzsd el a puskát* (Ko); 2. túlzottan megsüt *Élsütötte a hust* (Csl); 3. furfanggal túlad vmin *Élsütötte a roz gebejit jój pindzír* (Ng)

elszab *elsőűzab* [-ok, -ol ~ -sz, -ott] ts ige rosszul szab *Szapt ki nekem eszt a kötőűt, mer filek, hogy elsőűzabom* (R)

elszabadul *elsőűzabadul* [-ok, -sz, -t] tn ige 1. kötelékéből kijut, kibújik *Élszabadult a bőrnű, erety közs meg* (Ts); 2. vmely megkötöttségből kijut *Ha ety kicsit elsőűzabadul otthonról, elsőű dőűga berugni* (Kg)

elszaggat *elsőűzaggat* [-ok, -ol ~ -gacc, -ott] ts ige 1. darabokra tép *Egy levél tisztát megváltam, egyet meg elsőűzaggattam haluskának* (R); 2. elnyű, elhord *A tavaszom vettem neki eszt a pár cipőűt, hát mán elsőűzaggatta* (Ko)

elszakad *elsőűzakad* [-ok, -ol ~ -kacc, -ott] tn ige 1. szakadás támad rajta *Élszakatt a ponyva szállangja* (R); 2. szakadozás miatt tönkremegy *HA felvesz egy inget, addig hordi, míg elsőűzakad rájta* (Tg); 3. kapcsolata megszakad vkivel, vmivel *Ez a bőrnűcska elsőűzakatt a csördátúl* (Sz)

elszakít *elsőűzakít, elsőűzakít, elsőűzakint* [-ok, -ol ~ -kicc, -ott, -ani ~ -ni] ts ige 1. két részre szakít *Szakízd el a cérnát* (R); 2. szakadást okozva megrongál *Élszakítottad a ruhád valahől* (Csp); 3. kapcsolatát megszünteti *A gyermekeket nem szabad elsőűzakítani az annyátúl* (D)

elszalajt l. elszalaszt

elszalaszt *elsőűzalaszt, elsőűzalaűt* [-ok, -ol, -ott] ts ige 1. elküld vkit, hogy futva menjen

Májd elszalájtom írted a fíjút, ha mán szükség lesz rád (Pk); **2.** ügyetlenül szaladni, elrepülni hagy *Élszalasztotta a galambot, nem tudta mekfogni* (T); **3.** (alkalmat) elmulaszt *Élszalasztotta a szerencséjét* (Gl)

elszámítja magát *elszámítja magát* ts ige elhibázza a számítást, vmit nem vesz számításba *Élszámítottad magad, többet attól vissza, mint amennyi jár* (Ts)

elszámol *elszámol* [-ok, -sz, -t] tn (ts is) ige **1.** vmivel: vmiről számadást készít *Élszámoltam a tojással* (Ko); **2.** vkivel: rendezni a számadást *Fizess ki írtam is, oszt májd én elszámolok veled* (R); **3.** (ts) rosszul számol *Eszt elszámoltad, nem ennyinek kél kijönni* (Sza); **4.** a számokat vmeddig elmondja *Élszámolok tizig, addigra it lígy* (Csl)

elszámolás *elszámolás* [-t, -a] fn **1.** számadás készítése *El vannak foglalva az elszámolással* (Ba); **2.** függő anyagi ügyek rendezése *Megvótt az elszámolás, mék kaptam két mázsa buzát* (Tg)

elszánja magát *elszánja magát, elszáni magát* ts ige fontolgatás után elhatározza, hogy megkísérel vmit *Élszántam magam, hogy elutazom hozzá* (Ts)

elszánt¹ *elszánt* [-ok, -ol ~ -szánc, -ott] ts ige (tn is) **1.** (rég) a más földjéből a magához szánt *Élszántották egymás földjéig, mijen veszedelem vótt köztök* (Bf); **2.** (tn) hosszabb ideig szánt *Evel a vassal még elszántogat dílig, dírré hozzál új ekevasat* (R)

elszánt² *elszánt* mn (mni-ign is) szándékában megingathatatlan *Az ijen mindenre elszánt emberről ógvatosnak kél lenni* (Sz)

elszaporít *elszaporított, elszaporít* [-ok, -ol ~ -ricc, -ott] ts ige (állatot, növényt) szaporítva elterjeszt *Élszaporítottam mihamar eszt a nyúlakat* (Ng)

elszaporodik *elszaporodik* [-ott] tn ige **1.** elterjed *Igen elszaporodott a kérbe a jóka* (R); **2.** (káros jelenség) gyakorivá válik *Élszaporottak a verekedések, veszekedések* (Ts)

elszar *elszár* [-ok, -sz, -t] ts ige **1.** elront, elpocsékol *Élszártam a fél napot evel a mászkálással* (Mf); **2.** elveszt *Élszártad a becsületed* (Vs)

elszed *elszed* [-ek, -el ~ -szecc, -ett] ts ige **1.** egyenként elvesz vhonnan vmit *Szedd el innen ezeket a zsákokot, nem lehet túllök mozogni* (R); **2.** erőszakkal mindent elvesz *Elszettek túllök mindent a határon* (Tg)

elszédít *elszédít, elszédít* [-ek, -el ~ -dicc, -ett] ts ige **1.** szédülést okoz *Élszédítette a ringispil* (Ke); **2.** elámítva megszédít *Élszédítette a jányt ez a fíjú* (Bó)

elszédül *elszédül, elszédül* [-ök, -sz, -t] tn ige **1.** szédülés vesz erőt rajta *Élszédültem a forgásba* (Csl); **2.** elámúlva szinte megszédül *Csak elszédültem, mikor megláttam a butrát* (Csl)

elszegényedik *elszegényedik, elszegényedik* [-ek, -el ~ -nyecc, -ett] tn ige szegényre lesz *Vótt is valami vagyunkájog, de valahogy elszegényettek* (Si)

elszegyelli magát *elszegyelli magát, elszegyelli magát* ts ige szegyenkezni kezd *Elszegyeltem magam, hogy aszt montam* (Bó)

elszéled *elszéled, elszéled* [-lünk, -tek, -t] tn ige (sokaság) eloszlik, szétszóródik *Sokájik tártot, míg elszélelt a tömeg* (D)

elszelel *elszelel* [-ek, -sz, -t] tn ige (gúny) sietősen továbbáll *Megpirongattam, hát elszelelt röktön* (R)

elszemtelenedik *elszemtelenedik, elszemetlenedik* [-ek, -el ~ -necc, -ett] tn ige szemtelenné válik *Élszemtelenednek ezek a fíjatalok hovatovább úgy, de úgy* (Kd)

elszenderedik *elszenderedik* [-ek, -el ~ -recc, -ett] tn ige (vál) csendesen elalszik *Élszenderedett a pici* (Nf)

elszenved *elszemved, elsenyved* [-ek, -el ~ -vecc, -ett] ts (tn is) **1.** (fájdalmat, kellemetlenséget) megér, megpróbál *De sog bájit elsenyvettem mán én!* (He); **2.** eltűr, elvisel *Nem tudom elszemvedni aszt a vigyori kípít* (Sz); **3.** bizonyos ideig szenved *Még elszemved vaty két-három nap, de tovább mán nem* (Ts)

elszeret *elszeret* [-ek, -el ~ -recc, -ett] ts ige vkit elhódít vkitől *Tán elszerettik a szeretőjűdöt, hogy úgy odavagy?* (R)

elszív *elszív* [-ek, -sz, -t] ts ige elvisel, eltűr *Nem tudom elszívelni eszt az embért* (J)

elszokik *elszokik* [-ok, -ol ~ -sz, -ott] tn ige **1.** vmit hosszú ideig nem gyakorolva nehéznek talál *Ēlszoktam a jóg kosztúl* (Tg); **2.** elidegenedik vkitől, vhonnan *No, elszoktál már otthonról, menyecske?* (R)

elszól *elszól* [-ok, -sz, -ani ~ -ni] ts ige (tn is) **1.** ~ja magát: véletlenül olyat mond, amit nem lenne szabad *Ēlszóultam magam a gyermek előtt* (H); **2.** elidegenít vkit vkitől *Ēlszóulták túlle a jánt* (R); **3.** (tn) (el)hallatszik *Ifélig is elszól a rádiójú* (Tg)

elszomorít *elszomorít* [-ok, -ol, -ott] ts ige szomorúvá tesz *Ēlszomorított a leveled* (Fr)

elszomorodik *elszomorodik* [-ok, -ol ~ -rocc, -ott] tn ige **1.** szomorúvá válik *Ēlszomorottam, mikor hallottam, hogy beteg* (F); **2.** (idő) borússá válik *Ēlszomorodott az időj* (F)

elszontyolodik *elszontyolodik, elszontyoladik, elszontyorodik* [-ok, -ol ~ -rocc, -ott] tn ige (biz) kedvét veszti *No, azír nem kel ugy elszontyorodni, lesz még az úty se!* (R)

elszór *elszór* [-ok, -sz, -t] ts ige **1.** szórva elhullat *Mind elszórod aszt a szalmát, nem tudtad rendesen a villára venni?* (Bf); **2.** (szemet) kézből elvet *Ēlszórtam amákot is, hogy legyen benne* (T)

elszorít *elszorít, elszorít, elszorint* [-ok, -ol ~ -ricc, -ott] ts ige **1.** szorítással a vérkeringését csökkenti *Ēlszorintotta a lábomat a cipő* (Ke); **2.** nyomasztó érzéssel tölt el *Valami ugy elszortotta a mejjemet, hogy alig bírok ltheletet venni* (R)

elszört *elszört* mn (mn-i ign is) ritkásan elhelyezkedő *Sima fekete anyag, oszt ojan elszörtan virágok vannag benne, ojan ritkásan* (Pk)

elszorul *elszorul* [-t] tn ige tompa fájdalom hatja át *Ugy elszorult a szívem, hogy māj mekhaltam* (Ts)

elszökik *elszökik* [-ök, -öl ~ -sz, -ött] tn ige **1.** lopva eltávozik *A jánya elszökött a mozissāl, be az országba* (Pk); **2.** engedély nélkül elmegy *Ety-két órára ha el tudok szökni otthonról a gyermekétől* (T)

elszörnyed *elszörnyed* [-ek, -el ~ -nyecc, -t] tn ige rémület, iszonyat fogja el *Ēlször-*

nyettem, mikor megláttam, ojan ijesztőj vóut (Gl)

elszörnyülködik *elszörnyülködik, elszörnyülködik, elszörnyülkedik* [-ök, -öl ~ -köcc, -ött] tn ige elszörnyed *Anyám is csak elszörnyülkedett, hogy mekhallotta* (Vs)

elszundikál *elszundikál* [-ok, -sz, -t] tn ige (biz) szundikálni kezd *Ringazsd még ety kicsit, mám mingyán elszundikál* (Ts)

elszundít *elszundít* [-ok, -ol ~ -dícc, -ott] tn ige szundítani kezd *Ēlszundítottam itt a jój melegbe* (Pk)

elszunyál *elszunyál* [-ok, -sz, -t] tn ige (biz) elszunnyad *Ēlszunyáltál, nem vetted észre, hogy betakärtalak* (T)

elszunnyad *elszunnyad* [-ok, -ol ~ -nyacc, -ott] tn ige csendesen elalszik *Alig hogy ety kicsit elszunnyadok, röktöm fel is ébredek, ha nem jön-i már* (R)

elszunyókál *elszunyóykál* [-ok, -sz, -t] tn ige szunyókálni kezd *Leül a televizijójt nízni, de röktön elszunyóykál* (R)

eltagad *eltagad* [-ok, -gacc, -ott] ts ige eltítkol *A másikot is eltagattat túllem* (Vs)

eltakar *eltakar* [-ok, -sz, -t] ts ige úgy áll v. tesz vmit vki, vmi elé, hogy az nem látható tőle *Ēn nem láccok a fénykípen csak félig, mer Mari eltakar* (Ng)

eltakarít *eltakarít, eltakarít* [-ok, -ol ~ -rícc, -ott] ts ige (vál) a rend kedvéért elrak *Takaríccsátok el innen aszt a sok lomot* (Tg)

eltakarodik *eltakarodik* [-ok, -ol ~ -rocc, -ott] tn ige (pejor) megszégyenülten távozik *Eltakaroggy a szemem előj, mik szípen vagy!* (Pk)

eltalál *eltalál, eltanal* [-ok, -sz, -t] ige **I.** ts **1.** (lövés, dobás, ütés eszköze) elér vkit, vmit *Ēltanalta egy gojój a lábát* (R); **2.** ilyen eszközt is használ, hogy a célba érjen *Ēltanalod aszt a galambot parittyával?* (H); **3.** rájön vmire, kitalál vmit *Ēltanalod, mék fülem cseng?* (CsI); **4.** sikerült megfelelően megcsinálni, elkészíteni *Eszt a levest jój eltanáltad* (R); **II.** tn az utat megtalálva eljut vhová *Köszönöm, innen mám magam is eltanálok* (Bt)

eltángál *eltángál* [-ok, -sz, -t] ts ige (ige) alaposan elver vkit *A részeges susztér megint eltángálta a feleségét* (D)

eltanít *eltanít, eltanéjt, eltanéjt* [-ok, -ol ~ -néjcc ~ -njécc, -ott] ts ige rosszra tanít, elkapat *Mik kisebb vőjt, nem beszült csunykot, de most a mesterek eltanították* (Ke)

eltanul *eltanul* [-ok, -sz, -t] ts ige 1. vkitől vmit megfigyeléssel megtanul *Néjzem, hogy mijen széjpen varsz, hátha eltanulom tőjled* (K); 2. (tn is) rosszat tanul *Ugy eltanult ez a köjök, hogy mán nem is tud tisztességesen beszólni* (Bf)

eltapad *eltapad* [-ok, -pacc, -t] ts elgázol *Vigyász, fijam, nehogy eltapasson az ójtójt* (Vs)

eltapos *eltapos* [-ok, -ol, -ott] ts ige lábával rálépve megöl, megsemmisít *Tapozsd el aszt a cígeretát, még meggyúl tülle a fü* (Sz)

eltart *eltárt* [-ok, -ol ~ -c, -ott] ige I. ts 1. vmit magától távolabbra tart *Tárdzsd el magattul a gyertyát, mēr rács csepeg a fagyú* (E); 2. vmit vmeddig tart *Éltärtanám én neked eszt a zsákot estig is, ha fizetnéd a napszámot* (Fo); 3. vkinek életszükségleteiről gondoskodik *Eltartnak a gyermekejím* (Gu); II. tn 1. nem romlik meg *Hijába teszem el eszt az ugorkát, nem fog eltärtani, mindenkjé romlik* (Bsz); 2. vmeddig használható *Tavaszig még eltárt ez a kendőjt* (Rf); 3. vmennyi ideig elhúzódik *Estig is eltárt, míg kiszeteletem eszt a sok paszújt* (R)

eltartás *letartás* [-t, -a ~ -sa] fn az a tevékenység, hogy vkit elartanak *Váltatták az öregek eltartását* (Té)

eltartó *eltártójt* [-t, -k, -ja] fn (mn-i ign is) eltartási kötelezvény *A Kovácsék má mekkapták az eltártójt* (Pf)

eltaszít *eltaszít, eltaszít, eltaszint* [-ok, -ol ~ -szicc, -ott, -ni ~ -ani] ts ige tisztázással eltávolít *Várj ecs cseppet, eltaszintom innen eszt a vedret, mēr udba van* (Sz)

eltát *eltát* [-ok, -od, -ja ~ -i, -otta, -ani ~ -ni] ts ige nagyra tát *Akkor a sárkány csak eltátí a száját, hogy bekapi a vitészt* (Bf)

eltatási *eltártási* mn és fn I. mn az eltartását igazoló *Kötöttek eltártási szer-*

zőjűdjst is (Csp); II. fn eltartási kötelezvény *Még nem kaptuk meg az eltartásit, addik nem athattug be az iratokot* (Tg) Vö.: **eltartó**

eltehenkedik *eltehénkedik, eltehenkedik* [-ek, -el ~ -kecc, -ett] tn ige (pejor) otrombán elterpeszkedik *Csak eltehemkedik a sezlonon, ém meg ugörjak mindenír* (Si)

eltékozol *eltéjkozol, eltíkozól* [-zlok, -sz, -t] ts ige tékozova elkölt *Éltéjkozolta mindenéjt, most mások embérséjéjűj él* (D)

eltelik *eltelik, eltellik* [-ett ~ -t, -tött] tn ige (idő) múlik *No, jójt eltőjt az este* (Np)

eltemet *eltemet* [-ek, -el ~ -mecc, -ett] ts ige 1. sírba helyez *Ide temettük el anyám mellé* (Ke); 2. vkit halála miatt elveszít *Három gyermekeket temettem el* (Ke); 3. maga alá temet *Bomlott a homogbánya, oszt a sok homok eltemette üköt* (R)

eltér¹ *eltér, eltéjt* [-ek, -sz, -t] tn ige 1. más irányt vesz *Amot eltér az út jobrá* (Br); 2. különbözik, elüt *Ez eltér áttúl, ámit tegnáp montál* (Br)

eltér² *eltér, eltéjt* [-ek, -sz, -t] tn ige el-fér vhol *Ide nem tér el a rekamé* (Si)

elterel *elterél* [-ek, -sz, -t] ts ige 1. más helyre terel *Tereld el onnan a teheneket, mēr mingya a lúherébe lesznek* (Ko); 2. (figyelmet, beszédet) más irányba terel *Kezdett izs beszólni rulla, de osztán elterélte a szójt* (Si)

eltérés *eltéjréjs, eltírís* [-ek, -t, -e] fn 1. különbség *Nincs a kettőjt köszt semmi eltéjris* (Tát); 2. tetteknek, magatartásnak vmihez viszonyított megváltozása *Nincs semmi eltérís a rígi szértartástul* (Bf)

eltérít *eltérít* [ek, -el ~ -ricc, -ett] ts ige 1. addigi irányának megváltoztatására kényszerít *Megint eltérítettek egy repülőjűgépet* (Bt); 2. szándékának megváltoztatására ráveszi *Éltérítettek tülle, hogy bíróságra agygyam* (Bt)

elterít *elterít, elterít* [-ek, -el ~ -ricc, -ett] ts ige vékony rétegben szétterít *Teridzsd el a szálmát a tehen alatt* (R)

eltérődzik *eltérőjűdik* [-ök, -öl, -ött] tn ige elvan, van hely a foglalatossága számá-

ra *Itt eltérő*üdnek ezek a gyermekek, van nekik hol jáccani (R)

elterül *ēterül* [-ök, -sz, -t] tn ige 1. (vál) területileg helyet foglal *Bosznija a Bálkánon terül el* (V); 2. elnyúlik, elterjed *Ēterült felettünk ez a naty fēlhőű, legaláb nem íget a nap* (Sz); 3. vki elvágódva, elheveredve elnyúlik *Ēterültem a hászfőűggyin* (P)

eltérvel *ētervél* [-ek, -sz, -t] ts ige eltervez *Ű mán el is tērvēlte, hogy megveszi tüllem a házat* (Ksz)

eltesz *ēttesz, ētesszen* [-ek, -ēl, -tett] ts ige 1. más helyre tesz *Ētteszük innét az ágyat* (Pk); 2. helyére tesz *Tedd ēl a pohárokot* (Pk); 3. a maga javára elfogad *Tedd ēl eszt a kis pínszt, lesz neked kőűteni* (Tg); 4. megóvni félretesz *Nem tudok ēlteni ety fillért se, minden pindz elmegy a kosztra* (Ng); 5. elállóvá tesz., tartósít *Foktok ēlteni zőűccsígét tērre?* (R); 6. gyermeket *Álapotos vóűt, de eltette a gyērmeket* (R) [] *Elteszi magát hōűnapra 'lefekszik aludni'* (Tát); *Elteszi az udbóűl* '(nem kívánatos személyt) eltávolít' (Tg)

életet *ēűtet, űtet* [-ek, -el ~ -tecc, -ett] ts ige 1. életben tart, életkedvet ad *Ha isten űtet, jōvőűre ēlmeűyek hozzátok* (R); 2. „éljen” kiáltással köszönt *Az űnnepeltet ēűtettēűk ojan zajosan* (K) [] *Isten űtessen 'koccintáskor' egészségedre* (R)

eltéved *ēltéved, ēltíved* [-ek, -el ~ -vecc, -ett] tn ige 1. nem találja a helyes utat *Ēltívettem a rekettűsbe* (R); 2. nem ahhoz kerül, akinek szánták *Ēltíveti valahol az a csomag, biztoson, mē mán rígen it kēletet vōűna neki lenni* (Tát)

eltéveszt *ēltéveszt, ēltíveszt* [-ek, -el, -ett] ts ige 1. vmit tévesen választ meg *Ēltévesztettem az utat, nem tuttam eligazodni* (Bó); 2. elvét *Ēltívesztettem a szint, nem pīrosat kēletet vōűna belevērni* (Csl); 3. szem elől téveszt *Mentem utána, de a naty tōmegbe ēltívesztettem* (R)

eltill *ētill, ētill* [-ok, -ol, -t] ts ige kiti-lol, kendert pozdorjától a tilón megtisztít *A kendērt ētilluk, azután kivonogatuk* (Dr)

eltojik *ētojik* [-t] ige I. tn (háziszárnyas) nem a szokott helyére tojik *Ez a tyuk*

biztoson ētojik valahová, lehetetlen, hogy még ne tōjna (Sz); II. ts (háziszárnyas) lágyat tojik *A liba a vizen ēűja a tojást* (Fp)

eltol *ētől* [-ok, -sz, -t] ts ige 1. más helyre tol *Ētolom innét az asztált* (J); 2. elront *No, eszt a vásárt jōűl ētöltuk* (D)

eltökél *ētökéűl, ētökál* [-ek, -sz, -t] ts ige szilárdan elhatároz *Eltökáltam, hogy a vigire járok a dōűgoknak* (Ke)

eltökélt *ētökéűlt, ētökált* mn minden-képpen végrehajtani akart (szándék) *Ētökéűlt számdékom vōűt, hogy kiadom az uttyát* (Gu)

eltölt *ēltōűt* [-ök, -öl ~ -tōűcc, -ött] ts ige 1. (időt) vmivel elüt *Ijem boloncságok-kál tōűteni el a napot!* (R); 2. vmennyi ide-jig tartózkodik vhol *Két évet tōűtött el a katonaságnál* (Tát)

eltör *ēltör* [-ök, -sz, -t] ts ige 1. darab-jaira tör *Megint ēltörēl ety tányēűt* (Csl); 2. vmit úgy megűt, hogy abban a csont eltörik *Ēltörte a job lábát* (Cse)

eltörík *ēltörík* [-t ~ (vál) -ött] tn ige 1. darabjaira törík *Ted le aszt a pohárt, míg el nem törík* (Ko); 2. meghíusul *Ēltört a lakadalom* (Si)

eltörődik *ēltörōűdik* [-ök, -öl ~ -rōűcc, -ött] tn ige (vmiben) nagyon elfárad *Az ember úgy ēltörōűdik egész napokon* (R)

eltöről *ēltöről, ēltöről* [-ök, -sz, -t] ts ige 1. (elmosott edényt) szárazra töről *Eltöröl-m eszt a kis edinyt, oszt akkor meűyek* (Csl); 2. megszüntet *Ēltörōűltik az űnnepet* (Csl); 3. törölve elken *Ēltörűlted az orcádon a festiket* (Ng)

eltrafál *ēltrafál* [-ok, -sz, -t] ts ige do-bással eltalál *Ēltrafállak evel a kompírrál* (P)

eltranszporál *ēltranszporál, ēltráncpo-rál* [-ok, -sz, -t] ts ige elszállít, eltávolít *A szomszēűd ēltraszporálta az anyōűsát* (Bs)

eltrinkál *ēltrinkál* [-ok, -sz, -t] ts ige (ívásra) elkölti, elveri a pénzét *Ēltrinkálta a sok pinct* (Vs)

eltűnik *ēltűnik* [-ök, -sz ~ -öl, -t] tn ige 1. láthatatlanná válik *Nísztűk a repűlőűgēűt, míg el nem tűnt a szeműnk elibűl* (Tát); 2. elvész *Hová tűnhetett el a szeművegem* (He); 3. nyomavész *Ēltűnt a*

fija a háborúba, azógyta se tudnak rúlla (R)
[] *Éltünt, mint a kámfor v. mint a tavaji hóv v. mintha a főjd nyelte vóna el v. mint Petőfi a ködben* 'nyomtalanul eltűnt' (R)

eltüntet *eltüntet* [-ek, -el ~ -tecc, -ett] ts ige elrejt, eltávolít *Tünteszd el innen aszt a lugosvedret* (R)

elugrik *elugrik* [-ok, -racc ~ -ugorsz, -ugrott] tn ige 1. félreugrik *Ha el nem ugracc, a fejedre pottyant vóna a téglá* (Sz); 2. vmely távolságig tud ugrani *Elugorsz addig a gödörig?* (Mi); 3. elszalad, gyorsan elmegy *Ugörj el sógororothoz a csákányír* (R)

elúszik *elúszik* [-ok, -öl, -ott] tn ige 1. úszva eltávolodik, eljut vmeddig *Elusztam a kanyarig* (Tg); 2. a víz sodrától arrább kerül *Előgdődött a csónak, oszt elusztott* (Sz); 3. haszontalan költekezés miatt elfogy *Elusztott a két tehen ára is* (H)

elutasít *elutasít* [-ok, -ol ~ -sicc, -ott, -ani ~ -ni] ts ige 1. kérést megtagad *Kírtem ety szekēr szālmāt az elnőktől, de elutasított* (Csl); 2. nem ismer el jogosnak *Elutasították a fejjelentést, nem let semmi baja* (Ko)

elül¹ *elül* [-ök, -sz, -t] tn (ts is) ige 1. más helyre ül *Elültem a masinátúl, mēr igem melegem van* (R); 2. elüldögél *Napokat elül a ház előjtt a lóykán* (Sz); 3. (tyúk) nem az arra kijelölt helyre húzódik éjszakára *Valahová elült a tyuk, erity kerezs meg* (Ke); 4. (ts) tétlenül eltölt *Elültem a napot hijába* (R); 5. (vál) elcsendesedik *Elült a vihār* (An)

elül² *elül, előjl* hsz 1. testnek az arc, épületnek a homlokzat felőli, ált. a közlelbbi részén *Előjl sárgára meszeltik a házat* (Sz); 2. másokat megelőz *Elüre újjetek, hogy jóyl lássatok* (Rf)

elüldögél *elüldögél, elüldögél* [-ek, -sz, -t] tn ige hosszabb ideig ül *Elüldögél a napon az öreg* (Pf)

elül-hátul *elül-hárú, előjl-hátrúl* hsz elül is hátul is *Előjl-hátrúl csupa törek a ruhája* (Tg)

elültet *elültet* [-ek, -el ~ -tecc, -ett] ts ige 1. más helyre ültet *Ne újji a főjhējre, mēr elültetnek onnét, oszt fogot szgyēlleni*

(Ksz); 2. növény ülteését elvégzi *Elültettük a hagymát* (R); 3. (alanytalanil) (óra) ütéssel jelez vmit *Elütötte a nyóucat* (Th); 4. megfoszt vkit vmely lehetőségtől *Elüöttek a jóv vásártúl* (Csn); 5. elveszi az élet vminek *Tréfával ütöttük el az időjt* (Sze); 6. (időt) vmivel eltölt *Kartyázással ütöttük el az időjt* (Sze); 7. tn eltér, különbözik *Elüt a családgyátúl, nem ojan dógos, mint a többi Fedics* (R)

elüz *elüz* [-ök, -öl, -ött] ts ige 1. elkerget *Üzd el aszt a libát a vísrúl* (R); 2. fenyegetéssel, erőszakkal távozásra kényszerít *Elüztik a vőjt a háasztúl* (Csl)

elvacakol *elvacaköl* [-ok, -sz, -t] tn ige elbabrál *Ety héjtig elvacaköltam avval a kisz szőjlőj meccéssél* (Bs)

elvadít *elvadít* [-ok, -ol ~ -dicc, -ott] ts ige okozza, hogy elvaduljon *Tejjesen elvadítod aszt a tehenet* (Mu)

elvadul *elvadúl, elvadull* [-ok, -sz, -t] tn ige 1. a művelt ember szokásait levetkezi *Csak elvadúlsz ott az isten háta megett* (R); 2. emberkerülővé válik *A gyermekejid is mind elvadultak, nem megynek emberek közzé* (Ksz); 3. (házi álllat) bizalmatlanná válik *Elvadultak a galambok, mēr mindig üzökte üköt* (R); 4. (gondozatlan) (növény) elburjánzik és vissza fejlődik *Elvadult a mokitkám, mēr nem vetem mogrúl* (Sz)

elvág *elvág* [-ok, -ol ~ -sz, -ott] sts ige 1. vágással megszünteti a folytonosságot *Vágd el a kötelet, mēr mekful az a bőrnyú* (Ko); 2. levág vmiből vmennyit *Elvág egy darap szalonát, oszt le van tudva a fristik* (R); 3. (alkut, fogadást szentesítő kézfogáskor a két egybekulcsolt kezét) rácsapva elválasztja *No, vágd el, kapol az álmázbúl* (Tát); 4. megszakítja vminek a környezettel való összefüggését *Az árvíz elvákta a falut a viláktúl* (Kg); 5. vágással megsebez *Elvákta az ujjam evel az életlen késsél* (Ng); 6. elgázol *Az, akinek a fiját elvákta az óutóg* (R) [] *Mintha elvákta vóna* 'hirtelen abamarad' (Sz)

elvágódik *elvágódyik* [-ok, -ol ~ -gócc, -ott] tn ige elesik, elterül *Elvágódytam az udvar közepin a sárba* (Ksz)

elvakít *ēlvakit, ēlvakitt* [-ok, -ol ~ -kicc, -ott, -ani ~ -ni] ts ige **1.** (erős fény) látási zavart okoz *A szemembe világított az óút, oszt tejjesen ēlvakított, nem láttam semmit* (Bf); **2.** elkápráztatva elámít *Elvakította a nagy berendezés, a nagy minden* (Tg); **3.** (indulat, szenvedély) ítélőképességtől megfoszt *Elvakította a dü, a mireg, ütötte, ahol írte* (Bt)

elvakul *ēlvakul, ēlvakull* [-ok, -sz, -t] tn ige **1.** erős fénytől kis időre elveszti látását *Elvakultam, mikor kijöttem erre az erőős napra* (Pk); **2.** elveszti ítélőképességét *Elvakultál a szerencsétől, nem akarsz józanul látni* (Ko)

elvakult *ēlvakult* mn (mn-i gn is) (vál) józan ítélőképességétől megfosztott *Azok a hívőők mind ojan ēlvakultak, hoty hijába is vitatkozni velek* (Sz)

elválás *ēlválás, ēlvállás* [-t, -a] fn (vál) vkitől való elszakadás, búcsúzás *Sose fogom megbánni a túlle való ēlválásom* (Si)

elválaszt *ēlválaszt* [-ok, -ol, -ott] ts ige **1.** egymástól elkülönít *Muszáj elválasztani a kismalackákat a nagyobbaktól, mer nem hagynak nekik enni* (Tát); **2.** ~ja: a haját: választékot csinál *Középen ēlválasztottuk a hajunkot, oszt két ágba fontuk* (Ke); **3.** (verekedőket) szétválaszt *Mennyem mán valaki, oszt válassza el űköt, mēr megölik egymást* (Sze); **4.** (csecsemőt) nem szoptat többé (emlősállat kisinyét) nem engedi többé szopni *Ēn két hónapik szoptattam a fíjút, akkor választottam ēl* (R); **5.** nem enged közel egymáshoz *Ēlválaszti űköt a vagon, amicsak vógt, sose lesz ety pár belőölök* (Kg)

elvállal *ēlválēl* [-ok, -sz, -t] ts ige **1.** kötelezi magát vminek az elvégzésére *Ēlválalta, hoty kifesti a szobát* (Fr); **2.** vki, vmi gondozására kötelezi magát *Ēlválad a gyermeket ēre a hétre?* (E); **3.** vkit elfogad vmijének *Ēlválalsz kosztosnak?* (Pk)

elvállik *ēlválik, elvállik* [-ok, -sz, -t ~ -ott] tn ige **1.** szétválik *Nem ragad össze, hijába ragasztom, csak vállik ēl* (T); **2.** elkülönül, különvállik *A téjfel fejjön a csupör tejjire, mikor szedük le, szípen elvállik*

az *aluttejtől* (R); **3.** (elbúcsúzva) eltávozik vkitől *Legyen eszed, jányom, ne vájjunk ēl haraggāl* (Si); **4.** házasságát felbontja *A második urától is elválott* (He); **5.** kivehetően elkülönül *Jól ēlválik, hoty meddig szűttem én, hol kesztet te* (R); **6.** eldől, tisztázódik *Majd ēlválik, méküünknek van igaza* (Csp)

elvált *ēlvált* mn (mn-i ign is) akinek házasságát a bíróság felbontotta *Férhement egyg ēlvált embērhez* (Sza)

elvan *ēlvan* [-vagyok, -vagy, -vógt] tn ige meg tud lenni vhol v. vmilyen állapotban *Dílig is elvagyok éhen* (Ts)

elvár *ēlvár* [-ok, -sz, -t] ts (tn is) ige **1.** igényt tart vmire *Ēlvárná, hoty én köszönynek neki* (R); **2.** vkinek a látogatására számít *Téged is ēlvárunk a disznógtörba* (Or); **3.** tn hosszabb ideig vár vhol *Sose fáraggy, ēlvárok én itt is, az udvaron* (T)

elvarázsol *ēlvarázsöl* [-ok, -sz, -t] ts ige mesében varázslattal elváltoztat *A kiráíft mán nem láta, mer ēlvarázsölte a boszorkány* (Gu)

elvarr *ēlvār* [-ok, -sz, -t] ts ige **1.** szálát a varrás végén több öltéssel az anyaghoz erősít *Jógl vārd ēl, hoty ki ne bomojjon* (Ti); **2.** varrással elhasznál *Min ēlvártam a piros pamutot* (Pf)

elvégez *ēlvégez, elvéjez, elvígez* [-gzem, -gzél, -gzett] ts ige **1.** befejez *Este lesz, mire elvéjзем a munkám* (D); **2.** dolgozt, szükségét ~i: ürülékét, vizeletét kiüríti *Az ember it még a szükségít se tuggya nyugottan ēlvégezni* (Ng); **3.** végleg elhatároz *Ű magának mán ēlvígeszte, hoty megveszik a házat* (Bf)

elvegyül *ēlvegyül, ēlvegyüll* [-ök, -sz, -t] tn ige **1.** (anyag) más anyagban egyenletesen eloszlik *Kavard mek, hoty vegyűjñn el a mész* (Ko); **2.** vki, vmely csoportban szinte eltűnik, nem válik ki *Nagy má a puja, mán ēlvegyüll a többi kőst* (Bb)

elvékonyul *ēlvéknyül, ēlvíknyül* [-ok, -sz, -t] tn ige **1.** nyújtva vékonyvá válik *Etyformány nyúdzsd aszt a tístát, mēr az eggyik óydala a levélnek mán tejjesen ēlvíknyül* (Sz); **2.** fokozatosan vékonyuló formát mutat *A szarufa a víge fele ēlvíknyül* (Ng); **3.**

ékonyan, csenevész nő *Mind elvíknyúltak azok a palántok, mer nem irti a nap* (T)

elvéniül *elvéjniül, elviniül, elvéjéniül* [-t] tn ige (növény) fássá, felhasználhatatlanná válik *Elvéniült a káposztájim, nem lesz belőlle semmi, nem fog megnyőzni* (Csl)

elver *elvér* [-ek, -sz, -t] ts ige 1. nagyon megver *Elvérelek, ha nem fogadok szót* (Bó); 2. elhajt, elűz, elüldöz *Elvérté a hástul az asszont* (Ke); 3. (jégeső) megkárosít *Elvérté a jég a szőlőt* (De); 4. (pénzt, vagyont) elpazarol *Elvered a pinszt minden fizetiskör* (Rf) [] *Elvéri, mint a kétfenekű dobot 'nagyon elveri'* (Tát); *Elvéri rájta a pört 'megveri'* (R)

elveresedik *elveresedik* [-ek, -el, -ett] tn ige (vkinek az arca) érzelemtől vörössé válik *Rápirítottam, hács csak elveresedett, nem szót semmit* (Be)

elvermel *elvérm el* [-ek, -sz, -t] ts ige (burgonyát, zöldséget) verembe földdel takarva télire tartósít *Elvérmeltük a kompirt* (Ke)

elvész *elvéjz, elvész* [-vesszek, -veszel, -veszett, -veszni] tn ige 1. nem található meg *Elveszett a kendőmagos tyukom* (Bt); 2. felhasználatlanul marad, kárba vész *Mind itt fog elveszni a sog drága szőlő, nincs aki leszegye* (Bf); 3. nem marad meg a birtokában *Ha elvész a becsület, akkor már fuccs!* (T); 4. eltűnik vmiben *Elvész a hagma a nagy dudvába* (R) Vö: **elveszik**

elvesz *elvesz* [-ek, -el, -vett, -venni] ts ige 1. megfog vmit és magához vesz v. más helyre tesz *Vedd el onnat aszt a tükröt, míg el nem töröd* (Gu); 2. erőszakkal magához vesz *Elvette tulle a botot, mikor meg akartá venni* (E); 3. elfogad *Nem vesz el pinszt írte* (Sz); 4. mely összeget kér vmiért *Egy rubélet is elvesznek ety kila barackír* (Mi); 5. kivon *Vegyél el a nyóudzbul hármát, mennyi marad?* (Ts); 6. vmitől megfoszt *Elvették a jogosítványát* (Tg); 7. megszüntet *Ne vedd el az ítvágyomat!* (Tát); 8. (helyet, időt) igénybe vesz *Fél napot vett el tüllem a sütis* (Csl); 9. feleségül vesz *Az aki a kovács jánnyát vette el* (R)

elveszejt *elveszejt* [-ek, -el, -ett] ts ige 1. (vál) megöl, elpusztít *Az isten veszéjce el,*

büdös dögje! (Tg); 2. (rég) elveszt *Elveszejtetem a kendőjmet* (Tg)

elveszett *elveszett* mn (mn-i ign is) aki- nek a helyzete végleg rosszra fordult *Elveszett embér leszél, ha kitudógtik a dolog* (Ts)

elveszlik *elveszlik* [-ett, -eni] tn ige el- vész *Elveszlett a kőnem tuggyuk kinyitni az ajtót* (R)

elveszt *elveszt* [-ek, -el, -ett] ts ige 1. szándéktalanul úgy elhagy vmit, hogy nem tudja, hová lett *Elvesztettem a bicskámot* (T); 2. nem rendelkezik többé vmivel *Elvesztetted a józan eszed* (Ge); 3. vmit nem nyer meg *Elvesztettük a meccset* (Gu); 4. elveszteget *Elvesztettem egy napot mijatta* (Hl)

elveszteget *elveszteget* [-ek, -el ~ -gecc, -ett] ts ige 1. haszontalanságokra elkölt *Az ember csak elvesztegeti a pindzít ezen a vásáron* (Mi); 2. áron alul ad el *Elvesztegettük a sog drága reket, semmi ára nincs mán* (Ho)

elvesztet *elvesztet* [-ek, -el, -ett] ts ige elveszít *El ne vesztezd aszt a pinszt!* (Vs)

elvesztődik *elvesztődik* [-ök, -öl, -ött] tn ige elvesz *Ne hord magadnál a naty pinct, mēr elvesztődik* (Vs)

elvet *elvet* [-ek, -el ~ -vecc, -ett] ts ige 1. (tn is) mag vetését elvégzi *Elvetettük a kendért* (Ge); 2. elvetél *Mám megint elvetett a tehen* (R)

elvét *elvét, elvít* [-ek, -el, -ett, -eni] ts ige (vál) elhibáz *Ém mán akkor láttam, hogy elviti a lípist* (Pk)

elvetél *elvetél* [-t] tn ige (állat) kihordatlan magzatot hoz világra *Elvetélt a tehen* (Bó)

elvetemül *elvetemül* [-ök, -sz, -t] tn ige (vál) elvetemedik *Hogy lehet ennyire elvetemülni eggy embérnek!* (Gl)

elvetemült *elvetemült* mn (mn-i ign is) elvetemedetten *Az eggy elvetemült gazember, se istennél, se embérrél nem törődik* (P)

elvetet *elvéjtet, elvitet* [-ek, -el ~ -tecc, -ett] ts ige 1. utasít, hogy vkitől v. vhonnan elvegyenek vmit *Ide tette a komóutra a fenykípet, de anyám elvitette velem onnan* (Tg); 2. feleségül vetet *Elvitették vele aszt a csunya jánt* (Kg)

elvetődik *elvetődődik* [-ök, -öl ~ -tőücc, -ött] tn ige **1.** véletlenül eljut vhová *Hát ha eccer elvetődődöl ára mifeléng, gyere el nálunk* (Bf); **2.** elvágódik, elterül *Elvetődődött az ösvényen, mer csuszós vógt* (Tg); **3.** (kapus) a labda után dobja magát *Hijába vetődődött el a kapuzs, berukták a gólt* (Sz); **4.** el lesz vetve *Elvetődődik az a lúhere, vagy vessek oda egyebet?* (R)

élvez *élvez* [-ek, -él, -ett] ts (tn is) ige **1.** jóleső érzéssel gyönyörködik vmiben *Élvesztük a szép kilátást* (Fr); **2.** (tn is) gyönyört, kéjt érez *Én könnyen élvezek* (Sz); **3.** vminek az előnyeit rendszeresen igénybe venni *Hijába a szíp lakás, ha az embernek nincs ideje élvezni* (Pk)

elvezet *elvezet* [-ek, -el ~ -zecc, -ett] ts ige **1.** (embert, állatot) vhová elkísér *Vezesd el az elftársat az irodába* (Mi); **2.** (folyóvizet) máshová irányít *El kél eszt a vizet vezetni, ne sárítccson itt az udvar közepin* (R); **3.** (járművet) tud vezetni *Mám maga is elvezeti az ógtógt* (Tát); **4.** (útvonal) vmely helyig, vmi mellett halad *Ez az út elvezet eggísszen a szugójbá* (R)

élvezet *élvezet* [-et, -e] fn az élvezés érzése *Élvezet hālgatni, ahogy beszil* (Si)

elvigyorodik *elvigyorodik* [-ok, -ol ~ -rocc, -ott] tn ige (pejor) vigyorra húzódik a szája *Csak élvigyorodik, ha szól hozzá az embēr* (Ho)

elvirít *elvirít, elviriét* [-ott] tn ige **1.** (növény) virágzásának végére jut *Elvirított az örgona* (J); **2.** vmeddig elvirágzik *A vijola elvirít kísőű őűszik, ha gondozik* (Sz)

elvisel *elvisel* [-ek, -sz, -t] ts ige **1.** eltűr *A bājt is el kél visēlni* (Ts); **2.** (ruhát, lábbelit) elhord, elhasznált

elvisz *elvisz* [-ek, -él, -vitt, -vinni] ts (tn is) ige **1.** vmit vhová elvisz *Elviszem neked a guzsajot* (Csl); **2.** magával visz *Vigyen el az ördög!* (Tg); **3.** vezet, kísér *Elviszem a tehenet a bikához* (Or); **4.** elmenni kényszeríti *Elvirrēik a fījāt katonának* (Bá); **5.** (baj, elemi csapás) elpusztít vkit *Elvitte a tüdőjbāj* (Csp); **6.** (díjat) elnyer *Elvitte az elsőű hejet* (R); **7.** (tn) (fegyver, fecskendő) vmeddig hord *Elvisz innen a házīg a vi-*

zipuska? (Kg); **8.** (út) elvezet vhová *Ez az út elvisz az őűcska malomīg, ot mekkérdezed, mēre tovább* (Si)

elvonul *elvonul, elvonull* [-ok, -sz, -t] tn ige **1.** eltávozik, vmi előtt elhalad *Mekhara-gudot rám, oszt nagy mīrgesen elvonult, it-hagyott* (P); **2.** (vál) (zivatar, vihar) véget ér *Mek kēl várni, míg elvonul a zivatār* (R)

elvtárs *elftárs, eltárs* [-at, -ak, -a] fn **1.** a munkásmozgalom részvevője *Temetīsire eljöttek az elftársak* (V); **2.** (hiv megszólítás) (a név v. rendfokozat, foglalkozásnév után) *Hol van a könyvelőű elftárs?* (Bs); **3.** hivatalos személy *Jōt valami elftárs a körzettőűl* (V)

elzabrál *elzabrál* [-ok, -sz, -t] ts ige (biz) erőszakkal elvesz *Elzabrálták az űelmet* (Ko)

elzár *elzár* [-ok, -sz, -t] ts ige **1.** hozzáférhetetlen helyre zár *Ém mám elzárom a cukrot, mer mind megenné a puja* (Si); **2.** az áthaladást megakadályozza *Elzárták az utat, mēr vezetik a gászt* (Mi); **3.** vminek a működését zárószervekkel megszünteti *Zárd el a rádijőgt, mēr sziltveri a fejem* (R); **4.** bebörtönöz *Elfokták, mikor szökött, oszt elzárták, két évet kapott* (Sza)

elzavar *elzavār* [-ok, -sz, -t] ts ige elkerget *Mír nem zavarod el innet aszt a cselēdet, hogy ne őrditozzanak it neked?* (P)

elzüllik *elzüllik* [-ök, -züllecc, -ött] tn ige **1.** teljesen zülötté válik *Bekerült a vározszba dőggozni, hát elzüllött* (Ba); **2.** (hasas tehén) már nem ad tejet, elapaszt *Mán elzüllött a tehen, pedig még hōl van az ideje!* (R)

elzsákol *elzsáköl* [-ok, -sz, -t] ts ige elver, elpáhol *Jōn apád, mājđ elzsáköl, nefj!* (Vs)

elzsebel *elzsebēl* [-ek, -sz, -t] ts ige (biz) más elől elvéve bezsebel *Tűlled ugysis elzsebēlnék a hasznot, te az ijesmire gyámōltalan vagy!* (Sz)

elzsibbad *elzsibbad* [-t] tn ige zsibbadttá válik *Elzsibbatt a lábom, szāj le az őlembūl* (R)

elzsibbaszt *elzsibbaszt* [-ok, -ol, -ott] ts ige érzéstelenné tesz *Az orvas elzsibbasztotta neki, hogy ne fājjon* (Np)

email *emājł* [-t, -ja] fn **1.** zománc *A sār-hányókrūl lement az emājł* (Sz); **2.** olajos

lakkfesték *Emájjal festették ki a fürdőüszobát, de nemcsak az aját, az egész falat* (Sz)

emberélet *emberélet, elmerület* [-et] fn
1. az ember élete mint érték *Sok emberéletet követelt a háború* (Gl); 2. az emberi élet időtartama *Egy emberélet munkája van ebbe a házba, oszt le akarig bontani* (Bf)

emberemlékezet *embéremlékezet, emberemlékezet* fn ~ *otta*: azóta, ameddig csak vissza lehet emlékezni *Emberemlékezet óta nem vőgt itt árvíz* (Csp)

emberfeletti *embérfeletti* mn (vál) több, mint amire ember képes *Embérfeletti türelem kél hozzá* (Rf)

emberfia *embérfia* [-ját] fn emberi lény *Embérfia aszt meg nem tuggya mozdítani* (M)

emberhalál *embérhalál* [-t] fn ember(ek) váratlan erőszakos halála *Vereketek, vír is főjd, de embérhalál nem esett* (T)

emberhalott *embérhalott* [-at, -ak, -ja] fn férfigalott *Embérhalott vőgt a háznál, nagy gyász vőgt* (Bf)

emberi *emberi* mn 1. az emberre jellemző *Hát ijen az emberi természet: marakodnak, civakodnak, oszt megíri?* (Bt); 2. embertől eredő *Emberi erőjvel eszt nem lehet mekcsinálni* (M); 3. emberhez méltó *Most let vőgna még ety kis emberi ilete, hát mek keletet neki hálni* (Gl)

emberkéz *embérkéz, emberkéz* [-kezek] fn (vál) a dolgozó, alkotó ember *Ami embérkezek műve, a semmo nem örök* (Gl)

emberkínzás *embérkínzás* [-t] fn az embernek szenvedést, bosszúságot okozó eljárás *Embérkínzás, amit művélnek velük!* (Úf)

emberkor *embérkőr* [-t] fn felnőttkor *Mán nemsokára embérkört írsz, oszt ijem buta vagy!* (R)

emberlakta *embérlakta* mn ahol emberek laknak *Nem bálnák én semmit, csak mán embérlakta hējre jutnánk* (Ng)

embermagasságú *embérmagasságú, embérmogasságú* mn kb. olyan magas, mint egy ember *Embérmaogasságú dudva vam benne* (Bf)

embernyi *embérnyi* mn fölserdül *Embérnyi embér vőgnál mán, öcsém* (Ts)

embérnyúzó *embérnyúzó* mn és fn I. mn embereit kíméletlenül kihasználó *Jaj, azok az embérnyúzó ispányok!* (Fra); II. fn ilyen személy *Az ijen embérnyúzókkal, mint te, mán rígen vígesztek!* (Tg)

embérölés *embérölés, embérölis* [-t] fn 1. más ember életének kioltása *Embérölisre vetemedett* (Bf); 2. ez mind büntény *Embéröléséj ült* (D)

embérség *embérség, embérség, embérség* [-et, -e] fn 1. segítőkészség *Vam bennük annyi embérség, hoty segítünk neki* (D); 2. illendőség, tisztességtudás *Nem vőgt, aki embérségre tanícса* (Vs); 3. becsület, tisztesség *Legyen benned embérsék, ha váltacs, csináld is meg* (Ksz); 4. a maga ~éből, önerejéből *A maga embérségéjéből sose let vőgna gazda* (Rf)

embérséges *embérséges, embérséges, embérséges* mn embérséget tanúsító *Embérségesen bántak a fogjokká* (Bá)

embérsor *embérsör* [-t] fn felnőttkor *Nemsokára embérsört írsz, oszt még nem tudöl lovagólni!* (Kg)

embérszár *embérszár, embérszár* [-t, -ok, -ja] fn széles szárú, felsőruhának viselt gatyá *Nagyapám még embérszárba jágt* (Br)

embérszólás *embérszólás, embérszólás* [-t] fn megszólás, rágalmazás *Igazmondás nem embérszólás* (R)

embértelen *embértelen* mn kíméletlen, embérséget nem tanúsító *Igen embértelenül bántak vellek* (Ko)

emberül *emberül* hat-ragos fn és mn I. fn becsületesen, derekasan *Megveddígél minket emberül* (Ng); II. mn nagyon *No, veled elbántak emberül* (R)

eme *eme* mut névm (mn-i, ragozatlan jelzőként) ez a másik *Eme údalon kerezsd* (Np)

emel *emél* [-ek, -sz, -t] ts ige 1. magasabb helyzetbe juttat *Ém majd emelem, te mek tedd a lába alá a talakót* (szekrény lába alá) (R); 2. a levegőben tart, visz, cipel *A daru könnyen emeli a terhet* (J); 3. nagyobb méretűvé teszi *Tavāj eméltik a fizetissít* (Sz); 4. (sajtó) magasabb rendűvé tesz *Ez majd emélni fogi a szimvonalat* (Csl)

emelcső *emēlcső* [-t, -k, -je] fn **1.** a csűr tetejének a kapu fölött két rúddal megemelhető része (hogy a magasán rakott szekérral is be lehessen hajtani) *Mán leereszthetitek az emēlcsőjűt, az üresz szeker úgy is kifér alatta* (R); **2.** a sertésólon a vályú fölött vízszintes sarkakon rögzített felnyitható ajtó, amelyen át a disznónak a moslékot adják *Nem hallot, hogy rázi az emēlcsőjűt az a disznó, mír nem adól neki enni?* (Sz); **3.** melegágy fedőlapjának alátámasztására szolgáló rögzített lévdarab *Ha nem dőggozik az emēlcsőjű szőg se lehet szellőztetésről* (Pk)

emeledik *emeledik* [-ek, -el ~ -lecc, -ett] tn ige **1.** egyre magasabb szintet ér el *No, lassan emelkedik a fāl* (Gl); **2.** ültéből fölkel *Emelegy má, jógembēr, mír vagy ojan rest?* (Vs); **3.** fölfelé mozdul *Emeledik a kezem, hoty pofon üssem* (R)

emelet *emelet* [-et, -ek, -e] fn a földszint fölötti minden szint *Fent van az iroda az emeleten* (F)

emeletes *emeletes* mn **1.** aminek emelete van *Mán falun is sok az emeletes ház* (Or); **2.** (gúny) nagyon nagy *Ijen emeletes hazukságot mék nem hallottam* (R)

emelget *emēlget* [-ek, -el ~ -gecc, -ett] ts ige ismételtlen emel *Zsákokot emēlget egész nap* (Tg)

emelint *emelint* [-ek, -el ~ -inc, -ett] ige **I.** ts könnyedén kissé megemel *Emelindzsd idébb aszt a hürkost* (Gl); **II.** tn vmin~: egyet így emel rajta *Emelincs egyet azon a zsákon, hogy a fara csusszon odébb* (B)

emelkedik *emēlkezik* [-ett] tn ige (vál) **1.** környezeténél magasabbra nyúlik *Az égig emēlkeznek a hegyek* (Br); **2.** értékében, mértékében nő *Emēlketek az árak napról napra* (Ts)

emelkedő *emēlkező* [-t, -k, -je] fn (mn-i ign is) **1.** magasodó szintű útszakasz *A szekēr nehezen kaptatot fel az emēlkezőjűre* (T); **2.** ~ben van: az emelkedés szakaszában van *Mán emēlkezőjűbe vógt a nap, mire kijöttünk a mezőjűre* (Csp)

emellett *emēlett* mut hsz **1.** az említett dolog mellett *Hát én is emēlett vagyok, eszt*

tärtom jógnak (An); **2.** azonkívül *Adunk nyógc van rubel fizetist, emēlett mék prémi-jomot is* (Sze)

emelő *emelő* [-t, -k, -je] fn (mn-i ign is) emelőrúd *Tedd alá az emelőjűt, míg én tärtom* (Sza)

emelődaru *emelőjűdaru* [-t, -k, -ja] fn daru *Ehez emelőjűdaru kēl, másképen mek se lehet mozdítani* (H)

emelőrúd *emelőjűrúd* [-at, -ak, -ja] fn emelőként használt rúd *Ezeket a naty kövekecs csak emelőjűrúddá lehet elhōndöríteni* (K)

émelyedik *émējedik, ímejedik* [-ett] tn ige émelyedni kezd *Émējedik a gyomrom, ha csak látom is a savanyut* (K)

émelyeg *émējeg, ímejeg* [-jgett] tn ige (gyomor) hányásra késztetően keveredik *Ímejedik a gyomrom, tám mekhugyozott a giliszta* (R)

émelygős *émējgőűs, ímējgőűs* mn **1.** könnyen (most) émelygő *Valami ímējgőűs a gyomrom* (Rf); **2.** émelyítő, émelygést okozó *Ojan ímējgőűs az ízi ennek a tőjűteliknek* (Sz)

emerre *emēre* mut hsz (ragos névm is) ebben a most mutatott irányban *Emēre kerűd meg!* (H)

emerről *emērről, emērűl* mut hsz (ragos névm is) ebből a most mutatott irányból *Emērű jött a vihār* (Pf)

emerrünnen *emērünnen* mut hsz ebből a másik irányból *It nem innen kőjűl a nap, hanem emērünnen* (Pf)

emerrünnét *emērünnét, emērünnét* mut hsz emerrünnen *Emērünnét jöttek a vadászok* (Sze)

emészt *emész, emísz, emjész* [-ek, -el, -ett] ts (tn is) ige **1.** (gyomor táplálékot) a szervezet számára feldolgoz; működik *Mán emíszti a gyomra az íteit* (Sz); **2.** tn evés után bágyadtan pihen *Ety kicsit emísztek, mingyán megyek segíteni* (Tg); **3.** pusztít, rongál, tönkretesz *Tán akkor se bújna ki a házbul, ha tűz emísztené* (Kg); **4.** lelki fájdalom mardos, kínozt *Írted emísz a bánat* (Csl); **5.** ~i magát, kínlózik, szenved *Sose emízd magad, nem írdemli meg egy ijen lingár, hogy bānkógyu mijatta* (T)

emésztőgödör *emésztőgödör, emisztőgödör* [-dröt, -drök, -dre] *emisztőgödör* [-dret, -drek, -dre] fn az árnyékszék szennygödre *Ki kē puconi az emisztőgödret, mer tele van* (Vs)

emez *emez* mut névm másik *Eszt a tálát tedd ide, emeszt meg oda* (H)

emiatt *emijatt* mut hsz **1.** c dolog miatt *Ó, hát emijat jöttél?* (Gl); **2.** efelől *No, csak ennyi baj, emijatt nyugott on alhacc* (Ke)

emide *emide* mut hsz erre a másik helyre *Emide ted, ne oda!* (An)

emigy *emigy* mut hsz ezen a másik módon *Ne ugy, ha emigy!* (Tr)

eminnen *eminnen* mut hsz erről a másik helyről, ebből a másik irányból *Ez a minta egészen eminnen fok kezdődni* (Sz)

eminnét *eminnét, eminnet* mut hsz eminnen *Eminnet kezgyed várni, ugy alkalmasabb* (Gl)

emitt *emitt* mut hsz ezen a másik helyen *Ne hagyogaszd el akompirokat, nicsak amott egy meg emitt is* (Ng)

emitt-amott *emitt-amott* mut hsz helyenként, néhol *Mán kitördeltem a tengerit mekfőzgni, csak emitt-amott maratt egyecs csű* (Si)

emleget *emleget* [-ek, -el ~ -gecc, -ett] ts ige **1.** gyakran szóba hoz vkit, vmit *De sokat emlegetünk, hoty hoty táncoltál a lakadalomba* (K); **2.** -ik (tréfásan mondják, ha vki csuklik); **3.** káromkodásban említ vkit *Nem lehet neki szólni, mēr rōkton az uristent emlegeti* (R) [] *Farkast emlegetünk, a kert alatt kullog 'vki éppen akkor toppan be, amikor beszélnek róla'* (Sz)

emlék *emlék, emléké, emlék* [-et, -ek, -je] fn **1.** az emlékezetben őrzött tudattartalom *A gyermekkor emléke csak ott il az embèrbe* (Gl); **2.** vkinek, vminek a tudatban megőrzött képe *Meggyalázod szegény anyám emlékéit* (D); **3.** emléktárgy *Eszt a tánygyjért nem adom neked, mer ez emkél a nagyanyámtú* (Bs); **4.** síremlék *Emléket is állítottunk szegénynek* (M)

emlékbe *emlégbe, emlígbe* hsz emlékül *Eszt a kendőt neked adom emlígbe* (Ke)

emlékezés *emlékezés, emlékezés, emlékezés* [-t, -e] fn **1.** az a tevékenység, hogy vki emlékezik *Az emlékezés mekszípiti a dōggokat, meg meg is váltosztati ety kicsit* (Pk); **2.** a megőrzött emlékképek összessége *Az én emlékezésem szerint akkor esőji vōjt* (Rf)

emlékestet *emlékestet, emlékestet, emlékestet* [-ek, -el ~ -tecc, -ett] ts ige **1.** figyelmeztetően az emlékezetébe idéz *Majd emlékestettesek, hoty hova ültettem a tulipántot* (Rf); **2.** hasonlóságánál fogva föl-idézi egy másik szemály, dolog képzetét *Ez a fíjū éngem mindig az apjára emlékestet* (Kg)

emlékkönyv *emlékkönyv, emlékkönyv, emlékkönyv* [-et, -ek, -e] fn emlékek versek bejegyzésére szolgáló díszes füzet *Maj minden katonának vōjt emlékkönyve* (Csp)

emlékszik *emlékszik, emlékszik, emlékszik* [-k ~ -m, -él, -kezett, -kezni] tn ige vkinek, vminek a képét, átélt dolgot magában felidézni *Emlíkszem, mijen kis vézna köjök vōjtál* (Pk)

emlékvers *emlékvers, emlékvers, emlékvers* [-et, -ek, -e] emlékkönyvbe írt versike *Rajzoz is valamit az emlékvershez* (Ho)

említ *említ, emlitt* [-ek, -él ~ -licc, -ett, -eni ~ -ni] ts ige szóba hoz (futólag) vkit, vmit *Ne is említzd neki, hoty it jártam* (D)

említés *említés, említés, említés* [-t, -e] fn **1.** az a megnyilatkozás, hogy vkit, vmit említenek *Ézs barátom, ety szó említést nem tettek a dologrú* (Rf); **2.** (rég) gör. kat. gyászszertartás: az elhunytért mondott rövid fohász nevének említésével *Szegény anyámír is attam említésre, mēr megint álmottam vele* (R) [] *Említést se jérdemel 'lényegtelen dolog, apróság'* (Tk)

emulzió *emulziój, (új) emulsiój, emulsiója* [-t, -k, -ja] fn (vegy, orv) **1.** egy-másban nem oldódó két anyag látszólag egynemű elegye *Evel az emulsiójvā pucod ki a cipőūd, ettű szép fjénnyes lesz* (Kb); **2.** ilyen gyógyszer *Kiírt nekem az őrvas valami emulsióját, hoty avā kennyem eszt a beteg lábomszárát* (Bt)

én *én* szem névm **1.** a beszélő, ha önmagáról szól *Én nem hiszem, hoty aszt*

monta vőgna (M); 2. (birt. jelzőként -m ragos szó előtt) a hozzám tartozó, birtokban lévő Az én számbul aszt még nem hallotta sénki (Rf)

éndeleg éndeleg [-lgek, -lgél, -lgett] tn ige tétlenül jön-megy, ögyeleg Egész nap éndeleg az uccán az a köjök (Sz)

endliz endliz, engliz [-ek, -el, -ett] ts ige elvarr, eldolgoz Én engliztem eszt a ruhát, mer a vārónőjnek nem vőut ideje (Fra)

ének éjnek, jének, ínek [-et, -ek, -e] fn 1. egyházi v. vallásos tárgyú ének Az íneket is mindet tuggya könyv nélkül (Si); 2. iszlai énekeóra, éneklés Iénegbűjő nem kē kjészjőni (Dr); 3. (vál) madárdal Hallod a pacsírtaj énekit? (Pf)

énekel éjnekél, jénekél, ínekel [-ek, -sz ~ -ész, -t ~ -ét] tn (ts is) ige 1. egyházi éneket mond Szípen ínekeltek a temetésen (CsI); 2. (madár) dallamos hangon szól Mán jénekétek a pacsírták (Rf)

énekes éjnekés, jénekés, ínekes mn és fn I. mn akinek szokása az éneklés Ugy nyútitok aszt a nótát, mint az ínekes kőydus (Sz); II. fn énekléssel hivatásszerűen foglalkozó személy Nekem legjobban az jénekés teccett (Fra)

énekkar éjnekkār, jénekkār, ínekkār [-t, -ok, -a] fn (új) énekeket előadó együttes Hónap az előjádáson az jénekkar is szerepēni fog (Fra)

éneklés éjneklés, jéneklés, íneklés, íneklés [-t, -e] fn az a megnyilvánulás, hogy vki, vmi énekel Mikor hagyik abba az íneklést? (S)

éneklő éjneklőj, jéneklőj, íneklőj mn (mn-i ign is) éneklésszerűen ható Ne olvass ojan jéneklőj hangon (Bb)

éneklőmadár éjneklőjmadār, jéneklőjmadār [-t, -ok, -ja] fn énekesmadár Az irdőjbe sokféle jéneklőjmadār jél (Bú)

énekszó éjnekszój, jénekszój, ínekszój [t] fn 1. éneklés hangja Nagy ínekszóval jött a processzój (CsI); 2. (tréf) injekció A vím Péter monta, hogy neki ínekszóval huszták a fogát (R)

enélkül enékül, enékül mut hsz e dolog, kíriülmény hōján Eszt a vīsőj nem adom, enékül nem tog dōggozni (T)

enged enged [-ek, -el ~ -gecc, -ett] ige I. tn 1. ellenállása, erő kifejtése csikken Huz-zad erőjssen, ne enegy! (Nf); 2. olvadni, enyhülni kezd Mán enged a jég (K); 3. ellenállása gyengül Engedett a rábeszülésnek, oszt elválalta a rosz munkát (Si); 4. ~ vmi-ből: többé nem ragaszkodik hozzá teljesen Ū aszt elhatároszta és abbul nem enged a szent istennek se (P); 5. engedelmeskedik Enegy neki, legyen, ahogy ū akari (Pk); II. ts 1. nem akadályoz Minek engedet, hogy ity kibájjon veled? (Or); 2. ereszt, magából kibocsát Sok levet engedett a káposzta, le kel belőjille mēni, mer kifojik a hōrdőj-bul (Tát); 3. mozgásban nem korlátoz Felőjlem, éj engedlek a Szengellēj hegyire is (Tk) [] Nem enged a huszonegybūl 'kitart a véleménye, álláspontja mellett' (Si); Nem negyvennyőjcbul 'ua' (Tát)

engedékeny engedéjkeny, engedjékeny, engedikeny mn 1. engedményekre rávehető Na, én nem lettem vőgna ojan engedjékeny (Bt); 2. elnéző, megbocsátó Hát ū ojan engedikeny a gyērmekkel (P)

engedelem engedelem [-lmet, -lme] fn 1. (vál) bocsánat, elnézés Ojam vőut, engedelmet kirek, mint a ganājle (Pk); 2. bellegyezés Hát az ū engedelmiével mentem el (Si)

engedelmes engedélmes mn készségesen engedelmeskedő, szófogadó Szeretem az ijen engedélmes puját (Be)

engedelmeskedik engedélmeskedik [-ek, -el ~ -kecc, -ett] tn ige 1. a parancsnak eleget tesz Aki nem engedélmeskedik, aszt megbüntetik (G); 2. tűri, hogy vmit csináljanak vele Hajlitanám eszt a drőjt, csak nem akar engedélmeskedni (J)

engedély engedéj, engedj [-t, -ek, -e ~ -je] fn engedélyező nyilatkozat Mekkapta a beutazási engedéjt (M)

engedélyez engedéjz, engedjz [-ek, -el, -ett] ts ige engedélyt ad Engedéjlesztjék, hogy évi két hōjnapot dōggozhasson (Bó)

engedetlen *engedetlen* mn aki nem szokott engedelmeskedni Az *ijen engedetlen gyermek kikap* (Mf)

engem *engém, engemet, éngem, éngemet* szem névm (az én névm tárgyas alakja) *Éngem híjtak, nem tjéged* (Vr)

engesztel *engesztél* [-ek, -sz, -t] ts ige **1.** békülésre, megbocsátásra igyekszik rábírní vkit *No haty fűjjon, én nem fogom ütet engesztelni, a biztos!* (Ts); **2.** (fagyos anyagot) felolvaszt *Ety kicsit engeszteld aszt a fagyos hust a masina szilin, ne tedd ugy oda sülni* (Kd)

engliz *engliz* l. **endliz**

ennihivott *ennihivott* [-at, -ak, -tya] fn az a személy, aki a lakodalomba vacsorára is hivatalos, nem csak a táncra *Annyi az ennihivott, hocs csak győjzükük űköt kielégíteni* (Sz)

ennivaló *ennivaló* [-t, -ja] fn és mn **I.** fn (emberi) táplálék *Hosztá valami ennivalót?* (Bá); **II.** mn kedves, aranyos *Ennivaló kis köjök ez a Gyuri* (Bó)

enyém *enyém, enyjem, enyim* birt névm (jelzőként nem használatos) az én tulajdonomban lévő, hozzám tartozó *Mijem bitang ez a tyuk, az enyim* (J)

enyhe *enyhe* mn **1.** kellemes, meleg *Szíp enyhe időj van* (Tg); **2.** nem szigorú *Még enyhe büntetést kaptá* (Ho)

enyhít *enyhít, enyhít, enyhjét* [-ek, -el ~ -hicc, -ett, -eni ~ -ni] ts ige (fájó érzést) csökkent, gyengébbé tesz *Ki enyhíti meg az én sok keserísjégemet?* (Ff)

enyhül *enyhül* [-ök, -sz, -t] tn ige vminek a mértéke, foka csökken *Reggel ety kicsit enyhült a hideg* (T)

enyhülés *enyhülés, enyhülés, enyhülés* [-t, -e] fn az a folyamat, hogy valami (meg)enyhül *Várunk az enyhülés, de nem akar engedni ez a fogvos időj* (Ke)

enyhület *enyhület* [-et, -e ~ -i] fn (vál) kín, szenvedés enyhülése, nyugalom *Majd a sírba, ot lesz enyhületi az én sok szenvedisemnek* (Gl)

ennyé *ennyé, ényé* isz **1.** (enyhe bosszúság, korholás kifejezésére) *Ennye no, má megint roszt vótál* (Bá); **2.** (csodálkozás

kifejezésére) *Ényé no, mived birsz ugrani!* (Bú)

ennyi *ennyi* mut névm **1.** a megnevezett mennyiséggel eügyenlő *Tisz csírkém van, ennyi kőjtt* (Bú); **2.** (érzelmileg színezett m-ban) ilyen sok, ill. ilyen kevés *Ennyi sok széj hagyma!* (Csp); **3.** (hsz-szerűen) ~be: ebben a mértékben v. tekintetben *Hát ennyibe mám megegyesztünk, mos mán csak az időd beszíjjuk meg* (Bf); ~re: ilyen nagyon *Ennyire kel neked az a motör?* (Bt)

enyv *enyv* [-et, -ek, -e] fn állati csontokból készült ipari ragasztóanyag *Főjzik az enyvet, az ojam bűdös* (Tr)

enyves *enyves* mn enyvvel bekent *Nem tudom mekfogni, mer enyves a kezem* (Mf)

enyvez *enyvez* [-ek, -el, -ett] ts ige enyvvel beken *Má enyvezem a csapot* (D)

enyvmárvány *enyvmárvány* [-t, -ok, -nya] fn márványhoz hasonló mintázatú enyves falfesték *Az enyvmárvánnak egy napig kel száradni* (Sz)

ép *éj, jép, íp* mn sértetlen *Ijen szíp íp kompirokot válogas ki ety kosárral* (S)

epe *epe* [-t, ~'k, ~'je] fn **1.** a máj termelte zöldessárga, keserű emésztőnedv *Tiszta epét hánytam* (Kh); **2.** ezt tartalmazó kis hólyag a májon *Vigyázva vák ki az epéjti, hogy el ne fakaggyon* (Bb); **3.** bosszúság, harag (kifejezésekben) előntötte az epe, haragra lobbant *Nénéteket megint előntötte az epe* (Si) [] *Keserű, mint az epe 'nagyon keserű'* (Pk)

eped *eped* [-ek, -el ~ -pecc, -ett] ts ige sóvárog *Ezir a roz borir epettél annyira!* (T)

epegörce *epegörce* [-öt, -ök, -e] fn epe okozta görcsös fájdalom *Sokször van epegörce* (Kd)

epekő *epekő, epekű* [-követ, -kövek, -köve] fn köves képződmény az epehólyagban *Nem tuggyák elhajtni az epekövet* (E)

eper *epēr* [epret, eprek, -epre] fn **1.** faeper *Fekete lett a kezem az epertű* (Tk); **2.** szamóca, kerti eper *Agusztuzsba jó ütetni az epret* (S)

eperfa *epērfa* [-t, ~'k, ~'ja] fn a faeper termő fa; *Morus Kiváktuk a nagy epértát, mer csak ártogatott* (Bt)

eperlevél *eperlevél, eperlevél* [-velet, -velek, -vele] fn **1.** az eperfalevél *Eperlevelen hizik a sejemhírnő* (Tk); **2.** hullámos szélű levestészta *Disznóhuzsbú csinát levesre eperlevelet szeretek tenni* (Mu)

epés *epés, epis* [-t, -ek] fn epebajos *Sok az epis a fálubá* (Nd)

epeszt *epeszt* [-ek, -el, -ett] ts ige sóvár érzés emészt vkit *Epeszti írte a bánat erősen* (D)

épeszü *épeszü, jépeszü, ípeszü* mn szellemi képességeinek birtokában lévő *Nem vagy ípeszü, ha hiszē neki* (Fra)

epezöld *epezöld* mn zöldessárga *Epezöld alpom vannak benne ojan nagy minták* (Hl)

épít *épit, épít, jépit, ípít* [-ek, -el ~ -picc, -ett, -eni ~ -ni] ts (tn is) ige **1.** építményt megalkot *Új raktárat jépitettünk* (Np); **2.** települést létrehoz *Új városokat, falukat ípítnek* (Ko); **3.** tn tervében vmire alapoz *Amit ű mond, āra nem lehet ípíteni* (Tát)

építkezés *építkezés, építkezés, jépitkezés, ípítkezés* [-t, -ek] fn **1.** az a tevékenység, hogy vki építkezik *Belekesztünk az építkezésbe* (Hl); **2.** nagyobb építkezési munkálát *Ű is az ípítkezésen dőggozik* (Ke)

építkezik *építkezik, építkezik, jépitkezik, ípítkezik* [-ek, -él, -ett] tn ige házat épít (tet) *Jövőjre mink is ípítkezni fogunk* (Ko)

építmény *építmény, jépitmény, ípítmény* [-t, -ek, -nye] fn építéssel létrehozott nagyobb méretű alkotás (gát, háztömb stb.) *Mi ott az a nagy jépitmény?* (Bo)

épkézláb *épkézláb, jépkézláb, ípkézláb* mn **1.** testileg ép *Minden ípkézláb ember a mezőn van* (Kg); **2.** használható *Egy jépkézláb butor nincs a házába* (K)

eplény *eplény, eplén, eplény, epliny* [-t, -ek, -nye] fn a két szántalpat összetartó keresztfá, ebbe van erősítve a rakonca, erre fektetik az aljdeszkát *A két eplény nélkül nem is szán a szán* (Nbe)

épp *épp, jépp, ípp* hsz és msz **I.** hsz *éppen Épp akkor érkesztünk oda, mikor kezdődött a koncert* (Dr); **II.** msz *Csak ípp*

akkora vógt, mint egy borsóyszem (Csn); *Hát épp annyi méjk kikerül, amit eccére megiszol* (Tá); *Ipp ide is tehetem, ha úgy gondolot, hogy it job lessz* (Csl)

éppannyi *éppannyi, jéppannyi, ípannyi* mut névm ugyanannyi *Neked is éppannyit attam, mint neki* (Bd)

éppen *éppen, jéppen, íppen* hsz és msz **I.** hsz **1.** annak nyomatékos kifejezésére, hogy történik, ami történik *Éppen mostam, mikor jött* (Te); **2.** (azonosság, pontos megfelelés nyomósítására) pontosan *Éppen ennyi keletet méjk hozzá* (Ko); **II.** msz **1.** csupán, mindössze *Csak íppen ety körttyot ivott* (Ng); **2.** (megengedő értelemben) ugyan *Hát íppen ű is elmehet* (Tg); **3.** (megszorító értelemben) ugyan *Látni éppen nem láttam, de biztos vagyok benne, hogy ű vógt* (B); **4.** (vonakodás kif-ére) tulajdonképpen *Hát íppen én is mekcsinálhatom* (Ke); **5.** (nyomósítás kifejezésére) *Majd íppen éngem fognak küdeni* (Kg)

éppenséggel *éppenséggel, jéppenséggel, íppenséggel* msz (nyomatékosan) éppen *Hát jéppenséggē én is éviheten* (T)

epres *epres* mn **1.** epret tartalmazó *At közelébb aszt az eprtes tányírt* (P); **2.** epret szennyezett *Epres a kezéd, erics csuhold le valamivē* (Ts)

eprezik *eprezik* [-ek, -el, -ett] tn ige epret szed és eszik *Fémásztunk a fára eprezni* (Tát)

épség¹ *épség, jépség, ípség* [-et, -e] fn vkinek, vminek az ép volta *Hazajöttél ípségbe, egísségbe, az a fontos* (Gl)

épség² *ípség* [-et, -ek, -e] fn (rég) épület *Ott az a sok nagy ípség, el lehet kösztök tívadni* (P)

épill *épill, jépill, ípill* [-ök, -sz, -t] tn ige **1.** (építmény, létesítmény) készül *Új uccák jépűnek* (D); **2.** lábadozik, gyógyul *Mējhártyába fekiutem, mán lassacsán ugyahogy ípillög, de még mindig nem jó* (Si); **3.** erkölcsileg gyarapodik *Hallottátok a prédikációjgt, hát ípűjjetek belőülle* (Csl)

épület *épület, jépület, ípület* [-et, -ek, -e ~ -tyle] fn több helyiségből álló, nagyobb

építmény Abba az *jépületbe van a bíróság* (Mu)

épületes *éjületes, jépületes, ípületes* mn erkölcsileg gazdagodó *Szép jépületes beszédet mondott* (Fra)

ér *ér, ēr* [-eret, -erek, -ere] fn 1. amiben a vér kering *Kidudorodnak az erek a nyakán* (Mi); 2. levél levelén a tápanyagot szállító csőszerű rész *Megette a hirnyó a leveleit, csak az ereji marattak* (Kf); 3. paprika belső falán levő bordaszerű kidudorodás *A poprigának az ere a lekcspőűsebb* (Csn); 4. a forrásból előtörő víz *Rossz az ere a kutnak, azír nindzs benne víz* (R); 5. kicsiny folyóvíz a forrás közelében *It van valahol az ér, abbul ihatunk* (Gu) [] *Eret vág vkin 'gyógyítással megnyitja az erét'* (H); *Káposztaléjvan az erejibe 'pipogya'*

ér¹ *ér, jér, ír* [-ek, -sz, -t] ts (tn is) ige 1. (mozgás közben vkihez, vmihez eljut *A job válát jerte az ütjés* (Bá); 2. (tn) vhová érkezik *Estíre az èrdőűhöz írtek* (Tg); 3. elér, utolér *Még othon értem* (Fp); 4. vmi történik vele *Nagy baj érte ökö* (Csp); 5. nagysága azzal mérhető, hogy vhol van a vége, széle, teteje, alja *Térgyig ír a ruhám* (Ko); 6. vkihez, vmihez hozzányúl, érinti *A masinához írt a ruhám ujjá, osz tüzet fogott* (Sz); 7. vmit ~ vmivel *Semmit se éjünk a pénzel* (Bó); 8. vmilyen értéket képvisel *Egy ijen káíha sokat jér* (Dr) [] *Egymást érik 'sűrűn követik egymást'* (Kg); (tréf) *Egymászba írnek 'sokan vannak'* (Ke)

erdei *èrdeji* mn 1. erdőhöz tartozó, onnan származó *Az erdeji színának még a szaga is job* (Gl); 2. erdőben élő *Télen éheznek az èrdeji vadak* (F)

érdek *érdek, éjrdék, jérdék, írdek* [-et, -ek, -e] fn vkinek a hasznát szolgáló dolog *Nem jérdekem, hoty hazuggyak neked* (Bó)

érdekel *érdekel, éjrdedel, jérdedel, írdekel* [-ek, -sz, -t] ts ige 1. vkinek a figyelmét felkelti, leköti, foglalkoztatja *Éjrdedel, amit mondok?* (M); 2. vkire vonatkozik, vkit illet *Hāgazsd meg, esz tjéged érdekel* (Hl)

érdekes *érdekes, éjrdedes, jérdedes, írdekes* mn 1. érdeklődést keltő, figyelmet

lekötő *Nem vójt éjrdedes a műsor* (H); 2. (pejor) furcsa, különös *Mijen éjrdedes vagy te, neket szabad, neki meg nem!* (Tu)

érdeklődik *érdeklőűdik, éjrdeklődik, jrdeklődik, írdeklődik* [-ök, -öl ~ -lőcc, -ött] tn ige 1. kérdezősködik, tudakolozik *Nénéd érdeklődöt, hogy kszűltök-í ja vásárra* (Kg); 2. kívánságot (vonzódást) mutat vki iránt *Mán nagy jány leszē, mán fíjűcskák jrdeklőűdnek utánnad* (Ah)

érdem *éjrdem, jérdem, írdem* [-et, -ek, -e] fn 1. megbecsülésre méltó tett *Írdemeket szerzett a háborúba, ki jis tüntettük* (Kg); 2. az a sajátság, hogy vki vmire rászolgál *Nem az én jérdemem, hogy dicséjretet kaptatok* (V)

érdemel *éjrdemēl, jérdemel, írdemel* [-mlek, -ész ~ -mlecc, -t ~ -mlett, -ni ~ -mlení] ts ige méltónak bizonyul vmire *Eszí írde-meltem én tülle a sok jóyságomír?* (G)

érdemes *éjrdemes, jérdemes, írdermes* mn 1. méltó vmire *Eszí a filmet jérdemes megnjézni* (Nf); 2. érdemet szerzett, tekintélyes *Tanáhattok āra jérdemesebb embert is* (Tk); 3. olyan, hogy megéri a fáradságot *Ojan ritkán kőűt a zőűccsíg, hogy nem írdermes gyomláni* (Vs)

érdemesít *éjrdemesít, jérdemesít, írdermesít* [-ek, -el ~ -sicc, -ett] ts ige érdemesnek tart vmire *Āra se jérdemesitet, hogy mekhijjon a lakadalmára* (Vr)

erdész *erdéjész, erdjész, erdész* [-t, -e ~ -sze] fn erdőmérnök *Ojan kalapja vam, mint az erdésznk* (S)

erdészet *erdéjészet, erdjészet, erdészet* [-et, -ek, -e] fn erdőgazdasági üzem *Az erdészethe tartoznak ezek a kaszállók* (Kd)

erdő *èrdőű* [-t, -k, -je ~ -deje] fn fák, bokrok, tömeges vad tenyészte *Megyünk az èrdőűre fajjér* (V) [] *Most jött az èrdőűből 'műveletlen, nem tudja mi az illem'* (Ng); *Nem láti az èrdőűtül a fát 'nem veszi észre a lényegét a sok jelentéktelen részlet miatt'* (Tát)

erdős *erdőűs* mn erdővel borított *Az ott ojan èrdőűs vidék* (Ho)

erdőség *èrdőűség, erdőűség, erdősíg* [-et, -ek] nagy területet elborító erdő *Mijen*

hagy mennyek (Sz); **4.** növény enged, növeszt *Mán eresztí a bajusszát a tengeri* (Fp); **5.** (tn) lazít, bővít *Eressz a nadrákszijadon, ha szerint* (Ksz); **6.** (toldásként) beilleszt *Szjépen egymászba eresztí a sámli lábát a ülőükjévé* (Bá); **7.** (hangulatnak, állapotnak) át-v. odaenged vmit *Bunak eresztette a fejít* (Bt); **8.** enged *Ahoty kimonta az árát, uty tarti, nem ereszt belőjille* (T); **9.** (tn) szövőszéken a hasajtót forogni engedi, hogy egy újabb beszövendő rész kerüljön a szövőnö keze alá *Gyere, eresz, mer mán kē* (Sz); **10.** (tn) fingik *Méketek ereszteti ojam bűdösset* (Bf)

eresztés *eresztés, eresztés, eresztés* [-t, -e ~ -se] fn **1.** az a cselekvés, hogy eresztenek vkit, vmit *Ety pohár sör – egy eresztis a nadrákszijon* (Tg); **2.** az a menyenyiség, amelyet egyszerre kibocsátanak *A mi iskolángba huz gyermek vóut az elsőj eresztis* (Bf); **3.** a hátulsó hasajóról egy-két fognyi hosszúságban legöngyöltött fonál, kb. 20-30 cm (Csn); **4.** hordókészítéskor a dongák összeillesztése *Az eresztisgyalut dongábú jóu* (S)

eresztget *erezget* [-ek, -el ~ -gecc, -ett] ts ige **1.** többször gyakran eresz *Az öreg mán csak pipál, csak a füstöt erezteti* (P); **2.** a kiszáradt dohánypórékát ledolgozza *A fele lánká elment ereztetni a dohánt* (Br) Vö. erenget

éretlen *éjretlen, jéretlen, íretlen* [-en, -ebb] mn még nem (teljesen) érett *Még éjretlen a szílya* (Tg)

érett *éjrett, jérett, írett* [-en, -ebb] mn aminek az érése befejeződött *Jóu íret körtik, egyé belőjille* (Ts)

érez *éjrez, jérez, ériz* [-rzek, -rzél, -rzett] ts ige **1.** érzékel *Valami állot szagot érzek itt* (Tú); **2.** (érzelmet) átél *Mán nem éjresz tőp szomorúságot* (Bó); **3.** ~ magát: helyzetéről, állapotáról közvetltn tapasztalása van *Nem éjrzem magam bűnösnek* (Np); **4.** sejt, következtet *Érzem, hogy nem lesz jó vége* (S)

éreztet *éjresztet, jéresztet, érisztet* [-ek, -él ~ -tecc, -ett] ts ige odahat, hogy vki érezzen vmit *Sose éresztettik vele, hogy nem teccik a familijája* (Ts)

erge *ērgē* [-'t, ~'k, ~'je] fn (rég) árok *Ērgét āgstunk, hogy lefojjon ā viz* (Br)

érge *éjrgye, írge* [-'t, ~'je] fn sütésnél félig nyersen maradt, szalonnás réteg a tésztában *Vák ki asz az írgyét, ne aggy az asztāra ojan írgyes kenyeret* (R)

érgyés *érgyész, éjrgyes, írgyés* [-en, -ebb] mn félig nyersen maradt, rosszul sült (tészta) *Ne legyen írgyes a tōrta!* (R)

érik *éjrik, jérik, írık* [-ek, -sz, -ett] tn ige **1.** (termés) éretté válik *Éjrik a meggy* (Be); **2.** fogyasztásra alakmassá válik *Lassan írık a káposztáng, de mán azír savanykás* (Tg); **3.** (trágya) felhasználásra alkalmassá válik *A ganaj akor jóu, ha legalább egy évig írık* (Ke); **4.** vki a fejlődésben vmivé válik *Csit-ri jámbú komoj asszonnyá éjrett* (Bá)

érint *éjrint, írnt* [-ek, -el ~ -rinc, -ett, -eni ~ -ni] ts ige **1.** hozzáér vmihez *Alig éjrintetem a fájóus kezit, mánis jājgatott* (Np); **2.** közvetlenül mellette halad el *Az út érinti az érdőj sarkát* (Vr)

erjed *ērjed* [-t] tn ige (szerves anyag) bomlik *Még nem ērjed a kovász* (Fp)

érkezés *éjrkészis, jérkészis, írkezés* [-t, -e] fn **1.** az a történet, hogy vki, vmi megérkezik vhová *A vonat jérkészisut várjuk* (V); **2.** van, nincs ideje vmire *Nem vóut éjrkészisem körűnézni* (Tú)

érkezik *éjrkézik, jérkézik, írkezik* [-ek, -él, -ett] tn ige **1.** eljut vmely helyre *A városzba éjrkézett a cirkusz* (Tú); **2.** jut ideje vmire *Nem jérkésztem fēmosogatni* (Ah)

erkölcsös *ērkőjcsös* [-en ~ -ön, -ebb] mn (vál) az erkölcsi szabályoknak megfelelő *Mindig ērkőjcsösön ítem* (S)

erkölcstelen *ērkőjcsstelen* [-ebb] mn (vál) **1.** az erkölcsi szabályokkal ellentétes *Vallásos ember is lehet ērkőjcsstelen, ha csāl, hazudik* (Gl); **2.** feslett, ledér *Avāl az ērkőjcsstelen nőjseméjje járatot le* (Tk)

érmecske *érmecske* [-'t, ~'k, ~'je] fn kicsiny érme nyakláncan, rózsafüzéren *Névnapomta kaptam eszt az érmecskét* (Sz)

érmelegítő *érmelegítőj* [-t, -k, -je] fn (új) a csukló melegítésére szolgáló kötött ruhadarab *Az írmelegítőjūn nem koszolődik a ruha ijja* (Sz)

ernyed *èrnyed* [-ek, -él, -t] tn ige **1.** fárad, lankad *Mán èrnyed a kezem, tejjesen kiálott* (T); **2.** (buzgalom) csökken *Elejinte mék csak figyel, de oszt èrnyed a figyelme* (Th)

erő *erőű* [-t, -k, ereje] fn **1.** tevékenységre való képesség *Tejjesen kiment a kezemből az erőű* (Te); **2.** a léleknek vmi végrehajtására való képessége *Hunnen is van ereje èvisèni aszt a sok fájdalmat?* (H); **3.** erőfeszítés *Erőűvè se lehet szijjèszakítani* (Rf); **4.** erőszak *Erőűvè belémöntötte a pájinkát* (Ka) [] *Erőűnek erejével, erőűnek hatalmával 'nagyon erőszakoskodva'* (R); *Erőűt vesz vmin 'megfőkez, legyőz vmit'* (Tát); *Erőűt vesz rajta 'elhatalmasodik rajta'* (Sz); *Van erőű, csak ritkán jön előű 'gyenge vmihez'* (Tk)

erőlködik *erőűlködik* [-ök, -öl ~ -köcc, -ött] tn ige nagy erőfeszítést tesz *Ne erőű-kögg, utyse bírod megemèni* (Sze)

erőltet *erőűltet, erőűttet* [-ek, -el ~ -tecc, -ett] ts ige **1.** erőszakkal igyekszik elérni vmit *Ne erőűttezsd a dóűgot, hogy menyenyem minden a maga uttyán* (Tk); **2.** unszol, ösztökél *Erőűltették, hoty tanuűjon zongorázni* (Bó); **3.** vmely szervét nagy erőfeszítésre kényszeríti *Ne erőűttezsd a szemed, ne vakláj a setjédbe* (Fp); **4.** vkihez ~ vkit: erőszakkal feleségül kényszerít *Hozzá erőűtet-ték ahoz a lingárho* (Csp)

erős *erős, erőss* [-en, -ebb] mn **1.** nagy testi erejű *Erőűs ember vóűt a kovács* (H); **2.** szilárd, tartós *Kéne valami erőűsebb madzag* (V); **3.** nagy lelkierejű *Az ember nem tud erőűs maradni, ha nagy a kűsűjűtűs* (Rf); **4.** nagy hatású *Igen erőűs ez a pájinka* (Pk); **5.** nagy erővel érvényesülő *Igen erőűs a világítás, ronti a szemet* (Ts) [] *Erőűs, mint a bivāj, mint a vas 'nagyon erős'* (Tg); *Kicsi a bors, de erőűs 'kis természetű ember is lehet erős'* (Tát); *Erőűs, mint az oláj ecet, három litèr kè ety főűzetre 'csak dicsekszik az erejével, valójában gyenge'* (Tk)

erősít *erőűsít, erőűsitt* [-ek, -él ~ -sicc, -ett] ts ige **1.** erőssé tesz *A munka erőűsít* (Csn); **2.** lekierejét növeli *Az ige erőűsíti a hitűnköt* (Sz); **3.** tartósabbá tesz *Szőgez rá egy lé-*

cet, az erőűsíteni fogi (Pk); **4.** tárgyat vhová rögzít *Erőűsidzsd a fàrra a fogast* (K); **5.** erősen állít vmit *Erőűssította, hogy ű látta odamenni* (J)

erősködik *erőűsködik* [-ök, -öl ~ -köcc, -ött] tn ige állítása mellett kitartóan kardoskodik *Erőűsködöt, hogy neki van igaza* (Ak)

erősödik *erőűsödik* [-ök, -öl ~ -söcc, -ött] tn ige egyre erősebbé válik *Erőűsödik a zàj* (Bk)

erőspaprika *erőűspaprika, erőűspopriga* [-'t, ~'k, ~'ja] fn csípőspaprika *Tetté bele erőűspoprigát?* (Gu)

erőszak *erőűszak* [-ot] fn **1.** kényszerítés *Erőűszakkal elvittik űköt* (Pk); **2.** ~ot tesz magán: természete ellen cselekszik *Nem tehetek megamos erőűszakot, nem tudok kedves lenni hozzá* (Tú); **3.** ~ot követ el vkin (nőt erőszakol meg) *Tám még erőűszakot is èkővettek ràjta* (Tú)

erőszakos *erőűszakos* [-an, -on, -abb] mn **1.** erőszakon alapuló *As csak ojan erőűszakos bíkekötűs vóűt* (Ksz); **2.** szándékát kíméletlenül megvalósító *Nem szeretem az erőűszakos embereket* (Mi)

erőtlen *erőűtlen* [-ebb] mn **1.** nagyon gyenge *Tèjesen erőűtlen vagyok, járni se bírok* (Kf); **2.** bágyadt *Mán a napsugár is erőűtlen, melege nincs* (Mu)

erre *ère, ére* hsz (az ez névm ragos alakja is) **1.** ebben az irányban *Ère gyere, it nincs sár* (Th); **2.** ezen a helyen, környéken *Ère nem vóűt essőű* (Gl); **3.** ennek eredményeképpen *Lett ère ojan nevetűs, hogy no* (Tg) [] *Ère kokas, ère tyuk, àra van a gyalogut!* 'mondóka gyermekek kibékítésére' (Tk)

erre-arra *ère-àra* hsz több különböző irányban *Ère-àra jártunk a tehennè a mezőűn* (Tk)

errefelé *èrefelé, èrefele* mut hsz **1.** kb. ebben az irányban *Kerűűjjetek èrefele, hogy ne kèjen a lapozsba hàjtani* (Rf); **2.** ezen a környéken *Èrefele nem szokás fàrsangōni* (Ge)

érsek *érsek, jèrsek* [-et, -ek, -je] fn (rég) több egyházmegyére felügyelő püspök *Az jèrsek magosab rangú a püspöknè* (Bs)

ért *ért* [-ek, -él, -ett] ige **I.** ts **1.** tisztán hall vmit *Nem értem, mit mondó* (Hr); **2.** vminek az értelmét felfogja *Mos mán írtem, minek jött ű ide* (R); **3.** vmilyen jelentést tulajdonít vminek *Én esz nem ára értem, hogy nem kē neki adni* (Tú); **4.** tudja vminek az okát *Most mán értem aszt a nagy jóindulatot!* (T); **II.** tn **1.** ~ vmihez: tudja hogyan kell vele bántani *Ű igen értett a lovakho* (Vr); **2.** ~ vmely nyelven *Nem értek csehül* (Si); **3.** ~ vkinek a nyelvén: tudja hogyan kell vkivel beszélni, hogy befolyásolhassa *Majd én beszélek vele, én értek a jányok nyelvén* (Ts) [] *Szót ért vkivel* 'megbeszél vmit, egyezsége jut vkivel' (Si); *Ért a szóból* 'egyszerre megérti, tudomásul veszi' (Rf); *Érti a mógygát* 'tudja, hogyan kell vmit gyorsan ügyesen elintézni, megcsinálni' (Th); *Annyit ért hozzá, mint a tyuk az ábécéhez* 'semmit sem ért hozzá' (Fr)

érte *érte*, *írte* szragos hsz **1.** vmiért cserébe *Adok írte neked ety kiskutyát* (Si); **2.** vkinek, vminek az érdekében *Érteteg dőygosztam egész jóletembe* (K); **3.** miatta *So-se busúj írte, lesz még neked ojan* (Ko)

értehetetlen *értehetetlen* [-ebb] mn nem érthető *Ojan érthetetlenül motyog az ora alatt* (M)

érték *érték*, *írték* [-et, -ek, -e] fn **1.** becs *Nem vóyt mán akkor semmi értékke a pénznek* (K); **2.** értékes dolog *Eggy-egy nagyobb üzledbe sok írték van* (Hl)

értékel *értékel*, *értékkel*, *értikél* [-ek, -sz, -t] ts ige **1.** értékes volta miatt megbecsül *Nem tutta írtékelní a két öreg munkáját* (P); **2.** vminek az értékét megállapítja *Kétezer rubere írtékelték a házat* (G)

értékes *értékes*, *írtes* [-ebb] mn (vál) drága, sokat érő *Igy élherdálni azokat az írtékes butrokat!* (Tg)

értékesít *értékesít*, *értékesít*, *írtesít* [-ek, -el ~ -sicc, -ett] ts ige (vál) elad, pénz-zé tesz *Hijába a sog gyömőűcs, ha nem lehet értékesíteni* (Z)

értekezlet *értekezlet*, *értékezlet*, *írtekezlet* [-et, -ek, -je] fn (új) tanácskozás, megbeszélés (vmely szervezetben) *Az elnök értekezletem van* (Ts)

értelem *értelem* [-lmet, -lme] fn **1.** a tudatos gondolkodás, ész *Józan értelemmē nem lehet eszt fēfogni* (M); **2.** logikus összefüggés a dolgokban *Csag beszil, de semmi értelme a beszíggýinek* (Pk); **3.** értelmes cél *Semmi értelem sincs tagadni* (Ti)

értelmes *értelmes* [-en, -ebb] mn **1.** jó felfogású, jó eszű *Értelmes gyērmek* (Ah); **2.** jól érthető *Beszíjj értelmesen, hogy mindenki megérce, amit mondól* (Te)

értelmetlen *értelmetlen* [-ebb] mn **1.** céltalan ésszel ellenkező *Minek ez az értelmetlen szigorúság?* (Tú); **2.** nehezen érthető *Valami ojan értelmetlenül beszil, hogy nem lehet megérteni* (Mi)

értelmiség *értelmiség*, *értelmisjég*, *értelmiség* [-et, -e] fn (új) szellemi munkával foglalkozó társadalmi réteg *Ű is az értelmisikhez tartozik, mer ot van kösztök* (Sz)

értésít *értésít*, *értésít* [-ek, -el ~ -sicc, -ett] ts ige tájékoztatásul közöl *Értésítetjék a szüleejű, hogy meksebesült* (Ti)

értésítés *értésítés*, *értésítjés*, *értésítés* [-t] fn vmiről értesítő hivatalos irat *Mekkaptá az értesítjést, hoty kjész az ullevél* (Fra)

értésítő *értésítő*, *értésítő* [-t, -k, -je] fn (rég) iskolai bizonyítvány *Tiszta ötös van a értesítőjibe* (Bs)

értésítőlap *értésítőlap* [-ot, -ok, -ja] fn értesítvény *Rá van írva az összeg az értesítőlápra* (Pk)

értet *értet*, *írtet* [-ek, -el ~ -tecc, -ett] ts ige **1.** úgy tart vmit, hogy az vmihez ér *Ne írtezd a foró masinához a kezéd!* (Kg); **2.** (tn) (rég) érintési szertartást végez *Mink is vóytunk Póycson értetni* (R)

értetközlik *értetközlik* [-ök, -öl, -ött] tn ige érintési szertartást végez *Póycson egész éjccaka fem vóytunk, hoty tuggyunk értetközni* (R) Vö. értet²

értetlen *értetlen* [-ebb] mn **1.** nehéz felfogású *Ne legyē ojan értetlen, mer kikacagnak* (Ka); **2.** értelemetlen *Ijen értetlen vērseket minek tanulni?* (Kg)

értetődik *értetődik* [-ött] tn ige magától ~: nyilvánvaló *Magátú értetődik, hoty tik is mennyetek* (J)

érthető érhető [-en, -bb] mn amit megérthetünk *Igy már sokkal érthetőbb a dolog* (Gy)

érvágás érvágás, érvágás [-t] fn a vérbőség csökkentése az ütőer felnyitásával gyógyítás céljából *Ezen má csak az érvágás segítne* (Vs)

érvény érvény, érvény, érvény, érvény [-t, -e] fn vminek az érvényessége *Az a törvény má nics érvénybe* (Pf)

érvényes érvényes, érvényes, érvényes, érvényes [-en, -ebb] mn **1.** érvényben lévő *A szerződés nem érvényes* (Pk); **2.** jogosan használ *Meddig érvényes a havi-jegy?* (Z); **3.** igaznak tekintett *A sok tanú közül ety se volt érvényes* (G)

érvényesül érvényesül, érvényesül, érvényesül, érvényesül [-ök, -sz, -t] tn ige boldogul, képességeit eredményesen használja *It nálunk nem tudott érvényesülni* (Fra)

érzékeny érzékeny, érzékeny, érzékeny [-en, -ebb] mn **1.** külső ingereket fokozatosan érzékelő *Nagyon érzékeny bőre van* (Fra); **2.** gyengéd érzésű, könnyen értődő *Minek vagy ojan érzékeny, fél se kéne neked venni, nemhogy sírni ijekir* (Bf)

érvés érvés, érvés, érvés [-t, -ek, -e] fn **1.** vmilyen inger keltette érvés *Az ütőtű még most is ojan furcsa érvés van az órdalomba, ojan nem józ it nekem* (Ts); **2.** érvés *Nincs abba az embérbe semmi érvés, a saját puját se szereti* (Fra); **3.** sejtalem *Az az érvésem, hogy nem jönnek ē* (Pf)

érvéstelenít érvéstelenít, érvéstelenít, érvéstelenít [-ek, -el ~ -nicc, -ett] ts ige (új) (orv) érvéstelenít tesz *Májd az orvas érvésteleníti, nem fok fájni* (Fra) Vö. **elzsibbaszt**

és és ksz (vál) **1.** (mellérendelő mondatrészek, tagmondatok összekapcsolására) *Éz és főz köztök a külömpség* (Tk); **2.** msz-szerűen (indulat kifejezésére) *És nem fog rám hágnai a szentnek se!* (Kg); **3.** msz-szerűen (fölnyes válaszban) mit törődöm vele *És osztán, kinek mi köze hozzát* (R)

esedékes esedékes, esedékes, esedékes [-ebb] mn a közeljövöben várható *Má lasan esedékes lessz a nyugdíj* (Bo)

esedezik esedezik [-ek, -él, -ett] tn ige **1.** (vál) könyörögve kér *Esedezük a józ Isten-hez meg a Szüz Márijához, hoty segicse meg* (Ti); **2.** esik egy-egy kisebb eső *Hát esedezik, de egy valamirevaló esső nem esik, pedig asz kéne* (Tát)

eseget eseket [-ett] tn ige (eső) csendesen v. néha-néha esik *Akkor eseketett, mindeg vittem magammá essőköpenyt* (Csp)

esemény esemény, esemény, esemény [-ek, -t] fn fontos eset *Nagy esemény a lagzi* (Np)

esenc esenc [-et, -ek, -e] fn essencia *Van sokféle esencem, adok, ha ké* (Te)

esendő esendő [-bb] mn (vál) gyarló *Az ember esendő, de józ az Isten* (Ge)

esernyő esernyő [-t, -k, -je] fn eső elleni védő ernyő *Mán két esernyőt ēhagytam* (Bó)

eset eset [-et, -ek, -e] fn **1.** kisebb (személyes vonatkozású) esemény *Uty történt az eset, hogy bementünk meginni egy decit* (Ng); **2.** elintézendő ügy, dolog *Ez nehéz eset lessz* (Si); **3.** olyan helyzet, amelyben előfordulhat vmi *Még nem volt rá eset, hogy én reggē fē ne köttem vóna* (Th)

esik esik [-ek, -él, -ett] tn ige **1.** a levegőben lefelé zuhan *Bomba esett a házunkra* (H); **2.** (csapadék) hull *Esik a hó* (M); **3.** egyensúlyát veszve elbukik *Mék hanyott esik itt* (Tát); **4.** vkinek ~: ráförmöd *Nekem esett, hoty hun vótam ijen sokáig* (Bk); **5.** vhová kerül, jut *Messzi esett a szülőfalujátú* (Rf); **6.** vmilyen irányban, vmilyen távolságra van *Gálóc āra esik, nyugat fele* (Csl); **7.** vkire ~: elosztáskor részként jut vkinek *Annak a fele rám esik* (Sz); **8.** történik *Nagy baj nem esik, ha nem híznak meg* (Kg); **9.** keletkezik, létrejön *It valami hiba esett* (G); **10.** vhogyan~: vmilyen érvést okoz *Zokul eset neki, hogy nem szóglitottatok meg* (Or) [] *Nehezen esik 'nehéz'* (Tát); *Nehezére esik 'terhes neki vmi'* (R); *Teherbe esik 'állapotos lesz'* (F); *Tévedésbe esik 'téved'* (Sz); *Keze ügyibe esik 'könnyen elér'* (Sz); *Ahogy esik úgy puffan 'mindegy hogyan sikerül a dolog'* (Csl); *Nem esik messze az alma a fájátú 'agyerek szülei természetét örökl'* (Rf)

esket *esket* [-ek, -el ~ -kecc, -ett] ts ige (pap) a házasulandókat összeadja *Ki fog i üköt esketni?* (Th)

eskü *eskü* [-t, -je] fn 1. vmely fontos, szent dologra hivatkozó ünnepélyes kijelentés *Esküvel vallotta, hogy nem ű tette* (Ksz); 2. eskütétel *A katonák letették az esküt* (S) [] *Esküt tesz vmire* 'vminek a megtartását esküvel fogadja' (R); *Eskü alatt vall* 'megesküszik, hogy a vallomása igaz' (Sze)

esküdik *esküdik*, (vál) *esküszik* [-ök, -öl, -ött] tn ige 1. állítása igazságát esküvel erősíti meg *Az anyám íretire esküttem, mékse hitte* (Si); 2. esküvel fogadja, hogy megtesz vmit *Hűséget esküttek egymásnak* (D); 3. házasságot köt *Nem esküttek pap előtt* (Kh)

esküdözik *esküdözik* [-ök, -öl, -ött] tn ige többszöri esküvel könnyelműen fogadkozik *Hogy esküdözött, hogy mek fog becsünni!* (Fo)

esküszegő *esküszegő* [-t, -k] fn (vál) aki esküjét megszegte *Esküszegők vatytok mind, minden férfi* (Kb)

esküszik l. **esküdik**

esküvő *esküvő* [-t, -k, -je] fn a házasságkötési cselekmény *Az esküvőre nem megyünk, csak majd a lakadalomba* (J)

ésna *ésna* hsz *hogy Asz monta, ésna emegyünk nállatok* (Mf)

eső *esső*, *eső* [-t, -k] fn vízcseppek alakjában hulló csapadék *Nagy essők vótak a nyáron* (Gy) [] *Esső után kőpönyeg* 'késő az óvatosság' (Sza); *Az esső se mos-sa le rulla* 'örökre rajta marad, nem tudja tisztázni magát' (Tát)

esőkőpeny *essőkőpeny*, *esőkőppen* [-t, -ek, -nye] fn eső ellen védő vízhatlan köpeny *Vid magadda az essőkőppenty* (Bo)

esős *essős*, *esős* [-ebb] mn esőben gazdag *Most ijen esős nyárok vagynak* (Bat)

esőszél *essőszél*, *esőszél* [-szel, -szel-ek] fn esőt hozó, az esőt megelőző szél *Ez mán ojan esőszél, minygyán esni fog* (Np)

esperes *esperes* [-t, -ök, -je] fn (rég) egyházmegyei kerületi vezető pap *A mi papunk esperes vót* (Csl)

este *este* hsz és fn I. hsz a naplemente utáni napszakban *Este kísőn jöttek haza*

(Ng); II. fn a sötétedéstől az éjszakáig tartó napszak *Tavaszkör rövid az este* (Hl) [] *Estire jár* 'esteledik' (S)

estefelé *stefelé*, *estefele* hsz esteledéskor *Estefele mán hüvös van* (Vs)

esteledik *estledik* [-ek, -el, -ett] tn ige 1. (alanytalanul) közeleg az est *Novembêre má korán esteledik* (Or); 2. ott~: ott éri az este *Ēmentünk a sőggorhoz oszt ott esteletünk* (Bs)

esteli *esteli*, *estéli* mn esti *estéli harangozásik kapátunk* (Fp)

estelig *estelig*, *estélig* hsz estig *Kísőő estélig mulattak* (Bf)

esti *esti* mn 1. este lévő, megjelenő, szokásos *Mán fejött az esti csillag* (Cse); 2. este végzett, akkor lefolyó *Esti iskolába járt* (Bo)

estig *estig* hsz az est beálláig *Estig mekapáluk eszt a darabot* (Ts)

estike *estike* [~t, ~k, ~je] fn este illatozó dísznövény: *Hesperis Véttem estikét is* (S)

estünnet *estünnet* hsz estefelé *Estünnet jött is ety kiz borullat, de csak nem esett* (F)

ész *ész* [eszet, esze] fn 1. értelmi képesség *Élment a józan esze tán* (E); 2. tudat, figyelem *Látod, mán kihagy az eszem* (Gl); 3. vmely közösség legokosabb embere *Ű vót az osztáj esze* (Ko) [] *Eszibe jut* 'felmerül az emlékezetében' (Csp); *Elmegy az esze* 'elvész a józan ítélőképessége' (Ge); *Kimegy az eszéből* 'elfeledkezik róla' (Tát); *Máson jár az esze* 'nem figyel oda' (Sz); *Valaki, valami jár az eszébe* 'vki, vmi foglalkoztatja' (Ko); *Megáll az esze* 'elképed' (Ki); *Eszénél van* 'értelmi képességeinek birtokában van' (Ke); *Ész nélkül* 'kapkodva, értelmetlenül' (F); *Esze ágába sincs* 'nem szándékozik vmit megtenni' (Csp); *Fog, vág az esze* 'éleseszű' (Kd); *Annyi esze sincs, mint ety tyuknak* 'nagyon buta' (Ke); *Hét esze van* 'furfangos, ravasz' (R); *Vág az esze, mint a beretva* 'igen éleseszű' (Z); *Ésszel él* 'használja az eszt' (Th); *A maga esze után* 'mások befolyása alatt áll' (Bk); *Eszet ad neki* 'felvilágosítja, tudtára adja' (Th)

esz *esz* [evett] ts ige 1. mar, pusztít *Min-dent a rozsdá esz, nem törődik vele sénki* (Ko); 2. emészt, gyötör *Éngem esz meg a mőreg, evē a latorrā* (Bsz)

észak *észak* [-ot] fn **1.** a sarkcsillaggal jelzett égtáj *Észak felől fúj a szél* (Ki); **2.** az Északi-sark felé lévő táj *Valahol északon dolgoznak* (V)

északi *északi* [-bb] mn **1.** északon lévő *Az északi városogba mindjég visznek friz zőűccsjeget* (M); **2.** északról jövő, onnan származó *Északi szél fúj* (Fo)

északkelet *északkelet* [-et] fn észak és kelet közti égtáj *Északkeletre níz az abla-kunk* (Csl)

északnyugat *északnyugat* [-ot] fn észak és nyugat közti égtáj *Tüüllünk északnyugatra van az ērdőű* (Kg)

eszácjg *eszácjg, eccácjg, ekszacjg, esz-cág* [-ot, -ok, -ja] fn evőeszköz *Az eccácjg az asztalon van* (Fr)

eszeget *eszeget, ēszēget* [-ek, -ēl ~ -gecc, -ett] ts és tn ige lassan, időtöltésből eszik vmit *Ēn egisz nap ēszēgetek eszt-aszt, ebíd, vacsora nem is kē* (S)

eszemiszom *eszemiszom* [-ot, -ok] fn nagy evéssel-ivással járó mulatság *Lessz akkor nagy eszemiszom, dárídőű* (Ah)

eszencia *eszencia, esszencia* [-'t, ~'k, ~'ja] fn **1.** vmely jellegzetes aromát tartalmazó kivonat *Teszünk a pájinkába ety kis esszenciját, mek szirupot, oszt likör lessz* (Bk); **2.** tömény ecet *Az eszenciját fē kē higítani* (Bá) Vö: **esenc**

eszés *eszés, eszēs* [-ebb] mn okos, értelmes *Eszēs gyerek sok van az ēsōű osztájba* (Bú)

eszeveszett *eszeveszett* [-cn, -ebb] mn dühében erős túlzásokba csapó *Ez az eszeveszett embēr mindenre kēpes* (J)

eszik *eszik, ēszik* [-ek, -ēl, -ett ~ evett] ts ige **1.** táplálékot vesz magához *Et mán apám?* (Csn); **2.** nagy mérétkben nyű, fogyaszt vmit *A téglahordás eszi a kesztyűt* (H) [] *Abbú nem eszē* 'nem részesülsz belőle' (G); *Nem kér enni* 'nincs vele baj, nem okoz gondot' (Th); *Ijet még nem ettem* 'ilyet még nem tapasztaltam' (Sz); *As se tuggya, eszike vagy isszák* 'fogalma sincs róla' (Sza)

eszkábál *eszkábál, eszkabál* [-ok, -sz, -t] ts ige hevenyészve összeállít vmit *Ēszkábá-*

tunk ety kunyhóűt, abba húzóűttunk meg (Sze)

eszkimó *eszkimóű* [-t, -k, -ja] fn **1.** eszkimó ember *Az eszkimóűk északon laknak* (Tú); **2.** barna süteménytészta ujjnyi vastag fehér krémmel és csokoládébevonattal a tetején *Eszkimóűt fogok sütni* (Bs); **3.** csokoládémázzal bevont fagylalt *Mekhütötte a tōrkát az eszkimóű* (Kf)

eszme *eszme* [-'t, ~'je] fn eszme, öntudat *Ojan rosszul lettem, hogy ēveszettem az eszemet* (Mf)

eszmél *eszmél, eszméll* [-ek, -sz, -t] tn ige **1.** eszméletén van *Annyira rosszul van, hogy nem is eszmél* (Rf); **2.** öntudatra ébred *Mán nem vóűtam ojan kizsgyērmek, kesztem eszmélni* (Or)

eszmélet *eszmélet, eszmélet* [-et, -e] fn a rendes lelkiállapot, amelyben az öntudat működik *Eszméletím vóűt vígig, ugy is hāt meg* (Bf)

eszméletlen *eszméletlen, eszméletlen* mn aki eszméletét veszítette *Eszméletlenül tanáltuk, ot fekűtt a pitvar főűggyín* (Ko)

eszren *eszren* [-t, -ek, -je] fn széna-száritó ágasfa *Beázott az eszren* (Csn)

észrevesz *észrevesz* [-ek, -ēl, -vett] ts ige **1.** meglát vkit, vmit *Ēszrevettem, hogy ētojik a fejír tyuk* (Tk); **2.** megérez, felfog *Ēszrevettük, hogy nem igazat mondok* (Tk); **3.** rádöbben, ráeszmél *Azon vettem magam észre, hogy mán én is ugy beszjēlek, mint ű* (Bs) [] *Eszreveszi magát* 'rádöbben vmire, felismeri a helyzetet' (F)

észrevétlen *észrevétlen* [-ebb] mn amit nem vesznek észre *Ēszrevétlenül bejött a szobába* (Tát)

eszrő *eszrőű* [-t, -k, -je] fn ágasfa *Kinn ā csupōr āz eszrőűn* (Nd) Vö: **eszterő**

észt *észt, eszt* mn és fn **I.** mn az Észtor-szágbán élő (nép), ill. ehhez tartozó, vele kapcsolatos *Mektanűt esztűl is* (H); **II.** fn *észt személy Három észt is vóűt velük* (Kg)

esztelen *esztelen* [-ebb] mn **1.** akinek józan nincs esze, az ilyenekre jellemző *Eszte-lenűl viselkedett, most vam mit szjēgyēni* (Kb); **2.** értelmetlen *Minek az az esztelen pazarlás!* (Kf)

eszténa *eszténa, eszténa* [-'t, ~'k, ~'ja] fn **1.** juhok karámja a legelőn *Hajzs be a juhokat az esztenába* (Vs); **2.** juháskunyhó *Az eszténába hatytam a tarisznját* (Sz)

esztendei *esztendeji* mn évi *Két esztendeji minkám vm benne* (Rf)

esztendő *esztendőű* [-t, -k, -je] fn év *Eggy esztendőű töjött ē azóyta* (Pf)

esztendőš *esztendőűš* mn **1.** (vhány) éves *Tiz esztendőűš se vóytam, mikor kivettek az iskolábú* (Kf); **2.** egyéves *Esztendőűš korodba mán jártá* (Bs)

eszterág *eszterág, eszterák* [-ot, -ok, -ja] fn (rég) gólya *Láttuk eszterák fjészket* (fra)

esztere *eszter* [-'t, ~'k, ~'je] fn **1.** szénakazal *Djélutám megyünk eszterét rakni* (F); **2.** szemestermény kévéből rakott asztag *A buzágy gyorsan ki kē csjépēni, mer beázik az esztere* (F) Vö: **eszterő**

esztergál *esztergál* [-ok, -sz, -t] ts ige esztergályos *Mindjék ketten esztergálnak* (Nbe)

esztergályos *esztergályos* [-t, -ok, -sa] fn esztergán dolgozó munkás *Eszt a butorokot az esztergályos csinálta* (Be)

esztergályoz *esztergályoz* [-ok, -ol, -ott] ts ige esztergával megmunkál *Esztorgályozok neked ety szib guzsòjpcáct* (Kg)

esztergapad *esztergapad* [-ot, -ok, -ja] fn eszterga *Az esztergapadon figyelmesen kē dóygozni* (Tk)

eszterha *eszteha* [-'t, ~'k, ~'ja] fn eszterhéj *Mán csepeg az eszterha* (T)

eszterhéj *eszterhéj* [-t, -ak ~ -ek, -a ~ -e] fn a tető eresze *Fészket rakott a fecske az eszterhéj alatt* (Np)

eszterő *eszterőű* [-t, -k, -je] fn takarmány, orda, sajt szárítására, edények tartására való ágasfa, ösztörű *Tet ki a csuprokot a eszterőűre* (Vs)

esztike l. ösztöke

esztovát l. esztováta

esztováta *esztováta, esztaváta, esztaválta, eszváta* [-'t, ~'k, ~'ja] fn szövöszék *A szomszjédnak van esztovátája* (Tk) Vö: **szátva**

esztrádzene *esztrádzene* [-'t, ~'k, ~'je] fn tánczene *A lakadalomba esztrádzene vóyt* (Ti)

esztrenga *esztrenga, eszrtonga, oszt-ronga* az akol elkerített juhfejő része *Osztrongára kē hajtani a juhokat, mēr este lessz* (Sz) [] *Esztrongára vesz 'összeszid, felelősségre von'* (R)

esztrengál *esztrengál, esztrongál, oszt-rongál* [-ok, -sz, -t] ts ige vkit szidalmaz, megfegyelméz *Az annya nem njészte jóy szemmel, hogy a fija hozzám jár, minden este esztrongálta* (Kf)

esztrő *esztrőű* [-t, -k, -je] fn ösztörű *Esztrőűn száritottuk a szjénát* (D)

etazsér *etazsēr, etazsér, etuzsēr, etazsír, etázsir* [-t, -ok, -ja] fn **1.** polc *Tegyük fel fāra az etazsért* (Pk); **2.** polcos szekrény, kredenc *Az etázsín edinnvē vam berakva* (S)

etazsírka *etazsírka, etázsírka* [-'t, ~'k, ~'ja] fn (új) könyvespolc *Az etázsírka tele van könyvekkel* (Té)

étel *éjēl, jétel, ítel* [-t, -ek, -e ~ -je] fn **1.** elkészített emneri tálalék *Jóy íteleket főjzögetek* (Pk); **2.** a leves kivételével minden sültöt v. főzött étel *Levest nem főjzstem, csak ítélt* (Sz)

ételes *éjeles, íteles* [-t, -k, -se] fn ételhordó edény *Kilocsōta az éjeles óydalára a levest* (Bs)

ételhordó *éjēlhördőy, jételhördőy, ítelhördőy* [-t, -k, -ja] fn étel hordására használt, összekapcsolható edényekből álló eszköz *Szjép porcelán jételhördőym vóyt* (Be)

ételízesítő *éjēlizesítőű, jételizesítőű, ítelizesítőű* [-t, -k, -je] fn ételek ízesítésére használt ipari készítmény *Nem vóyn vagy egy ítelizesítőűd?* (Ke)

ételmaradék *jételmaradék, ítelmaradék* [-ot, -ok, -ja] fn meg hagyott étel *Az jételmaradjéket a mosljégba öncsük* (V)

eternit *etērnit, eternyit, eternyik* [-et, -ek, -je] fn **1.** cement és azbesztből készült tűz- és vízálló építőanyag, papírcement *Eternygből csatornyát is csinálnak* (Mi); **2.** eternitpala *Erērnnyikkel szerettük vóyna fedni, de nem kaptunk* (Sz)

étet *éjēt, jētet, étet, ítet* [-ek, -el ~ -tecc, -ett] ts ige (tn is) **1.** vkinek az ételt a szájába adogatja *Reszket a keze, de annyire, hogy jétetni kē* (Bá); **2.** vmivel táplál vkit *Halus-*

kával *íteti* az urát (Kg); **3.** állatot élelemmel lát el *Ítézd meg a malacokat* (Ko); **4.** feldolgozó gépbe anyagot adagol *A csíplőőgép* a gépísz *íteti* (T); **5.** rontó, ártó szándékkal etet vkivel vmit *Oszt vigyázz, nehogy ítetni próbájjanak* (Tg); **6.** (szitokként) azt kívánja, hogy egyen meg vmi *A fenével, a ragyával jétette* (D)

etetés *etetés, etetés, éjtetés, ítetés* [-t, -e] fn az a cselekvés, hogy vkit, vmit etetnek *Kesztheted az ítetést* (Br)

etető *etető, jétető, ítető* [-t, -k, -je] fn **1.** anyagot adagoló, továbbító gép, készülék *A mjehek jétetője dészakábú készül, a belője ki vam parafinozva* (Be); **2.** az a munkás, aki a kévéket a cséplőgép dobjába dobja *Az etetőnek vigyázni kel a kezére* (D); **3.** állatok etetésére való alkalmazhatóság *Tegyel eleséget a tyukok ítetőjébe* (Pk)

etiketka *etiketka* [~t, ~k, ~ja] fn (új) áruvédjegy *Hum vagynak a ládákru az etiketkák?* (M)

étkes *éjkes, jétkes, ítkes* [-ebb] mn jó étvágyú *Jó jétkes gyermek a mjenk* (Be)

étkezik *éjkezik, jétkszik, ítkszik* [-ek, -el, -et] tn ige vki vhol rendszeresen eszik *Hol foktok ott ítkezni?* (Ng)

étkü *éjkü, jétkü, ítkü* [-bb] mn nagy ill. kis~: sokat, ill. keveset evő *Nem vagyok jéppen nagyjétkü, de megeszem a porcijómat* (Np)

étlen-szomjan *éjlen-szomjan, jélen-szomjan, ílen-szomjan* hsz éhesen és szomjasan *Nem lehetett el egész nap ílen-szomjan* (Sz)

ettől *ettől, ettü, ettül* mut hsz (az ez névm-től ragos alakja is) **1.** e helytől *Ettül kezgyitek ázni* (Ng); **2.** ettől az időtől, eseménytől *Ettül ógta oszt adok nekik ety kis szemet* (R); **3.** efelől *Na hát ettü mék férhe mehet* (Bá)

étvágy *éjvágy, jévágy, ívágy* [-at, -a ~-ja] fn az az állapot, amikor az ember enni kíván *Mostanába nincs jévágyam* (Fr) [] *A malacom se üssön rád, csak jévágyba* (tréf) 'nagyon nem tetszel, kövér vagy' (Tk)

év *év, éjv* [-et, -ek, -e] fn **12.** hónapból álló időszak *Mán egy éve nem láttuk a fíjút* (Kg)

evangélikus *evangélikus, evangéjlikus* mn a Luthert követő protestáns (egyház, vallás), ill. a vele kapcsolatos *A mi falungba nincsenek evangélikusok* (Si)

evangélium *evangélium, evangélijom, evangéjlijum* [-ot, -ok, -a] fn (vall) **1.** az Újszövetség négy könyvének vmelyike *A Máté evangélijoma szerint vógt a passijó* (R); **2.** miseszakasz, amikor az evangéliumból felolvas a pap *Evángélijumra jertem a templomba* (Bo)

evégett *evégett, evjégett, evigett* mut hsz a dolog végett, e céllal *Hát eviget jöttünk* (Tát)

évelő *évelő* mn áttelelő, nem egynyári (növény) *Az évelő floksz nagyon szép vógt az idén* (Tú)

evés *evés, evjés, evís, evís* [-t, -e] fn az a cselekvés, hogy vki, vmi eszik *Nem birom nízni az evísit, ugy eszik, mint a disznó* (Ke) [] *Evís közbe jön meg az ítvagy 'akkor jön meg a kedvük vmihez, ha már hozzákezdünk'* (Tát)

éves *éves* [-en] mn **1.** (bizonyos számú) évet betöltött *Öt éves mullott a fíjam* (T); **2.** (bizonyos számú) év óta megjövő *Meddik fogó még ebbe a kilencéves kabádba jární?* (R)

evez *evez* [-ek, -él, -ett] tn ige vízi járművet evezővel hajt *Evez oda a parthó* (Ti)

evező *evező* [-t, -k, -je] fn (mn-i ign is) vízi jármű hajtására való lapátszerű eszköz *Eltört az evező nyele* (Tú)

évforduló *évförduló, éffördulló* [-t, -k, -ja] fn vmely esemény évenként visszatérő dátuma *Nemsokára házassági éffördullógnk lessz* (Bo)

évi *évi* mn **1.** egy évre szóló, jutó, vonatkozó *Még a múlt évi tertijsbü valóg* (P); **2.** (bizonyos számú) évig tartó *Sok évi munkát öltiing bele az ípúkezisbe* (Gl)

evickél *evickél* [-ek, -sz, -t] tn ige (vízben) végtagjaival kapálózva nagynehezen halad *Ott evickél a mije* (Kd)

évődik *évődődik, jévődődik, ívődődik* [-ök, -öl ~ -vöcc, -ött] tn ige **1.** játékosan tréfálkozik *Ne ívődöggy a val a kisjányyā, puja még* (Ng); **2.** tépelődik, rágódik *Na, most ezen fogöl jévődödni* (Csp)

evőeszköz *evőűeszköz* [-t, -ök, -ze] fn (vál) étkezésben használt eszköz *Nincsenek most ojan ezüst evőűeszközök* (K)

evőkanál *evőűkanál* [-t ~ -nalat, -ok ~ -nalak, -ja ~ -nala] fn **1.** leveseskanál *Tejät evőűkanállal?* (Tg); **2.** amennyi ebbe belefér *Vegyél be egy evőűkanál mizet* (Sza)

evőke *evőűke* [-t, -k, -je] fn (tréf) száj *Nyis ki szípen az evőűkédet!* (Pk)

evőszék *evőűszék* [-et, -ek, -je] fn (rég) asztalszék *Az evőűszéket mán nem használjuk* (Té)

evvel *envē, evēl* mut hsz (az ez névm -vel ragos alakja: is) rögtön, ezután *Igen, hogy ējönnek, asz monta, envē ēment* (Bá)

exkavátor *eszkavátör* [-t, -ok, -ja] fn (új) markolókanalas földmunkagép *Az eszkavátör tiz méter sáncot is kiváj naponya* (Si)

extra *eksztra* [-bb] mn **1.** különleges *Hát ű csak ojan eksztra dögöket vásárol* (Hr); **2.** (kat, rég) kimenőre való egyenruha *A százados mindig eksztra ruhába járt* (He)

ez ez mut névm az itt mutatott, itt lévő (személy, dolog) *Esztet akarta ēvinni* (Bo)

ezekelőtt *ezekeelőtt* mut hsz ezelőtt, régebben *Ezekeelőtt mennyit fontunk, szűtünk* (Csp)

ezeelőtt *ezeelőtt* mut hsz régebben *Ezeelőtt nem vögt ennyi válás* (Mf)

ezeelőttiben *ezeelőttibe* mut hsz ezeelőtt *Ezeelőttibe de sokat jártung búcsúra!* (Sza)

ezeelőtties *ezeelőttijes* [-en] mn régies *Mán kevesen beszélnék ijen ezeelőttijesen* (Hl)

ezeelőttökön *ezeelőttökön* mut hsz ezeelőtt *Ezeelőttökön sokat jártung Zsúrkra almajír* (Cs)

ezenközben *ezenközbe* mut hsz (vál) eközben *Mostuk a fonalad, de ű ezenközbe egyre szaladgát a gyērmekhe* (Kf)

ezentúl *ezentúl* mut hsz mostantól kezdve *Ezentul másképp lessz* (Té)

ezer *ezēr* [ezret, ezek] tőszn **1.** tízszer száz *Ezer rubellē tartozik nekem* (Ah); **2.** ezrek, több ezer személy *Ezrek pusztútak oda a háboruba* (F); **3.** nagyon sok *Nekem ezer döggom van* (K)

ezerjő *ezērjő* [-t, -k, -ja] fn **1.** sárgászöld bogyójú szőlőfajta *Szjépen terem az ezērjő* (K); **2.** ebből készült bor *Csak ezērjőt ittunk* (Rf)

ezerjőfű *ezērjőffü* [-vet, -ve] fn apró rózsaszín virágú gyógynövény : Hentaurium minus *Az ezērjőffü a gyomorra igen jő* (Kg)

ezermeister *ezērmesitēr* [-t, -ek] fn sok mindenhez értő, ügyes kezű ember *Hát az egy ezērmesitēr, a mindent mekcsinál* (Kg)

ezernyi *ezērnyi* mn nagyon sok *Ezērnyi munka van egy ijen gazdaságba* (Bo)

ezért *ezējēr, ezjēr, ezír* mut hsz **1.** emiatt *Ezjēr nem jut időj tanúni* (Bó); **2.** evégett *Házat akár vennim ezír kel a pindz neki* (P)

ezred *ezred* [-et, -ek, -e] fn (kat) az ezredtörzsből és több alosztályból álló szervezési egység *A mi ezredünköt is kivezēnyeltük a frontra* (Bf)

ezredes *ezredes* [-t, -ek, -e] fn (kat) az alezredesnél egy fokkal magasabb rendfokozatú törzstiszt *Vigyágzba az ezredes előtt* (Br)

ezredrés *ezredrész, ezredrjész, ezredrész* [-t, -e ~ -i] fn vminek a nagyon kis hányada *Ezredrész se tuttam elvigezni a munkámnak* (Ti)

ezres *ezres* mn és fn **I.** mn **1.** ezer egyiséget érő, ennyit tartalmazó *Jőv vőyna egy ezres bankő* (Si); **2.** az ezret jelölő *Írj egy ezres számot* (Csp); **II.** fn **1.** az ezres szám *Az ezresbe három nulla van* (Kg); **2.** ezres bankjegynek megfelelő érték *Ezreseket kötöttek mán az őtőyra* (Np)

ezerével *ezrēvel, ezrivel* hsz ezerszámmra, roppant nagy mennyiségben *Ezrivel jöttek a menekültek* (Vs)

ezut l. **ezután**

ezután *ezután*, *ezut* mut hsz mostantól fogva, ezt követőleg *Ezut ém mán fogom tudni, hogy kē vele bänni* (H)

ezüst *ezüst* [-öt, -ök, -tye] fn **1.** szürkés-fehér nemesfém (Ag) *Ezüstbű van a gyēr-*

tyatartóg (Csp); 2. ezüsttárgy *Eldukta az ezüstöt* (Sz)

ezüsthölmi *ezüsthölmi* [-t, -k, -je] fn ezüsthölmi levelű díszfenyő; *Picea pungens Leksze fenyője az ezüsthölmi* (R)

ezüsthölmi *ezüsthölmi* [-et, -ek, -je] fn ezüsthölmi; *Eleagnus augustifolia Az ezüsthölmi igen illatos virágú* (Tg)

ezüsthölmi *ezüsthölmi* [-t, -k, -ja] fn ezüsthölmi *Mek kē pucōni az ezüsthölmit* (Vs)

ezüstlakodalom *ezüstlakadalom* [-lmat, -lmak, -lma] fn a házasságkötés 25 éves évfordulója, ennek megünneplése *Nem régen vőgt az ezüstlakadalmuk* (K)

ezüstös *ezüstös* [-en ~ -ön, -ebb] mn ezüstszínen játszó *Ezüstösön csillog a víz* (Nf)

ezüstpapír *ezüstpapír, ezüstpappír* [-t, -ok, -ja] fn szatyor *Ezüstpappírba van a csokoládé* (Te)

ezüsthölmi *ezüsthölmi* mn az ezüst színére emlékeztető *A nyárfának is ezüsthölmi a levele* (Gu)

fa *fa* [-'t, ~'k, ~'ja] fn **1.** kemény, vastag törzsű növény *Nem tom, nem kéne-é kivágni a fákat* (Tk); **2.** ennek anyaga *A bükknek, a tőgynek irtíkes a fája* (Tg); **3.** tűzifa *Vágy ety kis fát, me nincs mit tenni a tűzre* (Bs) [] *Rosz fát tett a tűzre 'csínyt tesz'* (S); *Naty fába vákta a fejszét 'nehéz dologba kezd'* (Tát); *Nem ojan fábúl farakták 'nem olyan természetű'* (Bk); *Fát vákhacc a hátán 'nagyon béketűrő'* (Sz); *Maga alatt vágja a fát 'önmagának árt'* (Pk); *Nem láti a fáktúl az érdőjt 'a részletekbe elveszve nem látja a lényegét'* (Kg); *Az ember nincs fábúl 'az emberre jellemzőek az érzelemkitörések'* (Bat)

faalja *faajja* hsz annyi gyümölcs, amennyi a fa megrázásakor a földre hull *Fészetem ety faajja díjőgt* (V)

fabatka *fabatka* mn egy fabatkát sem ér: teljesen értéktelen *Nem ír ez mán ety fabatkát se* (S)

faberena *faberena* [-'t, ~'k, ~'ja] fn olyan borona, amelynek fogai fából vannak *Faberenává esz meg nem berenállod, mer igen kemjény* (Bk)

fabrikál *fabrikál, fabrikáll* [-ok, -sz, -t] ts ige (biz, gúny) aprólékos munkával összehátol *Eszt a küsszéket a köjök fabrikálta* (P)

fácán *fácán, fácány* [-t, -ok, -nya] fn színes tollazatú tyúkféle madár: Phasianus colchicus *A kolorádóbugárt csak a fácányok pusztítik* (Sz)

fácánkakas *fácánkakas* [-t, -ok, -sa] fn a fácán hímje *A fácánkokasnak hosszap taluk vagynak a fàrkába* (S)

fácántoll *fácántalu* [-t, -k, -ja] fn a fácánkakas farktolla mint kalapdísz *Fácántalus kalapja van* (S)

fácántyúk *fácántyuk* [-ot, -ok, -ja] fn a fácán nösténye *Rengetek fácántyukot láttam az érdőjbe* (Bcs)

facélia *facélija* [-'t, ~'k, ~'ja] *Két hektár facéliját vetettünk a miheknek* (S)

facsád *facsád* [-ot, -ok, -gya] fn az épület homlokzata *Utóujára kezgyük a facsádott festeni* (Ho)

facsar *facsār, csafār* [-ok, -sz, -t] ts ige **1.** erős csavarással vmiből a nedvességet ki-sajtolja *Gyere mán, segics, mēr nem birom csafāni ezeket a nagy lepedőköt* (Csl); **2.** vmiből bármilyen áron hasznót szerez *Három terméjst is kifacsārnak a kertecskébőjöl* (Bá)

facsaró *facsaróu* mn (mn-i ign is) csavaró *Facsaróu egy víz vagyok* (V)

facsaros *facsaros* mn csavaros eszű, ravasz *Ijjem facsaros embert még nem láttam* (Sze)

fácska *fácska* [-'t, ~'k, ~'ja] fn **1.** fiatal élő fa *Mán lassan tēmőjre fōrdúnak a fácskák* (Tk); **2.** kis fadarab *Tedd a lába alá eszt a fácskát, hogy ne billegjen* (Bf)

facsonk *facsonk* [-ot, -ok, -ja] fn fatönc *Egy naty facsonk marat csak, hoty kivákták a díjőgfát* (Gy)

fadarab *fadarab* [-ot, -ok, -ja] fn fából lehasított, levágott darab *Tígy a tűzre vaty két fadarabot is a szén alá* (Úf) [] *Ojam, mint ety fadarab 'érzéketlen'* (Tát)

faedény *fajedjény, fajediny, fajediny* [-t, -ek, -nye] fn fából készült edény élelmiszernek, ital tartására *Mámma mán a fajedjény kimút a divadbú* (Bú)

fadútés *fadūtjés, fadūtis* [-t] fn tövében lefűrészelt fának a ledöntése *Vigyázzatok a fadūtjésné!* (Np)

faeke *faeke* [-'t, ~'k, ~'je] fából készült kezdetleges eke *Rígen fājekével száqntották* (Br)

fafajta *fafajta* [-'t, ~'k, ~'ja] fn műszaki tulajdonságai alapján megkülönböztetett faanyag *A fafajtától is fūg, meddik fok tātani a butòr* (Mi)

fafejű *faejű, fafejű* mn (pejor) ostoba, nehézfejű *Az is ojam fafejű, mint az apja* (Mu)

fafűtés *fafūtjés, fafūtis* [-t] fn fának tüzelésre való felhasználása *A fafūtjés a leg-bisztosabb* (G)

faggat *faggat* [-ok, -ol ~ -gacc, -ott] ts ige **1.** kitartóan, erőszakosan kérdez *Árú faggatot, hoty hova kjészüllünk* (Cse); **2.** nyomorgat, nyomkod *Ne faggazsd a gyermeket, mer felsir* (Ho)

faggatolódzik *faggatolódzik* [-ok, -ol, -ott] tn ige erőszakosan kérdezget *Mit faggatolódzol, én nem tudok semirű semmit!* (Rf)

fagomba *dagomba* [~'t, ~'k] fn fán termő, ehető gomba, taplógomba : *Crifola sulfurus* *A fagombát legjobb darávā főzni* (Rf)

fagy¹ *fagy, fagyik, fagy, fagyik* [-ok, -ol ~ -sz, -ott] tn ige 1. (alanytalan) a hőmérséklet 0° alá süllyed *Már ety hete erősen fagyik* (Nbe); 2. hidegben keménnyé dermed *Kemínyre fagyott a szalona* (Tg); 3. megfagyva vmihez odatapad *A kilincshesz fagyott a kezem* (Tát) [] *Majd, ha fagy, hóg lesz nagy 'sohanapján'* (Bs)

fagy² *fagy, fagy* [-ot, -ok, -a] fn 1. 0 fok alatti hőmérséklet *Mék tavaszkor is fagyok vótak* (Ts); 2. fagyá dermedt állapot *Csupa fagy a föld* (Tk)

fagyal *fagyál, fagyálka, fagyar* [-t, -ok, -ja] fn fehér, bugás virágzatú cserje : *Ligustrum* *A fagyált sövénynek is ütetik* (Bs)

fagyalka *fagyálka* l. **fagyal**

fagyar *fagyár* l. **fagyal**

fagyás *fagyás, fagyás* [-t, -a] fn 1. (természetben) fagyott állapot *Az iccaka fagyás lessz* (Mi); 2. fagyból keletkező viszkető duzzanat *Ugy viszket nekem ez a fagyás a lábomon* (Bf)

fagyaszt *fagyaszt, fagyaszt* [-ok, -ol, -ott] ts ige előidézi, hogy vmi megfagyjon *Figyasztik a hust, hoty tovább elájjon* (Si)

fagyasztott *fagyasztott, fagyasztott* mn (mn-i ign is) fagyasztással tartósít *Én szeretem a fagyasztot halat* (Fp)

faggyú *faggyú* [-t, -k, -ja ~ -gya] fn a kérődző állatok zsírja *Eszti a faggyuját is ki kel olvasztani* (E)

faggyúgyertya *faggyúgyertya* [~'t, ~'k, ~'ja] fn faggyúból készült gyertya *Faggyúgyertyánál fontunk, vartunk* (Dr)

fagyi *fagyi* [-t, -k, -ja] (új) fagyalt *Vettem két fagyit* (Bo)

fagykár *fagykár, fagykár* [-t, -ok, -ja] fn veteményesekben a fagy okozta kár *Naty fagykára vótt a kólhoznak az idén* (Sz)

fagylal *fagylal, fagylal* [-ok, -sz, -t] ts ige okozza, hagyja, hogy megfagyjon *Mit fagylalod magad ebbe a hidek szélbe!* (Sz)

fagyalt *fagyált* [-ot, -ok, -tya] fn gyümölcsleából és tejszínből készült fagyasztott édesség *Nyáron mindjék csak a fagyaltot enném* (Bo)

fagyóka *fagyóka, fagyóka* [~'t] fn ónos eső *Sikos lett az út, hogy ráesett a fagyóka* (Sz)

fagyos *fagyos, fagyas, fagyos* mn 1. keményre fagyott *Mék fagyas a föld* (Vs); 2. nagyon hideg *Esik a fagyos esső* (Bcs); 3. fázékony, fázós *Én igen fagyos vagyok, szeretem a meleget* (R)

fagyoskodik *fagyoskodik, fagyoskodik, fagyaskodik* [-ok, -ol ~ -sz, -ott] tn ige hidegtől szenved *Mennyit kē fagyaskodni a ripavájássā* (Vs)

fagyosszent *fagyosszent, fagyasszent, fagyosszent* [-et, -ek, -tye] fn 1. ~ek: májusi hideg napok *Még ezut jönnek a fagyosszentelek, mék hóg is eshet* (Th); 2. (tréf) fázós ember *Jaj, az ojan fagyasszent, uty fjél a hidektől* (Bá)

fagyöngy *fagyöngy* [-öt, -ök, -je] fn fákön élősködő örökzöld bogvós növény; *Viscum album*; *Loranthus europaeus* *Tönkre tette a tűgyfákat a fagyöngy* (Kg) *Vö: fakín*

fagyöngyvirág *fagyöngyvirág* [-ot, -ok, -ja] fn fagyöngyvirágcsereje; *Dentzia* *Vótt a kiskertyibe kē bokor fagyöngyvirág* (Ti)

fahaj *fahāj* l. **fahēj**

fahamu *fahamu* [-t, -k, -ja] fn fa égetésekor keletkező hamu *A fahamu se mind jógy szapúni* (Gy)

fahasítóember *fahasítóember* [-t, -ek, -e] favágó *El kel hívni a fahasítóembert, mer nincs tűzifa* (Asz)

fahasítókalapács *fahasítókalapács* [-ot, -ok, -csa] fn nagyméretű falkalapács *Csak fahasítókalapáccsā tuttam bevèrni a báltát a fába* (Gy)

fahēj *fahēj, fahīj, fahāj* [-t, -ok, -ja] fn aromás fűszer *Fahājā lehintve szeressük a tējbekását* (Ti)

fahíd *fahid* [-at, -ak, -gya] fn fából épített híd *Vigyázzatok a szekjèrrē a fahidon* (Pf)

fahordókosár *fahördőkosár* [-t ~ -sarat, -ok ~ -sarak, -ja] fn ovális kávájú vessző-

kosár *A fahördőgkosárba ül a tyuk* (Ng)

faiskola *faiskola* [~'t, ~'k, ~'ja] fn facsemeték nevelésére kijelölt terület *It van nem messzi a faiskola* (Bo)

faj *faj* [-t, -ok, -ja] fn **1.** fajta *Ez a kutya nem tiszta faj, valami korcs* (Ko); **2.** család, nemzetség *Pusztúna el a faja is!* (Si)

fáj *fáj* [-t] tn ige fájdalom érződik *Két napja fáj a derekam* (Cse)

fajankó *fajankó* [-t, -k, -ja] fn (tréf, pejor) ostoba, buta férfi *Beszéhecc annak a fajankóknak* (Rf)

fájás *fájás* [-t, -ok, -a ~ -sa] fn fájdalom érzésére *Jár le-fel bennem a fájás* (Sz) [] *Jár, mint a fájás 'cél nélkül ide-oda jár'* (Mcs)

fajd *fajd* [-ot, -ok, -ja] fn a tyúkfélékhez tartozó szürke madár; *Lyrurus tetrrix* *Fajdot ritkán látni a mezőn* (Gy)

fájdalmas *fájdalmas* mn **1.** fájdalmat okozó *A fokhuzás nagyon fájdalmas* (Kg); **2.** fájdalmat kifejező *A fájdalmas szűzmárija vèrje meg!* (Tg)

fájdalom *fájdalom* [-lmat, -lmak, -lma] fn **1.** kínzó testi érzés *Ojan fájdalmaji vó* *ut, hogy alig bíra* (Sze); **2.** nagy szomorúság *Nincs, aki megvigasztálja naty fájdalmába* (Bo)

fájdalomcsillapító *fájdalomcsillapító* [-t, -k, -ja] fn fájást enyhítő gyógyszer *Kjér-jetek valami fájdalomcsillapító* (Bó)

fájdogál *fájdogál, fájdogáll* [-t] tn ige kicsit fáj *Mostanába fájdogáll a lábom* (Np)

fajfa *fajfa* [~'t, ~'k, ~'ja] fn két végén karikába végződő orsó cérna, fonál felgombolyítása *Nekem a szövíshez mék kel száz fajfa cérna* (Sz)

fajfanyica *fajfanyica* [~'t, ~'k, ~'ja] fn orsótartó: faállvány, amely a fonál felvételéskor az orsókat tartja *A fonalvetíshesz fajfanyica kel* (Pk)

fájin *fájin, fain* mn (rég) szép, finom *Fájin ety kisjány, az igaz!* (Or)

fajkutya *fajkutya* [~'t, ~'k, ~'ja] fn tenyésztett, fajtiszta kutya *Fajkutytát nehész szerezni* (Or)

fájlal *fájlal* [-ok, -sz, -t] ts ige fájásra panaszskodik *A fejít fájlája* (Mcs) Vö: fájtat

fájós *fájós* mn fájó *Hogy mennyek oda evvel a fájós lábomná!* (Sza)

fájront *fájront* [-ot] fn a munkaidő vége, a munka abbahagyása *Mennyünk haza, ideje fájrontot csinálni* (Bf)

fajta *fajta* [~'t, ~'k, ~'ja] fn **1.** a fajon belüli kisebb csoport *Krizanrin is van sok fajta* (Si); **2.** rokon közösség *Ojam vó* *ut az egész fajtája, mind* (Vs); **3.** vmely fajtát képviselő egyed *Annya fajtája ez is!* (Tg)

fajtalan *fajtalan* mn a nemi erkölcsöt sértő *Nem álhatom aszt a fajtalan beszígygyít* (Ts)

fajtalankodik *fajtalankodik* [-ok, -ol ~ -kocc, -ott] tn ige olyat mond, tesz, ami a nemi erkölcsöt sérti *Ne fajtalankoggy itt a szemünk látára!* (Cse)

fajtalanság *fajtalanság* [-ot, -ok, -ja] fn természetellenes nmi cselekedet *Az ojem mék fajtalanságra is kjéppes* (Mf)

fajtol *fajtol* [-ok, -sz, -t] ts ige feuchtol, vasalandó ruhát megnedvesít *Fajtòi kè eszt a ruhát, ity ki nem vasalod* (Hl)

fajtolás *fajtolás* [-t, -a] fn a locsolása a hordó melegítése közben *A fajtolásná a dongák èngèdnek* (S)

fajul *fajul* [-ok, -sz, -t] tn ige rossz irányt vesz, elítélendő dologra vetemedik *Odájig nem fajulok, hogy megvèrjem a feleségem* (Ko)

fájvirág *fájvirág* [-ot, -ok, -ja] fn nebántsvirág; *Impatiens* balsamina *A fájvirág egész nyáron virít, ha öntözik* (Sz) Vö: **nenyúljhozzám**

fajzat *fajzat* [-ot, -ok, -a ~ -tya] fn **1.** ivadék *Hogy miféle fajzat, a fene látott ijet!* (Mi); **2.** elvetemült, gonosz ember *Mám megint it van az az ördök fajzat!* (Ko)

fajzik *fajzik* [-ok, -ol, -ott] tn ige úgy változik, hogy a fajra jellemző tulajdonságokat elveszíti *Igen fajzik ez az őszirózsa, mám ety sindzs benne ojan szépek, mint vó* *ut* (R)

fakad *faka, fokad* [-ok, -ol ~ -kacc, -ott] tn ige **1.** (folyadék) felszínre tör *Visz fakad a sziklábú* (Csl); **2.** (növény, rügy) hajtani kezd, megered *Mán fakad a szőőlő* (Bf); **3.** vmire~: érzelem kitör belőle *Ne mond, mer sírva fakadok* (Be)

fakadék *fakadék, fakadík* [-ot, -ok, -ja] fn kelésből kifakadó genny *Óvatosan tőrűd*

le aszt a fakadjékot (Fr)

fakalapács *fakalapács* [-ot, -ok, -ja] fából készült, mindkét végén tömpe bunkójú kalapács *A fakalapácsa vörd be az éket* (Bá)

fakanál *fakanál* [-t ~ -kanalat, -ok ~ -kanalak, -ja ~ -kanala] fn fa főzőkanál *Még a fakanál se ál jógl a kezibe* (E)

fakaszt *fakaszt, fokaszt* [-ok, -ol, -ott] ts ige előidézi, hogy fakadjon *A jó meleg napocska fakasztja a fákat* (R)

fakép *fakéjp, fakjép, fakíp* fn (új) festett falap, amelybe rajzot vésnk *Most igen divatosok a fakjépek* (Np) [] *Fakjépnél hagyta 'szó nélkül otthagyja'* (Tú)

fakéreg *fakéjreg, fakjéreg, fakíreg* [-get, -gek] fn fatörzs, ág kérge *Ojan keminy ez a pogácsa, mint a fakíreg* (Sz)

fakereszt *fakereszt* [-et, -ek, -tye] fn fa sírkereszt *Nekem fakérszt is jó lesz, csak lenne már hamarébb* (S)

fakés *fakéjs* [-t ~ -et, -ek, -se] fn faze-kasszerszám *Éjp kéjné vójt a fakéjs* (Be)

fakin *fakin* [-t, -ok] fn fagyöngy *Tönkreteszti ezeket a fákat a fakin* (Tg)

fakitermelés *fakotermelés, fakitermelés* [-t] fn faállomány ipari célú kitermelése *A fakitermelésné jóll keresnek* (Bú)

fakli *fakli* [-t, -k, -ja] fn lisztesláda *Hozz ety szakajtótu lisztet a faklibú* (Bo)

fáklya *fákja* [-t, -k, -ja] fn **1.** rúd alakú világítóeszköz *Este fájkákkal vonútak fel az iskolások* (Bú); **2.** mécses *Ójzsd el a fákját, mer igem füstöl!* (Tg) Vö: **faszikács**

fáklyásmenet *fákjásmenet* [-ek, -et, -e] fn fáklyás felvonulás *Fákjásmenettē vonútak a hősök sírjáho* (Fra)

fakó *fakóu* mn és fn **I.** mn **1.** bizonytalan, tompa barnás színű *Vójt ety fakóu ökre* (Bs); **2.** színét vesztett, kikopott *Mán ne hord eszt a fakóu keszkenőjt* (D); **II.** fn fakó ló, ökör *Elattuk a fakójt* (Sz)

fakopács *fakopács, fakopáncs* [-ot, -ok, -csa] fn lehasadt fadarabkák, szilánkok *Szedd össze ezeket a fakopáncsokat, jó lesz gērsztőjnek* (Tk)

fakopáncs *fakopáncs, fakopács* [-t, -ok, -a] fn tarkaharkály *Szípen kopog a fakopáncs* (Tg)

fakórózsaszín *fakóruózsaszín* mn halványrózsaszín *Szeretem aszt a szíp fakóruózsaszín ruhágot* (Nd)

fakosár *fakosár* [-t, -ok, -ja] fn fából készült nagy kosár gomba szárítására *A fakosárt kitettem a napra* (Gy)

fakószekér *fakószekēr* [-et, -ek, -je] fn vasalatlan, ökör vontatta szekér *A nyócvanas évegbe jött a lovasszekerek, addik fakószekerek vójtak* (Dr)

fakupa *fakupa* [-t, -k, -ja] fn (rég) fából készült fedeles kupa *Keves nekem ez a fa-kupá bōr* (Nd)

fakutya *fakutya* [-t, -k, -ja] fn **1.** a jégen kis szántalpakon csúszó szék, amelyet a játékos botokkal hajt *Csinálok neket fakutyát* (R); **2.** csizmahúzó *A fakutyán könnyü lehuzni a csizmát* (Np) [] *Vigyorog, mint a fakutya 'bárgyúan vigyorog'* (S)

fal¹ *fāl* [-ok, -sz, -t] ts ige mohón eszik *Uty fālnek ezek a malackák, mintha sose ettek vóyna* (Kg)

fal² *fāl* [-at, -ak, -a ~ -ja] fn **1.** épület merőleges térhatású része *Vakolik a falat* (P); **2.** vmi körül védelmül emelt építmény *Fēmásztunk a vár falára* (Vs); **3.** vminek a meredek oldala *Még a szikla falán is nyőjnek bokrok* (Ts) [] *Falra hányt borsó 'hasztalan beszél'* (Kf); *Majd a fāra mászik 'igen dühös'* (F); *A fálnak is füle van 'kihallgatják, amit beszélünk'* (Tát); *Akár neki mondanám, akár a fálnak 'kár a szóért, mert nincs foganatja'* (Sz); *A fálnak támasztja 'tétlenül ácsorog'* (Bf); *Nem verem a fálnak a fenekem 'nem búsulok miatta'* (Ah); *Fejjē megy a fálnak 'meggondolatlanul cselekszik'* (Tk)

falábú *falábú, falábu* mn **1.** mülábú *Annak van az a falábú ura?* (Pk); **2.** botlábú, táncra ügyetlen *Ne legyél mán ojan falábu, járjad ügyesebben* (Bs)

falalja *falajja* [-t] fn a fálnak a padlat fölötti, gyakran peremben végződő része : kb. 50 cm magasságig *A falajja kikre vam festve* (Pk) Vö: **faltöve**

falals *falas* mn és fn **I.** mn a faltól bepiszkolódott *falas a könyökődön a ruha* (Bó); **II.** fn főműves *A falasok má végeznek*

a munkával (Té)

falangéroskodik *falangéiroskodik* 1. **flangíroskodik**

falánk *falánk* mn mohón evő *Falánk puja ez mind a kettőj* (Gy)

falapát *falapát* [-ot, -ok, -ja] fn faragott lapát szemestermény lapátolására *Vettem ety fälápágtot a bazágrba* (Nd)

falás *falás* [-t] fn 1. mohó evés *Ez nem evís, ha falás* (Sz); 2. falat *Legalább ety falás szalona vóna hozzá* (Pk)

falat *falat* [-ot, -ok, -ja] fn 1. egyszerre leharapható mennyiség *Neked ecs csírkecomb ety falat* (P); 2. ízletes étel része *A legjop falatokat te kapod* (Kg) [] *Szájátol vonnya meg a falatot* 'túlzásba viszi a takarékoskodást' (Asz)

falatozik *falatozik* [-ok, -ol, -ott] tn (ts is) ige (elharapható ennivaló) jóízűen eszik *Kedvönkre falatosztunk a jóy poprigász szalonábúl* (Kg)

falatozó *falatozóy* [-t, -k, -ja] fn (mn-i ign is) hideg ételeket árusító vendéglátó üzem *Beöltünk ety falatozóyba* (Csn) Vö: **zakuszocsna**

falaz *falaz, falazik* [-ok, -ol, -ott] tn ige (argó) hazudik, szédít *Ne falazz, utye hiszem* (Fo)

falazat *falazat* [-ot, -ok, -ja] fn a falak összessége *Mán felhusztuk a falazatot* (Ts)

falbajátság *fälbajáccás* [-t] fn gyermekjáték: a felemelt kar magasságában a falhoz ütögetik a labdát, míg el nem vétik, számolva a visszapattanások számát *Belesültem a falbajáccásba, mē leesett a labda* (Sz)

falc *falc* [-ot, -a] fn lejtés a hordó alján *A hordóynak kis falca van* (S)

falcang *fälcang, färcang* [-ot, -ok, -ja] fn fogó, melynek segítségével a cipész a kaptárára húzza a lábbelit *Hova tetted a fälcangot?* (Pf)

falcangol *fälcangol* [-ok, -sz, -t] ts ige lábbelít a kaptárára húz *Most fälcangolom a cipőjdet* (Té)

falcgyalu *fäldzgyalu, färcgyallóy, fälcsgyalu, falcgyallóy* [-t, -k, -ja] fn hornyoló gyalu *Faldzgyaluvā dóygozik* (D)

falcél *fälcél, färlél* [-et, -ek, -ce ~ -e]

fn ablaküvegezésnél a gitt helyett használt szorítóléc *A kisablakra färlécelt tegyél* (Pk)

falcol *fälcöl, färcöl* [-ok, -sz, -t] ts ige hornyolt fa- vagy fémlemezeket egymásba illesztve összeszerel *Apát tetőjűbádogat fälcöl* (Ksz)

falcoló *fälcoló, färcoló* [-t, -k, -ja] fn (mn-i ign is) bádoglemezek falcolására használt vaseszköz, amelyre az összeillesztendő lemezszeleket ráhajtják *Bádогоzni fälcolóy nekü nem lehet* (Sza)

fals *fäls* l. **fals**

falsol l. **falsol**

faldísz *fäldísz* [-t, -ek, -sze] fn hímzett falvédő *Ety hét alat kívartam ety fäldísz* (Bf)

falevél *fälevél* [-et, -ek] fn élő fa levele *A falevél jóy lesz a tehen alá* (Be)

falfa *fäffa* [-'t, ~'k, ~'ja] fn a szekérkerék küllőit befogó arbronsz-szerű farész *A fälfára húzzuk a ráfot* (Té)

falfehér *fälfehér, fälfehér, fälfehér, fälfehér, fälfehér* mn sápadt arcú *Fälfehér lett az ijeccsékü* (Np)

falfü *fälfü, fälfü* [-vet, -vek] fn falgym; *Parietaria officinalis* *Nagyon elhatálmásodott itt a fälfü* (Bcs)

falgerenda *fälderenda* [-'t, ~'k, ~'ja] fn a falba beépített gerenda *A fälderendák is újak* (Pk)

falikép *fälikép, fälikép* [-et, -ek, -je] fn tájkép v. szenteket ábrázoló festmény *Jóy vón nekünk ez a fälikép, csag drága* (Pk)

falilámpa *fäilámpa* [-'t, ~'k, ~'ja] fn falra erősíthető lámpa *Új fäilámpánk van* (Bo)

falimasina *fälimasina* [-'t, ~'k, ~'ja] fn a falhoz hozzáépített tűzhely *Jóy beválott a fälimasina, jóy meleg van* (Sz)

falióra *fälióra* [-'t, ~'k, ~'ja] fn falra akasztható nagyobb óra *A fälióra kjésik* (HI)

faliszekrény *fäliszekrény, fäliszekrény, fäliszekrény, fäliszekrény* [-t, -ek, -je] fn falra erősíthető v. beépített szekrény *Ott a cukor a fäliszekrénybe* (Rf) Vö: **kasztl**

faliújság *fäliújság* [-ot, -ok, -ja] fn (új) üzemek, intézmények falra függesztett háziújságja *Kitetik űköt a fäliújságba* (Si)

faliváza *fäliváza* [-'t, ~'k, ~'ja] fn falra akasztható, lapos hátú váza *A fäliváza igen*

divatos portjéka (Be)

falka *falka* [-'t, ~'k, ~'ja] fn állatok csoportja *Ety falka kutyát tart a háznál* (Té)

fallangérozik *fallangéjrozik* I. **flangírozik**

faló *faló*, *falú* [-ovat, -ovak, -ova] fn játék: fából készült lovacska *Fogó lovagóni a falovon* (Bk)

falpapír *fàlpapír, falpappír* [-t, -ok, -ja] fn falvédőül használt tapétamintás papír *Mán új falpappir kel a fűtőhöz* (Hl)

falramászó *fárranászó* [-t, -k, -ja] fn repkény *A farramászó mán az gisz ház oldalát befutotta* (Pk)

fals *fàls, fàlcs, fàrcs* mn **1.** hamis (hang) *De fàlsú! danolod* (Si); **2.** téves, helytelen *Nem birom hãlgtatni eszt a fàlcs beszídekert* (T); **3.** rossz, hitvány *Fàlcsra sikerült a tiszta* (Bf)

falsol *falsol, fàlcsol, fàrcsol* [-ok, -sz, -t] tn ige hamisan énekel *Uy fàlcsolsz, hogy nem lehet kibírni!* (Gu)

faltöve *faltöve* (csak szragosan) fn a fal aljának kb. 50 cm magas, párkányszerű kiemelkedése *A faltöve mindjék kjékre vagy szűrkére vam meszëvë* (Cse) Vö: *falalja*

falu *falú* [-t, -k, -ja] **I.** fn **1.** mezőgazdasági jellegű *Köves út visz a faluba* (Tg); **2.** ennek lakossága *Az egész falu beszíli* (Ts); **II.** mn elmaradott gondolkodású *Tiszta falu ez a jány* (Mi) [] *A falu szájára kerül 'az egész falu elmarasztalólag beszél róla'* (Rf)

faluba *faluba* hsz vendégségbe, látogatóba *Gyere hozzánk faluba* (Tg)

falubeli *falubeli, falubéli* mn és fn **I.** mn a faluban lakó, onnan származó *Beszíltem ety falubéli embèrrel* (Kg); **II.** fn ilyen személy *Öszeakat valami falubelijível* (Tát)

falucska *falucska* [-'t, ~'k, ~'ja] fn kis falu *Èrefele sűrőjn vannak a falucskák* (Mi)

falufarka *falufarka* [-'t] fn az a személy, aki mindig a falut járja, nem szeret otthon lenni *Csuda, hogy ithom vaty, te falufarka!* (Csn)

faluhelyen *faluhejen* hsz falun (nem városon) *Faluhejen nem úgy vam, mint városon, nincs nyaralás* (Sze)

falurossza *falurossza* [-'t] fn izgága, duhaj ember, a legrosszabb a faluban *Csak*

ém vagyok ojan falurossza? (Kg)

falusi *falusi* **I.** mn **1.** falun élő, onnan származó *A falusi ember korán kőjl* (Ng); **2.** a falun lévő, rá jellemző *A falusi házak előjt kiskert van* (Pk); **II.** fn falusi ember *A falusiak nem úgy őjtöznek, mint a városon* (T)

falusias *falusijas* mn falusihoz hasonló *Még ojan falusijason őjtöznek* (Kg)

falusi-forma *falusi-forma* mn falusias *Nekik is ijem falusi-fõrma házzok van* (Si)

faluszája *faluszája* [-'t] fn pletykás aszszony *Mám megint it vójt az a vjén faluszája?* (Np)

faluvég *faluvég, faluvjég, faluvíg* [-t, -e ~ -i] fn a falu széle *Ot lakik a faluvégenn* (Ba)

faluzik *faluzik* [-ok, -ol, -ott] tn ige a falut járja *Egész nap faluzik, ithom meg nem mozdít semmit* (Sz)

falvédő *fàlvédő, fàlvjédő, fàlvívdő* [-t, -k, -je] fn a falat szennyeződéstől védő díszes, rendszerint hímzett, négyszög alakú terítő *A fàlvívdőbe is róyszákot vãrok* (S); **2.** faliszőnyeg *A bõgdba szép falvédőkõkaptak* (Kd) Vö: **faldíz**

famézza *famézza, famjézza, famézza* [-'t] fn a fa törzséből szivárgó mézza *A famjézzát a puja megeszi* (Ksz) Vö: **kolduscsipa**

familia *familija* [-'t, ~'k, ~'ja] fn **1.** a család mint nemzetség, mint azonos nevű ivadékok sora *A Gálok igen hires familija* (Nd); **2.** a család és a legszűkebb, név szerinti rokonság *Összeült a familija* (Bs)

famulus *famulus* [-t, -ok, -sa] fn kiségitő, szolga *Esz famulusnak tarcsa magát* (Té)

famunka *famunka* [-'t, ~'k, ~'ja] fn **1.** a fa megmunkálása *A famunkához érteni kë* (D); **2.** fából készült tárgyak, alkatrészek *Az új házshoz kjész a famunka* (D)

famühely *famühëj, famühej* [-t, -ek, -je] fn famunka végzésére berendezett műhely *Takarács ka a famühëjt* (He)

fancsali *fancsli* mn unott, kedvetlen *Minek van ijem fancsali kjéped?* (Ff) [] *Ojam, mint a fancsali feszület 'unott, kedvetlen arcú'* (Sz)

fancsalog *fancsalog* [-lgok, -lgol ~ -sz, -gott] tn ige hol megszalad, hol lemarad *Ne*

fancsalogj mán, gyere rendesen mellettem (Sz)

fancsóka *fancsóyka* [-'t, ~'k, ~'ja] fn burgonyapogácsa: durvára reszelt nyersburgonyás tészta, borssal, fokhagymával ízesítve, olajban v. tepsiben kisütve *De bõrsos ez a fancsóyka* (D) Vö: **lapcsánka, kremzli**

fándli *fándli, fángli* [-t, -k, -ja] habarcsmerítő fémkanál *Hom vam mám megjént az a fándli?* (Mcs) Vö: **frándli**

fánk *fánk, pánk* [-ot, -ok, -ja] fn gömbölyűre formált (lekvárral töltött), bő zsírban kisütött kelt tészta *Pánkot sütött a csepjány* (Fr)

fanyalodik *fanyalodik, fanyarodik, fanyarodik* [-ok, -ol ~ -sz, -ott] tn ige kénytelen-kelletlen rászánja magát *Ha mán ű a bárányhusra fanyalodik, akkor báj van* (Kg); **2.** rákényszerül *A máléra fanyalotunk* (Vs)

fanyalog *fanyalog, fanyarog, fanyarog* [-lgok, -lgol ~ -sz, -lgott] tn ige kényeskedve húzódozik *Csak fanyalok, csak a száját huzgáli* (T)

fanyar *fanyar* mn **1.** kesernyős-savanykás *A kökjénynek ojan jóy fanyar íze van, ha meksipi a djér* (Kf); **2.** keserű érzését kimutató *Ne vágj ojam fanyar kéjpet* (Bá)

fanyari *fanyari* mn kedvetlen, kiábrándult *Ojam fanyari vagy, mint aki savanyu ugorkát vett* (Sze)

fanyarít *fanyarít* [-ott] ts ige a nyálát összehúzza a szájban *A sóyskágnak ojam fanyarítóy íze ván* (Nd)

fanyelű *fanyelű, fanyelü* mn fából van a nyele *Aval a fanyelű késsel vagdād* (E)

faprés *faprés* [-et, -ek, -je] fn fából készült sajtoló *Má etüzētük a faprést* (Bá)

far *fār* [-t, -ok, -a] fn **1.** az alsó testfél hátsó domborulata *Az ostõrvā nagyot csapott a lú farára* (S); **2.** (szekér, csónak) hátsó része *Csak annyit kaszājji, ami a szekēr farába òlfér* (T); **3.** comb *Nekem add a gacsi farát* (Ah)

fárad *fárad* [-ok, -ol ~ -sz, -t] tn ige **1.** fáradttá válik *Mán igen hamar fáradok* (Ti); **2.** fáradozik *Sose fáragy mijattam, ettem én othon* (Gl); **3.** jön, megy vhová *Fáragy be a szobába* (Or)

fáradalmas *fáradalmas* mn fáradtságos

Igem fáradalmas vóyt az ennihõrdás ojam messzire (Rf)

fáradozás *fáradozás, fáradazás* [-t, -a] fn fáradtságos munkálkodás, bajlódás *Még gyèrmek háláli meg a szülõy sok fáradozását?* (Gl)

fáradozik *fáradozik, fáradazik* [-ok, -ol, -ott] tn ige vmely ügyben buzgólkodik *Azom fáradozik, hogy mekkaparincsa a jussot* (Sz)

fáradtság *fáradtság* [-ot, -a] fn **1.** fárasztó tevékenység *Naty fáradtság vóyn neki kimosni az én ruhámat is?* (R); **2.** szívettség *Mán köszönöm a fáradtságodot* (Ke)

fáradtságos *fáradtságos, fáradtságos* mn **1.** sok fáradtsággal járó *Az utánnajjárás is igen fáradtságos, osz ha még ismerccsige sincs az embèrnek, bele se fogjon* (Ko); **2.** fárasztó *Jaj, a kapálás igen fáradtságos!* (Vs)

fáradt *fáradt* mn **1.** a pihenés szükségét érző *Nem csináltam semmit, mégis fáradt vagyok* (Tát); **2.** fáradtságot tükröző *Mán azír fáradt a szeme, nem villog úgy, mint azelõyitt* (Tg); **3.** lelesül, használt, de még használható *Ne õncs ki aszt a fáradt olajt* (Sz)

fáradtság *fáradtság* [-ot, -a] fn fáradt állapot *Eszt a fáradtságot nem lehet egy nap alatt kipihenni* (Gu)

farag *farag* [-ok, -ol ~ -sz, -ott] ts ige **1.** vmiről apró darabokat vagdal le *Faragom a karóy hegyit* (Ko); **2.** oktatva nevel *Embert faragott a fijajibú* (F)

faragás *faragás* [-t, -ok, -a ~ -ja] fn **1.** az a cselekvés, hogy faragnak *Sok faragás, sok forgács* (Tg); **2.** faragott dísztárgy *Most igen divatos a faragás* (Fp)

faragsál *faracsál, farikcsál, faricskál* [-ok, -sz, -t] ts ige (tn is) kedvteléssel farag *Egész nap faricskál ez a kõjök* (T)

faragó *faragóy, farago* [-t, -k, -ja] fn (mn-i ign is) széles élű, rövid nyalú faragóeszköz *A faragóyval jóy vágni a tőköt* (Bf); **2.** ácsműhely *Sok forgács gyült õsze a faragoba* (Asz)

faragótóke *faragótóyke* [-'t, ~'k, ~'je] fn kb. 50 cm magas vastag fatönk, amelyen faragnak, fát hasogatnak *A faragótóyke az*

erebbe van (Pk)

farajárása *farajárása* fn jó a ~: jól ri-
szálja a csípőjét *Nicsak, mien jóú farajá-
rása van!* (Sz)

faral l. **farol**

faráspoly *faráspøj* [-t, -ok, -ja] fn fából
készült nagyfogú ~ fapelület csiszolására *A
faráspøj mājnem ártakta a vékony lecet*
(Tg)

fáraszt *fáraszt, fároszt* [-ok, -ol, -ott] s
ige **1.** fáradttá tesz *Éngem fáraszt a televízi-
jójú* (F); **2.** vkit rábír arra, hogy vhová fá-
radjon *Ne haragugy mán, hoty hijába fá-
rasztottalak ide* (Csn); **3.** fáradtságot okoz
*Nem fárasztlak vele, hogy mekhalgazsd ví-
gig* (Pk)

fárasztó *fárasztójú* (mn-i ign is) fáradtsá-
got okozó *Fárasztójú a főűzés* (Bs)

farc *farc* l. **falc**

farcang l. **falcang**

farcgyalu l. **falcgyalu**

farcléc l. **falccléc**

farcol l. **falcol**

farc l. **fals**

farcsik *fārcsik, fārcsok* [-ot, -ok, -ja] fn
a testnek a far nyílása fölötti része *Fáj a
fārcsikom* (Tg)

farcsol l. **falsol**

faricskál l. **faragesál**

farigesál l. **faragesál**

fark l. **farok**

farkal *farkol, farkal* [-ok, -sz, -t] tn ige
vki után kitartóan jár, nyomában van *Mit
farkalsz utánnam?* (Vs)

farkas *farkas* [-t, -ok, -sa] fn ragadozó
vadállat; *Canis lupus Elhorta a farkas a kis-
csikót* (Sze) [] *Farkast emlegettünk, a kert
alatt kullog 'betoppan akiről beszélünk'*
(Sz); *Éhes, mint a farkas 'nagyon éhes'* (Tát)

farkasalma *farkasálma* [-~t, ~k, ~ja]
fn élő mérges gyomnövény; *Aristolochia
clematitis A farkasàma levele jóú sebre* (Hl)

farkasbab *farkazsbab* [-ot, -ok, -ja] si-
sakvirág *A farkazsalma napos hējet szeret* (He)

farkasbogyó *farkazsbogyójú* [-t, -k, -ja]
fn nadragulya *A farkazsbogyójú igem mūr-
gezőű* (Tg)

farkasétvágy *farkasétvágy* [-at, -a] fn

rendkívüli étvágy *Farkasétvágyam van, reg-
gel óta nem ettem* (Bá)

farkasfog *farkasfog* [-at, -ak, -ja] fn **1.** a
farkas foga *Farkasfoggal babonál* (Csn); **2.**
rendellenesen nőtt, kiugró szemfog *Huzas
ki a fogad, mēr farkasfogad nyőű* (Ts); **3.**
ruhára felvarrható cickakos vonalú szegő-
dész *Farkasfogat vart a szoknyájára* (Ba);
4. természetével az állatok szőrébe kapaszkodó
gyom farkasfog; *Bideus Csupa farkasfog a
nadrágom szára* (Ge)

farkaskölyök *farkasköjök* [-jköt, -jkök,
-jke] fn a farkas kicsinye *Fogott ety farkas-
köjköt* (Gy)

farkaskutya *farkaskutya* [-~t, ~k, ~ja]
fn farkashoz hasonló kutya *Vőűt egy naty
farkaskutyája* (Gu)

farkasnyíl *farkasnyíl, farkasnyila* [-at, -ak,
-a] fn farkasfog; *Bideus Teli van a ruhám
farkasnyilávā* (Vr)

farkasördítő *farkasördítójú, farkasordi-
tójú* mn rendkívüli nagy (hideg) *Hova men-
né ebbe a farkasördítójú időűbe!* (Ba)

farkastorok *farkastorok* [-rkot, -rkok,
-rka] fn nem záródó szájnnyílás *Az őőűű
gyērmeke farkastorokkā szűletett* (Bat)

farkasvakság *farkasvakság* [-ot, -a] fn
szembetegség; a látás elhomályosulása *Kezē-
tet a farkasvakságát* (Dr)

farkasverem *farkasverem* [-rmet, -rmek,
-rme] fn ragadozók elfogására ázott, tetjén
ágakkal álcázott verem *Farkasvērmet ástak
az őrđőűn* (Nb)

farkasszeder *farkasszeder* [-dret, -drek,
-dre] fn magas, erősen tüskés, nagy szemű
szeder; *Rubus Megyünk, szedünk farkas-
szedret* (Bs)

farkasszem *farkasszem* [-et] fn ~et néz:
sokáig pillantás nélkül szembenéz vkivel
Tudō farkasszemet nījzni? (Fra)

farkatlan *farkatlan* mn aminek nincs
farka *Hun láttá te farkatlan kokast?* (Cse)

farkinca *farkinca* [-~t, ~k, ~ja] fn kis
farok *A kismalac farkincája kunkori* (Si)

farktoll *farktoll, faroktoll*, [-at, -ak, -a]
farkatalu, farktalu [-t, -k, -ja] fn a liba far-
kának fedőtolla *A faroktoll hosszú* (Cse)

farm *farm, ferma* [-ot, -ok, -ja], *fērma*

[~'t, ~'k, ~'ja] fn **1.** mezőgazdasági üzem állattenyésztő telepe *Mán évek óta a fèrmán dógozok* (Or); **2.** állattenyésztésre szakosított gazdaság *A mi fèrmánkon csak tyukokat tenyísztének* (Ko)

farmatring *fàrmatring* [-ot, -ok, -ja] fn lószerszámnak a ló farka alatt átvehető tartószíja *Huz mek feszesre a fàrmatrindot* (S)

farmer *fàrmèr* [-t, -ek ~ -ok, -ja] fn **1.** mezőgazdasági nagyüzem tulajdonosa *A fàrmerok most tanúnak gazdákodni* (Sza); **2.** farmernadrág *Új fàrmerod van?* (Mi)

farmernadrág *fàrmèrnadrág* [-ot, -ok, -ja] fn kék vászonból készült, tűzéssel díszített nadrág *Vettem egy új fàrmèrnadrágot* (Ba)

farmeros *fàrmeros, farmeres* mn farmernadrágos *Kék fàrmeres jány jött oda* (M)

farok *farok, fark* [-at ~ -ot, -ak ~ -ok, -a] fn **1.** állat testének a törzsből hátul kinyúló része *Huzd meg a macska fàrkát* (Ts); **2.** madár farktollainak összessége *Micsoda fàrka van ennek a pávának!* (Gy); **3.** vminek a vége *A menet fàrka még a kanyárnál vam* (Kg); **4.** vkinek elmaradhatatlan, kellemetlen kísérője *Mit jössz utánnam faroknak?* (G); **5.** (durva) férfi hímveszője *Huzzon apád a fàrkára!* (Si) [] *Leengette a fàrkát 'bánatos, szomorú'* (R); *Idegen kutyának lába köszt a fàrka 'ami nem tartozik rád, abba ne szólj bele'* (Mu); *Falu karká 'savargó gyerek, szomszédoló, pletykahordó nő'* (Bá)

farokcsigolya *fàrokcsigoja, farokcsigója* [~'t, ~'k, ~'ja] fn a gerinc alsó csigolyái(nak) egyike *Uty fáj itt a fàrokcsigójám* (Csn)

faroktoll l. **farktoll**

farol *faròl, faràl* [-ok, -sz, -t] tn ige **1.** (jármű) farával oldalra siklik *Igen faràl a szán ezen a sikos uton* (Vs); **2.** (állat) farával oldalra fordul *A tehen a fàl fele farò* (Ah); **3.** hátrálva megy *Tarcsad eròüssen, ém mek kifele farolok* (Sz)

farsang *fàrsang* [-ot, -ok, -ja] fn a vízkereszttől hamvazószerdáig tartó időszak, bálók, mulatságok ideje *Az idén rövid lessz a fàrsang* (Gl)

farsangol *fàrsangòl* [-ok, -sz, -t] tn ige

1. farsangi mulatságon vigad *Sokat fàrsangòltunk a téjlen* (K); **2.** faluzik *Ithon nem lel megánag dóygocs, csak fàrsangòl* (Rf)

farsangos *fàrsangos* [-t, -ok, -sa] **I.** fn álarcba öltözött személy *Làttunk az uccán ety fàrsangost* (Tú); **II.** mn csavargó *Ez fàrsangos fiju má megjén nincs ithun* (Tk)

farsangvasárnap *fàrsangvasàrnap* [-ot, -ok] fn a farsang utolsó vasárnapja *Fàrsangvasàrnap mindig bál van* (Csl)

farta *fàrta* isz (állatoto farolásra nógató szó) *Fàrta, Cifra, fàrta ne!* (bs)

fartal l. **fartol**

fartat *fàrtat* [-ok, -ol ~ -tacc, -ott] ts ige (állatot) farolni hátrálni késztet *Fàrtazsd aszt a lovat odáb, nem látot, hogy belelípett az istrángba!* (T)

fartol *fàrtòl, fàrtal* [-t] tn ige (állat) farol, farral oldalra lép *Üs rá egyget, hoty fàrtójjon!* (Vs) **Vö:** **farol**²

fartó *fàrtòg, fàrtú* [-t, -je] fn szarvasmarhának a csípőtől a faráig terjedő leveshúsa *A szomszédasszony mindjék fàrtút kjér a mjészárszjékbü, abbü van a jóg leves* (Th)

farzsába *fàrzsába* [~'t, ~'ja] fn az üldöideg zsábája *Megin kinez a farzsábám* (Vs)

farzseb *fàrseb* [-et, -ek, -je] fn nadrág hátsó zsebe *Nem a fàrsebedbe tetted?* (Ne)

fás *fàs* mn **1.** fával benőtt *Vógt ety fás rítünk az èrdò alatt* (R); **2.** megkeményedett rostú *Mán nagyon fás a karalábé* (Vs)

fásbetónia *fàszbetónija* [~'t, ~'k, ~'ja] fn telt virágú, fásodó szárú, szobában nevelt évelő petúnia *A fàszbetónija mindig virít* (Pk)

fásírt *fásírt, fásért* [-ot, -ok, -ja] fn vagdalthús-pogácsa kemencébe süttöttük a *fásírtot, tepsibe* (M)

fasiszta *fasiszta* fn a fasizmus híve *A fasisztákkal paktált* (Sz)

fásít *fást* [-ok, -ol ~ -sz, -ott] ts ige fával betöltet *Akkor kesztjék fásítani a pàrkot* (Tú)

fáskamra *fáskamra, fáskamora* [~'t, ~'k, ~'ja] fn tűzifa-tároló helyiség *Építettek ety fáskamorát* (Ba) **Vö:** **eresz, fásszin, fatartó**

fáskosár *fáskosár* [-t, -ok, -ja] fn tűzifa hordására használt kosár *A fáskosár a fűtò alat van* (Np)

fásláda *fásláda* [-'t, ~'k, ~'ja] fn tüzelő tartására használt, a tűzhely alatt is elférő láda *Vam mék szén a fásládába?* (Kf)

fásli *fásli, fácsli* [-t, -k, -ja] fn **1.** kötöző-pólya *Bepiszkolódtott az újjamon a fásli* (Nb); **2.** géz *Fáslibű váktam turóysrongyot* (Pf)

fásliz *fásliz, fácsliz* [-ok, -ol, -ott] ts ige (testrészt) pólyáz *Nem győzőm fácslizni, mēr mindig átiut rajta a vēr* (Bf)

fásoltás *fásoltás* [-t, -ok, -ja] fn vad alany és nemes ág párosítása *Esz a szőőlőű mind fásoltászbu van, tavaj télen csinálgtuk az óutást* (Mu)

fasor *fasor* [-t, -ok, -ja] fn sorba ültetett fák (rends. út mentén) *Fasörná állizs meg a lovakot* (Gy)

faszari *faszari* mn (durva) fösvény, zsugori *Mindjék faszari vóut, nem segjétt vóuna másón* (Fp)

faszeg *faszeg, faszög* [-et, -ek, -je] fn **1.** fából készült szeg *A hasajóut faszög erőűsíti a szátvához* (Sz); **2.** lábbeli talpának felerősítésére használt, fából készült apró szeg *Faszegē tālpāl* (Dr) Vö: **fatipli**

faszekér *faszekēr, faszekēr* [-keret, -kerek, -kere] fn **1.** vasalatlan szekér *Faszekerel hōrtuk a fāt* (T); **2.** (tréfás káromkodásban) *Vilmos nyonja a faszekerit a árogha* (Vs)

faszén *faszén, faszéjn* [-szene, -szenek, -nye] fn fából égetett szén *Faszénnel vasáltunk, a vóut a vasalógha* (Si)

faszent *faszent* [-et, -ek, -tye] fn szentet ábrázoló faszobor *Ál, mint ēty faszent* (Vs)

faszi *faszi* [-t] fn (serdülő fiúk tréfás megszólítása) *Mi van, faszi?* (Vs)

faszikám *faszikám* (csak birt. szragosan) *faszi Érted eszt, faszikám?* (Tg)

faszikáncs *faszikáncs* [-ot, -ok, -ja] fn fáklya *Faszikáncsā világútottunk, míg behōrtuk a krumplit* (bo)

faszög l. **faszeg**

fásszin *fásszin, fásszējn, fásszējn* [-t, -ek, -nye] fn fatartó *A firjészēt fāt a fásszējme tārcsuk* (Np)

fatál *fatál* [-at, -ak, -ja] fn fából készült, faragott, régen étkezésre használt tál *Szent János fejevítele napján csak fatálbūl vóut szabad enni* (R)

fatányér *fatányérj, fatányír, fatángyérj* [-t, -ok, -ja] fn fából készült tányér *Ēhasatt a fatángyérj* (Np)

fatartó *fatartógh* [-t, -k, -ja] fn **1.** tűzifa tárolására szolgáló helyiség *Zárd be a fatartógh* (Be); **2.** fásláda *Má megjén beleesett a parázs a fatartógha* (Cse)

fatekenő *fatekenőű* [-t, -k, -je] fn fateknő *Fatekenőűbe dagasztottuk a tiszttát* (He)

fatemplom *fatemplom* [-ot, -ok, -ja] fn fából épített templom *A fatemplom tiszta fábū van, egy vasszek sindzs benne* (Be)

fatengely *fatengej* [-t, -ek, -je] fn fából készült tengely *Régen fatengēj vóut a szekeregha* (Fo)

fatengelyes *fatengejes* mn **1.** aminek fából van a tengelye *Máma má nincs fatengejesz szekēj* (Bs); **2.** (tréf) ~világ: a régi, elmaradott világ *Az még abba a fatengejes világgha vóut* (Bs)

fatetű *fatetű, fatetű* [-t, -vek, -je] fn fakon élősködő rovar *Igen ēlszaporodott a fatetű* (Té)

fatipli *fatipli* [-t, -k, -je] fn faszeg *Dug be eszt a fatiplit* (E)

fátlan *fátlan* mn ahol nincsenek fák *Nem szíp, ha fátlan a határ* (R)

fatornyos *fatornyos* mn **1.** aminek fából van a tornya *Abba a naty fatornyos házgha laktak* (Mi); **2.** (tréf) vkinek fatornyos faluja: szülőfalu *Itt az ém fatornyos falum* (Be)

fatuzsír *fatuzsēj* [-t, -ok, -ja] fn polcos szekrény *Vet ki a pohátokot a fatuzsējgh* (Tk)

fátyol *fátyol* [-t ~ -tylat, -ok ~ -tylak, -a ~ -ja] fn lenge hátószzerű szövet, ill. a belőle készült dísz *Fátyolgha esküdött a menyasszony* (Gu)

fátyolka *fátyolka* [-'t, ~'k, ~'ja] fn fehér virágú gerebcsin; Aster amellus *Szeggyél fátýolktát is a csokörgha* (Sz)

fátyolos *fátyolos* mn **1.** akin, amin fátýol van *Fátyolos menyasszony leszē?* (Bo); **2.** ködből, felhőből, könnytől, párából homályos *Fátyolos az idő, de azír kiszárad a ruha* (Nf)

fátyolvirág *fátyolvirág* [-ot, -ok, -ja] fn **1.** apró fehér v. rózsaszín virágú növény; Gypsophila *Fátyolvirág van kertī is, mezejī*

is (Tg); **2.** gerebics *A fátylvirág minden-szentekre virít* (R)

fattyat vet *vatyát vet* ige házasságon kívül gyereket szül *Két jánnya is fattyat vetett* (R)

fattyaz *fattyaz, faggyaz, fattyúz* [-ok, -ol, -ott] ts ige (növényt) fattyúhajtásoktól megisztít *Muszáj a tengerit faggyazni* (Kd)

fattyú *fattyú, fattyu* [-t, -k, -ja] fn és mn **I.** fn **1.** törvénytelen gyerek *Egy fattyú sose lesz a vőjő!* (Sz); **2.** (tréf) fiúgyermek *Jött a cigány a három fattyújává* (Bá); **II.** mn egyszerű, nem telt (virágú) *Mogja csak a fattyú vijolának van, a rítesnek nincs* (Ts)

fattyúhajtás *fattyúhajtás, faggyúhajtás* [-t, -ok, -sa] fn haszontalan oldalhajtás *A dohánnak ki kē koccsōni a fattyúhajtásait* (Tk)

fattyulé *fattyulé, fattyulé, fatyuklé* [-t, -k, -je] fn habartétel aszalt gyümölcsből és kukoricadarából *Én nem szeretem a fatyuklét* (Sze)

fattyúz l. **fattyaz**

fauztatás *fauzztatás* [-t] fn kitermelt fa szállítására vizen úsztatva *A Tiszán vót fausztatás* (Tú)

favágás *favágás* [-t] fn **1.** élő fa kivágása *A favágásnál vigyázni kēl, hogy rád ne dűjjön* (Ng); **2.** tűzifa aprítása *Muszáj abba-hagyni a favágást, mer feltört a báltanyél* (Ko)

favágató *favágatóg, favágítóg* [-t, -k, -ja] fn **1.** fatőnk, amelyen fát aprítanak *Hoz má ē a favágatórú a báltát* (G); **2.** az a hely, ahol a fát aprítják *Az udvar sarkába van a favágató* (P)

favágó *favágó* mn és fn **I.** mn **1.** aki favágással foglalkozik *Híjni kém valami favágó embèrt* (Mi); **2.** favágásra való *Hozd ide ā fāvágógú fíríszit* (Br); **II.** fn favágó munkás *A favágók mán géppel dőgognak* (Gu)

faveder *favedér, favedèr, favidèr, favider* [-dret, -drek, -je] fn fából, dongákból készült veder *A favidèrt a kudba èjtettem* (Np)

favilla *favilla* [-~t, ~k, ~je] fn széna-gyűjtésnél használt háromágú, fából készült villa *A favillával csak forgatni jóg* (Vs)

fazék *fazék, fazek, fazik, fazok* [-ot ~ -at, -ok ~ -ak, -ja] fn hengeres, kétfülű főző-edény *Mek kēl főződöszatni a fazikot* (Hl) []

Minden fazok mektalájja a maga fedőjűit 'két ember összeillik' (J)

fazekas *fazekas, fazikos* [-t, -ok, -sa] fn cserépedényeket készítő kézműves *A fazikas tégliket is árul* (Ts)

fazekasság *fazekasság, fazikasság, fazokosság* [-ot, -a] fn fazekas-szakma *Kita-núta a fazokosságot* (D)

fazékmadzag *fazikmadzag, fazokma-dzag* [-ot, -ok, -ja] fn ételhordó kantár *Ojan anyám vójt nekem, hogy mék fazokmadza-got is adot, mikō férhe mentem* (Csp)

fázik *fázik* [-ok, -ol, -ott] tn ige **1.** hidegtől szenved *De sokat fásztunk a me-zőjő!* (Hl); **2.** ~vkitől: húzódozik *Fázik a ganāhányástú* (Ko)

fázódik *fázódik* [-ok, -ol ~ -sz, -ott] tn ige fázik *Ne fázóggatatok itt a tōrnádzba, gyèrteg be* (Bo)

fázolás *fázolás* [-t, -ok, -a] fn (asztaos-és ácsmunkában) ferdén vágott toldás *A fá-zolás nem jóg hejjem van* (M)

fazon *fazon* [-t, -ja] fn szabásmód *Mijen uj fazonu ruhád van neked* (Ke)

fázós *fázós* mn fázékony *Én igem fá-zós vagyok, szeretem a meleget* (Be)

február *február* [-t, -ok, -ja] fn az év **2.** hónapja *Februárba csinálík a meleg-ágyakat* (Csl)

fec *fec* [-et, -ek, -ce] fn felfölözött fecstej *Kóstold mágm, mijen fec lett* (Nd)

fechtíroz *fechtíroz, fektéroz* [-ok, -ol, -ott] tn ige **1.** vív *A rukkoláson egymássā fektárosz-tunk* (Bú); **2.** hadonászik *Ne fektíroz itt aval a bottal, mēr kivered valakinek a sze-mit* (Kg)

fectej l. **fecstej**

fecseg *fecseg* [-ek, -sz, -ett] tn ige **1.** fölöslegesen sokat beszél *Fecseksz, mint ety fēlhuzott motor* (Sz); **2.** fröcsög *A lábomra fecsegett a víz* (Gu)

fecsérel *fecsérel* [-ek, -sz, -t] ts ige vmit haszontalan célra fordít *Csak az időjűt fecsé-reli vele* (Rf)

fecske *fecske* [-~t, ~k, ~je] fn **1.** villás farkú madár *Az eresz alá físzkēlt a fecske* (Ts); **2.** háromszög alakú, oldalt kötődő úszónadrág *Lötyög rajta a fecske, ojan gebe* (Mi)

fecskefark *fecskefark, fecskefarok* [-at, -ak, -a ~ -ja] fn **1.** a fecske farka *Villás, mint a fecskefarok* (Ke); **2.** alkatrész befelé szélesedő hornya, ill. az ebbe illeszkedő rész *Fecskefarkat hörnyöltas rá* (Té)

fecskefarkkötés *fecskefarkkötés, fecskefarkkötés* [-t, -ek, -e] fn vminek fecskefarkkal való összeillesztése *A fecskefarokkötés erősen tart* (Té)

fecskefarkú *fecskefarkú, fecskefarku* mn villásan lettéágazó *A kapállógépen fecskefarku kapa vőgt* (Cse)

fecskefészek *fecskefészek, fecskefészek* [-szket, -szkek, -je] fn a fecske fészke *A fecskefészket nem szabad leszúrni, mēr véjres tejet fog adni a tehen* (M)

fecskefű *fecskefű* [-vet, -vek, -ve] a mákfélék családjába tartozó, sárga tejnedvet eresztő növény; *Chelidonium majus* *A fecskefű nedve jóu a tyukszemre* (Ho)

fecskendő *fecskendő* [-t, -k, -je] fn (vál) folyadék kilövellésére szolgáló szívónyomó készülék *Nem tudok injekciójgt adni, mer eltört a fecskendő* (Mi) Vö: kurászka

fecskevérfű *fecskevérfű, fecskebérű* [-vet, -ve] fn vérehulló fecskefű; *Chelidonium majus* *A fecskebérű gyökerit megreszève hasznáják gyomörbaj ellen* (Cse) Vö: **fecskefű**

fecstej *fecstěj, fěctěj, fesztěj* [-et, -e] fn tehénnek a borjázás utáni első, sűrű teje *A fěctějet a malacnak aggyuk* (S)

fed *fed* [-ek, -el ~ -sz, -ett] ts ige **1.** takar, borít *Hóu fedi a mezőjket* (Tg); **2.** fedőanyaggal ellát *Palával fedik a házat* (P)

fedd *fed* [-ek, -el ~ -sz, -ett] ts ige dorgál *Fetheted aszt, nem használ annak a jóu szóu* (Vs)

fedél *fedél* [-et, -ek, -e] fn **1.** tetőzet *Legaláb mán fedél lesz a fejetek felett* (Gu); **2.** vminek a felnyitható, leemelhető teteje *Hol a katúj fedele* (R); **3.** könyv, legkülső kemény lapja *Leszakatt a könyvem fedele* (Be); **4.** fedő *Ne csörömpöj mā avva a fedēllē* (CsI) [] *Nincs fedél a feje felett 'nincs semmije'* (R)

fedeles *fedeles* mn vminek fedele van *Ott a tű, cérna a fedelezs dobozba* (Mu)

féder *féjder* [-t, -ek, -je] fn rugózat *É-tört a kocsi féjdere* (J)

fédervejsz *fédervájsz, fédérlájsz* [-(o)t, -ok, -sza] fn síkpor *Tegyél fédervájszot a csizsmába, uty könnyebben félmegy* (Bf)

fedetlen *fedetlen* mn ami nincs befedve *Ne hagy a fazikot fedetlen* (Tát)

fedett *fedett* mn (mn-i ign is) aminek van fedele *Fedet kuttyok van* (Sz)

fedez *fedez* [-ek, -el, -ett] ts ige **1.** véd, óv *Nekemjött az a sok mihecske, fedeszttem vőum magam a kötőümmēl, de csak hadonásztam* (Tg); **2.** (védőjátékos az ellenfelet) szorosan követi *Fedezi a csatárt* (Mu); **3.** (összeg) elegendő vmire *Ez majd fedezi a kiadásokat* (Mi); **4.** (mén a kancával) párizik *Ez a csőüddör jóul fedez* (P)

fedezék *fedezék, fedezék, fedezék* [-et, -ek, -je] fn védelmet nyújtó létesítmény, búvóhely *Behuzóttunk a fedezékbe* (Tát)

fedezett *fedesztet* [-ek, -el ~ -sz, -ett] ts ige kancát pároztat *Viszem a lovat fedesztetni* (Ng)

fedezettetés *fedesztetés, fedesztetés* [-t, -e] fn **1.** hágatás *A fedesztetést az asszonynak nem valóu nízni* (P); **2.** a hágatott állatok összessége *A szeptemberi fedesztetés mán leelett* (Kg)

fedő *fedő* [-t, -k, -je] fn (mn-i ign is) **1.** edény befedésére szolgáló fémlap *Hova lett a fazikrul a fedő?* (T); **2.** árnyékszk felső nyílásának takarására szolgáló deszkalap *Ted vissza rá a fedőjt, ha elvéjgeszted a dóggod* (Bo)

fedődeszka *fedődeszka* [~'t, ~'k, ~'ja] fn vminek a fedésére, borítására szolgáló ~ *A fedőjlesztakót szoridzs jóu ráp* (Nd)

fedőlék *fedőülék* [-et, -ek, -je] fn (faház, épület) fedésére szolgáló anyag *Megvette a házra a fedőülék* (T)

fedőtartó *fedőtartó* [-t, -k, -ja] fn falra akasztható A-alakú egyszerű lécszerkezet, amelynek a szarai között kifeszített zsinórokon a fedőket beasztyják *Elszakatt az egyik spárga a fedőtartóun* (Pk)

fegyver *fegyver* [-ek, -t, -e] fn löfegyver, puská *A fogjokú elvetéék a fegyvert* (Bá)

fegyverkezik *fegyverkezik* [-ett] tn ige

haderejét növeli *Kina fegyvērkezik* (M)

fegyverszünet *fegyverszünet* [-et] fn hadművelet felfüggesztése *Mekkötöttük a fegyverszünetet* (F)

fehér *fehéj, fehéj, fehér, fehér, fehéj, fehéj, fehéj* I. mn 1. olyan színű, mint amilyen a hó *Mék tiszta fehéj a gyógycs* (Np); 2. világos színű *Szeretem a fehéj kenyeret* (Bs); 3. tiszta *Fehérre mosta a szennyes lepedőket* (Ng); 4. ellenforradalmi *Hárcolt a fehér csapatokkal* (D); II. fn 1. a legvilágosabb szín *Te is látod, mék a fekete* (Ko); 2. vminek a fehér része *A tojásnak a fehérje a jó, asz szeretem* (Rf); 3. ellenforradalmár *Jöttek a fehérek, de megvertük őket* (K) [] *Fehér, mint a lejest hó 'tisza fehér'* (R); *Fehér, mint a fal 'sápadt'* (Tát); *Fehér asztal 'étkezéshez terített asztal'* (R); *Fehéren fekete 'írásba van foglalva'* (Tg); *Fehérré mos 'vád alól tisztáz'* (Sz); *Fehérnek válik 'elsápad'* (Si); *Fehér, mint a gyógycs 'szép fehér'* (Sz)

fehérbélű *fehérbélű, fehérbélű, fehérbélű, fehérbélű* mn fehér, világos belsejű *Az a fehérbélű dinnye nem lehet jó* (Gu)

fehércseléd *fehércseléd, fehércseléd, fehércseléd, fehércseléd, fehércseléd, fehércseléd* [-et, -ek, -je] fn (biz) nő *Máli néni most is szép fehércseléd* (Fra)

fehéredik *fehéredik, fehéredik, fehiredik, fehéredik, fehéredik, fehiredik* [-ek, -el ~ -recc, -ett] tn ige 1. fehérre válik *Mán fehéredik a szőjölő, lehetlessz enni* (R); 2. öszül *Fehéredik a hajad, öreg!* (Bó); 3. fehérlik *Amot fehéredik valami, csak nem ejtőjnyő?* (Fra)

fehérít *fehérít, fehérit, fehérit, fehérit, fehérit, fehérit* [-ek, -el ~ -ricc, -ett] ts ige fehérre tételén dolgozik *Fehiríttem a vásznat* (Si)

fehérkalács *fehérkalács* [-ot, -ok, -csa] fn sütemény *Aggy ety kis fehérkalácsot* (Ts)

fehérkáv *fehérkáv, fehéjkáv* [-t, -k, -ja] fn tejeskáv *Szeretem a fehéjkávét vajaskenyérré* (Nbe)

fehérkeszilva *fehérkeszilva* [-'t, ~'k,

~'ja] fn apró szemű, sárgára érő édes szilva *Mán írít a fehérkeszilva* (R)

fehérliszt *fehérliszt, fehérliszt, fehérliszt* [-et, -tye] fn elsőliszt *A kalácsot fehérlisztú sütük* (Tk)

fej¹ *fěj* [-k, -sz, -t] ts ige állat tőgyéből a tejet kinyomkodja *A fermán géppé fejnek* (Bó)

fej² *fěj* [-et, -ek, -e] fn 1. az agyat és a legfőbb érzékszerveket magába foglaló testrész *Mekfájdult a fejem* (P); 2. ész, értelem *Jó feje van a köjöknek* (Or); 3. az egész ember jelképe *Szeginy feje, asse tuggya mi csinájjon* (Sz); 4. vezető, irányító *Te vagy a család feje* (Cse); 5. a kéz, aláb felső része, ill. azt borító ruhadarab *Kicsattogott a kezem feje* (Ho); 6. némely növény termése *Két fej káposztát mektőtöttem* (M); 7. tárgy kidomborodó v. kiszélesedő felső része *A szögnek pontosan a fejére kél ütni* (Gl) [] *Elveszti a fejét 'megzavarodik'* (Kg); *Fejébe vesz valamit 'eltökél'* (Tg); *Fejéhez vág valamit 'odamond'* (Tát); *Fogja a fejét 'tehetetlenül kesereg'* (R); *Lógattya a fejét 'rosszkedvű'* (Sz); *Csak a fejét, hogy ne sántujjon 'üssétek'* (Mu); *Fejével jáccik 'életét kockáztatja'* (Si); *Asz se tuggya, hon (áll) a feje 'sok a dolga'* (Kg); *Fő a feje 'nagy gondban van'* (Ko); *Fejin találja a szöget 'eltalálja'* (Rf); *Bekötik a fejét 'férjhez megy'* (Tát); *Feliüti a fejét 'kezd elhatalmasodni'* (Ksz); *Megmossa valakinek a fejét 'összeszidja'* (Be); *Ráaggya a fejét 'rászánja magát'* (Sze); *Fejjel megy a falnak 'meggondolatlanul, saját kárára cselekszik'* (Bs); *Felteszi a fejét a saját igazára 'a becsületes ember cselekszik így'* (Or); *Erőszakkal az asztára húzzák a fejit, ő maga az asztal alá dugja 'csökönyösen ragaszkodik a saját véleményéhez'* (V); *Ojam, mint aki fejre ejtettek 'dilis'* (Tát); *Ecs csavar hiányzik a fejiből 'hóbortos ember'* (J); *Fejibe szált a dicsőség 'a hatalom fölényessé tette'* (Tú); *Fejem teszem rá 'biztos a dologban'* (Sz); *File közzé szorít a feje 'buta'* (Sza); *Hamar a vállába a feje 'gyáva'* (Cs); *Fej nélkül dolgozik 'ném gondolkozik'* (Tg)

fejalávaló fejalágváló [-t, -k, -ja] fn párna *Ide fa fejalágválót!* (Nd)

fejalj fejáj [-at, -ak, -ja] fn párna *Két fejáján szoktam aludni* (D)

fejbaj fejbáj [-t, -ok, -a] fn erős főfájás *Megint a fejbaja kinozza* (Sze)

fejbélés fejbélés [-t, -ek, -e] fn a láb-beli fejét bélelő vékony bőr v. szövet *Féjbélésnek vékony bűrt használunk* (Hl)

fejbőr fejbűr [-t, -ök, -i ~ -e ~ -je] fn **1.** a fej bőre *A fejbűr jó lesz kocsonyának* (Sz); **2.** lábbeli fejének való bőr *Ebből kijut két fejbűrnek* (Tű)

fejel fejél [-ek, -sz, -t] ts ige **1.** lábbelít új fejjel lát el *Ippen a cipőüm fejeli a susz-tér* (G); **2.** labdát fejjel továbbít *Két gölt fe-jét* (Úf)

fejés fejés, fejís [-t, -se] fn az a cselek-vés, hogy fejnek *Gépvel könnyű a fejís* (S); **2.** az a tejmenyiség, amelyet egy alkalom-mal ad a tehén *A reggeli fejjést ē szoktuk vinni a piacra* (Tk)

fejes fejes I. mn **1.** aminek feje van *Mán jóu fejes a retek* (Gl); **2.** vezető, befolyásos *Én it nem vagyok fejes* (R); **II.** fn **1.** fejesgól *Kapott ety fejest, nem tutta víseni* (Tg); **2.** fejesugrás *Fejest ugrott a vízbe* (Ksz); **3.** vezető *Kijöttek a fejesek, azokkal ment va-lahová* (Ah)

fejeszösz I. fejszösz

fejetlen fejetlen mn **1.** aminek nics feje *Mék téjjesen fejetlenek ezek a hagymák* (Gl); **2.** fejesztett *Fejetlenül menekűtek* (Csp); **3.** szervezetlen *Hogy lehet ijen fe-jetlenül dógozni?* (Té)

fejetlenség fejetlenség, fejetlenség, fejetlenség [-et, -ek] fn szervezetlenség, fe-gyelmezetlenség miatti zűrzavar *Ijem fejetlenséget, mint it vam, még nem láttam* (Ho)

fejező fejező mn csavarfej készítésre alkalmas (szerszám) *Acs csak ide a fejező kalapácsot!* (Tű)

fejfa fejfa, (tréf) fűfa [~t, ~k, ~ja] fn nem kereszt alakú fa emlékjel a sírokon *Mit ír-tok a fűfámra?* (R)

fejfájás fejfájás, fűfájás [-t, -ok, -a] fn a fejben érzett fájdalom *Tegnap ojam fej-fájásom vót, hogy māj szíjjel hasatt a fe-*

jem (Csn)

fejkendő fejkendő, fűkendő [-t, -k, -je] (vál) fejen viselt női kendő *Az időűsebb asz-szonyok fekete fűkendőbe járnak* (Tk)

fejko fejkó [-t, -k, -ja] fn (kedvesk) fe-jecske *Vedd a fejkódra a sapkát!* (Th)

fejkötő fejkötő [-t, -k, -je] fn (új) kisgyermekeknek az áll alatt kötődő fejken-dője *Kinyullott ez a fejkötő, mán nagy a gyermek fejére* (Ko) Vö: **főkötő**

fejletlen fejletlen mn még nem (eléggé) fejlett *Még ojam fejletlen jánkák vótunk* (Kf)

fejlett fejlett mn a fejlődés fokán lévő *Szíp fejlet fűrtök vagynak mán a szőlőün* (Pf)

fejlődés fejlődés, fejlődés, fejlődés [-t, -e] fn az a folyamat, hogy vki, vmi fej-lődik *Most valahogy megált a fejlődésbe az a malac* (G)

fejlődik fejlődik [-ök, -öl ~ -sz, -ött] tn ige egyre fejlettebbé válik *Szípen fejlődnek a malackák* (S)

fejmosás fejmosás [-t, -ok, -a] fn **1.** a fejbőr és a haj megmosása *Rám férne mán ety fejmosás, csupa zsir a hajam* (Be); **2.** dorgálás *Kaptá ety fejmosást apátúul, ugyi?* (B)

fejő fejó [-t, -k, -je] fn (mn-i ign is) állatfarmon a fejést végzi *A fejóűköt jóu fizetik* (Cse)

fejőgép fejóűgép [-et, -ek, -e ~ -je] fn állatok fejésére szolgáló gép *Fejóűgépve fejúnk* (G)

fejőnő fejóűnő [-t, -k, -je] fn (új) nő, akinek az a munkája, hogy állatfarmon tehene- ket fejjen *Ety fejóűnőűnek tisz tehene van a fermán* (Tk)

fejőstehén fejóűstehén, fejóűstehen [-et, -ek, -e ~ -je] fn tejelő tehén *A fejóűstehenek dírrre hazajönnek* (T)

fejőszék fejóűszék [-et, -ek, -je ~ -e] fn fejéshez használt, támla nélküli szék *A fejóűszéken is megváthatod a tököt* (P)

fejőveder fejóűveder, fejóűvider [-dret, -drek, -dre ~ -derje] fn sajtárként használt vödör *Kijukatt a fejóűvider* (Fp)

fejrevaló fejrevaló, fűrevaló I. mn a fejen viselt *Hova tetted a fűrevaló keszkenőűmöt?* (Pf); **II.** fejkendő *Esz a fejre-*

valóut mán uty kiszítja a nap, hogy nem valóug fevenni (Sz)

fejsze *fějsze* [-'t, ~'k, ~'je] fn balta *Jóu éles a fějsze* (Bf) [] *Vesztett fějsze nyele is jóu* 'kevés kárpótlás is jó' (R)

fejszita *fějszita* [-'t, ~'k, ~'ja] fn a méhész fejét védő, elől szitaszerű anyagból készült csuklya *Huzd a fejedre a fějszitát, igy ne menly a mēhek közzé* (Th)

fejt *fějt* [-ek, -el ~ -sz, -ett] ts ige **1.** (termést) tokjából, hüvelyéből kiszed *Segícs paszújt fějteni!* (Bd); **2.** (kukoricát) morzsol *Máléu fějtek a tyukoknak* (Vs); **3.** (bányában) kitermel *Ity fějtyük a sőt* (Asz); **4.** (bort) a seprőről leválaszt *Éppen a bört fějti* (Mu); **5.** értelmét keresi *Fějs meg eszt a tanállóu-kérđjést* (Rf)

fejtett *fějtett* mn (mn-i ign is) **1.** hüvelyétől megszabadított *Fějtett a paszuj, amit árulok* (Mi); **2.** morzsol *Fějtet málét szórtam a tyukoknak* (Bá); **3.** seprőtől megtisztított *Ennyi fějted borunk van* (Nd)

fejtetű *fějtetű, fějtetű* [-t, -k, -je] fn a hajban élősködő *Mék fějtetűt kapō tülle* (Mf)

fejtífusz *fějtífusz* [-t, -sza] fn nagy lázzal, heves fejfájással járó fertőző betegség *A fějtífusz után kihullik a haj* (Kd)

fejtős *fějtős* mn ~paszúj: már fejthető, zsenge bab *Fějtős paszújt fogok főžni* (Sza)

fék *fék* [-et, -ek, -je] fn gépen, járművön a mozgás megállítására való szerkezet *Rossz a biciklin a fék* (Rf) [] *Féket tesz a nyelvére* 'nem fecseg ki vmit' (Fr); *Féken tart* 'korlátoz' (Tát)

fekély *fekéj, fekíj* [-t, -ek, -je] fn kóros képződmény bőrön, nyálkahártyán *Valami nehezen gyógygyullóu fekéj van a lábán* (B)

fekélyes *fekéjes, fekíjes* mn **1.** gyomor- v. bélfekélyben szenvedő *Megoperálták, mēr fekíjes vóut* (Kd); **2.** rothadásos *Igem fekíjes a kompír* (Tg)

fekete *fekete* mn és fn **I.** mn **1.** olyan színű, mint a korom *Fekete kendőžbe jár* (T); **2.** nagy sötét színű *A kökiny akkor jóu, ha már fěkete* (S); **3.** vaksötét *Kimenni ebbe a fekete íccakába* (G); **4.** ~'n: a kereskedelmi szabályok kijátszása *Feketéun vette a bōrsot* (Rf); **II.** fn **1.** fekete ruha *Feketéžbe*

jár (Mu); **2.** néger *Láttam a feketéžket, akik ot tanulnak* (Bd); **3.** fekete ló *Elatta a feketéžt* (Cse); **4.** feketekávé *Megiszok ety feketūt* (Nd); **5.** fekete rész *Anyicska, mint a körmöm feketíje* (Ge)

feketedik *feketedik* [-ek, -el ~ -sz, -ett] tn ige **1.** feketévé válik *Dagad is meg szemlátomást feketedik az ütīs hēje* (Ko); **2.** feketéllik *Látod, amott, ami feketedik, az az erđőž* (Kd)

feketegyűrű *feketegyűrű, feketegyűrőž* [-t, -k, -je] fn erdei cserje; *Aver tatarikus A feketegyűrőž haszontalan bokor, ki kēl pucōlni tülle az erđőžt* (Sz)

feketehagyma *feketehagyma* [-'t, ~'k, ~'ja] fn kockás kotuliliom; *Frittilaris Vize-nyőžs hējeken szeret nyőžni a feketehagyma is* (Sz)

feketeirem *feketeirem* [-rmet, -rmek, -je] fn fekete üröm *Szettem feketeírmet* (D)

feketekávé *feketekávé* [-t, -k, -ja] fn kávéból vízzel főzött ital *Mindik szerettem a feketekávé* (Gu)

feketemunka *feketemunka* [-'t, ~'k, ~'ja] fn munkahelyi elfoglaltságon felül végzett, hivatalosan nem engedélyezett munka *Jóu lenne ety kis feketemunka, mēr kēl a pındz* (Si)

feketepiac *feketepiac* [-ot, -ok, -ja] fn spekulálóktól titokban folytatott adásvétel *A feketepiacon mindent megvehecc, há vān pındzed* (Nd)

feketeragya *feketeragya* [-'t, ~'k, ~'ja] fn a szőlő levelének fekete foltosodását eredményező gombabetegség *Eszi a szőžillőžt áfeketerágyá* (Nd)

feketeretek *feketeretek* [-tke, -tkek, -je] fn fekete héjú téli retek *A feketeteretek nagyon jóu epekū ellen* (Kb)

feketeribizli *feketeribizli* [-t, -k, -je] fn fekete bogyójú ribiszke; *Ribes A feketeribizli inkáp csak lekvárnak jóu* (E)

feketerigó *feketerigó* [-t, k, -ja] fn rovarvő erdei énekesmadár; *Turdus merula Füttyöl a feketerigó* (Tg)

feketés *feketés, feketís* mn fekete árnyalatú *Mintha ojan feketís lenne, de tán setűkík* (Ko)

feketetarka *feketetårka* mn fekete fol-
tokkal tarkított Ez a *feketetårka* ruha mán
idősebb asszonyoknak való (CsI)

feketevasárnap *feketevasårnap* [-ot, -ok,
-ja] fn a virágvasárnap előtti vasárnap *Fekete-
vasårnapra mán kimeszeltünk mindent* (Ng)

feketézik *feketézik, feketézik, feketézik*
[-ek, -el, -ett] tn ige **1.** feketekávét iszik
Ebíd utám feketéznek, mint az urak (Gl); **2.**
fusizik Az *ura annyit feketézik, amennyit*
akar (Rf)

feketezsír *feketezsír* [-t, -ok, -ja] fn
ichtiol *Kelésre legjobb a feketezsír* (Sze)

feketörés *feketetörés* [-t, -e] fn borbe-
tegség: a bor kékesfekete zavarosodása *Fekete-
törés utám má vacak a bor* (Be)

fékez *fékez, fékhez* [-ek, -el, -ett] tn és ts
ige **1.** járművet fékkel lelassít, megállít *Ha*
látot, hogy dül a bicikli, akkor fékez, mer le-
vágódó rúlla (Tk); **2.** viselkedésben korlátoz
Fékezd magad, mit mérdelődjcc (Bs)

félkezű *félkezű, félkezű* mn és fn akinek
fél keze hiányzik *Akinek az a félkezű ura*
van (Ng) Vö: kocska

fékfa *fékfa, fékfa* [~t, ~k, ~ja] fn féke-
zés céljából (alkalmilag) a szekér külső ol-
dalához erősített rúd A *dombról lefele fék-*
fával is fékeshetünk (Nbe)

fékötő *fékötő, fíkötyő, fíkető, fíkötyő*
1. fíkötyő

fekszik *fekszik* [-ek, -el, -kütt] tn ige **1.**
vízszintes helyzetben nyugszik *Csak fekszik*
a napom, mint a kutya (M); **2.** lefekszik,
ledől vmire A *vetett ágyra fekszik* (Gu); **3.**
aludni tér *Mink is kisdőm fekszünk* (Ts); **4.**
elterül A *falu a fíjótú djére fekszik* (T); **5.**
(pénz, érték) be van fektetve, el van helyezve A
bangba fekszik a pindze, nem forgati (Kg)

fektíroz l. **fechtíroz**

feküdüzik *feküdüzik* [-ök, -öl, -ött] rn
ige **1.** fel-felkél, majd visszafekszik *Nem*
bír még dógozni, csak feküdüzik egész nap
(Sz); **2.** feslett életmódot folytat *Nagyon*
eromlott a jány a vározsba, mindenkivé fe-
küdüzik (Nf)

fekvés *fekvés, fekvés, fekvés* [-t, -e ~ -se]
fn **1.** az a cselekvés, hogy fekszik *Fáj a de-*
rekam a sok fekvéstől (T); **2.** elhelyezkedés

módja, helyzete *Jó fekvése van a háznak* (J)

fekvőhely *fekvőhöz* [-et, -ek, -e] fn fek-
vésre, alvásra szolgáló hely *It lessz a fek-*
vőhejje (Mi)

fel *fél, fél* hsz, ik és fn **I. hsz 1.** magasban
fekvő helyre *Fel a padlásra!* (Bs); **2.** a víz-
folyással ellenkező irányba *Evezünk fel a*
fojón (Tú); **3.** rangsorban a magasabb fo-
kon levőhöz *A munkástul fel a miniszterig,*
mindenki egyenrangú (Gl); **4.** van vmivel:
nagyra van vele *De fel vagy aval a fürdő-
szobával* (Ke); **II. ik 1.** magasabban levő
hely irányába *Fenézett az égre* (Rf); **2.** vala-
mire rögzítve *Feragasztottad a béjeget* (Z);
3. domborulatot előidézve *Felpupujkásod-*
dott a könyv fedele a víztű (Mu); **4.** aljával
fölfelé kerülve *Fefordút a vidér* (Tk); **5.**
úgy, hogy érzékelhetővé válik valami, vala-
ki *Fejött a hódvilág* (Or); **6.** éber állapotba
jutva *Felzörgettek álmomból* (M); **7.** indu-
latba jöve *Felmírgesítetted apádot* (Bk); **8.**
felszerelve, ellátva vkit, vmit vmivel *Felci-*
comásztad magát (D); **9.** kezdő mozzanat ki-
fejezésére *Felcsillant a szeme* (Mf); **10.** be-
fejező mozzanat kifejezésére *Feszáratt a*
hármat (S); **11.** ismétlődő cselekvés kifeje-
zésére *Fe-felnyuti a kezit* (Csn); **III. fn** a
tejnek a tetején összegyűlő sűrű része *Le-*
szettem a tej felit (Fra)

fél marik *fél marik* l. **fele marék**

fél¹ *fél, fél* [-ek, -sz ~ -el, -t] tn ige bajtól
tart *Félek magam a temetőm* (Bf) [] *Fél*
tőlle, mint ördög a tömjintű 'nagyon fél'
(Hl); *Fél tülle, mint a tüstű 'nagyon fél'* (Tk)

fél² **I. fn 1.** két részre osztott dolog egyik
része *Ad nekem az ozsonnát fel!* (Tk); **2.**
vmilyen határvonal, két pont közötti egyen-
lő távolság *A pája egyik felim mi, másik*
felin ti lesztek (Bó); **II. szn 1.** az egész felét
kitevő mennyiség *Fél pohár tejed bir csak*
meginni (Th); **2.** páros testrészek közül az
egyik *Fél filire siket* (Csp) [] *Fél fogára se*
elég 'kevés' (Úh); *Ety puja nem puja, két*
puja fél puja, három puja ety puja 'lega-
lább három gyerek kell egy családba' (M)

felad *felad* [-ok, -ol ~ -sz, -ott] ts ige **1.**
felnyújtva odaad *Meny fél, feladom neked a*
máltèrt (Csf); **2.** feltatál *Mán felatták a le-*

vest, mikor jöttk (Bó); **3.** postára tesz Majt feladok neked ecs csomagot (Gu); **4.** (feladatot) kitüz Mamma sokat feladott a tanjé-tóu (Gy); **5.** feljelent Felatta a szomszággyát a milicijára (P)

feladó feladóg [-t, -k, -ja] fn aki küldeményt postára tesz Kit írjak feladógynak? (Z)

felágyaz felágyaz, felágyoz [-ok, -ol, -ott] ts ige a szösz-t fonásra alkalmas csomókba rendezi Felágyazza ja szösz-t, oszt pácára köti (Dr)

felajánl felajánl [-ok, -lsz, -ott] ts ige **1.** szolgáltatát megígéri Ű maga ajánlotta fel, hoty fogi segíni (Ksz); **2.** jelképesen Isten-nek ad, ígér Felajánlottam két napi jócseleketet (R)

felakad felakad [-ok, -ol ~ -sz, -ott] tn ige **1.** vmin beakadva ott marad Felakatt a kendöm a fán (Sz); **2.** ~ a szeme: nyitott szem megmerevedik Felakad a szemet, ha megmutatom (Ke)

felakaszt felakaszt [-ok, -ol, -ott] ts ige **1.** kijelölt helyére akaszt Akasz fel a fogasra a kabátot (Rf); **2.** akasztással kivégez Te nem fogó mekhāni, mēr felakasztanak (Bo)

fel-alá fel-alá hsz ide-oda Jár fel-alá, mint akid besóusztak (Ke)

feláll feláll [-ok, -sz, -ott ~ -t] tn ige **1.** álló helyzetbe egyenesedik Ha felállok, lesz neked! (K); **2.** magasabban lévő helyre Áj fel a székre, akkor eléred (Csp); **3.** fölmered Feláll a haj a fejet tetején (Tát)

felállít felállít, felállít, felállít [-ok, -ol ~ -sz, -ott] ts ige **1.** álló helyzetbe hoz Ne āj oda, mer ugys felállítanak (Hl); **2.** magasabb helyre Álics fl a puját a sezlomra, haty fogógdzson meg a karjába (T); **3.** rendeltetési helyére állít Mám felállítottuk a szátvát (Tg); **4.** vminek a felmeredését előidézi Felállít az embēr szőűrit ez a pájinka (Csn)

felállogat felállogat [-ok, -ol ~ -sz, -ott] ts ige felállítgat Gyere, álogasz fē a kīvket (G)

felárnyék felárnyék, felárnyék, felárnyík [-ot] fn olyan hely, ahol napos és árnyékos részek váltakoznak Ez a kaktusz a felárnyéket szereti (Np)

felárva felárva mn és fn akinek egyik szülője már nem él Félárván nőűt fē (Bá)

felás felás [-ok, -ol, -ott] ts ige ásással megművel Felástam a kērtet (Gy)

felázik felázik [-ott] tn ige ázástól felpuhul Tējjesen fel van ázva a főűd, hun lehet kapáni! (Bo)

félbasz félbasz mn és fn féleszű Ijem félbasszal szóba se álok (Kg)

felbátorodik felbátorodik, fēbátorodik [-ok, -ol ~ -sz, -ott] tn ige bátorságot kap vmire Akkor osztán ű is felbátorodott, oszt odamondott az öregnek (Ksz)

félbehagy félbehagy, fēbehagy [-ok, -ol ~ -sz, -ott] ts ige befejezetlenül hagy Nem hagyom fīlbe a dagasztást (Vs)

felbélel felbél [-ek, -sz, -t] ts ige felingerel vki ellen Az öregek bélelik fē mindjék, hogy éngem bāncson (Té)

félbélű félbélű, félbélű mn és fn aki keveset eszik A bátya vógt ijem félbélű (Bs)

félbemarad félbemarad, fēlbemarad [-t] tn ige befejezetlenül marad Félbemaratt a megbeszélis (Sz)

felberzenkedik felberzenkedik [-ek, -el, -ett] tn ige indulatba jön Minden semmisjégjér fēberzenkedik (Fra)

félbeszakad félbeszakad [-t] tn ige megszakadva abbamarad Félbeszakatt a mulacs-cság (An)

félbeszakít félbeszakít, félbeszakitt, félbeszakít, félbeszakít [-ok, -ol ~ -sz, -ott] ts ige **1.** vkit beszédében megszakít Ne szakács félbe, mikor fogog beszélni (Fra); **2.** abbamarad Maj mijattad fogi félbeszakéjiani a munkáját (Np)

felbizgat felbizgat [-ok, -ol ~ -sz, -ott] ts ige izgatottá tesz Uty felbizgattad aszt a a puját, hogy egísz íccaka ety hunyás se aluttak (Sze)

felbiztat felbiztat [-ok, -ol ~ -sz, -ott] ts ige (pejor) biztatással rábeszél Fēbisztatta a annya, hoty követēje ki magának a butorra valót (Or)

félboglároz félboglároz, fēboglároz [-ok, -ol, -ott] ts ige virágdísz-t köt rá A meny-ásszony fēboglározi a vőűfirbotot (Nd)

félbolond félbolond mn és fn nem teljesen épeszű Jár, mint aki félbolond (Ko)

felbont felbont, fēbont [-ok, -ol ~ -ő, -ott]

ts ige **1.** zárjától megfosztva kinyit *Felbontik a levelejimet* (Tg); **2.** (leölt állat testét) felnyitja *Fébontom a csirkét* (Fra)

felborít *felburít, fēburít* [-ok, -ol ~ -sz, -ott] ts ige okozza, hogy felboruljon vmi *Mingyá fēlburitlak én csajkástul!* (Vs)

felborzol *fēlbòròzl, fēborzol* [-ok, -sz, -t] ts ige borzassá tesz *Ne bòròt fē a hajamat* (Th)

felbosszant *fēlbosszant, fēbosszant* [-ok, -ol ~ -sz, -ott] ts ige bosszússá tesz *Megént fēbosszantottad az uradot* (Ff)

felbőszül *fēlbőűszül, fēbőűszül* [-ök, -sz, -t] tn ige (vál) nagy haragra gerjed *Jaj, fēbőűszüll ēre az én uram!* (Gy)

felbukik *fēlbukik, fēbukik* [-ok, -ol ~ -sz, -ott] tn ige **1.** hanyatt esik *Felbuktam a sikos uton* (Fra); **2.** meghal *Még jól bírta magát, ēcēr csak fēbukatt* (S)

felbukkan *felbukkan* [-ok, -sz, -t] tn ige hirtelen megjelenik *Felbukkant a vizből mék kéccēr, oszt elünt* (Tg)

felbuttyan *felbuttyan* [-ok, -sz, -t] tn ige felbukkan *Ojan hírtelenibe felbuttyant, hogy észre se vettem* (Sz)

felbuzdul *felbuzdúl, fēbuzdull* [-ok, -sz, -t] tn ige buzgóság tölti el *Előűször igen felbuzdúltak, de osztán aláp hagyott a buzgóúság* (Ho)

felcihelődik *fēlcihelődik, fēvihelődik* [-ök, -öl ~ -sz, -ött] tn ige szedelőzködve fölkel *Mik fēcihelődűdik, hād beletellik ety fēl ógrába* (Tk)

felcipő *fēlcipőű* [-t, -k, -je] fn szár nélküli cipő *Tēűbe is fēlcipőűbe járok* (Gy)

felcsap *fēlcsap, fēcsap* [-ok, -ol ~ -sz, -ott] ts (tn is) ige **1.** nagy erővel csapva feljuttat vhová *Fēlcsaptad a sárt a kabátodra* (Kg); **2.** tn magasra csapva felszökik *A naty fűzsdű egyszer csak felcsapott a láng* (Or); **3.** ~ vminek hirtelen elhatározással beáll vminek *Fēcsapot csòrdásnak* (Bo)

felcsattan *fēlcsattan* [-ok, -sz, -t] tn ige éles hangon kifakad *Hé, felcsattant ēre az asszony!* (Vs)

felcsavar *fēlcsavar, fēcsavar* [-ok, -sz, -t] ts ige **1.** (haját) csavaróra tekeri *Mosás után mindék fēcsavarom a hajamat* (Fra); **2.** egy csavarással működésbe hoz *Csavart fel*

a villonyt, mēr má nem látok it vakláni (F)

felcseperedik *fēlcseperedik, fēcsepere-dik* [-ek, -el ~ -sz, -ett], *felcsuporodik* [-ok, -ol ~ -sz, -ott] tn ige felserdül *Felcseperettek a gyèrmekek* (Vs)

felcsér *fēlcsēr, fērcsēr* [-t, -ek, -je] fn orvossegéd *A fēlcsēr beadi az inekcijóű* (Sz)

felcsillan *fēlcsillan, fēcsillan* [-t] tn ige csillogóvá válik *Ére pērsze fēcsillant a szem* (Ah)

felcsinál *fēlcsinál, fēcsinál* [-ok, -sz, -t] ts ige **1.** (durva) teherbe ejt *Felcsinálták a felesígű, míg oda vóű* (R); **2.** (tréf) felerősít *Apa, felcsinálod nekem eszt a fűggönytar-tóű* (R)

felcsinál *fēlsinál, felcsinál, fēcsináll* [-ok, -sz, -k] ts ige **1.** fonalat (csinnya segítségével) a szövés előkészítéséhez felvet *Mám felcsinálytúk naty kesēvesen, mer rossz ez a vetőű* (Ke); **2.** a felvetett fonalat a szövőszék hasajójára feltekeri *Mikor már felvetettük a fonalat, fēcsináluk a hasajóűra* (Dr)
Vö: csinya

felcsipejű *fēlcsipejű, fēűlcsipejű* mn csípőficamos *Annak van az a fēűlcsipejű jánnya?* (Ho)

felcsüllöl *fēlcsüllőlű, fēlcsüllőlűű* [-ök, -sz ~ -öl, -t] ts ig feleségével *Fēlcsüllőlűsztem kéd darap fobalat* (Tg) Vö: csüllő

feldarabol *fēldaraból* [-ok, -sz, -t] ts ige **1.** darabokra vagdal *Feldaraboltam eszt a ruhát kapcának* (Kg); **2.** területet darabokra oszt *Feldarabolták eszt a széűp kērtet* (M)

féldeci *fēldeci, fēűdeci* [-t, -k, -je] fn fél dl pálinka *Ety fēldeci neki mek se kottyan* (R)

feldíszít l. **kidíszít**

feldolgoz *fēldóűgoz* [-ok, -ol, -ott] ts ige (anyagot) használati cikké alakít *A begyűűlűbűl viszik a dohánt a gyárba, ot fēldóűgozik* (Sz)

feldőf *fēldőf, fēldőff* [-ött] ts ige felöklel *Vigyázz a gyèrmeke, mēr fēldőfi a tehen* (R)

feldől *fēldőlű, fēldűl* [-ök, -sz, -t] tn ige felfordul *Feldűl a szekér, meglátýátok* (Vs)

feldönt *fēldönt, fēldűt* [-ök, -öl ~ -sz, -ött] ts ige okozza, hogy feldőljön *Vigyázz, fēldűtöd a vedret* (Sze)

feldúr *fēldűr* [-ok, -sz, -t] ts ige felhány,

felforgat *Feldúrtatok az ágyat megint* (R)

-felé *-felé, -fele* **I. 1.** irányába *Félfelé szál a füst* (R); **2.** környékén *Arafele meny-nyetek, ott át lehet menni a patakon* (Tg); **3.** mely időpontot megelőzően *Mán ötfele vőgt az időű, hogy indulni kēletett* (R); **4.** (bizonyos számú) részre *Kétféle hasítlak, ha haza nem jöss idejibe* (R); **II.** ik-k folyamatossá tételére *Mekfele fagy a kezem* (Bá)

fele *fele mn* a felét kitevő *A fele munka mán elkészült* (Tát)

felé *felé, fele* **I.** nu **1.** vminek az irányába *Fördűj a fāl fele* (Hl); **2.** vminek a köz-
lébe *Munkács fele mán igem borul* (Ng); **3.** kevéssel mely időpont, esemény előtt *Ta-vasz fele mán enyhül az időű* (Ksz); **II.** szra-
gos hsz mely nyelvt. személy irányában *Ne felé meny, émfelém gyere* (Tg)

feleakkora *feleakkora* mut névm félíg olyan nagy *A konyhájok feleakkora, mint ez a szoba* (E)

feleannyi *feleannyi* mut névm annyi, mint a fele *Feleannyiür is megveheted* (Ksz)

felebarát *felebarát* [-ot, -ok, -ja] fn (vál) embertárs *Szeretni kel a felebarátun-
kot* (Gl)

feledékeny *feledékeny, feledíkeny mn* (vál) aki hamar megfeledkezik vmiről *Az öreg mán ijem feledíkeny* (R)

felegyenesedik *felegyenesedik, felēgye-
nesedik* [-ek, -el ~ -sz, -ett] tn ige álló hely-
zetbe emelkedik *Nem tudok felegyenesedni,
ha lehājlok, uty fāj a derekam* (Vs)

felejt *felējt, felít, felét* [-ek, -el ~ -sz, -ett] ts ige **1.** emlékezetből eltűnni enged *As sose felét semmit, mindenre emlékszik* (Rf); **2.** feledékenységből vhol, vmilyen állapotba hagy *Igve felítettem a gyērttyát* (R); **3.** ~i a szemét: sokáig néz *Mán a jányokon felejtí a szeműt* (Vr)

felejtős *felējtőűs mn* feledékeny *Ojam felējtőűs vagyok mán, mint a vīnek* (R)

felekezet *felekezet* [-et, -ek, -je] fn (vál) vallási közösség *Űk más felekezethes tar-
toznak* (Mi)

felél *felēl, felil* [-ek, -sz, -t] ts ige **1.** szükségleteire elkölt *Mám felēltek a ház árát* (Csp); **2.** megesz, elfogyaszt *Ennyi*

jóuszág etykettőűre felilí a legelőűt (Ko)

felel *felēl* [-ek, -sz, -t] tn (és ts) ige **1.** (ts is) válaszol *Felēl értelmesen, ha kérdeznek* (Bk); **2.** leckét elmond *Ötösre feleltem* (H); **3.** ~ vmiről számot ad *Arrul én nem felelek* (Vs); **4.** felelősséget vállal vmiért *ÉN is a fi-
jamír felelek* (Ko); **5.** ~ vmivel meglakol *A fejeddel felelsz írte, hoty semmi baja nem lessz* (Bf)

feléled *felēlled, feljēled, felilēd* [-ek, -el ~ -sz, -t] tn ige **1.** ájultságából magához tér *A hideg viztű felēlled az ájult embēr* (Bá); **2.** felelevenedik *Gyorsan locsold meg a pa-
lántákat, hátha mēk felilēdnek* (Pk); **3.** (tűz) újra lobogni kezd *Fűj rá, akkor tám felilēd a tűz* (Tg)

fēlelem *fēlēlelem, fīlelem* [-lmet, -lme] fn szorongó érzés *Erőűt vet rājtam a fīlelem* (Bú)

feléleszt *felēlleszt, feljēleszt, felilēst* [-ek, -el, -ett] ts ige okozza, hogy feléledjen *Ugy elájult, hogy alik tuttuk felilēszteni* (Sze)

felelleghajtó *fejjekhajtóű, fellekhajtóű mn és fn* nagy, bő köpeny *Felvette a fejjek-
hajtóű köpenyegjūt* (Ko)

fēlelmes *fēlēlmes, fīlelmes mn* fēlelme-
tes *Ugy lūttek, hoty fīlelmes vőgt kint jární* (T)

fēlelmetes *fēlēlmetes, fīlelmetes mn* fē-
lelmet keltő *Fīlelmetes erejű ember vőgt* (Tg)

felelős *felelőűs mn* **1.** vmiért okolható *Te vaty felelőűs a sikkasztásér* (Bs); **2.** vmiért, vkiért számot adni tartozó *Itt én va-
gyok a felelőűs a rendér* (Mf); **3.** felelősség-
gel járó *Ojam felelőűs álászba nem tesznek akarkit* (Pk)

felelősség *felelőűség, felelőűstg* [-et, -e] fn az a kötelezettség, hogy vki felel vmiért, vkiért *Ha válalod írte a felelőűsstget, én nem bánom* (Ksz)

felemarék *felemarék, felemorík, fōlmo-
rik szn és fn* annyi az ember egyik markába belefér *Tegyl ty felemarík körpát, de csak ety felemorikkāl!* (R)

felemás *felelmas mn* **1.** aminek hozzá nem illő párja van *Felemás zoknit husztam fēl* (Mi); **2.** nem egyértelmű *Mit ērcsek ijen felemás beszējdből* (Mu)

fēlembēr *fēlembēr* [-t, -ek] fn nem teljes értékű(nek tartott) ember *Tőűcs teli a po-*

hárt, nem félemler ű (Pk)

felemészt *felemészt, felemíszt* [-ek, -el, -ett] ts ige pusztítva elfogyaszt *Mindent felemíszt ez a sok átkozott liba!* (Sz)

felemleget *felemeleget* [-ek, -el ~ -sz, -ett] ts ige **1.** többször emleget *De sokat felemlegetem azokat a régi időűket* (Tg); **2.** felpanaszol *Még a múltkor is felemlegette nekem, hogy eccér nem attam neki köjcs-csönt* (Mi)

felemlít *felemlít, felemlitt* [-ek, -sz ~ -el, -ett] ts ige szemrehányólag megemlíti *Őű is felemlítette, hogy nem vóútá meglátogatni* (Ff)

félerezsz *féléresz* [-t, -ek, -e] fn eresz *Ha beálsz a félerezbe, nem ír az essőű* (E)

félerezszben *feleréűzbe, felerízbe* hsz felét illetően *Feleréűzbe az övé a pörta* (Rf)

félerezses *félerezses* mn csak egy oldalra lejtő *A Jolijék lakásukon félerezses tetőű van* (Np)

felereszt *felereszt* [-ek, -el, -ett] ts ige **1.** vhová felenged *Többet az udvarra se ereszttem fē* (Bo); **2.** (ételt) vízzel felönt *ha jól lesül a hus, ereszt fel* (Si); **3.** felhigít *Mindek feleresztí a bőrt* (Mu); **4.** tn is fonalat a szövőszék hasajójára föltekér *Mán korán reggē feleresztettük* (S)

feles *feles* **I.** mn **1.** két méret közötti méretű *Negyven és feles cipőűt hord* (Bd); **2.** felezve megosztott *Feles munkát nem szeretek csinálni* (Bb); **3.** felébe, a termés feléért megművelt *Mekkapáltuk a feles tengerit* (Ho); **II.** fn fele termésért megművelt föld *Elēbb a felest kapáltuk, azután a magunkét* (Tg)

felesel *felesēl* [-ek, sz, -t] tn ige mindig szemtelenül visszafelel *Ne felesēj apádnak, mē nyakom váglak* (Vs)

felesleg *felesleg* [-et, -ek, -je] fn a szükségletet meghaladó mennyiség *A felesleget eladuk* (P)

felesleges *felesleges* mn **1.** akire, amire nincs szükség *Ém mán it felesleges vagyok* (Úf); **2.** hiábavaló *Felesleges vóút idejönni* (Ts)

feleszmél *feleszmél* [-ek, -sz, -t] tn ige **1.** magához tér *Asz hittük, fel se fog eszmélni, ugy elájúlt* (Tát); **2.** észbe kap *Akkor eszméltem fel, hogy minek neki a kötēl* (Ksz)

féleszű *féleszű, féleszű* mn nem épeszű *Ety féleszűvē nem érdemes kezdeni* (Tű)

feletet *feletet, felētet, felítet* [-ek, -el ~ -sz, -ett] ts ige **1.** mesterségesen táplál *Mán űszvē felētettük a miheket, mēr keves mízet gyūtöttek* (S); **2.** az összes eleséget elfogyasztja *Ennyi rípát felítetni a tehenekkēl!* (Csl)

felett *felett* nu **1.** függőlegesen magasabban *It kering a sas a fejünk felett* (He); **2.** vmely szintnél magasabban *Hetvem felett vóút a létszám* (Ksz)

felette *felette* szragos hsz a szóban forgó személy fölött *Éljár felettük az időű* (Bb)

felez¹ *felez* [-ek, -el, -ett] ts ige felére oszt *Felezik a vagyont* (Csl)

felez² *felez, félēz* [-ek, -el, -ett] ts ige főlöz *Mink sose félēsztük a tejet* (S)

felezett *felezett, félēzett* mn (mn-i ign is) főlözött *A felezet tejet a moslígba öntöttük* (Ke)

felfa *felfa* [~t, ~k, ~ja] fn a járomnak az állat nyakára nehezedeő része *Emēlt fejebb a félfár* (Té)

félfa *félfa, felfa* [~t, ~k, ~ja] fn ajtó- v. kapufélfa *Nekidült a félfanak* (Vs)

felfagy *felfagy, félfog* [-ott] tn ige **1.** beáll a fagy *Jól félfagyott az ícaka* (Vs); **2.** fagyokkal változó enyhülések kövteztében a talajból kiszakad *Mind félfagyott a téli krizantinom* (R)

felfal *felfāl* [-ok, -sz, -t] ts ige falánk módon megeszik *Máj félfalta aszt a fíjút, ojan ideges vóút* (Vs)

felfázik *felfázik* [-ok, -ol, -ott] tn ige alulról ható hidegtől meghűl *Leültem a kűre, ot fásztam fél* (Csl)

felfedez *felfedez* [-ek, -el, -ett] **1.** elsőnek vesz észre vmit *Ű fedeszte fel a lopást* (Gl); **2.** rábukkan *Felfedesztünk ety forást a hegyóudālba* (J)

felfelé *felfelé, félfele* hsz **1.** fenti irányba *Felfele szāl a füst* (Ff); **2.** ik-szerűen a cselekvés folyamatosságának kifejezésére *Éjppen félfele őűtösztem, ahogy jöttek* (D)

felfidz l. **felfűz**

felfigyel *felfigyēl* [-ek, -sz, -t] tn ige **1.** kezd figyelni *Akkor mán én is félfigyēltem, hogy mit akar abbūl kihozni* (Ke); **2.** ~ vki-re, vmire észreveszi a jelentőségét *Fēl-*

figyéltek a munkájára (J)

felfog *felfog* [-ok, -ol ~ -sz, -ott] ts ige
1. magasabbra emelve tart *Fok fel a ruhádot, mér beír a sárba* (Kg); 2. esésében, zuhanásában megfog *Lezuhant a kazarról, de felfokták* (Csl); 3. (ömlő anyagot) edényben összegyűjt *Mikor szuruk a disznóut, a virit felfoguk ety tába* (Sz); 4. tovább terjedésében megakadályoz *A motorbiciklin az az úvek felfogi a szelet* (Ke); 5. megért *Fél nem tuttam fogni, mit akárhat* (Gu); 6. ~ vkin pártfogásába veszi *Mekhált az annyok, apjok, a szomszid fogot fél rajtok* (R); 7. felhevít *A láng má felfokta a kemencét* (F)

felfogás *felfogás* [-t, -a] fn 1. az a cselekvés, hogy vmit felfognak *Az essővíz felfogására van ety hőrdóynk* (Bf); 2. felfogóképesség *Jó felfogása van a fijuinak* (Nbe)

felfolyat *felfolyat* [-ott] tn ige (tehén) megtermékenyül *Felfolyatott a tehenünk* (An)

felfordít *felfordít, felfordét* [-ok, -ol ~ -sz, -ott] ts ige 1. úgy fordít, hogy az alja felfelé kerül *Fordics fel a vedret, oszt új rá* (T); 2. nyugalmi állapotból kifordít *Ez a puja felfordíti az egisz házat* (Bt)

felfordul *felfördül, felfördull* [-ok, -sz, -t] tn ige 1. oldalára, tetejére fordít *Felfördult a szeker, legurult a tök* (Bf); 2. felfelé *Mán íppem felfordult a menet az udvarra* (P); 3. (durva) kimúlik *Az ember dóggozik, dóggozik, oszt eccérsak felfördul* (Ng); 4. rendje megbomlik *Felfördult a hász fenekestül* (Gl)

felforr *felforr, felför, felforik* [-t, -ott] eléri a forráspontot *Felforott mán a tej?* (Csf) Vö: **felfő**

felfortyan *felförtyan* [-ok, -ol, -ott] tn ige dühösen kifakad *Az én anyokom igen hamár felfortyan* (T)

felfő *felfőű* [-tt] tn ige felforr, főni kezd *Felfőtt a víz, szaggathatod a haluskát* (Ge)

felfőz *felfőğz* [-ök, -öl, -ött] ts ige felforral *Felfőğzöm a tejet, ugy nem savanyodik meg ojan hamár* (Ke)

felfúj *felfűj* [-ok, -sz, -t] ts ige 1. levegőt fűj bele *Fel kél fűjni a biciklit, mér leszáll* (R); 2. felfúvódást okoz *Uty felfuj éngem a kolompír is* (Csl); 3. fűjva föllebbent *Felfűj-*

ta a szél a szoknyámat (Ksz); 4. túloz, fölnagyít *Nem ojan nagy eset, csak felfűjták* (Rf); 5. elsielve rosszul csinál meg *Nem lehet eszt csak uty felfűjni* (Ti); 6. ~ja magát durcáskodik *Anyád megem felfűjta magát* (Ff)

felfujódik *felfűjődik* [-ott] tn ige felfúvódik *Vizes lúherén gyepélt a Darú, attúl fujóğdott fél* (Kd)

felfüel *felfülél, felfilél* [-ek, -sz, -t] tn ige hirtelen figyelni kezd *Felfileltem rá, hogy ot susukálnak az ablak alatt* (T)

felfűrészel *felfűrész, felfíríszel* [-ek, -sz, -t] ts ige fát darabokra fűrészel *Felfíríszeltük szt a gerendát tüzelni, mér mán kórhat vóut* (Ko)

felfüstöl *felfüstöl* [-ök, -sz, -t] ts ige füstöléssel tartósít *A husát meg felfüstöjjük* (An)

felfűz *felfűz, felfűd, felfidz* [-ök ~ -ek, -öl ~ -el, -ött ~ -ett] ts ige fűzéssel ráilleszt *Felfictünk tiszt póğré dohánt* (T)

felgámbálódik *felgámbálóğdik* [-ok, öl, -ott] tn ige 1. betegségéből felépül *Sokájig beteg vóut, de csak felgámbálóğdott* (Vs); 2. feltápáskodik *Nagy nehezem felgámbálóğdott* (Vs)

felgereblyél *felgerebjél* [-ek, -sz, -t] ts ige 1. gereblyével összekapar *Aszt a kis szalmát ém má felgerebjéltem* (Ba); 2. területet gereblyével megtisztít *Felgerebjélem a kértet, ne legyen ott az a sok lom* (Tg)

felgereblyéz *felgerebjéz* [-ek, -el, -ett] ts ige felgereblyél *Felgerebjézem, ami elhulott* (Vs)

felgöres *felgörcs* [-öt, -ök, -e] fn felgöb: rojtkötésnél a szokásosnál félannyival kevesebb szálcsonon kötött göb *A félgörcs szebet mutat* (Nd)

felgyűr *felgyűr* [-ök, -sz, -t] ts ige (rajta levő ruhát) magasabbra hajtogatja *Gyűrt fel az inged ujját* (J) Vö: **feltúr**

felhabar *félhabār, félhabar* [-ok, -sz, -t] ts ige behabar *Félhabarom, oszt kész a paprikás* (Fp)

felháborgat *félháborgat* [-ok, -ol ~ -sz, -ott] ts ige zavart, nyugtalanságot idéz elő *Mos mán ne menny az ölba, mér félháborgatod a tyukokot* (R)

felháborít *félháborít, félháborét* [-ok, -ol

~sz-, -ott] ts ige **1.** felháborodást okoz *Felháborít az embert a viselkedésével* (T); **2.** nyugtalanságot, zavart kelt *A hír felháborította az egész falut* (Ko)

felháborodik *fēlhāborodik* [-ok, -ol ~ -sz-, -ott] tn ige **1.** igazságérzetében megsértve haragra gerjed *Hogy ne háboroggyom fel az ember, ha íjet hall!* (F); **2.** háborogni, nyugtalanodni kezd *Fēlhāborodott az egész tábor íjettibe* (R)

felhág *fēlhág* [-ok, -ol, -ott] tn ige (rég) fellép, felmászik (vmire) *Felháktam a laptőzra* (Csl)

felhagy *fēlhagy, fēlhágy* [-ok, -ol ~ -sz-, -ott] tn ige ~ vmivel abbahagy olyasmit, ami azelőtt szokása, foglalkozása, kedvtelése stb. volt *Hányszor monta, hoty felhagy az ivással* (Vs)

felhajt¹ *fēlhājt* [-ok, -ol ~ -sz-, -ott] ts ige **1.** fent levő(nek) felfogott) helyre hajt *Fēlhajtott a szekervē az udvarra* (G); **2.** (vadat) lármával fölver *A kutyák fēlhajtották az őzeket* (Be); **3.** nagy utánjárással előkerít *Az fēlhajtja a világ vígírul is, ami kēl neki* (Ko); **4.** területet vmiért átkutat *Felhajtottam a falut ezekir a libákir* (Gl)

felhajt² *fēlhājt* [-ok, -ol ~ -sz-, -ott] ts ige **1.** vminek egy részét fölemelve visszahajtja *Felhajtotta a dunnát, ugy vetette be az ágyat* (Bk); **2.** ruhát felaljaz *Fēlhajtok többed belőjille, ha hosszú* (Ng); **3.** egy hajtasra megiszik *Fēlhajt ety féldecit, oszt megjön a kedve* (Csp)

felhajtás *fēlhājtás* [-t, -ok, -a ~ -sa] fn **1.** az a cselekvés, hogy vhová felhajtának *Bajos lesz a fēlhajtás, mēr keskeny az udvar* (E); **2.** (ruhán) aljalás *Vastag az anyag, csunya lesz a fēlhajtása* (Z); **3.** hűhó *Naty felhajtás vót, ot vót az egész falu* (Ksz)

felhány *fēlhány* [-ok, -sz, -t] ts ige **1.** letről sietve feldobál *Megyek, csak fēlhányom a szekerre aszt a kis színát* (R); **2.** sietve átkutat *Fēlhánytam az egész komótfiját, mékse leltem meg aszt a nyavojás szvettert* (Nd); **3.** tapintatlanul fölemleget, szemrehány *Még aszt is felhányta, hogy az uccán nem vettem észre* (Bf)

felhánytorgat *fēlhánytorgat* [-ok, -ol ~

-sz-, -ott] ts ige hánytorgatva felpanaszol *Fēlhántorgatta a tiz évvel ezelőtti dógokot is* (Tg)

felhasgat l. felhasogat

felhasigál l. felhasogat

felhasogat *fēlhasogat, fehazsgat, felhasigál* [-ok, -ol ~ -sz-, -ott ~ -t] ts ige **1.** barázdát hasít *Mind felhaszgatta a főjdet az ekivel, amēre elhuzatta* (Sz); **2.** a teljes mennyiséget darabokra hasítja *Még ma dilután felhasigálom a fát* (Vs); **3.** magasabban lévő helyig nyilallik *A derekam fáj, de uty, hoty felhazsgat az agyamig* (R)

felhasznál *felhasznál* [-ok, -sz, -t] ts ige **1.** vmilyen célra elhasznál *Felhasználta az egész anyagot, nem marad belőjle* (Csp); **2.** (alkalmat) kihasznál *Felhasználta az alkalmat, hogy nem vótak othon* (Bó)

felhérc *fēlhéc, fērhész, ferhét* [-et, -ek, -ce] fn kocsin a hámfák ráakasztására való megvasalt fa *Ráléjtem a fēlhécre* (Bs)

felhércpálca *fērhécpáca, ferhészpáca, feshétpáca* [-t, ~k, ~ja] fn a felhércen és az első tengely végén rögzített görbe vaspálca, amely megkönnyíti a szekerre való felülést *Ne háj a fērhétpácára, mer el vam törve* (Sz)

felhergel *fēlhērgēl* [-ek, -sz, -t] ts ige **1.** felloval *Felhergelte ellenem a brigagyírt* (Sz); **2.** felbosszant *Ne hērgelt fel az apádat, mēr kapöl tülle* (Ksz)

félholt *fēlhóyt, felhóyt* mn alig-alig élő, halálosan gyenge *Fēlhóytira verte az ura* (Sza)

felhólyagosodik *fēlhóyyagosodik, felhóyyagosodik, felhóyygosodik* [-ott] tn ige felhólyagzik *Fēlhóyygosodott az egész háta, ugy megígette a nap* (R)

felhordás *fēlhördás* [-t, -ok, -a] fn **1.** az a cselekvés, hogy vmit felhordanak *Legnehezebb a zsákok fēlhördása a padra* (Tg); **2.** töltés *Meny végig ott az árok partyán, a fēlhördásonn* (Np)

felhoz *fēlhoz* [-ok, -ol, -ott] ts ige **1.** letről magasabbra hoz *Hozál fel a kērtbül ety kiz zőjpetrezsějmet* (R); **2.** szóba hoz *Ahogy ēlkezdünk beszólni, rőktön felhozi a fiját* (Csl); **3.** érvként előad *Asz hozták fel*

ellene, hogy nem iri rendesen a munkát (Ke)

felhozódik *félhozódik* [-ott] tn ige beszéd közben szó kerül rá, szóba jön *Félhozódott a pásztor ügye is* (R)

felhőrpint *félhőrpint* [-ek, -el ~ -sz, -ett] ts ige vmit egy kortyra megiszik *Megyek, csak félhőrpintem eszt a kis pájinkát* (Vs)

felhős *félhőős* mn felhővel borított *Félhőős az ég, de nem fog esni* (Bk)

felhőszakadás *félhőőszakadás* [-t, -ok, -ja] fn heves, hirtelen zápor *Ez nem is essőű volt, hanem felhőszakadás* (Tát)

felhúz *felhuz* [-ok, -ol, -ott] ts ige 1. magasabb(nak felfogott) helyre húz *Összeesett a kapu előtt, uty husztuk fel az udvarra* (Kd); 2. (ruhadarabot) magára ölt *Felhusztam az új cipőjűmöt* (Pk); 3. (szerkezetet) rugója csavarásával működésbe hoz *Husz fel az ógrát* (Fp); 4. (falat) felépít *Mám felhuszták a falakat, csak tetőű ker rá* (T); 5. nyársra húz *Ijen darap szalonákot huzot fel eccēre* (Sz); 6. (biz) felingerel *Megint felhusztátok az öreg* (Be)

felhúzgál *félhuzgál, felhuzigál* [-ok, -sz, -t] ts ige felhúzogot *Mint felhuzgálták a kompiromot, pedig mék csak mos keszt kötni* (R)

felibe¹ *felibe, feléjbe, felibe* hsz 1. ketté *Elék, ha felibe hazsgatod a kompírt* (R); 2. fele részéért *Feléjbe mekkapálom neked* (Z)

felibe² *felibe, feléjbe* hsz és nu fölé *Nem tuttunk felibe kerekedni, ojan erőű vóud benne* (Bf)

félidő *félidőű* [-t, -ideje] fn ismert időtartam fele *A meccs elsőű félideje mán letélt* (Gl)

félidős *félidőős, félidőős* mn terheesség időszakának közepén levő *Apad a Risko teje, mér félidőős hasas* (Kd)

félig *félig* hsz (ragos fn is) 1. ameddig a fele terjed *Félig van a körsőű vizzél* (R); 2. kb. felerészben *Mám félig mekcsináltam* (T); 3. a kívántnál kisebb mértékben *Mék félik sincs meksülve* (Tg)

félig-meddig *félig-meddig* hsz kb. félig, bizonyos mértékben *Félig-meddig jóul is van* (Tát)

feligyel 1. felügyel

felindul *felindul* [-ok, -sz, -t] tn ige 1. fölfelé indul *Íppen indultam fel a padra* (Si); 2. indulatba jött *Hű, felindult ére az én öregem* (Ko)

felír *felír* [-ok, -sz, -t] ts ige 1. látható helyre ír *felírtuk a kisláda fedelére, hogy mikor fojatott a tehen* (Csl); 2. feljegyez *Felírta egy lapra, hoty kinek kél száлма* (Bk); 3. (gyógyszert) receptre ír *Felírtak neki valami cseppeket* (R); 4. tn fölterjeszt *Felírtak a minisztérijomba* (R) [] *Írd fél a kéménybe korommal 'ezt a tartozást úgysem kapod meg'* (R)

felirat *felirat* [-ot, -ok, -a] fn 1. jól látható helyen lévő írás *Magyar nyelvű felirat van a fējfán* (Sz); 2. tájékoztató szöveg *Ot van a dobozon a felirat, hoty hoty kél használni* (Tr)

feliszik *feliszik* [-ivott] ts ige magába szív *Mennyi tintát felivott az itatóűs!* (Ts)

felizgat *felizgat* [-ok, -ol ~ -sz, -ott] ts ige 1. izgalomba hoz *Felizgatta a hír* (Bt); 2. felláztat *Felizgatták a népet az agitátorok* (Bs)

felizgul *felizgúl* [-ok, -sz, -t] tn ige izgalomba jön *Ne tapogas, mér felizgulok* (Si)

feljajdul *feljajdúl, fējajdull* [-ok, -sz, -t] tn ige fájdalmában jajszóval felkiált *Ugy belém nyilallot, hoty fejjajdúltam* (P)

feljár *fējjár* [-ok, -sz, -t] tn (ts is) ige 1. lentről magasabb helyre jár *Feljárunk a hegyre gajír* (He); 2. fölfelé elmozdul, így mozdítható *Fejjár a hidlázsdeszka* (R); 3. ts (területet) bejár *Fejjártam a határt ürömír, de nem lettem sehol* (R); 4. (halott) sírjából visszajár *Fílnek a cigányok a vín Tēr-kátúl, hoty fejjár* (R)

feljáró *fejjáróű, fējáróű* [-t, -k, -ja] fn (mn-i ign is) 1. feljárt *Szíp porta vóyna, csak keskeny a fejjáróűja* (Sz); 2. padláslet-ra Vigyázz *a fejjáróűn, le ne ess!* (Pk); 3. fennjáró (fonál a szövőszéken) *Igen szakad a fējáróűja* (Bk)

feljavít *fejjavít, fejjovít* [-ok, -ol ~ -sz, -ott] ts ige 1. trágyázással javít *Fél kén eszt a főűdecskét javítani* (E); 2. felhizlal *Szípen fejjavítottam a tinóűcskát* (R)

feljebb *fējebb* hsz 1. magasabb-

234

felkészül *félkészüll, félkészül, felkiszül* [-ök, -sz, -t] tn ige **1.** megteszi az előkészületeket *Nem vagyunk félkészülve ennyi vendígre* (Pk); **2.** tanulással, edzéssel készül vmire *Félkészültek a vizsgára* (B); **3.** lelkiileg előkészül *Félkészültünk a legrosszabbra* (Bk)

felkeveredik *fēkeveredik* [-ek, -el ~ -sz, -ett] tn ige **1.** útnak indul *Fēkeverettünk hogy elmegyünk dudvajír* (Sza); **2.** (szél, vihar) kitör *Felkerekedett ez a rossz idő, hát most már nem megyünk* (Ho)

félkészfűrész *félkészfirész* [-t, -ek, -e] fn lombfűrész *Ted a félkészfirészt a kamarába* (Fra)

félkészkalapács *félkészkalapács* [-ot, -ok, -ja] fn fél kézzel is használható, kisebb kalapács *Mást se bír, csak a félkészkalapáccsá tud hireskedni* (Csl)

félkészverőkalapács *félkészverőkalapács* [-ot, -ok, -a] fn fél kézzel is használható kalapács *Add ide a félkészverőkalapácsot* (Té)

felkontyol *félkontyol, félkontyal* [-ok, -sz, -t] ts ige **1.** (menyasszony haját kontyba űzve) asszonnyá avat *Mám félkontyolták a menyasszonyt* (M); **2.** fejbe ver *Félkontyolnak, ha szót nem fogad* (Csl)

felkopik *fēkopik* -az álla: éhen marad *Maj félkopik az álad neked is!* (Be)

felkortyol *félkörttyol, félkörtyal* [-ok, -sz, -t] ts ige vmit mohón megiszik *Félkörtyalta a tejet a macska* (Vs)

félkótya *félkótya* mn féleszű *Az egész család ojan félkótya* (G)

félkőhög *fēkőhög* [-ök, -öl ~ -sz, -ött] ts ige légesövéből köhögve kiürít vmit *Annyi csunyaságot félkőhögtem ma* (K)

félköszönt *fēköszönt, félköszent* [-ök, -öl ~ -sz, -ött] ts ige vmely alkalomból üdvözlő vkit *Máj félköszöntelek a neved napján* (Vs)

félköt *fēköt* [-ök, -öl ~ -sz, -ött] ts ige **1.** magasabban levő helyre v. tárgyhoz köt *Félkötöttem a szösz a guzsajra* (Mu); **2.** ruhát a testére ~ *Nénét félkötötte az ünneplőgö keszkenőjűt* (Csl); **3.** felakaszt *Te nem hász meg, mer hamarép félkötnek* (Th)

félkötöz *fēkötöz* [-ök, -öl, -ött], *félkötöz* [-ek, -el, -ett] ts ige **1.** vmit feltéve kötö-

zéssel odaerősít *Félkötöszte a csomagot a biciklire* (Vs); **2.** lehajló hajtásokat karóhoz, stb.-hez kötöz *Félkötösztem a kardvirágot, mēr mint ki vőyd düledézve* (Kf)

felkuporodik *fēkuporodik, felkuperadik* [-ok, -ol ~ -sz, -ott] vhová felülve lekuporodik *Felkuperadott az ágyra* (Vs)

féllábú *fállábú, féllábu* mn és fn akinek egyik lába hiányzik *Mindig aval a féllábúvájár* (Mu)

fellázad *fellázad* [-ok, -ol ~ -sz, -t] tn ige **1.** lázadásban tör ki *Fellázattak a munkások az urak ellen* (Gu); **2.** felháborodik, felindul *Fellázat bennem a jobbik érzés* (Bs)

fellegezés *fējebbezés, fējebbezés, fej-jebbezés* [-t] fn bírósági döntés megmásítását célzó folyamodvány *Benyűtötták a fejebbezejt* (Nf)

felleg *fejleg, fējeg, felleg* [-et, -ek, -e] fn felhő *Mijen csunya fekete fējegek, ezegbűl hóg lessz* (R)

felleges *felleges* mn borúl (idő) *Felleges van* (Vs)

fellép *fēllép, fēljép, fellép* [-ek, -el ~ -sz, -ett] tn ige **1.** magasabb helyre ~ *Felléptem a láptó alsóg fokára* (Sz); **2.** vmilyen módon kezd viselkedni *Eréjesebben keletet vőyna fellépni* (Sze); **3.** gyorsan felmegy *Lépj csak fel a padlásra lisztjér* (Bó)

fellobban *fellobban* [-t] tn ige lobbanva felcsap *Fellobbant a tűz* (Rf)

fellocsol *fellocsöl* [-ok, -sz, -t] ts ige **1.** vmely felületet meglocsol *Fellocsoltam a törnácot* (Bá); **2.** (ajultat) vízzel locsolva magához térít *Alik tutták féllocsólni, úgy elszídult* (Tg)

felloval *fellovål, félolæl* [-ok, -sz, -t] ts ige vki ellen felingere *Felovåta ellenem az uramat* (Tk)

fellök *fēllök* [-ök, -öl ~ -sz, -ött] ts ige **1.** úgy meglök vmit, hogy az felborul *Fēllökte a vidret a moslējkkā* (Ki); **2.** vhová dob *Lőkjétek fē eszt a zsákot a szekjére* (Pf)

félmagas *fēlmas, félmagos, félmogas* mn **1.** a szokásosnál alacsonyabbra nővő *Nekem ojan félmogas krizantinnyajim van* (Tk); **2.** (cipész) nem túl magas (sarok) *A félmagos sarok kjényelmesenn* (Be)

felmáglyáz *fēmágjáz, fēmagláz, fēmág-jáz* [-ok, -ol, -ott] ts ige máglyára rak A traktor csak leburogatta a téglát, este lesz, mik *fēmagláz*zuk (Sz)

felmagzik *fēmagzik, fēmogzik, fēmag-zik* [-ott] tn ige (növény) annyira felnő, hogy (szükségtelenül) magot hoz *Fēmog-zott a mörkőgm* (Ts)

femarkol *fēmarkol, fēmarkal, fēmör-köl* [-ok, -sz, -t] ts ige 1. egy marokra valót fölvesz Annyit aggy a galamnak, amit *eccē-re fēmorkolsz* (Ksz); 2. (biz) (pénzössze-get) felvesz Ezir is *fēmörköl ety szíp sum-mát* (T)

felmászik *fēlmaszik, fēmász* [-ok, -ol, -ott] tn ige 1. mászva fölmegey *Öreg, de még a fára fēlmasz* (Csl); 2. felvászorog *Nehezem mászik fel a dombra* (Rf)

felmegy *fēlmegy* [-ek, -mégy ~ -mész ~ -mécc ~ -mensz, -ment] tn ige 1. magasba lévő(nak felfogott) helyre megy *Fēmegyek a minisztērhe* (Bó); 2. (mennységet) bizonyos határig növel, ígér *Felmentem 100 rubelig, de többet nem vőtam hajlandóy ígjérni* (Rf); 3. (mérték, mennyiség, ár) emelkedik *Fēmēnt a vírnymása* (S); 4. (ruhadarab) felhúzható *Könnyen fēlmegy a lábodra a csizma?* (P)

felmenő *fēlmenő* [-t, -k, -je] fn (mn-i ign is) a szövéskéen hosszanti irányban futó fonál *A felmenő*jt cernából vetettük (Sza) Vö: **fennjáró**

felment *fēlment* [-ek, -el ~ -sz, -ett] ts ige kötelezettségtől mentesít *Fēmentettjék a katonáskodástul* (Bo)

félmeccs *fēlmeccés* [-t, -ek, -e] fn fél hordó nagyságú dézsaszerű faedény, amelyben szőlőt v. egyebet tárolnak *Minden fēlmeccés tele van sölőjvē* (Mf)

felmond *fēlmond, fēmond* [-ok, -ol ~sz, -ott] ts (és tn) ige 1. könyv nélkül elmond *Fēmontad a leckéjt anyádnak?* (Csp); 2. szerződést megszüntnek nyilvánít *A gyárba dőgozod, de hamár fēmontak neki* (Vs)

felmos *fēlmos, fēmos* [-ok, -ol, -ott] ts ige 1. (padlót, lépcsőt) teljes felületén tisztára mos *Fēmostam a konyhát* (M); 2. vmit így eltávolít *Most fel eszt a sárt a padlógrú!*

(Th); 3. szapulás előtt előmos *Fēmostuk a fonalat, lehet szapúni* (Gy)

felmosogat *fēlmosogat, fēmosogat* [-pok, -ol ~ -sz, -ott] tn ige *Megyek, csak fēmosogatok* (Tk)

felnevel *fēlnevél, fēnevél* [-ek, -sz, -t] ts ige teljes kifejlődéséig nevel *Özvegyen fēnevēte a három gyerekit* (Bs)

felnéz *ēlnéz, ēlníz* [-ek, -el, -ett] ts (tn is) ige 1. vkit, vmit hosszabb ideig néz *El-nísztem a galambokot, hocs csőykolóyznak* (K); 2. eltűr vmit *Aszt is elnizi a pujának, hogy az ágyon dencēlnek* (Sz); 3. tévedésből másnak néz vkit, vmit *Jaj, ēlnésztelek, asz hittem, te vagy a Kati* (Csp); 4. (tn) végignéz ykin *Elnízett a fejem felett* (Si); 5. (tn) rövid időre ellátogat *Majd ēlnizek hoz-zátok vagy eggy este* (T)

felenged *fēlenged* [-ek, -el ~ -sz, -ett] ts (tn is) ige 1. enged fölmenni *Fēlengedet minket az epērfára* (Si); 2. felbocsát *Fēlengettek egy űrhajóyt* (Bó); 3. (fagyott állapot) megszűnik *mám fēlengedett a főjūd* (Bt)

felnő *fēlnő, fēlnyő, fēnő*jl [-n(y)övök, -n(y)őűsz, n(y)őűtt] tn ige 1. teljes fejlettségét eléri *Fēlnyőjnek a malackák* (Ts); 2. vmely magasságig nő *A szilvafa fēlnyőj a második emeletig* (Sz)

felnőtt *fēlnőjt* mn és fn a serdülőkorán túl levő *Fēlnőjteknek egy rubel a belípőj-dj* (Csl)

felnyal *fēlnyál, fēnyál* [-ok, -sz, -t] ts ige 1. a földről v. más tárgyról nyalva eltávolít *Sose bánd, majd a macska fēlnyali* (Ksz); 2. (állat) világrajött kicsinyét tisztára nyalja *A tehem fēlnyáta a bőrnját* (H); 3. sebtében felmos *Fēlnyalom ety kicsit a konyhát* (Tg)

félnyers *fēlnyers* mn ami csak félig sült v. főtt meg *Mék fēlnyers a kompír, várni kē míg mekfőjūl* (Bk)

felnyitó *fēlnyitóy* [-t, -k, -ja] fn (mn-i ign is) gazdasági épületek felfelé nyíló szel-lőztetőablaka *Ki kéne nyitni a fēlnyitóyt, mer igem meleg van ebbe a pajtába* (Sz)

felnyúl *fēlnyúl* [-ok, -sz, -t] tn ige magasabb helyre ~ *Nyúj fel a szekrjény tetejire, ot kē neki lenni* (Rf)

felnyúlik *fēlnyúlik, fēnyullik* [-ok, -sz, -t]

~ -ott] tn ige bizonyos magasságig emelkedik *Ojan magoss a törnya, hoty felnyulik az égig* (Tk)

féloldalal *féloldalal* mn aminek az egyik oldala jóval kisebb *Vigyázz, ne rag féloldalalra a szekeret!* (Kf)

féloldalalú *féloldalalú, féloldalalú* mn féloldalal *Ez az àlma féloldalalú* (Vs)

felon *felon* [-t, -ok, -ja] fn (vall) 1. a görögkeleti egyházban a miseruhának megfelelő ujjatlan, díszes köpeny *A kispap felomba van a misén* (Sz); 2. általában az istentiszteleten viselt papi palást *A pap mán felomba vójt* (P)

felordít *felordít, felordéjt, felordjéit* [-ok, -ol ~ -sz, -ott] tn ige nagyot ordít *Felordéjtottok, ha belém szurja a tűt* (Np)

felöl¹ *felöl¹* nu 1. (igen ritk.) vminek az irányából *Munkács felöl¹ jön a borulat* (Kb); 2. (vonzatként) -ról, -ről *Hallottál valamit a fíjat felöl¹?* (Sze)

felöl² *felöl²*, *felül* nu fölöl *Elmúlt a veszűj fejúnk felül* (Csl)

felölle¹ *felölle* szragos hsz a szóban forgó személy, dologfelöl *Felöllet fel is fordúhatnák* (Sze)

felölle² *felölle*, *felülle* szragos hsz fölülre *Máj meglátod az erdőűt, ha fűlszál felülle a kőd* (P)

felöltő *felöltőű* [-t, -k, -je] fn (mn-i ign is) férfi felsőkabát *Má felöltőűt kel venni az embernek magára* (Ko)

felöltözik *felöltözik* [-ök, -öl, -ött], *felöltetik* [-ek, -el, -ett] tn ige 1. öltöztetést magára veszi *Megyek, csak felöltözők* (Gu); 2. ~ vminek (jelmezbe) *Felöltöztünk cigányasszonynak* (Rf); 3. felruházódik *Ha lenne píndzem, először felöltöznék* (G)

felöltözködik *felöltözködik* [-ök, -öl ~ -sz, -ött], *felöltözkedik* [-ek, -el ~ -sz, -ett] tn ige 1. teljesen felöltözik *Mire te felöltözköcc, én is kűsz leszek* (Sz); 2. felruházódik *A keresedbűl felöltözköttek családostúl* (Pk)

felöltöztet *felöltöztet, felöltöztet* [-ek, -el ~ -sz, -ett] ts ige 1. ruháit rá adja *Mám felöltöztettük a menyasszont* (Vs); 2. fel-

ruház *Felöltöztette a jánnyajit* (Th)

felönt *felönt* [-ök, -öl ~ -sz, -ött] ts ige 1. magasabb helyre önt *Öncs csak fel eszt a vidèr kompírt a szekerre* (Ksz); 2. hozzátöltve felhigít *Felönti a bort vizzè* (E); 3. becsíp *Apád mám megin felöntött* (Kg) [] *Felönt a garatra 'berűg, becsíp'* (Rf)

félős *fjélőűs, filőűs* mn 1. ijedős *Èn ojam filőűs vagyok, akármitűl megijedek* (P); 2. félelmet keltő *Este félőűs āra járni* (Csp); 3. ~, hogy...: félhetünk tőle, hogy... *Alátenném a csírkéd, de filőűs, hogy mekta-posi* (T)

felöltik *felöltik* [-ött] tn ige eszébe villan *Felöltöd bennem, hogy utána kéne lépni* (Gl)

félpálca *félpálca* [-t, ~k, ~ja] fn horgolással egy ráhajtás áthúzása három hurkon keresztül *A félpalcát könnyű horgōni* (Fra)

felpállik *felpállik, fēpálik* [-ott] tn ige bepállik *A nyírkosság mijat felpállik a széna* (Vs)

felpeckel *fēlpeckē, fēpeckel* [-ek, -sz, -t] ts ige pecekkel feltámaszt *Fēpeckēte a tinőű száját* (Bá)

felperes *fēlperes* [-t, -ek, -e ~ je] fn perben a keresetet indító fél *A felperes nyèrte a pèrt* (F)

felpergőz *felpergőűz* [-ök, -öl, -ött] ts ige (állatnak) nyakába rezgőt tesz *A juhót hóűnap fē kē pērgőűzni* (Mf)

felpiszkál *felpiszkál, felpiszkáll* [-ok, -sz, -t] ts ige piszkálva felkotor *Piszkált fel a hamut, hátha van alatta parázs* (Mu); 2. felingerel *Fēpiszkáták ellenem* (Rf)

felpofoz *fēpofoz* [-ok, -ol, -ott] ts ige 1. felpofoz *Fēpofozlak, ha be nem fofod a szád* (Csl) [] *Fēlpofosza, mint Orda a malacot 'nagy erővel felpofozta'* (R)

felpolcol *fēlpolcōl, fēlpōűcol, fēlpōűcal* [-ok, -sz, -t] ts ige alulról megtámaszt, támasztékot tesz alá *Fēlpōűcatam a tekenőű egyyk vígit, hogy ne fojjon szűűjel a kovász* (V)

felpöffed *fēpöffed, fēpűffed* [-ek, -el ~ -sz, -t] tn ige 1. felpuffad, felfűvődik *Az ember csak fēlpűffed attul a törvekompírtul* (Pk); 2. megdagad *Tejjesen fēl vam pűffedve a két lába* (Ksz)

felpróbál *felpróbál, fēpróbál* [-ok, -sz, -t] ts ige ruhadarabot próbaképp magára vesz *Fēpróbálom elép, ha jóu-i* (Si)

felpupujkásodik *felpupújkásodik* [-ott] tn ige **1.** feltáskásodik *Fēpupujkásodott a fal, le fok hullani a vakolat* (R); **2.** felhólyagzik *Fēpupujkásodott az egisz háta, ahöl megígette a nap* (R)

felpüffed **1. felpüffed**

felragaszt *ferragaszt, fēragaszt* [-ok, -ol, -ott] ts ige **1.** a megfelelő helyre ragaszt *Ferragasztottad a bījeget a kópertára?* (Gl); **2.** (lovat) befog *Ement má Istvám bátyat fēragasztani a lovat* (Bs)

felrak *fērak* [-ok, -ol ~ -sz, -ott] ts ige **1.** magasabb helyre rak *Fēraktam a befőűtőköt a póycra* (Tk); **2.** nem illő helyre föltesz *Fērakta a lábát a sezlonyra* (Kg)

felravataloz *ferravataloz, fēravataloz* [-ok, -ol, -ott] ts ige halottat koporsóban ravatalra tesz *Az elsőűházba foguk ferravatalozni* (Ts)

felráz *ferráz* [-ok, -ol, -ott] ts ige **1.** rázással a megfelelő állapotba hoz *Rász felaszt a paradicsomot, mer a sűrőűje mind ot van az ívek fenekin* (Gl); **2.** felébreszt *Ugy alut, hogy alig bírtam fērrázni* (Gu)

félre *fēre, fére* **I. hsz** **1.** oldalra *Mék fērép kē tenni eszt a ládát, hogy szabadon lehessen járni túlle* (Rf); **2.** el *Fēre az udbú* (Sze); **3.** ~való dolga testi szükséglet intézése *Ēment fēre valóú dóugára* (Or); **II. ik** **1.** útjából oldalra *Féreadlok, gyere nyugotton* (Nf); **2.** távolabbi helyre *Férevonultak susmusōni* (Csp); **3.** ferdére elmozdulva *Ha fēre nem fordullok, ētanáll az ütés* (Pf); **4.** rosszul, hibásan *Férrehord a puskád* (M)

felrebben *ferrebben, fērebben* [-ek, -sz, -t] tn ige **1.** hirtelen fölropppen *Fērebbentek a verebek, mikor odaváktam egy gört* (V); **2.** fölreszel *Ugy magogba felējkesztek, hoty fē se rebbentek, mikor bementem* (Fra)

félrebeszél *férebeszél, fērebeszél, fērebeszél* [-ek, -sz, -t] tn ig önkívületben zavarosan beszél *Három állóú napik fērebeszéltek* (Csp)

félredanol *féredanol* [-ok, -sz, -t] tn ige berüg *Ugy nisz ki, mintha fēredanólt vóna* (Sz)

félreért *fēreért* [-ek, -el ~ -sz, -ett] ts ige **1.** rosszul hallva tévesen ért *Fēreértettem, bisztoson nem ugy montad* (R); **2.** helytelenül értelmez *Fēre ne ércs, nem akarlak én rágálmazni* (T)

félreértés *fēreértés, fēreértis* [-t, -ek] fn tévedés *Nincs semmi fēreértés* (Cse)

félreismer *fēreismer* [-ek, -sz, -t] ts ige tévesen ítél meg vkit *Te éngem fēreismersz, nem vagyok én ojan* (Csn)

félresikerül *fēresikerül* [-t] tn ige rosszul sikerül *Igen akārtág, de fēlresikerült* (Ba)

félretapos *fēretapos* [-ok, -ol, -ott] ts ige ferdére koptat *Fēretapostad a cipőűt sarkát* (Tát)

félretesz *fēretesz* [-ek, -el, -tett] ts ige **1.** oldalra tesz *Tet fēre az udbul aszt a natyfa-zikot* (Ksz); **2.** elteszi máskorra *Fēretettem a bőrnyú árát* (T); **3.** abbahagy, nem folytat *Tegyük fēre a tréfát, esz komōj dolog* (F); **4.** mellőz, nem vesz tekintetbe *Fēretette a büszkeségűt, ű maga ment utánna* (Bf)

félrever *fērever* [-ek, -sz, -t] ts ige ~i a harangot veszélyt jelezve úgy harangoz, hogy a harang nyelve csak egy oldalra ver *Mikor tűz van, fēreverik a harangot* (Gl)

félrevezet *fērevezet* [-ek, -el, -ett] ts ige szándékosan megtéveszt *Éngem akārsz te fērevezetni?* (Bs)

felrobban *fērobban* [-ok, -sz, -t] tn ige robbanása végbemegy *Ferobbant a gránát* (Bk); **2.** kitör a dühe *Mājt fērobbantam a mirektől* (Si)

felrobbaszt *ferrobbaszt, fērobbaszt* [-ok, -ol, -ott] ts ige *Fērobbasztották a hidat* (Tg)

felrozdál *ferrozsdál, ferrezsdál* [-t] tn ige (növényen) rozsdaszerű gombabetegség jelenik meg *A sok essőű miját ferrozsdáqlt á gáboná* (Nd)

felrüg *ferrug, fērug* [-ok, -ol ~ -sz, -ott] ts ige **1.** rúgással föltaşzít *Vigyász, fel ne rugd a szakasztóűt* (Gl); **2.** rúgással magasba röpít *Ferrukta a labdát a házstetőűre* (Pk); **3.** (megállapodást) durván megszeg *Ferukta az egyességet* (Si)

felsőg *fēlség, fēlsjég, fēlsíg* [-et, -e] fn (rég) uralkodó megszólítása *Mekkövetem kiráji felségégedet* (Ba)

felséges *felséges, felsjéges, felsíges* mn
1. (rég) uralkodó címe *Felsíges kirajom, egy íletem, ety halálom, én bizony eszt mekk-próbálom* (Ho); 2. nagyszerű *Felsíges vőyt ez a képoszta* (T)

felsegít *felsegüt* [-ek, -el, -ett] ts ige 1. segít talpra állni, járműre szállni *Majd én felsegítlek a buszra* (F); 2. ruhadarabot felöltetni segít *Felsegítem rád a kabátot* (M)

felsír *fělsír* [-ok, -sz, -t] tn ige hirtelen sírásra fakad *Felsírt a gyermek, ringazsd meg* (R)

felsorol *fěsorol* [-ok, -sz, -t] ts ige sorban elmond *Sorolt fě, kik vőytak ott* (Ge)

felső *fělsőű, fěsőű* I. mn 1. magasabban lévő *Tedd a fělsőű póycra!* (T); 2. értékrendben nagyobb *Mán fělsőű osztájos vőytam akkor* (T); 3. fölöttes szervtől eredő *Fělsőű utasításra tette* (Csn); II. fn 1. (vál) kártyában a kiálnál kisebb, az alsónál nagyobb értékű lap *Űtheted a piros fělsőűvel* (P); Vö: **filkő** 2. (rég) női télikabát *Új fělsőűd van?* (R)

felsőbőr *fělsőűbőűr, fělsőűbűr* [-t, -ök, -je] fn cipőfelsőrésznek való bőr *Nincs fělsőűbűrje, nem tuggya válalni a cipőűmöt* (T)

felsőrész *fělsőűrěsz, fělsőűrěsz, fělsőűrisz* [-ek, -t, -c ~ -je] fn 1. lábbelinek a lábfejet takaró része *A cipőű fělsőűrěsze jukacsos* (M); 2. kétrészes ruhának a felsőtestet takaró része *A fělsőűrěsze darázsfěszkes* (Np)

felsőruha *fělsőűruha* [-t, ~k, ~ja] fn fehérnemű fölött viselt ruha *A fělsőűruhát külön mosom* (Si)

felsőrófol *fělsróyfól, fělsróyfól* [-ok, -sz, -t] ts ige felcsavar *Nem birom fělsróyfólni eszt a csavart kőucs nékül* (Sz)

felsőrol *fělsuról, fělsural* [-ok, -sz, -t] ts ige súrolva felmos *Fělsuroltam a padlóűt* (T)

felsőül *fěsül, fěsű* [-ök, -sz, -t] tn ige 1. nevetéseden kudarcot vall *Fěsűtem a pogácsammā* (Bá); 2. (növény) a talaj túlmelegedése miatt elfonnyad *Ha fěsűl a dohány, nem lesz kereset* (T)

felsőüt *fělsűt* [-ött] ts ige 1. sütésre teljesen felhasznál *Fělsűt az összes lisztet* (Bf); 2. (napfény) felszárít, feléget *Mán jól fel-*

sűtötte a nap a főűdet (Bf); 3. (égítést) előtűnve világítani kezd *Fělsűtött a hóűdvilág* (Si); 4. (zsírt, olajat) kellő mértékig hevít *Sűst fel a zsírt, de vigyázz, meg ne jěgjen* (Fra)

fělsz *fělsz, fělsz* [-e] fn főelem *Ha a fělsz nem vőyna, meg is tennéd* (Sz)

fělszabadít *fělszabadít, fělszabadét, fělszabadított* [-ok, ől ~ -sz, -ott] ts ige 1. megszállt terület (az ellenségtől) megtisztít *Fělszabadították a várost* (Nbe); 2. (rég) ipari tanulót segéddé minősít *Mán akkor fělszabadítottag bennűnköt, segédek lettűnk* (Tg); 3. (sp) a kaput fenyegető támadást elhárítja *Fělszabadítottá a kaput* (Sz)

fělszabadítás *fělszabadítás, fělszabadítás* [-t, -a] a fělszabadít ige cselekvése *Még a falu fělszabadítása előűt törtűnt* (T)

fělszabadító *fělszabadítóű, fělszabadítóű* I. mn (mn-i ign is) fělszabadításra irányuló *Fělszabadítóű hadműveletek* (Mi); II. fn az, aki fělszabadít *Vártuk a fělszabadítóűköt* (Ke)

fělszabadul *fělszabadúl, fěszabadull* [-ok, -sz, -t] tn ige 1. (elnyomás, megszállás alól) szabaddá válik *Fělszabadúltunk a fasiszta mekszálás alúl* (Si); 2. (rég) ipari tanulót segéddé válik *Mikor fělszabadúltunk, akkor mán máskíppen beszűt velűnk a mestěr* (Tg); 3. az eddigtől eltérő igénybevételre használhatóvá válik *Ha eszt a sifont kilők-nétek, fělszabadulna ez a sarok* (T)

fělszabadulás *fělszabadulás, fělszabadulás* [-t, -a] fn az a tény, hogy vki, vmi fělszabadul *A fělszabadulás utám minden megváltozott* (Bb)

fělszál *fělszál* [-ok, -ol ~ -acc, -t ~ -ott] tn ige 1. magasabb helyre száll *Fělszálott a repűlőű* (Mf); 2. (köd, fűst) a magasba emelkedik *Ha fělszál a kód, látni lesz a falut* (R); 3. közlekedési eszközre fellép *Fělszalacc a buszra, oszt etykettőűre ot leszel* (R)

fělszámít *fělszámít, fěszámét* [-ok, -ol ~ -sz, -ott] ts ige követésbe, számlába fölvesz *Fělszámítottá a hazahozatált is* (T)

fělszánt *fělszánt* [-ok, -ol, -ott] ts ige szántását elvégzi *Fělszántották a tallóűt* (Ge)

fělszed *fělszed* [-ek, -el ~ -sz, -ett] ts ige 1. egyenként fölvesz *Fělszedem a hullott ál-*

mát (Bk); **2.** (lent rögzített tárgyat) felbont *Megint felszettük az aszfáltot* (Mi); **3.** (terményt a földből v. a földről) betakarít *Felteszem a krizantínokat, hogy meg ne fagygyanak* (R); **4.** (lecsúszott szemeket, fonalat) kötőtűre vesz *Felvettem a harisnyámat* (Csl); **5.** (rossz szokást) fölvesz *Hol szettet fel eszt a szokást?* (Bs); **6.** (betegséget) megkap *Mék felszed neked valami francot* (F); **7.** hízik vmennyit *Felszettem két kilóyt* (Bó)

felszedelődzködik felszedelőűködik [-ök, -öl, -ött], **felszedelőűszködik** [-ek, -el, -ett] tn ige holmiját összeszedve indulni készülni *Nagy nehezen mégis felszedelőűködött, oszt elment* (Ksz)

felszeg felszeg [-ek, -el, -ett] ts ige (ruhaneműt) alulról beszeg *Felszegem ruha ajját, mēr foszik* (R)

felszel felszél [-ek, -sz, -t] ts ige felszeletel *Te fogod felszélni a törtát* (Mu)

félsemű félsemű, félsemű mn akinek hiányzik az egyik szeme *Neki van ez a félsemű fija?* (Mu)

felszerel felszerél [-ek, -sz, -t] ts ige **1.** (készületeket) működőképes állapotba hoz *Felszeréltük a villanyórákat* (T); **2.** minden szükségességgel ellát *Fészerétük magunkat mindennē, ami csak kē* (Bs)

felszerelés felszerelés, felszerelés, felszerelés [-t, -e] **1.** az a cselekvés, hogy vmit, vkit felszerelnek *Csak a felszerelésjér menynyi kēl fizetni!* (Ff); **2.** vmely tevékenységhez szükséges eszközök *Elatta az egész vadászati felszerelésit* (P)

felszerszámoz felszērszámoz, felszer-számoaz [-ok, -ol, -ott] ts ige (lovat) szer-számmal fölserel *Fēlszērszámasztam a szūrkét* (Vs)

felszikkad fēszikkad [-t] tn ige felszárad *Mām felszikkatt a hārmát* (Vs)

felszít felszít, fēszít [-ok, -ol ~ -sz, -ott] ts ige (paraszat) lánggra lobbant *Szizsd fel a tüzet, fījam* (Vs)

felszólal felszólal [-ok, -sz, -t] tn ige (új) gyűlésen véleményt mond *Fēlszólált a csoportvezetőj* (E)

felszólalás felszólalás [-t, -ok, -a] fn

(új) az a cselekvés, hogy vki felszólal, ill. az így elhangzó beszéd *Mektapsolták a felszólalását* (Ts)

felszólaló felszólaló [-t, -k, -ja] fn (mn-i ign is) aki felszólal *Nincs tőp felszólaló?* (Ksz)

felszolgál fēszőglál, fēszőgláll [-ok, -sz, -t] ts ige (vál) feltalál *Nem vőyt kinek fēszőglálni, ojan keves szakácsasszom vőyt* (Ng)

felszolgáló fēszőglálló, fēszőgláló [-t, -k, -ja] fn (mn-i ign is) a felszolgálást (foglalkozásként) végző *A fēszőglállók hozzák az ebédet* (Csp)

felszór fēszőyr [-ok, -sz, -t] ts ige teljes felületén beszór *Fēszőyrtem a tornácot homokkāl, mēr mos tapasztottam meg* (Pk)

felszorító fēszorító [-t, -k, -ja] fn (mn-i ign is) a fűrészfűrészt rögzítő fémkarika *Kerezd elő a fēszorítóyt, mekcsināglom* (Nd)

félt félt, fīlt [-ek, -el ~ -sz, -ett] ts ige **1.** fél, hogy elveszti *Fēlti az óráját* (Rf); **2.** őrizi *Tūllem fīlted az urad?* (Bf); **3.** bajtól óvja *Hoty fīlti a csírkéjt ez a kotlós!* (Si)

feltalál feltālál [-ok, -sz, -t] ts ige ételt az asztalra tesz *Fētālaltam a levest* (Mf)

feltalp feltalp [-at, -ak, -a] fn a cipő talpát az orrtól a hajlatig fedő bőrdarab *Elég lesz, ha feltalpat tesz rá* (Tát)

feltámad feltámad [-ok, -ol ~ -sz, -t] tn ige **1.** (vall) újra életre kel *Ugy nīsz ki, mint aki mos támat fel a sírből* (Csl); **2.** (természeti erő) mozgásba jön *Feltámat a szél* (E)

feltámadás feltámadás [-t, -a] fn **1.** (vall) a húsvétot kezdő istentisztelet *Megyünk feltámadásra* (Sz); **2.** az a cselekvés, hogy vki, vmi feltámad *Te hiszel a feltámadásba?* (Ke)

feltámaszt feltámaszt [-ok, -ol, -ott] ts ige **1.** alulról megtámaszt *Feltámasztottuk a padlázgerendát, mēr le akart szakadni* (Bk); **2.** (vall) halottat életre kelt *A hóttat mán nem lehet feltámasztani* (Tg)

feltámpálódzik feltámpálóűködik [-ok, -ol, -ott] tn ige feltámpászkodik *Mire nagy nehezen feltámpálóűködött, a tēj mán kifutott* (R)

feltankol feltankol [-ok, -sz, -t] ts (és tn)

ige **1.** (járművet) üzemanyaggal feltölt *Feltankoltam az ótód benzinnél* (Pk); **2.** (tn) (kulcsot, üveget) innivalóval megtölt *Feltankoltunk az utra, nem fogunk mekszomjazni* (Mu)

feltápaszkodik *feltápaszkodik, feltápaszkadik* [-ok, -ol ~ -sz, -ott] tn ige ültéből, fektéből nehézkesen fölkel *Alig bírtam feltápaszkodni, ojat estem* (T) Vö: **feltámpálódkodik**

feltárcsáz *feltárcsáz* [-ok, -ol, -ott] ts ige talajt tárcsával megművel *Feltárcsásztuk a dohámfőjdet* (R)

feltart *feltárt* [-ok, -ol ~ -sz, -ott] ts ige **1.** fölemelve tart *Tarcsa fel a kezét, aki eggyetért* (Si); **2.** feltartóztat *Nem tártlak fel a munkába?* (F)

feltáskásodik *feltáskásodik* [-ott] tn ige **1.** (szem) sírástól táskássá válik *Feltáskásadt a szeme ajja* (Vs); **2.** (borítóréteg az alaptól) púposan elválik *Feltáskásodott a könyfedél, mér vizes vóut* (Ke) Vö: **felpupukásodik**

feltaszít *feltaszít, feltosztít, feltosztint* [-ok, -ol ~ -sz, -ott] ts ige **1.** beleütközve fellök *Vigyázz, fel ne toszindzs a natytálat a könyököddél* (Sz); **2.** feldob *Toszincs fel a váladra eszt a zsákot* (R)

félte *félte*, *filte* csak szragosan fn félelem *Majd összecsínáltam magam féltembe* (Pk)

feltékeny *feltéjkeny, fíltikeny* mn (vál) aki attól fél, hogy házastársa megcsalja *Az én uram ojan feltéjkeny* (Rf)

felteker *feltekér* [-ek, -sz, -t] ts ige felcsavar *Tekert fel a lápszárvidöt* (Pk)

feltelepedik *feltelepedik, feltelepszik* [-ek, -el ~ -sz, -ett] tn ige vmin kényelmesen elhelyezkedik *Feltelepszik a sutra, a jó melege* (Csl)

féltenivaló *féltenivalóg, filtenivalóg* [-t, -ja] fn amit féltetni kell *Nincs semmi féltenivalógja* (Si)

felterjeszt *feltérjeszt* [-ek, -el, -ett] ts ige a fölöttes hatóság elé terjeszt *Feltérjesztettük az ügyet a területi bíróságra* (P)

feltestvér *feltestvér, feltestvír* [-t, -ak, -e ~ -je] fn csak az egyik szülő révén testvérek *Ú nekem csak feltestvérem, apámról*

testvír (T)

feltesz *feltesz* [-ek, -el, -ett] ige **I. ts 1.** magasabban lévő helre tesz *Felteszem a padra a hagymát* (R); **2.** felilleszt *Tet fel a pápaszemet* (Csn); **3.** felerősít *Feltesszük a fírhangot* (Si); **4.** postára ad *Minden hónapba felteszek neki ecs csomagot* (He); **5.** (vmely vállalkozásban) felajánl *Mindenút feltette ety kockára* (Ksz); **6.** kérdést *Felteszek ety tanológskérdést* (Si); **7.** elhatároz *Feltette magába, hogy mekszerzi a házat* (Ba); **8.** feltételez *Tegyük fel, hoty sikerül* (Mu); **II. tn** vkivel kapcsolatot kezd *Hoty tudott ojan utóysóg cédávál feltenni* (R)

feltét *feltét* [-et, -ek, -je] fn főzelékhez adott hús v. egyéb étel *Feltétnek csak tojást attam* (Nbe)

feltétel *feltétél, feltjéte, feltitel* [-t, -ek, -e] fn **1.** vminek vhová való föltevése *Ne szeggyítek teli a zsákot, mér nehéz lessz a feltétele az ójtóra* (Si); **2.** szükséges körülmény *Nekem nem foksz feltjételeket szabni* (Bb)

feltételez *feltéjelez, feltjételez, feltítelez* [-ek, -el, -ett] ts ige (vál) hisz, vél, gondol *Feltítelezte rúllam, hoty én ára képes vagyok* (Gl)

feltétlen *feltétlen* **I.** mn feltétel nélkül *Feltétlem megadásra vóutak kínszerítve* (Ko); **II.** hsz feltétlenül *De elgyere feltétlen* (E)

feltett *feltett* mn (mn-i ign is) **1.** felillesztett *Feltett kalappal ül a szobába* (Ba); **2.** eltökélt *Feltett szándíkom vóut, hogy eladom* (T)

feltör *feltör* [-ök, -sz, -t] ts ige (tn is) **1.** vminek a kemény burkát széttöri *Fétörtem töb díjút is, mind ki van apadva* (T); **2.** erőszakosan felnyit *Az jéccaka feltörték az üzletet* (Pf); **3.** (műveletlen földet) első ízben felszánt *Feltörík a legelőjt* (Tg); **4.** (test részét) dörzsöléssel hólyagossá teszi *Feltörte a sarkam a cipőjt* (Sz); **5.** tn (folyadék) a felszínre tör *Feltört a víz* (Rf)

feltöröl *feltöröl, feltörül, feltörüll* [-ök, -sz, -t] ts ige **1.** törölve eltávolít *Feltörülöm, amit ide sáritottatok* (R); **2.** (padlót) törléssel tisztít *Feltörülöm a padlót vizes ronygál* (Pf)

feltrancsírol *fēltrancsírōl, fēltrancsárol* [-ok, -sz, -t] ts ige (állatot) hozzáértés nélkül feldarabol *Nem let vón szabad ity feltrancsírōlni aszt a szíp húst* (Sz)

feltűnés *fēltűnjēs, fēltűnéjs, fēltűnīs* [-t, -e, -je] fn **1.** az a tény, hogy vmi feltűnik *Még a vonat feltűnīsse előjt kiűrtünk az álomásra* (Sz); **2.** általános felfigyelés *Csak feltűnéjs nekű tűnnyetek ēl* (Bs)

feltűnik *fēltűnik* [-ők, -sz, -t] tn ige **1.** láthatóvá válik *Ha fēltűnik a kanyāba a buszom kijács* (Csl); **2.** magára vonja a figyelmet *Feltűnt nekem, hogy nagy a csend* (Gu)

feltűr *fēltűr* [-ők, -sz, -t] ts ige (ruhadarab végét) több rétegbe felhajtja *Tűrt fēl az inged ujját, hogy be ne vizezd* (R)

feltűrt *fēltűrt* mn (mn-i ign is) **1.** rétegesen felhajtott *Fēltűrt ingűjjal lár* (Bk); **2.** (orr) pisze *Mind a három gyerek feltűrt óru* (B)

felújít *fēlűjt, fēlűjét* [-ok, -ol ~ -sz, -ott] ts ige **1.** elpusztult dolgot visszaállít *Felűjētották a gyümōűcsōst* (D); **2.** (szokást) felelevenít *Felűjētották a fārsangolást* (Tg)

felutazik *fēlutažik* [-ok, -ol, -ott] tn ige (vál) vminek a központjába utazik *Felutazok a főűvārozsba* (G)

felügyel *fēlűgyēl, felügyel* [-ek, -sz, -t] tn ige vigyáz vkire, vmire *Az iskolāba felügyelnek a gyerekekre* (Ko)

felügyelet *fēlűgyēlet, felügyelet* [-et, -e] fn **1.** gondoskodó v. ellenőrző vigyázás *A gyermeket nem lehet felügyelet nekűl hagyni* (Pk); **2.** (munkahelyen, szolgálatban) a rendre való vigyázás *Meddig tārt a pōrtán a felügyelet?* (Pk)

felül¹ *fēlül* [-ők, -sz, -t] tn ige **1.** magasabban levő helyre ül *Felülők a kemencēre* (T); **2.** járműre száll *Felülők a vonatra* (M); **3.** fektéből ülő helyzetbe emelkedik *Mán fēl tudok űlni segítcsīg nekűl* (R); **4.** (tyúk) este nyugovóra tér *Mán felültek a tyúkok* (R); **5.** vmit elhisz *Nem űlők fel a hazugságajinak* (Mu)

felül² *fēlül, fejűl, fevű* **I. hsz** **1.** fenn, vmi fölött *Fevű vagynak a nagy āmāk* (Mf); **2.** főlényben *Mindig ű marat fēlül, ha vītatkoznak* (Šz); **3.** felsőbb fórumon *Fejűrű jōtt az utasítás* (Bá); **II. nu** (-n ragos szóval) **1.**

vmnél magasabban *A derekamon fēlül űrt a víz* (R); **2.** vmely mértéket meghaladva, vmely magasabb szempontból *Felűlvizsgálták az űgyet* (M); **III. ik IV. fn** (csak birt. szragosan) tetejére, felületére *A fűjjēre tegye, mer űsszenyomōűdik* (Th)

felület *fēlűletes* mn **1.** a dolgok mélyére nem hatoló *Igen fēlűletes a munkāja* (Mi); **2.** futólagos *E csak ojam fēlűletes ismerēccsīg* (Si)

felületi *fēlűletī* mn (űj) a felületen történő, a felületig hatoló *Ēvűjēszttük a felületi vetjēst* (Fra)

felüli *fēlűlī* mn vmin felül levő *Csak 16 ēven fēlűlījeknek valō ez a film* (Sz)

felülkerekedik *fēlűlkerekedik, fēlűlkeredik* [-ek, -el ~ -sz, -ett] tn ige erősebbnek, okosabbnak bizonyul *Felűlkerekedett a birkōűzāsba* (M)

felültet *fēlűttet* [-ek, -el ~ -sz, -ett] ts ige **1.** magasabban levő helyre űltet *Felűttetlek a válamra* (R); **2.** felűlni segít *Felűtetik a beteget* (Tg); **3.** (biz) rászéd *Ēngem akārsz te űjesmikkēl fēlűtetmī?* (Mf)

felűlvilágító *fēlűlvilágītōű* [-t, -k, -ja] fn űvegezetlen szárnyas ajtók fölötti vízszintes téglalap alakú csapóablak *A fēlűlvilágītōű ki kēne nyitni, hogy világosab legyen* (Pk)

felűlvizsgál *fēlűlvizgāl* [-ok, -sz, -t] ts ige újra megvizsgál *Felűlvizgālta a könyvelōűk munkājāt* (F)

felüt *fēlūt* [-ők, -öl ~ -sz, -ött] ts ige **1.** felfelé üt *Felűtōtte az ālát* (Ho); **2.** (tojást) feltör *Felűtők két tojást* (T); **3.** ütéssel felerősít *Felűti a patkót a csizmājāra* (Csn); **4.** ~i a fejét a járvány *Megint fēlűtōtte a fejūt a dōgvēs* (P); **5.** ~i az őböl (növényt) eső utáni hirtelen felmelegedés meghervaszt *Felűtōtte az őböl a paszujomot* (R)

felvág *fēlvág* [-ok, -ol ~ -sz, -ott] ts ige (és tn) **1.** darabokra vág *Felvágom a hust* (Th); **2.** (gyümōlsöt) megszeg *Gyere, vāgt fel a dinnyēt* (D); **3.** erős lendülettel felcsap *Felvākta a fejūt a lū* (Ksz); **4.** sima felületet egyenletessé tesz *Felvākta az udvart az ótōvāl* (Gl); **5.** tn kérkedik *Mán igen fēlvāgol, nem jōsz nálunk* (R) [] *Felvág, mint a kutya a taluseprűvel 'büszke'* (Be); *Felvág, mint*

Pesten a poloska 'ok nélkül többre tartja magát másoknál' (R); *Felvág, mint egy hat-ökrös gazda 'büszke'* (Or); *Felvág, mint macska a kövesúton 'büszke'* (Bf)

felvágdos *felvágdos* [-ok, -ol, -ott] ts ige felvágdal *Felvagdostam a rípát a tehennek* (Ko)

felvágós *felvágós* mn büszke, rátarti *Felvágós ember az* (Tú)

felvágott *felvágott* [-at, -ak, -ja] fn (mn-i ign is) szeletelt hentesárú *Felvágottat vacsoráztak* (Mi)

felvállra *felvállra* hsz egyik vállára *Felvállra vette az ujjasát* (T)

felvállról *felvállról*, *felvállrú* hsz leki-csinylőn, hanyagul *Csak felvállról beszél velem* (Bf)

felvált *felvált* [-ok, -ol ~ -sz, -ott] ts ige 1. vkinek munkakörét átveszi *Te vigyázol estig, akkor felváltlak* (He); 2. időrendben követi *A nyárt felválti az ősz* (Ke); 3. (pénzt) kisebb névértékű bankjegyekre cserél *Felválttam ety tizest* (Gy)

felváltva *felváltva* hsz (hat-i iga is) hol az egyik, hol a másik *Felváltva dőgözzünk* (An)

felvarrás *felvarrás* [-t, -ok, -a ~ -ja] fn 1. az a cselekvés, hogy vmit felvarrnak *Ety gomf felvarása is nehezire esik* (Bf); 2. (ruhán) aljalás *Leszakatt a felvarás a ruhámon* (P); 3. (ruhán) levarrott hajítás *Ety felvarást kē csinálni a ruhám, mēr ity hosszú a gyērmeknek* (Sz) Vö: **zajmli**

felvég *felvég*, *felvjég*, *felvig* [-et, -e] fn a falu északi vége *Ot laknak a felvégen* (Rf)

felver *fēvēr* [-ek, -sz, -t] ts ige 1. ütésekkel felerősít *Fēvēr sz ety spiccet a cipőjme-re?* (Tú); 2. (alkalmi építmény) felállít *Fēlvertük sátrat* (Gy); 3. habbá dlgoz *Felverek két tojásfehérjút* (E); 4. (port) felkavar *Uty sepreges, hogy ne vert fēl a pört* (Mf); 5. felriaszt *Fēvērte álmábúl* (Tát); 6. (gaz) be-nő *Fēvērte az udvart a gaz* (J); 7. (árverés-nél) árat fokozatosan emel *Felvertik a telek árát* (Gl)

felvert *fēlvért* mn (mn-i ign is) 1. habosra vert *Két tojás fēlvért habját kēl hozzáadni* (Bk); 2. haluska, ~ tészta: tojáson felvert, kevert szaggatott haluska (túrósan) tá-

lálva *Az uram a fēlvért haluskát szereti* (Mf)

felvesz *felvesz* [-ek, -el, -vett] ts ige 1. megfogva fölemel *Felvettem egy rögöt* (He); 2. járműre fölenged *Nem vet fel a so-főűr* (Kg); 3. (ruhát) magára vesz *Felveszem a pettyes ruhám* (Sze); 4. (pénzt, járandóságot) átvesz *Felvette a fizetísút* (Si); 5. magába szív *A haluska mind felvette a levest* (R); 6. soraiba fogad, alkalmaz *Felvettek a kolhozba* (E); 7. rögzít vmit *Felvettük magnó-g-ra* (T); 8. (újra) kezdi *Felvettük a versenyt* (Ba); 9. érzékel, felfog *Fel se veszi, ha szidik* (Ko); 10. ~i magát: erőre kap, fejlődés-nek indul *Mijen szípen felvette magát az a dohány* (Tát)

felvet *felvet* [-ek, -el ~ -sz, -ett] ts ige 1. a felszínre vet *Hogy a főűd vessem fel!* (R); 2. (fejét) hirtelen fölemeli *Felvetette a fejít, oszt csak úgy ment nagy büszkén* (R); 3. (ágyat) felvet *Felvettem az ágyat* (E); 4. (fonalat) szövéshez vetőn felteker *Felvettem az egész fonalat* (T) [] *Felveti a pénz 'sok pénze van'* (R)

felvételi *felvételi*, *fēlviteli* I. mn felvétellel kapcsolatos *A táviratrúl mekkaptam a felvételi igazolást* (Bo); II. fn felvételi vizsga *Az onokám letítte a fēlvitelit az éggyetémre* (Bú)

felvidék *fēlvidek* [-et, -ek, -e] fn hegyekkel borított vidék *Jöttek a fēlvidekrúl aratni* (Csl)

felvigyáz *fēlvigyáz* [-ok, -ol, -ott] tn ige felügyel *Felvigyáznak rájok, hogy ne rendetlenkeggyenek* (P)

felvigyázó *fēlvigyázó* [-t, -k, -ja] fn (mn-i ign is) felügyelő *Ha a tanító kiment a tereméből, hagyott ety fēlvigyázó*, aki *igyēlt a rendre* (R)

felvilágosít *fēlvilágosít* [-ok, -ol ~ -sz, -ott] ts ige közli, a szükséges tudnivalókat *Majd az ügyvít felvilágosít, hog mit mongy* (Kd)

felvilágosítás *fēlvilágosítás* [-t, -a] fn a szükséges tudnivaló ill, ennek a közlése *Tülle kirtél felvilágosítást* (Ng)

felvirágoz *fēlvirágoz* [-ok, -ol, -ott] ts ige virággal díszít *Felvirágozta a verondát* (Bf)

felvirágzik *felvirágzik* [-ott] tn ige (vál) nagy fejlődésnek indul *Felvirágzott az ipár* (Mi)

felvirrad *felvirad* [-t] tn ige örvedetes dolog ideje elérkezik *Felviradt az ünnep* (Si)

felvisz *felvisz* [-ek, -el, -vitt] ts (és tn) ige **1.** magasabban levő helyre visz *Felviszem a tengerit a padra* (Tg); **2.** (tn) (út) fölvezet vhová *Ez az ösvény felvisz a hegyre* (Mu); **3.** (t.n.) ~i vmeddig, elér vmely rangot *Felviszed a miniszterségig is* (Si); **4.** ~i a hangot, magasabb hangon kezd énekelni *Annyira felviszi az éneket, hogy nem lehet követni* (Csp)

felvonó *fēlvonó* [-t, -k, -ja] fn lift *A fēlvonóvāl vontatták a megmázsált lisztet* (Té)

felvonul *felvonul, felvonull* [-ok, -sz, -t] tn ige **1.** magasabban fekvő helyre vonul *Felvonultunk a hegyőgdālba* (He); **2.** tömeg felvonuláson vesz részt *Felvonúltunk május elsején* (T)

felvonulás *fēlvonulás, fēlvonullás* [-t, -ok, -a ~ -ja] fn ünnepély alkalmából rendezett menet *Minden évbe vam felvonulás novembertedekén* (Nbe)

felzár *fēlzár* [-ok, -sz, -t] ts ige **1.** magasabban levő helyre zár *Felzártam a tyukokat az őlpadra* (R); **2.** kinyit *Zárt fel a láda fedelét* (Té)

felzavar *fēlzavar* [-ok, -sz, -t] ts ige **1.** felkavarva zavarossá tesz *Felkavartad a vizet, most hogy mozggyak meg?* (Tg); **2.** felriaszt *Felzavarta a csordát a motorbicikli* (Sz); **3.** fenti helyre kerget *Felzavarta a tyukokat z űlőjre* (R)

felzúg *fēlzug* [-ott] tn ige hirtelen zúgni kezd *Felzugott a taps* (J)

fémipar *fēmipar* mn és fn fémipari szakiskola *Beatta a fáját a fémiparba* (Tú)

fémlik l. **fénylik**

fémelő *fimlő* [-t, -k, -je] fn fémből készült csillogó műhal mint horgászcsali *Fimlőjvél halászok* (Vs)

fen *fen* [-ek, -sz, -t] ts ige **1.** csiszolva élesít *Íppen a beretvát fenem* (R); **2.** ken, dörzsöl *A lábomhosz fente magát a macska* (Pk); **3.** maszatol *Össze-vissza fente a cipőjűt a sáros fűbe* (R)

fene *fene* [-'t, ~'k, ~'je] fn **1.** (elhomályosult jelentéssel) szitkozódásokban *A fene egye meg!* (Mf); **2.** (nyomósító hasonlítás-ként) *Fene nagy esze van!* (J)

fenegyerek *fenegyerek* [-et, -ek, -e] fn féktelen, vakmerő ember *A mi csapatungba mint fenegyerekek vőgtak* (Ts)

fenék *fenek, fenék* [-et, -ek, -e] fn **1.** edény alsó része *Elkőghatt a hōrdógh feneké* (Tát); **2.** mélyedés alja *Marat még ety kis krumpli a gödör fenekén* (Bs); **3.** far *A nadrágnak kiszakatt a feneké* (R) [] *Nem fenékig tējfel* 'nem olyan jó, amilyennek tűnik' (Tát); *Naty feneket kerit vminek* **'1.** bőbeszédűen mondja el; **2.** túlzott fontosságot tulajdonít neki' (R); *A fenekére ver v. csap* 'elkölti a pénzt' (Tg); *Fenekestől felfordít* 'nagy felfordulást csinál' (Sz); *Fenekére néz a pohárnak* 'berüg' (Si); *Más fenekéből kihuzza a szálkát, a magájéba bedugja* 'másról lehárítja a bajt és közben ő kerül bajba' (Fr)

fenékedeszka *fenegdeszka, fenégedeszka* [-'t, ~'k, ~'ja] fn a székérderék alsó deszkája *Kijukatt a székér fenégedeszkája* (Vs)

fenekedik *fenekedik* [-ek, -el ~ -sz, -ett] tn ige rosszat forral, acsarkodik *Mindik csak ellenem fenekedik az annyokom* (Sz)

fenekel *fenekel* [-ek, -sz, -t] ts ige **1.** vminek feneket készít *A dróghos fazikot fenekel* (Ts); **2.** (biz) fenekén ver *Mám megint a puját fenekeli* (D)

fenekelő *fenekelő, feneklő* [-t, -k, -je] fn (mn-i ign is) a folyó fenekére eresztett halászháló *Szērtē-szījjel szakjētotta a fenekelő* (Bs)

feneketlen *feneketlen* mn **1.** aminek nincs feneké *Minek az a feneketlen hōrdógh?* (Bo); **2.** nagyon mély *Belōtkít a feneketlen kudba* (Pk)

feneroszpóra *feneroszpóra, feneroszpóra* [-'t, ~'ja] fn peronoszpóra *Belepte a szőjőlőgh a feneroszpóghra* (T)

fenésedés *fenéjésedés, fenjésedés* [-t, -a] fn növények különböző gombabetegsége *Kezdőjődik a szőjőlőgh a fenéjésedés* (D)

fenevad *fenevad* [-at, -ak, -ja] fn (vál) vérengző vadállat *Odavezették a fenevada-*

kat, hoty tépjék széjű (D)

fenjárom *fenjárom* I. mn olyan beteg, aki (már) nincs ágyhoz kötve *A fenjárom beteg kint vőttak az udvaron* (Ke); II. fn a szővőszéken hosszanti irányban futó fonal *Jóú sima fenjáromja van* (I) Vö: felmenő

fenn *fenn* I. hsz 1. magasabb helyen *A zsirozbödöny fem van a padon* (Sz); 2. vmely terület északi részén *Fenn a hegyegbe hóú esik* (Bá); 3. ébren, fölkelve *Kisőű ícákájik fen vőttunk* (R); II. ik 1. vmely akadály miatt *Mit van azom mit fennakadni?* (R); 2. érvényben, a létezés állapotában *Fennáll a veszéj, hogy összedűl* (Sz); 3. ébren *Em femmaradok virasztani* (Csl)

fennálló *fennállóú, fennállóú* mn ~ ének a református istentiszteleten állva énekelt ének *Már a fennállóú ineket inékélte a gyülekezet* (Vs)

fenneb *fenneb* [-et, -ek, -je] fn hiéna *Ördít, mint a fenneb* (Té)

fennebb *fennebb* hsz *fentebb* *Mék fenneb van, a fésőű póúcon* (R)

fennen *fennen, fennyen* hsz 1. hangosan *Fennen imátkosztunk* (Tg); 2. (pejor) gőgösen *Igen fennyen beszílsz* (R)

fennhangon *fenhangon* hsz hangosan, jól hallhatóan *Fenhangon montuk az ölva-sóú* (R)

fennehéjázás *fenhéjázás, fenhíjázás* [-t, -a ~ -ja] fn dölyf, gőgös magatartás *Nem álhatom a fenhíjázást* (Ko)

fenntart *fentárt* [-ok, -ol, -ott] ts ige 1. felszinen tart *A víz fentárti a csóúnakot* (Tg); 2. eltart *Az asszony tartotta fenn a családót* (Bk); 3. vminek a fennmaradását biztosítja *Fentartuk a baráccságot azóúttá is* (R); 4. vmely célra lefoglal vmit *Em fentártom neked a hējet, csak erigy* (Ko); 5. nem vonja vissza *Fentártom, amit montam* (Bo)

fenő *fenőű* [-t, -k, -je] fn (mn-i ign is) fenőkö *Ki törté el a fenőűt?* (Pk)

fenőkö *fenőűköű* [-követ ~ -kút, -kövek, -kúje] fn kés, kasza élesítésére szolgáló kemény kő *Vizezd meg a fenőűkűt* (Hl)

fent *fent* hsz *fenn* *Ez ahagyma mint fent van a főűt tejűn* (R)

fentebb *fentebb* hsz magasabban levő helyen *A mi házunk mék fenteb van a dombon* (Sz)

fény *féjny, fjény, fíny* [-t, -ek, -e ~ -je] fn 1. világító sugárzás ill. az általa okozott világosság *A gyertyának keves a fínnyé* (Tg); 2. sima felületről visszaverődő csillogás *Szép féjnyé van a butornak* (Be)

fenyeget *fenyeget* [-ek, -el ~ -sz, -ett] ts ige (tn is) 1. büntetéssel, megtorlással ijeszt *Aval fenyeget, hogy rám gyűjti a házat* (P); 2. mutatóujját v. vmely eszközt rázva intget *Bottal fenyeget* (Rf); 3. (veszedelem) bekövetkezhet *Sijetni kēl, mēr vihār fenyeget* (R)

fényelőkalapács *féjnyelőkűkalapács* [-ot, -ok, -ja] fn hegesztőpáka *A forrasztáshő féjnyelőkűkalapács kē* (Sza)

fényes *fényes, féjnyes, fjényes, finnyes, fínnyes* I. mn 1. fényt sugárzó v. visszaverő *Mijen finnyesek a csillagok!* (R); 2. teljesen világos, fénnel elárasztott *Féjnyes nappal vőtt, mire odaértünk* (Bo); 3. (vál) pompás díszes *Ety fjényes palotába laktak* (Pf); II. fn fényődész *Veszek fjényeset a karácsomfára* (Fo) [] *Fínnyes, mint a Salamon tőki 'nagyon fényes'* (R)

fényesdi *fényezsdi* [-t, -k, -je] fn pénzérme *Sok fényezsdié van* (Csn)

fényesedik *féjnyesedik, fjényesedik, finnyesedik* [-ett] tn ige egyre fényesebbé válik *Nem fjényesedik az a cipőű, hiába keféllem* (Fra)

fényesít *féjnyesit, fjényesét, finnyesít, fínnyesít* [-ek, -el ~ -sz, -ett] ts ige dörzsöléssel fényessé tesz *Fényesítem a butorokot* (T)

fényeskedik *féjnyeskedik, fjényeskedik, finnyeskedik, finnyeskedik* [-ett] tn ige (vál) fényben ragyog *A szép nap féjnyeskedik* (J)

fényesség *féjnyesség, fjényesség, finnyesség, finnyesség* [-et, -e] fn 1. vminek a fényes volta *A hóúdvilág a naptúl kapi a finnyességet* (Ko); 2. fény, világosság *Nem bírja a szemem eszt a féjnyességet* (Csp); 3. pompa, ragyogás *Mijen finnyesség van ott, ha látnád!* (Sz)

fényez *féjnyez, fjényez, finnyez* [-ek, -el ~ -sz, -ett] ts ige (felületet) lakkkal fénylővé

tesz Butort *fjénysz* a gyárba (Bb)

fenyít *fennyít, fennyit* [-ek, -el ~ -sz, -ett] ts ige fegyelmezve büntet *Próbálom fennyíteni, de nem használ neki* (T)

fénykép *fénykéjp, fjénykéjp, fenykép, fénkép, fékép, fenkép* [-ek, -et, -e ~ -je] fn fényérzékeny anyagra optikai úton rögzített kép *Csináltattunk fenyképét* (Gl)

fényképel *fenképél, fenképél* [-ek, -sz, -t] ts ige fényképez *A jár it mindik fenyképélni* (R)

fényképez *fényképez, fjényképez, fénképiz, fenképiz, fenyképiz* [-t, -ek, -e ~ -je] fn fényképek készítését végző személy *Éviszlek a fényképezéshez* (M)

fényképez *fényképez, fjényképez, fénképiz, fenképiz, fenyképiz* [-ek, -el, -ett] ts ige fényképet készít vkiről, vmiről *Fényképeztk a násznópet* (Bú)

fényképezőgép *fényképezőgép, fjényképezőgép, fénképizőgép, fenképizőgép, fenyképizőgép* [-ek, -et, -e ~ -je] fn fényképfelvétel készítésére szolgáló gép *Sokaknak vam fenyképezőgépje* (Si)

fénylik *fénylik, fjénylik, fnylik, fnylik, fémlík, fimlík* [-ett] ts ige **1.** fényt bocsát ki *Nem bírom nézni a tüzet, mē nagyon fémlík* (Asz); **2.** fényt tükrözve ragyog *Nízd meg má, mi fnylik ott* (Vs)

fenyő *fenyő, fenyő* [-t, -k, -je] fn **1.** tűlevelű örökzöld fa *Az őrdőbe sok a fenyő* (Bt); **2.** ennek faanyaga *Fenyőből van az ágydeszkája* (Nf)

fenyőbugó *fenyőbugó* [-t, -k, -ja] fn fenyőtoboz *Hosztam a pujának fenyőbugó* (Bs)

fenyőfa *fenyőfa, fenyőfa* [-t, ~k, ~ja] fn **1.** élő fenyő *Kiváktuk a naty fenyőfát* (R); **2.** a fenyő faanyaga *Jó könnyű fenyőfa gerendák!* (Bó)

fenyőfabrugó *fenyőfabrugó* [-t, -k, -ja] fn felfűrészelt fenyőtörzs *Ot van ecs csomóba néty fenyőfabrugó* (Bs)

fenyőgally *fenyőgāj, fenyőgāj* [-at, -l, -ja] fn a fenyőfa tűleveles gallya *Csak ety fenyőgáját teszek vázába* (Tg)

fenyőgubics *fenyőgubics* [-ot, -ok, -ja] fn fenyőtoboz *Fenyőgubicsot is teszünk rá*

dísznek (D)

fenyőgubó *fenyőgubó* [-t, -k, -ja] fn fenyőtoboz *Potyog a sok fenyőgubó* (Kd)

fenyőszurok *fenyőszurok, fenyőszurok* [-rkot, -ja] fn fenyőgyanta *A fenyőszurok ragadós, de jószagú* (Kg)

fenyőtengeri *fenyőtengeri* [-t, -k, -je] fn fenyőtoboz *A mójus igen szereti já fenyőtengerit* (Nd)

fenyőtoboz *fenyőtoboz, fenyőtoboz, fenyőtoboz* [-t, -ok, -ja] fn a fenyőfa toboza *Szettünk ecs csomó fenyőtobozt* (Sz)
Vö: **fenyőbugó, fenyőgubó, fenyőgubics, fenyőtengeri**

fenyőtű *fenyőtű, fenyőtű* [-t, -k, -je] fn a fenyőfa tűlevele *Hullik a melegtől a fenyőtű* (R)

fenyőzöld *fenyőzöld* mn a fenyő zöldjéhez hasonló sötétzöld *Nem illet neki a fenyőzöld ruha* (Bó)

fenyves *fenyves* **I.** mn fenyőfákból álló *A határba vót ety fenyves őrdő* (R); **II.** fn fenyőerdő *Bementünk a fenyvezsbe gombázni* (CsF)

fér *fér, tér, fér, fér* [-ek, -sz, -t] tn ige **1.** elegendő helye van *Nem tér a zsebembe ez a sok tökmog* (R); **2.** vkihez, vmihez hozzáfér *Nem férlek a pulthoz* (Gu); **3.** rám, rád stb. ~: szükség volna rá *Rát férne mán a beretválkozás* (Kg); **4.** gyanú ~ vkihez: gyanakodni lehet rá *A gyanú árnyjéka se fér hozzá* (Bb); **5.** megfér, összefér *Nem férsz túllem, mi bajod velem?* (R)

ferbli *ferbli* [-t, -je] fn kártyajáték *Ferblit jácottunk* (E)

ferblizik *ferblizik* [-ek, -el, -ett] tn ige ferblit játszik *Beszálsz ferblizni?* (S)

férc *férc, firc* [-et, -ek, -je] fn **1.** a ruha összeállításához használt gyöngye cérna *Kihuzgálom a fircet* (R); **2.** az ezzel készült ideiglenes varrás *Ki kél engedni a fercet* (Bf)

fércel *fércel, fircel* [-ek, -sz, -t] ts ige ruhát elnagyolt öltésekkel összeállít *Most fércelem, mingyá lehet próbálni* (Z)

fercser *l. felcser*

ferde *ferde* mn (vál) a szabályostól eltérő irányú *Férdén ál a szulák, igazidzsd jobbra* (Sz) Vö: **srég**

ferdül *fērdül, fērdüll* [-t] tn ige (vál) ferdévé válik, ferdén áll *Jobra ferdül a kut-ágas* (Ng)

feredik l. **fürdik**

feredő l. **fürdő**

féreg *fējreg, fējreg, fíreg* [-rget, -rge, -rgek] fn 1. apró, puha testű gerinctelen állat *Csak uty hemzseg a dögön a sok fējreg* (D); 2. élősdí rovar *Lerákta a haját a fējreg* (Hl); 3. pondró *Beleesett az álmába a fíreg* (Csl)

féregfa *fírekfa* [~t, ~k, ~ja] fn égerfa *Ki kél vágni eszt a haszontalan fírekfát* (Tg)

férfi *férfi, fējfi, fírfi, fírfi* [-t, -ak, -ja] fn hímnemű felnőtt *A fírfi mind etyfőma* (P)

férfihűség *férfihűség* [-et, -ek, -c] fn 1. a férfiak hűsége *A férfihűséget ne kerezsd* (J); 2. pitypang *Má virít a férfihűség* (Ba)

férfikor *férfikör, fírfikör* [-t, -a] fn a férfi életének az ifjú és öregkor közti szakasza *A lekszep fírfikörba van* (Gl)

férfipálinka *férfiapájinka, fírfipájinka* [~t, ~k, ~ja] fn nagyon erős pálinka *Ez az asszony megiszi a fírfipájinkát is* (Si)

ferflaska *fērflaska* [~t, ~k, ~ja] fn csésze a kulacs alján *Igyál a fērflaskából, ved el a kulacsról* (Csf)

férge *fējreges, fējregess, fírges* I. mn (vál) amiben kukac van *Fējreges az álma* (Nf); Vö: **pondrós** II. fn ~c: férge része *A fējregesét a malacnak aggyuk* (Csp) [] *Hullik a fējregese* 'a gyengébbek kidűlnék' (R)

fergeteg *fērgeteg* [-et, -ek, -a] fn hirtelen támadt erős vihar *Igazi fērgeteg vóut* (J)

fergeteges *fērgeteges* mn viharos *Ritka télem van ijen fērgeteges időű* (Pk)

fergettyű l. **forgattyú**

ferhéc l. **felhérc**

férhely l. **férőhely**

ferhészpálca l. **felhérepálca**

férj *férj, fírj* [-et, -ek, -c] fn (vál) férfi házastárs *Ez a második férje* (Mf) [] *Férjhez megy* 'nő házasságot köt' (Sz)

férköz *férközűk* [-ök, -öl, -ött] tn ige ügyeskedve közelebb jut vkihez, vmihez *Nem tuttam közel férközűni hozzá* (Ng)

ferma l. **farm**

fermentál *fērmentál* [-ok, -sz, -t] ts ige (ritk) (dohány) fűlesztéssel javít *Viszik a*

dohánt fērmentálni (T)

férőhely *férőűhēj, férhēj* [-et, -ek, -c] fn egy főre jutó hely *Néty férhējes vóut a kór-házi szoba, ahol fekűttem* (Té)

fersing *fērszing* [-et, -ek, -je] fn szoknya *Piros fersingbe énekűt a kisjány* (Tű)

ferslóg *fērslóg, fērslók, fērslók* [-ot, -ok, -ja] fn nagyobb méretű tároló láda *Hozzál zabot, ot van a fērslógba* (R)

fértály *fértáj, főtáj* [-t, -ok, -a] fn (rég)

1. egynegyed rész *Megvett ety fértáj disznóut* (E); 2. negyedóra *Ety fértáj mulva indulunk* (Ff); 3. negyedév *Minden fértájkor vóut vakávójú* (Csl); 4. falu, város része *Abba a fértájba lakik* (Gu); 5. hársó ~: (tréf) ülep *Viszi a hátsóű fértáját* (Np)

fertele *fērtelēm* [-lmet, -lme] fn undo-ritó dolog *Fertele, hogy mi van ott!* (Ff)

fertelmes *fērtēlmes* mn undorító, viszsztatasztó *Aszt a fērtelmes káromkodást nem birom hālgatni* (J)

fertő *fērtőű, fertyű* [-t, -k, -je] fn 1. mocsaras, süppedékes hely *Lássán hālād a szeker ebbe já fertyűbe* (Br); 2. züllöttség, erkölcsi szenny *A bűnök fērtőűjűbe fuladosztok* (Sz)

fertőtlenít *fērtőűtēnű* [-ek, -el ~ -sz, -ett] ts ige a kórokozótól megszabadít *Elép fērtőűtēnűtettik a ruhájokot* (Tg)

fertőz *fērtőűz, fērtēz* [-ök, -öl, -ött] ts ige (tn is) 1. kórokozót juttat vkibe, vmibe *Mēkfērtőűsték a kutakot* (Pk); 2. tn (betegség) fertőzés útján terjed *A tifusz fērtőűz* (Csn)

fertőző *fērtőűzōű* mn (mn-i ign is) fertőzéssel terjedő *Valami fērtőűzōű beteksígbe esett* (Bt)

fertyű l. **fertő**

feslik *felsik* [-ett] tn ige vmi varrása mentén felszakad *Feslik a kabát a hóűnom alatt* (Ng)

fest *fest* [-ek, -el, -ett] ts ige 1. festékekkel beken *Csak az elsőűházat festűk, a konyhát nem* (Tg); 2. festékekkel ábrázol *Szentkípeket fest* (Csl)

festék *festēk, festjēk, festűk* [-et, -ek, -je] fn 1. festésre szolgáló vegyi készítmény *Szjép ez a zōűd festjēk* (F); 2. arcpirosító *Eggy unnyi festűk van az orcáján* (R)

festékceruza *festékceruza* [-'t, ~'k, ~'ja] fn színes ceruza *Vettem egy doboz festékceruza-t* (Asz) Vö: színes

festékes *festéjkes, festjékes, festíkes* mn 1. festékkel beszennyezett *Festéjkes lett a ruhád* (Bo); 2. festék tartására való *Kiürült a festéjkes dézsa* (Ts)

festés *festéjs, festjés, festís* [-t, -e] fn 1. az a cselekvés, hogy festenek *A múlt héten nálunk festís volt* (Bú); 2. festékrés *Vállik le a farrul a festík* (Sz)

festet *festet* [-ek, -el ~ -sz, -ett] ts ige megrendeli, hogy vmit fessenek *Fogitok festeni a verondát?* (Bf)

festettkék *festetkék* [-et, -ek, -je] fn kék-festéssel készült anyag *A sötétebb ruhák mint festetkéből készülnek* (Bsz)

festmény *festmény, festmény, fest(m)ény, festmíny* [-t, -ek, -e] fn festett kép *Szép ez a festmény, nekem is jóvóna egy ilyen* (Fra)

festő *festő* [-t, -k, -je] fn 1. szobafestő *Nem tudok festőt kapni* (Rf); 2. festőművész *A fiam festő akár lenni* (F)

fésű *fésű, fjesű, fisű, föűsű. föűsőű, fűsű, fűsű* [-t, -k, -je] fn a haj rendezésére szolgáló fogas eszköz *A hajunkot kerek föűsőűvő feltűzük, minden nap mekkaparuk vele, de csak eccé ety héten fonuk* (Dr)

fésül *fésül, fjesüll, fisül, föűsül, fűsül* [-ök, -sz, -t] ts ige 1. haját fésűvel rendez *Ijen nagy jány, osz még az annya fűsüli* (Gl); 2. gerebenez *Fűsüli a szösz* (R)

fésületlen *fésületlen, fjesületlen, fisületlen, fűsületlen* mn aki, ami nincs megfésülve *A fjesületlen puja rendetlen* (Bú)

fésülködik *fésülködik, fjesülködik, fűsülködik, fisülkedik, fösölködik* [-ök, -öl ~ -el ~ -sz, -ött ~ -ett] tn ige haját fésüli *Mám megin nem fűsülkedik rendszeresen* (Vs)

fésűsfenyő *fisűsfennyőű* [-t, -k, -je] fn jegenyefenyő *A fisűsfennyőű ága igen szíp a vázába* (Pk)

fésűtartó *fésűtártó, fjesűtártó, fűsűtártó, fösőtártó, fűsűtártó* [-t, -k, -ja] fn vászonból hímzett fali dísz, amelynek tarisznyaszerűen visszahajtott alsó részében a fésűt tartják *A fűsűtártót á jányok ki szokták várni*

(Nd)

fészek *fjészek, fjeszek, físzek* [-szket, -szkek, -szke ~ -je] fn 1. a madár lakóhelye *A fjészezből kipottyant ety kismadár* (H); 2. kisebb állatok lakóhelye *Megleltük az egér físzkít* (Sz); 3. (vál) ember kedves lakóhelye *Kirepiült a családi fjészezbű* (Bs); 4. kapás növények gumója, palántája elhelyezésére készített kisebb mélyedés *A fjeszkek mán kész van, lehet befele rakni a palántot* (Or); 5. darazsak lakóhelye *Meglétük a darázsok fjeszkit* (Kf)

fészer *fjeszer* [-ek, -t, -e] fn fedett tetejű helyiség, amely négy oszpra van építve, fala nincs, ide szokták rakni a különböző munkaszerszámokat *A fjeszert rökön a ház után jéptítettük* (Bú)

fesz *fesz* mn 1. erősen kifeszített *Mekhusza a kötelet jóvó feszesre* (Rf); 2. szorosan a testhez álló (ruha) *Igen feszes rájtad a lājbi* (Th)

feszít *feszít, fjeszít, feszint* [-ek, -el ~ -sz, -ett] ts (és tn) ige 1. feszesre húz *Feszincs még azon a kötelen* (Sza); 2. erősen nyom vmihez *Feszízd a válad az ajtóynak* (Bó); 3. (test vmely részét) feszesre merevíti *Ne feszínd a lábod, mer úgy nem megy bele a tű* (Pf); 4. keresztre ~ Krisztus urunkot keresztre feszítették (Ts); 5. büszkén jár *Nicsak, hoty feszít az új kabádba!* (F)

feszítő 1. **feszítőfa**

feszítőfa *feszítőűfa, fjeszjétőfa* [-'t, ~'k, ~'ja], *feszítőű, fjeszjétőű* [-t, -k, -je] fn 1. a szövőszék azon tartozéka, amelynek segítségével a hasajót rögzítik *Igazíds meg a fjeszjétőűját* (D); 2. faváz, amelyre vmit kifeszítenek *Feszítőűján szárítjuk a nyúlboűrt* (Ah)

feszítőkeret *feszítőűkeret, fjeszjétőűkeret* [-et, -ek, -e] fn kézimunka feszítésére szolgáló keret *Én nem szeretek fjeszjétőűkereten kézimunkázni* (Or)

feszítővas *feszítőűvas, fjeszítőűvas, fjeszjétőűvas* [-at, -ak, -a] fn vas feszítőrúd *Esz a géréndács csak feszítőűvasvā lehet odép tenni* (S)

fészkel *fjészkel, fjeszkel, físzkel* [-ek, -sz, -t] tn (és ts) ige 1. fészket rak *Fjészkel mán a nyúl, fījāni fog biztos* (Bú); 2. (gumó,

palánta) ültetéséhez kis gödröket készít *Físzkeltünk a kompirnak* (T); **3.** tartósan ott van vhol *Mindjég nállunk fíjszkél a sok puja* (Np)

fészkelődik fészkelődődik, fíjszkelődődik, físzkelődődik [-ök, -öl ~ -sz, -ött] tn ige fesszeng, izeg-mozog *Új nyukton, ne físzkelődőgy!* (E)

feszt fest hsz folyton, szüntelenül *Feszt kötekedē, mit akarsz má?* (Vs)

fesztej l. fecstej

feszül feszül, feszüll [-ök, -sz, -t] tn ige **1.** feszesen áll *Feszül a nadrág a farodon* (Ng); **2.** teljes erejéből nekidől *Feszűj neki a váladdā, akkor be tudocs csāni* (Csp)

feszület feszület [-et, -ek, -e ~ -je] fn (vall) faragott kereszt, Krisztus-alakkal együtt *Feszület van az ágya felett* (Bk)

feszültség feszültség, feszültség, feszűccség [-et, -e] fn **1.** (vál) feszült állapot *Nem enyhül a feszűccség* (Bó); **2.** a villamos erőter két pontjának potenciálkülönbsége *A vezetégbe igen nagy a feszültség, meg is ölné az embert* (Si)

fetrengőzik fetrengődik [-ök, -öl, -ött] tn ige hentereg *A disznó szivessen fētrēngődik a sárba* (S)

fevű l. felül²

fia fija szragos fn **1.** vkinek a fiúgyermeké *Jáccik a szomszjēt fíjāvā* (Np); **2.** állat kicsinye *Nyali a macska a fíját* (Sz); **3.** növény tövéből v. levélhónaljából előtörő fattyúhajtás *Ki kē tōrdēni a tengeri fíját* (Rf); **4.** bútor rekesze, fiókja *Nyis fel a ládát, tedd a fíjába a pínct* (Kg); **5.** egy ~: semmi *Ety fija tojásom sincs* (Ko); **6.** ~m (fiatalabbak megszólításaként) *Jolán, fíjam, adnál ety kis vizet?* (Kf) [] *Apja fija* 'mindenben az apjára hasonlít' (R); *Halál fija* 'halál vár rá' (Or)

fiadzik fíjadzik [-ott] ts (tn is) ige **1.** (kisebb emlőállat) kölykedzik *Kilencet fíjadzott a disznó* (Tk); **2.** megszaporodik *Uty fíjadzik a pindz, hotyha forgatik* (Mu); **3.** sokszor előidéz vhol *Ot fíjadzik a klubba az egész cigánytábör* (Sz)

fiahordó fíjahördő [-t, -k, -ja] fn erszényes állat, főként kenguru *Viszi magával a*

puját is, mint a fíjahördő (Pk)

fiáker fíjākēr, fíjākēr [-t, -ek, -e] fn **1.** (rég) bérkocsi *Fíjākērēn utasztak az urak* (S); **2.** társzekér *Fíjākēr hōrgya az árut a bōydba* (Si)

fial fíjāl [-t] ts (tn is) ige (kocs, nyúl) fiadzik *Mám fíjāni kē a kocának* (Mu)

fiasítás fíjasítás [-t, -ok, -ja] fn a lerakott méhpeték *Minden kaptárba vam fíjasítás* (Ko)

fiastojás fíjatojás [-t, -ok, -a] fn olyan tojás, amely nem záp *Sok tojás megzápult a kotló* alatt, *alig marat fíjatojás* (Uh)

fiatal fíjatal **I.** mn **1.** életének kezdeti szakaszában lévő *Fíjatal fíjűcska vōgtam még akkor* (Rf); **2.** kevésbé koros *Hét évvel fíjatalabb tüllem* (Th); **3.** vmely állapotban régóta lévő *Fíjatal házások vagyunk* (Gu); **4.** fiatalokból álló *Fíjatal csapatunk van* (Ho); **5.** korai *Mék fíjatal az idő* (Bf); **II.** fiatal személy *A fíjatalok szeretnek táncōni* (B)

fiatalít fíjatalít [-ok, -ol ~ -sz, -ott] ts ige **1.** (fát) ifjít *Fíjatalítani kéne eszt a fákot* (Si); **2.** fiatalnak mutat *A világos ruha fíjatalít mindenkit* (Mu)

fiatalodik fíjatalodik, fíjataladik [-ok, -ol ~ -sz, -ott] tn ige egyre fiatalabbnak érzi magát *Ülök melléd, haty fíjatalaggyak* (Vs)

fiatalos fíjatalos, fíjatalas mn **1.** fiatalnak látszó *Mék fíjatalos, pedig benne van az idő* (M); **2.** fiatalokhoz illő, rájuk jellemző *Fíjatalosan őjűezik* (Vs)

fiatalság fíjatalság [-ot, -a] fn **1.** vkinek a fiatal volta *A fíjatalság teszi, hogy ojam meggondolatlan* (Mu); **2.** fiatal kor *Az egész fíjatalságomat munkába tőjöttem* (Si); **3.** fiatalok összessége *A fíjatalság össze*gyűt a klub mellett (Tát)

fiaztató fíjasztató, fíjactató [-t, -k, -ja] fn fiatal disznók számára elkerített hely, ketrec *A fíjasztatóba meg*in jár a patkány (E)

fíbeüt l. főbeüt

fícaj fícaj [-t, -ok, -ja] fn (biz) csikó *Szíp kis fícaj e bizony* (Csn)

fícamlás fícamlás [-t, -a] fn fícam *Fáj a fícamlás a bokájába* (Kg)

fícánkól fícánkól [-ok, -sz, -t] tn ige **1.** szertelenül ugrándozik, izeg-mozog *Fícán-*

kőnak a puják a jóy meleg napon (Tk); 2. vonaglik *Ficánkol a sok hal a hálógba* (Csp)

ficermántos *ficermántos, ficermántos, ficērmányos* mn 1. parádés, díszes *Ojam ficermántoson vóyt felőjtözve, hogy na* (Th); 2. bonyolult, nehéz (művelet) *A feleresztís igem ficērmányozs dolog* (Si)

ficfa l. **fűzfa**

fickándozik *fickándozik* [-ok, -ol, -ott] tn ige ficánkolva ugrándozik *Ficánkozik a kiscsikóy* (M)

ficsereg *ficsereg* [-gett] (fecske) csicsereg, csivitel *Ficseregnek a fecskék* (Tg)

ficseri *ficseri* mn csivitelő *Mingig jár a szátok, mint a ficseri fecskének* (T)

ficsog *ficsog* [-ok, -sz, -ott] tn ig vihog *Az a jány álandóvam ficsog* (Np)

ficsúr *ficsúr* [-t, -ok, -ja] fn fiatalember *Kihuszták magukot má a ficsurok* (Asz)

fifika *fifika* [-'t, ~'ja] fn (tréf) ravasz-ság, fortély *Naty fifika vam benned* (Bf)

fifikás *fifikás* mn ravasz, agyafúrt *Na-gyon fifikás kóypé az öreg* (Bs)

fifikus *fifikus* mn (tréf) ravasz, fortályos *Mi jár mán megint a fifikus eszedbe?* (T)

fige l. **füge**

figemadár *figemadár* [-t, -ok, -ja] fn rigóhoz hasonló énekesmadár *Szóyl a figemadár* (S)

figg l. **függ**

figura *figura* [-'t, ~'k, ~'ja] fn móka, tréfa *Figurács csinál mindenbül* (Ko)

figurázik *figurázik* [-ok, -ol, -ott] tn ige mókázik, tréfál *Ne figuráz, beszíj komojan!* (Kg)

figyel *figyél* [-ek, -sz, -t] ts (és tn) ige 1. figyelmét vkire, vmire fordítja *Figyēj rám, asz csinád, amit én* (Rf); 2. így néz v. hallgat vmit *Figyeli a játéket* (Gu); 3. megfigyelés alatt tart *Mán rígen figyeli a milicija* (T); 4. vigyáz vkire, vmire *Figyēj a tējre, ki ne fusson!* (Sze)

figyelem *figyelem* [-lmet, -lme] fn 1. tudatunknak vmire való összpontosítása *Éber figyelemmel vigyásza a szőjlőjt* (D); 2. (vál) figyelmesség, kedvesség *Nics irántam benne semmi figyelem* (Mi)

figyelmes *figyélmes* mn 1. alapos figyel-

met mutató *Nem ojam figyélmes ez a gyèr-mek, csak nem lesz siket?* (Tg); 2. ~ lesz vkire, vmire: felfigyel, észrevesz *Ára lettem figyélmes, hogy felrijattak a tyukok* (Ko); 3. udvarias *Mijen figyélmes vagy, igazán* (Bs)

figyelmetlen *figyelmetlen* mn 1. aki nem figyel oda, amire kell *Az órán is figyél-metlen, panaszkodik rá a tanítóy* (Mi); 2. (vál) nem előzékeny *Figyelmetlen vóytam, nem vettem észre, hogy le akar űni* (Bd)

figyelmez *figyélmez* [-ek, -el, -ett] ts (és tn) ige figyel, vigyáz *A gádzá figyelmezi, ki ne lórjon á bór* (Nd)

figyelmeztet *figyelmesztet* [-ek, -el ~ -sz, -ett] 1. óvatosságra int *Figyélmesztetett a veszéjre* (Tg); 2. eszébe juttat *Majt figyél-mesztet, hogy aggyam meg* (Gu); 3. megfelel *Figyélmesztette a kalósz, hogy meg lez büntetve* (Tg)

fikarcnyi *fikárcnyi* mn (vál) nagyon kevés, kicsi *Ety fikárcnyi esze sincs!* (Bs)

fikusz *fikusz* [-t, -ok, -ja] fn nagy tojásdad levelű szobanövény; *Eicus elastica* *A fi-kusz nem biri a huzatot* (Pk)

fil l. **fül**

filagória *filagórija, filagóuriya, flegóy-rija* [-'t, ~'k, ~'ja] fn kerti házikó, lugas *Kiültünk a filegóurijába* (Asz)

filbecsingő *filbecsingőy, filbecsüngőy* [-t, -k, -je] fn (rég) fülbevaló *Mám filbe-csingőyd is van?* (R)

filbevaló l. **fülbevaló**

filckalap *filckalap* [-ot, -ok, -ja] fn nemezkalap *A régi hòlmik köszt lètem ety filc-kalapot* (Pf)

filel l. **fülel**

filemile l. **fülemüle**

filenfiggő l. **fülönfüggő**

filenfityegő *filenfityegőy* [-t, -k, -je] fn (rég) fülbevaló *Jóyl ál neked ez a filenfitye-gőy* (Bf)

filke *filke* [-'t, ~'k, ~'je] fn az ablaknak a falba mélyedő párkánya, fülkéje *A filkén ál a tükör meg a beretva* (Sz)

filkó *filkóy* [-t, -k, -ja] fn (kártyában) felső *Üssed a piros filkóyvā* (Or)

fillér *fillér* [-t, -ek, -je] fn 1. a legkisebb magyar, csehszlovák váltópénz *Hat fillér*

vógt a zsebbe (Gu); 2. kevés pénz Tęjesen fillér nélkül marattam (Rf) [] Ojam, mint két fillérér mi teccik 'nem sokat érő' (Be)

fillog l. **füllung**

film *film* [-et, -ek, -je] fn 1. filmszalag *Ėszakatt a film* (J); 2. erre felvett művészeti stb. alkotás *Ma este jóu film lesz a klubba* (Kg)

filmes *filmes* [-t, -ek, -se] fn filmvetítő szakember *Hozí a filmes az új filmeket* (Tg)

filmez *filmez, filmöz* [-ek, -el, -ett] ts ige filmszalagra fölvesz *Asz monták, hoty fogják filmözni a fārmot* (Bú)

filodendron *filodendron* [-t, -ok, -ja], *filadendra* [~t, ~k, ~ja] fn nagy, szabdalt levelű léggyökeres dísznövény; *Monstera deliciosa* *Ez a filodendra mán nem fér a házba* (Rf)

filor *filor* [-t, -ok, -ja] fn 1. mélyedés, lapály *A Gręptýákon sok a filor* (Asz); 2. (bány) hulladék, szemét, piszkos porsó *A délutáni műszakba nem vót vasúti kocsi, ezér a művezető filor szállítására osztot be bennünket* (Asz)

filoxéra *filokszerá, filokszerija* [~t, ~k, ~ja] fn szőlőgyökértetű *Má megjén betört a filokszerija* (Be)

filtú l. **fültó**

fimlő l. **fémlő**

finak *finak* [-ot, -ok, -ja] fn fa merítőedény *Finakkā merített ety kizs buzát a vjékábú* (He)

finánc *finánc* [-ot, -ok, -a] fn pénzügyör *A fináncok észrevettik, hogy othon vār, hát megadószatták* (Kg)

fináncjáró *fináncjáróu* [-t, -k, -ja] fn a dohánypajta fiókjai közötti átjáró *Igen keskenyek ezek a fináncjáróu* (Bo)

fincsi *fincsi* mn (gyerm) *finom* *Fincsi vógt a sütemíny* (Ng)

findza *findza* [~t, ~k, ~ja] fn csésze *Ė ne törd a findsát, vigyázz!* (Bs) Vö: **finnya**

fineszes *fineszes* mn furfangos *Aki fineszes, annak nehéz túljárni az eszin* (Tk)

find *find* [-ot, -ok, -ja] fn (durva) távozó bélgáz *Hangos findnak nincsen szaga* (Nbe) [] *Jár, mint find a firedőbe* 'ide-oda jár' (R)

findabogyó *findabogyóu* [-t, -k, -ja] fn apró gumó- v. bogyótermés *Ez nem is kom-*

pír, ha csupa findabogyóu (S)

findik *findik* [-ok, -ol ~ -sz, -ott] tn ige (durva) szellent *Métek findott ojan bűdösöt?* (Sz)

findya *findya* [~t, ~k, ~ja] fn findza *A findyába aty tejet a gyerekeknek* (Tú)

finn *fin* I. mn Finnországban élő (nép), a hozzá tartozó, vele kapcsolatos *A fin nyelvet is tanuli* (Ho); II. fn finn ember *A finek igem műveltek* (Ko)

finom *finom* mn 1. kellemesen sima *Mijen finom a bűröd!* (T); 2. apró szemcsés *Finombra keltet vőgna darálni a tengerit* (Ng); 3. kíméletesen végzett *Csak finoman, ne csuhöld annyira, mēr fáj* (Bk); 4. gyengéd, kíméletes *Finoman bánik vele* (Bó); 5. kitűnő ízű *Finom a leves* (Or) [] *Finom, mint a sejem* 'sima tapintású' (Rf); *Finom, mint a rongy* 'durva' (Tg)

finomít *finomít* [-ok, -ol ~ -sz, -ott] ts ige 1. finomabbá tesz *Ez a kenőőcs finomíti a bűrt* (Ko); 2. jobb minőségűvé alakít *Finomítuk a pájinkát* (P)

finomság *finomság* [-ot, -ok, -a ~ -ja] fn 1. vkinek, vminek finom volta *Ennyi finomság egy embërbe ritkaság* (J); 2. finom étel *Ki fogi megenni eszt a sok finomságot* (Ko)

fintor *fintör* [-t, -ok, -a] fn 1. grimasz *Csak ety fintört csinált, oszt ot hagyí* (Tg); 2. a disznó belein lévő zsírréteg, bélfodor *A fintört is kiolvasztottam* (Pk)

fintorgat *fintörgat* [-ok, -ol ~ -sz, -ott] ts ige (tn is) grimaszt vág *Csak fintörgat, mint akinek nem teccik* (E)

fintortepertő *fintortepertőü* [-t, -k, -je] fn bélfodor kiolvasztásakor keletkező töpörtyű *Egy naty tál fintortepertőü van* (Pk)

fintorzsír *fintorzsír* [-t, -ok, -ja] fn a disznó belén levő hájból olvasztott, étkezésre alkalmatlan zsír *Van, aki fintorzsírral is főőz* (R)

finviggyil *finviggyil* [-t, -ek, -je] fn (új) pénzügyi osztály *Ez a nőü a finviggyilen dőggozik* (Tú)

finnyás *finnyás* mn ételben kényeskedően válogatós *Ez ojam finnyás, nem eszik meg akärmit* (Tát)

fiók *fijóu* [-ot, -ok, -ja] fn 1. bútor kihúzható ládaszerű része *Ot van a nyeseőüal-*

lóg a sifon alsó fíjókjába (Si); **2.** elrekesztett hely *A bőrnyúk fíjókjába is úgy mék szálmát* (Csl); **3.** csűrben, pajtában két talpgerenda közé eső rész *Ebbe a fíjógba igen jól száradnak a pórék* (Csp)

fiókos fn aminek fiókja van *Vettek ety fíjókhoz szekrényt* (Nbe)

firdik l. **fürdik**

firedő l. **fürdő**

fireszt l. **füröszt**

firesztő *firesztőű, firisztőű* [-t, -k, -je] fn (mn-i ign is) kisebb fateknő, amelyben a gyereket fürösztözték *Hozd be a firesztőűt, akarom a kicsit fireszteni* (Pk)

firesztőstekenő *firesztőűstekenőű, firisztőűstekenőű* [-t, -k, -je] fn kisebb fateknő, amelyben régen a gyerekeket fürösztözték *Bekovászólhacc a firesztőűstekenőűbe is* (Sz)

firesztőstekenő l. **fürösztőstekenő**

firgettyű l. **forgattyú**

firhang *firhang, firhang* [-ot, -ok, -ja] fn függöny *Fujja a szél a firhangot* (Asz)

firhangpálca *firhangpálca* [-'t, ~'k, ~'ja] fn függönytartó pálca *Új firhankpácát csináltattam* (Np)

firísz *firísz, firísz, firéísz, firjész* [-t, -ek, -e ~ -je] fn fűrész *Jóú ebántá a firjésszē* (Be)

firíszel *firíszē, firíszel, firéíszēl, firjészēl* [-ek, -sz, -t] ts ige fűrész *Kettem firíszēltik a fát, egy mek tártotta* (Tát)

firíszláb *firíszláb, firéíszláb, firjészláb* [-at, -ak, -ja] fn fűrészláb *Megette mán aszt a firíszlábát a szu* (E) Vö: **bak, kecskeláb**

firíszpor *firíszpör, firéíszpör, firjészpör* [-t, -ja] fn fűrészpor *Firíszpört hintett a padlóra* (Asz)

firiszt l. **füröszt**

firisztelep *firísztelep, firéísztelep, firjésztelep* [-et, -ek, -je] fn fűrésztelep *Émenetek a firísztelepre deszkát firíszētetni* (Th)

firisztő l. **firesztő**

firkás *firkás* mn **1.** összefirkál *Mijem firkás a füzeted megint!* (R); **2.** ravasz *Az ety firkás kőjök, nem lehed belőűle kiigazodni* (Bs)

firlung *firlung* [-ot, -ok, -ja] fn betét az ajtóban *Ugy is hűtük, hogy betét, de jobban megértem, ha asz mongyák: firlung* (Úf)

firma *firma* [-'t, ~'k, ~'ja] fn kétes hírű alak, különösen nő *Az naty firma, avál ne kezgy* (Bf)

firnásjz *firnásjz, firnásjz, firnác* [-ot, -ok, -ja] fn firmisz *A firnájz az alapfestshesz kēl* (Tú)

first *first* [-et, -ek, -je] fn mennyezet *Meszeld le a firstet* (Asz)

firsttok *firstok* [-ot, -ok, -ja] fn falrakáskor az ajtó, ablak számára hagyott nyílás fabélése *A firstokot egygyik őúdala rövidebb* (Sz)

firtat *firtat* [-ok, -ol ~ -sz, -ott] ts ige (kellemetlen) dolgot makacsul tudakol *Aszt firtatta, hoty kivel vótam* (Ts)

fiskális *fiskális* [-t, -ok, -ja] fn **1.** (rég) ügyvéd *Fiskálist fogot, hogy megnyērje a pērt* (Mi); **2.** hivatali ügyekben járatos személy *Nénéd naty fiskális vót világēletēbe* (D)

fiskud *fiskus* [-t, -ok, -a] fn **1.** ügyész *A fiskusokkal nem jóú ujjat huzni* (Bó); **2.** okoskodó, csavaros eszű személy *Az ojam fiskud, hogy nem tudot kijáccani* (R)

fitet *fitet* [-ek, -sz, -ett] ts (tn is) ige keres, kutat *Mindenűt fitet, mēkse tanál semmūt* (Th)

fitogtat *fitoktat* [-ok, -ol ~ -sz, -ott] ts ige (tn is) dicsekvően mutogat *Én nem tudok uty fitoktatni, mint űk* (Ke)

fityeg *fityeg* [-ek, -el ~ -sz, -ett] tn ige lóg, csüng *Két őúdal szalona fityeg a kamorájába* (Csl) [] *Hogy ityeg a fityeg?* (tréf) 'hogya vagy?' (R)

fityegő *fityegőű* **I.** mn (mn-i ign is) lazán lelógó *Szereti a két ák kōszt fityegőű kōlbászt* (R); **II.** fn lecsüngő (apró) tárgy *Micsoda fityegőű van a filedbe?* (Tg)

fityegőfene *fityegőűfene* [-'t, ~'k, ~'je] fn (tréf) falióra *Erromlott a fityegőűfene* (Fra)

fityfiritty *fityfiritty* [-et, -ek, -e] fn (kedvesk) **1.** leánygyermek *No te kis fityfiritty, fel van-i még ugy vágva a nyelved?* (R); **2.** sarok *A fityfirygybe van a plenkács* (Csn); **3.** apró tárgy, csecsebecse *Ez a kisszék ojam, mint ety kis fityfiritty* (Ke)

fitying *fitying, fityting* [-et, -ek, -je] fn (tréf) igen kis értékű pénz *Nincs ety fityingem se* (Tg)

fitymál *fitymál* [-ok, -sz, -t] ts ige (pejor) kényeskedve rossznak mond *Csak fity-*

málva tud beszélni a mások ruhájáról (Bt)

fitty¹ *fitty* fn **1.** -et hány vkire, vmire: rá se hederít, semmibe vesz *Fittyet hány a jányokra* (T); **2.** nagy~re: nagy húhóval *Eljött a sok vendég naty fityre, oszt nem vógt mit adni neki* (R)

fitty² l. **füttty**

fütttyent l. **fütttyent**

fityula *fityula* [-'t, ~'k, ~'ja] fn ápolónő, szakácsnő, apácák keményített fehér vászonkendője *Az apácák is jártak fityulába* (Bt)

fiú *fíjű* [-t, fíja, -ja] fn **1.** hímnemű gyermek *Két fíja van* (Mf); **2.** fiatal férfi, udvarló *Igen derék fíjűja van* (E); **3.** (argó) milicista, rendőr *Vigyáz, gyön a fíjű, oszt bevisz* (Mi)

fiúcska *fíjűcska* [-'t, ~'k, ~'ja] fn kisfiú *A fíjűcskái mán iskolába járnak* (R)

fiús *fíjűs* mn **1.** fiúkra jellemző *Mindig fíjűsan őjtözik* (Ko); **2.** fiúkat kedvelő *Az igen fíjűs jány* (Bó)

fiútestvér *fíjűtestvér, fíjűtestvér, fíjűtestvív* [-t, -ek, -e ~ -je] fn fivér *Nekem nem vót fíjűtestvívem, mind jányok vógtunk* (Ng)

fiúzik *fíjűzik* [-ok, -ol, -ott] tn ige (pejor) fiúkkal jár, fiúk után bolondul *A mán köjökjány korába fíjűzott* (Tg)

fizes l. **fűzes**

fizet *fizet* [-ek, -el ~ -sz, -ett] ts (tn is) ige **1.** vmiért ellenértéket (pénzt) ad *Kétszáz koronát fizetett ki a bátyának a juzsbú* (Ko); **2.** tn vmivel viszonz *Aval fizet a jóyságomír, hogy elidegeníti tüllem az onokákok is* (Pk); **3.** tn vmivel bűnhődik *A fejeddel fizetel a bárányokír* (Tg); **4.** tn termést hoz, jövedelmez *Jóul fizet a búza* (M)

fizetés *fizetés, fizetés, fizetés* [-t, -ek, -e ~ -je] fn **1.** az a cselekvés, hogy fizetnek *Jó a sok munkás, de keserves a fizetéssek* (R); **2.** munkabér *A gyárba jó fizetéssek vagynak* (T) [] Egy a fizetés 'mindegy' (R)

fizetésemelés *fizetésemelé, fizetésemelés* [-t] fn a fizetés növelése, ill. ennek összege *Husz százalék lesz a fizetésemelés* (Bú)

fizetség *fizeccség, fizeccség, fizeccség* [-et, -e] fn bér, költség, ellenszolgáltatás *Jó az ójtó, de sok utána a fizeccség* (Bf)

fizimiska *fizimiska* [-'t, ~'k, ~'ja] fn

(tréf) arc, ábrázat *Huncut a fizimiskája!* (Mi)

fizikultúra *fizikultura* [-'t, ~'ja] fn (új) testnevelés *Fizikulturából ötösöm van* (Mu)

fizruk *fizruk* [-ot, -ok, -ja] fn (új) testnevelő tanár *A fizrukunk nincs ithon, nem lesz tornaóra* (Th)

fizu *fizu* [-t, -ja] fn (új, tréf) fizetés *Hógnap fizu!* (Bs)

fizzál *fizzál* [-t, -ok, -ja] fn (új) tornaterem *Ősztől tavaszig a fizzaíba foglalkozunk* (Pk)

fizzárjádka *fizzárjátka* [-'t, ~'k, ~'ja] fn (új) reggeli torna *Fél hétre kē fizzaárjátkra menni* (Té)

flamó *flamó* [-t, -ja] fn (új) ennivaló *Agy valami flamógt* (Mu)

flamózik *flamózik* [-ok, -ol, -ott] tn ige eszik, táplálkozik *Mán ot flamózik a lopty tyugbú* (Ts)

flanc *flanc* [-ot, -ja] fn (pejor) a jómód fitogtatása *Jaj, ot nagy a flanc!* (J)

flancol *flancol* [-ok, -sz, -t] tn ige (pejor) jómódját fitogtatja *Azok flancolnak: szőnyeget vettek, meg csillárt* (Sz)

flanell *flanél, flaníl, flanír* [-t, -ok, -ja] fn mindkét oldalán bolyhos pamutszövet *Vettem négy mérér flanírt, jó lesz ruhának meg alsógnak* (Si)

flanéroz l. **planíroz**

flangál *flangál* [-ok, -sz, -t] tn ige kiöltözve, dologtalanul ját ide-oda *Csak flangálni, a kē neki* (R) Vö: flangíroz, **flangéroszkodik**

flangározik *flangározik* l. **flangíroz**

flangírol *flangírol* [-ok, -sz, -t] tn ige *flangál A barátod az uccán flangírol* (Bf)

flangíroszkodik *flangíroszkodik flangéjroszkodik, falangíroszkodik, fallangéjroszkodik* [-ok, -ol ~ -kocc, -ott] tn ige *flangál Egész nap csak falangéjroszkodik* (Bs)

flangíroz *flangíroz(ik), flangéroz(ik), flangároz(ik)* [-ok, -ol, -ott] tn ige *flangál Hogy nem uni napok hosszát flangározni a vározsba* (Ke)

flanír l. **flanell**

flasencúg *flasencúg* [-ot, -ok, -ja] fn csigasor *Eszt csak flasencúggá fogitok tudni felemēni* (Sz)

flaska *flaska* [-'t, ~'k, ~'ja] fn (rég) palack *Ety flaska bõr mek se kottyán neki* (Th)

flaskó *flaskó* [-t, -k, -ja] fn palack *Ety flaskó* *tēj elég ebíde* (S)

flastrom *flastrom, flājstrom* [-ot, -ok, -ja] fn (rég) sebtapasz *Kírjél a fēlcseřtűl flāstromot, avāl kém beregasztani* (R) Vö: **angol-tapasz**

flaszter *flasztēr* [-t, -ok, -ja] fn (rég) 1. aszfaltozott útburkolat *Mint csak a flasztēron szeretne járni* (Kg); 2. járda *Mán a faluba is vam flaszter a kerítés alatt* (Or)

flattyan *flattyan* [-ok, -sz, -t] tn ige huppanva elesik *Eggy ojat flattyant, hogy alig bír felállni* (Vs)

flauder *flóyder* [-t, -ok, -ja] fn erezetes, fodorhabos minta bútoron, ajtón, falon *Világos flóyderť festettek a komóutra* (Bf)

flauderoz *flóyderoz* [-ok, -ol, -ott] ts ige erezetes, fodorhabos mintázatot fest *Dijóyfamintára lesz flóyderozva az előűszobafal* (Sz)

flegma *flegma* [-'t, ~'k, ~'ja] I. fn 1. nemtörődömség, hidegvér, ill. ilyen ember *Az ojam felgma, hoty semmi nem hozí ki a sodrábűl* (Bf); 2. torokváladék, turha *Köhökte aszt a sok felgmát* (R); II. mn nemtörődöm *Nem lehet íjem flegmán beszűlni* (Sz) Vö: **slájm, turka**

flegória I. **filagória**

flekk *flekk* [-et, -ek, -je] fn cipőtalpra v. sarokra való folt *Tűetek a sarkára ety flekket* (P)

flekktifusz *flektifusz* [-t, -ja] fn kiütéses tifusz *Flektifuzba hālt meg* (E)

flemez *flemez* [-t, -ek, -e] fn pofon *Kapsz tőlem ety flemeszt, hogy elfērdűl a képed* (Asz)

flokkon *flokkon, flokkony, flokon* [-t, -ok, -ja] fn olcsó, vékony pamut- v. gyapotszővet női ruhákra *Nyáron jó* *a flokkony, mēr nem meleg* (Pf)

flóta *flóyta, flóytta* [-'t, ~'k, ~'ja] fn szájharmika *Veszek neked ety flóytát* (R)

flótás *flóytás, flóytás* [-t, -ok, -ja] fn 1. aki szájharmonikázik *Te vagy az a jó* *flóytás?* (Ng); 2. szerencsétlen ~: ügyefogyott ember *Íppen az a szerencsétlen flóytás fogi*

neked elintēzni! (Tg)

flotta *flotta* [-'t, ~'k, ~'ja] fn (új) hajóhad *A flottánál szógált matróz vó* *ut* (G)

flottir I. **frottir**

flox *floksz* [-ot, -ok, -ja] fn (új) lángvirág; *Phlox* *Azok az alacsony, nagyvirágű flokszok a lekszebben* (Bs)

flúder *flúdēr, fludēr* [-t, -ok, -ja] fn 1. csurgó, facsatorna *Azēr nem jön a víz, mer elzārták a fludērt* (Asz); 2. vízelvezető árok *A flúdērba öntötte a vizet* (Té); 3. fatelep, fűrésztelep *A flúderrűl hosztuk a deszkát* (R)

foci *foci* [-t, -k, -ja] fn (biz) 1. futball-labda *Kihozod a focit?* (Tá); 2. labdarúgás *Csak a foci érdekli* (J)

focista *focista* [-'t, ~'k, ~'ja] fn labdarúgó *Lez belőűlled jó* *focista?* (Sza)

focizik *focizik* [-ok, -ol, -ott] tn ige (biz) futballozik *Évekik focisztam* (Bs)

fodbal I. **football**

fodball I. **futball**

fodballdrukker *fodbāldrukker* [-t, -ek, -je] fn labdarúgó-szurkoló *Az öreg naty fodbāldrukker, mindig kín van a meccsen* (Mi)

fodor *fodōr* [-drot, -drok, -dra ~ -ja] fn 1. dúsan redőzött szalagdíz *Csupa fodor a ruhája* (Mu); 2. kisebb víz hullám *Látod a fodrokat a vizen?* (Tg); 3. hullámosan összeráncolódtott, kunkorodott része vminek *A bēl fodraji jó* *l ki kēl mosni, mer aszt hurōlni nem lehet* (R)

fodorhab *fodōrhab* [-ot, -ok, -ja] fn habfodor *Szűp a vizen az a fodōrhab* (T)

fodorhabos *fodōrhabos* mn habfodros, ahhoz hasonló *Fodōrhabos mintát fogok festetni a fāl ajjára* (Pk)

fodorháj *fodōrháj* [-at, -ak, -ja] fn bélháj *A fodōrháját jól lepucōltad?* (G) Vö: **fintorzír**

fodormenta *fodōrmenta, fodōrminta* [-'t, ~'k, ~'ja] fn ajakos virágú, fodros leve-lű (kerti) növény; *Mentha aquatica* var. *crispa* *A fodorminta tejának is jó* *hűlístűl* (Bt)

fodrász *fodrász* [-t, -ok, -ja ~ -ja] fn (új) frizurakészítő iparos *Haragba vaty tán a fodrāsszāl, hogy íjem bugjason jársz?* (Csl)

fodricska *fodricska* [-'t, ~'k, ~'ja] fn

fodrocška *Ety kis fodricskát teszünk a ruhára, oszt mán máskép lessz* (Pk)

fodróc *fodróyc* [-ot, -ok, -ja] fn 1. törékeny áruk csomagolásához használt vékony, hosszú szálú gyaluforgács-szerű anyag *Szed le a fodróycot az üvegről* (R); 2. deszka gyalulásakor keletkezett forgács *A fodróycot tedd a spárba* (S)

fodros *fodros* mn 1. fodorral díszített *Felvettem a fodros ruhámat* (R); 2. apró hullámokat vető (víz) *Fodros a víz tükri* (Tg); 3. hullámos, göndörített *Látalak aval a fodros hajú jánnal* (Tát)

fodroz *fodroz* [-ok, -ol, -ott] ts ige fodorral díszít *A ruhát fodrozi* (Ko)

fodrozik *fodrozik* [-ott] tn ige fodrozódik *Fodrozik a Tisza vize* (M)

fog¹ *fog* [-ok, -ol ~ -sz, -ott] I. ts (tn) ige 1. kezével v. vmely eszközzel tart *Fogom a rudat* (Bó); 2. kézbe vesz *Fogok egy botot, oszt adok neked!* (Ng); 3. foglyul, zsákmányul ejt *Foktam egy nyulat* (Or); 4. (fegyvert) vkire ráirányít *Kést fogott rám* (Rf); 5. (rádió, tévén) adást vesz *Pest is fogi a tévét* (M); 6. (igavonót) befog *Tehenet foktunk a járomba* (J); 7. korlátoz *Rövidre fokta a mondókáját* (Ba); 8. rászoktat, rászorót vmire *Vallatógra fokta a köjköt* (Gu); 9. ~ja magát: vmire határozza magát *Foktam magam, oszt mentem utamra* (Tá); 10. (eszköz) hatását érvényesíti *Nem fog a beretvám* (P); 11. (anyag) fest, szennyez *Az átyakaró fog, piros lett tülle a törülköző* (Kg); 12. tn ~vkin: hat rá *Nem fog rájta a szidás* (Ho); 13. árt vkinek *Nem fogi a gojój* (Ko); 14. keletkezik, támad vmi vkiben *Lángot fogott a száлма* (Mf); 15. belekezd *Munkához foktunk* (Gl); II. segédige (jövő idő kefezésére főnévi igenév mellett) *Én nem fogok bājlódni vele* (Fra)

fog² *fog* [-at, -ak, -a] fn 1. harapásra való csontszerű képződmény *Kihuszták a fogam* (Ke); 2. eszköz, tárgy peremének sűrű, éles csipkézete *Szűjjel kél szedni a firsíz fogát, mer nem fog* (R); 3. szerszámok vázába illesztett hosszú fa- v. vasszeg *A gerebje fogaji mind kitört* (CsI); 4. a felvetendő fonal mértékegysége *Éty pokrócra két*

fog fonalat erőszünk fel (Nbe) [] *Beletörík a foga 'nem sikerül neki a dolog'* (R); *Nem fűlik hozzá a foga 'nincs hozzá kedve'* (Ho); *Fogára való 'kedvére való'* (Tg); *Fél fogára is kevés 'nagyon kevés'* (Sz); *Foga van a télnek 'igen hideg a tél'* (R); *Fáj, vásík a foga vmire 'nagyon vágyik rá'* (Si); *Kimutattya a foga fehérjét 'akaratlanul elárulja magát'* (Tát); *Feni a fogát vkire 'vki ellen rosszat forral'* (Tg); *Fogához veri a garast 'túlzottan takarékos'* (R); *Othaggya a fogát (gúny) 'odavész, harcban elesik'* (Tát); *Nevet mind a 32 fogával 'jóízűen nevet'* (Mu)

fogad *fogad* [-ok, -ol ~ -sz, -ott] ts (és tn) ige 1. vkinek vmiben helyet ad *Akárkit nem fogadok a házamba* (R); 2. magához enged vkit *Az élnök ma senkit se fogad* (Sz); 3. megérkezésakor vki, vmi ott van *Jó hír fogadot, hogy megjöttem* (Rf); 4. magához v. vmely közösséghez tartozónak nyilvánít *Jányomnak fpgadlak* (M); 5. szerződött, alkalmas, igénybe vesz *Ügyvidet fogadott* (P); 6. (vmely megnyilvánulást) tudomásul vesz és viszonozza *Fogatta a köszönísemet* (Gl); 7. (tanácsot) tudomásul vesz *Nem fogat szójt* (Ts); 8. vminek a teljesítését igéri *Örök baráccságot fogattak* (J); 9. fogadást köt *Fogaggyunk egy litēr bőrba, hogy ény nyerek!* (Mf)

fogadalom *fogadalom* [-lmat, -lmak, -lma] fn (vál) vminek a teljesítésére ünnepelesen tett ígéret *Az apácák letették a fogadalmat* (gl)

fogadás *fogadás* [-t, -ok, -a ~ -ja] fn 1. az a cselekvés, hogy vkit, vmit fogadnak *Kiment az álomásra a vendígek fogadására* (Sz); 2. hivatalban az ügyfelekre szánt idő *Ma nincs fogadás, jöjjön hómap* (F); 3. olyan megállapodás, hogy aki veszít, az fizet *Megnyerem a fogadást* (J); 4. fogadalom *Mekfogattam erőűs fogadással, hoty tőp pinct nem adok neki* (Kg)

fogadatlan *fogadatlan* mn ~ prókátor: aki felkérés nélkül szót emel vki, vmi mellett *Fogadatlan prókátorra nincs szükség* (D)

fogadkozás *fogatkozás* [-t, -ok, -a] fn az a cselekvés, hogy vki fogadkozik *Hiába*

vójt a fogatkozás, megind berugott (Ge)

fogadkozik fogatkozik [-ok, -ol, -ott] tn ige többször is erősen megígér vmit *Igen fogatkozott, hogy elsejire mekcsináli* (Ng)

fogadott fogadott mn (mn-i ign is) örökre fogadott *Az neki csak fogadot fíja* (F)

fogadtatás fogattatás [-t, -a] fn az a mód, ahogyan vkit, vmit fogadnak *Ojam fogattatásba részesült, mint egy miniszter* (He)

fogalmaz fogalmaz [-ok, -ol, -ott] ts (tn is) ige nyelvi formába önt *Fogalmaz nekem ety kérvínyt* (P)

fogalmazás fogalmazás [-t, -ok, -a] fn 1. az amüvelet, hogy vki fogalmaz *Nehezemre esik a fogalmazás* (Tg); 2. isk. tantárgyként a helyes fogalmazás tanítása *Ma nem lesz fogalmazás* (Kg); 3. fogalmazvány *Kijavították a fogalmazást* (Np)

fogalom fogalom [-lmat, -lmak, -lma] fn 1. dolgok, jelenségek tudati formája *A baráccsák fogalmába ez izz beletárhozik* (Nbe); 2. tapasztalati ismeret *Fogalmam sincs rúlla, hová tettem* (E)

fogan fogan [-ok, -sz, -t] tn (és ts) ige 1. fogamzik *Nem fogan benne a férfi mogja* (Bf); 2. (elültetett növény) fejlődésnek indul *Ijen időbe jól fogannak a palántok* (T); 3. ts (vál) *Fíjút fogan* (Sz)

fogamat fogamat [-ot, -ja] fn eredmény, hatás *Hijába beszélnek neki, nincs fogamatya* (Gl)

fogantyú fogantyú, foggantyú [-t, -k, -ja] fn 1. tárgynak az a része, amelynél megfogják *A szekrényajtó fogantyúja mozog* (Si); 2. a bordahaj felső részének kiszélesedő fogója *Új fogantyút csináltatott* (S)

fogás fogás [-t, -ok, -a ~ -ja] fn 1. az a cselekvés, hogy vki fog vmit *Még a keze fogását se álhatom* (Tát); 2. ennek módja *Erőjs fogása van* (Gu); 3. eszköz megfogásának a lehetősége *Jó fogása van a villanylécnek* (R); 4. a megmaradás által keltett érzet *A fogása nem valami jó ennek a szövetségnek* (Ge); 5. állat foglyul ejtése *A csik fogásához nem két hálójú* (Fr); 6. kártyajátékban a tét megszerzése *Még két fogásod lehet, csak két tromfod van* (Tr); 7. az étkezés egysége *Csak két fogás vójt az ebéd*

(Kd); 8. egyszeri nekifogással megmunkálható földdarab *Minek veszték ojan naty fogást, nem lesz meg dílid* (R)

fogas fogas mn és fn I. mn 1. aminek foga van *Rágni csak a fogas álatok tudnak* (J); 2. csípősen hideg *Igen fogas üdől van* (S); 3. nehezen megoldható *Ez ety fogas kérdés* (Ke); II. fn 1. ruha ráakasztatására való kampós eszköz *Ott a ruhád a fogason* (Mf); 2. vállfa *Tedd az inged a fogasra, oszt akazd be a sífomba* (Tg); 3. borona *Ide fogás kél, eszt kézzel nem győzzük* (Bs)

fogaskerek fogaskerek [-et, -ek, -e ~ -je] fn fogaskerek *Odacsípte az úját a fogaskerek* (He)

fogasol fogasol [-ok, -sz, -t] ts ige talajt fogással porhanyóvá tesz és gyomtalanít *Fogasoltuk a tengerit* (Bs)

fogasöltés fogasöltés [-t, -ek, -e] fn zezug vonalban haladó lapöltés *A fogasöltés diszöltés* (Fra)

fogat¹ fogat [-ok, -ol ~ -sz, -ott] ts ige 1. okozza, hogy vmit fogjanak *Jó kutya, nyulat is lehet vele fogatni* (Ti); 2. elrendeli állat jármű elé fogását *Fogazsd az eke elibe a tehenet* (Hl)

fogat² fogat [-ot, -ok, -a ~ -ja] fn szekér az eléje fogott állatokkal *Fogatostúl mentünk köz munkába* (R)

fogatlan fogatlan mn akinek, aminek (még v. már) nincs foga *Ki két lükni aszt a fogatlan fűsüt* (Csl)

fogatos fogatos mn és fn I. mn akinek fogata van *A fogatozs gazdák még csak boldogúlnak a hördással* (H); II. fn aki a szekeret hajtja *Jól beruktak a fogatosok* (Cs)

fogaz fogaz [-ok, -ol, -ott] ts ige 1. fogazattal ellát *A deszka vígeit fogazni kél, hogy egymásba lehessem pásztítani* (E); 2. (kézimunkában) V alakú öltéseket ölt *Esztet a vígit ki két fogazni* (Ke)

fogda fogda [-t, ~k, ~ja] fn személyek ideiglenes fogva tartására való helyiség *A megbíntetett katonákat a fogdába zárták* (E)

fogdmeg fogmeg [-et, -ek, -e] fn nyomozó *Elkapták a fogmegek* (K)

fogdos fogdos [-ok, -ol, -ott] ts ige 1. ismételten megfog *Ne fogdozsd a ruhád a*

mocskos kezéddel (R); **2.** érzéki módon tapogat *Éngem nem fogól fogdosni* (Tg); **3.** vmiből egyet-egyet megfog *Bikákat fogdos-tunk a gödörbe* (Kg)

fogfájás *fokfájás* [-t, -ok, -a ~ -ja] fn a fogban érzett fájdalom *A fokfájás igem mek tuggya kinozni az embért* (Nf)

fogható *fokható* mn **1.** akit, amit fogni lehet *Nyő a hāl, mán nemsokára fokható lesz* (Tg); **2.** vmihez, vkihez ~ *Ahosz fokható asszont még nem láttam* (R)

foghegyről *fokhegyről* sz **1.** foghegyről sz **2.** foghegyről sz **3.** foghegyről sz **4.** foghegyről sz **5.** foghegyről sz **6.** foghegyről sz **7.** foghegyről sz **8.** foghegyről sz **9.** foghegyről sz **10.** foghegyről sz **11.** foghegyről sz **12.** foghegyről sz **13.** foghegyről sz **14.** foghegyről sz **15.** foghegyről sz **16.** foghegyről sz **17.** foghegyről sz **18.** foghegyről sz **19.** foghegyről sz **20.** foghegyről sz **21.** foghegyről sz **22.** foghegyről sz **23.** foghegyről sz **24.** foghegyről sz **25.** foghegyről sz **26.** foghegyről sz **27.** foghegyről sz **28.** foghegyről sz **29.** foghegyről sz **30.** foghegyről sz **31.** foghegyről sz **32.** foghegyről sz **33.** foghegyről sz **34.** foghegyről sz **35.** foghegyről sz **36.** foghegyről sz **37.** foghegyről sz **38.** foghegyről sz **39.** foghegyről sz **40.** foghegyről sz **41.** foghegyről sz **42.** foghegyről sz **43.** foghegyről sz **44.** foghegyről sz **45.** foghegyről sz **46.** foghegyről sz **47.** foghegyről sz **48.** foghegyről sz **49.** foghegyről sz **50.** foghegyről sz **51.** foghegyről sz **52.** foghegyről sz **53.** foghegyről sz **54.** foghegyről sz **55.** foghegyről sz **56.** foghegyről sz **57.** foghegyről sz **58.** foghegyről sz **59.** foghegyről sz **60.** foghegyről sz **61.** foghegyről sz **62.** foghegyről sz **63.** foghegyről sz **64.** foghegyről sz **65.** foghegyről sz **66.** foghegyről sz **67.** foghegyről sz **68.** foghegyről sz **69.** foghegyről sz **70.** foghegyről sz **71.** foghegyről sz **72.** foghegyről sz **73.** foghegyről sz **74.** foghegyről sz **75.** foghegyről sz **76.** foghegyről sz **77.** foghegyről sz **78.** foghegyről sz **79.** foghegyről sz **80.** foghegyről sz **81.** foghegyről sz **82.** foghegyről sz **83.** foghegyről sz **84.** foghegyről sz **85.** foghegyről sz **86.** foghegyről sz **87.** foghegyről sz **88.** foghegyről sz **89.** foghegyről sz **90.** foghegyről sz **91.** foghegyről sz **92.** foghegyről sz **93.** foghegyről sz **94.** foghegyről sz **95.** foghegyről sz **96.** foghegyről sz **97.** foghegyről sz **98.** foghegyről sz **99.** foghegyről sz **100.** foghegyről sz

foghúzás *fokhúzás* [-t] fn a fog eltávolítása *Fílek a fokhúzástól* (Ng)

fogkefe *fokkefe* [-t, ~k, ~je] fn fogmosó kefe *Tám fokkefét is használtsz?* (Si)

foglal *foglal* [-ok, -sz, -t] ts ige **1.** meghódít *Területet foglal a csapat* (H); **2.** vmit igényelve előre biztosít *Foglaljatok sort magatoknak* (Csl); **3.** vmibe~: ilyen kerettel veszi körül *A neve koszoróba van foglalva* (T); **4.** (tn is) hatóság foglalást hajt végre *Foglalni fognak nálla, odalesz mindenek* (Pk); **5.** kifejezésekben: a) helyet ~: leül *Foglāj hējet minálunk* (Tg); b) (tárgy) teret betölt *Naty hējet foglal a két ágy* (Kg); c) állást ~: vmiben véleményt mond *A bírőy mēlette foglalt álást* (K); d) imádságba ~: imájában megemlíti *Imáccságra foglalta a nevít* (Ko)

foglalás *foglalás* [-t, -a] fn **1.** az a cselekvés, hogy vmit foglalnak *Összevesztek a sorokon a foglaláskor, senki se akárt a barázdába álni* (R); **2.** (jog) végrehajtáskor a vagyontárgyak zálogba vétele *Foglalás vógt nállok* (Ko)

foglalat *foglalat* [-ot, -ok, -a] fn ékkövet rögzítő keret *Ezüst a foglalata a rubintnak* (K)

foglalatoskodik *foglalatoskodik* [-ok, -ol ~ -sz, -ott] tn ige tesz-vesz, vmivel foglalkozik *A hász körül foglalatoskodik* (F)

foglalatosság *foglaltosság*, [-ot, -a] fn dolog, elfoglaltság *Nincs különösepp foglalatosságom* (Gu)

foglalkozás *foglalkozás* [-t, -ok, -a ~ -ja] fn **1.** az a tény, hogy vkivel, vmivel foglal-

koznak *A gyermekekkel való foglalkozás igen nehéz* (J); **2.** szakma, mesterség *Mi a foglalkozásod?* (K); **3.** oktatási tevékenység *Nem jár a foglalkozásokra* (An)

foglalkozik *foglalkozik* [-ok, -ol, -ott] tn ige **1.** vmely tevékenységet folytat *Nem foglalkozok sefteléssél* (Tg); **2.** (nevelő céllal) törődik vkivel, gondoskodik vkiről *Foglalkoznak ott a beteg gyermekekkel* (Csl)

foglaló *foglaló* [-t, -k, -ja] fn (mn-i ign is) **1.** biztosítékként adott előleg *Adot foglalót is, mikor megegyeztünk az árba* (F); **2.** végrehajtó *Jön a foglaló, összeír mindent* (Mf)

foglalóvessző *foglalóvessző* [-t, -k, -je] fn a szövőszék hátsó hasajójának vajatába illeszkedő pálca *Nem jólt tötted be a foglalóvesszőt a hasajóba* (Dr)

fogléc *fogléc* [-et, -ek, -je] fn deszkák összeillesztésénél keletkező rést takaró léc *Eszt ne tűzeld el, kēl nekem foglécnek* (Sz)

foglyászás *foglyászás* [-t, -ok] fn bagolyvadászat *Szeptembertű mekkezdődűdik a foglyászás* (An)

fogó *fogó* [-t, -k, -ja] fn (mn-i ign is) **1.** kéziszerszám *Éltört a fogó egyik szára* (Sz); **2.** fogantyú, fül *nincs rája semmi fogó, hogy mek tudnám fogni* (An); **3.** a fogózkában az, akinek el kell fognia vkit *Te vagy a fogó* (BS) Vö: üző

fogócska *fogócska* [-t, ~ja] fn gyermekjáték: kergetőzés, amelyben a fogónak el kell fognia vkit *Fogócskát jáccunk* (Bs) Vö: üzőcske

fogócskázik *fogócskázik* [-ok, -ol, -ott] tn ige fogócskát játszik *Fogól velünk fogócskázni?* (Bó) Vö: üzőcskázik

fogódzik *fogódzik* [-ok, -ol, -ott] tn ige vmit, vkit erősen megfog, hogy le v. el ne essen *Fogódz felém, mēr meredek a lépcső* (M)

fogódzkodik *fogódzkodik* [-ok, -ol, -ott] tn ige **1.** fogódzik, kapaszkodik *Fogódzkod meg az ágba* (Fr); **2.** munkához lát *No fogódzkodgyunk, asszonyok, ideje kezdeni* (R)

fogoly *fogoly* [-gjt, -gjk, -gja] fn fogóságban lévő személy *Kiatták a fogjokat a*

gazdákhoz *dóugozni* (Sz)

fogoly² *fogōj* [-g-jot, -g-jok, -g-ja ~ -ja] fn a fácánnal rokon madár; *Perdix perdix* A *fogōjnak jó a hussa* (Ho)

fogolytábor *fogōjtábor* [-t, -ok, -ja] fn hadifoglyok őrzésére létesült tábor *Hazajött a fogōjtáborból* (Ko)

fogóruha *fogóruha* [~'t, ~'k, ~'ja] fn konyharuha, amellyel a forró edényt kézbe veszik *Nem tanádom a fogóruhát* (Fra)

fogorvos *fogorvos* [-t, -ok, -ja] fn fogász *Ángyóznak van egy jó fogórvosa* (T)

fogpaszta *fokpaszta* [~'t, ~'k, ~'ja] fn fogkrém *Elfogyott a fokpasztám* (Mu)

fogpiskáló *fokpiskáló, fokpiskálló* [-t, -k, -ja] fn hegyes pálcika a fogak közé szorult étel kipiskálására *Aggyatok valami fokpiskállót* (Ti)

fogpor *fokpor* [-t, -ok, -ja] fn por alakú fogmosószer *A fokpör job, mint a paszta* (J)

fogság *fokság* [-ot, -a] fn 1. elfogyott személy, állat állapota *A madár is nehezen viseli a fokságot* (Hl); 2. hadifogság *Három évig vót fokságba* (Tát); 3. kiszabott szabadságvesztés *Két havi fokság után ha-zaeresztettük* (Ke)

fogszedő *fokszedő* [-t, -k, -je] fn a fűrész fogainak széthajlítására, szétszedésére használt eszköz *Ha nincs fokszedő, jó lesz a kisreszelő is* (An)

fogva *fogva* nu (hat-i ign is) 1. vminél ~: vmit megfogva *A hajánál fogva ráncigálta ki a házból* (Pk); 2. vmitől ~: vmely időponttól kezdve *Hőgnaptól fogva nem kapol enni* (Ksz)

fogvást *fogvást* nu (rég) *fogva Mátul fogvást nincs tévzés* (Bt)

fogy¹ *fogy*, (rég) *fogyik* [-ok, -ol ~ -sz, -ott] tn ige 1. egyre kevesebb, kisebb lesz *Fogyik a hódvilág* (Kg); 2. súlyából veszít *Nem fogytam egy dekát se* (Kf); 3. felhasználódik *Sok villony foyt télen* (R)

fogy² l. **fagy**²

fogy³ l. **fagy**²

fogyás² l. **fagyás**

fogyás¹ *fogyás* [-t, -a ~ -ja] fn az a tény, hogy vki, vmi fogy *Igen kövér vagy, rát fér-ne ety kis fogyás* (Nf)

fogyaszt¹ *fogyaszt* [-ok, -ol, -ott] ts ige 1. (anyagot, energiát) rendszeresen el- v. felhasznál *A hűtő sok áramot fogyaszt* (Ti); 2. eszik, iszik *Fogyasztok aszt a májast* (Mu); 3. testsúlyt csökkent *Legjobban fogyaszt a testi munka* (Gu); 4. kötésben, horgolásban a szemek számát csökkenti *Nem kél mék fogyasztani a nyakánál?* (Ke); 5. szabálytalan négyyszögű területen a rövidebb, szélső sorokat szántja *Vigyáz, mer mingyán kél fogyasztani* (R)

fogyaszt² l. **fagyaszt**

fogyasztott l. **fagyasztott**

fogyóka l. **fagyóka**

fogyos l. **fagyos**

fogyta *fotyta* (szragos fn) vminek az elfogyás határán levő állapota *Fotyán a lisztünk* (Tr)

fogytig *fotytig* hsz 1. vminek az elfogyásáig *Hoz minden este egy íveg bőrt, de aszt foytig iszi* (R); 2. mindvégig *Foytig kitartott emelet, hogy ű nem vitte el* (Sz)

fohász *fohász* [-t, -ok, -a] fn 1. fájdalmas sóhaj *Hova szállott ez a fohász?* (R); 2. (vall) rövid ima *Ha ety fohászt elmond az embēr, az is jó* (Gl)

foháskodik *foháskodik* [-ok, -ol ~ -sz, -ott] tn ige sóhajtozik *A foháskodással nem sokra mígy, tenni kél valamit* (Bt)

fojt *fōjt* [-ok, -ol, -ott] ts ige 1. vízbe lenyomva megöl *A tóba fōjtotta magát* (An); 2. (tn is) szagával gátolja a lélegzést *Igen fōjt a füst* (J); 3. (hagymát, zöldséget) párolva főz *Vágd meg a zőjccsíget, oszt fōjcsad egy idejig a hagymás zsírba* (R); 4. vmibe, vhová ~ vmit: vminek a kitörését visszatartja *Magamba fōjtottam a mírgem* (Ng)

fojtás *fōjtás* [-t, -ok, -a ~ -ja] fn 1. az a cselekvés, hogy vkit, vmit fojtanak *Fojtással ölte meg a gyermeket* (An); 2. a sörét és a puskapor közötti tömítés *Úgy látom, jó a fōjtás, lesz ereje a robbanásnak* (Bs)

fojtogat *fōjtogat* [-ok, -ol ~ -sz, -ott] ts ige 1. gyilkos szándékkal a torkát szorongatja *A torkának esett oszt keszte fōjtogatni* (Ge); 2. (érzelem) úgy hat vkire, mintha a torkát szorongatná *Mán a sirás fōjtogatta* (He)

fojtós *fōjtós* mn összehúzó hatása

miatt a nyelést nehezítő *A főtőys körtéj birs alanyba otytyák* (Bs)

fajtott fajtott mn (mn-i ign is) **1.** fajtással elkészített *Főjtöt hagymát adok a hushoz* (R); **2.** tompított *Főjtöt hangon beszél* (P)

fok¹ fok [-ot, -ok, -a] fn **1.** éles eszköznek a tompa oldala *A késnek a foka* (T); **2.** a tű tompa cége, a mibe a cernát fűzik *Letört a tű foka* (Mi)

fok² fok [-ot, -ok, -a] fn **1.** a létra keresztlécének egyike *Kitört a láptő alsó foka* (Kd); **2.** némely mennyiség mérésének egysége *Két fok hideg van* (Tr); **3.** a kör 360-ad része mint szögmérő *Kilencven fok-ra fordult el* (Bd)

foka¹ fókka [-t, ~k, ~ja] fn tengeri emlős *A fókka a hodek tengerekbe il* (Si)

foka² l. falka

fokhagyma fokhagyma [-t, ~k, ~ja] fn gerezdes konyhakerti növény; Allium sativum *Ültettem fokhagymát* (Ge)

fokhagymás fokhagymás mn fokhagymával ízesített *Szeretem a fokhagymás pirítóys kenyeret* (Ko)

fokol fokol [-ok, -sz, -t] ts ige folyadékszesz-, cukor- v. zsírtartalmát műszerrel méri *Fokoli a tejet, csak úgy lehet a pijacra vinni* (Mi)

fokoló fokoló [-t, -k, -ja] fn (mn-i ign is) fokolásra való műszer *Én nem értek a fokolóhoz* (Bs)

fokos¹ fokos [-t, -ok, -a ~ -ja] fn hosszú nyelű, díszes balta *Rígem minden leginnek vőtt fokossa* (R)

fokos² fokos mn bizonyos számú fokniak megfelelő értékű *Negyvem fokos hőúságbe meneteltünk* (E)

fokszia l. fukszia

fold főd [-ok, -ol, -ott] ts ige lyukat, szakadást foltal beborítva eltüntet *Most fődöm a nadrágod, ne kerezsd* (R)

foldikáló fődikáló [-t, -k, -ja] fn (rég) drótosított *Jön a fődikáló, mekfődi a fazi-* kot (R)

foldoz fődöz, fődöz [-ok, -ol, -ott] ts ige **1.** foltoz *Nem győzőm fődözni ezt a zsákot* (Cs); **2.** (kertészetben) az elpusztult palántákat pótolja *A dohányosok essőű után*

sokat fődöznek (Bsz); **3.** (aszfaltot a fel-töredezett helyeken) javít *Fődösztük az aszfáld, de nem sokat kerestünk vele* (Cs)

foldozó fődöző [-t, -k, -ja] fn (mn-i ign is) (rég) edények javítását végző kisiparos *A fődöző mekcsinálta a jukas fazika-* kot, befőytta (Ksz)

fólia fólija [-t, ~k, ~ja] fn **1.** papírvé-kony műanyag lemez *Fólijával vam beta-kárva a melegágy* (Ge); **2.** fóliasátor *Fólija alatt termesztik a koraji zöccsét* (Tát)

folt főt [-ot, -ok, -ja] fn **1.** az alapszín-től elütő kisebb terület *Csupa főt az orcám* (J); **2.** egy darabka szövet, fém, amellyel lyukat, szakadást megszüntetnek *Ezer főt van a nadrágján* (Kf); **3.** erkölcsi szenny *Főt van a becsületin* (Ng); **4.** egy villára való szénacsomó *Nity főt egy bogja* (Vs) [] *Küölt a maga főttyábul 'kikelt a sajátjából'* (Or)

foltos főtös mn **1.** aminek a felületén folt van *Főtös az őrcád* (Mi); **2.** foltal javított *Főtös ruhába jár* (Ko)

folyadék fojadék, fojadék, fojadék [-ot, -ok, -ja] fn folyékony anyag *Ennek valami fojadékot* (Pk)

folyamodik fojamodik [-ok, -ol ~ -sz, -ott] tn ige vmihez ~: segítséget kér *Nem tudok máshoz fojamodni, csak te segíthetl rájtam* (Mi)

folyamodvány fojamodvány [-t, -ok, -a ~ -ja] fn kérvény, beadvány *Írni kéne valami fojamodványt, hogy aggyanak neki se-géjt* (Bs)

folyás fojás [-t, -a ~ -ja] fn **1.** folyadék mozgása *Nehéz a fojással szembe uszni* (Tg); **2.** nedvnek a testből való rendellenes távozása *Fojással van, azt mondik* (Bsz); **3.** vminek a menete *Megbeszítettük a vilák fojását* (E)

folyat fojat [-ok, -ol ~ -sz, -ott] ts (és tn) ige **1.** folyni hagy *Ne fojazzd a csapat!* (Ke); **2.** tn (tehén) párosodik *Fojatot mán a tehenetek?* (Sz)

folydogál fődogál, fődogáll [-t] tn ige lassacskán folyik *Fődogáll a patak* (Np)

folyik fojik [-t] tn ige **1.** (a folyadék, le-felé) mozog *A kert alatt fojik ety patak* (J);

2. (szemcsés anyag) szóródik, ömlik *Fojik a zab a szuszogból* (R); 3. a folyó anyagot átengedi magán *Fojik a kanna, kijukatt* (E); 4. (történés, cselekvés) folyamatban van *Jovába főjt a mulactság* (Sz); 5. (pénzösszeg) vhová jut *Mind az urag zsegibe főjt* (Mi)

folyó fojóy [-t, -k, -ja] fn (mn-i ign is) nagyobb folyóvíz *A fojóyra jártunk mosni* (Tg)

folyóharangvirág *fojóyharangvirág* [-ot, -ok, -ja] fn szobai harangvirág; *Campanula isophylla* *A fojóyharangvirág lehet lila vaty fehér* (Pk)

folyóka fojóyka [-'t, ~'k, ~'ja] fn 1. vízelvezető árok *A fojóyka tele van vízzel* (Kg); 2. szulák *Nem lehet kipusztítani aszt a sok fojóykat, úgy elhatalmasodott* (R)

folyóminta fojóyminta [-'t, ~'k, ~'ja] fn (ruha, anyagon) folyamatos, egybekapcsolódó minta *Fojóyminta van az anyagon* (Fra)

folyondár fojondár [-t, -ok, -ja] fn kúszónövény *Benyőjtte a sövinyt a fojondár* (Bó)

folyosó fojosóy, fojasóy [-t, -k, -ja] fn 1. épületek részeit összekötő keskeny, hosszú térség *Várj meg itt a fojosóyn, ém bemegek az irodába* (Mi); 2. nyitott folyosó, gang *A fojosóyn szárad a hagyma* (Dr); 3. orbánc *Fojosóy van a lábán* (R); 4. arcüreggyulladás *Ha mekfázik, mindik kiújul a fojosóyja* (Sz)

folyosófa fojosóyfa [-'t, ~'k, ~'ja] fn a gang eresztartó oszlopait összekötő rúd *A fonalat a fojosóyfa terítettük száradni* (Dr)

folytat főjtat [-ok, -ol ~ -sz, -ott] ts ige 1. (megkezdett v. abbahagyott cselekvés) tovább végez *Ot főjtati, ahol abbahatya* (Csl); 2. vmit rendszeresen végez *Róssz illetet főjtat* (Mi)

folytatódik főjtatóyodik [-ott] tn ige folyamatosan tovább tart *Hóynap főjtatóyodik a muri* (Bó)

folyton főjton hsz 1. szünet nélkül *Díltől főjton esik* (E); 2. nagyon gyakran *Főjton veszekednek* (Ts)

folyton-folyvást főjtom-főjvást hsz (nyomatékosan) folyton *Főjtom-főjvást it lábatlankodik* (Hl)

folytonos főjtonos mn 1. megszakítás nélkül *Főjtonos az áramszóvgáltatás* (Ge);

2. állandóan ismétlődő *Főjtonoson itt ugárnak az udvaron* (SZ)

folyvást főjvást hsz 1. egyfolytában *Reggeltől főjvást kapálok* (Pk); 2. folyamatosan, perfekt *Főjvást beszél oroszul* (R)

fon fon [-ok, -sz, -t] ts (és tn) ige 1. fonallá sodor *Csepűl fon* (Kg); 2. (szálakat) vmilyen formában összefog *Ostört is tut fonni* (Ksz); 3. vmit így vmi közé foglal *Pántlikát fognak a lovak sörényibe* (R); 4. (kezét) egymásba ~ja: összekulcsol *Egy-mázsa fonta a két kezét* (Ko)

fonákja fonákja, fonálka, fonája birt. szragos fn vminek a színével ellenkező oldala, visszája *A varásnak a fonálját is megnézik* (Bf)

fonákul fonákul, fonálkül hsz 1. fordítva, visszájára *Fonákul vette fél a kötőt* (Si); 2. balul, ügyetlenül *Ojam fonálkül tartod aszt a vísőt*! (T)

fonal fonāl [-t, -at, -ak, -ja] fn 1. sodrott hosszú szál *Félmotóyláltuk a fonált* (R); 2. folyamat, cselekvés összefüggő menete *A beszűt fonalát* (Si)

fonalfű fonālfű [-vet, -ve] fn herefőjtő aranka; *Cuscita Má megint élepte a hagyományt a fonālfű* (An)

fonalmosó fonālmosóy [-t, -k, -ja] fn 1. a kiszapult fonal mosása és a vele egybekötött vendégség *Rígen naty fonālmosóykvóytak* (Csl); 2. aki fonalat mos *Tisz fonālmosóyt híjtam* (Csl)

fonalvessző fonālvesszőy [-t, -k, -je] fn a szövőszékre felhúzzható fonálrétegek közé tett a bomlást is akadályozó feszítőpálca *A fonālvesszőyket jóy erőyssen kē rakni, hoty feszes legyen* (G) Vö: cipke, csípke

fonás fonás [-t, -a] fn 1. az a művelet, hogy fonnak *Meguntam a fonást* (H); 2. az a mód, ahogyan fonnak *Nem szeretem a fonását, mē a pozdörnyát izz befoni* (Tát)

fonat fonat [-ok, -ol ~ -sz, -ott] ts ige eszközli, hogy vmit fonjanak *Fonatok ety tyukülőy kosárt* (E)

fonó fonóy [-t, -k, -ja] fn 1. aki fon *Hozz a fonóynak valamit enni, hogy legyen nyál-jok* (Si); 2. társas táli összejövétel, ahol a lányok, asszonyok együtt fonnak *Este fonóy-*

ba megyünk (Dr)

fonóház *fonógház* [-at, -ak, -ja] fn az a ház, ahová egy csoport fonó egész télen rendszeresen fonni jár *Tél vigire kiürűt a fonógház* (S)

fonott *fonott* mn (mn-i ign is) 1. fonással készül *Fonott ostorja van a csördásnak* (Ksz); 2. téstából hajfonatszerűen alakított *Fonot kalácsot süt* (J); 3. fonással körülvevett *Ott a bor a fonot körsőyba* (P)

font *font* [-ot, -ok, -ja] fn (rég) 1. kb fél kg(nyi) súlyú *Ellopat vagy egy fontat a szalanából* (Vs); 2. Angliában használt pénznem *Hány fontot vátottag be?* (Kd)

fontos¹ *fontos* mn szinte nélkülözhetetlen *Nem fontos, hogy ot lígy* (Kg)

fontos² *fontos* mn és fn I. mn fontban mért értékű, súlyú *Hét fontos ágyúgojőy* (Sz); II. fn nagy, súlyos gyümölcs (alma, körte) *Nem látok ém fontost á fagn* (Nd)

fonnyad *fonnyad* [-t] tn ige (növényi rész) frissességét veszti *Nem tudom, minek fonnyad a levele ennek a virágnak* (Ksz)

fonnyadt *fonnyatt* mn a fonnyadás jeleit mutató *Kinek kel ez a fonnyat zőjccsíg?* (Ko)

fonnyaszt *fonnyaszt* [-ok, -ol, -ott] ts ige 1. fonnyadtá tesz *Ot fonnyasztja a nap a tőrnácon a zőjccsíget* (Ko); 2. fonnyadni hagy *A dohányt törís utám fonnyasztani kél, hogy ne töredezzen, mikor fídzik* (T)

forcimmer *főrcimēr* [-t, -ek, -je] fn 1. templom előcsarnoka *A kopőrsőyt a forcimērbe tettjék le* (Np); 2. előszoba *Virágot vettem a főrcimērbe* (Pf)

fordít *fordít, fordjétt* [-ok, -ol, -sz, -ott] ts (és tn) ige 1. tengelye körül elmozdít *Jobbra fordízd a fejed!* (J); 2. ellenkező oldalára állít *Fordízd a talpára a pohárt* (Ng); 3. vhová borít *A tálra fordította az egész puliszkát* (P); 4. másfelé irányít *Hazafele fordította a szekere riggyát* (Rf); 5. (szöveget) más nyelvre tesz át *Verseket fordjétt* (Np)

fordítás *fordítás, fordjéttás* [-t, -ok, -a ~ -ja] fn 1. az a cselekvés, hogy vkit, vmit fordítanak *A csorda hazafele fordítása* (Bó); 2. szövegnek más nyelven való tolmácsolása *Fordításba őlvastam* (Mu)

fordító *fordítőy* [-t, -k, -ja] fn 1. tolmács

Kéne ety főrdítőy, aki lefőrdíti eszt az írást (P); 2. fakilincs v. retesz *Nincs a rácsom főrdítőy* (Kg)

fordított *fordított* mn (mn-i ign is) 1. a megszokottal ellentétes *Most ippem főrdített a hējzet* (Tát); 2. szem (kötésben) előre vett szállal lekötött szem *A fordított szemet könnyep kötni* (Sze); 3. csizma: mindkét lábra húzható csizma; egylábas *Az őregnek vam főrdítocs csizmája* (Th)

fordul *fördül, fördull* [-ok, -sz, -t] tn ige 1. tengelye körül elmozdul *Fördűj egyget, hagy lássalak* (E); 2. felborul *Az árogba fördült a szekēr* (Bsz); 3. irányt változtat *Jobra fordul az út* (Ge); 4. az utat oda-vissza megteszi *Délután háromszor fördült az őytőy* (Csp); 5. vmilyenre változik *Hidrege fordul az időj* (Ko)

fordulat *fördulat, fordullat* [-ot, -ok, -ja] fn 1. egy körmozgás a (képzelt) tengely körül *Hány fordulatot tesz meg a kerek?* (Bó); 2. jelentős változás *Akkor következ be a fördulat a politikába* (Ti)

forduló *fördulőy, fördullőy* [-t, -k, -ja] fn (mn-i ign is) 1. kanyar *Vigyázzatok a fördulőynál* (J); 2. oda-vissza út *Dílig ha három fördulőy lesz* (Ko); 3. egy rövid tánc *Gyere ety fördullőyra* (Fra)

forgács *förgács* [-ot, -ok, -a ~ -ja] fn fa megmunkálásakor keletkező keskeny hulladékdarabkák *Szedd össze a förgácsot, jóy lessz a tűzre* (Tú) Vö: szilács

forgácsfánk *förgácsfánk* [-ot, -ok, -ja] fn csöröge *Förgácsfánkot is sütők* (Nbe)

forgácsol *förgácsöl* [-ok, -sz, -t] ts ige forgácsot csinál *Ne förgácsőj mán annyit* (Vs)

forgalmas *förgālmista* mn amire nagy forgalom jellemző *No, esz förgalmas egy nap vőyt* (Nbe)

förgālmista *förgālmista* [-'t, ~'k, ~'ja] fn forgalmi szolgálatvezető *Új förgālmista vam az állomáson* (Bsz)

forgalom *förgalom* [-lmat, -lmak, -lma] fn 1. személyek, járművek stb. helyzetváltoztatása *Nagy vőyt a forgalom az uccán* (Rf); 2. adásvétel *Ma naty förgalmat csinál a csapat* (Bb)

forgás *förgás* [-t, -ok, -a ~ -ja] fn forgó

mozgás *A sok förgástúl szídiul a fejem* (Tát)

forgat *forgat* [-ok, -ol ~ -sz, -ott] ts ige
1. vminek a forgását előidézi *Förgazsd gyorsabban aszt a kereket!* (Th); 2. ide-oda fordít *Mit forgatod a szemed?* (Be); 3. ismételten megfordít *Forgazsd meg a hust, hogy oda ne sűjjön* (Bó); 4. vmivel ügyesen bánik *Forgazsd az eszed okosan* (Mu); 5. vminek a forgatását végzi *Lehet forgatni a színát* (Tg); 6. könyvben lapoz *Nem sok könyvet forgatott illetibe* (Kd); 7. (pénzt) újra meg újra befektet *Tuggya a pénst forgatni* (Csp); 8. fejében vmit ~: tervez, fontolgat *Mit forgatol mám megint a fejedbe?* (R); 9. (ügyet, beszédet) a maga javára irányít *Tuggya forgatni a szót* (Ke)

forgatag *forgat* [-ot, -ok, -ja] fn 1. forgószerű, vihar *Naty förgatagok vóttak a télen* (K); 2. emberek, járművek *A vásár forgatagába elmarattunk egymástól* (Ksz)

forgatás *forgatás* [-t, -a ~ -ja] fn 1. az a cselekmény, hogy vkit, vmit megforgatnak *A kerekésguzsój forgatásába kiál az ember lába* (T); 2. a menyasszony táncoltatása *Nem lesz forgatás, a vőjegény sajnálja a menyasszony* (Si); 3. a feltalaj megmunkálása *A förgatás használ a talájnak* (M); 4. szénaszárítási művelet *Kisz vagyok a forgatással* (Ksz)

forgatópénz *forgatópindz* [-et, -e] fn a menyasszonytáncoltatásnál összegyűlő pénz *A förgatópindzbül új cipőt vesz a menyasszony, mēr a rigének eltáncolta a sárkát* (Sz)

forgattyú *förgattyú* [-t, -k, -ja], *förgettyű*, *firgettyű*, *fürgettyű* [-t, -k, -je] fn 1. a szekér elejének forgását biztosító szerkezet *A fürgettyűt mēk kēl kenni kuli-mázzal* (Csf); 2. szövőszéken a nyüstök mozgását biztosító csigakerék *Eltört a firgettyű, azír nem lehet vátni a nyüstöt* (R); 3. az emelőcsiga kereke *Megakatt a csigán a fürgettyű* (Bó); 4. pörgettyű *Csinált a pujának firgettyűt* (R)

forgó *förgő* [-t, -k, -ja] fn (mn-i ign is)
1. örvény *Bele ne uszatok a förgőbe* (Ts); 2. papírból hajtogatott, a légáramban forgó játékszer *Förgőcs csináltam a pujának*

(Bó); 3. fejükön az a pont, amely körül a hajsálak nőnek *Felál a hajad a förgőbe* (Ge); 4. napraforgómag *Kapájuk a förgőt* (An)

forgófa *förgőfa* [-t, ~k, ~ja] fn a borona elülső keresztrúdja *A förgőfán csuszik a lánc ide-oda, mikor fordul a berena* (PK)

forgókóró *förgőkőrő* [-t, -k, -ja] fn a napraforgó kórója *Eltüzeltük a főrgőkőrőt* (Kd)

forgolódik *förgölődik* [-ok, -ol ~ -sz, -ott] tn ige 1. fektében gyakran megfordul *Egész ícaka csak forgolóttam, nem tuttam aludni* (Csn); 2. sűrűg-forog *Ügyesen förgölőggy* (Ge); 3. ide-oda fordul *Ne forgolőggy jobbra-bárta, előre nizz!* (Ko); 4. vhol gyakran megfordul *Mindog a nagyok köszt forgolődik* (F)

forgómag *fordómmog* [-ot, -ok, -ja] fn maparaforgómag *A förgőmmog mán jó* (Pf)

forgópisztoly *förgőpisztő* [-t, -ok, -a ~ -ja] fn pisztoly, amelynek dobja lövésenként tovább fordul *Förgőpisztőjja vót* (Fo)

forgópogács *förgőpogácsa* [-t, ~k, ~ja] fn olajütésnél a napraforgómag sajtolásakor keletkező pogácsa *Tegyē förgőpogácsát a moslígba!* (S)

forgószerű *förgőszerű* [-szelet, -szelek, -szele] fn sebesen forogva haladó, egy pontban kavargó szél *Félkapta a förgőszerű a pört* (Té) Vö: **szélforgó**

forint *forint* [-ot, -ok, -ja] fn a Magyar Köztársaság pénzneme *Bevátottak 200 forintot* (E)

forma *förma* [-t, ~k, ~ja] fn 1. alak, idom *Szíp förmája van a fejének* (Tg); 2. megszokott szabályosnak tartott alak *Nincs semmi förmája ennek a posztágnak* (Pk); 3. minta, amely a készítményeknek az alakját megadja *Formába vetik a vággot* (Ng); 4. a szokásosan jó állapot *Ma nem vagyok förmába* (Pf)

forma *förma* mn vmi(lyen)nek látszó *Ijesmi föрма az enyim is* (Nf)

formájú *förmajú* mn a megnevezett alakú *Tányír förmájú a kipi* (Gl)

formál *förmal* [-ok, -sz, -t] ts ige vmit meghatározott alakban létrehoz *Gombóco-*

kot förmál a tisztából (Ko)

formás *förmás* mn tetszetős, jó alakú
Förmás kis menyecske volt (Sza)

formátlan *förmátlan* mn 1. nem formás
Förmátlanok ezek a kiflik (J); 2. határozott alak nélküli *Förmátlan minta van benne* (Ke)

formáz *förmáz* [-ok, -ol, -ott] ts ige 1. (forma segítségével) bizonyos alakúvá tesz *Formázzák a téglát* (Nbe); 2. vkihez, vmihez hasonlít *Ojam, mint egy majom, nem is embért förmáz* (Sz)

formázó *formázó* [-t, -k, -ja] fn formázást végző munkás *A förmázó 300 cséj-széj készített* (Nbe)

forog *forog* [-rgok, -rgol ~ -sz, -rgott] tn ige 1. tengelye körül mozog *Forog a kerek* (Mu); 2. ilyen érzete van *Forog a fejem* (Be); 3. többször ide-oda fordul *Ne forogj annyit!* (J); 4. vhol gyakran megfordul *Sokat forog emberek közt* (Pf); 5. ~ a nyelve: sokat beszél *Jól forog a nyelved!* (Rf); 6. forgalomban van *Ugy jó a pindz, ha forog* (Bó)

forr *för, forik* [-t] ts ige 1. folyadék a megfelelő hőfokon légneművé kezd válni *Forik a víz* (Sz); 2. szesz erjedésben van *Forik a bór* (Si); 3. (indulat) kitörni készül *För benne a mίreg* (P) [] *För a vére 'érzéki vágy hevíti'* (R)

forrad *forad* [-t] tn ige 1. (seb) heged *Mán forad a sep hēje* (E); 2. (törött csont) összenő *A fíjatāl csont könnyen forad* (Tát)

forradalom *foradalom* [-lmat, -lmak, -lma] fn a fennálló rend fegyveres megdöntése *Harcölt a foradalomba* (K)

forradás *foradás* [-t, -ok, -a ~ -ja] fn 1. az a folyamat, hogy vmi forrad *Lassam mekkezdődik a foradás, be fog gyógyulni* (Sza); 2. heg, sebhely *Egy naty foradás van az orcáján* (Rf)

forral *forāl* [-ok, -sz, -t] ts ige 1. forrásba hoz *Tejet foralok* (F); 2. gonosz cselet készít *Mit forāltok ellenem?* (Ti)

forrás *forás, forrás, fórás* [-t, -ok, -a ~ -ja] fn 1. az a tény, állapot, hogy vmi forr *A víz má fórásbba van* (Té); 2. a földből előtörő víz *A fórásná jó ebídelni* (Cs); 3. hírforrás *Biztos forrásból tudom* (Ts)

forraszt *foraszt, forraszt* [-ok, -ol, -ott]

ts ige 1. fémtárgyakat adathéziósan egybeköt *Forasztik a csöveket* (Pk); 2. torkára ~ja a szót: nem emgedi beszélni *A törkomra forasztotta a szót* (Ksz)

forráz *foráz, forráz, foró* [-ok, -ol, -ott] ts ige forró vízzel leönt *A tyukot elép forózuk, azután típiük* (R)

forró *forró, foró* mn (mn-i ign is) 1. nagyon meleg *Mám foró a vasaló* (R); 2. nagyon heves, szenvedélyes *Most még foró a szerelem* (Bó); 3. izgalmas, feszült *Egyre foróbb a hējzet* (Pf)

forróhideg *foróhideg* [-et, -e] fn hidegrázás *Türte a foróhideg egész ícaka* (Csl)

forróinjekció *foróinekijó* [-t, -k, -ja] fn vénába adott kalcium *Kéccer kaptam foróinekijót* (Sz)

forróság *forótság, forótság* [-ot, -a] fn 1. nagy hőség *Ijem forótságba nem lehed dógozni* (Ksz); 2. nagy melegen az érzése *Rá jár a forótság, mindék csupa víz* (Bf)

forróz 1. **forráz**

forsta *första* [-t, ~k, ~ja] fn kb. 5 cm vastag deszka *Forstából csinálnak ájtógrámát* (Vs)

fortály 1. **fertály**

fortély *förtēj* [-t, -ok, -a ~ -ja] fn 1. fúrfang *Van neki elík förtējja, ne fildzsd* (Tg); 2. kezelésmód *Tudod a förtájját ennek a darálógnak!* (Ge)

fortyog *förtzog* [-ott] tn ige 1. pöfögve fő *Igem fortyog az a puliszka, keverd meg!* (Csn); 2. dühöng *Apád egész nap förtzog* (T)

fos *fos* [-t, -ok, -ja] fn híg széklet *Bele ne lép a fozsba* (Ko)

fosás *fosás, fasás* [-t, -a ~ -ja] fn hasmenés *Rám jött a fasás* (Sze)

fosik *fosik* [-ok, -ol, -ott] tn (ts is) ige 1. híg székletet ürít *A tehe két napja fosik* (R); 2. ~sa a szót: megállás nélkül beszél *Nem szeretem, aki ity fosi a szót* (Tg) [] *Fossa a pénz 'sok pénze van'* (R)

fosófű *fosófü* [-vet, -vek, -ve] fn vetési boglárka; *Ranunculus arvensis* *A fosófü leginkább a buzába van* (Pk)

fosóka *fosóka* [-t, ~ja] fn (tréf) hasmenés *Réd jött a fosóka?* (Bs)

fosókaszilva *fosókaszilva, fosószilva*

[~'t, ~'k, ~'ja] fn puhára érő, gömbölyű szemű, nem magvaaló szilva *Egész nap fosógszilvát ettünk* (Pf)

fosos *fosos, fosas* mn **1.** híg székellettel szennyezett *Fosas a tehen csecse* (Vs); **2.** akinek hasmenése van *Az mindig fosos* (Ti); **3.** kicsi (gyermek) *Fosos puja korától ismerem* (CSp)

foszfor *foszför* [-t, -ja] fn gyúlékony, világító, mérgező elem *A foszför könnyen meggyúl* (Dr)

foszlik *foszlik* [-ott] tn ige **1.** vminek a szálai, rojtjai szétmennek *Foszlik a kendő, be kén szegni* (T); **2.** (kelt tészta) szálasan szakítható *Foszlik a kalács* (R)

foszlós *foszlós* mn finoman foszló (kelt tészta) *Jóufoszlós a kalács* (Csl)

foszni *fosznim fosznyi* [-t, -k, -ja] fn kb. 5 cm széles (gyalulatlan) deszka *Efirjészeli a fosznyit* (D)

foszt *foszt* [-ok, -ol, -ott] ts (tn is) ige pehelytollat a szárából letép *Este fosztottunk* (Kd)

fosztó *fosztó* [-t, -k, -ja] fn (mn-i ign is) **1.** aki foszt *Sok fosztót híjisz?* (Ksz); **2.** téli összejövétel, ahol a lányok, asszonyok tollat fosztanak *Téged is híjítak a fosztóba?* (T)

fosztrok l. **foxtrott**

football *fodbāl, fodból* [-t, -ok, -ja] fn **1.** labdarúgás *Csak a fodból érdeklí* (Sz); **2.** football-játékos *Felfutjuk a fodbált* (Tg)

footballista *fodbalista, fodbolista* [-'t, ~'k, ~'ja] fn labdarúgó *Élment a fudbolistákkal a mecsre* (Kg)

footballozik *fodbalozik, fodbolozik* [-ok, -ol, -ott] tn ige futballt játszik *Egiz dilután fodboloznak* (R)

footballpálya *fodbālpája, fodbólpája* [-'t, ~'k, ~'ja] fn labdarúgópálya *Kimegyünk a fodbólpájára rugni* (T)

fotel *fotél* [-t, -ok, -ek, -ja, -je] fn kárpitozott karosszék *Újja a fotélba* (F)

fotogén *fotogén* [-t, -je] fn petróleum *Fotogén ég a lámpába* (Np)

fotográfia *fotográfija* [-'t, ~'k, ~'ja] fn fénykép *Nincsen rulla fotográfija* (Gl)

fotyogós *fotyogós* mn tejfőllet böven leöntött, lueskos (tészta) *Ugy jó a turós*

csusza, ha jó fotyogós (Pf)

fox *foksz* [-ot, -ok, -ja] fn foxtrott *Huzass ety fokszot!* (Bt)

foxi *foksz* [-t, -k, -ja] kicsiny, ürge kutyája *A foksz üzi a rókát* (Ke)

foxtrott *foksztrott, foksztrokk, foksztrok* [-ot, -ok, -ja] fn gyors 4/4 ütemes társasági tánc *Foksztroktot is tánvótunk* (R)

fő¹ *fő, fő* [-t, -k, -je] fn **1.** (rég) fej *Főbe vákta ety kívé* (R); **2.** káposztafej *Káposztából nekem két fő kél eccére* (Ksz); **3.** fonásra előkészített szöszcsomó *Megágyasztam három főt, de jó naty fűköt* (R)

fő¹ *fő* [fövök, -sz, -tt], *fő* [ök, -sz, -t] tn ige **1.** felforrallva elveszti nyers voltát *Fő a leves* (Bá); **2.** tisztítás végett vízben ázik *Fő a ruha* (F); **3.** hőségben tikkad *It fővünk a napon* (Bf)

fő² *fő* I. mn **1.** legfontosabb *Ez a fő kérdés* (Tát); **2.** legjelentősebb *Te vagy itt a fő szakértő* (Bs); II. fn a legfontosabb dolog *Az a fő, hogy ne igyon* (Rf)

főbelövés *főbelövés, főbelövés, főbelövés* [-t] kivégzés a fejbe adott lövéssel *Ezír főbelövés jár* (E)

főember *főembēr* [-t, -ek, -e] fn rangos közéleti személyiség *Te valami főember vagy ott* (Csp)

főfájás *főfájás, főfájás* [-t, -a ~ -ja] fn (rég) fejfájás *Nincs semmi főfájástól való?* (Tát)

főhajtás *főhajtás, főhajtás* [-t, -a ~ -ja] fn a fej meghajtása *Csak főhajtással köszönt* (Gl)

főhely *főhēj* [-et, -ek, -e] fn a legtekintélyesebbeket illető hely *Az asztalnál a főhejen ült* (Bó)

főként *főként, főként* hsz leginkább, különösen *Szeretek ide jönni, főként ijenkor, mikor van mit inni* (Tg)

főkolompos *főkolompos* [-t, -ok, -ja] fn (biz, pejor) nagyhangú, szervező, hangadó *Tik vótatok a főkolomposok, tik mondtatok, hogy lóuggunk el* (Z)

főkötő *főkötő, főkötő, főkötő, főkötő, fikető* [-t, -k, -je] fn fejkötő *Fejir főkötőt is vartam a gyermeknek vagy négyet is* (Bf)

föld *föld* [-t, -ek, -je] fn **1.** bolygónk *A föld a nap körül forog* (D); **2.** bolygónk

kérgének külső rétege *A földnek is nehéz hálgatni, hogy átkozódik* (R); **3.** szárazföldet *Ojam messzire hajóasztunk, hogy nem vót látni a földet* (T); **4.** megművelt talaj *Jó földbe minden mekterem* (Pf); **5.** föld-darab mint tulajdon *Az irtásba is vót földünk* (R); **6.** a föld mint anyag *Hosztam földet tapasztani* (Csl); **7.** ország, vidék *Idegen földön írte a halál* (Pk) [] *Alig láccik ki a földből 'nagyon kicsi'* (R); *A földet tírja 'gazdálkodik'* (Tát); *A földbe tesz vkit 'eltemet'* (Sz); *A földdel egyenlő 'le van rombolva'* (Tg); *A föld alatt van 'meghalt'* (Kg); *A föld alól is 'bárhonnan'* (Ng); *Ojan lusta, hogy a földnek is nehéz 'nagyon lusta'* (Tát); *Mintha a földnek mondaná 'titok marad'* (R)

földalatti földalatti [-t, -ja] fn a föld felszíne alatt közlekedő gyorsvonat *Felűtünk a földalattira* (Z)

földbirtok földbirtok [-ot, -ok, -a] fn nagyobb földterület magántulajdonban *A bárónak vót naty földbirtoka* (Sz)

földel földel [-ek, -sz, -t] ts ige **1.** védelmül földdel ed *Fogitok földelni a kompírt?* (R); **2.** vezeték a földdel összeköt *Muszáj földelni a rádióját* (Ksz)

földes földes mn **1.** földdel szennyezett *Földes a kezem* (Hl); **2.** olyan (helyiség), amelynek föld az alja *A szoba is csak földes* (Tg)

földesúr földesúr [-at, -ak, -a] fn (rég) jobbágytartó földbirtokos *A földesúrnak dóggozott a jobbágy* (Bs)

földgömb földgömb [-öt, -ök, -je] fn a földfelszín térképét ábrázoló gömb *Ne földgömböt!* (Ge)

földhányás földhányás [-t, -ok, -a ~ -ja] fn kupacba felhányt föld *Ne dúljátok szíjjel aszt a földhányást!* (P)

földhözragdt földhözragatt mn nagyon szegény *Földhözragatt szegények vóttak* (T)

földi földi **I.** mn **1.** a föld színén élő, alacsony *Sok itt a földi szeder* (Ke); **2.** az emberi élethez tartozó *Földi dógok ezek, de fontosok* (Gl); **3.** a földön levő *A földi irányítázból figyelik a rakétát* (Z); **II.** fn **1.**

~ek: földi emberek *Csak a tuggya, aki égi-jeknek, földijeknek ura* (Bs); **2.** ugyanazon helységből, vidékről való *Hát akkor földik vagyunk!* (R)

földieper földieper [-pret, -prek, -pre] fn természet, nagy szemű számóca *Mán árúlnak földiepret* (Mi)

földindulás földindulás [-t] fn (rég) földrengés *Nagy földindulás vót Jugóba* (Sz)

földkerekség földkerekség, földkerekség [-et] fn az egész világ *Nincs párja a földkerekségen* (Si)

földmunka földmunka [-'t, ~'k, ~'ja] fn sok föld elmozdításával járó munka *A földmunkánál furikólni keletett* (Asz)

földműves földműves, földműves [-t, -ek, -je] fn (vál) paraszt *A földművesnek nem vót szabaggya* (Bsz)

földosztás földosztás [-t] fn nagybirtok felosztása a parasztok között *Nálunk nem vót földosztás, mér nem vót nagybirtok* (Ksz)

földönfutó földönfutó mn otthontalan *Földönfutóvá tette őket az árverés* (Gl)

földrengés földrengés, földrengés [-t, -ek] fn a földkéreg megrázkódása *Mijem földrengések vagynak!* (He)

földszint földszint [-et, -ek, -je] fn épületeknek a földszintje *A földszinten laknak* (Tá)

főleg főleg hsz főként *Főleg a bőrt szereti* (K)

főmérnök főmérnök, főmérnök [-öt, -ök, -e ~ -je] fn mérnök képesítésű műszaki vezető *Beszi a főmérnökkel, a jobban tuggya* (Ko)

főnév főnév [-nevet, -nevek, -neve] fn lények, tárgyak, elvont dolgok neve *Mongy ety főnevet!* (F)

főnök főnök [-öt, -ök, -e ~ -je] fn **1.** szervezeti egység vezetője *En nem akarok főnököt jáccani* (M); **2.** állomásfőnök *Új főnök van a vasútnál* (Sz)

főnökség főnökség, főnökség, főnökség [-et, -e] fn **1.** főnöki tisztség *Megunta a főnökséget, ott akarja hagyni* (M); **2.** főnöki hivatal *Vótam a főnökségen* (E); **3.** a vezetők összessége *Kijött az egész főnökség* (Ko)

förmed *förmed*, (rég) *fermed* [-ek, -el ~ -sz, -ett] tn ige durván rászól, rátámad vkire *Ugy rám fermet, hogy csak nízstem* (T)

fösvény *fösvény*, *fösviny* **I.** mn javaihoz görcsösen ragaszkodó, aki snkinek nem ad *Az annya is ojam fösviny asszom vóyt* (Tg); **II.** fn ilyen ember *Fösvinytül ne kírj, utyse ad* (P)

fövetlen *fövetlen* mn még nem főtt meg *Mék fövetlen a tengeri* (Be)

főz *főz* [-ök, -öl, -ött] ts ige **1.** forró vízben főni hagy *Főzti a haluskát* (He); **2.** ételt így készít *Ebéjdet főzstem* (Bs); **3.** italt ilyen eljárással készít *Pájinkát főznek valahon* (Np); **4.** (ruhát) tisztítás végett főni hagy *Főzöm a törülközőt* (Bt); **5.** (biz) igyekszik megnyerni magának vkit *Főzti a kománéját* (Bá) [] *Amit főzstél, edd is meg 'viseld tettet következményeit'* (R); *Főzik a kapcáját 'mehetnékje van'* (Tát); *Aki keveset főz, hamar megeszi 'a kevés hamar elfogy'* (E)

főzelék *főzelék*, *főzélék*, *főzélék*, *főzélék*, *főzélék* [-et, -ek, -je] fn (új) zöldségfélékből főzött sűrűbb étel *Nem tudom, mit aggyak fel-tének a főzélékhez* (K)

főzés *főzés*, *főzjés*, *főzís* [-t, -e] fn az a cselekvés, hogy főznek *Unom a főzést* (An)

főzet¹ *főzet* [-ek, -el ~ -sz, -ett] ts ige eszközli, hogy vki megfőzzön vmit *Főzettek neked ojam vacsorát az asszonnyal, hocs csak!* (Si)

főzet² *főzet* [-et, -ek, -e ~ -je] fn **1.** növényből főzéssel készített kivonat *Székfü főzetével burogazsd* (T); **2.** egy főzésre való v. így készített *Ety főzet hust vettem* (Bó)

főző *főző* [-t, -k, -je] fn (mn-i ign is) főzésre való kisebb készülék *Nincs kávé, mēr ēromlott a főző* (E)

főztje *főztje* [-t] szragos fn az az étel, amelyet személy főzött *Nem szeretem a más főztit* (P)

frajla *frajla* [-t, ~'k, ~'ja] fn divatozó nő *Aval a frájtaival láttam* (Ho)

frájter *frájter* [-t, -ok, -ja] fn (kat) örvezető *Hónap a frájter szabacskágra megy* (Sz)

frakk *frakk* [-ot, -ok, -ja] fn hátul két

szárnyban végződő férfikabát *Fragba jártak az urak* (Fra) [] *Elkapják a frakkját 'elkapták, hogy elbánjanak vele'* (Tg)

franc *franc* [-ot, -a] fn (durva) **1.** vérbaj *Elkapta a csunya betegséget, a francot* (T); **2.** fene *Hol a francba vótál ijen sokáig?* (Ts) Vö: **francu**

francia *francija* **I.** mn Franciaországban élő (nép), azzal kapcsolatos, arra jellemző *Nem tanútam francijául* (Bt); ~ betegség 'vérbaj'; **II.** fn **1.** francia személy *A franciák sok salátát esznek* (Bs); **2.** francia nyelv *Franciát tanít* (Mi)

franciakules *francijakócs* [-ot, -ok, -a ~ -ja] fn állítható nyílású csavarszorító *Ehesz francijakócs kéne* (Ho)

franciasaláta *francijasaláta* [-t, ~'k, ~'ja] fn (új) apróra vagdalt zöldségfélékből készült, hidegen fogyasztott saláta *Csinálok előételnek francijasalátát* (D)

francu *francu* [-t, -ja] fn vérbaj *Francuja is vóyt* (R)

frándli **I.** *fándli*

fránya *fránya* mn bosszantó, idegesítő *Hol az a fránya fírsz?* (Bf)

frász *frász* [-t, -ja] fn **1.** görcsös rohamokkal járó betegség *Asz mondik, hogy a frász jári* (R); **2.** (durva) fene *Menny a frázba, hagy békín!* (Sz) [] *(Majd) kitöri a frász 'nagyon megijed'* (Tg); *Töri a frász vkiért, vmiért 'nagyon odavan érte, vágyik rá'* (R); *A frász törje ki! 'kapja el a frász'* (Tát)

frászkarika *frászkarika* [-t] fn (durva) (indulatos kifejezésekben) használt szó *Hol a frászkarikába jártál?* (Bf)

fréz *fréz*, *frés* mn pirosas-narancsszínbe hajló sárga *Mijen szíp frés színe van annak a rózsnának!* (R) Vö: fröz

fricska *fricska* [-t, ~'k, ~'ja] fn a mutató- és a hüvelykujj pattintásával adott ütés *Kapol ety fricskát az orodra* (R)

friss *friss* mn **1.** frige *Mozogjatok frissebben!* (Mf); **2.** aki korán kelt *Mámma frissek vagyunk, mám mennyit mekcsináltunk!* (M); **3.** hűvös, üdítő *Jógy fris viz* (Nbe); **4.** kellemesen, csípősen hideg *Szerettem a fris téli levegőt!* (Tg); **5.** most szedett, készített *Fris tejet igyál* (F)

frissiben *frissibe* hsz rögtön, azonnal
Jött is azom frissibe, hogy mekhallotta, hogy itthon vagyok (T)

frissít *frissít* [-ek, -el ~ -sz, -ett] ts ige 1. frissé tesz *Nem tőzteni akarok nekecs, csak frissítem, ami a pohárodba van* (Sz); 2. üdít *Jóul frissít ez a szőgyaviz* (Ke)

fristik I. **früstök**

fristikel I. **früstököl**

frizura *frizura* [-'t, ~'k, ~'ja] fn hajviselet *Teccik az új frizurám?* (D)

front *front* [-ot, -ok, -ja] fn 1. harctér, hadszíntér *Kivittik a frontra a katonákat* (Gl); 2. az 1944-45-ös harcok ideje *A frontkor született a fiam* (Si); 3. utcai homlokzat *Renbe kéne hozni a ház frontját* (E)

frottír *frottír*, *flotír* mn hurkokkal bolyhozott felületű (szövet) *Valami flotír anyagból van a köpenye* (Kg)

fröcs *fröccs* [-öt, -ök, -e] fn sződvízzel kevert bor *Megiszol ety fröccsöt?* (Z)

fröcsköl *fröcsköl* [-ök, -sz, -t] ts ige 1. vízzel csapkodva megszór *Fröcskőj vizet arra a ruhára, hogy puhújjon meg, ne hagyjon ráncot a vasaló után* (Tát); 2. fröcsög *Ne meny közel a szekerekhez, mēr igem fröcsköl a sár* (Tg)

frőz *frőz* mn fréz *Szeretem azokat a frőzsz kárdirágokat* (K)

frufu *fufu* [-t, -k, -ja] fn (új) a homlokba fésült, egyenesre nyírott haj *Mijem fufuja van!* (M)

fruska *fruska* [-'t, ~'k, ~'ja] fn virgonc serdülő lány *Naty fruska vagy, mán elbánsz a fíjukkāl* (Ts)

früstök *früstök* [-öt, -ök, -je] *fristik* [-et, -ek, -je] fn reggeli *Fristikre egy nagy darabot mekkapáltunk* (T)

früstököl *früstököl* [-ök, -sz, -t] *fristikel* [-ek] ts ige (tn is) reggelizik *Szalónát früstököltünk* (Sza)

fuccs *fuccs* I. isz (ját) (huszonegyesben) vesztést okozó lap húzásakor szokásos felkiáltás *Fuccs! Vesztettem!* (Ng); II. fn ~ vminek: nem sikerül, nem lesz belőle semmi *No, akkor fuccs a prémiumnak!* (T) [] *Fuccs Mizsajnak, lövik Benét 'ezen már úgysem segíthetünk'* (Be)

fúj *fúj* [-ok, -sz, -t] tn (ts is) ige 1. levegőt hallhatóan kibocsát, hangosan, hevesen liheg *Uty fújsz, mint ety kazán* (Bt); 2. így ráfújva hűt v. éleszt *Te fújd a tüzet* (M); 3. az így kiszorított levegőt vmibe préseli *Fuji a biciklikereket* (Tg); 4. énekel *Fújd a nőtát* (Mf); 5. (egyhangúan) mondja a mondókáját *Uty fuji a verset, mint a viszfojás* (R); 6. orrot: taknyot fújással eltávolít *Ne szípoj, fújt ki az orod!* (E); 7. tn vkire mérges *Mán ety heti fúj rám az annyokom* (R); 8. áramlik *Fúj a szél* (Rf) [] *Eggyet fuj, mint a papagáj 'ugyanazt ismételteti'* (Bá); *Fúji, mint Badóné a bor árát 'mindig ismételteti'* (Tát)

fúj *fúj* isz pfúj *Fúj, de disznó vagy!* (Ko)

fújdogál *fújdogál* [-t] tn ige gyengén fúj *Fújdogálnak a tavaszi szelek* (Gu)

fújódik *fújódik* [-ok, -ol ~ -sz, -ott] tn ige 1. puffadtta válik *Én igem fújódok a paszújtól* (R); 2. szélfúvástól szikkad (a föld, mosott ruha) *Akasz ki ety kicsit az udvarra aszt a ruhát, haty fújógggyon* (Si)

fújtat *fújtat* [-ok, -ol ~ -sz, -ott] ts (tn is) ige 1. fújtatóval vmibe levegőt juttat *Fújtattam a kovácsnak, míg élesztte a vasat* (Ng); 2. nagyokat fúj, szusszant *Csak fújtatok, nem tudok magamhosz tézni* (Ke)

fújtató *fújtató* [-t, -k, -ja] fn (mn-i ign is) 1. tűz élesztésére szolgáló tömlő *Nehezen jár a fújtató* (J); 2. pumpa *Az óútógu-mit fújtatóúvāl fújik fél* (Sz)

fukar *fukar* mn (vál) fősvény *Mind ojam fukarok, mint az apjok vógt* (Bá)

fukszia *fukszija*, *fokszija* [-'t, ~'k, ~'ja] fn lecsüngő virágú dísznövény; *Fuchsia A fokszija nehezem fogam be* (Pk)

ful *ful* [-ok, -sz, -t] tn ige fullad vmibe A vízbe fúltak mind a kettem (Kg)

fuldoklik *fuldoklik* [-ok, -acc, -ott] tn ige fulladással küszköd *Mán fuldoklottunk a füsttől* (Tát)

fulladás *fuladás* [-t] fn az a tény, hogy vki fullad *Rám jött a fuladás, csak fúlni hát, fúlni meg* (R)

fullánk *fulánk* [-ot, -ok, -ja] fn 1. méhek, darazsak szűrőszrve *Beleeresztette a fulánkját a mihcske* (An); 2. a kígyó nyelv

ve *Kidukta a fulánkját a kígyó* (P)

fundál *fundál* [-ok, -sz, -t] ts ige forgat vmit a fejében *Mit fundálsz mámmal megint ellenem?* (Tg)

fundamentum *fundamentom* [-ot, -ok, -a ~ -ja] fn alap(zat) *Jóga magas fundamentoma van a háznak* (Pk)

fundus *fundus* [-t, -ok, -ja] fn (rég) telek *A nényye fundussára épített* (Kg)

fungál *fungál, fungáll* [-ok, -sz, -t] tn ige működik *Te is fungálsz úgy, mint aki előjötted volt brigagyír* (P)

fúr *fúr* [-ok, -sz, -t] ts ige 1. forgó eszközzel lyukat hoz létre *Kutat kéne fúrni* (Csn); 2. vmibe ~ja (magát): ide-oda forogva behatol vmibe *A párnába fúrta a fejét, nem akart rá nézni* (Bf); 3. áskálódik vki ellen *Még új az elnök, de már furik* (Sz) [] *Fúrja az oldalát 'kiváncsi rá'* (R)

fura *fura* mn (vál) furcsa *Igem fura vagy ebbe a ruhába* (Fra)

furakodik *furakodik* [-ok, -ol ~ -sz, -ott] tn ige tolakodik *Furakodik a jetyénciámál* (B)

fúrat *furat* [-ok, -ol ~ -sz, -ott] ts ige fúrásat végeztet *Új kutat furatunk* (Ki)

furat *furat* [-ot, -ok, -a] fn fúrólyuk *A fuatogba mind meglazultak a szögek* (I)

furcsa *furcsa* mn a megszokottól meglepően eltérő *Ojam furcsán beszél, mintha foga hiányozna* (Z)

furcsáll *furcsáll, furcsál* [-ok, -sz, -t ~ -ott] ts ige furcsának tart *Furcsálotta, hogy miniket nem hívtak* (Csl)

furdal *furdal* [-ok, -sz, -t] ts ige 1. hosszan fúr *Mán egy órája furdalod asztal egy jukot* (Sz); 2. lelkiileg gyötör *Furdal a lelkiismeret, hogy nem attam neki oda* (Gy) [] *Furdalja az oldalát 'kiváncsi rá'* (R)

furdancs *furdancs* [-ot, -ok, -ja] fn nagyobb kézfűrő *Kérd el a furdancsot Feri bátyádtól* (Bs)

furfang *furfang* [-ot, -ok, -ja] fn ravasz ötlet, csel *Esz csak valami fufanggal sikerülhet* (E)

furfangos *furfangos* mn mások eszén túljáró *Gondj ki valamit aval a fufangos eszedd!* (Gl)

fúr-farag *fúr-farag* [-ok - -ok, -sz - -ol ~ -sz, -t - -ott] tn ige kedvtelésből faragcsál *Ez mindkét fúr-faragot kicsi korába* (Bk)

furik *furik* [-ot, -ok, -ja] fn egykerekes ládaszerű talicska *Furikkal ké hordani a mātért* (Ko)

furikol *furikol* [-ok, -sz, -t] ts ige furikkal hord vmit *Egész nap homolot furikoltam* (Tg)

furmint *furmint* [-ot, -ok, -ja] fn későn érő borszóló *Szüretejük a furmintot* (K)

furnír *furnír, furnér* [-t, -ok, -ja] fn fa borítólemez *Furnírból van a szekrény oldala* (Gy)

fúró *fúró* [-t, -k, -ja] fn (mn-i ign is) 1. fúrásra való csavarmenetes szerszám *Étört a fúró* (J); 2. fúrógép *Daruvá eméltik le a fúrót* (Cs); 3. hímvestző *Ha jógyalak turóval, nem bírok a fúróval* (Sz)

fúrólyuk *fúrólyuk* [-at, -ak, -ja] fn fúrott lyuk *Levérték a cöveket a fúrólyukba* (Ke) [] *Ugy fél, hogy bebújna a fúrólyukba is 'nagyon fél'* (R)

furt *furt* hsz (rég) mindig, folyton *Furt azon járt az esze, hogy hogyan árcson a másikkal* (Pk)

furtonfurt *furtonfurt* hsz folyton *Furtonfurt az ügyvédek jári* (Ke)

furulya *furulya* [-t, ~k, ~ja] fn hangképző nyílásokkal ellátott fúvós hangszer *Faragott egy furulyát* (Bá)

furulyásip *furulyásip* [-ot, -ok, -ja] fn furulya *A juhász mekfújta a furulyásipját* (R)

furulyaszó *furulyaszó* [-t] fn furulyázás hangja *Rék hallottam furulyaszót* (Rf)

furulyázik *furulyázik* [-ok, -ol, -ott] tn és ts ige furulyán játszik *Szépem furulyáztat a juhászok* (R)

fuser *fuser* mn kontár *Nem szeretem az íjem fuser munkát* (R)

fuserál *fuserál* [-ok, -sz, -t] tn ige 1. engedély nélkül ipart üz *Ú sokat keres, állandóan fuserál* (Fo); 2. kontárkodik *Nem tud dögözni, csak fuserál* (I)

fusi *fusi* [-t, -k, -ja] fn fuser ember *Jóvjönne egy kis fusi* (Sz)

fuszik *fuszik* [-ok, -ol, -ott] tn ige engedély nélkül ipart üz *Állandóan fuszik, ab-*

búl flancol a felesége (Mi)

fuszekli *fuszekli* [-t, -k, -je] fn rövid fér-fiharisnya *Itt a jó melek fuszekli, huszt fél* (Z)

fuszulyka *fuszulyka* [~'t, ~'k, ~'ja] fn (tréf) bab *Fuszújkátul potyog hátul* (R)

fut *fut* [-ok, -ol ~ -sz, -ott] tn (és ts) ige
1. (vál) szalad *Fuzs gyorsan sógorodír, rájzik a mihecske* (Pk); 2. menekül, visszavonul *Futott az ellenség* (Bs); 3. ~ vki után: keresi a barátságát *Mari után hiába futnál* (Bs); 4. (kúszó növény) elágazva terjed *Mám fut az ibórka* (Cse); 5. (festék, tinta) foltot hagy *Fut a tinta ezen a rossz papíron* (Csn); 6. (szem a harisnyán) bomlik *Fut ety szem a harisnyádonn* (Np); 7. (folyadék) az edényből *Fut a tej* (Tát); 8. ts (tn, alanytalanul): ~ja vmiből vmire: telik, jut *Ebből nem futya lagzira* (Sz) [] *Széllel versenyt fut* 'gyorsan fut' (Tg); *Ne fuss olyan szeker után, ami nem vesz fel* 'ne keresd azok társaságát, akik nem fogadnak be' (R)

futár *futár* [-t, -ok, -ja] fn (rég) hírvívő *Jöttek a kiráj elibe a futárok* (Nf)

futás *futás* [-t, -ok] fn 1. az a cselekvés, hogy vmi, vki fut *Kifárat a nagy futásba* (Gu); 2. futóverseny *Futásba te vagy az elsőj* (Ng); 3. futva terjedő növényi hajtás *Mán szíp lett vőjn ez az ugörka, de mind letaposta valaki a futásaajit* (R)

futkározik *futkározik* [-ok, -ol, -ott] tn ige szaladgál *A puja ot futkározik a nagy gyepen* (R)

futkos *futkos* [-ok, -ol, -ott] tn ige 1. ide-oda szalad (vmely ügybe) *Herélőj után futkostunk* (Kg); 2. (borzongás) többször átfut vkin, vmin *A hideg futkosott a hátamon* (Pf)

futó *futó* I. mn (mn-i ign is) rövid ideig tartó *Én csak futólag láttam* (R); II. fn 1. futásban versenyző sportoló *Nisziük a futótkot, hoty szaladnak* (Si); 2. átlósan lépő sakkfigura *Elveszted a futódot* (P); 3. asztalfutó *Futójt hörgolok* (Ke); 4. futó hajtású dísznövény, kül. trandeszkancia *Agy nekem is abbul a futóbúl* (Ke)

futóbolond *futóbolond* [-ot, -ok, -ja] fn (túlzó) hóbortosan sokat futkározó személy *Ojam vagy, mint a futóbolond* (Z)

futóhomok *futóghomok* [-ot, -ok, -ja] fn a szél fúvásától vándorló homok *Ákásfákkal mekkötik a futóghomokot* (Ksz)

futóka *futóka* [~'t, ~'k, ~'ja] fn vmely futónövény *Befutotta a kerítést a futóka* (Tg)

futórózsa *futórózsza* [~'t, ~'k, ~'ja] fn kúszórózsa *Az egész kerítést befutotta ez a futórózsza* (Pk)

futószalag *futószallag* [-ot, -ok, -ja] fn szállítószalag *A futószallagon dőgözik* (Bó)

futószőnyeg *futószőnyeg* [-et, -ek, -je] fn hosszú, keskeny szőnyeg *Ide kéne ety futószőnyeg, amék vígír a fojosójn* (R)

futótűz *futótiiz* [-et, -ek, -e] fn alacsony növényzetben gyorsan terjedő tűz *A futótiiz elérte a tallójn* (Si)

futrinka *futrinka* [~'t, ~'k, ~'ja] fn hosszú, gyors lábú bűzös bogár *Szalad, mint a futrinka* (Hl)

futtába *futtába* hsz futólag, felületesen *Csak íp hoty futtába ránizett az orvos* (Bt)

fuvar *fuvár* [-t, -ok, -ja] fn 1. jármű bérért való (teher)szállítás *Mennyibe kerül a fuvár?* (Ge); 2. ilyen jármű *Előjállt a fuvár* (Np)

fuvaros *fuvaros* [-t, -ok, -ja ~ -a] fn járműn való szállítással foglalkozó személy *Fogadni kél ety fuvarost, aki élviszi* (F)

fuvaroz *fuvaroz, fuvarozik* [-ok, -ol, -ott] ts ige járműn bérért szállít *Műtrágyát fuvarosztak* (Fp)

fű *fű* [füvet, füvek, füve] fn 1. alacsony, keskeny levelű növény *Benyőtte a fű az udvárt* (E); 2. gye, pázsit *Leheveredett a füre* (Bá); 3. gyógynövény *Ismeri a füveket* (Cso) [] *Fübe harap* 'meghal' (R); *A fű még ki se nőtt a sírján* 'nemrég temették el' (Tát); *Megnézik, hogy nő a fű* 'kettesben leheverednek a füre' (Tg)

fűdz I. **fűz**¹

fű-fa *fű-fa, fűt-fát* fn (szólásokban) mindenféle, mindenki *Fűnek-fánk tartozik* (Sz)

fűfa I. **fejfa**

füge *füge, fige* [~'t, ~'k, ~'je] fn apró magvú édes déligyümölcs *Figét is árulnak* (Ko) [] *Figét mutat* 'hüvelykujja hegyét a mutató- és a középső ujjá közt kidugva csúfolódik' (Tg); *Kapsz ety figét* 'semmit sem kapsz' (R)

fügefá *fügefá, figefa* [-'t, ~'k, ~'ja] fn
fügét termő cserje; *Ficus carica* *Videt hējen*
it se fogy meg a figefa (T)

függ *függ* [-ök, -öl ~ -sz, -ött], (rég) *figg*
[-ek, -el, -ett] tn ige **1.** felül rögzítve lefelé
lóg *A puská ot figg a falon* (Ke); **2.** ~vkitől:
alárendelt viszonyban van vkivel *Én nem*
függök senkitől, aszt teszek, amit akarok
(Gl); **3.** vmi ~vkitől: ő eredményeztetni vmi-
nek a megvalósulását *Minden attól függ, ha*
őü beleegyeznek, tessék (Bs)

független *független* mn **1.** másoktól
nem függ *Független embēr, oda megy, aho-
va akā* (J); **2.** másnak alá nem rendelt *Füg-
getlen ország* (Csp)

függőhíd *függőhíd* [-at, -ak, -ja] fn a
két part közt kifeszített drótkötélen tartóz-
kodó híd *Vigyázva mennyetek a függőhí-
dion* (Ke)

függőleges *függőleges* mn a
vízszintesre merőleges *Függőlegesen*
álidzsd aszt a szulákot, ne srégen (Sz)

függöny *függöny* [-t, -ök, -e ~ -je] fn **1.**
ablakot eltakaró függőlegesen rögzített
anyag *Új függöny kén az ablakra* (Rf); **2.** a
színpadot a nézőtértől eltakaró textiliala *Ki-
húzták a függönyt, kezdődik a műsor* (F)

fül *fül*, (új) *fül* [-et, -ek, -e] fn **1.** a hallás
szerve *Bedugult a filem* (E); **2.** tárgynak ki-
álló, hajlított fogója *Letört a csupör file*
(Bsz); **3.** gombnak az a kiálló része, amel-
lyel a ruhára rögzítik *Ennek a gombnak*
nincs file (Tát); **4.** könyvlap behajlított sar-
ka *Filet hajtott a lapra, ahol olvas* (Kg) []
Fülébe jut 'megtudja' (R); *Nem hisz a*
filenek 'hihetetlennek tartja' (Tát); *Fél füllel*
hajja 'bizonytalan forrásból hallja' (Tg);
Egyik filin be, másikon ki 'nem fogadja
meg, amit mondanak neki' (Sz); *Fülig huz-
za a száját* 'vigyorog' (R); *A falnak is file*
van 'mindenütt vannak illetéktelenek, akik
meghallják' (T); *File bottyát se mozdítva*
'rá se hederít arra, amit hall' (Kd); *Hegyezi*
a fület 'erősen figyel' (Ng)

fülbaj *fülbaj, filbaj* [-t, -ok, -ja] fn fül-
betegség *Valami filbaja van* (Kd)

fülbemászó *fülbemászó, filbemászó*
[-t, -k, -ja] fn lapos testű ollószerű nyúl-

ványban végződő rovar *A tégli alat ecs cso-
mó filbemászó vóyt* (Tg)

fülbevaló *fülbevaló, filbevaló* [-t, -k, -ja] fn **1.** a fülcimpába kapcsolva hordott
női ékszer *Arany filbevaló van?* (J); **2.** a
kakas fülénél fityegő bőrredő *Mijjem fehér*
a kokas filbevalója! (Ke) Vö: **filbecsingő,**
filenfityegő

fülcimpa *fülcimpa, filcimpa* [-'t, ~'k, ~'ja] fn a fülkagyló alsó, húsos része *Mikor*
furik a filit, hát a filcimpáját szurik át ety
tüvé (Csl)

fülel *fülel, filel* [-ek, -sz, -t] tn ige fi-
gyelmesen hallgat vmit *Te mek csak filel,*
hogy mid beszélnek, jegyez meg mindent (Bf)

fülemüle *fülemüle, filemüle, filemüle*
[-'t, ~'k, ~'je] fn szép hangú kis énekesma-
dár *Szól a filemüle* (R)

füles *füles, files* mn amin fül van *Rajzój*
ety files nyuszt! (E)

fülesbagoly *fülesbagój, filezsbogój* [-g-jot, -g-jok, -g-ja ~ -ja] fn nagytestű bagoly, füle
körül tollas pamattal *Viraszt, mint a filez-
sbogój* (Ksz)

füleskancsó *füleskancsó, fileskancsó*
[-t, -k, -ja] fn olyan kancsó, amelyen fül van
Hoz vizet a filekancsóvā (Bá)

füleskosár *füleskosár, fileskosár* [-t, -ok, -ja] fn karos, vagy két oldalán fülel ellátott
kosár *Tavaj ety fileskosár hagyma vóyt a*
kiskérbe (E)

fületlen *fületlen, filetlen* nb aminek
hiányzik a füle *Lögd el aszt a filetlen gom-
bot, minek a!* (D)

fülfájás *fülfájás, filfájás* [-t, -a ~ -ja] fn
a fülben érzett fájdalom *A filfájás igen rossz*
(Mu)

fülfolyás *fülfolyás, filfolyás* [-t, -ok, -a ~ -ja] fn
váladék kifolyása a fülből *Nem tudöl va-
lamit filfolyásra?* (Ke)

fülfű *fülfű, filfű* [-üvet, -üvek, -je] fn kö-
virózsa; *Sempervivum tectorum* *Rígeb a*
zsupos háztetőükön is nyőött a filfű (R)

fülgomba *fülgomba* [-'t, ~'k, ~'ja] fn
fülkagyló *Ugy elál a filgombája a fejéüköl*
(Bo)

fülgyulladás *fülgyulladás, filgyulladás*
[-t, -a] fn a fül gyulladási megbetegedése

A filgyuladást filfüvő gyógygyétották (Nbe)

fűlik fűlik, füllik [-t, -ött] tn ige fűlled Rudazsba csak füllik a lúhere, nem szárad (Sz) [] *Nem fűlik hozzá a foga* 'nincs kedve hozzá' (R)

fülke fülke [-'t, ~'k, ~'je] fn 1. nagyobb falmélyedés *A fojosóú egyik fülkéjibe húzóttam meg, hogy ne lásson* (Csl); 2. nagyobb helyiségtől elkülönülő kisebb zárt helyiség *A kamorája csak egy fülke* (Mi); 3. vonaton elkülönített szakasz *Bejött a fülkengbe a kalózz* (Z)

fűlled fűlled [t] tn ige rossz szellőzés miatt nedvessé és meleggé válva pállik *Keszt fűlledni az a nyers szína* (Ko)

fűlledt fűllett mn (mn-i ign is) 1. fűlledéstől romlott *Aszt a fűllet széjnat nem eszi a jóyszág* (Gu); 2. párasan meleg, tikkasztó *Igem fűllett a levegő, megint lessz esső* (Csp)

fűllung fűllung, fillung, fillong [-ot, -ok, -ja] fn (asztalosmunkánál) tábla, betét *Uj fillungot kē tenni az ájtóba* (Csf)

fűlönfüggő fűlönfüggő, filemfüggő [-t, -k, -je] fn fűlbevaló *Kikapcsolódott a filemfüggő* (Ts)

fűltő fűltő, fűltő [-tövet] fn a fejnek a fölkagyló mögötti része *Uty fáj neki itt a fűltő táján* (Ke)

fűlvédő fűlvédő, fűlvédő [-t, -k, -je] fn 1. sapkán a fűlre lenyúló rész *Hajcs fel a fűlvédőt, mán nem fogy meg a fűled* (Tg); 2. pánttal összefogott két szövetdarab, amely a fűlet védi *Ved le azt a fűlvédőt a fejedről* (Csl)

fűlsír fűlsír, fűlsír [-t, -ok, -ja] fn a hallójárat sűrű, sárga váladéka *Ki kē szedni a fűldből a fűlsírt* (T)

fűmag fűmog [-ot, -ok, -ja] fn a fű magtermése *Hol kēn szerezni egy kis fűmogot az udvart beszógni?* (R)

fűrds fűrds, fűrds, fűrds [-t, -ek, -e] fn az a cselekvés, hogy vki, vmi fűrdik *Micsoda fűrdsék vótak akkor nyáron!* (Tg)

fűrdik fűrdik [-ök, -öl, -ött], **fűrdik** [-ek, -el, -ett], **fűrdni, fűrdni, fűrdni, fűrdni** tn ige 1. vízbe merülve mosakszik *Firegy meg a dízsába* (R); 2. vízben úszkál *Sokat fűrdtünk a Tiszába* (Be); 3. (állat por-

ban) hempereg *Fűrdik a vereb* (E); 4. (túl-zó) dűskál *Fűrdik a téjfelbe* (Sz) [] *Tejbe-vajba fűrdik* 'mindene megvan' (R)

fűrdő fűrdő, fűrdő, fűrdő [-t, -k, -je] fn (mn-i ign is) 1. fűrdésre szolgáló egészségügyi intézmény *Minden héten megyek a fűrdőbe, mer nincs fűrdőszobám* (Mi); 2. fűrdőhely *Sokat járt a fűrdőbe, de nem használt neki* (Sz)

fűrdőkád fűrdőkád [-at, -ak, -ja] fn (vál) fűrdésre való kád *Megengettem vízzel a fűrdőkádat* (Bt)

fűrdőnadrag fűrdőnadrag [-ot, -ok, -ja] fn fűrdéshez való rövid férfinadrág *Élszakkatt a gumi a fűrdőnadragomba* (Sza)

fűrdőszoba fűrdőszoba [-'t, ~'k, ~'ja] fn tisztálkodásra való, káddal felszerelt helyiség *Fűrdőszobát is csináltak az új házba* (Tá)

fűrevaló l. fejrevaló

fűrge fűrge mn élénk, gyors mozgású *Fűrgebben mozogjatok!* (Gu) [] *Fűrge, mint a csík v. gyík* 'nagyon fűrge' (R)

fűrgettyű l. forgattyú

fűrj fűrj [-et, -ek, -je], **fűrje** [-'t, ~'k, ~'je] fn zömök, sötétszürke mezei madár; *Coturnix coturnix A kasza elvákta a fűrj lábát* (P)

fűrjtozás fűrjtozás, fűrjtozás [-t, -ok] fn a fűrj pöttyös tojása *Ha fűrjtozást let, meg is itta* (R)

fűrkészik fűrkészik, fűrkészik [-ek, -el, -ett] ts ige gondosan keres, kutat *Mit fűrkészel ott, valami nyomot?* (Kg)

fűröszt fűröszt [-ök, -öl, -ött], **fűreszt, fűreszt** [-ek, -el, -ett] ts ige fűrdet *Este foguk fűreszteni a gyermeket* (Bt)

fűrösztőteknő fűrösztőteknő, fűresztőteknő [-t, -k, -je] fn nagy fateknő *A fűresztőteknőbe se fog beférni ez a nagy ódálzalona* (R)

fűrt fűrt [-öt, -ök, -je] fn 1. fűrtvirágzat *Fűrtöbe fűtveg a sok virág* (Be); 2. ebből fejlődő termék *Egyél meg egy fűrt szőlőt* (M); 3. nagy tömegben kapaszkodó csoport *Fűrtöbe fűtveg a fáj a szilvafán* (D)

fűrtös fűrtös mn fűrtöt alkotó *Fejír fűrtös virágja van az akácnak* (E)

füst *füst* [-öt, -ök, -je] fn égéskor keletkező gázok tömege *Kimari a szemem ez a füst* (Pk) [] *Egy füst alatt* 'egyszerre, vmivel együtt' (R); *A füstbe megy* 'meghiúsul' (Tg); *Viheted a füstbe* 'kiment semmire' (Sz); *Ahol a füst, ott a meleg* 'nem baj, ha füstöl a tűz, csak meleg legyen' (Tát); *Nagyobb a füstye, mint a tüze* 'nagyobb a híre, mint a valóságban' (T); *Van mit a füstre akasztania* 'van mit ennie' (Bk)

füstkarika *füstkarika* [-t, -k, -ja] fn karika alakban kibocsátott dohányfüst *Tudöl füstkarikákat ereztetni?* (Si)

füstöl *füstöl* [-ök, -sz, -t] tn (és ts) ige 1. égre füstöt képez v. bocsát ki *Uty füstöl ez a kompírszár, mint a kémény* (Kd); 2. dohányzik *Egész nap csak füstölsz* (M); 3. ts (élelmiszert) tartósítás végett füstre akaszt *Füstölük a kolbászt* (R); 4. ts füsttel kezel *Mindik füstöjjük a hördőyt* használat előtt (Hl); 5. párolog, gőzölög *Füstöl a ganjyrokás* (Ko); 6. (biz, tréf) nyomósító kifejezésként *Ugy vákta a rendet, hocs csak uty füstölt!* (T) [] *Füstöl az orod* 'hazudsz' (R)

füstölő *füstölő* [-t, -k, -je] fn (mn-i ign is) 1. (vall) tömjén égetésére való edény *Hozí a szekrescsés a füstölőjt meg a szentelt visztártójt* (Csl); 2. méhek füstölésére használt, tömlővel fűtatott eszköz *Füstölő nékű nem is megy a méhekke* (Csp); 3. hús-félék füstölésére szolgáló bódé ill. rekesz a kéményben *Nízd meg a füstölőjt, nem gyúli meg!* (R)

füstölt *füstölt* mn (mn-i ign is) füstöléssel tartósított *Ha let vón ebbe a káposztába ety kis füstölt ódallas* (T) [] *Fingon füstölt kolbász* (tréf) 'hímvessző' (R)

füstös *füstös* I. mn 1. füsttől kormos *Füstös a fazik ógdala* (Ksz); 2. (dohány) füsttel telt *Hoty tuttok ijem füstös szobába úlni?* (Nbe); 3. barnás *Az a füstös tehen a mijénk* (Tg); II. (tréf) cigány *Huzzat, füstös, ne sajnáld a vonójt!* (Fra)

füstsín *füstsín* mn füstsínű *Szíp füstsín kendőjje van* (R)

fűszál *fűszál* [-at, *ak, -ja] fn egy szál fű *Ety fűszálat ráksál* (Mi) [] *Annyi, mint a fűszál* 'nagyon sok' (Tát)

fűszer *fűszer* [-t, -ek, -je ~ -e] fn ételízesítő növényi- v. ásványi anyag *Nem használlok sok fűszert az ételbe* (Bt)

fűszeres *fűszeres* mn fűszerrel ízesített *Jó fűszeresen szereti a káposztát* (T)

fűt *fűt, fűjt* [-ök, -öl ~ -sz, -ött] ts ige 1. (tn is) tüzelő égetésével melegít *A szobába csak szénnel fűjtünk* (Té); 2. (szesz v. forró ital, háj) a hő érzetét kelti *Fűti a hája, persze, hogy nem fázik* (J); 3. (érzés, vágy) hevít *Fűti a vágakozás* (Bá)

fűtés *fűtés, fűjtés, fűtés, fűtis* [-t, -e] fn 1. zárt tér melegítése *Sok piszoksággal jár a fűtés* (Sz); 2. fűtőberendezés *Be van szerelve a központi fűtis* (R)

fűtetlen *fűtetlen, fűjtetlen* mn nem fűtött *Fűtetlen szobába alszok* (T)

fűtő *fűtő, fűjtő* [-t, -k, -je] fn (mn-i ign is) 1. fűtéssel foglalkozó személy *A fíja fűjtő a mozdonyon* (Té); 2. fűtőanyag *Beszerezstük télire a fűtőt* (Fra)

fűtőanyag *fűtőanyag* [-ot, -ok, -ja] fn tüzelőanyag *Valami fűtőanyag után kél nézni* (Hl)

fűtőház *fűtőház* [-at, -ak, -a ~ -ja] fn a gőzmozdonyokat karbantartó csarnok *A fűtőházba behuszták a mozdonyt* (Tg)

fűtőtest *fűtőtest* [-et, -ek, -je] fn a hőt a környezetnek átadó berendezés *Tejjesen hideg a fűtőtest* (Mi) Vö: radiátor

fűtött *fűtött, fűjtött* mn (mn-i ign is) fűtéssel bemelegített *Fűtött hodájba simítottunk* (T)

fűtő *fűtő* [-t, -k, -je] fn fűtésre használt berendezés (kályha, tűzhely) *Ragd meg a tüzet a fűtőbe* (Np)

fűtyöl *fűtyöl* [-ök, -sz, -t] tn (és ts) ige 1. csucsorodott ajakkal fűtyhangot ad *Egy nótát fűtyöl* (J); 2. (énekesmadár) ilyen hangot ad *Fűtyöl a rigó* (Np); 3. sípjelet ad *Mán a kanyárba fűtyöl a vonat* (Bá); 4. fűtyszerűen sívít *Fűtyöl a szél* (Mf); 5. vkire, vmi-re, semmibe vesz *Fűtyölök rád* (Mu); 6. (biz) pisil *Menni kē fűtyölni* (R)

fűtyölő *fűtyölő* I. mn (mn-i ign is) fűtyöléstől eredő *A kazán fűtyölő hangot ad* (Be); II. fn 1. rövid kis síp *Veszek neked ety fűtyölő cukorkából* (Ke); 2. (biz, tréf)

hímvestző *Kiharapi a kutya a füttyölőjűt!* (R)

füttyörészik *füttyöréjszik, füttyörgészik, füttyöríszik* [-ek, -el, -ett] tn (és ts) ige játékosan füttyöl *Ógrák hosszat füttyörészik* (Nf)

fütty *fütty* [-öt, -ök, -e], *fütty* [-et, -ek, -e] fn **1.** füttyülve adott rovid jel *A Jóska füttyit megismerem* (Pk); **2.** madárhang *Tuggya utánozni a rigó füttyéjét* (Nbe)

füttyent *füttyent, füttyent* [-ek, -el ~ -sz, -ett] tn ige füttyöt hallat *Ha füttyentek, gyere ide* (E)

füttyös *füttyös* mn aki szeret füttyülni *Te vagy az a füttyös legény?* (D)

füvel *fűvel* [-ek, -sz, -t] ts ige bájitallal hajlandóságot ébreszt vkihez *A vín Terka fűvelte hozzá, máskép sose vette vőm el* (R)

füves *füves* mn füvel benőtt *Füves az udvaruk* (Ba)

fűz¹ *fűz, fűdz* [-ök, -öl, -ött], *fűdz* [-ek, -el, -ett] ts ige **1.** (fonlra, drótra) ráhúzgál *Foguk fűdni a dohánt* (Ng); **2.** (szálat) szűk nyíláson áthúz *Fűddzél a tübe fehér cérnát* (R); **3.** (cipő) fűzését végzi *Most fűdzöm a cipőjüm* (Ts); **4.** ~i magát: fűzöt visel *Rígen fűtik magokat a jányok* (Sz)

fűz² *fűz* [-et, -ek, -e] fn (vál) *fűzfa Széjpek ezek a füzek* (K)

fűzér *fűzér, fűdzér, fűdzír, fűdzír* [-t, -ek, -e ~ -je] fn felfűzött tárgyak sora *Ety fűdzír gombát is kéne venni* (Csl)

fűzes *fűzes* **I.** mn fűzfákkal benőtt *A Tisza füves partya* (Bo); **II.** fn fűzekből álló facsoport *Kimegyünk a fűzezsbe madárfűszket keresni* (Ng)

fűzet *fűzet* [-et, -ek, -e ~ -je] fn írásra használt összefűzött papírtömb *A fűzedből nem szabad lapot kitíjni* (Kg)

fűzfa *fűszfa, ficfa* [-'t, ~'k, ~'ja] fn **1.** fűz; *Saliz Kiváktuk a naty ficfát* (R); **2.** ennek anyaga *A ficfa csak fűstől a tűzön, nem ég* (Bs)

fűzfanadrág *fűszfanadrág, ficfanadrág* [-ot, -ok, -ja] fn (biz) vékony nyári férfinadrág *Kivirícc ebbe a ficfanadrágba!* (Np)

fűző *fűzőj, fűdzőj, fűdzőj* [-t, -k, -je] fn (mn-i ign is) **1.** karcsúsító női ruhadarab *So-se hőtám fűdzőjűt* (E); **2.** cipőzsinór *Elszákatt a fűdzőj a cipőjümbe* (Csl)

fűzőld *fűzőjűd* mn a fű szazinéhez hasonló zöld *Szíp fűzőjű ruhája van* (Ts)

fűzőtű *fűdzőjűtű, fűdzőjűtű* [-t, -k, -je] fn hosszú, lapított végű tű, amelynek segítségével tárgyakat zsinegre fűznek *Etykettőjre mekhányi a fűdzőjűtű donánnyā* (T)

TARTALOM – ЗМІСТ

I. NYELVTUDOMÁNY – МОВОЗНАВСТВО

BÉRES ERZSÉBET A -ban, -ben, -ba, -be határozórag használata Szürte (Ungvári járás) köznyelvében БЕЙРЕШ Е. Прислівникові просторові закінчення -ban, -ben, -ba, -be у розмовній мові с. Сюрте Ужгородського району	6
BORBÉLY SÁNDOR XVII-XVIII. századi Ugocsa megyei kéziratok helyesírásának vizsgálata SHANDOR BORBEL Analysis of the XVII–XVIIIth. century manustripces in Ugotsa district.....	11
БУДНИКОВА ЛЕСЯ Назви осіб із суфіксом -č/-áč у словацькій та українській мовах LESJA BUDNIKOVA Names of persons with -č/-áč suffix in the Slovak and Ukrainian languages	16
ДЕРКЕ МАГДАЛИНА Назви одягу в угорських говорах Закарпаття з огляду їх походження та творення (<i>Власне угорські слова</i>) GYÖRKE MAGDOLNA Az öltözködés szakszókincsének eredet és szerkezet szerinti osztályozása (<i>Eredeti magyar szavak</i>)	20
КИДИБИЦ НАТАЛІЯ З історії дослідження угорських географічних назв на Закарпатті KÖDÖVÖCZ NATÁLIA A földrajzi nevek kutatása Kárpátalján.....	24
КИДИБИЦ НАТАЛІЯ Класифікація географічних назв м. Берегова та його околиць за мотивацією KÖDÖVÖCZ NATÁLIA Beregszász és környéke földrajzi neveinek motiváció szerinti osztályozása	28
KOCÁN BÉLA Nevetlenfalu földrajzi nevei КОЦАН БЕЙЛА Топоніми с. Невetlenфолу	32
KOVÁCS ANDRÁS Keresztnév-vizsgálatok Som községben КОВАЧ АНДРАШ Система вивчення імен у селі Шом Берегівського району	37

LADÁNYI BRIGITTA Megszólításformák Kisgejőc lakosainak nyelvhasználatában ЛОДАНИ БРІГІТТА Форми звертання у розмовній мові населення с. Малі Геївці	40
LADÁNYI KRISZTINA Név- és falucsúfolók Kisgejőcön és Tiszaágteleken ЛОДАНИ КРИСТИНА прозивалки власних імен та населених пунктів сс. Малі Геївці та Тисоагтелек.....	44
ЛАДЧЕНКО М.М. Тенденції розвитку лексичних та граматичних форм сучасної німецької розмовної мови LADCHENKO MYROSLAVA Entwicklungstendenzen der lexikalischen und grammatischen Formen der modernen deutschen Umgangssprache	47
LAKATOS KATALIN Az alárendelő összetett mondatok gyakorisági vizsgálata a munkácsi járási Barkaszó nyelvjárásában ЛОКОТОШ КАТАЛІН Дослідження складнопідрядних речень у говірці с. Баркасово Мукачівського району.....	52
ЛИЗАНЕЦЬ П. М. Підготовка висококваліфікованих спеціалістів з угорської мови та літератури в Ужгородському національному університеті (До 40-річчя кафедри угорської філології) LYZANETS P.M. Training of highly qualified specialists in the Hungarian language and literature at Uzhhorod National University (to the 40 th anniversary of the Hungarian philology department)	56
TÓTH PÉTER A kárpátaljai magyar szaknyelvek főbb sajátosságai ТОВТ ПЕТЕР Особливості угорськомовних професіональних термінів на Закарпатті.....	62
УР ЛЮДВІГ Лексика, пов'язана з молоком та молочними продуктами в угорських говорах нижньої течії ріки Латориці ÚR LAJOS A tejjel és a tejtermékekkel kapcsolatos szakszavak a Latorca alsó folyása mentén lévő magyar nyelvjárásokban.....	66
УР ЛЮДВІГ Назви овочевих супів серед угорського населення нижньої течії ріки Латориці ÚR LAJOS A zöldséglevesekkel kapcsolatos szakszavak a Latorca alsó folyása mentén lévő magyar nyelvjárásokban.....	70
УР ЛЮДВІГ Лексика, пов'язана з випіканням хліба в угорських говорах нижньої течії ріки Латориці ÚR LAJOS A kenyérsütéssel kapcsolatos szakszavak a Latorca alsó folyása mentén lévő magyar nyelvjárásokban.....	74
УСКОІ ВАЛЕРІЯ Назви квітів в угорських говорах Закарпаття USZKAI VALÉRIA Virágnevek a kárpátaljai magyar nyelvjárásokban	80

ФАБІАН МИРОСЛАВА Антиетикет в системі етикету української та угорської мов FABIAN MYROSLAVA Nonetiquette in the etiquette system of the Ukranian and hungarian languages	83
JACKOVICS MARIANNA Az aljakender és kerekesszűszaly lexémák a kárpátaljai magyar nyelvjárásokban (Lizanec P.N. A kárpátaljai magyar nyelvjárások atlasza II. kötete alapján) ЯЦКОВИЧ МАРІАННА Лексеми та в угорських говорах Закарпаття (На матеріалі II тому Атласу угорських говорів Закарпаття П.М. Лизанця	86

II. IRODALOMTUDOMÁNY – ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВО

BORBÉLY SÁNDOR A szereplők rendszerének vizsgálata Szabó Dezső Az elsodort falú című regényében SHANDOR BORBEL Analysis of the system of characters in the novel "The disappeared village" by Dezső Szabó	92
GULPA DIÁNA Tegezési és magázási szituációk Balla László A Nagy Semmi című regényében GULPA DIANA Politeness strategie in the Hungarian of Transcarpathia	97
HIDI TÜNDE A cím problémája Kemény Zsigmond A rajongók c. regényében HIDI TÜNDE The Problem of the Title in the Novel Kemény Zsigmond "The Fans"	103
HIDI TÜNDE Narratív viszonyok Balla D. Károly Vendéglő a dilis Palikához című novellájában HIDI TÜNDE Narrative Relations in the Novel "Restaurant to the Fool Paul" by Balla D. Karoly	106
TEMETŐ KRISZTINA Király, ló vagy autista? (Luzsin alakja Vladimir Nabakov Végzetes Végjáték c. regényében) ТЕМЕТІВ КРИСТИНА Король, кінь або аутист? (Образ Лужина в романі В. Набакова)	109
NYESTE JÚLIA Kassák Lajos alkotói ereje egyéniségének tükrében НЕСІТЕ ЮЛІА Творча сила Лойоша Кошшака у зірці його особистості	112
CSUKA EMŐKE Balla László A végtelenben találkoznak c. regényfolyam címadásának jelképiségéről ЧУКА ЕМИВКЕ Символіка назв циклу романів Ласло Балли "Зустрінуться в неосяжності"	119

III. NÉPRAJZ – ЕТНОГРАФІЯ

BERTA ELEONÓRA A halál hírüladása harangszó által a Felső-Tisza-vidéken БЕРТА ЕЛЕОНОРА Сповіщення про смерть за допомогою дзвону у населених пунктах Верхньої течії р. Тиси	125
BORBÉLY SÁNDOR A magyar paraszti társadalom történelmi lehetőségeinek kérdése Erdei Ferenc szociográfiai munkásságában az 1930-as évek második felében БОРБЕЛЬ ШАНДОР Питання історичних можливостей угорського селянства на підставі соціографічної діяльності Ференца Erdeї у другій половині 30-их років	129

IV.

A KÁRPÁTALJAI MAGYAR NYELVJÁRÁSOK SZÓTÁRA (E–F) СЛОВНИК УГОРСЬКИХ ГОВОРІВ ЗАКАРПАТТЯ (E–F)	135
Tájékoztató a szótár használatához.....	137
Rövidítések jegyzéke.....	141
E	144
F	211

ВИМОГИ ДО ОФОРМЛЕННЯ РУКОПИСІВ СТАТЕЙ

Наукові статті повинні містити: постановку проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями; аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання проблеми і на які спирається автор, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття; формулювання цілей статті (постановка завдання); виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів; висновки з дослідження і перспективи подальших розвідок у цьому напрямку (Постанова ВАК України від 15.01.2003 р. № 7-05/1).

Правила оформлення рукописів:

- стаття подається у вигляді 3,5” дискети в редакції Word Windows версія 7.0 без автоматичних переносів слів разом з двома примірниками тексту українською (російською, англійською, німецькою, французькою, угорською, словацькою) мовою;
- основний текст рукопису друкується через один інтервал без переносів, шрифтом 14 Times New Roman. Поля ліворуч, вгорі, внизу – 2,5 см, праворуч – 1 см. Відступ абзацу 5 знаків;
- ілюстративний матеріал друкується курсивом;
- сторінки рукопису нумеруються олівцем на звороті;
- завершує публікацію “Література” у алфавітному порядку з дотриманням державного стандарту;
- після літератури подається резюме іншою мовою за таким зразком:

Дьерке Магдалина
Названия одежды, образованные от собственных имён
в венгерских говорах Закарпатья
Резюме

Lihtej Tetjana
Poesie von sam chalupka in ukrainischen Übersetzungen
Zusammenfassung

Fabian Miroslava
Etiquette field structure in modern Hungarian
Summary

Редколегія

Наукове видання

ACTA HUNGARICA

Журнал Ужгородського Центру гунгарології
2001, XII-ий рік видання

ACTA HUNGARICA

Az Ungvári Hungarológiai Központ folyóirata
2001, XII. évfolyam

Видруковано в ТОВ “Спектраль”
згідно поданого оригінал-макету
тираж 300 екз., друк. - офсетний

